

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL GRANADA	
Edición:	1
Edición:	1
Número:	432

B-6859

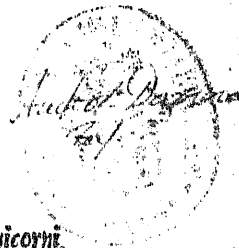
D. ATHA-

NASII EPISCOPI ALEXAN-

drini facundissimi illius ecclesie propu-
gnatoris omnia opera, quae in hunc usq[ue]
diem e[st] Graeco in Latinam linguam uer-
sa sunt: nunc recens quam exactissima di-
ligentia recognita & excusa, quorum ca-
talogum sequens pagella indicabit.

INTERPRETES.

Iohannes Aretinus,
Ambrosius Monachus,
Angelus Politianus,
Iohannes Capnion,
Erasmus Rotterodamus.

Coloniae, ex officina Eucharj Ceruicorni,

ANNO M. D. XXXII.

Handwritten signatures and notes:
Nicolaus de ...
Petrus de ...

Vertical handwritten note on the left margin.

CATALOGVS LIBRORVM

- Contra gentiles liber vnus.
 De incarnatione verbi, eiusq; ad nos per corpus ad-
 uentu.
 Disputatio contra Arrium.
 In vim psalmorum opusculum.
 Exhortatio ad Monachos.
 De passione imaginis domini nostri libellus.
 Epistola nonnullę Romanorū pontificum ad Asra-
 sium, & Athanasij ad eosdem.
 Einisdę Athanasij de varijs quæstionibus ad Antio-
 chum principem.
 De S. spiritu ad Serapionę episcopū epistola dua.
 Quod Nicena synodus cum vidisset malitiam Euse-
 bij, merito pieq; promulgauit, quę erant aduersus
 Arrianam hæresim decreta.
 Apologeticus aduersus eos qui calumniabantur qđ
 in persecutione fugisset.
 Apologeticus secundus.
 De passione domini ac de cruce.
 De hoc quod scriptum est, Euntes in vicum qui con-
 tra vos est, inuenietis pullum alligatum.
 De virginitate siue de exercitatione.
 De hoc quod dictum est in euangelio, Quicumq; di-
 xerit verbum aduersus filium hominis remitteť
 ei, qui vero dixerit contra spiritum sanctum, non
 remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro.
 De spiritu sancto.

SOBEATISSIMO EVOS
 GENIO PAPAE QVARTO

Iohannes Aretinus.

Non ab re futurum arbitror, Eugeni pa-
 ter beatissime, si viri admirabilis Atha-
 nasis Alexandrini episcopi vitā ex Græ-
 corum codicibus in nostrum sermonē
 conscribens, eamq; tuę beatitudini dedicaturus, cau-
 fas prius aperiam, & quid me potissimū ad hoc ipm
 impulerit explicem. Nam cum nouerim, & non qui-
 dem ego solus, sed vniuersus pene orbis persecutio-
 nes innumeras, quas iniuste tua sanctitas haftenus
 est perpessa, non possum non vehementer admira-
 ri quosdā, qui instar amicorū Iob, iustum sanctumq;
 ac legitimum pontificem maledictis quandoque la-
 cessere non dubitant, quasi mente capere nequaquā
 posse videantur Christianorum principem, & Chři
 vicarium huiusmodi posse tribulationibus concuti.
 Sed pro tāta eorū iustitia atq; ignauia facile abijci &
 reijci possunt, si pontificum priorū gesta, & maxime
 precessorum tuorū inspiciere velint. Quorū nemo
 fore iustus cōpertus est, qui non innumeris admo-
 dum fuerit perturbationibus conquassatus. Et vt
 ex multis vnum in medium proferam, meminere
 Gregorij precessoris tui, cuius profecto memoria in
 benedictione est. Cuius equidem gesta, si diligen-
 ter inquirant, eisdem pene tribulationibus, & quod
 amplius est eodem ipso ordine idem ille ad regna

A ij

Handwritten notes in Latin script, including the name 'Gregorius' and other illegible text.

EPIST. NVNCVPATORIA

calorū est perductus. Quid referam alios, q̄s orienta-
lis ecclesia suæ olim salutis autores appellat Basilū,
Gregorium Nazianzenum, Iohannem Chrysosto-
mum, & ceteros, quos persecutionum procella per
varios casus, & multa rerū discrimina dispulit. Quo-
rum (vt innumeros alios prætermittam) si gesta & il-
latas persecutiones, vel breui oratione perstringere
velim, latissimus mihi ac manifestissimus in maledi-
corum confusione campus pateret. Sed ex omni-
bus his solum Athanasium inspicere, atq; eius vitam
ex Græcis codicibus in Latinum sermonem conscri-
bere libuit, vt discant virum sanctissimum, & omni-
bus seculis miris laudibus celebratum, talia passum,
quibus si reliquorum cetera comparentur, parua pe-
nitus, ac penitus nulla esse videantur. Nec minus tua
beatitudo ex illius gestis voluptatem assumat, con-
spiciatq; vt quemadmodum nec illi consolationes
suæ defuere, quin & multa pro dei ecclesia se perfe-
cisse gauderet, & pacem demum & ecclesie suæ Alex-
andrinæ, & toti Aegypto multo tempore conspi-
ceret. Sic nec tibi beatissime pater consolationes tuæ
tibi diuinitus in tot angustiis datæ deficiant. Nam in
inueteratum Græcorum schisma, atq; inueteratius
Armeniorum ad firmissimam vñionem, quod ex
præcessoribus tuis multi summe opraauerunt, tua so-
la beatitudo in finitis pene impensis, & summis labo-
ribus reduxit. Videsq; ex Græcis in cardinalium tuor-
um consistorio viros clarissimos tibi astātes, & pro
Romana ecclesia (etiā si oportuerit) mori paratos.
Nec dubium est, quin magnorum tuorum laborum

AD EVGENIUM PĀPAM

multarūque anxietatum fructum capias maxi-
mum, atq; etiam in hoc mundo cōculcatis hostibus,
pacem super Israel ante discessum tuum, & longo
quidem tempore conspicias. Quæ omnia, quia pari
modo tuæ beatitudini, vt Athanasio nostro contin-
gunt, qui Romanis pontificibus præcessoribus tuis,
& tuæ sedi deuotissimus atq; obedientissimus fuit,
ab illatq; semper defensus (vt in sequentibus appare-
bit) ipsius vitam clarissimam nulli congruentius iu-
dicauit dedicandam, q̄ tuæ beatitudini. In cuius lecti-
one, si parum acquiescere poteris, non dubito, quin
& consolatio tibi, & amor ingens atq; deuotio san-
ctissimo Athanasio augeatur.

INCIPIIT VITA BEATISSIMI

Athanasij episcopi Alexandrini.

VM post persecutionem
Diocletiani & Maximiani
imperatorum crudelissimo
rum pax Christianis & q̄s
data fuisset, & fecunditas
ecclesie fructus exhiberet
amplissimos, atq; confesso-
rum incl̄yis meritis gaude-
ret, confusus dæmon, astu
callido noua contra ecclesiam bella, atq; prioribus
persecutionibus peiora excogitauit. Et cum creato-
ris diuinus cultus quotidie per orbem terrarū excre-
skeret, nec aperto bello vt expertus fuerat, cōprimi

Handwritten notes and scribbles at the bottom of the page, including the Roman numeral 'iii' and various illegible marks.

potuisset, sed quanto maiores persecutiones inferebat, tanto maior ecclesie gloria, & Christianorum victoria resultabat: noua machinatus non iam aperte, sed ex his, qui nomine potius quam re Christiani dici poterant, aliquos occulte circumuenientes ad diffidium fidei & ecclesie dei, ac veri cultus persecutionem adduxit, atque magnam gentem in pristinum redegit errorem, ut creaturam potius quam creatorem adorari contenderent, Christum scilicet Iesum, quem creaturam omnino profiteri non verebantur. Sed Christus ipse, qui Petri nauiculam submergi non patitur, dedit sapientiam sanctis suis, qui cum in illius splendoris radios aciem omnino intendissent, uero lumine illustrati, pro euangelica predicacione, ac ueri cultus pietate ad mortem usque decertarunt, atque diaboli machinas conterentes, serpentis antiqui caput fortiter contriuerunt. Inter quos precipuus apostolice gratie particeps magnus Athanasius fuit Alexandrinæ celeberrimæ ciuitatis antistes, qui uelut margarita præfulgida, feruens spiritu & cælesti amore faucius, diuissime magistratibus plurimis, atque etiam regibus, hæreticorum ducibus per totum orbem pro tuenda recte fidei puritate ardentissime obstitit. Et diuinam uirtute fretus aduersus impiorum turbam maximis periculis undique agitatus, uictoria penitus reportauit. Cuius tanta & tam præclara contra hæreticos in beata ecclesia pro fidei integritate fuere certamina, ut etiam de ipso id dictum esse uideatur quod scriptum est: Ego enim ostendi illi quanta eum pro nomine meo oporteat pati. Nam in eius persecutiones non quadraginta uiri,

sed uniuersus pene conspirauit orbis. Commoti sunt principes terræ & gentes, & regna, atque exercitus contra illum conuenerunt. Sed ipse diuinum eloquium opere implebat, quo dicitur: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Verum tanta illius ac talia feruntur gesta, ut uel certamina exponere, uel uariam in diuinis eloquijs differendis sapientiam, quæ in libris ab eo relictis sole clarius eluceret, enarrare nemo quâlibet facundia præditius digne pro meritis posset. Nec nos id efficere pollicemur, sed pro uirili nostræ eius quædam gesta quæ apud Grecos conscripta comperimus, in Latinum fidelissime conuertemus. Ad demusque alia quædam quæ apud Latinos ac præbatissimos auctores legendo didicimus, atque in primis quæ nam fuerit pueri indoles, & uitæ tam mirabilis indicium, paucis explicemus: Cui post felicem consummationem beatissimi martyris atque Alexandrinæ ecclesie præsulis Petri, & post eum Achillas sanctæ memoriæ Alexander ipsius ciuitatis ordinatus esset episcopus, apud Alexandriam Petri martyris solennem diem agebat. Et cum post expleta solennia conuenturos ad cœuiuium suum clericos domi expectaret, in loco mari vicino cernit ex editiorum parte domus pueros ludum ritu ecclesiastico iniire, atque ea quæ in ecclesia geri consuetum fuerat, peragere. Erat autem domus aspiciens mare, in cuius litore ipsi ludebant pueri, inter quos puer Athanasius simulatus erat episcopus, & alij cœui partim presbyteri, partim diaconi designati, offerebant isti Athana-

fio cathecumenos pueros baptizandos. Quos ille
 omni ecclesiastico ritu seruato, baptizabat. Stupefa-
 ctus aut in his quæ fiebāt Alexander, ac illico pertur-
 batus auri ad se clericos iubet, atq; eis quod emi-
 nus ipse viderat, ostendebat. Tñ abire eos & cōpre-
 hensos ad se perducere omnes pueros imperat. Cūq;
 adessent qui eis ludus, & quid egissent, vel quomo-
 do percuratur. Illi (vt talis habet ætas) pauide nega-
 re primum cœperūt. Sed vt cognitos se nouerūt, rē
 omnino gestam per ordinem pandunt. Cū Alexan-
 der diligenter inquirens ab his qui baptizari dicebā-
 tur, quid interrogati fuerunt, simul & ab Athanasio
 quid interrogauerat, vbi videt secundum religionis
 nostræ ritum cuncta cōstare, allocutis clericis, cum
 consilio clericorum statuisse traditur illis, quibus in
 tegris interrogationibus & responsionibus aq̄ fue-
 rat infusa, iterari baptismū non deberi, sed chrisma-
 te eos inungens signaculo Christi confirmauit. Et
 conuocatis Athanasij parētib; ac illorum quos vñ
 presbyteros habere visus fuerat, vñ ministros sub dei
 obestatione tradidit ecclesiæ nutriendos. Atq; cum
 pauco peracto tempore grammaticam sufficienter
 Athanasius atq; integre perdidicisset, tāq̄ fidele dñi
 cōmendatum ā parentibus episcopo Alexandro re-
 stituitur. Qui ab eo velut alter Samuel in tēplo do-
 mini nutriendus accipitur, vt si in senectute bona ad
 patres ā domino vocari contingeret, ad portandum
 post se sacerdotale Ephod eligat. Interim cū successu
 temporū mirabilit̄ diuinis literis eruditus euaderet,
 & acrimonia ingenij, atque integritate vitæ cæteris

præstaret, instituentē Alexādro archidiaconus Alex-
 andriæ ordinatur ecclesiæ. Cui⁹ ingenium, fides, ac
 pietas in ecclesiasticis negotijs, quanta fuerint apud
 Nicenā in œcumenico seu vniuersali cōcilio ob cau-
 sam congregato, ad qd̄ cum episcopo suo conuene-
 rat, omnibus palam fieri cœpit. Verum qm̄ omnes
 Athanasij persecutiones & gesta, ob Arrij hæresim
 principaliter describuntur, quæ præ cæteris hæresi-
 bus ante illā excogitatis miserabilius & crudelius in
 Christi cultores grassata fuit: visum est anteq̄ ad reli-
 qua Athanasij gesta procedamus, huiuscemodi hæ-
 reses vsq; ad synodum Nicenam, & progressum atq;
 synodum ipsam præclarissimā q̄ breuissime dabitur
 explicare. Igit̄ p̄ id tēpus apud Alexandriam pre-
 sbyter quidam Arrius nomine erat, vir specie & for-
 ma magis q̄ virtute religiosus, & gloriæ laudisq; no-
 uitatis improbe cupidus. Qui ab Achilla prædecesso-
 re Alexandri diaconus ordinatus, & vt Theodoricus
 autor est, nouitatibus captus, ab ecclesia primū pul-
 sus est. Demum fidelium rogatu, denuo ad ministe-
 rium suscepius fuerat. Is cum Alexandrum virū cla-
 rissimum pōtificatus gubernacula suscepisse liuido
 oculo cerneret, nā eo tempore in ordine quidē pre-
 sbyterorum Arrius erat, & diuinarum scripturarum
 expositionem videbatur habere commissam, rē hęc
 ferre non potuit, sed in rabiem quandam impatien-
 tiæ deiectus, litis quærebat inīitum. Porro laudabilē
 videns Alexandri cōuersionem, nequaq; in eū ca-
 lumnias cōtexere præualebat. Nec tñ illum quiesce-
 re infelix permittebat inuidia. Quamobrem diabo-

lica suggestione deuictus, praua quædam de Christi fide, pferre, atque in ecclesia tempestatem exagitare adortus est. Et aperte Alexandri doctrinæ derogare atque resistere non formidauit. Et ob hoc ea proferre cœpit, quæ antea nunquam in quæstionem uenerant. Nam cum Alexander ea quæ indubitata uidebantur populo exponeret, & filium scilicet cū deo genitore æqui honoris atq; eiusdem substantiæ esse doceret: Arrius contra, & ueritati obstitens, creaturâ filium facturamq; dicere audebat. Et ab illa æterna ineffabilitq; substantiâ dei patris uel natura, filium separare conabatur, quæ res plurimos in ecclesia perturbabat. Sed cum Alexâder episcopus natura lenis & quietus, assiduus admonitionibus Arrium cuperet à prauo incœpto & assertiõibus impijs reuocare, nec tñ res ex sententiâ pcederet, & plerosq; iam malum pestiferæ contagionis inficeret, non solum apud Alexandriam, uerum etiam p alias vrbes prouinciasq; dispersa, perniciosum fore iam credidit amplius dissimulare à talibus. Ob quod (ut ex ipsius Alexandri epistolis habetur) centum fere episcopos ex Aegypti & Libyæ partibus congregare curauit, quibus causam Arrij sigillatim exponens, maturõq; super his consilio adhibito, episcoporum omnium consensu illum sacerdotali ordine priuauit. Quibus non assentiens Arrius, sed in peruersitate superbe perseverans, iubente episcopo Alexandro Alexandria vrbe depellitur. Quod quidem impatientissime ferens, excogitare cœpit modum, quo Alexandrum à se de sua amoueret, & se episcopum erigeret. Ob quam

rem perficiendam, cum cõplicitibus suis propria celebatur concilia, & modum quo hæc executioni demandare posset, cõquirere non cessabat. Quod prouidens Alexander, ne ex sacerdotibus quisquã eiusdem fallacijs caperetur, omnibus catholicæ ecclesiæ episcopis, ipsius impietatem enarrans, suis epistolis (quæ vsq; in hæc tpa apud Græcos comperiunt) indicauit. In quibus eos primum ad seruandum rectæ ecclesiæ catholicæ fidem, & uinculum unionis & pacis hortatur. Deinde quemadmodum in diocesi sua surrexerunt viri iniqui & Antichristi præcursores, quibus etiam Eusebium Nicomediæ episcopum adhærere, & aperte parrocinari commemorat. Quamobrem ab eo cauendum admonet, & literas illius quibus Arrium & complices apud quoscuq; laudare solebat, minime suscipiendas esse, toris affectibus hortatur. Post hæc episcopos aliqs à recta fide deuiates, atq; Arrio adhærentes, nominatim connumerat, exponitq; deinde eorū perfidiã in hæc uerba: Ea uero quæ profitetur huiuscemodi sunt: Non semper inquit, Deus pater fuit, non semper fuit dei uerbum, sed fuit quando deus pater non fuit. Dei autem uerbum ex non existentibus factum fuit. Existens enim deus non existentem ex non existente fecit. Quapropter aliquando fuit quando non fuit. Creatura est enim & factura filius. Neq; similis est patri secundum substantiam, neque uera sapientia eius est, neq; uerum naturaliter patris uerbū est, sed uerbum ab usine ac sapientia dictum. Vnde & conuertibilis est, ac per naturam ut rationalia quæque animalia mutabilis

peregrinumq; extraneum, & remotū à paterna substantia est verbum, atq; inuisibilis est filio pater. Neq; patrem perfecte filius nouit aut perfecte videre potest, nec suam quidem substantiam nouit filius sicuti est. Qui propter nos factus est, vt per eum veluti p instrumentum, nos ipsos deus formaret. Et hæc sunt fere blasphemii Arrii & sequacium quas in ipsa eadē epistola pluribus autoritatibus & argumentis Alexander ipse detestatur. Vbi etiam enarrat, illos se pluries cōuicisse, atq; rursus vt chamæleontes in nouam speciem cōmutari. Vltimo deprecatur, ne eos si forte ad illos aduentare tentauerunt, suscipere omnino velint, sed vt ipsi Christiani, illos Christum saluatorem nostrum blasphemantes, omni indignatiōe detestentur penitus & abhorreant. Per idem tempus alius Alexander, vir multa sanctitate prædius, apud Constantinopolim episcopatum gerebat. Cui Alexandrinus Alexander similem pene epistolam superiori direxer, in qua copiose & subtiliter pluribus rationibus & inconuincibilibus diuinæ scripturæ autoritatibus, omnem Arrii perfidiam destruxit, atque veram fidem manifestissime declarauit. Hortaturq; eum ad concordiam & defensionem veræ fidei, & bellum & certamen pro Christi nominis defensionem contra aduersarios & blasphemos inire non formidet. Similiter & aliam huic consonam direxit epistolam, Philogonio Antiochenæ sedis antistiti, & aliam Eustachio, qui apud Bergam episcopalem cathedram gubernabat, alijsq; compluribus, quos integros & apostolicorum dogmatum defensores di-

nouerat. Verum Arrius neq; ipse quiescebat, nec manus studebat ad complices suos literas scribere, & ad Eusebiū maxime, cuius fauore & autoritate se plurimum præualere sperabat. Cuius vnani fere totam describemus epistolam, quam & Græci plures in suis commentarijs descripserūt, vt ipsiusmet verbis omnibus eius perfidia innotescat: Domino desideratissimo viro dei fidelisq; & orthodoxo Eusebio, Arrius qui ob veritatem, quam tu quoq; defendis, persecutionem à papa Alexandro iniuste præfert salutem in domino. Cum pater meus Armonius Nicomediā aduentaret, dignum quoq; putauit ad te literas in pignus nostri amoris dare, quam singulis diebus erga fratres intuitu dei, & rebus ipsis te exhibere cognouimus. At nos episcopus noster vehementer opprimis & insequitur, & veluti deo rebelles ciuitate priuauit, & animum etiam cuiusq; aliās benignissimi contra nos cotidie excogitādo literis suis exasperat, ppter ea quia ei cōsentire nolumus publice prædicāti. Semper deus pater, semper filius: Simul pater, simul & filius ingenito deo semper genitus filius coexistit, atq; ab ingenito genitus, & quod neq; cogitatione, neq; alio modo deus filium ex deo procedat. Et quoniam frater tuus Cæsariensis Eusebius, atq; Theodoricus Laodiceæ, & Paulinus Tyri, Gregorius Beriti, & Erius Lydiæ episcopi, atq; per orientem alij fere omnes, sine principio deum filio præexistere affirmāt, ab eo anathemati traditi sunt: Solis Philogonio Antiochiæ, & Helladio Tripoleos atq; Machario Ierofolymorum episcopis eis cōsentientibus, hominibus in-

eruditus atque hæreticus. Quorum alij quidem filium eructationem asserunt, alij præpositionem, alij congenitum. Quas sane impietates (& si imminere ab hæreticis mortes comminentur) audire non valemus: Sed quoniam dicimus, sapimus, & docemus, filium non esse ingentum nec ingenti partem, aut ex subiecto aliquo, sed vnigenitum conuertibiliter, ipsūque antequam generaretur, aut crearetur, aut prædestinaretur, aut fundaretur, non fuisse, persecutiones patitur. Similiter autem, & cum asseramus: Quoniam principium habet filius, deus autem sine principio est, atque filius ex non extrantibus est, quod intelligere volumus secundum quod dei pars & non ex aliquo existit subiecto, persecutionibus quatimur. De cætero tu nostri, & te nostrarum tribulationum memorem in domino valere propro. Quam epistolam cum Eusebius suscepisset, aliam ad Paulinum episcopum Tyri ipse conscribens, suæ impietatis venenum euomit. Idem cum Arrio asserens, filium factum quidem à patre, nec eiusdem substantiæ esse posse, atque similia diuersis episcopis Oriëntis scribens hortabatur, ne Alexandri epistolis consentirent. Alexandro vero frequenter scribebar, vt Arrium & complices suscipere vellet, quod ille abhorrens penitus detestabatur. Verum cum ob moram quam apud Nicomediam Imperator ducere consueuerat, Eusebius ei familiaris effectus, & inter omnes fere Orientales episcopos potentissimus haberetur, à pluribus timebatur ac verebatur episcopis, quibus quotidie scribens, subscriptionem

impietatis Arrii ipsi facili impetrabat. Sicq; ipse & eius complices episcopi, duces ac præceptores Arrianæ impietatis esse cœperunt, & ex aduerso rectæ fidei, quam Alexander viriliter defendebat, qui cōsentientes erant, se subscribere omnino curabant. Vnde omnis iam pene Orientalis ecclesia turbatur. Et non solum ecclesiarum principes inuicem concertabant, sic dira per incautum serpebant contagia vulgus, atq; intantum hæc subcreuerat contentio, vt in vicis & theatris Christianitati, & diuino nomini, publice derogaretur. Nec tamen desisteat Eusebius Alexandrum ipsum ad communionem Arrii exorare. Sed sentiens tandem Alexandrum inclinari non posse, ira atq; indignatiōe percitus, in fauorem Arriani dogmatis palam & penitus se conuertit. Et concilium in Bithynia congregari procurans, scribit episcopis vniuersis, vt complicitibus Arrii, tanquam orthodoxis communicare velint. Atque illos exhortatur, vt Alexandrum ad ipsam eandem Arrii communionem strictissime conuocent. Quo cum frustrati fuissent, nequaquam Alexandro id consentire volēte, ad alias machinationes se & complices contulerunt. Nam Eusebius ipse odio in Alexandrum vehemētissime ferebatur, quod grauitur eum in epistola ad episcopos nominauerat. Sicq; crescente indies peste, latius crebrescebat disensionis sermo, vsq; quo ad aures religiosi principis Constantini, plenissime innotesceret. Quo ille perculsus pariter & afflictus, vehementer indoluit. Quippe qui omni studio & diligentia instabat Christianam religionem excrecere, & illā dif-

fensionibus longe minui præuidebat. Ob quod cul-
 pans Arrium, pariter & Alexandrum, communem
 ambobus scribit epistolā. Eis impingens, quod quæ-
 stionem quam abscondere debuerāt, in populos pa-
 lam protulerint. Quam nec quærendam ab initio,
 nec excogitandam enarrat, & excogitatam potius
 taciturnitate regēdam. Quæ epistola in libris Euse-
 bij Pamphili, quos de vita Constantini scripsit, inse-
 ritur, cuius partem in latino stylo vertēdo, vt tantū
 principis pietas cognoscatur, in hoc libro interfere-
 mus: Victor Cōstātinus Pius Maximus, Alexādro
 & Arrio, & infra subdit. Didicimus præsentis quæsti-
 onis initium tūc sumpsisse, cū tu a presbyteris Alex-
 ander, vana magis quæstione quā necessitate com-
 morus inquirebas, quisnam intellectus esset loci cu-
 iusdam in lege descripti. Ad quod tu Arri pertinaci-
 us magis ea quæ neq; excogitare, neq; excogitata in
 mediū proferre oportebat, improvide obiecisti. Ob
 quod intervos exorta discordia id effecit, vt diuina
 contemnantur mysteria, & populus diuisus cōmu-
 nis corporis congruenti cōmunionē separetur. Ver-
 bis igitur nostris assensum præbete, atq; his obedite,
 quæ conseruus vester iuste admonet. Has rogo de-
 ponite contentiones, & earum scilicet rerum, quas
 nec requirere, nec de his quærentibus respondere cō-
 dignum est. Nam inutiles illæ quæstiones habentur,
 quæ nulla legis necessitate, sed inani quadam contē-
 tione a sacerdotibus inducuntur. Quæ & si causa ex-
 ercitiij cuiuspiam naturalis proueniant, intra sensus
 intimos illas cohibere, & non prompte in conuenti-

cula deportare debemus. Nam quis huiuscemodī
 quæso imperscrutabilia digne cognoscere poterit?
 Quod si fieri posset, quænam esset illa populorum
 particula cui id persuadere recte possetis, aut quis
 huiuscemodī subtilitatem absque lapsus sui periculo
 contremabit? Fugienda ergo in talibus multilo-
 quia, vt quod nostræ naturæ infirmitas explicare ne-
 quit, discentium mentes tardiore forsitan intellectu
 percipere non valentes, in blasphemias aut schisma-
 ta prolabantur. Quamobrem & incaute interroga-
 tiones, & responsiones improvide, æquam alteru-
 tris veniam tribuant. Nec pro prauis vanisque con-
 tentionibus & causis, tantum dei populum dissi-
 dere decet, quem vestris orationibus & prudentia con-
 uenit gubernari. Et vt paruo quodam exemplo ve-
 stram conueniam sapientiam: Nostis philosophos,
 qui vni se sectæ addixerunt, & in vnum dogma cō-
 sentiunt, si in quadam sententiæ parte discordent, li-
 cet in eo disciplinæ ipsius virtute separentur, adinuicem
 tamen dogmatis & sectæ vnitatem conspirant.
 Cum hæc ita sint, quanto iustius vos magni dei mi-
 nistros in voluntate religionis decet esse concordēs.
 Nec dignum est vanis sermonum certaminibus, fra-
 tres fratribus insultare. Et infra subdit: Reuertimini
 ergo viri prudētissimi ad mutuam inter vos ami-
 citiam, & amorem reddite Christiano populo ve-
 stros optatos amplexus, & vestras animas expian-
 tes, inuicem vos ipsos rursus agnoscite. Suauiores
 enim sunt crebro amicitie post inimicitiarum cau-
 sas deletas ad concordiam restituta. Reddite ergo

& mihi tranquillos dies & securas noctes. Iam enim tempus est, o magni dei sacerdotes, tantos populos conseruos meos vestris altercationibus, iniuste diuisos, ad Christi unitatem congregare. Nam ad orientem ego properare festinās, cum Nicomediam aduentassem, fama tantæ rei perterritus, penitus detentus sum; Nec patitur animus ad ea loca procedere, vbi illa vidēre cōpellerer, quæ nec fore auditui possibilia iudicaueram. Quapropter vestra concordia, mihi orientis viam aperite, quā discordia & contentione claudere potuistis. Hæc igitur & plura quæ in eadem epistola continentur, Alexandro & Arrio piissimus scripserat Imperator, Nunc illos arguendo, nunc pro virili admonere procurans. Sed hæc pestem priusquam in alios diffunderetur, se posse præoccupare, pius princeps considerans virum quendam, quem iuxta se fide & charitate insignem habebat, & prioribus temporibus pro Christiana religione confessionibus comprobarum, nomine Osum Cordubæ ciuitatis Hispaniæ episcopum, ad Aegyptum direxit, qui sua autoritate & sapentia, tumultuantes populos conquiescere faceret. Verum cum eius autoritas apud hæreticos præualere non posset, sed quotidie magis ea pestis inualesceret, præter spem principis re infecta reuersus est. Cū piissimus Imperator videns grande periculum Christianæ religioni imminere, & totis visceribus cupiens tantis malis obsistere: consilio grauium virorum suscepto, concilium apud Nicenam urbem congregari iubet, & ex omni pene orbe episcopos

conuocans magna diligentia, & regia largitate sumptus omnes oportunos, quā magnificētissime exhiberi iubet. Et vt Eusebius Pamphilus libro tertio vitæ Cōstantini describit, velicula publica per diuersa loca cōduci statuit, mulosq; & equos, camelos & asellos, prout loci oportunitas commodius exhibebat. Nauesq; in portibus præparari mandat, cibaria, p. eorum voluntate, nō episcopis solum præbyteris aut diaconis, clericis & eorum seruis, sed alijs etiam quibusq; & cuiusq; generis hominibus, ad huiusmodi cōgregationem volentibus aduentare, largissime præcepit exhiberi. Veniunt ergo ex omni pene Europa, Libya & Asia, sacratissimi patres, qui veluti beatorū chorus, virtutibus miris in illis relucen-
tibus, videbantur. Sicq; decimo octauo imperij Cōstantini anno, pontificatus vero Syluestri decimo quarto, vt verissime computauit Eusebius, in Nicena vrbe cōgregati sunt. Et vt ipse Pamphilus eodem libro tertio de vita Cōstantini enarrat, libebat tunc aspiciere Syros simul & Sylicos sacros antistites, Phœnicēsq; & Arabes atq; Palestinos, Aegyptios etiam & Thebeos, ac Libyos, simul & qui ex Mesopotamia oriuntur, atque etiam ex Perfide venit episcopus, Nec à Scythia defuerunt. Pontus similiter & Asia, Phrygia & Pamphylia, viros, pbatissimos præbuerunt. Aderant & Thraces Macedonēsq; & Achui, & hi qui Epyrum inhabitant, vt sermo ille cōpletus iam videretur, quem in Actibus ap. Porum Lucas enarrat. Quod cōuenerant Ierosolymis ex omnibus gentibus quæ sub cælo sunt, viri religiosi, in q̄s erant

Alia
Cyllicos

D. ATHANASII EPISCO.

Parthi & Medi & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Põrum & Asiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyæ circa Cyrenem & aduenę Romani, Iudæi quoq; & profelyti, Cretes & Arabes. Veruntamen vt Eusebius subdit: Non magni dei sacerdotes & ministri illi, vt nostri conuenerant, & sequitur: Erat siquidem in præfenti choro episcoporum multitudo numerum trecetorum exuperans, quos ex presbyteris, diaconis & acolytis innumerabiles pene consecuti fuerant, quibus omnibus imperator singulis diebus ciuaria largissime pro eorum voluntate exhiberi parauerat. Conuenerunt ergo ex parte Syluestri Romani pontificis, vt in epistola ad Marcum papam Athanasius memorat, Victor & Vincenius presbyteri ipsius apostolicæ sedis legati. Conuenerunt etiã ex principalibus alijs sedibus episcopi, Alexander primum Alexandrinę ecclesiæ antistes, cui maxima pars synodalis curiæ imminere videbatur, qui & duxit secum Athanasium archidiaconum suum, (cuius diligentia & sapientia, plurimi hæreticorum doli atq; fallaciæ detegebantur:) adolescentem annis, sed scientia & sapientia canum. Ex Antiochia vero venit Eustachius, vir magnus & admirabilis, qui post mortem Philogonii, de quo supra meminimus, ad eius ecclesiæ regimen inuitus, & renitens omnium provincialium episcoporum decreto, astrictus fuerat. Ab Ierosolymis etiam adfuit Macharius eius ciuitatis episcopus, multarum virtutum fama plurimum decoratus. At ex Cõstantinopolitana vrbe, quæ Vir sauitiũ

ALEXAN. VITA

tunc dicebatur, Alexander vir sanctitate mirabilis, senio grauatus, interesse non potuit. Et præter hos alij conuenerunt episcopi, quorum quidam diuinarum scripturarum scientia præfulgebant, quidam sanctitate præstabant, quidam vero in vtrisque his mirabiliter probabantur. Nam aderat & Osius Cordubensis, qui & vna pluribus qui secum erant præfidebat episcopis. Habebatur etiam inter eruditissimos Eusebius Pamphili Cæsariensis episcopus, qui ecclesiasticam historiam vsq; ad Cõstantini tempora mira varietate & rerum peritia descripsit. Composuit etiam librum de temporibus, necessarium quidẽ, & infinita pene cura digestum. Quorum illum quidẽ Rufinus, hunc vero Hieronymus in Latinũ styli traduxit. Scripsit etiam libros quatuor de vita Cõstantini, quorum tertium ex omni pene Græcia vix comperire valui. Insuper & innumera pene volumina de nostra religiõne, vt idem attestatur Hieronymus, conscripsit. Aduenerat similiter & Iacobus Antiochiæ Mygdoniæ episcopus, qui mortuos homines ferè suscitasse, & viuos diuersis curasse languoribus, atq; alia innumerabilia, vt refert Theodoricus Græcus scriptor, per eũ deus operatus est mirabilia. Adfuit & Nicolaus Myrtheg vrbis Cilicię episcopus, vir admirabilis & omnibus virtutibus conspicuus, cuius vita inclyta apud Græcos & Latinos notissima est. Similiter & Paphuncius Aegyptius episcopus, in superiori Thebaida adfuit cõfessor, ex illis quos Maximianus dexteris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, ad metalla damnauerat. In quo tanta virtu-

D. ATHANASII EPISCOPI

tū inerat gratia, vt Rufinus in his libris quos ad Eusebii historiam addidit, signa per eum non minus quā dudum per apostolos fuisse facta confirmet. Nam & dæmones verbo tantum fugabat, ægros sola oratione curabat, cæcis visum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatē corporis reuocasse. Quē Constantinus in tanta veneratione & affectu habuisse scribitur, vt sæpius eum intra palatiū euocatum complecteretur, & illum oculum qui in confessione fidei fuerat euulsus, auidioribus osculis demulceret. Aduenerat & ex cōfessoribus alius Paulus Neotesariæ, quæ iuxta ripas Eufratis sita ē, episcopus. Is (vt Theodoricus refert) lixarū rabie compressus, ignito ferro ligatas manus comburi sibi ac defecari ob Christi religionem constantissimo animo passus est. Aderant & episcopi quidam alij, simplicitate quadā admirabili ac sanctissima decorati. Inter quos & Spiridon Cyprius enarra, qui cum pastor ouium fuisset, etiam in episcopatu positus permansit. Et tunc quadam nocte cum ad caulas fares venissent, † & improbas aditū educendis ouibus facerent extēdissent, inuisibilibus quibusdam vinculis restricti, vsq; ad lucem, velut traditi torcoribus permanserunt. At senior cum oues ducturus ad pascua matutinus se ageret, videri iuuenes absq; humanis vinculis caulis pendere restrictos, & noxæ causa comperta sermone ab soluit, quos mente vinxerat. Et ne eis inanis nocturna cederet occupatio, tollite inquit, o iuuenes vnum vobis arietem, ne sine causa venisse videamini, quā melius prece quā furto quæsisse conuenerat. Aliud &

Alias.
ut laque-
os.

ALEXANDRINI VITA

de eo fertur mirabile: Nam hic filiam habebat Hirenem, quæ cum eis bene ministrasset, defuncta est. Post cuius obitum quidam aduenit, dicens ei se quoddam depositum commendasse. Rem gestam ignorauerat pater, perquisitum in tota domo nusquam quod poscebat inuentum est. Persistebat ille qui commodauerat, steruq; ac lachrymis † purgebat, & vires suæ se illaturum exitium, nisi commodata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis senex, ad sepulchrū filix cum illo properat, atq; eam nomine clamitat. Quæ de sepulchro respondens, locum vbi depositū fossum fuerat, illo petente edocuit. Et vt dixit, compertum fuit. Alia eius gesta & mirabilia feruntur, sed hæc enarrasse sufficiat. Verum fama tantæ congregationis & opinione commori, plurimi philosophi, opinatissimi & nobiles dialectici, ex diuersis vrbibus confluerunt, optantes cū his sacratissimis viris disputationes de religiōe & diuino cultu inire. Inter quos (vt etiā Rufinus in dictis libris cōmemorat) insignis quidā philosophus, per singulos dies consiliū summū certaminis cū nostris agebat episcopis, viris quidem ad ea quæ moneret, non mediocriter eruditus. Et conuenientibus ad audiendum doctis & literatis viris, ingens fiebat spectaculū, nec vllō disputādi genere philosophus à quo quā concludi poterat, aut constringi. Sed vbi maxime purabat astrictus, cauta dicēdi arte obiectis quæstionibus occurrens, velut anguis lubricus laberet. Sed vt ostenderet deus, quā non in sermone regnum dei, sed in virtute consistit, astutis ex confessoribus quidam simplicissimæ naturæ vir,

Alias
poscebat.

D. ATHANASII EPISCO.

nihil aliud sciens, nisi Christum & hunc crucifixum. Qui cum inter ceteros auditores episcopos adesset, & vidisset philosophum insultantem nostris, & callidase disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, velle se paucis cum philosopho sermocinari. Tum senior quissimplicitatem viri & imperitiã in sermone duntaxat nouerant, pauere & velut pudorem quendam pati cœperunt, ne forte apud callidos hoïes risui fieret, neue sancta simplicitas persisteret. Tamen senior & huic mouit sermonis exordium: In nomine inquit, Iesu Christi, philosophe audi quæ vera sunt: Deus vnus est qui cælum fecit & terrã, quiq; homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit, vniuersa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatiõe firmavit. Hoc illud verbum & sapientia est, quæ nos filium dicimus, qui humanos miseratus errores, & per passionem mortis à perpetua nos morte liberat, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam, quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturũ. Credis hæc itaq; esse philosophe? At ille velut si nunq̃ vllum contradicendi sermonem didicisset, ita stupefactus, virtute dictorũ mutus ad omnia hoc solum potuit respondere: Ita sibi videri, nec aliud verum esse, quàm dixerat. Tum senior, si hæc (inquit) ita esse credidisti, surge & sequere me, ac dominicum & huic fidei signaculum suscipe. Et philosophus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite inquit o eruditi viri: Donec verbis mecum res gesta est, verba verbis oppo-

ALEXAN. VITA

sui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: Vbi vero pro verbis, virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt verba resistere virtuti, nec homo aduersari potuit deo. Et ideo si quis vestrum potuit in his, quæ dicta sunt, sentire quæ sensus, credat Christum, & sequatur huc senem, in quo locus est deus. Et per hunc modum philosophus Christianus effectus, cõgratulus est se fuisse conuictum. Interea cum episcoporum conuentus per dies singulos agitari deberet, admirabile quoddam pijsimi principis factum à diuersis scriptoribus enarratur. Etenim cum episcopi conuenissent, atq; diuersis ex causis (vt fieri solet) inter se iurgia quædam demulissent, interpellabat frequens Imperator, atq; magis, p̃ferebant culpæ & offerebãt libelli, quã ad id, p̃ q̃ vërum fuerat, animos darent. At ille perpendens, quod per huiusmodi iurgia summi negotij causa frustraretur, diem certam statuit, qua vnusquisq; episcoporum, si quid querimoniarum habere videretur, deferret. Et cum resedisset, suscipit à singulis libellos, quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aspiciens, sic ad episcopos locutus est: Cum vos deus sacerdotes constituerit, potestatem tradidit iudicandi de nobis, & ideo nos à vobis recte iudicamur. Vos autem cum nobis à deo dij dati sint, ab hominibus iudicari non potestis. Ob quod solius magni dei inter vos spectate iudicium, & iurgia vestra quæcunq; sint, ad illud diuinum referuentur examen. Nam conueniens non est, vt homo dii iudicet deos, sed ille solus de quo dictum est: Deus stetit in synagoga deorum, in

D. ATHANASII EPISCO.

medio autem deos diiudicat. Et ideo his ommissis, illa quæ ad fidem dei pertinent, absq; ulla animorum cõ-
 rentione distinguit. Et cū hæc dixisset, ne vlli homi-
 num sacerdotum simulatio innotesceret, omnes si-
 mul libellos querimoniarum iussit exuri. Quæ omnia
 cum sacerdotes intellexissent, ad seipsos conuersi, ab-
 ijcientes reliqua, rem fidei tractare cœperunt. Verū
 intrans aliquando synodum Imperator, tantæ piete-
 tis erat (vt refert Eusebius Pamphili) q; sacerdotibus
 dei non posse sufficere credebat, si se æqualem præ-
 beret, nisi eos & longe præferret, & ad imaginē quā-
 dam veneraretur diuinæ presentia. Quam obrem si-
 bi in concilio sedem collocari iussit, vt scribit Theo-
 doricus, sedibus om̄ium aliorum episcoporum depressi-
 orem, nec sine eorum iussu conuenire, aut sedere au-
 debat. Et interim cum iam p̄ singulos dies agitare-
 r̄ conuentus, nec aliquid facile aut temere de re tanta
 statuere auderent episcopi. Euocabatur frequenter
 Arrius in concilium, & assiduo tractatu assertionis
 eius discutiebantur, & quid aduersum hæc teneri &
 statui deberet, summa cum deliberatione querebat̄.
 Et cum p̄ dies multos quæstio verteretur, nonnulli
 (quanquam pauci) & viri quæstionibus callidi, &
 ob id simplicitati fidei aduersi, diuersa ab alijs senti-
 re, & magna calliditate cõptis Arrii fauere videban-
 tur, ipsiusq; blasphemiam non aperte defendere, sed
 verbis pugnantibus conregere conabantur. Quorū
 astutias & peruerfitates, Athanasius archidiaconus
 præcipuus inter ceteros, detegebat. Disputabatque
 acriter contra eos, neq; in aliquo eorum calliditatem

ALEXAN. VITA

præualere sinebat: intantum, quod eius & aliorum,
 verbo dei potentium, disputationes præualebant, q;
 fortissimis scripturis veritas ipsa palam omnibus, ne-
 dum pontificibus, & alijs Christianis, sed etiam gen-
 tilibus (vt à quibusdam refert) certa appareret. Nam
 (vt aliqui ferunt) & nos ipsi eam disputationem legi-
 mus, iubente Imperatore, Probus Romanus Patiti-
 us & vir illustris ac philosophus, iudex à Cõstantino
 int̄ Athanasium & Arrium cõstitutus, aliquando fu-
 it. Qui amobus longa disputatione cõcertantibus
 intellectis, veritatem in Athanasio, & illam confor-
 mem consequentemq; scripturis, quas ambo induce-
 bant, esse diffiniuit. Et ob id tandem in catholica fide
 Christianus euasit. Post diuturnum igit̄ multūq; tra-
 ctatum, placet om̄ibus ac velut vno cunctorū ore &
 corde decerni, hominon scribi debere, id est, con-
 substantialem patri filium confiteri, idq; firmissima
 pene omnium sentētia p̄nuntiat̄. Decem & septem
 soli tunc fuisse dicunt̄, quibus Arrii fides magis pla-
 ceret, extrinsecus creatum dei filium ex nullis extan-
 tibus, & non ex ipsa patris deitate, p̄genium confir-
 mantes. Defert̄ ad Constantinum sacerdotalis con-
 cilij sententia, ille tanquam à deo p̄latam venera-
 tur. Cui si quis tentasset obniti, velut contra diuina
 statuta venientem, in exilium se p̄stata actur. Sex
 ergo soli cum Arrio se patiuntur expelli, reliqui ve-
 ro vñdecim, cõcilio int̄ se habito, acquiescunt, ad sub-
 scribendū manu sola, nō mēte. Cuius simulatiōis p̄ci-
 pius autor extitit Eusebius Nicomediæ episcopus,
 qui post hæc omnē in ecclesia seditionē innouauit.

D. ATHANASII EPISCO.

Interea piissimus Imperator, per epistolam quam omnibus episcopis & populis dirigit, malignum Arium execratur, eumq; comparat in pio Porphyrio, qui septem volumina contra religionem nostram euomens, dignam pmeruit progestis suis vltionem consequi, vt opprobrio omnibus & execrabilis haberetur: Ariumq; deinde & complices, Porphyrianos vocat. Mandat insuper, vt si qua conscrip̃tio ab eo cõpilata reperiri contigerit, igni iradatur. Et contementibus capitalis vltionis præponit edictum. Ad exemplum expositionis fidei habitæ in tanto cõcilio, si quis noscere voluerit, tale est (vt ex historijs ecclesiasticis & concilijs Iulij papæ Romæ super, confirmatione huiusmodi fidei celebrato habetur.) Credimus in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & inuisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum IESVM CHRISTVM filium dei de patre natum vnigenitū, hoc est de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, Natum non factum, hominifion patris, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terris. Qui ppter nos & ppter nostram salutem descendit. Et incarnatus est de spiritu sancto, & homo factus passus est. Et resurrexit tertia die, & ascendit in cælos. Inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritu sanctum &c. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando nō erat, & antequam nascereur, non erat. Et quia ex nullis substantijs factus est, aut ex alia substantia dicunt esse aut conuertibi-

ALEXAN. VITA

lem vel commutabilem filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Et præter hanc fidei expositionem, septuaginta canones huiusmodi concilium compilasse testatur Athanasius in epistola ad Marcum papam, qui Syluestro successit, descripta. Et ipse beatus papa Marcus in alia ad Athanasium epistola id idem sua autoritate cõfirmat. Idem & papa Iulius in epistola ad Eusebium & alios Orientales episcopos plura illorum capitulorum recensenda enarrat. Quod quia apud quosdam horum canonum numero postea contentio non parua surrexit, quemadmodum id secutum sit, placuit explicare: In concilio siquidem Carthaginensi, Faustinus Potentinæ vrbis episcopus & Romanæ ecclesiæ legatus, capitulū quoddā Niceni concilij in medium profert. Quo lecto Allipius Catesthenen episcopus id quàm maxime se admirari dicit, quoniam in Græcis exemplaribus id minime compertum sit, quamobrem placuit synodo Constantinopolim ad episcopum scribere, vbi autenticum id cõsilium esse dicebatur. Necnon & Alexandrinum episcopum et Antiochenū, vt de his autentica secundum ea quæ tenerent, mitterent exemplaria. Quibus in tempore susceptis, id capitulum minime compertum fertur. Nec septuaginta in his exemplaribus capitula, sed tantummodo vigintiduo conscripta habebantur. Quod quemadmodum esse potuerit, ex præfata Athanasij epistola manifeste potuit iudicari. Nam cum persecutionum procellis eius libri ab Ariarianis lacerati & combusti fuerunt, synodum Nicenam,

D. ATHANASII EPISCO:

qua clerus & populus (vt inquit) imbuebatur, & maxime iam imbuti erant, in contumeliam nostram & omnium Christianorum, incenderunt: Hæc ille. Similiter cum Constantinopolitana ecclesia & Antiochena longis temporibus fuerint ab hæreticis occupatæ, qui nedum libros, quos facillime capere potuissent, sed etiam sacerdotes & plures laicos hanc fidem obseruantes, ad mortem vsque persequebantur: non verisimile & palam omnibus videri potest, illam synodum non integram sed laceratam & constractam apud eandem remansisse ecclesias. Vnde & apud solam Romanam ecclesiam, quæ impollutam se præseruauit, huiuscemodi synodi veritatem potuisse comperiri constat. Hos ergo sacros canones, & antiquam de obseruatione paschæ regulam, per quam nulla de reliquo varietas ecclesijs orietur, cum sacratissimus ille cœnus statuisset: vñ sum est omnibus dissoluendum iam fore concilium & ad propria remeandum. Quamobrem omnibus iam rite dispositis, pax atque fides in orientis & occidentis partibus, vna atque eadem seruabat.

¶ Interim Helena religiosi principis mater per idem fere tempus diuinus admonita iussionibus, loca dominicæ passionis sacratissima, quæ à gentilibus idolorum spurcitijs polluta fuerant, & deturpata, diligentissime expurgari procurat, atque lignum comperit salutiferæ crucis, & clauos quibus dominus noster fuerat affixus, & in eo loco mirificum templum regia ambitione construxit.

ALEXAN. VITA

Verum cum non multum post ex hac luce discederet, octogesimo ætatis suæ anno (vt Theodoricus tradidit) Constantia Cōstantini soror, quæ Lixini fuerat vxor fratris Augusti solatijs vtiebatur. Hinc accidit presbyterum quendam venire in notitiam, laenter partibus Arrii fauentem, qui de his nihil primo apud sororē principis aperuit. Verum vbi multa familiaritas copiam tribuit, paulatim sermonem cœpit aspergere, inuidiam dicens Arrio generatam, & pro simultatibus priuatis episcopum eius rem cōtentiose exagitauiſſe, æmulationis stimulo confixū, quod Arrius apud plebē satis charus haberet. Hæc atque huiusmodi talia frequentius suggerens, animos Cōstantiæ, suos effecit. Quæ cum quarto pene anno (post dissolutionem concilij obitura) visitaretur à fratre, atque ab eo blande religioſeque compellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam poposcisse, vt presbyterum in familiaritatem reciperet, & quæ sibi ab eo p̄spere & p̄ salute suggerentur, audiret. Nā de se quidem iam ex luce discedente nihil curare, sed p̄ fratris statu esse sollicitam, ne forte p̄ innocentium pœnis, regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitionibus à sorore susceptis, & fidelem p̄ se germanæ sollicitudinem credens, accōmodauit aurem presbytero & Arrio in exilium constituto, mandat, vt quemadmodum de fide sentiret, exponeret. Tum ille nouitatem sermonum, quos prius adinuenerat, declinans, explanationem aliam simplicibus contexit verbis, quæ nō quidem sensum nostrum, tamen verba fere nostra continere, p̄fessionemque videbantur.

tur. Et illa diuina autoritate confirmans, iusurandū adhibuit id se credere, nec quicquam aliud vel mente sapere vel intelligere, Cuius explanationis series hæc à Theodorico explicatur: Pijssimo deoq; acceptissimo Imperatori maximo Constantino, Arrius & alij presbyteri in exilium cōstituti. Quemadmodum nostram per hæc scripta explicamus, atq; talia credere, deum ipsum obtestamur: Credimus in vnū deum patrem omnipotentem, & in dominū nostrū IESVM CHRISTVM filium eius, qui ex eo ante omnia secula natus est deum uerbum per quem oīa facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terra, qui uenit, & carnem assumpsit, & passus est. Qui resurrexit, & ascendit in cælos: & iterum uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, Carnis resurrectionem. Et uitam uenturi seculi, & regnum cælorum. Et in vñam sanctam ecclesiam catholicam dei, quæ à finibus vsque ad fines est. Quam quidem, fidem ex sanctis euangelijs cōcepimus, dicente domino discipulis suis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Et si nō credimus atque suscipimus vere patrem, filium & spiritum sanctum, quemadmodum catholica suscipit ecclesia, & sanctæ edocent scripturæ, quas in omnibus sequimur, iudex nō sit deus, & nunc et in futuro die. Quamobrem pijssime imperator, cum uiri ecclesiastici simus, & fidem atq; intellectū ecclesiæ, sanctarumq; scripturarum teneamus, abiectis, superfluis, atque inanibus quæstionibus, vñioni sanctæ ec-

clesiæ pacificos nos, & gratos tua pietate restitue, vt acceptabiles deo orationes, p̄ pio pacificoq; tuo imperio atque genere, mente libera omnes communi concordia celebremus.

¶ At Imperator cum huiusmodi libellum susceperet, admiratus quidem uehementer est, & putauit vnā eandemq; in ipsius & concilij dudum gesti expositione sententiam cōtineri. Ob quod illum accersiri de exilio iubet. Et vt apud Græcos magnæ autoritatis scriptor Metaphrastes enarrat, statim eum cum honore ad Alexandriam remisit, vbi tunc quoq; omne illius frustratur incœptum. Nam cognito dolo, ab Alexandro episcopo minime susceptus est, incitante atque ad id maxime impellente Athanasio, ipsius Alexandri archidiacono. Quæ resturbulentia iterum per Aegyptum excitauit, & latentem hæresim discooperuit, nec literis etiam imperatoris Alexander & Athanasius ad suscepcionem Arrii inclinari potuerunt.

¶ Interim Alexander beatissimo fine ex mortali hac & corruptibili vita, ad præstantiorem immortalēq; translatus est. Et Athanasius Alexandria & Aegypto vniuersa consentiente, episcopalis curę gubernacula suscepit. Qui cum vir esset acerrimi ingenij, q̄ vigilantissimus in ecclesiasticis negotijs iā tunc hæreticis innotuerat, cum ad cōcilium Nicenū cum episcopo suo sene Alexandro conuenerat. Cuius sequentem uitam & querelam eiusq; gesta præfatus Metaphrastes apud Græcos diligenter exequitur, quem fidelissime traducendo, nos omnino sequi-

mur, vbi alios non induxerimus autores. Statim ergo, vt eum hæretici episcopum factum cognouerūt rati quod res indicabat, sua id negotia per illius sollicitudinē non facile processura, omnibus modis querere aduersum eum machinas deceptionum parabant. Et eo tempore amplam commoditatem nacti, quod contra eum indignatus videbatur Imperator, quia Arrium non susceperat cōcilio inuito, vt aduersus Christum Iudæi cogitabāt, quemadmodum eum de terra auferre possent. Quo sublato, Arrij hæresim omaino prauelere putabant, quamobrē apud principem omnimode Athanasium tanquam indigne ad episcopatum promotum infimulare aggrediuntur. Et scelerum suorum ministros aliquos de hæresi Meletij sibi adiungere curauerunt, Isionē scilicet & Felicem Callinicum, & alios diuersos, qui cōmenta contra eum confingerent. Primum quidem quod episcopatum assumēs, indixit Aegyptijs vestimenta linea Alexandrinorum ecclesiæ conferenda. Similiter & aliud grauius, quoniam literis & mandatis quibusdam imperialibus contradicens, loculum auri plenum cuidam amico direxit, vt quod contra principis iussa perpetrare demolitus fuerat, ille exqueretur. Tertium, quod grauius impingebat, tale quidem fuerat: Quod vir Mareothidos nomine, degebat Ischiras, qui nondum ordinatus se gerebat p̄ presbytero, atq; sacra fuerat ausus celebrare mysteria. Quod cū Athanasius à quibusdā ex Mareothide perdidicisset, misit Machariū Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, qui hæc exacte an vera esset, perqui-

reret. Quod præsentiens Ischiras, inde aufugiens, Nicomediam ad Eusebium & complices se contulit. Quem cum odio in Athanasium ferri cognoscerent, nullius inuidiam attendentes, vt presbyterum susceperūt, promittuntque ei episcopatus honorem, si contra Athanasium crimina commentetur. Quibus ille quàm libentissime annuēs, confinxit Macharium Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum missum ab Athanasio in ecclesiam suam, imperum primum fecisse, deinde altare & sacram mēsam cōfregisse, abstulisseq; inde calicem, & sacros libros combussisse. Quibus Imperatorem ad iram contra Athanasium plurimum incitare conabantur, & quod sacris iussionibus obedire contempserat, nec Arrium (vt mandauerat) ad communionem susceperat. Quæ audiens Imperator, in stuporem adductus, licet fidei normā firmissime teneret, iubet tamen iterum congregari concilium, non vt de fide iterum disputetur, sed vt contentiones omnes & rixæ iusto iudicio totaliter penitus delerentur. Verū cum Ierosolymis ad dedicationem ecclesiarum ibidem nouiter constructarū ex omni pene orbe coire sacerdotes inuitarentur, scribit ad eos, vt quæ contra Athanasium inducta sunt, diligenti excutiantur iudicio. Et de Arrio, vt si expositionem fidei eius cōprobarent, & eū vel per inuidiam (vt asserbat) tunc circūuentum dinoscerent, vel nunc ab errore correptum, clementi erga ipsum iudicio vrerentur. Quandoquidem tanta fuerit concilij moderatio, vt non in personā eius, sed in dogmatum prauitatem fuerit lata sentētia. At si inuidia cau-

sa fuisset, curēt pacem inter illos componere. Quod si fieri nequit, veniat Arrius Alexandriam, & ibidem super hoc discutiatur iudicium. Et cum apud Tyrū congregari primum deberēt episcopi, iubet imperator causas has ibidem discuti, vt absque schismate & contentione Ierosolymis sacra tractarent mysteria. Igitur trigesimo imperij Constantini anno, ex diuersis vrbibus apud Tyrum episcopi conuenerunt, numero sexaginta, Dionysio viro consulari illos cōgregante. Quibus congregatis & sedentibus, vna comes prouinciæ, & plures alij, Macharius Alexandriæ ecclesiæ presbyter, vinctus catenis manu armata conducitur. Nec multo post & ipse conuocatur Athanasius, contra quem instant accusatores, petentes primum discuti quod de lineis vestimentis fuerat obiectum. Sed hanc quidem calumniam, atq; aliam de loculo auri ad amicum misso, Apis & Macharius presbyteri Alexandrini apud Nico mediam coram imperatore omnino expurgauerat, ob qd literis suis Imperator accusatores grauit in crepauerat, & Athanasium ad se venire suadet. Quæ cum in principio audientia à tabellarijs deo operante oblata fuissent, in Agoniam & dedecus Eusebium & complices dederunt. Quam obrem his præmissis ad obiectum de Machario se transferunt. Sed ad hæc primum quidē Athanasius, quos inimicos sibi manifestos probare poterat, nominanter describit. Deinde declarari petit, an accusator Ischiras (vt in eius libello scribebatur) presbyter esset. Ad quod iudices nec minimum quidem verbum respōdent, sed contra Macharium

proclamantes, statuunt mittēdos quosdam aduersus Mareothem, qui de dubijs informari, quæ compere rint, referāt. Quod cum accusatores suos Athanasius designari videret, Togmum videlicet & Marem, Theodorum, Macedonium, Vrsatium, proclamans de iniurijs, & iniustitia protestatur, vt quos inimicos & accusatores nouerat, sibi iudices constituere velint. Nec iustum esse Macharium detineri in vinculis, & accusatorem liberum esse. Ad quæ cum nec cōsulē Dionysium super his verbum habere videret, subtrahens se à synodo & secreto diffugiens, Cōstantinopolim ad imperatorem se contulit. Interim qui ad Mareothem missi fuerant commentaria sibi pro voluntate confingunt, & synodus ne reditum quidem illorum expectans, tanquam quæq; insimulata vera fuissent, excommunicationis sententiam in Athanasium ferunt. Et abinde cum statim Ierosolymam se conferrent, aduenientem Arrium & Eusebium in vna, & complices libere suscipiunt, licet (vt quidam tradunt) ex catholicis nonnulli eum recipere abnegauerunt, diffinientes ipsum in cōcilio apud Alexandriam audiendum fore. Quæ cum sic apud Ierosolymam gererentur, Athanasius adito Imperatore petit, vt quæ in Tyro turbulenter & incontinue gesta sunt, apud eius præsentiam examinentur. Quibus annuens Imperator, has literas ad episcopos qui in Tyro conuenerant, dirigit. Victor Constantinus, episcopis apud Tyrum collectis. Ignoro equidem, quæ in vestro concilio turbulenter & tempestuose gessistis. Et vt manifeste videtur, ob lites &

iurgia, quæ contra nos & proximos nostros incessabiliter geritis, iustitia & veritas in dei contemptu per dies singulos conculcat. Et ideo diuina prouidentia opus est, vt patefactis altercationibus vestris, palam nobis vstræ inimicitiarum causæ innotescant. Quamobrem quibuscumq; alijs omissis, omni festinatione ad nostrâ præsentiam contendite, quatenus per vos ipsos quæ apud Tyrû gestistis, seriè ostēdatis. Et subdit in eadem epistola: Quemadmodū equum ascendens, repente cum sacerdotibus quibusdam quos circum se habebat, aduicit Athanasius, quem prima frōte cū non agnosceret, ex nobilibus suis quidam enarrauit quis esset, & quemadmodū apud Tyrum ab episcopo concilio fuisset iniustitiā passus. Verū de poscenti se audiri, assentire nolebat, imò cū pene eū amoueri iuberet, maiori cum fiducia nihil aliud q̄ episcopo rum postulasse aduentū enarrat, vt imperatore & illis præsentibus, quæ passus fuisset, explanaret. Quod cum rationabile esse, & t̄pibus congruū annuēs, has literas scripsit, & circa finē epistolæ in hæc verba subsequitur:

Nam per me fidelē Christi seruū, feræ nationes & barbaræ, deum verū timere & adorare didicerūt. Et vos, q̄ eius diuinitati pro nobis sancta deberis offerre mysteria, nihil nisi quod ad contentiones inducat & odia, & vt verius dicā, ad humani generis interitum operamini & conamini. Festinat igitur ad nos venire, q̄m viribus totis statuimus opari, vt quæ in lege dei sunt, sine aliqua titubatione seruentur. Nec locum mala superstitio poterit obtinere sacra-

tissima legis inimicis exterminatis penitus & contritis, qui sub sanctitatis figura blasphemias varias, ac contentiones iniiciunt. Verum cum è Ierosolymis plures episcopi ad propria remeassent, & Eusebius atque eius complices Theogonius, Mares, Patrophylus, Vrsatius, Valens, & reliqui, qui vix ibi remanserant, cum eiusmodi imperatoris literas suscepissent, in Agoniam deducti rescribunt, vt quam primum temporis commoditas dabitur, se aduenturos. Interea illis tardantibus, & cognita apud imperatorem Athanasij innocentia, ad Alexandriam illum cum honore remittit, scribente etiam ad Alexandrinorum ecclesiam, falsa ac commentitia ea fuisse, quæ contra eorum episcopum Athanasium simulata ferebantur. Verum Arrius postquā apud Ierosolymam ab episcopis fuerat receptus, cum epistolis synodi ad Aegyptum & Alexandriam proficiscens ex sententia synodi, & testimonio imperatoris, qui eius etiam fidem comprobare visus fuerat, ad communionem se recipi petit. Quæ res non paruum quidem per Aegyptum totam, & Thebaidam, ac Libyam commotionem excitauit, atque etiam multorum subleuauit animos, qui sententiam synodi reuereri videbantur. Quod comperiens Athanasius, & magno dolore percussus, iterum ad imperatorem cum festinatione redire procurat, significans ei Arrij hæresim, iterum per Alexandriam & Aegyptum repullulare, ob quod ad Constantinopolim & Arrius ipse conuocatur. Qui iter agens per comitatum ad Cæsaream primum deuenit, vbi Euse-

sebiū Nicomedieſem epiſcopum, & plures ex complicitibus ad eſſe præſenſerat. Et cum ipſis diebus non nullis conſilia iniens, nouam cōtra Athanaſium calumniam, vt ipſm ſua ſede depellant, machinantur. Et præmiſſus Arrius ad excuſandum ſe imperatori ipſi Conſtantinopolim ſubſequuntur. Quibus ab imperatore vocatis, de geſtis ſynodi apud Tyrum diligenter interrogantur. At illi contra ſacrum antiſtitem Athanaſium iam calumnijs armati, in hæc verba reſponderunt: Nos & alij, qui aderant in ſynodo epiſcopi, piſſime Imperator, non tantam de his, quibus primum accuſatus fuerat Athanaſius diſcuſſionem fecimus, quantam de ſubuerſione altaris apud Mareothem, de ablatione calicis, de librorum combuſtione, quæ certiffima commentarijs teſtantibus (vt videre poteris) comperta ſunt, ſed etiam de his quæ coram pluribus epiſcopis contra tuæ pietatis voluntatem comminatum fuiſſe, deprehēſus eſt. Aiebat enim prohibitorum ſe frumenta ab Alexandria Conſtantinopolim (vt ſtatutum, conſuetumq; fuerat) ſolēniter deportari, hocq; audiuiſſe Adamaſium, Arnobium, Arbethionem, & Petrum, epiſcopos compertum eſt, à quibus cum reprehenuſ fuiſſet, timēs tū de hoc, tū de alijs iudiciū ſe ſubiturū, auſugit. Hæc & ſimilia falſi ſacerdotes impatoris auriſus callide ingerentes, ad irā illum atque furorē contra Athanaſium tantū impellere valuerunt, vt eum apud Treuerim Galliarū urbem exilio deportari mādaret. Ex q̄ quis clare, pſpicere poteſt, quantum inſimulationes & calūniæ, maxime ſi ab his, qui ſidedi-

gni habiti ſunt, inferant, etiam contra innocentes valeant operari. Quæ res meritiſſimam toti pene Alexandria & Aegyptiorum epiſcopis ac Libya, qui modeſtiam & ſanctitatem nouerant Athanaſij, intulit. Quidam tamen ſcribunt hoc ideo imperatorem feciſſe, vt eccleſiæ p̄ eius abſentiam penitus vnirentur, purans Athanaſium qui Arrio & complicitibus minime communicare volebat, huiuſmodi eccleſiæ ſchiſmatis cauſam eſſe, quo ſublato, facile vniri poſſe putabat. Ducit ergo vir ſanctus & innocens obiuſtitia p̄ diuerſa & multiplicia locorū interualla ad Treuerim, honorificè à Maximino Treuerorū epiſcopo ſuſcipit. Quod quidē non paruū in eo exilio ei ſolacium adfuit. Interim p̄ Alexandriam, Aegyptum, & Libyam debachabat Arriana peſtis, atq; vim patiebat vera religio. Conſtantineſis vero Imperator, cum trigefimum primum annum imperij ſui ageret, ætatis vero ſexageſimum quartum, apud Nicomediam in Achyrone ſuburbana villa diē ſunctus obiit. Et extremo vitæ ſuæ tempore (vt ſcribit Hieronymus) ab Eufebio Nicomedie epiſcopo baptizatus, in Arrianum dogma declinauit. Cauſam vero dilationis baptiſmatis designans Theodoricus, eam dixit, quod in Iordane fluuio hoc ſe poſſe conſequi optabat. Et teſtamento conſectō tres liberos ſuos Cōſtantinum ſcilicet nomine patris vocitatum, Cōſtantium & Cōſtantem, in ſucceſſiōe Romani orbis hæredes ſcripſit. Et magnum Athanaſium ab exilio reuocari, & in ſede ſua Alexandria reponi, Eufebio, p̄ viribus diſſuadente (vt idem enarrat Theodoricus)

iussit. Quo tempore, quoniam quidem Constantinus, cui orientis regnum decreuerat, praesens non erat, dicitur secrete aduocasse presbyterum, quem a sorore commendatum supra diximus. Et exinde familiariter habitum, atque tradidisse ei testamentum quod scripserat. Et obtestatus sub sacramento, ne ulli, nisi Constantio cum venisset in manus traderet. cui eunuchi, qui erant in palatio, fauebant. Et arte iudicio de imperatoris morte suppresso, usque ad Constantii praesentiam, compressis multis noua tentantibus restaura integraque mansere. Cum vero Constantius adfuisset, depositum presbyterum restituit. Cuius beneficia gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, ut qui cunctis imperare cupiebat, ab illo sibi imperari aequanimiter patiebatur. Sed Eusebius, qui apud Nicomediam erat, amplam iam temporis occasionem nactus, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atque irrita Niceni concilij gesta conducere, si Athanasius ab exilio non reuocaretur, se sperans, ut haec consequi possit, presbytero utitur cum ministro, & Eusebium quendam eunuchorum palatii praepositum, Imperatoris intimum in Arrianam callide suasere perfidiam. Ex quo ceteri eunuchi eadem sapere paululo in tempore sunt illecti. Nec his contenti, uxorem Imperator cum eunuchis presbyteri artificijs aggredientes, in Arrianum dogma praecipitant. Quid plura? Post paululum & ipse Imperator natura alias, & animo regio, dum his satis indulget, in perfidiam a peruersis decipitur sacerdotibus. Ob quod eorum

dem suggestione, Arrium apud Alexandriam commorantem, statim Constantinopolim aduentare iubet, atque concilium denuo congregari, ad quod illi ut plurimum conuenere qui Arrium atque Eusebium sectabantur. Quorum studium prauidens senex Alexander Constantinopolitanus episcopus, conabatur eorum audaciam & conatus reprimere, & Arrium veri dei hostem execrabatur. Quippe qui fidei Niceni concilij peruerse obsisteret. Verum cum iuberet Imperator episcopos nolentes Arrio acquiescere, inuitos cogi, denuntiat Alexandro certam diem Eusebius, ut vel ipse Arrium suscipiat, vel sereniteretur, se ecclesia pulso & in exilium truso, alio eum suscipiendum dinoscat. Cum ille noctem, quae ad constitutam intererat diem, sub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam peruigilem duceus, ecclesiae causam domino commendabat. Cumque lux fuisset exorta, nec tamen Alexander ab oratione cessaret, Eusebius cum suis omnibus, velut haereticus belli signifer, domum Arrii matutinus accedit. Cumque prope sequi ad ecclesiam iuberet, protestatus quod Alexander, nisi praesens acquiesceret, expulsus cederet loco. Igitur omnium summa expectatio, quo vel Alexandri perseverantia, vel Eusebij Arrii sententia declinaret. Cumque cunctorum animi essent (ut in tali re solet) expectatione suspensi, Arrius ad ecclesiam pergens, episcoporum & populorum frequentia constipatus, humanae necessitatis causa, ad publicum declinat, ubi cum federet, intestina eius atque omnia viscera in secessus cuniculum destuxere. Itaque in tali

D. ATHANASII EPISCO.

loco dignam mortem blasphemiae, & foetidae mentis exoluit. Quod postea in ecclesia nuntiatum est Eusebio, atq; his qui vna secum sanctum & innocētem virum Alexandrum, de Arrio recipiendo fatigabāt, superati pudore & cōfusione, discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem in oratione sua Alexander ad dominum proclamauerat, dicens: Iudica me domine inī & Eusebii minas & Arrii vim. Sed haec ad praesens quidem paululum pudoris habuerunt. Cōuenientes vero inī se hæretici, veriti ne forte si (vt res gesta est) integre ad Imperatorem Cōstantium puenisset, nō solum a pfidia eorū, in qua calide irretitus tenebat, abscederet, verū & in autores deceptiōis suae seuerius aliquid de regia autoritate decerneret, cōponunt p eunuchos, quos iam in pfidia deceptos tenebāt, vt de Arrii morte Imperator quā fieri posset, compositae & comit nosceret. Neq; aliqd quod dei vindictam indicare videret, audiret. Quibus ita gestis, de causa fidei, & potissimum in discussione cuiusdam libri editi a Marcello episcopo Ancyræ Galanæ psequunt. Interea Alexander confectus senio, & plenus annis, trigesimo episcopatus sui anno, & nonagesimo octauo ætatis suae, morit. Vir omni virtute & sanctitate præditus, de quo & hoc aliud mirabile fert. Cōstantinum patrem cum semel Byzantium aduentasset, philosophi quidam adierunt, exprobrantes religionem nostram, quam maiores eius Romani principes, veluti falsam & inanem abiecerant, idē se velle coram eo, & alijs palam episcopo Alexandro cōcludere. Verū imperator, licet nosceret Alexā-

ALEXAN. VITA

drum huiusmodi verborū exercitatione in expertum, in viri sanctitate cōfidens, iubet eum cum philosophis certamen inire. Ille necessitate coactus, & deofisus, pcessit in medium. Et cum cōuenissent, vt vnus ex philosophis cæteris tacētibus, cum eo primum loqueretur. Incipit Alexander in hæc verba: In nomine (inquit) domini I E S V C H R I S T I impero tibi philosophe, ne loquaris. Qui nullis conatibus, omnium fere circumstantium experientia concitus, nisi post longam horam, ex absoluteione Alexandri, loqui potuit. Magnum hoc quidem miraculum & Alexandro dignum, nec ex alijs philosophis quisquam ausus est aliquid cōtradicare.

¶ Post huiusmodi Alexandri mortem, Paulus Cōstantinopolitanus presbyter, a catholicis ordinatur episcopus. Quam ordinationem Imperator Cōstantius a greferens. Nō multo post tempore Constantinopolim veniens, & ex cōplicitibus Eusebii concilium cōgregans, Paulum sede sua priuauit, & Eusebium Cōstantinopolitanum fecit episcopum. Qui iā gloriosus in palatio, vt alius Augustus incedens, putabat omnia p Eunuchorū medium ad suū posse effectum cōducere, si ab exilio Athanasium nō euocari cōtingeret. Quamobrem totis conatibus cum cōplicitibus suis, apud Alexandriā Arrianum cōstiture episcopum conabat. Idē fecisset, nisi diuina pietas malignas eius & sequacium præsumptiones præuenisset. Nam p id tempus Athanasius fretus literis & adiutorio Constantini iunioris, qui apud Hesperiae partes regnabat, Alexādrum reuersus, sedem suam

D. ATHANASII EPISCOPI

cum iubilo & gaudio pene omnium Alexandrinorum & totius Aegypti suscepit. Literę vero, quas ad Alexandrinos Constantinus direxit, hæc sunt:

¶ Victor Constantinus catholicę ecclēsię, & populo Alexandrino. Nō puto vos ignorare dilectissimi, Athanasium magnum diuinę legis prædicatorem, pro tempore apud Gallias ex eo directum, ne crudelitas impiorum inimicorum eius sacro capiti cum periculo immineret, aut malignorum callida in festatione qua tunc temporis premebatur, detestabile aliquid pateretur. Et nobis iubentibus sic degit, vt necessaria illi nō decissent. Verum talis est eius præclarissimę virtutis religio, & ipse tam diuinis fretus solatijs, vt fortunę casus etiam molestiores magnificētissimo animo despiciat. Quem cum beatę memorię Constantinus, piissimus pater meus, suę sedi restituere pponeret, si morte præuentus nequireret, consequens fuit me voluntatem diui Imperatoris nostri implere. Illum ergo, licet de separatione sua mœstissimi, tamen ad ppriã sedem, ad vos eius oues remittimus. Nec vnquã tanti viri imago sacratissimũq; eius nomen, de nro pectore labi poterit in æternũ. Diuina puidētia vos custodiat amãtissimi.

¶ Recepto igitur in sede sua Athanasio, episcopalia tractabat, & populum prædicationibus & exhortationibus ad seruandam rectam fidem & puram mentem exhibendam deo, singulis pene diebus instruebat. Nec quicquam ex his omittere videbatur, quę ad pastorem curam pertinere poterant. Nam scribebat etiam frequenter ad diuersarum vr-

ALEXAN. VITA

bium episcopos, suadēs fidem rectam seruare, & Arianorum impietatem detestari, vt est illa epistola, quã ad vniuersos catholicos in hæc verba direxit: Oĩbus vbiq; fratribus verę fidei salutisq; æmulis, & his qui per Aegyptum, & Syriam, & Ciliciam, ac Phœnicem, & Arabiã sunt orthodoxis episcopis, Athanasius & qui mecum sunt episcopi, in domino salutē. Quicunq; impietate inspicit, insurgentē, imminētēq; pietati, per apertas vocum nouitates, & per simulationes subdolas, perq; seditiones, ac tumultus fœtidus, plagasq; & vulnera, & necesse debetis veluti ex tempestate quadam ac turbine subtrahi, salutisq; fidissimam occupare stationem. Vt neq; illis impietate iungamini, qui sanctę trinitatis vnã veramq; deitatem irritare præsumunt, & à patre diuidunt filium, atque à filio secernunt spiritum sanctum. Neque illorum turbidis motibus, sceleribusque miscamini. Ita enim & nos salutem vestrę consulentes, & eorum qui nobis obtemperant, diutius iam apertã Arii impietatem, eorumq; simulationem, qui fictis verbis simpliciores quosq; decipiunt, arguere nō desistimus, atq; ab omni illorum temeritate separamur lugentes, quę ab illis impie in deũ admittitur, quia nomen sanctum blasphemantium linguis exponūt, cum pimusq; seruari in vobis, & in his qui sunt vobiscum fidei rectę ac modestę cōuersationis normam, vósque id idem facere hortamur. Quodq; iam idem arripuistis institutum, & qui huiuscemodi zelo nondum excitati estis, aut Christianam religionem destrui ab his minus aduerstis, & astu callido diabolũ

ecclesiam oppugnare, ac veluti nauem submergere non intellexistis. Quod si etiam ad nos scribere, nobiscumque de his rebus tractare volueritis, libentissime suscipiemus vnanimitatem consensumque vestrum fratres. Orationumque consortia quanta libet loco inter capedine dissiparemur, fraternitate vestrae significantes. Quia & si pestis hæc iam cuncta occupare videatur, tamen in plurimis populis perseuerat apostolicæ fidei bonum, atque in multis episcopis, licet populum quidam partim vi, partim verbis fallentibus teneant, & episcoporum multitudo, tum ob eorum metum, qui in urbibus potentiores sunt, tum propter tantam simulationem ea quidem quæ sentiunt, imprimunt. Quæ vero non sentiunt, simulant. Quippe qui nunquam istis nefariis dogmatibus dedere manus, paucis tamen verbis expressam veritatem norunt. Quod scilicet neque creatura dei deus, deique filius esse possit, neque spiritus sanctus inter creaturas numerari, deique apparitionem non creaturæ alicuius aduentum suscepimus. Neque enim in aduentum serui credidimus, diuinitusque spiritus gratiam suscepimus, per quam etiam dii efficiamur, & templa dei sumus. Hæc enim paucis licet expressa, omnibus Christianis apta & cognita sunt. Quippe quæ predicatam ab initio veritatem fidei continent, in qua permanentes æternas excipimus spes. Nostræ igitur fidei symbolum consubstantialis est trinitas, deus verus homo, ex Maria factus, & qui his non congruit, anathema sit. Hæc enim & magnæ Nicenæ synodi continent scripta, Consubstantiali patri esse filium, & spiritum cum patre & filio conglorificari, deum verum

dei filium in carnatum esse, passum esse, ac resurrexisset, & in cælos ascendisse, ac inde venturum iudicem viuorum & mortuorum. Cui gloria in secula seculorum, Amen.

Interim Arriani, qui apud Alexandriam degerebant, quotidianas contra Athanasium seditiosas concitare non cessabant, ut occasionem præberent Eusebio & complicibus: rursus contra eum malignandi, nec minus diuersas in populo seminare zizanias, omni fraude procurabant. Aliquando etiam mentientes alijs suadere conabantur Antonium monachum virum sanctissimum, ita ut se in Christi fide tenere & credere. Quorum impietatem ipse Antonius admiratus (ut in eius vita refert Athanasius) & iusti doloris ira commotus, rogatus ab episcopis & vniuersis fratribus, Alexandriam descendit, ibique Arrianos sermone publico condemnauit, vltimam hanc esse hæresim & præcursorem Antichristi affirmans. Prædicabat in populos filium dei non facturam, non ex vllis existentibus, sed proprium filium vnus cum patre substantiæ. Impium esse dicens, vel mente concipere, quando non erat. Cum verbum dei semper patri sit coæternus. Vnde aiebat: Cum Arrianus sit vobis nulla coniunctio. Quenam societas lucis ad tenebras? vos filium credentes, Christiani estis. Illi vero filium qui ex patre est, creaturam dicentes, nullo interuallo à gentilibus separantur. Qui seruiuerunt creaturæ potius quam creatori, qui est deus benedictus in secula. Ipsa, mihi credite, irascuntur elementa, & omnis contra Arrianum furorẽ secundum Apo-

stoli dictum congemiscit creatura. Quod sibi domi-
nū suum, per quē omnia, & in quo oīa facta sunt, vi-
deat aggregari. Hæc tāti viri prædicatio (vt præfate
libello prosequit Athanasius) exprimi non potest,
quantū ad fidem populū roborauerit. Lætabant q̄p-
pe fideles, hostilem Ch̄so & inimicam hæresim, ana-
thematizari ab ecclesiæ colūna. Nulla tunc ætas, nul-
lus sexus domi remansit. Taceo de Christianis, pa-
gani, & ipsi idolorū sacerdotes conuolabant, dicētes:
Vadamus vt hominē dei videamus, quia hoc apud
vniuersos erat nomē Antonij. Ambiebant quoque
faltē simbriam vestimenti eius attingere, multū sibi
& tactum prodesse credentes. Et subdit: Quot tunc
diabolica obsidione, & varijs infirmitatibus libera-
ti, quot etiā simulacris erepta sunt spolia, quanti ab
errore gentiliū retracti, n̄so iuncti sunt gregi. Tanti
certe, vt paucorum dierū ex idolorū superstitione cō-
uersio omnē per annū credentium conuocat turbā.
Hæc in præfate libello (vt diximus) de Antonio re-
tulit Athanasius. Cū quo magno dei glutino deuin-
ctus fuerat, & ei palliū donauit, in quo corpus post-
ea Pauli primi eremite, religiose ip̄e Antonius ob-
uoluit. Nam vt Hieronymus in vita quā de ip̄o Pau-
lo descripsit, enarrat. Cū per octogintaquatuor an-
nos Paulus degisset in deserto, nec viuētē hominē
aspexisset, anno. sc̄ætatē suæ centesimo, diuina in spi-
ratione ab Antonio cōpertus, & diē resolutionis sug-
gestare enarrans, de ip̄o Athanasio in hæc verba mē-
tionem fecit: Quam obrem quæso Antoni perge, ne
sit molestum, & palliū q̄d tibi Athanasius dedit, ad

obuoluendū corpus meū defer. Et subdit: Stupefa-
ctus ergo Antonius, quod de Athanasio & eius pal-
lio audierat, quasi Christū in Paulo vidēs, & in pectō-
re eius deū venerās, vlt̄rā responderē nihil ausus est.

MORITVR CONSTAN- tinus, Constantinus.

PEr id fere tempus Constantinus bellū Constā-
ti fratri suo inferens, iuxta Aquileiā ab se tertio
anno regni sui occidit. Verum dum tanta cu-
ra gregem Christi Athanasius pasceret, Eusebius &
cōplices liuore & odio contra eū conciti, neq; patiē-
tes se inceptis desistere victos, innouant irem contra
Athanasii bellū, & duces vnū. s. Perinthium statu-
unt, qui Heraclie dicebat episcopus, & in alios elo-
quentior videbat, vt Athanasium corā principe insti-
mulare debeat, ostendatq; per eius reditum, sc̄adala
plurima singulis diebus exoriri. Et nō solū cōquassa-
ri eius literis Aegyptū, totam Palæstinā iam & Phœ-
nicē, vicinasq; prouincias penitus conturbatas esse.
In sup̄ nec illum sedē Alexandrinam iuste possidere,
quia præter episcoporū sententiam, reuerius ab exi-
lio, illā tantummodo sua autoritate receperit, quod
ex canonibus quos illi confecerāt. Ne minori episco-
porū numero quis in sede reponi possit, quā ex ea de-
iectus fu erat, ille sedem suā recipere nō poterit. Qui-
bus & similibus Imperatorē laceffentes, facile ad suā
prauam voluntatem conduxerūt, & suadere curaue-
runt, vt rursus Alexādrina ecclesia Athanasius pel-
leretur. Et vt illi omnē defensionis viā præcluderēs,

per literas primum conati sunt eum apud Iulium Romanum pontificem, de huiusmodi calumnijs infimulare. Quod presentiens Athanasius, non minus ipse innocentiam suam defendere conabatur. Quam ob rem Iulius, ad quem, vt Metaphrastes in vita Athanasij, & ceteri Græci ecclesiasticam historiam describentes, enarrat, ob sedis proprie dignitatem, vt verbis eorum vtar, ecclesiarum omnium iudicium spectabat. Nec præter Romani pontificis sententiã concilia celebrari oportere, sacros canones imitatus, iussit Eusebium, Theogonium, Theodorum, Berinthum, & ceteros complices, vna & Athanasium ad sedis suæ presentiam conuenire, vt differentiarum inter se iudicium apud sedem apostolicam proferatur. Et eis certum condementumque statuit terminum, in quo si adesse contemneret, iustum ipse in tanta causa, perqueretur iudicium. Veruntamen in præfixo termino cum adfuisset Athanasius, calumniarum inuictores, & veritatis inimici, hac euocatione + suscepta, formidantes id quod facile euenisset, ne sua detegerentur mendacia se à tali protectione omnino abstinent. Nec aliam suæ contumaciæ causam reddentibus, Iulio elapso termino, causam canonicè discutit, & Athanasium diffinitiuã sedis apostolicæ sententiã, ab omni criminatione innocẽtem fuisse declarat, & ab omni contra eum lata sententiã, indemnem atq; immunem reddidit, & sedi suæ omnino restituendũ indicit. Contigit eo tempore & Paulum Constantinopolitanum episcopum, & alios quosdam suis ecclesijs expulsos, Romam ad Iulium similiter cõfugisse.

Alijs
concepta.

Quorum casus cum simili modo examinasset, & cõperisset eos in omnibus Niceno concilio concordare, in communionem suã Romæ suscepit, & ad eorum ecclesias literas dirigens, singulis propriam sedem restitui mādauit. Nec non etiã ad orientales episcopos decretum suũ mittere curans, Athanasium & alios episcopos, ad ecclesias proprias remittit. Qui reuersi & sedes suas adepti, literas & decretũ Iulij ad orientales episcopos dirigunt. Vt hæc impij homines ægreferentes, nullatenus patiunt hos conuincere, sed rursus illos expellere curauerũt. Nam per eos in iram concitus Constantius, & in furorem pene cõtra Paulum deductus, per Philippum virũ excelsum, Paulus ipse fraudulenter à sede sua iterum expellitur. Similiter nulla via Eusebius & complices ferre valentes, Athanasium in sede sua degere, noua ac terribilia cõtra ipsum iterũ confingunt crimina. Eumq; apud imperatorem inauditis criminibus adiuuentis infimulare non desistit, vsq; quo humani corporis brachiũ ioculo delatum, imperatori ostendit, quod ab Athanasio excisum magicę artis grã, de Arsenij cuiusdam corpore confirmabant. Sed & alia q̃ plurima criminosa, simul & flagitiosa componunt. Quibus ex causis Imperator iubet (conuocato iterum cõcilio apud Tyrum) Athanasium cõdemnari, & de sede sua expelli. Nã Eusebius & cõplices quiescere nõ posse viderent, quod conuocato Niceni concilij fidẽ omnino subuerterent, quod conseq̃ui non posse purabant supstite Athanasio, quam obrem egerunt cum imperatore, vt sub occasione dedicationis ecclesiæ admirabi-

D. ATHANASII EPISCOPI

lis, quam apud Antiochiam Syriæ quinq; annis ante mortem suam construere inceperat Constantinus, & anno quarto imperij Constantij pene completa fuerat, quæ (vt Hieronymus scribit) dominicū aureum dicebatur, congregaretur concilium. Et vt liberius eorum machinationes apud Antiochiā exequi possent, episcopos primum apud Tyrum conuenire statuunt, & causas tractare Athanasij, illumq; sede sua omnino priuare, ac vinculis & carceri mancipare disponunt. Quo pacto in concilio apud Antiochiam celebrato, Nicenam fidem penitus subuere cogitabant. Misso igitur ab imperatore ad urbem Tyri vno ex comitibus de latere suo, qui episcopos congregaret, atq; etiam adueniente Archelao, tunc quoque comite orientis, nec non & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat, & conuocantibus ibidem episcopos pro dedicatione apud Antiochiam dominici aurei, conuocatur & vna Athanasius, qui huiusmodi machinationes ignorans, pergit ad Tyrum. Interim oculus cum humano brachio circumferitur, crimen contra Athanasij diffamatur, & inuidiæ horror non solum religiofas, sed & viles animas peruadit. Is Arsenius, cuius brachium dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, & ob culpam correptionum veritus frequenter sese subtraxerat. Cuius latebras oportunas sibi ab huiusmodi conuentu flagitiosi homines rati, initio compositi criminis, occultatum eum apud quædam quem fidissimum sceleribus suis crediderant, retinebāt. Ad quem adhuc in latebris positum, antequam

ALEXANDRINI VITA

qui conuenire debebant, congregarentur episcopi, fama peruenit, quid suo nomine criminis intentaretur Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis contemptio, siue diuina perculit prouidentia, clam per noctis silentia euadens claustris, peruenit Tyrum. Et pridie quā causæ dicendæ adesset vltimus dies, Athanasio sese Arsenius obulit, vtrūq; se rerum gestarum series haberent, edocuit. Ille domi esse hominem, nec innotescere cuiquam de eius præsentia iubet. In terea concilium cogitur, in quo plures concinnatæ calumniæ conscij, imò pene omnes infenso animo præiudicatosq; aduersus Athanasium conueniunt. Per idem tempus Paphuncius confessor, de quo supra memorauimus, senio iam confectus, ad dedicationem se pergere putans aderat. Et simili modo confessor alius dictus Maximus, tunc Ierosolymorum episcopus. At Paphnutius cum vidisset Maximum, qui vna secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, & pro nimia simplicitate nihil de sceleris suspicantem consedisit cum cæteris, quos factio nis macula sociauerat, medium confessum adire non veritus, Te (inquit) o Maxime, cum quo mihi vnum atq; idem confessionis insigne est, cum quo mihi pariter mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis conciliauit aspectum. Te inquam non patiar sedere cum concilio malignantium, & cum iniqua gentibus introire. Iniectaque manu, eleuans eum de medio eorum, recessit. Et Athanasio abinde cōmuniōne se sociauit.

D. ATHANASII EPISCO.
PRIMA ACCVSATIO CONTRA

Athanasium de muliere quæ se dicebat
ab eo oppressam.

SEd interim causa dicitur, & primo introducitur
accusario mulieris cuiusdam, quæ se diceret ali-
quando hospitio Athanasium recepisse, & ab
eo noctu nihil suspicantem, vim corruptionis esse
perpeffam. Introduci ad hæc iubeter Athanasius,
& ingredit cum Timotheo presbytero suo, eumq;
monet, vt posteaq; mulier dicendi finem fecisset, se ta-
cente ipse ad ea quæ dixerat, peroraret. Timotheus
conuersus ad eam, vere inquit mulier, ego mãsi apud
te aliquando, aut vim tibi vt asseris feci. Tum illa, vt
mulierum se talium procacitas habet, obiurgans Ti-
motheu, Tu inquit mihi vim fecisti, tu in illo loco ma-
culasti castitatem meam: simul & conuersa ad iudic-
es, obtestari fidẽ dei cœpit, vera se dicere. Tũ omnes
ridiculo suo pudor habere cœpit, quod tam facile ta-
cente reo, factio compositi criminis patuisset. Nectũ
permiffi sunt, vt iudices haberent de muliere quæsti-
onem, nam apud illos iudicandi libertas fuerat, qui
accusatores erant. Hinc transitur ad aliud crimen, p-
fertur facinus feculis inauditum. Hoc est, inquit, vbi
nemo possit verborũ præstigijs decipi. Res agit ocu-
lis verbis cessantibus. Brachium hoc te aiũt Athana-
si accusat excisum, hæc Arsenij dextra, quam tu quo-
modo, vel ad quos vsus excideris, iudicato. Tum il-
le, quis enim vestrum Arsenium nouerat, vt hanc ipsi
us dexteram esse, cognoscatis. Exurrerunt aliquã

ALEXAN. VITA

si, qui se diceret optime scisse Arsenium, in quibus nõ
nulli erant absq; conscientia. Orat dehinc a iudicibus
Athanasius, vt hominem suum, quem negotium de
posceret, iubeat introduci. Cũq; introductus esset
Arsenius, elenato eius vultu, Athanasius concilio &
iudicibus ait: Hic est Arsenius, & eleuans eius nihilo
minus dextram, hæc est inquit etiam dextera ei, hæc
est sinistra. Hæc autem quam isti offerũt manus vne-
de sit, vos requirite. Tum velut nox quẽdam & tene-
bræ accusatorum oculis infuse, quid agerent, quo se
verterent, nesciebãt. Ipsum etenim esse Arsenium te-
stes qui paulo ante scire se dixerant, confirmabant.
Verum quia non iudicandi, sed opprimendi homi-
nis causa concilium gerebatur, fragor omnium repẽ-
te attollitur, magis reum esse Athanasium, & decipe-
re intuentium oculos, acclamat, nec debere vllõ mo-
do vltra talem hominem viuere, factõq; impetu, suis
eum discernere manibus parant. Sed Archelaus qui
cum cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præ-
sidebat, ereptum eum ex discerpentium manibus, p-
ocultos exitus eduxit, ac fugę admonuit, qua possit
commẽdare salutem. Concilium tamen rursus cõ-
ueniens, tanq; si nihil omnino deprehensum fuisset,
vt confessum de tantis criminibus Athanasium con-
demnar. Et gesta per hunc modum ficta p orbẽ ter-
ræ mittentes, ad sceleris sui consensum imperatore
agente, cæteros episcopos impulerunt. Hinc iam to-
to orbe, pfugus agitur Athanasius, nec vllus ei tutus
ad latendum superat locus. Tribuni præpositi comi-
tes, exercitus quoq; ad inuestigandum eum mouen

tur, edictis imperialibus præmia delatoribus propo-
nuntur. Si quis viuum maxime, sin minus caput cer-
te Athanasij detulisset, ita totj regni viribus frustra
aduersus eum cui deus aderat, certabat. Interea sex
cōtinuis annis ita latuisse fertur, in lacu cisternæ nō
habentis aquam, vt solem nunquā viderit. Sed cum
per ancillam, quæ sola cōscia dñorum officijs, qui ei
latebras præbuerant, indicatus fuisset, tanq̄ dei sp̄i-
tu admonitus, ip̄a nocte qua ad eum cōprehenden-
dum cum iudicibus veniebat, post annos sex emigra-
uit ad alium locum. Ita illi qui venerant frustrati, do-
minis q̄q; in fugā versis, de ancilla vt falsa indice, p̄-
onas sumūt. At isti interim Eusebius, & iniquitatis cō-
plices episcopi, quæ omnes numero nonaginta post
Antiochenæ basilicæ cōsecrationem, generale se vel
le celebrare concilium indicunt. Ad quod neq; lega-
ti Iulij Romani pontificis conuenire sunt vocati, nec
aliqua eius affuit autoritas, nec Maximus Ierosoly-
mitanus, nec Paphuncius præfati, ne dānationi Atha-
nasij se subscribere cogèrentur, adesse voluerunt.
Sed solus Cōstātius Arrianorum princeps, huiusmo-
di concilio præsidebat, in quo damnationem primo
Athanasij confirmantes, Eusebium quendam Emis-
senum episcopum ad sedem Alexandrinam transfe-
runt. Qui cum Alexandriam pergere formidaret, hęc
sedis translationem non admisit, ac illi Gregorium
quendam alium Alexandrinæ ecclesiæ ordinarunt
episcopum. Deinde aliam fidem componentes, nec
vllam de fide Nicena mentionem habentes, spera-
bant per alia concilia quæ successiue celebrare inten-

debāt, Arrij impietatem paulatim subinducere. Cui
diffinitioni Eusebius Emissenus & Gregorius iam
vocatus Alexandrinus, se subscripserunt. Demum
Gregorius potentia imperatorum suffultus, arma-
ta manu Alexandrinam occupauit ecclesiam. Quæ
omnia sentiens Iulius Romanus pontifex, intimo
cordis dolore tactus, grandem epistolam Eusebio
& alijs apud Antiochiam congregatis, direxit. Ar-
guens eos ex pluribus, & quod concilium sine sua
autoritate ausi fuerint celebrare, atque iniuste Atha-
nasium per orbem profugum exagitassent. Quæ
epistola apud Latinos etiam reperitur, cuius initium
tale est:

Venerabilibus fratribus vniuersis Oriētalibus
episcopis, Iulius: Decuerat vos fratres alijs
ecclesiasticis instrui disciplinis, & non tali-
bus argui machinantis, dicente domino: Nem-
inem concutiatis, neque alicui calumniam facia-
tis, & reliqua, atque infra subdit: Quid peius fratres,
quã vt sacerdotes domini, quos ab omni cōicatione
malorū, & ab omni Christianorū nocumēto alienos
esse decet, episcopos quos tueri & subleuare debent,
insidijs imperant, & quos fouere & diligere summo
pere oporteat, insequantur. Contra quod plurimas
autoritate scripturæ sacræ, pulcherrime & longo p̄-
cessu deducit & subdit. Nam si quis hæc omnia recto
considerauerit oculo, nequaquam fratribus nocere,
sed liberare festinabit: Quia nihil deterius est, quàm
ciues ciuibus inuidere, & fratres fratribus insidiari,
aut calumnias facere. Talibus enim suffragari volen-

D. ATHANASII EPISCO.

res infidijs, patres sancti synodum cōgregauerūt generalē in Nicea, vitam corrigere hominum cupientes, in ecclesia commorantium. Nam licet dudum instituta sanctorum multa patrum essent cōscripta, posuerunt tamen leges, quas sacros canones appellamus, in quibus multa per necessaria ad statum ecclesiae, & supplementum columnarum eius, id est, episcoporum, qui eam proprijs humeris gestāt, sunt decreta. Et contrario nocumenta multa prohibita, ita ut qui talia agere tentauerūt, aut eis nocere presumerint, siquidem clerici fuerint, à proprio gradu recedant: Si vero monachi aut laici, anathemati dentur. Quibus armati exemplis, arbitrati sumus, ab omni potente deo inspirati, ut hanc accensam discordiae flammam, apostolica autoritate extingui oportere, nec permittere ulterius animas depasci humanas. Quapropter vna cum omnibus apostolicae subiectis regulae sancimus, ne quisquam deinceps Christianorum talia perpetrare, aut episcopis temere nocere praesumat, cum & doctor gentium id ipsum, prohibeat, dicens: Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem, &c. Et subdit: Quod prauidentes sancti patres in Niceana synodo statuerunt, ut nullus episcopus nisi in legitima synodo & suo tempore, apostolica autoritate cōuocata, super quibusdam terminationibus pulsatis, audiat & damnet. Quod si secus praesumptum à quibusdam fuerit, inuanum deducat quod egerint, nec in ecclesiastica villo modo computent. Ipsa vero prima sedes conuocandae generalium synodorum iura detinet, & iudicia episcoporum singulari priuile-

ALEXAN. VITA

gio, illi sedi euangelicis & apostolicis atque canonicis concessa sunt, institutis: Ita ut semper maiores causa ad sedem apostolicam referant: nec villo modo potest maior à minori iudicari. Ipsa namque oibus maior, & praelata est ecclesiae. Et infra subdit: Nam sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita & haec ecclesia eius nomine consecrata, domino instituente, primatum & caput tenet caeterarum. Et ad eam quasi ad matrem atque apicem, omnes maiores ecclesiae causa, & iudicia episcoporum recurrant, eiusque iuxta terminum sumant sententiam. Nec extra Romanum quicquam ex ijs decerni debere pontificem. Et infra: Qui agnoscit se quibusdam praepositum, non moleste ferat aliquem sibi esse praelarum, sed obedientiam quam exigit, etiam ipse repedit. Et infra: Satis enim indignum est, quenquam vel pontificum vel ordinum subsequenium hanc regulam refutare, quam beati Petri sedes, & sequi iusserit & doceri. Multum conuenit, ut totum corpus ecclesiae in hac sibi obseruatione concordet, quae inde autoritatem habet ubi dominus ecclesiae totius posuit principatum, & caetera: Ex quibus omnibus concludere vult Iulius, illos inique atque iniuste Athanasium sede sua priuasse. Nec eorum in illum praualere sententiam in dicat, cum huiusmodi cognito termino in episcopos ad eos minime spectare habeat, ne eorum synodum autoritatem ullam habuisse, quoniam sine apostolicae sedis autoritate celebrata fuit. Quibus literis apud Antiochiam ubi congregati erant, susceptis, & ubi Constantius Imperator moram trahere

bat, inito inter se concilio, Iulio Papæ in hunc modum rescribunt: Domino beatissimo & honorabili patri Iulio apostolicæ sedis venerabili episcopo Eusebii, Theogonius, Theodorus, & Berinthius, vna cum reliquis fratribus & coepiscopis nostris in Antiochia congregatis. Licet præ omnibus Romanam ecclesiam magnificam apostolicamque & pietatis matrem noscamus, ab oriente tamen ad eam pietatis prædicatores aduenisse legimus. Quam obrem optarem vos nobiscum concordare, & quos à communionem suspendimus, à vobis esse suspensos: Et quos in episcopali ordine confirmamus, à vobis & ipsi confirmarentur. Nec nos posteriori loco habendos cum ex his partibus ad vos usque prædicantes apostoli peruenerunt. Nam neque nos sententijs vestris obstitimus, quamuis id agere potuissemus, cum Nouatianus à Romana pulsus est ecclesia. Et subditur: Nec crimine quidem carere potest, qui ab alio excommunicatum, absque eius licentia ad communionem suam suscepit, cum hoc facti prohibeant canones. Et subditur: Neque in his solum nobis contumeliam ingeritis, sed quod deterius est, concilia vestra dissoluitis, nec rata firmaque esse finitis. Nā ob diuersa scelera & crimina, Athanasius Alexandrinus, Paulus Constantinopolitanus, Marcellus Ancyrae, Asclepius Sazæ, & Lucianus Anapolites, à nobis & rotius fere Orientis episcopis damnati fuerunt. Quorum aduersarij apud nos inscripti habentur & quæ sub certa relatione, vestræ sanctitati mittimus cognoscenda. Quæ cum cogno-

ueritis, si sententiæ nostræ, potius quam eorum machinationibus assentire volueritis, pacem vobiscum & communionem habere volumus. Sin vero aliter, & ipsis magis quam nobis consentire iudicaueritis, & nos contraria celebrabimus. Nec vobiscum deinceps congregari, vobisque obedire, aut vestris fauere mandatis, omnino curabimus, sed quæ melius prægræda nouerimus exequimur. Nā in his partibus nemo ætatem habens reperiri posset, qui præfatorum seductorum molimina ignoraret. Nam eorum culpa multa perpetrata sunt mala, crebra concilia, diuersis & asperis temporibus celebrata, multæ nobis paratæ seditiones, machinationes atque opprobria illata. Quam obrem si istis consentire vultis, certum est, velle nos perdere, vt illos teneatis, nec vt patet nos filios velle fouere. Nam eorum metuentes & confacerdotes, vos iuuare homicidas affirmant, sacrorum templorum euersores, virginum stupratores, sacrorum librorum incensores, vasorum similiter sacrorum & mysteriorum quorumlibet fraudatores, officiorum neglectores, imperatorum infidos, gentis & patriæ proditores, & in sacrosacerdotes maximas iniurias adduceres discordias, eo quod cõsubstantialis patris vocem, quæ in scripturis minime reperit, in fidei doctrina posuerunt. Quid plura? Nam ob eorum scandala & discordias, in his regionibus plusquam mille homines sunt interfecti. Talibus ergo fauere, quid aliud est, quam eorum consentire sceleribus? Et infra subdita. Nec tantummodo hæc Athanasio impingimus, sed etiam quod contra regulam quam feceramus, con-

rarie ausus est, & non communi episcoporum auctoritate, sed suamet sacerdotium sibi assumpsit, atq; in se de resedit. Cum dudum decretum fuisset, nullū a pau-
 ciorē numero restitui debere, quam depositū fuisse constaret. Demum eius aduentu tumultus non par-
 uus excitatus, in populo plures seditione interfecti,
 & ab ipso Athanasio quidam cæsi, iudicibus dicunt
 esse contradii, Quem vos ramen & eius complices
 contra canones, & in Orientalium episcoporum contu-
 meliam, vestra olim communione associastis. Ven-
 nos ob beati Petri honorem, debito salutationis of-
 ficio veneramur. Postulamusq; ne deinceps hinc viros,
 vobiscum admittere velitis, ne canonum dica-
 mini transgressores, & deum p nobis orate. Quas li-
 teras vt summus pōtifex suscepit, eorum apertam iā
 videns impietatem: rescribens denuo, illos penitus
 dāmnat, & sententiam quam p Athanasio tulit, ius-
 te, plarā, ac iudicium totum rectissimum fuisse de-
 monstrat. Cuius epistolæ initium huiusmodi est.
 Iulius sanctæ Romanæ & aplice ecclesiæ episcopus,
 Eusebio Theogonio, Theodoro, Berintho, & ceteris
 Orientalibus episcopis. Decuerat hos aduersus san-
 ctā Romanā & apostolicā ecclesiā, limare & non iro-
 nice loqui, qm̄ & ipse dominus noster Iesus Christus,
 eā decens allocutus ait: Tu es, inqt, Petrus, & sup hāc
 petrā ædificabo ecclesiā meā, & portæ inferi non p-
 ualebunt aduersus eam tibiq; dabo clauēs regni cæ-
 lorū. Habet em̄ potestātē singulari priuilegio sibi cō-
 cessā, apire & claudere ianuas cælestis regni, qbus
 voluerit. Nā si ei detrahere q̄ domi in ore sacra atq;

superexaltata est non renuistis, nec miri si fratribus
 irrogare iniurias minime cessastis. Et infra: Nam nec
 dubitare vos credo, Athanasium sacre legis docto-
 rem, non solum a vobis, sed etiam Nicena synodo,
 veræ fidei cultorem esse comprobatum, qui defun-
 cto Alexandro, mirabili sene, qui Arrij prostrauerat
 blasphemias, Alexandrinorū ecclesiæ suscepit præsu-
 latum. Aduersus quem multa mendacia texetes, no-
 bis eum multorum malorū causam & caput esse p-
 hibuistis: et non solum apud Aegyptum, sed etiam
 apud Palæstinam & Phœnicem, vicinasq; gētes, scri-
 ptis vestris illum perturbatorem esse significastis.

Qua de re ecclesiasticam sequentes regulā, vos
 & illum Romæ regulariter ad iudiciū die fra-
 cta, non sub angusto temporis spatio, vt ex-
 cusatio locum non inueniret, literis & apocrifarijs
 euo cauimus: illumq; vocatione suscepta, ad diē p-
 stitutum venisse, sed vos ne vris mendacijs caperemi-
 ni, vestrāq; calūniā nudarent, venire distulistis. Nec
 his machinationibus solūmodo contenti fuistis, sed
 etiā videntes oues pastoribus desolatas, lupos p pa-
 storibus sup eas posuistis. Et infra subdit: Vellē em̄
 vos magis ad iam dictam canonicam conuenire vo-
 cationē, vt corā simili concilio redderetis rationem,
 cur synodum in Antiochia ad subuertendum eccle-
 siarum statū, fratrumq; & Niceni magni concilij de-
 structionem fecistis. Aut cur nobis inconsultis, epi-
 scopos in eam conuocastis, ad quā nec Maximus Ie-
 rosolymitanus venit, nec nra interfuit delegatio. Ca-
 nonibus quippe in Nicena synodo iubentibus non

D. ATHANASII EPISCOPI

deberi præter sententiã Romani pontificis vlllo mō
cōcilia celebrari, nec episcopos damnari. Aut cur in
prædictorū locorum fratrū alios adulteros posuistis,
anteq̃ penes nos, aut nōs legatos, eorū causa cano-
nice esset examinata, sinēq̃ perciperet rectū. Et infra:
Cū multa contra illos, & quædã de potestate Roma-
næ ecclesiæ enarrasset, subsequit̃: Quare miror tã au-
daces esse, & tã impudenter egisse, vt terminos ac iu-
ra beati Petri ap̃forū principis, inuasissetis. Et in-
fra refert in eadē epistola plura capitula ipsius Ni-
ceni cōcilij, quorū primū est, quod in ordine omnium
dicit̃. xvij. Vt oēs episcopi, qui in quibusdã grauiori-
bus pulsantur vel criminantur causis, quotiens ne-
cesse fuerit, libere apostolicã appellent sedē, atq̃ ad
eãdem quasi ad matrē fugiant, vt ab ea sicut semper
fuit, pie fulciantur, defendantur, & liberentur. Cuius
dispositioni oēs maiores ecclesiasticas causas, & epi-
scoporū iudicia, antiqua apostolorū eorūq̃ successo-
rum, atq̃ canonū autoritas referuauit. Decimum no-
num vero est: Placuit vt accusatus vel iudicatus à cō-
prouincialibus in aliqua causa episcopis, licenter ap-
pelleret & adeat apostolicę sedis pontificē, qui aut per
se, aut per vicarios eius tractare negotiū procuret.
Et dum iterato iudicio pontifex causam suã agit, ne-
mo alius in eius loco ponatur aut ordinetur episco-
pus. Aliud vero capitulū est: Quod à prouincialibus
episcopis accusati causam scrutari liceat, non tñ diffi-
niri in consulto Romano pontifice permissum, cum
beato Petro apostolo, non ab alio q̃ ab ipso domi-
no dictum sit. Quæcūq̃ ligaueris super terram, erūt

ALEXANDRINI VITA

ligata & in cælis: & quæcūq̃ solueris super terram,
erūt soluta & in cælis. Et prosequitur idem summus
pontifex Iulius recensendo plura ipsius Niceni concilij
capitula, quæ si quis legere voluerit, satis sit de-
signasse autorem, & eius epistolam, quæ in libris no-
stris conciliorum inseritur. Et post hæc sequitur Iu-
lius in eadem epistola: Si quis autem de his amplio-
ra atq̃ abundantiora scire voluerit, in sacro ecclesiæ
nostræ sedis scrinio, & ea quæ prædiximus, inuenire
poterit.

Post hæc cū in concilio apud Antiochiam congre-
gato, Eusebius & alij episcopi culpæ ausi fuissent Iu-
lium, tanquã non iuste de Athanasio olim iudicas-
set, atq̃ eum suæ sedi restituisset, probat Iulius in ea
epistola, se canonicè & iuste in omnibus processisse,
per hæc verba: De receptione vero sedis, & sacerdo-
tij atq̃ honoris, quæ dixistis Athanasium absq̃ con-
cilij decretis suscepisse, non ita inuenimus, sicut ca-
lumnijati estis, sed quorundam episcoporum concilio
atq̃ decreto, suum iuste recepit, quod iniuste per-
diderat sacerdotium, & resedit in sede. Quo dem scri-
psistis non posse eum à pauciore numero episcoporum
restitui + de quo positus fuerat, nō ita est: Nec
hæc regula orthodoxorum sanctæ ecclesiæ est epi-
scoporum, sed Arrianorum, sociorum videlicet ve-
strorum, hæc adinuētio ad perditionē orthodoxo-
rum contexta est. Nã vtinobis à veracibus est testi-
bus relatū, eo tempore cum apud Antiochiam pro
damnatione fidei de consubstantialitate prolata, fu-
isset congregati, odio prædicti Athanasij hæc regulã

Alia
quædam

protulistis, quæ nullas habet vires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum, nec Romanæ ecclesiæ legatio interfuit. Et subdit: Igitur de fuga super quam nunc vltimo Athanasium reprehenditis, non recte egistis, cū ipse dominus mandatum nobis hoc dederit: Cum percuti vos fuerint in vnâ ciuitatem, fugite in aliam. Et ipse dominus per semetipsum exemplum nobis demonstrans, quando pharisæi consilium fecerunt aduersus eum, vt occiderent. Sciens autem Iesus discessit inde, & alias prosequitur super hac re euangelij & apostolorum autoritates. Et deinde subdit: Si ergo fugam improperatis fugientibus, potius erubescite persequi quiescentes. Et plura alia vsq; ad finem prosequitur in excusationem Athanasij, & accusationem ipsorum, atq; sanctæ sedis Romanæ autoritatē. Quibus literis susceptis, quid ipsi responderint, neq; apud Græcos, neq; apud Latinos scriptum comperi. Verum Athanasius dum hæc per Iulium tractantur, ne graues aliquilarebræ suæ fierent, & occasio calumniæ innocentibus quaereretur, nihil sibi ultra iam tutum in Constantij regno presumens, ad Constantis partes profugus abscedit. Romamq; veniens, à Iulio summo pontifice, honorifice & religiose susceptus est. Sed eius causam Iulius cū iam amplius ecclesiasticis sanctionibus defendere non valeret, ad Cōstantem retulit, qui licet fama & coniecturis re ipsam prius concepisset: tunc tamen diligentius cognita, ad fratrem suum Constantiū literas exoratorias scribit, vt Athanasium magni dei verū sacerdotem, in sede sua Alex

andrina recipi iubeat, eumq; ob singulares virtutes apud se & Romanum pōtificem Iulium, magna reuerentia degere. Quod quidem Constantius ad fratris preces inclinatus, cum id facere velle, ab impijs sacerdotibus prohibitus, penitus denegauit. Verum Constantius vbi hæc cognouit, exhortationibus Athanasij & Pauli Cōstantinopolitani episcopi, qui simili litera à sede sua expulsus, Romam ad Iulium cōfugerat, scripsit iterum fratri Constantio, memorans religionem & pietatem patris eorum Constantini, qui hac vera iustitia tyrannos forissimos deuicisset, & Romanæ ditioni gentes barbaras subiugasset, quā pietatem hæreditario iure conseruare hortabatur, nec sacerdotes dei viros, iustos, & innocentes ob fallaciam hominum insimulationes persequi vellet. Quā obrem hortatur, vt locum eligat orientalibus & occidentalibus episcopis congruentem, quo parit conuenientibus omnibus, generale celebretur conciliū, & Athanasij atq; aliorum qui se iniuste expulsos pferantur, iudicium canonicè ventiletur, idq; Athanasium expetere, nec quicq; aliud. Quibus literis commotus Constantius, elegit Sardicam urbem, Illirici locū omnibus commodum, vbi orientales mandat congregari pōtiffices. Constantius similiter ex hesperijs suis supremis partibus episcopos trecentos (vt scripsit Athanasius) Sardicam misit, in quo Osius Cordubæ, & Protogenes Sardicensis episcopus, legationē Iulij gerebant. Qui vero ex oriente conuenerant (vt Sabinus refert) septuaginta sex numero fuerunt, inter quos & Ichiras, quem Athanasij accusatorem su-

D. ATHANASII EPISCOPI

pra descriptimus, ad episcopatum Mareothis, vt p-
miserant, euectus connumerabatur. At reliquorum
cum alij valedudinē corporis, & alij breue tēpus al-
legarent, se excusare maluerunt. Igitur apud Sardi-
cam vrbē, cum orientales conuenissent episcopi, ad
conspēctū occidentalium deuenire se continerūt.
Nec secum conuenturos praedicabant, nisi Athana-
sium & cōplices de eorū consortio amouerēt. Quod
cum occidentales episcopi non admitterent, orien-
tales ipsi subito discesserunt. Et venientes Philippo-
lim vrbē Thraciæ seorsum celebrare concilium,
In quo aperte consubstantialitatem filij cum patre
damnantes, hæresem inæqualis substantiæ, epistolis
conscribentes, quocunq; dirigere curauerūt. At qui
in Sardica occidentales episcopi remāserant, primū
quidem eorū vesaniam dānauēre. Deinde Niceni cō-
cilij fidem confirmantes, consubstantialitatē patris
& filij, latius expresserūt. Insuper Iulij sententiā pro
Athanasio, vt canonice latam confirmare, atq; ac-
cusatores eius dignitatibus priuauerunt, & epistolā
grandem vniuersis episcopis & comministris sanctę
& apostolicę ecclesię cōscripserunt. In qua enarran-
tur episcoporū orientaliū factiones, persecutionesq;
imminere, q̄s orthodoxis episcopis induxere. Et quē
admodum legitime atq; canonice illos pluries voca-
uēre, sed facinorū suorum cōscientia pterriti, fugā re-
mediū pro criminibus elegerunt. Demū in ea latissi-
me fides atq; apertissime declarat. Quæ oīa cū Con-
stanti innotuerunt, doluit quidē fratris leuitatē, atq;
aduersum huiuscemodi malos + intentores infre-

*Aliās
incensores
vel incita-
tores.*

ALEXANDRINI VITA

luit. Quamobrē duos ex Sardicensi concilio dele-
git episcopos, q̄svna & Salmianū virum clarissimū
ad Constantium fratrem cum literis duxit, mittēdo si-
gnificans pro certo se cōperisse, q; sacerdos dei sum-
mi Athanasius iniuste fugas & exilia patereur. Hūc
itaq; recte faceret, si absq; vlla molestia loco suo re-
stitueret. Si id nollet, sibi curā futurū vt ipse adimple-
ret, regni eius intima penetrans, pœnas dignissimas
de autoribus scelesq; iumeret. Quibus scriptis perter-
ritus Constantius, q; posse facere ea quę minabatur
confcius erat, simulata benignitate vltro venire ad
se Athanasium iuber, atq; illi in hæc verba descripsit:
Constātius Victor Augustus Athanasio episcopo.
Diu te errare atq; tempestatibus per diuersa æquora
vestum, amplius circumferri nostræ pietatis clemē-
tia non permittit. Nec pprijs te rebus atq; patria pri-
uarum, per inuia ferarū loca atq; deserta vagantē, no-
stra cura non despexit. Verum cum vltro te ad nos
venturum, & laborē recompēsationem exigere spe-
rauimus, vsq; ad hoc ipsum tēpus tibi nostras literas
dare distulimus. Sed qm̄ forte quædam detinuit for-
mido, ne decætero hoc præsumas, nostras has lras
plenissima largitate insignes tuę sanctitati destinare
curauimus, vt absq; vilo metu seu formidine, libere
& secure nr̄s te aspectibus præsenrare non differas.
Quatenus ad tua oīa restitutus nostrā experiaris cle-
mentia, atq; in patria ppria maximum gratię nostrę
pignus possideas. Nec multo post alias eodem pe-
ne tenore Athanasio direxit epistolas. Et paulo post
alias, atq; vna Architum Alexandrinum diaconum

D. ATHANASII EPISCO.

misit, qui eum ad plenum de eius dispositione informare valeret, ostenderetq; publica sibi parata vehicula, atq; illum sua omnia recepturum. Quas omnes literas, cum apud Aquilegiam relicto Sardicensi concilio Athanasius moram trahens suscepisset, confestim Romam pergens, Iulio ostendere non distulit. Qui ob hæc credens Imperatorem Constantium velle iam veram fidem tenere, vehementer gauisus est, ac Roma cum eo penè tota. Quamobrem literas scribit presbyteris, diaconis, & toti plebi Alexandriam habitantibus, cōgratulus primum eis de reditu Athanasij, & que admodū è tot rantisq; persecutionibus, vt aurum examinatus euaserit. Cuius laudes nec ipse se tanti putat, quod illas explicare valeret, quem omnium clarissimum & admiratur & obseruat. Tandem CHRISTVM precatur, vt hoc eius gaudium præseruet in æternum. Athanasius igitur iter agens, cum ad Constantium peruenisset, leui increpatione perstrictus, ad ecclesiam suam permittitur ire securus, sed Imperator prius ab impijs conciliarijs admonitus, hæc ad Athanasium loquitur: Nō est, inquit, magnum Athanasij, quod episcopi de te possunt, vt vnam ex multis, quæ sunt apud Alexandriam ecclesijs, concedas populis eorum qui tibi communicare volunt. Tum ille, deo ei suggerente, paratum in tempore concilium reperit. Et quid est (inquit) Imperator quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestatem habes omnibus iubendi? Sed vnum ē quod oro, vti meā petitiūculam libenter admittas. Cūq; se oīa quæ velleret, etiā si essent difficillima, pmit

ALEXAN. VITA

teret præstatur, si vnum eis cōcedere velleret. Ait Athanasius: Hoc est quod rogo, vt quæ etiā hic (nam apud Antiochiā res agebat) sunt nostri populi q; istis cōmunicare volunt, vnā eius tenere concedat ecclesiā. Acquissimū sibi videri & valde præstādum, lætus respondit Imperator. Sed cum rem detulisset ad eos, quorū consilijs utebat, neq; tibi se velle accipere ecclesiā neq; hic dare rident: ita Imperator admiratus eius prudētiam, pperare ocysus ad suscipiendā suā ecclesiā iubet, literasq; in eius fauorē in hūc modū descripsit: Constantius Victor Augustus, episcopis Aegypti presbyteris, & populo Alexandrino. Ecclesiæ catholice reuerendissimus episcopus Athanasius dei fauente gratia minime est derelictus. Nam licet ad breue tempus humanis fuerit casibus agiturus, diuina tñ prudentia nō abiectus, ite patriæ sedis suæ atque tranquillitati restitutus est. Cui nostrā adesse pietatē oportunum videt, vt omnia quæ contra eum, aut contra cōmunicantes ei gesta fuerint, nostræ mansuetudinis decreto omnino aboleant. Sancimus libere esse decætero episcopis quibuscunq; atq; clericis, pariter & cleris & laicis, cū eo, p libito conuenire, & tanti viri (vt melius nouerint) participatiōe gaudere, vt illi orationibus suffulti, potestatem vobis ad cælestia firmissimū fabricare possitis. Et ne tumultus, aut seditiones quomodo apud vos oriant, præfidi & iudicib; apud vos degentibus, literis nostræ mansuetudinis iniungimus & mandamus, quatenus omnia hæc summa vigilatīa & cura fieri, phibeant, oēsq; seditiones sine respectu aliquo, legitime tradāt vniuersis. Vos

D. ATHANASII EPISCO.

go præfatum virum omni reuerentia & honore colite, atq; orationes cum eo p nobis ipsi tum p nostra clementia omnipotenti deo offerte. Tunc beatus Athanasius per Syriam iter aggressus, & exinde per Palestinam transiens Ierosolymam ad Maximum eius urbis episcopum venit, illiq; indicas gesta concilij Sardicei. & quemadmodum eorum decreto Constantius Imperator assenserat, persuadere facillime valuit, ut ex episcopis oibus Syriæ & Palestine, Maximum conciliū congregaret, atq; in eo Sardicei, concilij gesta confirmaret, communioem Athanasio restituit. De quibus omnibus episcopis Aegypti & Libyæ epistolam, clericisq; & plebi ea synodus scripsit. Quæ, ut noluerunt Ursatius & Valens, qui ex ducibus Arrianæ perfidiæ extiterat facto libello pœnitentiæ, & Româ ad Iulium, pfecti, veniã pmeruere, atq; Athanasio p literas se commuicare omnibus professi sunt. Athanasius vero è Ierosolymis discedens, per Pelusium iter ad Alexandriam ducens, & diuersas intrans ciuitates populos quoscumq; consubstantialitatis fidem arripere magno dei feruore edocebat. Et cum catholici non adessent episcopi, ordinationes aliquas celebrasse describit, quod occasione maleuolis contra eum malignandi præbuisse insequentibus enarrabitur. Veniens igitur Athanasius in Aegyptum & intras Alexandriam vndecimo Constantij anno, tanta læticia, imò vero gestienti exultatione à catholico populo exceptus est, ut ab eius ingressu obingentē lætitiā plures dies festos solennesq; agerent. At beatus Athanasius curā episcopalem gerens, primum episcoporum Aegyptiorum synodū con-

ALEXAN. VITA

gregauit, in qua apud Sardicā gesta & apud Ierosolymā confirmauit, ipsi etiā confirmarūt, & abinde lætā pace discesserūt. Post hos q̄s nouit p Aegyptū Arrij sectatores episcopis à sede depositis, cōsecrauit catholicos, & Niceni concilij fidē oino custodiri mandauit. Ipse vero prædicationibus publicis incūbens, cū rectā fidē explanabat, cum Arrianorum hæresim fortissime destruebat. Quāobrem catholica crescebat ecclesia, & catholicus populus diebus singulis religioſa læticia exultabat. Deinde p diuersa loca ecclesias suæ p̄uincię solennit̄ circumiens, plebē salutarī doctrina, & vera Christi fide instruere satagebat. Et cū ad locū Thebenensium semel nauigio pueniret, idq; Pachumius mirę sanctitatis monachus cognouisset, q̄ regula ab angelo suscepra, in ea loca monasteria summā religionis instituerat, statim cū vniuersis monachis in eius præparauit occursum. Omnesq; gaudentes & exultantes, cū psalmis & hymnis magnū suscepere p̄nificē. Et erat ingens multitudo fratrum, qui oēs de aduentu eius lætabantur in domino, quanquam Pachumius se Athanasio non propalauerit, cum sciret Teuthyriorum episcopum apud Athanasium instituisse, ut se ad presbyteratus honorem ordinaret. Quamobrē inter monachorum agmina delitescens, quousq; p̄teriret episcopus, se absentauit, quem intimū Pachumius venerabatur, ut nullum præstantiorem ipsis tēporibus hominem diceret. Comparat enim sanctā vitam eius & persecutiones innumeratas, quas ab Arrianis pro vera Christi confessione pertulerat. Charitatem quoque quam erga vniuersos, & maxime

D. ATHANASII EPISCO.

monachos exhibebat, intento mirabat animo. Cūq̄
 toto cordis venerabat affectu, atq; hæreticos oēs pe-
 nitens exhorrebat. Per idem fere tēpus adhuc viuens
 Antonius, mirabilis monachus, de q̄ supra meminimus,
 & longo iam senio constitutus, dum circa se se-
 dentibus fratribus, ipse etiam suis manibus operare-
 tur, intente oculos defixit in cælum, gemens atq; su-
 spirās. Et post aliquantulū spatiū reuelationis incō-
 ptæ nimio dolore contremuit, & statim genibus fle-
 xis, ante dei vultū, puolutus orat, vt sua clementia fu-
 turæ auerteret scelus. Succedunt orationi lachrymæ,
 metus ingens inuadit, præsentēs obsecrant, vt tantæ
 calamitatis exponeret visiōem. Singultus occupat
 vocem, lingua fleatibus præpedit, & in medio conatu
 fmo gemitu interrumpit, vix cū vociferatiōe luctuo-
 sa ait: Melius erat, o filioli, impendens piaculum cita
 morte lucrari: sic incipiens, rursus lachrymis vincit,
 & interægra suspiria, tandem pectori accommodans
 vocem. Magnum, inquit, quoddā & vniuersis secu-
 lis inauditū nimirū nefas, magno fides catholica turbi-
 ne subuerteret, & hoies iumentū similes, Christi sacra di-
 ripient. Vidi em̄ altare dñi mulorū circumdatū multi-
 tudine, quæ crebris calcium ictibus om̄ia dissipabāt.
 Hæc est causa gemitū meorū, quos audistis. Et facta
 est vox dñi ad eum, dicens: A bominabit altare meū.
 Nec mora (vt sequit̄ Athanasius referens hæc in vita
 beati Antonij) visionem sequit̄ effectus. Nam post
 annos duos sæua Arrianorū erupit infania. Tunc ec-
 clesiarū, tunc diuinorū temerarie vasa, tunc pollutis
 iniquorū manib⁹, sacra polluta sunt mysteria. Et alia

ALEXAN. VITA

plura abomināda enarrat Athanasius quæ in sequē-
 tibus (p̄ eius quam ad orthodoxos de his rebus scri-
 psit epistolā) diffusius innotescant. Nā post duos an-
 nos, cum Magnentiij tyranni scelere, Imperator Cō-
 stans haud longe ab Hispania in castro cui Helena
 nomen est, regno simul & vita fuisset exemptus, an-
 no ætatis suæ. xxx. & Imperij. xiiij. rursus in Athana-
 sium vereris illi falsorū criminum inrentores, princi-
 pis odia suscitare cōeperunt. Nam suggerebant Im-
 peratori om̄em per eum Aegyptū & Libyam sub-
 uersas fuisse, eumq; contra ecclesiasticos canones in
 alienis diocētib⁹ ordinatiōes celebrasse. Et vt in odi-
 um illius Imperatorē magis ac magis impellerēt, ad
 memoriā reuocare non desistebant, quasi ille idē fu-
 isset, qui fratrem sibi inimicū fecerit, ac pene ad bella
 contra ip̄m impulerit, Quibus leuis Imperator facie
 cōmorus, & om̄ium quæ prius sibi placuerant ob-
 litus, nedum expelli Athanasium à sede sua, sed inter-
 fici penitus impat. Tunc Eusebius, Theogonius, Nar-
 cissus, Cylex, Patrophilus, & cōplices apud Antiochi-
 am numero triginta congregati, Georgium quendā
 Cappadocē Alexandrinorū ordinauere episcopū. Et
 cū Sebastianū quendā Manichēū præfectū militum
 iussu principis mittunt, q̄ cum pluribus quā quinque
 milibus armatis Alexandriā venientes, Philagritum
 adeunt Aegypti præfectū, vir quidē pessimū, & qui
 Eusebij partibus fauere consueuerat. Is principis Cō-
 stantij præceptis, & episcoporū decreto suscepto, ho-
 norifice Georgiū excipiēs, oēs eius voluntates se exe-
 cuturū alacrit̄ pollicet: nec id minus opere impleuit,

Nam quanta strage in dei ecclesias, & fidelem populum vna cum Georgio debacchar⁹ fuerit, horret animus scribere & ea referre, quæ diligentissime Athanasius in præfata epistola ad orthodoxos copiosissime atque eloquentissime enarravit. Quam nos infra totam fere (vt apud Græcos iacet) in latinum stylium vertentes subiiciemus. Verumque modum, quod de inimicorum manibus euaserit Athanasius, ipse idem latius in eo libro, quem de satisfactione suæ fugæ conscripsit, enarrat. Non pigebit eius rei seriem per eiusmet verba subiicere. Nam cum in Christi populos diebus singulis Arrianus Georgius grassaret, quærebat oportunitatem & modum, quo Athanasium comprehendere posset. Contingit post pascheum dñi ad quandam ecclesiam fidelem solus erat habitare, atque nunc vna adorare, & magno cum populo vigiliis celebrat, sequenti. scilicet die collectam celebraturus. Quod cum innotuerit Georgio & Philargio præfecto, continuo affuit dux cum militibus, excedentibus numerum quinque millium, quos armatos statuens in circuitu ecclesiæ cum gladijs enudatis, arcubusque & sagittis, atque diuersorum generum telis, ita illos sibi coherentes disposuit, vt nemo egredientium ab ecclesia eorum manus possit euadere. Et vt ipse de se ipso loquens prosequitur: Ego quidem (inquit) irrationabile iudicans populum derelinquere, & non potius ante illos sufferre pericula, residens in sede, iussi diaconum psalmum legere, atque populum rñdere: quoniam in seculum misericordia eius. Et sic per vnam portarum ecclesiæ exeuntes, omnes in domum suam absque aliqua reluctatione abierunt. Verum ingredi-

ente duce cum aliquibus militibus vt nos caperet, quidam clerici, & qui ibi adhuc remanserant populi clamitabant poscebantque, vt nos vna cum populis discederemus. Ego autem magis contra affirmabam non videri conueniens, nisi prius omnes sigillatim exissent, nos a loco discedere, ne propter nos in populum aliquid fieret irruptio: affirmans me melius esse periculis subiicere, quam aliquam vel minimam propter me læsionem pati. Igitur egredientibus plurimis & reliquis subsequenteribus, clerici quidam ad nos accedentes de sede traxerunt. Et (testis est ipse deus, qui nobis hoc sua pietate donauit) quibus militibus sacrarium circumdantibus, & alijs per ecclesiam discurrentibus, per ipsos medios nos fugam tenentes, pericula euitauimus, deum in omnibus glorificantes, qui populum ab impiorum strage liberare, & nos de persecutorum manibus eripere dignatus est. Fugiens igitur Athanasius, apud aliam quandam ecclesiam in Alexandria delituit. Nec aliam iam valens in agro Christi operari, diuinis lectionibus & orationibus incumbens, scribebat frequenter ad orthodoxos omnes, & potissimum episcopos, quos ad tolerantiam persecutionum pro recta Christi fide, ex horrido ne frangi velint, aut commissas sibi oues pro viribus a lupis dilacerari, deuorarique permittant, totis viribus predicabat. Inter quas præfata est illa epistola magna atque pulcherrima, quam ad omnes vbiq; orthodoxos diligenti cura direxit: in qua Arrianorum persecutiones, quas apud Alexandriam ipse simul cum tora perpeffus fuerat ecclesia enarrans, illius calamitates miserabiliter deflet, quæ talis est: Omnibus vbiq;

D. ATHANASII EPISCO.

orthodoxis Athanasius episcopus salutē in Christo. Ea q̄dem, q̄ p̄pessi sumus, grauiasunt & intolerabilia, & quæ digne nō queant explicari. Vt aut̄ celerius & facilius eorū acerbitas atq; immanitas possit agnoscī, historiā de scripturis oportune recensendam arbitrat̄ sum. Quidā Leuita aliqui ob vxorē nefaria in iuria oppressam, violatus, eāq; contumeliā indigne ferens (Hebræa em̄ erat mulier, atq; ex tribu Iuda) cōmotus magnitudine sceleris in se admissi, sicut sacra Iudiciū testat̄ historiam, concisa in frustra mulierē, misit p̄ singulas Israeliticis tribus, ne in se solū, verū & in oēs h̄mōi negtia admissa videret̄. At siquidē eos moueret indignitas rei, vl̄cisci in reos p̄gerent, sui vero negligenter, ac si scelus ipsi admississent, erubescerēt. Et hi quidē, q̄ missi fuerant, cunctis rei gestæ seriem annuntiabāt. Illi vero audientes, flagitijq; iudicia cernentes, dicebant nihil vnq; tale contigisse, ex qua die ascenderāt ex Aegypto filij Israel. Deniq; commorati sunt oēs tribus filiorū Israel, oēsq; nō secus ac si violati essent, cōtra sceleris autores cōuenire, tandēq; violatores illi expugnati sunt, & apud oēs anathema facti. Nō em̄ qui aduersus eos conuenerāt, q̄ essent cognati intuebant̄, sed solā iniq̄ritatis magnitudinē aspiciēbāt. Noctis historiā fratres, & quæ de hac re scriptura significet, nō ignoratis. Nō itaq; scietibus plura ingerēda sunt, cū ea quæ nobis mō cōtigerunt, illis p̄fecto duriora vestra vnanimi potius insinuanda sint. Idcirco em̄ huius historiæ meminimus, vt illa q̄ tūc gesta sunt, claudibus n̄ris conferentes, & n̄ra illorū atrocitatē sup̄are cernētes, amplius vos mō, quā illi

ALEXAN. VITA

tunc aduersus iniquitatis autores indignemini. Nepe enim & persecutionis acerbitas in nos grassata, omnem excedit immanitatis modū. Et quæ tūc contigere Leuitæ, eis cōparata, quæ modo ecclesia perpessa est, nulla sunt, magisq; ista nunq; audita sunt in toto orbe contigisse, tantasq; clades nemo vnq; expertus memoratur. Tunc enim mulier vna violata est, vnusq; Leuites affectus contumelia. Nūc autem omnis violata est ecclesia, torumq; simul sacerdotiū contumelijs affectum est. Et quod maius est, pietatem insectatur impietas, Actum quidē mulieris vni us quælibet tribus aspiciens partē dolore commorata est. Nunc autē cernitis totius ecclesiæ mēbra diuisa, partimq; ad vos, & partim ad alios mitti, qui nuntient iniuriā & contumeliam quā pertulerūt. Moueat ergo & vos obsecro cōmunis cladis miseratio, ac si vos ipsi eadē nobiscum pertuleritis, singuliq; veluti passionis socij, ferre opē, ne sensim ecclesiastici canones atq; ecclesiæ fides violet̄. Nam periclitat̄ vtrunq; nisi per vos deus errata corrigat, & vltro ne patiat̄ur ecclesia. Nō em̄ nuper regulæ fidei ac formæ sunt ecclesijs datæ, sed à patribus n̄ris optimæ atq; firmissime traditæ. Neq; modo cœpit fides, verum à dño per discipulos ad nos vsq; emanauit. Nec igit̄ quæ ab initio in ecclesijs ad nos vsq; seruata sunt diebus nostris conuellant̄, & quæ nobis credita sunt, requirant̄ à nobis. Mouemini fratres, tanq; dispēsatores optimi mysteriorū dei, neq; ab alijs quæ vobis credita sunt, rapipatiāmini. Audituri quidē estis à tabellarijs ac nūtijs plurima breuiter, tū ea vobis à me indicāda purauī,

vt reuera possitis aduertere contra ecclesiam talia nunq̄ cōtigisse, ex qua die saluator assumptus, discipulis mandar, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quæ igitur aduersum nos aduersumq̄ ecclesiam impie admissa sunt, ira accipite fratres. Cum de more pacatis rebus, quiete & cū disciplina dñi cōueniremus, lætantibus populis, ac proficientibus in fide, & in operibus bonis, sacerdotestq̄ ac ministri dñi per Aegyptum, Thebaidem, ac Libyā pacem inter se ac vobiscū haberent, mutuaq̄ charitate astricti tene remur, repente p̄fectus Aegypti literas in morē edicti proposuit, publice Georgium quendā ex Cappadocia ex præcepto ingredi, qui mihi succederet, significantes. Hæc primū fama perturbauit omnes. Erat quippe id nouum, & nunc primum auditum. At uero populi studiosius ad ecclesias conueniebāt, cum præsertim animaduertent, neq̄ seipsos, neq̄ episcopum aliquem, neq̄ presbyterum, neq̄ omnino aliquē aduersum nos vnq̄ aliquid proposuisse, solostq̄ cū illo Arrianos aspicerent, ip̄m Arrianū scirent Arrianis ab Eusebio episcopū missum. Non aut̄ ignorantibus fratres Eusebium, atq̄ illius complices, duces ac præceptores esse Arrianæ impietatis, qui nobis semp̄ insidiati sunt, nostræq̄ in Galliā peregrinationis auctores fuerunt. Propterea em̄ & populi merito indignabantur ac reciduiabant, iudicesq̄ alios testes citabāt, ac totā simul ciuitatē conturbabāt, nulla vnq̄ ab ecclesiasticis querimonia p̄posita, solistq̄ Arrianis hæreticis ista cōtra nos concionātibz, hm̄ōine

uitares & iniqtates aduersus ecclesiā fieri. Sed & si q̄ in vos querimonia inualuisset, oportuisset nō Arrianū hominem de vobis ferre sententiā, sed iuxta ecclesiasticos canones, ac secundū Pauli monita, cōgregatis populis & spū sancto dictante, cū virtute dñi nri Iesu Chri oīa canonice examinari atq̄ disponi, præsentibus ac postulatibus populis & clericis, non extrinsece ab Arrianis sceleratis nundinis mercātibz episcopopi nomē, ad eosq̄ non postularē, neq̄ + nollēt, neq̄ omnino + cōtulerit, scirent se ipsam exteriorē iudiciū potestate ac iuribus frerū, improbe nimis iniicere. Solui ex hoc ecclesiasticos canones, gentestq̄ ad blasphemandū impelli, atq̄ ad putandū non diuinis legibus, neq̄ secundū iura maiorū, sed execrabilibus nundinis, ac per vim ecclesiæ p̄sules statui. Hæc fuit nefaria Georgij p̄motio, atq̄ hm̄ōi initiū habuit. Ceterū ip̄ius in Alexandria ingressus, q̄ scelera effecerit, quantumq̄ cladiū causa fuerit, poteritis partim ex his q̄ scribimus, partim ex his qui p̄ficiunt ad vos, interrogando p̄discere. Indignātibz pp̄is, ac moleste ferētibus, atq̄ ad ecclesias idcirco cōfluētibus, ne p̄ huiusmodi nouitatē Arriana p̄fidia fidei ecclesie misceret, Phylagrus, qui & dudū ecclesiam eiusdem virginis temerare præsumpserat, & nunc Aegypti præfectus erat præuaricator impius, Georgij iudicis, omni pollutus scelere, præceptore vtens Eusebio, atq̄ ideo contra ecclesiam studens inducit gentiles atque Iudæos, & indisciplinatos quosq̄, ac pollicitationibus illectos. Quos etiam postea reddidit, vt vna cum Arrianis, vt & ipsi Arriani crederentur,

*Aliās
uellent, sed
Aliās
cuperent.*

ad ecclesias pergant. Similiter & armatos gladijs ac fustibus repēte in ecclesias fidelibus populis plenas, immittit. Quid ex eo contigerit, non iā dici facile potest. Neq; em̄ digne illud exprimi fas est, nec absq; singulis & lachrymis ex his vel pauca perstringere possumus. Quæ enim apud vāterēs lecta est hęc nō strā exæq̄sse calamitas: Aut quid tale nūq̄ in bello & persecutiōe paratum est. Ecclesia em̄, sanctumq; baptisteriū, iniectis ignibus vritur. Eiulatus & lamentationibus ac luctibus cōtinuo ciuitas resonat. Indignantibus & ciuibus in his quæ fiebant, & reclamationibus, vimq; restantibus. Nā sacræ & immaculatæ virgines, nudatæ vestibus, ea patiebant, quæ nefas est dici: reluctantes, iniuriæ periclitabant, conculcari monachi moriebantur. Ex plebe vero alij patebāt prædæ, alij ferro ac fustibus perimebantur, alij vulnera, cædes alij referebant. At vero supra sacro sanctū altare, quid impietatis, quid sceleris admissum sit, hæreret animus dicere. Aues em̄ & nucleos quosq; immolabant, simulachra laudātes sua. Et in ipsis ecclesijs dñm nostrum Iesum Christū blasphemantes sempiterni patris filiū. Sacræ autē scripturæ libros, q̄s in ecclesia inuenerunt, incēderunt. Locū vero sancti baptisterij (me miserū) Iudæi dñi interfectores ac gentiles impij, passim absq; vlla reuerentia ingressi, adeo obscœna gerebant & loquebant, nudos se ingerentes, vt ea vel dicere erubescamus. Pleriq; autē ex impiorum numero immanitatē persecutionis imitati, virgines & continentēs comprehensos pertrahabant, & contumelijs affectos blasphemare cogeāt,

& negare dominum nostrum renuentes, concidebant verberibus, & conculcabant. Hic admirabilis atq; præclarus fuerat Arriani Georgij ingressus, inter quæ merito gloriari ac tantis malis gratulari poterat. Verum huiusmodi tam sceleratæ victoriæ, veluti præmium ac mercedem Iudæis atq; gentilibus, & cæteris nostræ cladis autoribus præbens, ecclesiam in prædam dedit. Hac vero illis licentia nequissime permessa, perturbatis om̄ibus, atrociora hostibus ac latronibus moliebantur. Alij enim obuia quæq; rapiunt, alij depositum quorūlibet sibi diuidebant: vinumq; quod permultum erat, aut exhauriebant, aut bibebant, aut asportabant, repositumq; oleum diripiebant, postes atq; cācellos, veluti stercora, prout cuiq; libitum erat, deferebant. Candelabra parietī affixa, & ecclesiæ ceros incendebant idolis, ac per om̄em ecclesiam cædes profusus ac rapinæ feruebāt. Neq; his contenti quæ fiebant Arriani impij, deteriora his atq; atrociora addunt. Presbyteri nanque & laici concidebant, virgines nudatæ ad tribunal præsidis abducebantur, atq; in custodiā mittebantur. Alij publice virgis cæsi sunt. Ministrorūq; dei ac virginū consueta annona subducta. Hęc autē ipsis sacræ quæ dragessimæ diebus circa paschalem solennitatē cōtingerūt, qñ ieiunantibus fratribus, præclarus Georgius Caiphæ in morē cum Pilato præside cōtra Christi famulos debacchabatur. Ingressus deniq; vna cum præside atq; gentilibus in vnam ecclesiā die sancto parasceue, vbi vidit populos violentū ingressum ipsius aduerfari, impulit crudelissimū præsidem vna ho-

D. ATHANASII EPISCOPI

ra quadraginta & quatuor virgines coniugatas, & ingenuos viros publice flagellis cedere & in carcerem mittere. Inter cæteras notã virginem quandã, obfistere liberiori audentẽ, psalteriumq; adhuc tenentem manibus cedi publice iussit, direptorq; a carnificibus libro, virgo ipsa carceri inclusa est. Neq; his contenti quieuerunt, verum & in alia ecclesia, in qua illis maxime diebus habitabã, eadem facere intendebãt, stuentes & illa in ecclesiam vel sanitæ suæ frena laxare, vt me perimerent: quod & factum esset, nisi Christi præuenisset gratia, vt vel sic effugiens, pauca ex his annũtiare possim. Ego enim cũ eos cernerem summa rabie ferri, reputans, ne ecclesia per me læderetur, ne virgines in illa paterentur, cædesq; denuo fierent, ac secundo populi violarentur, meipm caute subduxi, memor dñi dicentis: Si vos persecuti fuerint ex vna ciuitate, fugite in aliam. Cõiiciebam em̃ illos ex his quæ in alia ecclesia patrauerãt sceleribus, nihil in ea quoq; immanitatis omisuros. Quando quidem ne ipsam quidem dominicam sanctamq; solennitatem reueriti fuerãt, cum in ipsa quoq; ecclesia homines in vincula coniecerant, in qua dominus omnes a nexibus mortis absoluit. Cum vero Georgius & qui cũ ipso erant, acsi cõtra dñm saluatorem pugnare, potestate p̃sidis freti libertatis diem, seruis Chri lugubrem fecerunt. Nam gentiles quidem illum diem in lætitia agebant. Georgius vero Eusebij fortassis obtemperãs monitis, Christianos constrictos vinculis, lugere cogebat. Hoc igitur modo p̃ses per vim ecclesias rapuit, raptasq; Georgio tradidit Arriano-

ALEXANDRINI VITA

tum principi. Et hi quidem, qui abiecti à nobis fuerant, impieratis merito ecclesiarum rapinis gloriantur. Dei autem populus, & ecclesiæ catholicæ clerus, aut hæreticorũ impietate & communione inquinari coguntur, aut ingredi non permittuntur ecclesias. Nam & nauium gubernatoribus, ac reliquis mare nauigantibus, non minimã vim ac necessitatem imponit Georgius, p̃sidis aut oritate alios cruciãs, alios carceri mancipans, vt ne quid ipsius iniquitati contraire audeant. Sed & literas ab eo percipiunt. Ne his quidẽ contentus (vt nostro cruore satietur) fecit sæuissimum suæ iniquitatis ministrum p̃fectum, qui decretum quasi ex persona populi cõtra me scribentis pijsiimo Constantio Augusto, machinatus est, inuidiosis plenum verbis. Ex quo non modo nõ euadere, verũ & mille mortes expectare possumus. Atq; is quidem, qui decretum cõscripsit, transgressor est, vt ex Christiano gentilis impudẽs simulacra colit. Qui vero subscripsere gẽtiles & templorum editui, & vna cum ipsis Arriani. Et (ne sim in scribendo prolixior) persecutio hic viget, & talis persecutio, quã antea nunq; in ecclesia fuit. Nam in præterita potestatem persecutione, vel fugiens quispiam, orare poterat, occulteq; baptizari. Quæ vero modo grassatur sæua tempestas, Babyloniam impietatem imitatur. Sicut enim illi tũc aduersus Danielem, ita & modo mirabilis Georgius intra domos orantes, apud p̃fectum insinulat, ministrosque dei contumeliose obseruat, adeo, vt hac obseruatione violenta plerique sine baptismate periclitentur. Multi item

D. ATHANASII EPISCO.

absq; visitationis obsequio infirmetur & doleant morbo, duriores eam calamitatē arbitantes. Cum enim ecclesiæ ministri persecutionem patiantur, populi impietatem Arrianorum execrantes, malum ita morbis contabescere ac periclitari, quam Arrianorum manus suis capitibus imponi. Arrianus itaq; Georgius est, atq; ab Arrianis missus. Nullus enim præter ipsos illum ordinari expectit, atq; ideo quasi mercenarius atq; alienus catholicæ ecclesiæ populos, vt qui sui non sunt, diris & grauissimis incōmodis præfidis ope subnixus afficit. Quia enim Gregoriū, quē Eusebius Arrianus episcopum cōstituerat, acceptis literis de illo nostris, vos omnes catholicæ ecclesiæ episcopi, scitis quam iuste ob impietatem anathemati subiectum abiecistis. Idcirco eisdem Arrianis nuper Georgium misit, ac ne secundo etiam confunderetur, si rursus contra illum scriberemus, ideo exteri us contra nos vsus est iuribus, vt ecclesiarum potius Arrianæ hæreseos opinionem viderentur effugere. Verum & in hoc sua illos fefellit opinio, quoniā soli illi communicant hæretici, & iustis ex causis eieci, & quinq; alij per necessitatem præfidis simulant. Est autem hæc Eusebij factio. Ista dudū quidem Eusebius, & qui cū eo sunt, meditabatur atq; concinnabāt. Nunc autē & in opus proferre potuerūt calumniarū causas, quibus nos insimularent apud regem, nec sic quidem quiescunt. Verum quoniam quocq; nos occidere q̄runt, vestrisq; necessarijs terribiles imminēt, adeo vt omnes effugerint, mortēq; ab illis quotidie expectent. Sed non ideo vos illoꝝ improbitas præ-

ALEXAN. VITA

rere debet, verum magis & vlciſci cōuenit, & indignari in huiusmodi iniquitatis autores. Si em̄ dum vnū membrum patiī, compatiuntur & omnia membra. Et iuxta beatum Apostolum, oportet flere cum flētib; affecta hm̄ōi iniurijs ecclesia, & talia tātaq; patiente, vnusquisq; ac si ipse patiat, vindex esse, p̄ viribus studeat. Cōmunis namq; saluator est qui blasphemat ab ipsis, cōmunesq; om̄ium canones, qui ab ipsis cōculcant. Quocirca indignari nos conuenit, & grauiū ferre, ne si ista negligitis, sensum in singulas ecclesias hm̄ōi clades excurrat, iamq; venalis fiat antistitis dignitas. Non ignoratis dilectissimi Arrianorū perfidiam, quippe quorū impietatem priuatim ac publice omnes crebro damnastis. Noſtis item Eusebiū eiusq; complices, eiusdem, vt prædixi, hæresis æmulos, cuius gratia nobis etiam pridem insidiatī sunt. Quæ vero p̄pter eos atq; ab eis gesta sunt, bellis omnibus immaniora indicauī vobis, vt iuxta eam quā vobis p̄posuimus historiam, assumpto zelo oprimo, auerſatq; malum, tollatis de medio eos, qui contra ecclesiam tam nefaria scelera tanta improbitate perpetrarunt. Si em̄ etiam, p̄pterea hi qui Romæ sunt fratres, cum ista necdum contigissent, priorū tm̄ causa synodum fieri mandarunt, vt illa quocq; vindicarent, eaq; reueritus Eusebius ac socij ecclesiam perturbare aggressi sunt, & nos punire instituerunt, vt iam licito q̄ vellent agerent, neminem habentes qui se argueret impietatis: quanto magis huiusmodi sceleribus indignari vos debetis, eaq; vestra damnare sententia, q̄ prioribus illi addiderunt. Nolite oro negligere, neq;

permittatis famosissimam Alexandrinam ecclesiam calcari ab hæreticis atq; pessundari. Idcirco nanque merito, & populus, & clerus seorsum sunt, præfetti quidem metu reticentes, cæterum Arrianorum impietatem execrantes. Si igitur ad vos Georgius scripserit, vel alius p̄ eo quispiam, nolite fratres ipsius suscipere literas, sed scindite, atque huiusmodi tabellarios, vt impios iniquitatisq; ministros, aduersamini. Quod si etiam pacifice præsumpserit scribere, ne sic quidem illas suscipite. Metu enim præfidis, qui eas accipiunt, perferunt. Quoniam vero & Eusebium de eo vobis scripturum præsumimus, ideo vos præmonere curavi, vt & in hoc deum imitantes, qui personas nō suscipit, huiusmodi omnino nuntios abiiciatis. Hi enim sunt qui nuper persecutiones & violationes virginum, ac neces rapinasq; ecclesiarum, & incendia atque blasphemias, Arrianorū gratia à gentilibus ac Iudæis fieri curarunt. Neq; vero impius insanusq; Georgius Arrianum sese denegabit. Argueur em̄ ex subscriptione literarū suarū, eas quippe subscribit, Amen.

¶ Dudum quidem à beato Alexandro prædecessore meo, multorum criminum impietatisq; hortatus, abiectus de ecclesia est. Nobis igit omnino rescribite, ipsiq; hos execramini & insectamini literis, vt & qui modo sup̄ sunt ministri populiq; fideles, fidei vestræ sinceritatem, cælumque iustitiæ cernentes, graulenti vestræ fidei vnanimitate. Qui vero talia contra ecclesiam & tam iniqua præsumpserit, vestris literis coerceantur, nec vel sero pœnitentiā agere va-

leant vel respiscere. Salutate fratres qui vobiscum sunt. Vos omnes mecum fratres, omni officio saluant incolumes, ac nostri memores dñs noster omnipotens tueat̄ domini desideratissimi.

¶ Verum dum huiusmodi epistolæ per Athanasium ad diuersos diriguntur, rursus contra eum principis edicta consurgunt, præmiatq; & honores reuelantibus, per omnem locum ponuntur, sic rursus vitam illam in latebris ducere cogebatur. At ipse constanti & inuincibili animo omnia perferens, lectionibus plurimum & orationibus coram domino pro Christiano populo diebus singulis instabat. Nec multo ante Athanasij expulsionem, Paulus Cōstantinopolitanus episcopus, in exilium deportari iussus, apud Cucusum Armeniæ oppidum, crudelitate Philippi præfetti, & Arrianorum factione strangulatus fuerat. Simili modo Marcellus de ecclesia Ancyræ deiectus, sedem rursus Arriano Basileo occupadam reliquit. Lucius etiam apud Adrianopolim ferro vinctus, in carceribus miserabiliter diem obiit. Interea Constantius contra Magnentium exercitum mittens, belli euentum apud Syriam expectabat. Nec minus ipse contra veros CHRISTI cultores bellum aliud præparabat. Nam iubet ibidem eo præsentē, episcoporum conciliū cōgregari. Ad quod artificijs quibusdam Osus Cordubensis, inuitus attractatus & vi compulsus, definitioni eius cōciliij nō sine infamia se subscripsit. Sed interim interfecto Magnentio tyranno, & sic vindicta necis fraternæ peracta, Constantius cum iam re-

D. ATHANASII EPISCO.

gni parte solus potiretur, ad occidentis partes deveniens, aggreditur occidentales episcopos fatigare, atque per præceptionem illos ad consensum Arrianæ hæreseos cogere. Et primum condemnationem Athanasij, ut velut obicis validissimæ obiectione sublata, facillime p̄grediatur, ad reliqua omni diligentia fieri parabat. Interim Iulius cum quindecim annis Romanā rexisset ecclesiā, ad meliora trāsatus, decessit, & episcopalem sedem Liberius eisuccedens adeptus est. Quo tempore Constantius apud Mediolanū cōcilium aliud congregari iubet, ad quod ex Orientalibus non multi cōvenire potuerunt. Alijs ob senectutem seu itineris longitudinem se excusantibus. Ex occidentalibus vero plusquam trecenti mandato principis confluerunt. Concilio igitur congregato, orientalium episcoporum decretum, in Athanasij condemnationem latum, primum p̄ponitur, ut eo per Occidentales episcopos cōfirmato, aditus ad Alexandriam ei penitus cōcludatur. Cui ex occidentalibus plures se subscribentes, decepti sunt. Sed Dionysius Mediolanensis episcopus, & Eusebius Vercellensis, Paulinus Galliarū metropolitan⁹, & Lucifer Caralitanus insularū Sardinie metropolitanus, dolū esse in negotio alto voce p̄clamātes, quæ afferebāt subscriptionē in Athanasij, nō aliā ob causam, q̄ destruendā fidei moliri in exilium trusi sunt. Quibus similis addit Pācratius presbyter, & Hilarius diaconus Liberij, & ap̄licæ sedis legati, cæteris vel ignorātibus vel nō credentibus fraudē, deceptis. Sed ob delendā verā fidem dolo & fraude id fuisse gestū, rei exitus docuit. Nam

ALEXAN. VITA

illis de medio sublatis, cōtinuo magna synodus apud Arrianū octingentorū fere episcoporum, p̄cepto Cōstantij cōgregat. Ut ibi secundū ea q̄ Orientales episcopi apud Seleuciā Isauriæ, paulo ante nō valentes ad occidentales partes cōvenire, iussu Imperatoris cōgregari composuerant, ipsi Occidentales episcopi confirmant, quos simplices & imperitos, hac calliditate & versutia circumvenerunt: Hoc modo proponendo eis, quem magis colere & adorare vellent, homouision an Christum. Illi vero virtutem verbi q̄d homouision significaret ignorātes, velut in fastidium quoddā & execrationem deducti, Christo se credere, & nō homouision confirmarunt. Sic multorum animi decepti, contra ea quæ patres apud Niceam cōscripserāt venientes, homouision quasi ignotum & ab scripturis alienum sermonem, auferri de fidei expositione decernunt, & communionem suā cum hæreticorum societate commaculāt. Ob quod facies ecclesie fœda admodum & turpis erat: nec iam ab extraneis, sed a p̄prijs vastabat. Ara nusquam nec immolatio munda, sed præuaricatio erat, & lapsus ac ruina multorum. Nam per idem tempus Liberius Romanus pontifex, habita solenni disputatione cum Constantio, nec eius voluntati assentire acquiescens, in exilium traditur. In cuius locum Felix diaconus suus ab hæreticis surrogatur: Et non tam sectæ diuersitate, quàm communionis & ordinationis conuuentia, maculat. Ierosolymis vero Cyrillus post maximum confusa ordinatione, sacerdotio suscepto, aliquid quando in fide, & sæpius in communionem variaue-

D. ATHANASII EPISCO.

rat. Apud Alexandriam vero Georgius procaciter episcopatum gerens, magis consulum fasces, quam sacerdotium administrare videbatur. Similiter apud Antiochiam multa admodum confuse gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuersarum urbium episcopi ad illam sedem ambitione niterentur, ad vltimum Melecium Sebastiae urbis Armeniae episcopum, illum contra decreta conciliorum, haereticum traxerunt episcopum. Nec multo post, cum non Arrij, sed nostram contra eorum opinionem cepit fidem praedicare, ab ipsis in exilium deportatur. Hoc etiam tempore Hilarius episcopus Pictauiensis, vir summi ingenij & magnae sanctitatis, factione Saturnini Arelatensis episcopi, reliquorumque qui cum eo erant Arrianorum, in Phrygiam pulsus, libros de nostra religione conscripsit. Interim cum plures ab Imperatore Alexandriam mitterentur, qui Athanasium inuestigarent, & eum vel caperent vel occiderent. Tandem compertum fuit eum in ecclesia, quae vocabatur Theone celari. Tunc ab his qui ad haec missi fuerant, conuocato praefecto Libycae regionis, cum armatis inopinate in ecclesiam irruitur, & fractis ianuis, omnia collustrantes, eum minime reperire valuerunt. Nam diuino nutu pericula plura effugerat, & hoc praecedenti nocte praevidens, atque ad domum virginis cuiusdam sanctissimae confugiens, per sex fere annos usque ad mortem Constantij, nemine alio quicquam penitus cognoscente, delituit. Quae per omne id tempus necessaria illi omnia subministrans, codices etiam sacros, & quos alias optraue-

ALEXAN. VITA

rat, illa parabat. Quo in tempore illum libros plures pro nostra religione, & contra perfidos Arrianos, & alios de satisfactione suae fugasse compilasse scribit. Post haec Constantius Imperator, dum contra Iulianum quem Caesarem apud Gallias reliquerat, & dignitatem Augusti sibi sponte praesumentem, armis ire obuiam parat, vicesimo quarto Imperij sui anno, & aetate quadragesimo quinto, apud Mopsocrenem oppidum, inter Ciliciam & Cappadociam moritur. Et principum Iulianus execrabilis tyrannus, solus quem prius praesumpserat, ut legitimum obtinet. Qui velut gesta Constantij arguens, episcopos iubet de exilio relaxari. Sed Liberius Romanus pontifex, Constantio iubente, regressus fuerat. An vero hic quidem acq̄uerit voluntati suae ad scribendum, an ad populi Romani gratiam, a quo proficiscens Constantius fuerat exoratus, indulerit, pro certo a scriptoribus non firmatur. Similiter Hilarius anno ante mortem Constantij, cum apud Constantinopolim librum pro se, Imperatori porrexisset, ad Gallias redijt. Interea cum Georgius apud Alexandria gentilibus effectus fuisset infestus, & princeps Constantij autoritate, eos indes oppressisset principatu Iuliani, seditione exorta capitur & occiditur. Quos Iulianus per literas ad Alexandrinos missas culpae non destitit. Verum eis ob reuerentiam Serapis, dei magni ciuitatem protegentis, & Macedonis Alexandri eius urbis coditoris, atque Iuliani auunculi sui ibidem habitantis, viri in deos religiosi, necnon ob odium in Galileos (sic enim Christianos voca-

bat) culpam se remittere dicit. Nam licet Christianos se abominari & odio habere fateretur, persecutionem tamen publico edicto contra eos suscitare non audebat. Sciens ex anterioribus persecutionibus, victoriosiores gloriosioresque semper euasisse. Et in simulas se clementem, etiã iurgia ab episcopis sibi inferri passus est. Nam de Nare episcopo Calcedonenſi scribitur, quod cum impium eum atque apostatã vocitasset, nihil aliud respondit, quã neque Galileus deus tuus te curare potuit. Nam hic Nares caligates ob senectutem oculos habens, ducatu alterius ducebatur. Ad quem episcopus, Ego inquit pro cecitate gratias deo meo ingentes refero, qui ob hoc potissimum meluminibus priuauit, ne te imperatorem impium conspicerem. Cui nihil respondens Imperator abscessit hoc tempore Athanasius seipsum manifestas, ab Alexandrinorum populo mira lætitia exceptus est. Similiter Lucifer Caralitanus episcopus, & Eusebius Vercellensis ab exilio reuocati, cogitabant quemadmodum ecclesiasticum statum penitus deturbatum restaurare possent. Nam à Iulio ultra fines Thebaidos, vicinos Aegypto, relegati fuerant. Et Lucifer cum exoraretur ab Eusebio, vt ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent, & ibidem communi tractatu cum his sacerdotibus qui superfuera de statu ecclesiæ decernerent. Per seipsum ire abnegauit, sed diaconum suum, pro se accedere iussit, atque ipse intento animo Antiochiam pergit, ibique dissidentibus adhuc partibus, non modo cum Arrianis, sed inter se propter sequaces Meletij. Cui tanquam

catholico præsuli adhaerentes, à consortibus nolentibus illi ex eo communicare, quia ab Arrianis ibidem ordinatus fuerat episcopus, secesserunt. Sed in vnum illos reuocari posse sperabatur, si talis eligeretur episcopus, erga quem non vna plebs, sed vtraque gaudio afficeretur. Verum Lucifer catholicum & sanctum virum Paulinum, qui presbyter fuerat Eustachij, olim eius vrbs episcopi, & qui se nunquam hæreticorum communionem polluerat, vt scribit Hieronymus, ac per omnia dignum episcopum collocauit. Sed tamen in quem acquiescere plebs vtraque non posset, pergit interea Eusebius Alexandriam, ibi confessorum concilio congregato, non quidem multi numero, sed fide integri, & meritis prævalentes. Quo pacto fides violata seruetur, & post hæreticorum procellas, & perfidiæ turbines, tranquillitas reuocaretur ecclesiæ, omni cura & deliberatione discutiant. Et primum Niceni concilij instituta corroborant: deinde quod in quæstionem per diuersos hæreticos deductum fuerat, spiritum sanctum patri & filio consubstantialem esse diffiniunt, & aperte trinitatem nominantes profitentur. Quæstionemque de substantia & substantiã, quæ turbabat ecclesias, determinant. Et substantia ipsam rei naturam rationemque qua constat, designari. Substantiã vero vniuscuiusque personæ hoc ipsum quod extat & subsistit ostendi. Ideoque propter Sabellij hæresim tres esse substantias confitendas. Non tamen tres substantias, sed vnam. Determinant etiam dei verbum,

vero homini, hoc est, ex anima & corpore unitum fuisse. Et hæc de vera fide. Quæ omnia postea Athanasium in eo symbolo famosissimo, cuius initium est: Quicumque vult saluus esse, complexum fuisse deprehenditur. Post hæc cum aliquibus fidei calore feruentibus, in ea synodo visum fuerit, nullum vltra in sacerdotium debere recipi, qui se utcumq; hæreticę communionis contagione maculasset, placuit hoc etiam discutere. Nam alij, quorum sententia obtinuit, CHRISTVM imitantes, qui cum esset omnium vita, pro salute cunctorum humilians se, descendit in mortem, quo scilicet inueniri posset & in mortuis vita. Dicebant melius esse humiliare se paululum propter defectos, & inclinari propter elisos, ut eos rursus erigerent. Nec sibi meritis puritatis merito cælorum regna defenderent, sed esse gloriosius si cum pluribus illud mererentur intrare. Et ideo rectum sibi videri, ut tantum perfidię autoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur opus, si forte velint abiurato errore perfidię, ad patrum fidem statutaque conuerti, nec negare aditum redeuntibus, sed potius de eorum conuersione gaudere. Ut euangelicus ille iunior filius, paternę depopulator substantię, in semetipsum reuersus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur, & annulum fidei recipit, & stola circumdatur, per quam nil aliud quam sacerdotij declarantur insignia. Nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto, nec tantum meriti

habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano. Quas sententias ex euangelica autoritate prolatas, ordo ille sacerdotalis & apostolicus approbavit. Atque ex concilij decreto Asterio, & cæteris qui cum ipsis erant orientis episcopis, huiusmodi iniungitur procuratio, Occidentis vero Eusebio decernitur. Et Ruffiniano episcopo de his Athanasium sciscitanti, in hæc verba respondit, ut ex epistolis Athanasij traduximus. Domino filio ac desideratissimo consacerdoti Ruffiniano Athanasius in domino æternam salutem. Tu quidem quæ filio charissimo congruunt ad patrem scribis. Ego vero per literas appropinquantem toto affectu te amplexatus sum, amantissime omnium Ruffiniane. Cumque tanquam filio scribere possem, in ipsis iniitijs & medio ac sine continui me, ne ex literis commendatio testimonium quæ de te meum, agnoscat. Tu mihi es epistola, iuxta quod scriptum est, quæ in corde cognoscitis & recitatis. Sic igitur affectus velim credas, saluto te ac scribere hortor. Magna namq; lætitia nos afficit id faciens. Quoniam vero studiose & ecclesiasticę, hoc enim rursumq; decet religiosum institutum tuum, de his interrogasti, qui necessitate adacti cessere quidem, nõ tamen rectę fidei corruptionem admiserunt, idq; post illa quæ de his in synodis decreta sunt. Scito mi domine amantissime, quia initio quidem cum cessasset improba hæreticorum vis, facta est synodus præsentibus remotiorum partium episcopis. Facta

D. ATHANASII EPISCO.

est item & apud illos qui Græciam inhabitant, fratres & coepiscopos nostros in Hispania quoque item & Gallia, vnaque fuit & concursus omnium vbi que sententia, lapsis scilicet, atque impietatis duobus effectis, ignoscendum quidem pœnitentibus, cleri tamen illis gradum non permittendum. Eis vero qui cessissent quidem vi ac necessitate compulsi, non tamen fuissent præfules impietatis, præter indulgentiam, cleri quoque locum non denegandum, præsertim cum exultatione rationabili niri videantur, feceruntque id cauta quodammodo dispensatione. Afferunt enim nunquam se impietati consensisse. Cæterum nre pessimi quique illorum vice constituti, ecclesias dogmatum falsitate corruptent, elegisse magis temporis cedere ac subire onus, quam plebes amittere. Ista dicentes, vera prosequi nobis visi sunt, cum in primis obtenderent, Aaron Moysi fratrem in deserto plebis præuaricationi consensisse, excusationemque habuisse, ne populus reuersus in Aegyptum, in idololatriæ errore persisteret, verisimileque putaretur, si manerent in eremo, posse ab impietate quiescere, sin vero in Aegyptum reuerissent, impietatis subiecturos. Huius ergo rei gratia, facile illis venia, clerisque conceditur, qui vel seducti sunt, vel vim perpeffi. Hæc autem deuotioni tuæ insinuanda putavi, confidens à tua veneratione suscipienda. Statutaque patrum, quidcirco conuenere, comprobanda. Ea vero tam clero quam popu-

4

ALEXAN. VITA

pulorum Aegypti ei commississe Sozomenus scripsit. Sed hæc tam pia tanquam læta principia, mors immatura corruptit. Post octo etenim menses Imperij sui, & ætatis anno quadragesimo quarto apud Ciliciam diem obiit. Post quem Valentinianus Imperium suscepit, qui (vt Rufinus scribit) pro fide nostra à Iuliano militia fuerat expulsus. Sed compleuit in illo dominus, quod promissit, plus etiam quam centuplum in præsentis seculo restituens ei, vt qui militiam pro CHRISTO reliquerat, recepit Imperium. Qui vt scribit Theodoricus, non modo fortitudine, sed prudentia, temperantia, iustitia, & vera religione, atque corporis magnitudine & pulchritudine præfulgebat, regius pariter & urbanus. Qui, cum exercitus ei consortem Imperij sociare tentasset, respondisse fertur: Vestrum, inquit, fuit o milites Imperatore non existente, mihi, imperium tradere. Verum vbi hoc suscepti, meum iam, non vestrum est, de rebus cogitare communibus. Cuius prudentiam admirati milites, omnem eius persecuti sunt voluntatem. Verum quod non debuit in consortium regni Valentem fratrem assumpsit, & sibi quidem occidentis partes delegit, illi autem orientales reliquit. Valentinianus igitur Italiam pergens, omnia pie & religiose disponebat: Cuius imperij anno primo Auxentio Arriano episcopo, apud Mediolanum defuncto, Ambrosius ad episcopatum assumitur, & omnes ad fidem restam in Italia conuertit. Et sequenti anno mortuo Liberio, Roma-

D. ATHANASII EPISCO.

nae ecclesiae gubernacula suscepit Damasus. Quo anno Valentinianus legem statuit de verae fidei & sanctae trinitatis obseruatione, quam & suo & Valentis fratris nomine, atque filij gratia, quem Imperatorem similiter fecerat, promulgauit. Et Valens cum in initio imperij recta fide incederet, ab vxore, more Adam, seductus, quae prius ipsa ab Eudoxio Constantinopolitano episcopo Arrii perfidia imbuta fuerat, in eius impietatem prolapsus est. Nam & Valens cum contra Gothos qui Istrum pertransierant & Thraciam peragrans proficisci intendere, ne sine baptismate pergeret, ab Eudoxio baptizari voluit, a quo iuramento astrictus fuit, ne dogmatis Arriani impietate quae viueret abnegaret, atque omnes contra sentientes, vndique insequeretur. Quamobrem fauendo haereticis, omnem Orientis perturbauit ecclesiam, & episcopos catholicos presbyterosque atque diaconos, & monachos plures in exilium exegit. Verum cum in ceteros principis persecutio debaccharetur, ab Alexandria & tota Aegypto ob Athanasij reuerentiam, velut quadam diuina virtute prohibitus, abstinuit. At beatissimus Athanasius longo iam tempore in ecclesia sua & tota Aegypto pacem cernens, quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui, post multos agones, multasque patientiae coronas, ad veram vitam translatus, requieuit in domino, anno quarto imperij Valentiniani. A tempore vero quo assumptus fuerat Alexandriae de episcopatu Alexandrinum, compu-

ALEXAN. VITA

rari posse videntur anni fere sexaginta. Quo anno sanctus episcopus viderat Athanasium gerentem ludum ecclesiasticum, qui verissimiliter octo & nouem aut decem aetatis suae annos gerere poterat. Ex quo aetas eius vsque ad septuagesimum annum, vel circa extendi potuisse videtur. Verum sciscitatus Athanasius de successore, Petrum archidiaconum Alexandrinum, tribulationum suarum participem & socium, delegit. Sed Lucius ab Arrianae partis episcopis, ad eandem sedem episcopus similiter ordinatus, veluti lupus rapax Alexandriam aduolat, & potentia regia Petrum de sede expellit. At ille nauem conscendens, Romam ad Damasum pontificem maximum profugit. Qui sua virtute & sapientia pacem ecclesijs reddi procurauit. Donante domino nostro Iesu Christo, qui uiuit & regnat in secula seculorum,
Amen.

Vita Athanasij finis.

ATHANA
SII ALEXANDRINI
EPISCOPI CONTRA GENTI
LES LIBER .I.

AD MACHARIVM ALEXANDRINAE

ecclesiae presbyterum, per Ambrosium mo-
nachum e Graeco in Latinum versus.

ERAE AC DIVI-
nae religionis, pietatisq;
cognitio, non tã huma-
no ministerio indiget, q̃
ex seip̃a hauritur & disci-
tur. Quippe, quae quoti-
die operibus clamat, ac
per doctrinam Christi
sele clariorem sole inge-
rit oculis. Eius tamen ar-
dore flagrãti tibi, atq; de

ca audire cupienti, pauca pro modo ingenij nostri ex-
ponere institui, Machari charissime. Qui cum hanc ex
diuinis libris & literis, affatim haurire posses, laudabi-
li tamen discendi studio, docentes alios audire malu-
isti. Sufficiunt quidem sanctae, ac diuinitus inspiratae
scripturae, ad omnem instructionẽ veritatis. Sunt praeter-
erea sanctorum patrum, magistrorũq; nostrorũ, plu-
rima ad eorum intelligentiam conscripta monumen-
ta, quae si quis studiose perleget, & scripturam addisces

interpretationē, & eam quā cupit, veritatis notione, consequetur. Verū, quia hæc illorū opera ad manus modo nō sunt. Neceſſe eſt quæ ab illis de fidei ac religionis noſtræ veritate didicimus, ea tibi inſinuare pro viribus. Ne quis dogma noſtrum vile, aut contemnendum arbitretur, neu irrationabilem exiſtmet in Chriſtum fidem, vt faciunt gentiles, qui detrahēdo veritati, nos carpere atq; irridere nō deſinūt. Nihil aliud obijcientes, q̄ crucem Chriſti, qua ex re miſerādā merito quiſpiam illorū cenſebit amētiam, quod cum vituperēt crucem, nō vidēt eius virtutē orbem impleſſe vniuerſum, ac per ipſam dei notitiam, diuināq; opera om̄ibus innotuiſſe. Nunq̄ em̄ profecto irridere auſi eſſent adeo diuinam rem, ſi ipſius deitate cōſpicandę animū digne intendiſſent. Verū agnoſcerēt, & ipſi hūc eſſe ſaluatorem oīm, q̄ cruci fuerit affixus, crucemq; ipſam nō labem humano generi, ſed remediū, ſalutēq; conuulſiſſe. Nam ſi per crucē, ſublato iam idolorū cultu, omnis demonū conquieuit error, ſoluſq; adorāt Chriſtus, ac per ipſum pater agnoſcitur. Si aduerſarij cōtrairē preſumentes confundūtur, ijsq; contradicentium indices animas inuiſibili poteſtate conuertit, ac ſuæ fidei ſubijcit. Qua tandem ratione ſuſpicari iam poſſunt, humanum hoc eſſe opus, & non potius fatemur eum eſſe dei verbum redemptorēq; omnium, q̄ ſubierit crucem? Idem vero pati mihi vidētur, ac ſi ſq; ſolem vituperet, cum nube tegitur, eiusq; admiretur lumen, omnem ab ea creaturam illuſtrari cernēs. Nā ſicuti pulchra lux eſt, multo tamen pulchrior qui hāc humano generi indulget ſol. Ita cū ſit eximiū & diui-

*Chriſtus
humani
generis la-
bē ſua cru-
cem repa-
rauit.*

num, ſcientia dei repletum eſſe orbem vniuerſum, neceſſe eſt autorem ac ducem tāti operis deū, ac dei verbum intelligi & dici. Aggredimur itaq; facultate qua poſſumus, imperitiam inſidelium primo arguentes, vt deprehenſo mendacio, veritas iam per ſeipſam eluceſcat. Bonoq; ſis animo, O homo, te veritati credidiſſe, Chriſtūq; cognoſcēdo nō eſſe ſeductum, Arbitror autem eſſe conuenientiſſimum tibi Chriſti ſectatori, de Chriſto diſſerere. Quippe huius agnitione, ac fide, nihil eſſe tibi clarius, nihil gratius mihi ipſe perſuadeo. Principio quidem non erat malum. Nam ne nunc q̄ dem in ſanctis eſt, neq; iuxta eos omnino ſubiſſet. Cæterū hoc poſtmodum homines excogitare ceperunt, atq; in ſeipſis ex culpere, vnde & ſimulacra ſibi ſinxere, quæ nō ſunt eſſe arbitrares. Nanq; vniuerſitatis conditor, & rex omnium deus, qui omnem ſubſtā-
tiam, omnemq; excedit humanam cogitationē: Quippe bonus, ac ſumme bonus, per verbum ſuum ſaluatorem noſtrū Ieſum Chriſtum, humanum genus ad ſuā imaginē condidit, reſq; omnium ſpectatorem, ac peritium, per eam qua illū honorauerat, ſui ſimilitudinem fecit. Indulta illi etiā æternitatis ſuæ intelligētia, atq; notione, vt honorem ſibi præſtitum ſeruans, neq; à dei vnquā cogitatione deſiſteret, neq; à ſanctorū vita, contubernioq; reſiliret. Sed fretus donatoris ſui gratia, ſuaq; ipſius, quā per verbū patris acceperat, virtute ſubnixus, exultare iugit, deoq; familiari⁹ fruereſ. Viuēs felicem vere, & beatā, atq; immortalē vitā. Cū enim nullo à dei cognitione, & ſpeculatione præpediatur obſtaculo, contēplatur quidē ſemp ſingulari mū

*Humanū
genus ad-
ſui ſimili-
tudinē de-
us crea-
uit.*

ditia imaginem patris, dei verbum, ad cuius etiā imaginem factus est, obstupescitq; vehementer. Animaduertens ineffabilem ipsius erga humanum genus pro uidentia, sensibilibus omnibus, omnīq; corporali imagine, superior factus, caelestibusq; & diuinis, atq; intelligibilibus, animi virtute coniunctus. Humanus quippe animus, quando corporibus nulla familiaritate coniungitur, nihilq; extrinsecus habet concupiscentiæ carnalis admixtum, sed totum secum, vt ab initio conditus est, & in se habitat, tunc sensibilia, & mortalia cuncta transcendens, in auras veræ libertatis euadit, & verbum intuet, in eo etiam ipsius patrem videt. Atq; hac ipsius contemplatione felix, in ineffabilem ad ipsum effectum renouat. Quemadmodum & primum hominem, qui etiam iuxta Hebræorum linguā, Adā appellatus est, tradunt sacræ literæ ab initio mentem singulari confidentia intentam in deum habuisse & cū sanctis spiritibus in illa intelligibiliū speculatione fuisse commoratum, in loco illo, quē & sanctus Moyses figuratiter Paradisum appellauit. Sufficit quippe munditia animi, etiam deum, per seipsam speculari. Sicut & dominus ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Sicut igitur, vt dictum est, humanū genus creator instituit & permanere voluit. Porro homines, contemptis prioribus, atq; ad ea percipienda, per socordiam non assurgentes, viciniōra sibi quaerant. Eiusmodi autem erant corpus, & corporis sensus. Vñ & aduerso, ab intelligibilibus ac spiritalib; animo, seipsos amare cœperūt, & corpori ac sensibus deiti. Atq; in his eluti in sua sede locati, in sui cōcupiscē

Humana
mentis in
deum ere-
ctæ uis ma-
gna.

Adā per
speculati-
onem cum
angelis in
paradiso
commora-
tus.

tiam corruerunt, corporalia diuinæ contemplationi præferētes. His autem inuersati, atq; viciniōra deserre nolentes, animam suam voluptatibus carnis cōcluserunt, agitatam concupiscentiis omnibus, atq; turbam. Indultiq; sibi à deo honoris penitus oblitū sunt. Hoc autē etiā ex eo, q; primo formatus est homine, verum licet aduertere, sicut sacra de illo tradit historia. Et ille enim q; diu animum in deum, & eius contemplationem intentum habuit, auersatus est corporis speciem. Vbi vero serpentis consilio amoto, à dei cogitatione animo, seipsum cœpit inspicere, tunc iam etiam in concupiscentiam corporis corruit. Et cognouerūt inquit, quia nudi essent, & cognoscetes erubuerunt, Non autem se nudos agnouissent, nisi diuinarum rerum speculatione nudati, mentem ad ea quæ sunt aduersa transfulissent. Recedentes enim ab vnius & veri dei cōsideratione, affectuq; in illum vnico, in varias iam & particulares corporis cōcupiscentias prolapsi sunt. Deinde, vt solet fieri, cum in multa incidissent desideria, in eorum iam habitū sensim transiere, adeo, vt deserere ipsa metuerēt. Hinc iam & formidines, & metus, & voluptates in animam irrepere, mortaliq; sapere incœpit. Nolens enim concupiscentias relinquere, mortem metuit, ac separationem corporis horruit. Rursus eadē cupiens, vt voti compos fieret, cædes exercere, atq; iura violare didicit. Quo autem modo, & ista faciat, rationabile videtur pro modo virium nostrarum explicare. Abuens igitur infelix anima corporalibus particulatim actionibus, corporisq; oblectata specie, ac voluptatem bonū suum esse arbitrans,

falsa, ac seducta honesto nomine, abusa est. Ipsumque verum bonum voluptatem esse putauit. Veluti si quis mente captus gladium contra quosque obuios expetat, idque rei mentis indicium putet. Voluptatis igitur amore detenta, varijs hanc modis operari cepit. Cum enim sit per naturam mobilis, & si honesta sponte sua refugit, non tamen a motu quieuit. Mouetur itaque non iam quidem ad virtutem, neque ad videndum deum. Sed quæ non sunt verisans, vires suas peruertit, abutens his ad eas, quas excogitauit concupiscentias carnis. Est quippe condita libera, potestque bona, ut eligere, ita & auerfari. Cum igitur quod bonum est refugit, necessario contraria cogitat. Quiescere enim a motu omnino non præualeat cum sit, ut dixi, naturaliter mobilis. Agnosces vero arbitrii sui libertatem, conspicit se posse in vtraque partem membris corporis vti, siue ad ea quæ sunt, siue ad ea quæ non sunt. Sunt quippe bona, non sunt autem mala. Esse quidem bona idcirco dixerim, quæ ex deo, quæ vere est, exemplam ducunt. Non esse autem mala, quoniam in adinventionibus hominum, cum non essent efficta, noscuntur. Nam cum oculi idcirco dari sint corpori, ut per eos intueamur creaturam, ac per huiusmodi mirabilem harmoniam, agnoscamus opificem. Auresque utidem, ut eloquia diuina & deileges audiamus. Manus item, ut eas ad necessaria quæque moueamus, & in creatioe supplices tēdamus ad deum. Anima relicta bonorum speculatione & agilitate, adeo motus sui ad illam quæ sunt contraria mouetur errans. Deinde vires suas iungens, ut dixi, & cis male vtens, animaduertit se etiam ad contraria quæque mouere posse corporis membra. Atque ideo

Mens omnibus libera creata fuit, ut bonum sibi, siue malum eligeret.

Oculi corporei dati sunt non ad terrenam concupiscentiam, sed potius

oculum ad videndam creaturam sibi indultum, ad concupiscendum magis aperuit, ostendens se istud etiam posse, arbitranteque si tantum moueatur, suam se seruare dignitatem, nec peccare, si quod præualeat faciat. Ignorans se non ut moueatur simpliciter conditam, sed ut ad ea quæ oportet moueatur. Quocirca apostolica quoque admonet nos vox. Omnia licent, sed non omnia expediunt. At vero hominem ignaua temeritas, non quid expediat, aut deceat, sed solum quod possit inspicere, contra quam iussa fuerat agere, omnia cepit, motusque contrario, manus armauit ad caedem, aures ad inobedientiam transtulit, & membra procreandis legitime liberis accommodata, perpetrare adulteria docuit, ac linguam ad benedicendum, & laudes deo referendas conditam, blasphemijs, maledictis, ac periurijs polluit. Manusque rursus ad furandum, ac sui similes homines caedendum. Atque olfactum quidem ad percipiendam amatorij odoris variam suauitatem. Pedes vero ad effundendi sanguinis celeritatem, & ventrem ad ebrietatem, saturitatemque inexplebilem mouit. Quæ profecto omnia animæ vitium, atque peccatum sunt. Huiusmodi vero malorum causa, sola est bonorum auersio. Sicut enim auriga in stadio, conscensis equis, si contra temnar impellere ad destinationum locum, passimque precipites quacunque valet, agar equos. Potest autem quocunque velit, ac sæpe in obuios quosque impetum faciat, sæpe item per præcipitia impellat, agaturque quo se currentium equorum pernitas tulerit, atque sic currens, arbitret se non excidisse destinatione proposita, solum quippe aspicit cursum, nec videt quam longe a destinatione

ad omnium rerum opificem speculandum.

Mortalium temeritas non quæ sibi congrua est, sed potius quæ contraria est, frequenter eligit.

loco temerarius se tulerit impetus. Ita & anima auer-
fata viam quæ ad deum ducit, & membra corporis ad
ea quæ non decet impellens, imò ipsa quoque cum sub
ipstis mēbris impulsæ peccat, malumque sibi ipsa effin-
git, non intuens quātum à via aberrauerit, & extra ve-
ritatis destinationem se deuius error abstulit. Ad quā
beatus Paulus qui Christū circumferebat, iugiter aspi-
ciens dixit: Secundum destinationē persequor ad pal-
mam supernæ vocationis Christi Iesu. Bonum igitur
aspiciens sanctus, ac iuxta id currens malum nunquā fa-
ciebat. Cæterum gentiles quidam de via aberrātes, &
Christum dominum non agnoscentes, malum substi-
stere, ac seorsum substantiam esse definiunt, per duo
istā peccantes, siue quod autorem omnium quæ sunt,
deum esse negant. Neque enim esset rerum dñs. Siquidē
secundum illos malum haberet, per se substantiam, &
essentiam suam. Siue rursus creatorem illum omnium
esse confitentes, necessario mali quoque autorem fate-
buntur. Cum inter omnia, vt ipsi autumant, malū et-
iam sit. At istud quidem indignum simul atque impos-
sibile, nemo est qui ambigat. Neque enim ex bono ma-
lum, neque in eo est, neque per seipsum omnino subsistit.
Alioqui bonum non esset, si vel permixtam haberet
contrariam naturam, vel causa esset mali. Porro hære-
tici, qui ab ecclesiastica doctrina exciderūt, ac circa fi-
dem naufragium fecerunt, & ipsi mali substantiam ef-
se desipiunt. Fingentes sibi præter verum Christi pa-
trem, deum alterum, & ipsum ingenitū autorem ma-
li, & malitiæ principem. Qui etiam creaturæ conditor
sit. Verum hos facile, & ex diuinis literis, & ex ipsa hu-

mana ratione reuincere possumus, ex qua ista per sum-
mam insaniam finxere. Dominus enim & saluator no-
ster Christus Iesus, in suis euangelij Moyse verba con-
firmans ait: Dominus deus vnus est. & Confitebor ti-
bi domine pater cæli & terræ. Si autem vnus est deus,
isq; cæli ac terræ dominus, quomodo præter hunc de-
us alius est? Vbi autem erit, qui ab illis fingit deus, cū
vnus ille, & verus omnia impleat, quæ cæli terræque no-
mine comprehenduntur? Quo item pacto erit alius eo-
rum conditor, quorum iuxta saluatoris vocem deus
ipse, & Christi pater est dominus? Nisi forte æqua lan-
ce, boni dei creaturarum, malum quoque potuisse fieri
dominum dicant. Sed si hoc dixerint, vide in quenam
impietatis prærupta decidunt. Nempe inter eos qui-
bus æqua potestas est, maius aliquid: aut excellentius,
quo alterutrum superent, non inuenitur. Nam si nolē
te altero, alterum est, æqua amborum virtus, & infir-
mitas est. Virtus quidē, quod alterius, vt sit vtique, su-
perat voluntatem. Infirmitas vero, quod nolentibus
eis, ac præter voluntatem, vtriusque contingunt exitus
rerum. Est enim & bonus præter voluntatem mali, &
malus itidem præter sententiam boni. Et hoc præter-
ea dicere ad illos possumus. Si quæ vidētur opera, ma-
li sunt dei creaturæ, boni quidnam opus est? Apparet
quippe nihil præter solam conditoris creaturā. Quod
nam vero erit essentiæ boni dei documentū, si nō sint
eius opera, per quæ possit agnosci? Ex operibus enim
opifex noscitur. Quo autem modo erunt duo contra
riam inuicem, aut quid hæc dirimit, vt seorsum ad inui-
cem sint? Esse enim vt runque simul possibile non est, quod

Ex ope-
ribus co-
gnosci-
mus opifi-
cem.

se mutuo perimant. Nec alterum quidem esse in altero potest, quod impermixta ac dissimilis sit vtriusque natura. Tertium igitur quoddam apparebit, quod eos diuidat, & ipsum deus. Sed cuius id naturae sit, boni an mali, incertum relinquitur. Nam amorum illud esse possibile non est. Falsa ergo illorum deprehensa sententia. Veritas iam necessario sententiae ecclesiasticae per se elucescet. Malum scilicet neque a deo, neque in deo, neque ab initio fuisse, ne illam quidem ipsius mali esse substantiam. Sed homines per priuationem boni sibi quae non sunt, & quae voluit coepisse confingere. Sicut enim qui sole rutilante, cunctaque radio suae lucis implente, clausis oculis tenebras fingit. Itaque velut in tenebris oberrans ambulat, & saepius cadit, ac per praecipitia incidit. non lucem esse, sed tenebras extimans, nihilque penitus videns, & se intueri videatur. Ita & anima humana, obscurato, per quem deum cernere poterat oculo, sibi ipsi excogitauit mala, quibus dum assiduo motu inuersatur, aliquid se facere existimans, nihil se agere non videt. Ea quippe sibi fingit quae non sunt, neque talis permanet, qualis condita est, sed qualem se ipsa vitare perrexit. Creata enim est, ut videret deum, atque ab ipso illustraret. Ipsa vero pro deo mortalia quaesituit & tenebras. Sicuti & spiritus sanctus in scripturis ait, deus hominem fecit rectum. Ipsi vero quaesierunt cogitationes plurimas. Malitiae ergo inuentio, & excogitatio huiusmodi hominibus, ita initio contigit, effictaque est. Quoniam vero pacto in idolorum insaniam delapsi sint, iam necessario dicendum, ut sciant homini inuenta nequitiae non a bono, sed a malo sum-

ptasse principium. Quod autem pessimo initio niti, in nullo vnquam ceteri poterit bonum, cum sit penitus malum. Itaque non contenta inuentione mali, infelix anima coepit paulatim se in deteriora porrigere. Nam cum didicisset voluptatum differentias, deique sensim obliuionem induisset, corporis voluptatibus affecta sua uiter, solaque praesentia & temporalis gloriae intueus, nihil ultra ea quae obrutibus subiacent esse putauit, temporalia solum & corporalia bona sua esse decernens. Sic autem auersa & oblita, se ad boni dei imaginem conditam, non iam per insitam sibi vim deum uerbum per quod facta est cernit. Sed extra se posita, quae non sunt cogitatione confingit. Obducto enim quod in ipsa erat, ut ira dixerim, speculo, per quod solum poterit cernere patris imaginem, corporaliūque voluptatum illecebris obfuso non iam uidet, quae intelligere oportet animam, sed passim huc, illucque circumfertur, eaque sola intuetur, quae hauserit sensibus. Et eorum opinione turbata, iam quae in mente oblita fuerat deum, hunc in rebus corporalibus ac sensibilibus, fingit his quae sub aspectum cadunt, dei tribuens nomen. Eaque sola glorificans quae ipsa uult, quorumque suauis delinuit aspectu. Praecedit igitur idololatriae causa malum. Cum enim didicisset homines malum quod non erat, sibi ipsis effingere. eos itidem, qui non erant deos sibi fixere. Ac ueluti si quis profundo gurgitemersus, non iam aspiciat lucem, neque ea quae cernuntur in lumine, quod eius oculi inferiora tamen mirentur, & aquae illi vis imminet a desuper, sola uero quae in profundo sunt sentiens, praeter illa nihil esse arbitretur. Ipsaque sibi conspicua diuina oibus putet,

Nequitia a malo sumptis origi-

Ana uoluptatibus illecebris quae adhuc res non uidet quae ne-scire non oportet.

Ita & prisca illi ac stolidi homines carnalibus concupiscentiis imaginibusq; submersi & obliti, vera de deo cogitare atq; opinari nequiverunt, sed cæca cogitatione & irrationabili furore visibilia quæq; diuinis honoribus profecuti sunt, creaturam potius glorificantes, q̄ creatorem, atq; opera magis, quàm ipsorum auctorē, opificemq; deum venerantes. Sicut autem vt à propria similitudine nō recedamus, hi qui profundo merguntur, quanto ad inferiora descendunt, tanto vastiores profundioresq; tenebras offendunt, ita & mortaliū genus. Non em̄ simplici idololatria cōtenti in eis perstitērunt, à quibus inchoauerāt, sed quo magis prioribus immorabantur, eo vaniores sibi superstitiones adinueniebant, neq; prioribus exatiati, in alia rursus incidebant mala, in his quæ sunt turpissima proficientes, impietatemq; suam in vltiora, ppagantes. Hoc autem & scriptura diuina testatur, quæ dicit: Cum uenerit impius in profundum malorum, cōtemnit. Mox enim vt humanus animus à deo exiuit, delapsi in telligentis certis, & notionibus homines, primum cælo, soli & lunæ, atq; sideribus diuinos honores tribuerunt, illos non solū deos arbitranes, verè & subsequentiū auctores esse autumantes. Inde obscuris cogitationibus ad inferiora deuoluti, æthera, & aerem, & quæ sunt in aere, deos appellarunt, atq; in malitia pficiētes, elementa quoq; & inuisa corporalis substantiæ calidū scilicet, frigidam, aridam, humidamq; substantiam, deos laudauerunt. Vt autē qui om̄ino fuerunt, in morem terrestris cochleæ circa humum repunt, ita & pessimi impijssimiq; mortaliū cū cecidissent, à dei cogitatione ac

notione delapsi, iam homines quoq; hominūq; figuras, partim uiuentium adhuc, partim etiā uita functorum, vt deos coluerunt. Tum uero deteriore cōsilio, atq; cogitatu iam ad lapides vsq; & ligna & repentia, aquatilia atq; terrestria, irrationabilesq; ac feras animantes, diuinam & sacratissimā dei appellationē trāsulerunt, omnem illis honorem diuinitatis deferētes, deumq; verè, cuius æterna substantia est patrem Christi auerfantes. Atq; vt hæcenus tm̄, amentium audacia progressa esset, neq; vltra impietati fug adiecissent. Vsq; adeo em̄ pleriq; mente corruerunt, atq; animo in tantum obcæcati sunt, vt ea etiam, quæ nulla omnino ratione erant, neq; inter creaturas apparebant, sibi excogitarent, ac facerēt deos. Quippe ratione prædicta, irrationabili miscentes, ac per naturā dissimilia iungētes, q̄si deos uenerant. Eiusmodi sunt apud Aegyptios Cynocephali, et Ophiocephali, et Onocephali, atq; apud Libycos, Criocephalus Ammon. Alij rursus corporis partes, caput, humerū, manū, pedēq; seorsum diuidētes, singula in deos retulerunt, atq; vt deos coluerunt, quasi nō illis satis esset ex integro, ac toto corpore habere culturam. Alij itidem maiore impietatis furore causam adeo nefariæ inuentionis, malitiæq; suæ voluptatem, & concupiscentiam fecere deos, atq; uenerati sunt. Cuiusmodi est apud illos amor, & quæ Paphi colitur Venus. Alij quasi deterioribus ex industria studentes, ausi sunt principes suos atq; illosq; liberos in deos referre. Siue pro honore principatus, siue pro tyrannidis metu, sicuti Cretensis apud illos opinatissimus Iupiter, & apud Arcadas Mercurius, Indosq; Li-

Exemplū
de Hadri-
ano

Antinous
Hadriani

ber pater, Aegyptios item Isis & Osiris, atq; Orus, re-
centiorisq; memoriae, Antinous Hadriani Romano-
rū regis delicatus puer. Quem licet hominē nouerit,
& hominem minime pudicum, metu tamen imperan-
tis colunt. Nam cum Hadrianus in Aegyptum aliquā
do uenisset, illic uita functum suae uoluptatis ministrū
coli Antinum iussit. Qua ex re, licet post mortē quo-
que adamasse puerum deprehendatur. certissimum
tamen contra se, atque aduersus omnem idololatriam
argumentum, ac documentum dedit: quod haec
apud mortales haudquaquam alii coeperit, inuentūq;
sit, quā p concupiscentiā impatiētiāq; fingentiū, sicut
& sapientia dei protestatur, dicens: Initium fornicari-
onis, idololatriae inuentio. Neque sane aliquid est cur ad-
mireris, aut fidē excedere, quod dicimus, putes, quan-
do quidem & non multo ante, imō nunc usque Ro-
manorū senatus quotquot illis ab initio fuerūt reges,
siue oēs siue q̄s ip̄i uoluerint atq; decreuerint, intra de-
orum numerum censerī autumant, atque deos cōse-
crant. Quos enim oderunt, eos ut hostes per naturā
confitentur, atque homines uocant. Quos autem in-
desiderijs habent, hos probitatis ac uirtutis gratia, re-
ligiose coli iubent, quasi in illorum arbitrio ac pote-
state sit deos quos uolunt facere, ac de concilio deo-
rum deturbare quos uolunt, cum ipsi homines sint,
mortalesq; esse nemo ambigat. At qui oportebat, ut
qui deos facerent, ipsi in primis dii essent, ac diuinitate
praestarent. Quod em̄ facit, eo quod ab illo sit excel-
lentius sit, necesse est, & qui iudicat, ei qui iudicatur ne-
cesse imperat, & qui dat omnino quod habet, largi-

tur. Sic denique rex om̄is quod sui iuris est praestat,
accipientibusque praestantior & maior est. Si igitur
quos uolunt ipsi, eos deos esse decernunt, operapre-
tium erat, & ipsos primum deos esse. Sed mirabili
perfecto modo ipsi cum moriantur, ut homines, fal-
sacem fuisse sententiā suam de his quos deos fecerant,
arguūt. Porro hic mos, neque nouus est, neque à Ro-
mano senatu initiū coepit. Sed porro antepcesserat, ex
cogitatūq; fuerat ad inueniendum simulacrorū cul-
tum. Nam qui dudum apud gentiles pro dijs habiti
praecipue sunt, Iupiter scilicet, Neptunus, Apollo, Vul-
canus atque Mercurius, & ex sexu foemineo, Iuno, Ce-
res, Minerua, Diana, Thesei illius: cuius in historijs gē-
tium frequens mentio fit, decretis, ut dii dicerētur, p̄-
meruerunt. Atque illi quidem, qui eiusmodi decreta
promulgarunt, ut homines morientes lugerent. Quos
autem decreuere, quasi dii adorantur. O incredibi-
lem furoris amētiam, cum autorem eiusce decreti ho-
minem nouerint, ei quos ipse deos dici instituit, pra-
ferunt, atq; utinam, uel ad mares usq; solum huiusmo-
di uesania, stultaq; licentia processisset, & nō ad foemi-
nas quoq; diuinam appellationem deiecissent. Nemp-
pe enim & mulieres, quas neque consilijs publicis in-
teresse tutum est, diuinis honoribus uenerantur & co-
lūt, ut sunt quas à Theseo institutas diximus, & apud
Aegyptios Isis, & puella, & adulescentula, & apud ali-
os Venus. Aliarū em̄ nomina ne referenda quidem ar-
bitror, cū sint plena turpitudinis. Complures deniq;
nō mō ueteres, uerū etiā aetatis nostrae cū amantissimos
q̄sq; amisissent fratres, cognatos & uxores, plurimae iti-

Gētilēs si-
mulacro-
rum inuē-
tores.

Mulieres
à publicis
cōsilijs ab-
dicabatur
Isis apud
Aegypti-
os in for-
ma puellae
colatur.

dem orbatæ viris, quos omnes natura prodidit fuisse mortales, hos atq; has per immodicum affectum, atq; luctum pinxere. Sicq; pictis seu fictis hostias immolauerunt. Quos secuta posteritas ob elegantiam fictionis, artificisq; peritiã, illos vt deos coluerunt. Rẽ profecto minime naturalem patientes. Quos enim parẽ res quasi dij non essent, lamentati sunt. Neq; em̃ si deos illos nouissent, quasi pereuntes plangerent. Huius enim rei gratia non solum deos non esse, verum nec subsistere quidem omnino arbitranter, eorum imagines finxere, vt quia iam non essent, illorum saltẽ simulacra, dum cernerent consolarentur. His tamen stulti quasi dijs supplicant, ac veri dei honorem imponunt. Nãq; in Aegypto modo quoq; solẽnis amissi Osyris, & Oriac Typhonis, ceterorumq; lamentatio agitur, & Dodonea æramenta, Cretensesq; Corybantes, Iouem deum nõ esse, sed hominem docent, ipsumq; patre crudeli, ac filiorum necatore progenitũ. Et quod omni admiratione dignissimum est, ille ipse qui apud eos sapiẽtiã gloria excelluit ceteris (Quippe de deo veraciter plurima in suis libris prosecutus Plato) cũ Socrate descẽdit in Pyreũ, effictam hominis arte Dianam adoraturus. Has autẽ atq; huiusmodi plurimas inuentiones idolorũ causas, iam pridem scriptura prædocuit, dicens: Inritum fornicationis idolorum excogitatio. Porro illorum inuentio, corruptio vitæ. Neq; enim fuit ab initio, neq; in æternum erit, vanitate quippe hominum venit in mundum, atq; ideo breuis illorum finis excogitatus est. Acerbo enim luctu cũ vexaretur pater, repẽte sublato filij, imaginem faciens, eum

Fornicatio idolis inuẽtis p̃ creata ẽ.

qui tunc erat mortuus hominem, nunc quasi viuũ honorauit, & subditis tradidit mysteria ac sacrificia. Inde processu temporis impia consuetudo roborata seruatur, vt lex, Et præceptis tyrannorum, sculprilia religiose colebantur, quos cum nequirent corãm honorare, quod longe habitarent, longinquam figurantes effigiem, illustrẽ fecere honorati regis imaginem, vt absentem quasi præsentem adulatione mulcerent. In augmentum autẽ religionis ignaros quoq; homines artifices prouocauit industria. Ille enim imperanti placere cupiens, similitudinem arte superans mutauit in melius. At vero multitudo illecta artis gratia, cũ qui paulo ante in honore fuit hominem, nunc deum arbitrati sunt. Ex hoc factum fuerat vitæ ad insidias. Calamitati enim, aut tyrannidi seruietes homines, vnicũ illud atq; nulli communicabile dei nomen, lignis, lapidibusq; imposuerunt. Huiusmodi igitur inritis idolorum inuentio, scriptura teste, apud homines cœpit, hĩq; illius fuere prouectus. Iam vero aduersus eam argumenta tibi inferenda necessario sunt, eaq; non tam à remotis, q̃ ab his, quæ ij de illis sentiunt, petenda. Nã si quis eorum, qui dicuntur apud illos dij, vt primũ ab his quæ sunt infima, initium sumã, actus inspiciat, eos non modo deos non esse, verũ homines nequissimos, turpissimosq; fuisse cõperiet. Quam turpe enim, q̃ factum est cernere apud poetas amores, atq; impudicitias Iouis, q̃ impudicum audire ipsum nunc quidem rapientem Ganimedem, furtiuatq; aucupantem adulteriam. Nunc vero trepidantẽ, ac pauore sollicitum, ne præter sententiam suam Troiæ pereat mœnia. Quale inq;

Adulteria Iouis uesana poematibus declarata à sancta Theologia inculcantur.

est videre ipm in morte Sarpedonis filij moerentē, & Ieremy illi ferre opem nec valentē, & insidias perpe-
sum à dijs alijs, Minerua scilicet Iunone ac Neptuno
opem sibi ferentibus Thetide muliere, Centimanoq;
Egeone euasisse, superatum à voluptatibus mulieri-
busq; seruientem: atq; illarum gratia in bruta anima-
lia quadrupedia & volatilia saepe conuersum, ac p hu-
iusmodi imagines periclitantem, rursusq; hunc ipsum
nunc quidem insidiarum parris metu occultantē, nūc
vero Saturnū vincientem, patremq; abscedentē. Hūc
cine igitur digne deum quisq; suspicetur, qui tanta &
tam inaudita scelera perpetrasse insimulatur, que cō-
munes quoq; Romanorum leges, in quibuslibet ho-
minibus acerrime puniunt. Vt igitur ex multis pauca
commemorem. Quis illius in Semelem, & Ledam,
Alcmenam, Dianam atq; Latonam, Maiamq; & Eu-
ropam, Danaen & Antiopam, supra atq; flagitia au-
diēs, qui in sororem suam audax facinus & scelus, ea-
dem quippe fuit illi soror, & coniunx non cum irride-
at, & mortis sententia mulctandum censeat: Neq; em̄
solum adulter improbus fuit, verum ex adulterio q; q;
progenitos liberos in deos retulit, vt per huiusmodi
honorificentiam nequitie suę velamen obduceret. Ex
his pfecto sunt Liber p̄r, & Hercules, & Castor, Pol-
lux, Mercurius, Perseus, & Sotera. Quis inq; inruēs eo-
rum, qui dicuntur dij, inexorabilem aduersum se ap̄
Ilium contentionem Gręcorum ac Troianorum gra-
tia, non illorum arguat infirmitatem, quod per huius-
modi cōtrouersias homines quoq; aduersum se irrita

Hic stu-
pratas à
Ioue multi-
eres com-
memorat.
Adulteri-
nos filios
suos Iupi-
ter in ce-
lum suble-
uauit, ut
nephāda
sue nequi-
tie uela-

uerunt: Quis vel à Diomede, Martē & Venerē, vel ab
Hercule, Iunonē & Hypocstonium, quem deū Aido-
neum vocāt, vel Liberū patrem, a Perseo vel ab Arca-
de Pallade vulneratos aspiciat, Vulcanūq; proiectū
& claudicantē, naturæ imbecillitatē non intelligat, &
reprehendat, erubescatque iā illos deos dicere: Morta-
les quippe ac passibiles audiens, nihil eos aliud q̄ ho-
mines infirmos fuisse cognoscer, vulneratēsq; me-
rito magis q̄ vulneratos admirabit. Quis item adul-
teriū Martis & Veneris vidēs, Vulcaniq; cōtra vtrūq;
concinnatū dolū, deosq; reliquos ab ipso ad spectacu-
lum sceleris accitos iposq; venientes, ac flagitium spe-
ctantes intuens non rideat, ipsoꝝq; improbitatē re-
prehendat: Quis iridem risum tenere possit, cū Hercu-
lis aspicit ebrij Omphalēsque concubitum: Volupta-
tis deniq; ipsoꝝ fēdos actus, & irrationabiles, illici-
tāsque cupidines. Atq; are, auro, argēto, ebore, ferro,
lapide, ligno, expressas fictæ ac falsę diuinitatis imagi-
nes examussim persequendas non arbitrator, cum sint
res ipsæ per se execrabiles, euidēssimāque erroris in-
dicia præferant. Quibus in rebus idcirco maxime q̄-
piam illorum errores miserebitur. quod cum vxore
sua petulanter abeuntem adulterum oderint, eiusce
flagitij magistros deos facere non erubescunt: Cūq;
ipsi sororibus suis minime iungantur, tanti reos de-
decoris adorant. Et cum fateantur puerorum viola-
tionem esse execrabilem huic sceleri obnoxios co-
lunt. Atque ea, quæ ne hominibus quidem licere per-
mittūt leges, dijs suis applicare non pudet. Postremo
cū ligna & lapides diuinis prosequantur honoribus,

m̄ obdu-
ceret.

Narrat
deos acci-
tos i Mar-
tis & Ve-
neris ludē-
brium.

non animaduertunt se similia calcare pedibus, igniq; cōsumer e, quorum partes diuina appellatione venerantur. Et quæ paulo ante in vsu habuere, ea p̄ summam stoliditatem sculpra colunt. Non videntes, neq; profus intelligentes, non deos se, verum sculptoris artem adorare. Quamdiu enim impolitus est lapis, rudisq; materia, ea pedibus calcant, ac ministerijs suis, & vsibus sæpe etiam v̄ ilioribus mancipant. Vbi vero artifex his peritiæ suę rationes & commensiones addiderit, & viri siue mulieris figuram in materia venusta arte formauerit, tunc agentes artificij gratias, eos iã vt deos colunt, pretio à sculptore comparatos. Sæpe vero & ipse sculptor, quasi oblitus operis sui, à se conditis vota persoluit, & quæ ante paululum expoliebat, atq; rondebat, ea post impositam extremam artis manum, appellat deos. Atq; siquidem ista mirari oportebat, periti i primis opificis ars suscipiēda fuit, nec fuerant quęlibet opera auctori suo præferēda. Nec enim artem materia, sed ars materiam potius ornauit. Longe igitur iustius fuit artificem eos, q̄ opificium colere, quod & prior erat is, qui ex arte prodierunt dijs, & eos vt voluit fecit. At nunc peruerſa ratione, ac iure violato peritiā atq; artem contemnentes, ea quæ peritiā & ars efficit, venerantur. Et cum autor huiusmodi homo moriatur, quæ ab ipso facta sunt ea, vt immortalia honorant. Quæ nisi quotidie curentur, tpe omni no per naturam deficiunt, & obsolescunt. Quis igitur in eo quoq; non illorum miseretur amentiam, qd̄ vi sui ipsi præditi, non videntes adorant. Et audientes nō audientibus supplicant. Cũq; sint ipsi animati & ra-

Non materia ar-
te, sed ars
materiam
exornat.

tionabiles, eos qui profus nō mouētur & inanimes sunt, appellant deos. Et quod mirum sit, quos ipsi custodiunt & in potestate habent, eis quasi dominis seruiūt. Ac ne frustra me ista prosequi existimes, aut mētiendo quis putet, dat̄ hęc haurire oculis, atq; in promptu volentibus, est h̄mōi cernere. Sed præstātius id testimonium est, quod ex diuina scriptura, de his mutamus. Quæ iam pridē præmonuit, dicens: Simulacragentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt. Aures habēt & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiāt, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ne prophetica quidē nobis deest aduersus hæc, & grauis quidem inſimulatio, dicente per prophetam spiritu sancto: Confundentur qui finxerūt deum, & sculpunt omnia inania, & omnes vnde facti fuerunt, exiccati sunt, & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & stent simul, & reuerentur & confundantur simul. Faber em̄ acuit ferrū, & dolabra operatus est illud, & statuit ipsum in brachio virtutis sue, & esuriet, & infirmabit, & non bibet aquam. Lignum quippe eligens faber, statuit ipsum in mensura, & in glutino compegit illud, & fecit ipsum vt formā viri, & velut speciem hoīs. Statuit ipsum in domo, & quod excidit de sylua lignū, quodq; plantauit dñs, & pluuia porrexit in altitudinē, vt esset hominibus in combustionem, sumensq; illud ex eo caleſceret. Succē dentesq; coxerunt in eo panes. & quod reliquū fuit,

Gentiles
simula-
cris qua-
si domi-
nis suis
seruebāt.

ex eo fecerunt deos, & adorauerunt, cuius dimidium igni succenderat, & in cuius dimidio affatis carnibus comedit, & saturatus est & calefactus, ait, Dulce mihi est quod calefactus sum, & ignem vidi, & reliquum similiter adorabat, dicens: Erue me, quia deus meus es tu. Nescierunt vt sentirent, quoniam obscurati sunt ne viderent oculis suis, & intelligerent corde. Nec reputauit corde suo, neque recogitauit anima sua, neque agnouit sensu, quia dimidium eius combussit igne, & super carbones eius coxit panes, & affans carnes comedit, ac reliquum eius in abominationem fecit, & adorant illud. Scitote, quia cinis est cor eorum, & errant, & nemo potest eruere animas illorum. Videte & ne dixeritis, quia mendacium in dextera mea est. Quidni, ergo impij omnium iudicio habeantur, quos & diuina scriptura impietatis accusat? An vero non summe infelices sunt, qui tam aperte arguuntur, inanimata pro veritate adorare? Quanam autem his spes, vel quæ erit venia, qui mutis & immobilibus fidunt, eaque pro vero deo venerantur & colunt? Vtinam enim vel absque figura deos illis fingeret artificis manus. Ne insensibilitatis euidens haberent argumentum. Nam simplici ore ita fortasse induxissent, vt idola sentire purarent, nisi indicia & signa sensuum, oculos, aures, manus, nares, atque os haberent, otiosa atque immobilia, ad sentiendi vsum, sensibilibusque suffragium. At nunc ea habentes non habent, & stantes non stant, sedentesque non sedent. Neque enim inest illis horum operatio. Sed vt artificii placuit, sic manent, nullumque deitatis indicium præ se ferentes,

solidi atque inanimés iacent, id solum consecuti humanæ artis industria, vt aliquid esse videantur. Vtinam & huiusmodi falsorum deorum præcones, poetæ, scriptoresque reliqui, deos illos simpliciter etiam scripserint, non etiã illorum actus, quibus dii non esse arguantur, & actam fœdissime vitam monumentis tradidissent. Potuissent quippe solo deitatis nomine veritatem quoque obripere, imò plures à veritate fallendo subducere. At nunc amores Iouis, impudicitiasque narrantes, aliorumque flagitia, & puerorum violationes, & zelotypias fœmineas, voluptatis causas susceptas, metusque ac formidines, & perturbationes cæteras id imprimis efficiunt, vt non modo de dijs, sed ne de hominibus quidem honestis persecuti videantur, verum de turpissimis, ac longe ab honestate remotis, fabulosa finxisse. Sed fortassis impij ad poetica se fragmenta conuertent, dicentes poetarum esse proprium, quod non sint fingere, falsasque fabellas ad voluptatē audientium scribere. Huiusque rei gratia, ista & de dijs illos finxisse contendent. At hæc plane futilis ratio omnium maxime illorum confutabit errores. Nam si poetæ falsa & ficta conscribunt, falsa profecto erit, & ipsa Iouis, Saturni, Iunonis, & Martis, cæterorumque appellatio. Fortassis enim, vt ipsi aiunt, nomina quoque ipsa ficta sunt, neque omnino quicquid est Iupiter, Saturnus, & Mars. Sed eos quasi qui sint ad audientium voluptatē, finxere poetæ. Porro si quæ non sunt, poetæ cōfingunt, quo pacto isti deos qui sint ita venerantur? An forte dicturi sunt noia quidem ficta non esse, gesta vero falsacit fuisse conscripta. At istud quoque nihilo minus eos

Quid poetarum proprium.

ægre tuebitur, estq; plane imbecillis ratio. Nam si gesta mentiti sunt, & nomina prorsus ipsa mentiuntur, quorum esse facta dixerunt. Si autem illorum tradendis noibus veraces sunt, necessario & operibus enuntiandis veri fuerunt. Præterea qui deos hos esse fabulose finxerunt, sciunt profecto & quæ deos conueniat agere, ne hominum gesta vnq; dijs applicarent: sicuti nec ignis opus, aq; quispiam ascriberet, cum hic adurat, illa liquidæ substantiæ sit. Si igitur digna sunt dijs opera, dii vtiq; & qui illa gessere sunt. Si autem hominũ sunt, & hominum turpium adulteria, & cætera quæ prædiximus opera, homines non deos esse, qui ea perpetrarunt, quis tam vecors vt non intelligat? Quippe substantijs opera cõgruere necesse est, vt & ex opere, qui patrauit testimonium habeat, & opus ex substantia queat agnosci. Sicut igitur, qui de ignis & aq; substantia differit, aquam vrere, & ignem refrigerare nõ dicit. Qui item de sole & humo disputat, humum illuminare, solemq; herbam fructusq; ferre nõ asserit. qd si diceret, stolidus & dementissimus esset. Ita & gentiliũ scriptores, & ille imprimis poeta, qui excellentissimus omnium est, si quidem deos esse Iouem, ac reliquos sciuisent, nunq; profecto eis huiusmodi plenos fœditatis actus impingerent, quæ deos non esse conuincerent. Sed fuisse homines, eosq; parũ pudicos assererent: quod si te autore illi, vt poetæ meriti sunt, cur & de Valeria heroum mentiti non sunt. Vt pro fortitudine, imbecillitatem: pro imbecillitate, fortitudinẽ fingerent. Oportebat enim sicuti in Ioue & Iunone fecerunt, ita & Achillem ignauum, timidumq; mentiri.

Thersitæ contra vires Valentiamq; admirari, Vlyssis item excogitare imprudentiam, & Nestoris insipientiam fingere. Atq; Diomedis, & Hectoris muliebria facta, Hecubæ vero fortia tradere. Quippe, vt ipsi volunt, in omnibus poetæ fictione & mendacio, vt debuerunt. An qui vera de hominibus scripsere, de his qui dicuntur dij mentiri non timuerunt? Id quoq; asserere quidam ex ipsis solent, poetas cum deorum flagitia dicunt, mentiri. In illorũ vero laudibus cum Iouẽ deorum patrem, & summum & olympium atq; in celo regnantem scribunt, non fingere, sed vera prosequi solitos. Hæc autem rationẽ aduersus eos imprimis facere non ego solum, sed quilibet facile intelligit. Nam rursus prioribus demonstrationibus sese contra eos veritas asseret. Nam actus quidem homines illos fuisse conuincunt, laudes vero humanæ naturæ excedunt modum, ad vtrumlibet horũ aduersum se diffidet. Neq; em̃ cælestium est proprium ista perpetrare, neq; qui talia gerunt, deos supplicari fas est. Quid ergo intelligendum restat, nisi laudes illas quidem falsas esse, atq; ad gratiam fictas. Actus autem illorum perpetuũ dedecus, veraciter traditos. Atq; hoc verũ esse facile consuetudo docet. Ad vtrumlibet horũ aduersum se diffidet. Neq; em̃ cælestium est proprie ista perpetrare, neq; qui talia gerunt, deos supplicari fas est. Quid ergo intelligendum restat, nisi laudes illas quidẽ falsas esse, atq; ad gratiam fictas. Actus autem ad illorum perpetuũ dedecus veraciter traditos. Atq; hoc verũ esse facile cõsuetudo docet. Nemo em̃ ferẽ est, qui cum aliquos laudat, eorum vitam ac mores insimulet. Sed potius quo

Nõ acquiritur potenti gloria, si debilem superet ut probatur de Achille contra Thersitẽ.

rum sunt foedæ actiones, hos occulendi, p̄bri gratia, extollunt laudibus, vt hæc magnitudine seductis auditoribus, illorū obumbrant, operiantq; nequitiam. Vt si quis laudare quenpiam instituens, neq; ex vitæ bene actæ merito, neq; ex virtute animi occasionem laudum vllam inueniens, alio illum extollat modo, & ei, quæ meritis suis maiora sunt, tribuat. Ita & poetæ apud illos admirabiles, reueriti turpia illorū gesta, quæ apud eos appellantur dii, id nomē quod supra hominem est, illis applicuerunt, ignorantes fore, vt ex huiusmodi velamentis, non tam obumbratur illorū humana facta, q̄ ex humanis defectibus, diuinos illis honoribus non congruere, cunctis innotescat. Equidem reor eis præter sententiam contigisse, vt eorū perturbaciones, & gesta turpia dicerent. Nam cum dei appellati onem nemini, vt scriptura ait, cōmunicabilem, honoresq; diuinos his qui non dii, sed mortales erāt homines deferre studerent, magnum profecto, atq; impiū facinus moliebantur. Quo circa inuēti, etiam veritate impellente, coacti sunt illorum exponere vitia & perturbaciones, vt omnibus posthac futuris ex eorum scriptis certum capere liceret argumentum, eos non esse deos, qui huiusmodi patrasent scelera. Quanam ergo ratio, quæ demonstratio huiusce sup̄stitutionis æmulis reliqua est, qua deos illos esse probari possint? Ex his em̄, quæ paulo ante prædiximus homines deos, & quidem paræ pudicos fuisse probatum est. Sed forte se ab illa conuertent, eaq; tumidi proferent, quæ ab illis ad vitæ vsum vtiliter inuenta leguntur, dicentes eorū gratia, ipsos etiā deos extimari, quod hominibus vit-

les fuerint. Nā Iupit̄ q̄ dē figurinā inuenit artē, Neptunus gubernatoriā, Vulcanus seriā, Minerua textoriā, Apollo musicā, Diana venatoriā, Iuno stolæ cōfectio nē, atq; agriculturā Ceres, et alias alij repisse tradūt ab his, q̄ illorū gesta scripsere. Atq; istas hm̄di artes nō illis solis, sed cōmuni naturæ mortaliū hoies assignare debuerāt, in quā intendētes illas inuenisse referunt. Quippe artem plurimi naturæ imitationem esse diffiniunt. Si igitur illarū quibus studuerunt artium periti euasere, non ideo dii existimandi sunt, sed potius homines: Non em̄ ex eis artes emanauerūt, sed in artibus & ipsi naturā imitati sunt. Nā cū eēt hoies p̄ naturā disciplinæ capaces, iuxta hois diffinitionē, qd̄ min̄, si & ipsi humano animo in naturā suā intuentes, hm̄di excogitarunt artes: Porro, si ob artium inuentionem ipsos appellatiōe diuina honorandos censent, quid prohibet aliarum quoq; inuētores artium deos appellare? Hac em̄ ratione, & illi huiusmodi promerētur honores. Nempe enim literas inuenēre Phœnices, Heroicū carmē Homerus, dialecticam Zeno Eleates, rhetoricam Syracusanus corax. Apum, & * apiariam fructum Aristus, Triptolemus sementem frugum. Legesq; Lycurgus Lacedæmonius & Solon Atheniēsis. At verolitarum cōstructionem numeros, mensuras, atq; mōmēta Palamedes repperit. Et alij alia, & varia humane vitæ commoda inuenēre, sicut ipsi quoq; testantur. Si igitur artes ac disciplinæ deos faciūt, atq; harum gratia sculpuntur dii, necesse est, vt qui post illos, aliarum quoq; inuentis claruerunt, & ipsi dii sint. Quod si istis diuinos honores detrahunt, eosq; mortales recogno-

Artes à
dijis anti-
quis rep-
ta.

Ars quid

Aliis
Apiario-
rum.

scunt, necessario Iupiter, etiam & Iuno, & ceteri, dii appellandi non sunt, sed ipsi quoque homines fuisse creditur, qui, ut praediximus, ne honesti quidem fuere. Ita ex ipsa quoque sculptura signorum nihil aliud quam homines fuisse conuincuntur. Quam enim illis ipsi sculptores imponunt formam, nisi viroꝝ ac mulierum, & quæ his inferiora sunt, mutoz animalium, volatiliũ, omnigenum, quadrupedum, iumentorum, beluarum, atque serpentum? Quæque terra, & mare, omnisque aquarum natura profert? Cum enim ad vitioꝝ, ac voluptatum soliditatem corruissent homines, nihilque amplius aspicerent quam voluptates, & concupiscentias carnis, quippe quæ in irrationabilibus animũ fixerant, in his diuinitatem quoque inesse censebant, ac pro varietate perturbationum numerosos sibi finxere deos. Quadrupedum enim imagines, atque serpentum, & volatilium apud eos honorari videas. Sicuti autem diuinæ ac veræ pietatis & religionis interpres: Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est inspiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in imaginem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Ideo & tradidit eos in passiones ignominie. Nam cum, ut praedixi, animam irrationabilium voluptatum perturbationibus subderent, ad huiusmodi sibi fingendos deos deuoluti sunt, lapsique iam atque a veritatis soliditate deiectioni, quod illis deus aduersatus sit, in his volutaetur miseri, verbis patrem deũ in irrationabilibus fingunt. Qua ex re, & hi, qui apud eos philosophi dicuntur, &

eruditi, cum vrgeri à nobis cœperint, nihil negant hominum, & mutoz animalium formas, atque effigies esse, qui apud eos videntur dii. Verum hanc afferunt rationem, idcirco se illas imagines fingere, ut per eas sibi deus respondeat & reueletur: non posse enim inuisibilem aliter nosse, quam per huiusmodi signa atque teletas. Alij sapientiora his, & altiora se dicere arbitrantur, aiunt, adeo hæc fingi, atque formari, ut per ea cælestes inuocentur & appareant angeli, atque virtutes. Sicque apparentes, veram illis dei insinuant notionem. Esse enim ea hominibus veluti literas, quæ relegentes possint per eã, quæ ex illis insinuat, cælestium spirituum reuelationem, dei intelligentiam consequi. Ita quidem illi per se sane fabulose, neque enim logice dicunt. Nam profecto si quis eã rationem diligenti examinatione discutiatur, animaduertet eorum opinionem nihilo minus habere falsitatis, quam quæ supra demonstrata sunt. Nam, ut eos contemur sub iudicio veritatis, dicant queso, quæ pacto per hæc, aut responderet, aut noscitur deus. Vtrum per circumpositam illis materiam, an per inductam materiam formam? Nam siquidem ob materiam, quæ iam formæ necessitas, ut non prius etiam, quam ista fingentur, per omnem prorsus materiam apparuerit deus, frustra vero templa quoque isti fabricati sunt, includentes intrinsecus vnum, vel lapidem, aut lignum, aut quamlibet auri particulam. Cum hisce substantiis terra omnis plena sit. Porro, si superducta effigies apparitionis diuinæ causa est, quid iam auro, cæteraque materia opus est, ac non magis per ipsa vera ani-

Simulacra apud gentiles colebantur, sed tamen in eorum perniciem Aliis execretur

malia. quæ forme simulacra sunt, de^o reuelat? Nā clariss^o profecto dei gl'ia iuxta eorū, quæ rationē innotesceret, si per animata rōnabilia & irrationabilia, quā inanimata, atque immobilia manifestaret. Quibus in rebus, maximā impietate in perniciē suā operā. Cū em̄ naturales animates, siue quadrupedes, siue volucres, siue serpētes, ob illarum vel feritatē, vel immunditiā * exercentur, atque aduersentur, harum tamē imagines lapidibus in sculptas, aut lignis, aut auro diuinis prosequuntur honoribus. Cum ipsas magis viuētes, atque animatas venerari, quā illarum effigies stolidas debuerint. At fortasse nihil horum, neque forma scilicet, neque materia, diuinæ reuelationis causa est, sed ars sola disciplinæ cōiuncta, deum euocat. Quippe quæ sola est naturæ imitatio. Sed si disciplinæ causa sculptilia deus implet, quæ nā rursus materiæ necessitas est, cū ars atque disciplina in hoibus sit? Nā si disciplinæ grā se reuelat deus, atque idcirco sculptilia quæ dii honorāt, oportebat hoies magis, ut artū autores coli atque adorari, quod & rationabiles sint, & artē intra se inclusam habeāt. Eū uero ad secundam illorum altiorēque rationem, ista quoque merito quispiam dixerit. Si hæc ob dei reuelationem o gentiles non facitis, sed ob præsentiam illic angelorū, quod est quamobrem statuas, per quas virtutes ipsas cælestes inuocatis, pluris quā ipsos angelos facitis? Cum em̄ (ut dicitis) intelligendi dei gratia sculptatis imagines, ipsisque simulacris appellationem & honorem dei circumdatis, rem profecto minime honestam facitis. Nā cum fatemini dei virtutem simulacrorū vilia superare signēmata, atque ideo non audeatis per ipsa deū, sed mi-

nōres inuocare naturas, ipsi eas transiliētes cuius præsentiam metuebatis: huius appellationem lapidibus ac lignis imponitis, deosque pro lapidibus, & humana arte colitis & adoratis. Si enim ista vobis vice literarum sunt ad intelligētiā dei, ut mēdaciter dicitis, æquum profecto est, signa ei, qui significatur id honore præferre: neque em̄ si quis regis scribat nomē, in turo præferret regi, sed ob id facinus iudicium damnationis excipiet, licet literæ, quæ regis nomē efficiūt, ipsius arte formatæ sint. Ita & vos siquidem integra ratione vigeretis, nunquā huiusmodi diuinitatis indicia ad materiam deieceritis, ne sculptile quidem sculptori hominī anteferetis. Nam si (ut dicitis) literarum instar ista dei præsentiam signāt, atque ideo, acsi deum significātia diuinis digna cēsentur honoribus, certe, quæ ea sculpsit, eisque effigiem dedit, rursus em̄ id repetam, artifex multo magis hos promerebatur honores. Quippe, qui illis lōge valētiōr est atque diuiniōr, cum pro eius arbitrio secta illa fuerint, atque formata. Si igitur literæ sunt dignæ miraculo, quāto ille, qui eas scripsit propter artem, atque animæ disciplinam admiratiōe præcellit. Cōstat igitur ex his deos appellādos nō esse. Rursus eos percōtari liber, quod huiusmodi vesaniæ addicti sunt. Cur quæso, simulacra hisce formis in sculptis? Si em̄ quia humana sit deus effigie, idcirco hominis liniamēta formatis, cur mutorum quoque animarum illi figuræ imponitis? Sin autem brutorum animalium insignitus est specie, cur illi rationalium effigiem imponere maluistis? Quod si vtrunque simul est, & ex vtrisque compositis intelligitis deum, quod scilicet irrationali

Mercurius apud Aegyptios scolitur.

um, ac rationalium praeferat formas, quid coniuncta distinguitis: brutorumque & hominum lineameta distinguitis: nec illum semper ex utrisque componitis. Cuius non sunt illa fabulosa figmenta Scylla, & Charybdis, & Hippocentaurus, & apud Aegyptios Cynocephalus latrator Anubis: Oportebat enim ut ipsos solos sic gemina effigie pingi, ut si forma illis vnica est, non alia que in illorum ignominiam fingi. Rursum si masculae sunt eorum formae, cur femineas quoque illis effigies addunt? Si autem femineae, quid falso masculinas imponunt? Sin vero utrunque simul sunt, quid est quam obrem conexa distinguunt? Non enim hac ratione dirimi ista, sed coniungi debuerunt, ut fierent illorum dii, Herma phro diti. Ne non solum impietatem & improbitatem, sed risum quoque cernentibus, tam foeda superstitio illorum exhiberet. Certe si corporea omnino specie deum esse arbitratur, ut remque illi & manus, ac pedes, ceruicemque, & pectus, & genitalia humano more membra circudare non veretur, vide ad quae impietatis praerupta illorum mens deuoluta est, quae talia de deo cogitare non metuit. Sequetur enim necessario, ut alia quoque corporeae imbecillitatis pati dicatur, si circumscripta hominum insitar varietate membrorum, ut scindi possit ac diuidi, & rursus ex toto interire. Atque haec, & huiusmodi in deum non cadere, quis tam demens, quin videat? Sunt enim terrenorum corporum propria. Deus enim incorporeus est & incorruptibilis, immortalis, aeternus, nulliusque omnino indigens. Haec autem & corruptibilia sunt, & corporum lineameta, quae & humana ope, atque arte opus habent, Nam saepe numero cernimus, ea,

cum fuerint vetusta, renouari. Et quae vel aui diurnitas, vel pluuia, vel animal quodlibet forte violauit, ea denuo fingi. Quae ex re merito quiuis illorum carperet amentiam, qui eos praedicant deos, quorum ipsi autores instauratoresque sunt, & quos ipsi ingenio & arte componunt, atque ne defluant firmiter statuunt, ab eis salutem petunt, quosque non ignorant sua indigere prouidentia & cura, de his ipsi quae sibi sunt necessaria postulant, & quos paruis adibus includunt, eos caeli ac terrae totius dominos dicere non erubescunt. Non autem ex his solum impietatis illorum scelus animaduerrere possumus, verum & ex eo quod diffona sit illorum de simulacris variaque sententia. Si enim sunt ipsi dii, ut assertum, quod de his philosophatur, cui ex his adhaerebimus, aut quem maioris autoritatis arbitrabimur, ut deum securi & confidentes adoremus, agnoscereque, quod vere deus sit nihil haesitemus. Non enim iidem apud omnes appellantur dii, sed quot per orbem nationes sunt, tot fere finguntur dii. Et saepe fit, ut vna regio, & eadem ciuitas, in huiusmodi simulacrorum cultu aduersum se magna seditione dissideat. Neque enim Phoenices Aegyptiorum deos penitus nesciunt: Aegyptiorumque iidem Phoenicum simulacra ignorant. Scythae iidem Persarum & Syrorum Persae non suscipiunt deos. Pelasgi quoque Thracum sacra repudiant, Thracaeque Thebanos ritus cultusque ignorant. Indi praeterea aduersus Arabas, et Arabes contra Aethiopas, hinc ipsi aduersum se de religione dissentiunt. Syri etiam Cilicum deos minime adorant, Cappadocumque genus

*Alijs
Bithinici*

deos alios noīat. Sed & Bithyni alios & alios Arme-
nij sibi finxere. Et quid me necesse est multa memo-
rare? Epirotæ alios quàm qui insulas habitant, hiq;
ipsi alios quàm Epirotæ deos venerantur. Denique
omnis ferme ciuitas, omnis pagus finitimorum nesciēs
deos, præfert suos, hosque solos cæteris præfert.
Aegyptiorū sacra, sacrilegia nihil referre opus est,
cum sint ante oculos om̄ium, vti scilicet aduersum se
vrbes om̄es de regione diffideant. Studeant veluti
dedita opera cōtraria sibi inuicem, qui sunt finitimi,
colere. Nempe em̄ crocodilus apud alios vt deus
adoratur, vicinis alijs abominatio existimatur, Leo
item qui apud alios pro deo colitur, nō solum à pro-
ximis ciuitatibus minime suspicitur, verum etiam si
ab his reperiatur, vt belua immanis, occiditur. Piscis
etiam quem alij vt deum venerātur, ab alijs in cibū
licēter assumitur. Hinc apud illos & bella, & seditio-
nes, & inuidiæ occasiones, om̄isq; perturbatio, & vo-
luptas viget. Quodq; mirū sit. Pelasgi (vt tradūt) q̄
ista scripsere, cum ab Aegyptijs deorū nomina cul-
tusque didicerint, Aegyptiorum deos ignorātes, ali-
os quàm illi colūt. Cunctarūque prorsus gētiū,
quas idolorum vesanus detinet cultus, aduersa se-
cumq; dissidens est de religiōis sentētia, vt neq; apud
easdem, eadem inueniatur. Et merito id quidem. Nā
cum ab vnus ac veri dei intelligētia delapsi sint, at-
que à vero patris verbo saluatore omnium Christo
defluerint, mētem iure habēt in multa variā que dif-
tractam. Et quemadmodum hi qui auerfati solem
sū per obscura oberrāt loca, plurimos anfractus iui-

*Leo apud
Aegypti-
os p̄ deo
colebatur.*

neris circumeundo cōficiunt, & cum præsentēs non
videātur, eos qui nō adsunt, quasi præsentēs conspi-
cantur, vidētesq; nō vidēt. Ita, & qui auerfi à deo ani-
mæ incurrerint tenebras, animo nutāte sunt, ac sem-
per ambiguo. Et quæ nō sunt veluti ebrii, & nō vi-
dētes conspiciātur. Sūt autem profecto ista summæ
illorum impietatis, per quam euidēs apertumq; do-
cumētum. Nam cum sint varij ac diuersi per regio-
nes singulas ac ciuitates dij, & alter tollat alterius de-
os, om̄es ab om̄ibus vna tollūtur. Qui em̄ apud ali-
os cēsentur dij, deorum quos alij colūt sacrificia sūt
atq; libamina, aliorumq; item hostias, alij p̄ dijs ve-
nerātur. Aegyptij bouem & apim, qui est vitulus co-
lūt, hos Ioui alij litāt. Et si em̄ nō eos ipsos, quos illi fe-
cēre deos immolāt, cum autem similia mactēt, eadē
mactare vidētur. Libyci arietem, quem Ammonem
vocāt deum, habent. At hic ab alijs in deorum suorū
victimam ceditur. Indi Liberū patrem adorāt, ipm̄
signāter vinum appellātes, hoc autem alijs cæteri li-
bāt. Alij fontes atque amnes, & Aegyptij imprimis
præferūt, ac deos prædicāt. Cæteri tamē illicq; ipsi re-
ligiosi cultores Aegyptij, & suas, & aliorum sordes
vndis diluūt, & quod ex his reliquum fuerit, cum ex-
ecratione proijciunt. Tota ferme Aegyptiorum cul-
tura, aliarum gentium dijs sacrificium est, vt ab illis
ipsis rideātur, quod nō deos, sed quæ sunt aliorum, et
sua purgāmēta, & sacrificia diuinis prosequātur ho-
noribus. Iam vero quidā in id impietatis vesaniq;
deciderūt, vt ipsos quoq; homines, quorum colūt si-
guras atq; formas, falsis dijs suis mactēt & sacrificiū

*Aegyptij
bouem co-
lunt.
In Libya
aries colū-
tur.*

offerant. Nec animaduertunt felices eas quæ à se li-
tantur hostias, primitiua esse exemplaria deorū, qui
ab ipsis effecti sunt & adorantur, & quibus offerunt
homines. Similia em̄ ferme similibus, imò longe præ-
stãtiora deterioribus immolant. Animata em̄ inani-
mis mactant, & rationalia stolidis offerunt. Scythæ
deniq; illi, qui tauri vocantur, deæ q̄ ab illis virgo di-
cis, eos qui naufragia euaserint, & quoscunq; cepe-
rit Græcorū victimas offerunt. A deo aduersus natu-
ræ suæ socios homines impie sequūt. Ac per id deos
suos feros atrocēsque denuntiant, vt quos providē-
tia marinis periculis eruit atq; seruauit, hos illis im-
maniter iugulent. Hi profecto cōtra providentiam
aperta feruntur in sania, qui illius beneficium animi
sui feritate nōtuntur obruere. Alij cum ex bello victo-
res rediēre, quos ceperint ex hostibus, in cētenos di-
uidētes Marti, quotquot ex numero illo centenari-
o eligunt, mactāt. Neque sane Scytharum solum id fa-
cinus est, qui barbarica naturali feritate agūtur. Sed
simulacrorum dæmonumq; nequitie proprium est.
Nam & Aegyptij Iunoni, dudū huiusmodi victimas
cedere soliti sunt. Sed & Phœnices & Cræteses Satur-
num, immolatis filijs placant. Prisci quoq; Romani
Iouem Latiarium mactatis venerātur hominibus.
Atq; aliter alijs, omnesq; pariter & inquinabātur, &
inquinabāt. Id quidem quod cedes perpetrarēt, hoc
autē quod sua delubra hisce nitoribus victimisq; pol-
luerent. Hinc iã profecto hominibus mali multum
adiectum est. Cum em̄ cernerent his deos suos oble-
tari, continuo & ipsi sese ad imitandū eos contule-

Scythæ
populi se
ptentrio-
nales.

runt, virtutis suæ interesse arbitantes, præstãtiores
vt ipsi putabant imitari. Vnde homicidijs ac parricidijs,
omnibusq; lasciujs dedere manus. Nam om̄is
ferme ciuitas omnibus nequitie moribus plena est.
dum student deorum suorum foribus similes fieri.
Neq; inter idolorum cultores frugaliquis ac pu-
dicus est. Isq; solum laudatur, qui omnes impudici-
tæ suę testes habet. Deniq; Phœnices mulieres, olim
cum sacra dijs suis facerent, sese palam prostituebāt.
huiusmodi corporum suorum scædo mercimonio
deam suam se placare arbitantes, & per hæc scelera
propitiam facerent. Viri quoq; sexum suum abnegā-
tes, nec iam mares se esse recolētes, muliebrem mol-
liuntur in sexum, vt ex his gratificentur, honorēsque
deferāt deūm matri, omnesque pariter scædissime vi-
uunt, ac in deteriora quotidie certatim feruntur. Et
sicut ait Christi summus ille minister Paulus: Mulie-
res eorum immutauerunt naturalem vsū, in eum
qui cōtra naturam est. Similiter, & mares omisso na-
turali vsu scæming, exarserunt in concupiscentia sua
in alterutrum, masculi in masculos turpitudinē ope-
rantes. Enimvero illi dum hæc & his similia faciunt,
confitentur eos quoq; quos appellāt deos huiusmo-
di fuisse vita. Nam ab Ioue quidem stuprationes pu-
erorum atq; adulteria. A Venere autem fornicatio-
nem, à Rhæa impudicitiam, à Marte cædes, aliæque
ab alijs didicerunt, quæ Romanæ leges seuerissime
puniunt, pudicisq; omnibus in execratione sunt. An
vero dignum est eos arbitrari deos qui talia faciūt,
an non magis brutis longe stolidiores? Ergo ne qui

eos colunt, homines existimandi sunt. Et non potius, ut multis & inanimatis multo deteriores miserā dicitur: Nam si sensum animæ suæ cogitarent, nunquam profecto in hæc tam prouisi decidissent, verum tamen deum Christi patrem denegassent. Enim uero, quid illi dicturi sunt, qui istos ratione transcendunt, creaturæque vehementer affixi sunt, reueriti tam euidencia execrationis indicia, reprehensibilia ista & nepharia omnino esse, nec ipsi negabunt. Cæterum illam sibi superesse inuictam irrefragabilemque rationem extimabunt, quod mundum ac mundi partes venerantur. Gloriabuntur enim, ut qui non lapides, non ligna, figuræque hominum & mutorum animalium, volatiliū, serpentium, quadrupedūque colant. Sed solem & lunam, cunctumque ornatum cæli. Terram item omnemque liquidam fluidamque naturam venerentur. Dicentque non esse possibile, ut quis hos non esse naturaliter deos veris rationibus probet. Cum constet omnibus, ea neque muta esse neque irrationalia, sed humanam superare naturam, quod in cælis alia, alia in terris sint. Libet autem ista quoque inueniri ac perscrutari. Nam in his quoque veram contra eos rationem inuenire per facile poterimus. Verum antequam ad argumenta veniamus, iuuat creaturam ipsam contra illos citare testem clamantem quodammodo, & autorem opificemque suum deum patrem domini nostri Iesu Christi aperte prædicantem, quem inepti isti sapientes aduersantur, cum ab eo conditā adorent creaturā, ac diuino honore prosequantur. Ipsam inquam creaturā adorantem & confi-

Non idolorum cultui, sed diuinis operibus esse debet ad dicti Christi figure.

rentem deum, quæ illi sua causa denegant, aduersus illos amentiam citabimus. Ita enim homines eius partium admiratores, easque deos arbitrantur, ipsarum adinuicem consensus atque usus rite admonebit. Nempe enim hæc ipsa constantia prædicat, insinuatque patrem uerbi sui esse opificem ac deum, dum absque ulla contradictione ipsius paret imperio. Sicut diuina quoque lex admonet, dicens: Cæli enarrant gloriā dei, & opa manuum eius annuntiant firmamentum. Neque uero obscura est ea rerum fides, sed aperta valde atque conspicua his, qui mentis oculos non penitus excæcatos habent. Nam si quis creaturæ singulas assumens partes, eas seorsum accipiat, ueluti uerbi gratia, solem per se tantum lunamque seorsum & terram itidem & aerem & calidam ac frigidam, & aridam humidamque substantiā diuidens à conexu, ac iunctura mutua, singula seorsum sumat, separantemque despiciat. Inueniet profecto nil ex his per se sibi posse sufficere. Sed omnia sui mutuo egere, & suo vicissim usu auxilioque constare. Nam sol quidem una cum cælo omni circumfertur, intusque continetur, illiusque nunquam excedit orbem. Luna item & reliqua sidera lucentia testantur, quid enim auxilij à sole, pueniat. Tellus item absque pluuijs fruges profecto non germinat. Pluuijque itidem sine ope nubium, nunquam humum funderentur. Ne nubes quidem absque aere per se apparere vel constare possent. Aer quoque non à seipso, sed ab æthere incenditur, & à solis fulgore illustratur & fontes & flumina nunquam sine humo constiterent. humus item non ex seipsa solidata est, uerum super aquarum substantiā firmata consistit inuenitque, &

ipsa intra suos terminos medio scilicet orbe con-
 nexa. Mare quoque & qui extrinsecus omnem terram
 aluit, oceanus magnis ventis agitatur, & fertur quo-
 cunque illum ventorum vehemens impulerit vis.
 Venti quoque ipsi, ut tradunt, qui de rerum scripsere
 naturis, non in seipsis, verum ex incensione & ca-
 liditate ætheris ad aerem, in ipso consistunt aere, ac
 per ipsum vbiq; spirant. Quid de quatuor elementis
 dicere necesse est, ex quibus natura corporum con-
 stat, calida scilicet, ac frigida, sicca, humidaque substā-
 tia? Quis tam vecors & ita stolidus animi est, quin sci-
 at hæc simul quidem coniuncta constare? Disiuncta
 vero seorsum singula sibi mutuo inferre perniciem,
 vincente semper quod in his abudauerit magis. Nā
 calidum vi maioris algoris extinguitur, & frigidum
 maiore vi caloris euanescit. Aridumq; ab humore li-
 quescit, humidumq; siccat ab arido. Ita ergo quo
 pacto diuerunt, quæ ope sua mutuo indigent? Aut
 qua ratione ab his aliquid petendum est, cum ipsa
 ab se inuicem auxilium petant. Si enim cum de deo
 agitur, is demum nullius egens, sibiq; sufficiens, ac se
 ipso plenus, in quo vniuersa consistant, quicq; ipse
 omnibus tribuat esse diffinitur, quomodo solem &
 lunam, ac reliquas creaturæ partes, quæ huiusmo-
 di non sunt, indigent que foueri mutuo, deos appel-
 lare fas est? At fortassis diuisa seorsumq; accepta, ege-
 na esse & ipsi fatebuntur, cum eius rei euidentis proba-
 tio ante oculos sit. Simul vero conectentes omnia,
 & quasi magnum aliquod consistentes corpus, id to-
 tum deum esse dicent. Nam cum constiterit totum,

Deus sibi
 ipsi suffi-
 ciens.

nulla iam singulis extrinsecus necessitas erit. Sed to-
 rum sibi ipsi sufficere ad omnia asserent, qui se sapien-
 tes extimant. Atque hinc quoque conuincetur, at-
 que hæc ipsa ratio impietatem ipsorum, summamq;
 imperitiam non minus quam priora declarabit. Si
 enim coniuncta singula totum implent, totumq; ex
 singulis constat, totum ergo ex partibus constat, &
 vnumquodque pars totius est. Hoc autem ab his,
 quæ pie de deo sentiuntur, longissime remorum est.
 Deus quippe non partes, sed totum est. Neque ex
 differentibus constat, sed ipse autor est constantiæ
 omnium. Iam vero inspicere, quantum impietatis ad-
 uersus deum, qui ita loquuntur, enuntiant. Si enim
 ex partibus constat, oratione videbitur sibi ipsi dissi-
 milis: quippe qui ex dissimilibus perficiatur. Nam si
 sol est, luna non est: & si luna est, terra non est. Si au-
 tem terra est, non erit mare. Atque ita per singula ac-
 cipiens, quam sit hæc eorum ratio impia & inepta
 reperiet. Hoc vero ex humano item corpore colligens
 quispiam horum merito amentiam carpet. Si-
 cut enim oculus auris non est, neq; auris manus, ne-
 que venter pectus: neque item ceruix est pes, sed ho-
 rum quodq; suum implet munus, & ex his differen-
 tiis vnum consistit corpus, cōiunctas ad vsum sui
 habens partes. Disiunctas, vbi tempus aduenerit,
 quando natura, quæ coniunxit ista diremerit, pro di-
 uinæ voluntatis imperio. Ita (sed det sermoni veni-
 am summus ipse deus) si creaturæ partes in vnum
 conectentes corpus appellant deū, necesse est ipm
 quidem in se sibi esse dissimilem, ut supra docuimus,

Alias
 consisten-
 tie.

Corpus
 ex suis pa-
 rentibus
 constat.

Alter al-
 terius sen-
 sus non fun-
 gitur offi-
 cio.

diuidiꝝ rursus pro natura partium, quæ vt diuide-
rentur, acceperunt. Præterea ex ipsius quoque con-
templatione veritatis arguenda illorū impietas est.
Si enim incorporalis est deus per naturam, nec visui
nec tactui subiācens, quo pacto deum corpus autu-
mant, & quæ obrutibus patent, manibꝯque contre-
ctantur, diuinis honoribus colunt. Rursumqꝯ, si vt
vera docet ratio, deus summe potēs est, nihilqꝯ ipm
rener, sed ipse tenet omnia, omnibꝯqꝯ dominatur,
quomodo qui creaturæ diuinos honores deferunt,
tam stolidi sunt, vt non animaduertāt ipsam ab hac
diuinæ diffinitionis norma seclusam. Vbi enim sol
sub terram abiit, lucem terra ne videatur obducit, lu-
nāque interdiu sol claritate suæ lucis extinguit.
Terræ item frugibus grandio sæpius nocet. Ignisqꝯ si
vsquam succensus sit, aquarum inundatione restin-
guitur. Atqꝯ nunc quidem hyemem ardet verna tem-
peries. Nunc ver ipsum æstas non finit transgredi li-
mites suos, ipsāque rursus, ne suas excedat tempo-
ris metas, coercet autumnus. Igitur si dij essent, par-
erat eos nō ab inuicem superari, neque subduci. Sed
secum vna semper esse, beneficiaque pariter inferre
communia. Oportebat solem atqꝯ lunam & reliquā
astrorum chorum, noctu atqꝯ interdiu lucere simul,
cunctāque ab illis vna illustrari. Æstatem quoqꝯ si-
mul & hyemem, autumnum & ver oportebat indif-
ferenter eodem constare tempore. Mare misceri fon-
tibus, communēque præbere omnibus poculum.
Oportebat ferenum, ventorūque status vna fieri,
Ignemqꝯ & aquam simul communem, & vnū mor-

talibus præstare vsu. Nullus enim ex eis quando
dij iuxta eos sunt lædi potuisset. Nihil quippe illi no-
xium, sed vtilia cuncta moluntur. Cæterum si ista fi-
eri possibile non est, quod ea sibi inuicem contraria
sint, quomodo sibi contraria & repugnantia, nec si-
mul constare valentia, deos appellare fas est, aut di-
uinis obsequijs colere. Porro quæ aduersum se mu-
tuo per naturā dissona sunt, ea quo pacto petētibꝯ
pacem præstabunt, aut erunt eis cōcordiæ præfules.
Igit neqꝯ sol neqꝯ luna neqꝯ alia q̄libet creaturæ por-
tio: multoqꝯ minus q̄ in auro & lapidibus & mate-
ria reliqua sunt sculpta simulacra, ne illi q̄dem quos
poetæ fingūt, Iupiter, Apollo, & ceteri dij merito di-
cendi sunt, vt vera ostendit ratio. Sed hæc partim cre-
aturæ portiones sunt, alia inanimata noscuntur, alia
homines tantum fuere mortales. Quocirca & huius
modi religio, deorūqꝯ fictio non pietatis esse, sed
iniquitatis plane ac totius impietatis inuectio, ingē-
risqꝯ erroris argumētum, ex vnus ac solius veri dei
paris domini nostri Iesu Christi scientia innotuit.
Quoniā igitur ita se res habet, probatumqꝯ est eam,
quæ apud gentiles est simulacrorū culturam, impie-
tatis omnino esse plenissimā, neqꝯ ad vtilitatem, sed
ad summā perniciē fuisse humano generi innectam.
Age iam sicuti initio promissimus, detectis & confu-
ratis erroribus veritatis, peragamus viam, contem-
plemurqꝯ duces & conditores rerum, patris ver-
bum, vt per ipsum eius etiam intelligamus patrem.
Sciāntque gentiles quantum se à veritate detorserint.
Ea quidem præmissimus, nihil aliud quā error huma-

ni generis fuisse coniuncta sunt. Porro veritatis via ad eum, qui verus deus est, dirigit. Ad eam vero cognoscendam, & exactissime intelligendam, nullius extra nos positæ rei opem necessariam habemus. Neque sicuti deus ipse super omnes est, ita & via, quæ ad illud ducit, longe vel extra nos sed intra nos est atque in initium à nobis inuenire possibile ducimus. Quæ admodum & Moyses docuit dicēs: Verbum fidei intra cor tuum est. Quod & saluator sua autoritate confirmans: Regnum (inquit) dei, intra vos est. Intus igitur in nobis fidem ac regnum dei habentes, celeriter inspicere & intelligere possumus, omnium regem salutare patriis verbis. Nec est sane cur occasiones præferent gentiles idolis seruiētes, aut alius omnino quispiam seipsum fallat, quasi hæc non habeat viam, atque ideo excusationem suæ impietatis inuenisse se putet. Omnes enim profecto hæc ingressi sumus & habemus, & si non omnes illam pergere instituerunt. Sed prætergressi eam secus transire maluerunt, ob eas, quæ se exterius pelliciunt, blandas seculi voluptates. Quod si quis interroget, quænam ista sit, vniuscuiusque esse animam dixerim, atque insitam illam intelligentiā. Per ipsam enim solam deus inspicere & intelligi potest. Nisi forte sicuti deum negauerunt, ita animam quoque se habere impij inficiabuntur. Iustius id quidem quam cætera. Neque enim eorum est qui sensu præditi sint, negare autorem suum & opificem deum. Quod igitur vnusquisque hominum animam, eamque rationalem habeat, simpliciores quosque paucis docendum puto, ob id in primis, quod non desunt hæretici, qui & istud negent, arbitrantes nihil esse

Deus anima tantam
intelligi
ac uideri
potest.

hominem, nisi apparentem corporis speciem, ut hoc ostenso, apertius deinceps aduersus idola, euidentiusque documētum habeant. Primum itaque illud haud exiguum argumentum est, rationalem esse hominis animam, quod per eam ab irrationalibus differat. Idcirco enim illa irrationalia vocare consueuimus, quod humanum genus ratione sit præditum. Deinde illud quoque ad hoc non parum valet, quod solus homo, quæ sunt extra se posita cogitare & absentia versare animo queat. Itemque ratiocinari, discretionisque iudicio, quod præstet eligere. Nam bruta quidem sola hominis cernunt præsentia, & ad ea tantum appetenda feruntur, quæ oculis subiacent, quamlibet illa in posterum noxia sint. At homo non ad ea quæ conspicit, impetu ducitur. Sed quæ oculus hauserit, ratione diiudicat. Sæpe namque appetitum ratione continuit, & cogitans denovo recogitauit. Nullusque est veritatis amicus, quin sentiat differre plurimum à corporis sensibus intelligentiam hominum. Idcirco nempe ipsa quod aliud sit, efficitur ipsorum sensuum iudex, & quæ illi adsumunt, ista diiudicat & reminiscitur, eisque quid sit melius indicat. Nam oculi quidem solius videre est, audire aurium, oris gustare, narium percipere odores, & manuum tangere. Verum quæ videre oporteat, quæ audire, gustare, olfacere, contingere, non iam sensuum munus est, sed animæ, rationisque discernere proprium est. Quippe, & gladium potest manus accipere, & venenum gustare os. Sed nescit quod ista noceat, nisi animi dictante iudicio. Videaturque hoc, ut id interim in imagine inspi

Hominis
& bruta
rū discrimen.

ciamus, Lyrae esse simile, concinnæ, ac bene dispositæ, & musico illam cum disciplina tenenti. Sicut enim in fidibus Lyrae quælibet sonum habet proprium, alia grauem, acutum alia, & alia medium, alia acuti tenoris, & alia alium, estque illarum indiscreta concinnentia, difficilisque sine arte discerni. Tunc enim earum & concentus ostenditur, & recta connexio, cum is qui continet lyram, perite percusserit chordas, & congrue quamque tetigerit. Eodem modo & sensibus in corpore Lyrae instar aptatis, cum illis perita mens præest, tunc & anima quid agat, quidve operetur, discernit, & nouit. Hoc autem est tantum hominum proprium, hoc humanæ animæ ac rationalis insigne, quo illa utens, à brutis animalibus differt, atque indicat se aliud esse, quam quod in corpore cernitur. Sæpe denique homo in terra constitutus, cælestia rimatur & conspicit. Sæpe item quiescente corpore & dormiente, domo agitatur interiorius, & quæ sunt extra se cernit. Profectus loco atque ambulans, & notis, ac familiaribus obuians, ac per hæc diurnos actus suos crebro diuinans, ut sic dixerim, atque prænosens. Hoc autem quid aliud est, quam rationalis anima, in qua homo cogitat, & conspicitur quæ supra se sunt? Sed enim illud quoque certum erit aduersus eos argumentum, qui adhuc se ad stoliditatis & imprudentiæ plenam rationem conuertunt. Quo enim pacto, cum sit corpus mortale per naturam, homo versat animo immortalitatem, ac virtutis gratia, mortem sibi sæpe conscium? Aut quomodo cum sit corpus temporale, ho-

mo tamen conspicatur æterna spretisque præsentibus, ad illa desiderium transferat? Corpus nempe ipsum talia nunquam cogitaret, neque ea, quæ extra se sunt posita volueret, mortale enim & temporaneum est. Aliud igitur sit, necesse est, quod contraria, & præter naturam corporis cogitat. Quid ergo illud est nisi rationalis, immortalisque anima? Ipsa enim non intrinsecus plane, sed extrinsecus, sicuti Lyrae musicus, meliora corpori dicitur & insonat. Rursus vero, qua ratione oculus cum per naturam videat, & auris audiat, alia quidem refugium, alia eligunt? Quis oculum ne videat cohibet, auremque arceat auditum? Quis gustu ad officia sua naturaliter pronum à naturali appetitu sæpius continet? Quis manum ad tangendum effictam, quiddam contingere sæpius prohibet? Quis item olfactum ad percipiendos odores inhiantem, à suo interdum auertit munere? Quis ista contra naturalia corporis agit officia? Aut quomodo naturæ suæ corpus oblitum, ad alterius consilia vertit, atque ad illius regit nutum? Ista profecto nihil aliud indicant, quam rationalem animam præesse corpori. Neque enim seipsum corpus agere solet, sed ab alio & agitatur & fertur. Sicuti ne equus quidem semet subiugat, sed à rectore vi potestatis impellitur. Idcirco denique & leges hominibus bona quidem agere, malaque declinare iubent, brutis vero bona, malaque discernere, datum non est, quippe quæ sunt mentis ac rationis expertia. Igitur inesse hominibus rationalem animam ex his, quæ præ diximus, constare puro. Quod autem illa immortalis

*Legibus
homines
reguntur
ut bona se
sententur, à
malis ue-
ro resiliat*

quoque sit, id quoque necessario in doctrina ecclesiastica sciendum, pro confutationis idolorum certo argumeto. Porro huius rei notio est vicino petenda est, ex agnitione scilicet corporis, & ex eo quod a corpore differat. Nam si illam ratio aliud esse quam corpus ostendit, est autem corpus natura mortale, cum non sit anima naturae corporeae, necesse est hanc contra quam corpus esse immortalem. Rursum si mouet anima corpus, ut patuit, nec ab alijs ipsa mouetur, sequitur cum a seipsa moueatur anima, etiam corpore posito, a se rursus illam moueri. Non enim anima est, quae moritur, sed recedente illa, corpus extinguitur. Igitur si quidem ipsa moueretur a corpore, consequens esset, ut eo quod mouebat, recedente ipsa, moreretur. Si autem anima mouet corpus, multo magis necesse est ipsa se moueat. Ea vero si ab seipsa mouetur, necessario & post mortem corporis uiuit. Quippe motus animae nihil est, quam uita ipsius. Sicuti uidelicet, & corpus tunc uiuere dicitur, quando mouetur, & tunc mori, cum a motu quieuerit. Hoc autem & ex effectu eius cum est in corpore, manifestius cernitur. Si enim & cum accessit ad corpus, ipsi quoque connexa non ad corporis modum contrahitur, siue redigitur. Sed illo saepius in lectulo cubante, ac ueluti in morte quiescente, ipsa naturali uisua uigilans, naturam corporis transiit, & ueluti eius soluta nexibus cum persistat in corpore, quae super terram sunt conspicitur & uidet. Saepo uero & his, qui a terrenis corporibus remoti sunt, sanctis atque angelis fungitur. Atque ad eos per animi munditiam penetrat, quo modo

Motus animae est uita ipsius animae.

non multo magis absoluta corpore, quando is, qui eam illi colligauit, uoluerit deus, euidentiore intuata est, immortalitatis notionem. Si enim etiam connexa corpori extra corpus agebat uitam, quanto magis & post mortem corporis uiuet, neque unquam uiuere desinet deo iubente, qui sic illam condidit per uerbum suum dominum nostrum Iesum Christum. Ideo denique immortalia & aeterna sentit & cogitat, quia immortalia est. Et sicut mortalis corporis sensus non nisi mortalia cernunt, ita immortalia uidentem & cogitantem animam necesse est immortalem esse, ac semper uiuere. Namque immortalitatis cogitationes & intelligentiae, nunquam ipsam deficiunt manentes in ea, ueluti fomenta ignis in ea ueritate immortalitatis excitantes. Idcirco denique & diuinae speculationis habet notionem, ipsa quoque sui efficitur uia, non extrinsecus, sed ex se ipsa dei uerbi scientiam & intelligentiam sumens. Dicitur ergo sicut & antea diximus. Huiusmodi homines sicuti deum negauerunt & inanimata uenerunt, ita & rationalem se non habere animam existimantes, ex eo iam suae dementiae poenas expendere, quae inter bruta numerantur. Atque ideo, ut inanimata simulacra uana superstitione colentes, dignos miseratione esse, alieno quoque regimine. Quod si se animam habere dicunt, ac de illius ratione gloriantur, quid quasi non habeant animam, rationi contraria moluntur, & quae non conuenit sentiunt, meliores se ipsos deo quoque facientes. Cum enim immortali sint anima, neque sibi uisibili, deum his quae uidentur & mortalia sunt, assimilare praesumunt. Cur autem sicuti a deo recesserunt, sic ad illum non

Vix potest quis concupiscentie sordibus inuoluitus ad deum conuerteri.

rursus confugiunt? Possunt enim quemadmodum à deo auersi sunt animo, & quæ non sunt finire deos, ita ratione mentis ascendere, rursusq; ad deum conuerteri. Possunt inquam ad deum conuerteri, si quas inderunt totius concupiscentiæ sordes deponant, ac se tandem lachrymis abluant, quo ad omne quod alienum inhaererat animæ deserant, ipsamque solam ut condita est, puramq; nitantur ostendere, ut sic demum in ea speculari verbum patris, ad cuius imaginem ab initio facti sunt possint. Ad imaginem enim & similitudinem dei factus est homo, ut scripturâ diuina significat, quæ dicit ex persona dei: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Unde & cum omnem adiectam sibi peccati labem ab se diluerit, puramq; in se & integram dei seruarit imaginem, merito iam illustrata veluti in speculo verbum inspicit imaginem patris, atque in ipso patrem, cuius est saluator imago, specularur. At vero si minus sufficit animæ magisterium, ob ea quæ extrinsecus illius intelligentiam turbant, ne videat quid præstantius sit, possumus & ex his quæ videntur notionem dei comprehendere: Creatura literarum instat per ordinem & congruentiam suam dominum, opificemque suum significantem & clamantem. Quippe cum summe bonus ac benignus deus sit, curamq; habeat conditarum à se animarum, quia inuisibilis per naturam & incomprehensibilis est, omnemque conditam substantiam transcendit, atque ideo humanum genus consequi illius intelligentiam notionemque non poterat, quod hæc ex non existentibus sint, ille autem æternam substan-

tiam habeat, huius rei gratia deus creaturam verbo suo ita distinxit atq; composuit, ut quia ille est natura inuisibilis, vel ex operibus agnosci mortalibus posset. Sepe enim artifex ex operibus etiam cum non videtur agnosceatur. Sicuti autem de sculptore Phidia traditur, quod ipsius opera ex commensione quadam & membrorum adinucem proportione, absente quoque Phidia cernentibus indicent, ita & ex mundi ordine & ratione constanti, huius autor & conditor deus intelligi debet, & si corporeo non cernitur intuitu. Non enim inuidit nobis inuisibilem naturam suam deus, ne quis id possit obindere, aut se hominibus omnino demisit incognitum. Verum ut prædixi, creaturam ita disposuit, ut & si ipse in sua natura videri non possit, ex operibus tamen possit agnosci. Neq; ego istud à meipso nunc loquor, sed quæ à theologo viris didici, refero. Quorum vnus Paulus ad Romanos quidem scribens, ita ait: Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Lycaonibus vero contestans dixit: Et nos homines sumus similes vobis passibiles adnuntiantes vobis, ut ab inanibus conueramini ad deum viuum, qui fecit caelum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt. Qui in præteritis generationibus permisit omnes gentes ire vias suas, quâuis non sine testimonio reliquit seipsum, benefaciens de caelo vobis, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & letitia corda vestra. Quis enim intuens celi ambitum, & solis ac lunæ ordinatissimum cursum, aliorumque siderum positiones ac circuitiões, ortus atq; obitus, quæ

Artifex ex opere agnosceatur.

cum contrario motu ferantur & vario, in ea tñ differe-
 rentia similem simul omnia ordinem seruant, nō in-
 telligit ista non seipsa fecisse, sed alium esse, qui cun-
 cta disponat opificem? Quis orientē quotidie aspi-
 cians solem, lunāmq; noctu apparētem, eademq;
 semper incrementa, & certo dierum numero indemu-
 tabili seruantem lege, sideraq; alia discurrere, cur-
 sus suos variantia, alia nunq; vagando moueri, non
 statim animaduertit, quæ per naturā contraria sunt,
 connecti sibi, & concinnā habere harmoniam, puta
 calida frigidis, & humidis sicca misceri, neq; aduer-
 sum se bella seditionesque mouere, vnumque simul
 omnia perficere corpus, non consideret extra hæc es-
 se qui ista coniunxit? Quis hyemem veri concedere
 æstatiq; ver, & autumnō æstatē vider, at idq; cū ista
 sibi contraria per naturā sint, quippe aliud ex his fri-
 gus, aliud calorem infert, aliudq; germina nutrit, &
 aliud perficit, simul tñ omnia æqualem, & innocuū
 hominibus præbere vsu. Nec statim cogitat præ-
 stantiorē his aliquem esse, qui præstet omnibus æq;
 litatem cunctaq; gubernet, & si hunc minime vide-
 at? Quis cū vider nubes in aere ferri, atq; in nubibus
 aquas detineri graues, non huius opificis memoria
 tangitur, cuius ista imperio fiunt? Quis item intuens
 terrā ipsam natura grauissimā insidere aquis, ac su-
 pra fluidā materiam suam seruare firmitatem, non
 agnoscat esse aliquem, qui ista ordinauerit & fecerit
 deum? Quis cum aspicit humum fruges suis ferre tē-
 poribus, & imbes cælitus demitti, inundare flumi-
 na, fontésque profluere, animalia item ex dissimili-

bus nasci, istaq; non semper, sed statuis quæq; tem-
 poribus fieri? Quis inquam in his, quæ dissimilia &
 contraria sunt, æqualem ac dissimilem perfici ordi-
 nem attendit, non continuo cogitat vnam esse vir-
 tutem, quæ ista distinguat atque disponat? Hæc em-
 per se nunquam profecto consistenter, aut appare-
 re possent, quod naturaliter sibi inuicem contraria
 sint. Nam aqua natura grauis est & ima petit, nubes
 contra leues, & superna semper appetentes, & iamē
 grauiores aquas ferri nubibus cernimus. Terra ite-
 dem grauissima est, vt ea aqua sit leuior, ab his tamē
 quæ leuiora sunt, quod est grauius ferretur, neque di-
 labitur, sed stat immobilis terra. Masculus item non
 idem quod fœmina est. Vtrunque tamen in vnum
 cogitur, & ab vtrisque generatio vna conficitur si-
 milis animantis. Atque, vt breuiter dixerim, calido
 contrarium est frigidum, humidūque sicco repu-
 gnat, vbi tamen simul cōuenēre non secum dissidēt,
 sed cōsensu mirabili vnum corpus, omniūque ge-
 nerationem perficiunt. Nunquam igitur quæ sibi p
 naturam contraria & repugnātia sunt, in vnum per
 seipsa coirent, nisi præstantior esset ac dominus, qui
 illa coniungit. Cui ipsa quoque elementa famulan-
 tur vt domino, & prompte cedunt & semper obtē-
 perant, nec horum quodlibet suam naturam in spi-
 cians alteri reluctatur. Sed agnoscunt iam iungen-
 tem dominum, concordiam adinuicem seruant, na-
 tura quidem contraria, sed ad regentis nutum, mi-
 rabili amicitia coniuncta fœdere. Nam nisi præstan-
 tioris potestatis imperio facta esset omniū vna cō-

*Oia cer-
 tis tēpori-
 bus suū ui-
 gorē exer-
 cent, uelut
 humus
 fruges,
 ac plui-
 as nubes,
 & sic de
 similibus*

mixtio, quo modo vel graue leui, vel humido aridū, vel rotundum recto, vel calidum frigido, vel humor, aut lunæ sol, aut sidera celo, aut nubibus aer misceri, & conuenire potuissent? Cum sit cuiusq; ad alterum dissimilis omnino natura. Alias enim fuisset horum aduersum se ipsa magna dissentio. Et cū aliud refrigeraret, aliud vreret, & graue deorsum traheret, leue iursum e contra ferret, solq; illustraret, & aer obnuberet, astra quoq; aduersum se dissiderent, quod alia quidem superius, alia sint inferius posita, nox item diei nunquam cederet, sed pugnare aduersus illam ac dissidere persisteret. Porro si sic ista coniungerent, non iam mundum compositum, sed summa confusione rerum, neq; ordinem, sed temeritatem, non constantiam, sed plane inconstantiam, non modum, sed immoderationem videremus. Vniuscuiusque enim discordia & pugna, aut omnia simul tollerentur, aut id solum appareret quod superasset. Idq; rursus confusa omnia & in composita ostenderet. Quippe solum relictum reliquorumq; vsu destinatum, hoc omne incongruum efficeret atq; inconcinnum, veluti si pes solus aut sola manus reliqua esset, totius corporis desideraretur integritas. Nam qualis quæso mundus esset, si solus appareret sol aut luna, sola menstruum perageret cursum, si sola nox aut dies sola obtineret? Quænam rursus esset congruentia, si vel cælum solum sine stellis, vel solq; stellæ sine celo essent? Quid vero utilitatis afferret, si solum esset mare, vel si sola terra sine aquis alijsq; creaturæ partibus in suo iaceret situ? Qua aut ratione, v

homo appareret in terris, vel vllū omnino animal, si elementis aduersum se dissidentibus vnū ex his obtineret, neq; ad corporum constantiam sufficere posset. Non em̄ ex solo calido, aut solo frigido, vel humido solo vel arido quippiā omnino constaret, sed essent confusa om̄ia prorsus & incōposita. Ne ip̄um quidem quod superare videretur, sine aliorū opitulatione constare quiuisset. Ideo quippe modo consistunt, quod se mutuo amplectuntur, & fouent. Qūm igitur non temeritas, sed ordo mundo inest, neq; immoderatio, sed modus, neq; in compositio facta, sed honestus ornatu, mundiq; aptissima om̄ino cōpositio, necesse est veniat in mentē, cogitationemq; nostram, is qui ista coniunxit atq; connexuit eorumq; concordiam molitus est dñs. Et si em̄ minime oculis cernitur, aut ex ordine magniq; consensu eorū, quæ per naturam contraria inuicem sunt, intelligere possumus horum principem & ducem atq; regem. Sicut em̄ si ciuitatem ex multis varijsq; mortalibus cōstantem, paruulis, magnis, opulentis, inopibus, senibus, iunioribus, maribus, fœminis, ordinate inhabitari videamus, eosq; qui intus sunt multos licet & varios in vnā conspirare concordiam, neque diuites aduersum pauperes erigi, nec magnos contra paruos, neque aduersum senes iuniores moueri, sed om̄es si mul per summam æquabilitatem tueri pacē. Sinḡ ista videamus eiusec profecto concordie causam, cōijcimus principis esse præsentia, & si illū minime cernam⁹. Neq; em̄ si essent plures creaturæ principes, seruari posset hic r̄atus reuordo, sed eēt cōfusa oia, dū

Vniuersa
conmixta

Ornatu
uniuersi.

quifq; arbitrio suo oīa traheret, atq; aduersus alium diffideret. Sicut em̄ dicebamus deorum multitudinē id efficere, vt sine deo simus, ita fateri cogimur, multorū principatum, vtz auferre dominū. Cum em̄ illud sibi vicissim tollant, nullus iam erit princeps. Sed principatus desideratio apud om̄es praualebit. Vbi vero princeps non est, ibi om̄ino desideratur ordo, sicut cōtrā, vnus multorū ordo atque consensus, vnū etiam indicat principē. Veluti si quis de longe audiat lyrā ex multis varijsq; fidibus compositā, earūq; consonantiā miretur harmoniam, q̄d non sola grauis vox perficiat sonum, neque acuta tantū, neq; sola media, sed om̄es pariter modo parili vnum efficiunt concentū, prorsus intelligit, non à seipsa moueri lyrā, aut à pluribus ipsam pulsari, sed vnū esse musicum, qui singularē fidium sonum in vnā congruam consonantiā artis peritia misceat, licet eum minime videat. Ira cū sit omnino concinnus mūdi totius ordo, neque ab inferioribus superiora, neq; à superioribus inferiora dissideant, sed vnū simul omnia perficiāt ordinem, consequens est, vt non plures intelligamus, sed vnum creaturę totius principem & regē, qui suo lumine omnia illustret & moueat. Neq; em̄ plures eēt creaturę autores & principes arbitrari fas est, sed vnum eius opificem fidelissima pietate credere conuenit. Hoc etiam creatura ipsa aperte indicante. Est enim id verum profecto cerrumq; documentum, q̄d vnus sit qui hoc omne creauerit, quod non plures, sed vnus sit mūdos. Nam si quidem plures essent dii, plures q̄q; mūdos esse oporteret, ac varios.

*Afferit q;
si plures
dij fuisset,
plures etiam
mundos
creauissent.*

Neq; em̄ deceret multos vnum fabricare mundum, neq; vnum à multis fieri propter illa, quæ ex his sequerentur indigna. Primum quidem, quod si à multis vnus fieret mundus, ille illorum fugillaretur infirmitas, quod vnum opus multi peregissent. Atque ex hoc haud breue traheretur in dicitum imperfectæ cuiusq; scientiæ. Si em̄ sufficeret vnus, nequaquam plurimi singulorum supplerent defectus. At vero in deo mancū aliquid dicere, nō mō impiū est, sed om̄e supgredit nefas, nā & in hoībus nemo p̄fectū opificem dicit, q̄ q̄dus vnū opus nō solus, sed multorū solatio, & ope subnixus effecerit. Si autē quilibet potuit p̄ficere totū, socialiter tñ id egisse omnes referantur, ridiculum id profecto erit. Quod si glorię causa vnusquisq; operatus est, ne quasi impotens existimaretur, huiusmodi vanitatem in dijs dicere ineptissimum est. Deinde si quilibet ad totius opificium potens erat, quid opus est pluribus, cum vnus ad om̄ia sufficiens sit? Præterea impiū simul indignūq; videt, si cū opus vnū sit, autores eius plurimi, differētesq; dicunt. Est q̄ppe naturalis ratio, vnū atq; p̄fectū pluribus differtibusq; præstare. Ad hæc illud quoq; sciendum, q̄d si à plurimis mundus esset effectus, differentes vtq; haberet motus, sibiq; dissimiles. Nam cum ad singulos autores aspiceret, varijs etiam motibus agerēt. At vero in ea differētia, sicut antea dixim⁹, scēda eēt incompositio, rerumq; vaga temeritas. Nempe em̄ nec nauis si regatur à multis, recto nauigabit cursu, nisi vnus sit qui clauum teneat gubernator. Neque lyra si pulsetur à pluribus, concordem efficiet sonū

nisi vnus hanc feriat artifex. Igitur cum sit creatura vna, vnus mundus, & eius ordo vnus, vnum quoque illinc opificem & regem intelligere necesse esse. Idcirco enim & ipse conditor vnum omnino mundū fecit, ne si multos condidisset, multi etiam putarentur opifices. Sed vnus magis operis, vnus quoque autor esse crederetur. Non tamen quia vnus est mundus. Poterat enim & alios mundos facere deus, sed quia vnus factus est mundus, necesse est vnum quoque esse ipsius opificem credere. Quis ergo erit hic talis? Necessario enim id quoque insinuandum atque dicendū est, ne huius ignoratione seductus quispiam alterum suspicetur, & in eandem rursus impietatis foueam corruat. Arbitror autē neminem de eo quismā sit posse dubitare. Si enim quōs poetæ deos dicunt deos non esse conuincit ratio, Et eos qui creaturā diuinis persequuntur honoribus errare ostendit, prorsusque idololatria gentium sine deo esse, atque impium de monstrauit. His omnibus sublatis, necessario iam restat religionem nostram piā, solam, ac veram cōfiteri, eumque qui a nobis prædicatur & colitur, solum esse verum deum & creaturæ dominū, & huic subesse omnis opifices. Quis igitur hic est nisi sanctissimus, & qui omnem conditam substantiam transcendit Christi pater? Qui tanquam gubernator optimus, sapientia sua, & verbo, domino nostro IESU CHRISTO cuncta salubriter moderatur, regit, atque disponit. Facitque, vt facienda optime ipse censerit. Ea vero se habent optime, quæ & facta videmus, & fieri cernimus. Hoc enim & ipse vult. Nec

est quamobrem quispiam his derogat fidem. Nam siquidem ratione careret creaturæ motus, & temere hoc omne ferretur, non iniuria fortasse quisque ista non crederet. Si autem sapientia & ratione, & scientia constat, omnique ornatu insignitum est, necesse est præfulem istum & illustratorem, non esse alium quam dei verbum. Verbum autem dico, non quod per singula quæ dicuntur, innectitur, simulque procedit, quod etiam seminale verbum quidam appellare consueuerunt, inanimatum, nihilque cogitans, aut intelligens, sed exteriori solum arte operans, pro arbitrio, & disciplina volentis, neque quale est rationalis generis verbum, quod ex syllabis compositum in aere significatur, sed boni patris & dei omnium viuum & autorem deum ipsum verbum dico. Quod cum aliud quid sit qua genita, & creata omnia proprium ac solum patris optimi subsistit verbum. Quod hoc omne ditinxit, atque composuit, suaque illustrat prouidentia. Quippe, cum patris boni bonum sit verbum, omnium distinxit ac disposuit ordinem, contrariis quidem contraria suę maiestatis virtute connectens, atque ex his vnam congruentiam moliens. Hoc dei virtus, & dei sapientia est. Cælum perpetuo vertit, terramque suspēdens, in nihilo nutu proprio & voluntate solidauit. Hoc illustratur sol, vt orbi radijs sui splendoris effulgeat. Hoc luna mēstruis vicibus varia luce nitescit. Per hoc & aqua libratur in nubibus & imbres irrigant terram, mareque suis terminis cingit, & humus omnigenū arborum, frugū, herbarum, florū

uarietate distincta virefcit. Quod si quis forte infidelis querit ea quæ dicta sunt, an verbo dei sint condita, insanit quidem qui est eiusmodi de verbo dei dubitare audens. Potest tamen ex visibilibus rebus ad moneri, euidentis satis documento, omnia dei verbo sapientiæq; consistere, neq; conditum aliquid firmari potuisse, nisi verbo factum esset & verbo dei, sicut dictum est. Verbum autem hoc nõ humano, vt dixi, more compositum ex syllabis, sed patris sui incommutabilis imago est. Homines enim cum ex partibus compositi sint, & ex non existentibus conditi, compositum ac solubile habent & verbum. At vero deus, qui sempiternum esse habet, incompositus est. Idcirco & eius verbum, quod pari ratione esse habet, compositum nõ est, sed vnus est, atq; vnigenitus deus, q; ex pre veluti ex fonte bono, bonus p;diens, cuncta disponit, & continet. Causa vero, per quæ dei verbum condita omnia fecit, est profecto mirabilis, indicaturque extra ea non potuisse aliter fieri. Nam conditarum rerum omnium natura, quippe quæ ex non existentibus subsistit, fluxa est, imbecillis, mortalis, si per se inspiciat. At vero deus omnium bonus, & summe bonus per naturam est. Idcirco & clemens est atq; pñssimus. Bonus vero cum sit, nullius rei inuidia tangitur. Vnde & nemini esse inuidit, sed omnes esse vult, vt habeat erga quos benignitate vti possit. Cum igit; cerneret omnem genitam naturam conditionis suæ ratione fluxam esse, atq; dissolui, vti ne istud pateret, totumq; hoc rursus solueret in nihilũ & esse desineret, sempiterno verbo suo con-

Verbum
patris
quale.

ditis omnibus, & in substantiam prouecta creatura, non eam permittit natura suapte ferri atq; iactari, ne ve rursus periclitaretur ad inane deuolui, essentialiq; priuari. Sed vt summe bonus verbo suo, & ipso deo totam simul regit atq; constituit, vt verbi principiaru, & prouidentia, ac dispositione illustrata creatura permanere firmiter possit, vt pote eius qui vere ex patre prodijt, verbi particeps facta, ac per ipsum vt esse possit adiuta, ne patiatur quod passa esset necessario, nisi leuaretur à verbo, scilicet ne esse desineret. Id autem est imago dei inuisibilis primogenitus omnis creaturæ, quoniam per ipsum & in ipso consistunt omnia visibilia & inuisibilia, & ipse est caput ecclesiæ, sicut veritatis magistri in sanctis literis docent. Ipse deniq; omnipotens ac perfectus, sanctus patris sermo inuectus omnibus, & viribus suis omnibus in locis exercitis, illustransq; simul omnia visibilia & inuisibilia, cuncta in seipso continet, atq; restringit, nihil omnino relinquens sua virtute destitutũ, sed omnia, & per omnia seorsum singula, & simul vniuersa viuificans, & perfecte custodiens. Ac principia totius substantiæ visibilis, calidum scilicet & frigidum, humidum & aridum, in vnũ coacta coniungens, secum non dissidere facit, sed vnã & consonã harmoniam omnia simul efficere. Per ipsum nempe, ipseusq; virtute, neq; calidum frigidum, nec sic cohumidum reluctatur, sed amica & veluti cognata euasere, quæ per seipsa interim contraria fuerant. Conuenientiaq; simul, & vitam visibilibus præstant, & corporibus vt sint principia, fiunt. Huic sc-

Christus
caput ec-
clesiæ:

ne deo, dei verbo obtemperantia, & quæ terris sunt, viuificantur, & quæ sunt in cælis consistunt. Atque ideo mare quidem totum, & magnus oceanus, montus suos intra suos terminos cohibet. Tellus itē ois herbida varijs vestita floribus, omnigenisq; vt dixi, arboribus compta, lætam sui faciem cernentibus exhibet. Ac ne singulis immorer quæ aperta sunt, nihil est in rerum natura, quod non in ipso, & p ipsum & factum fuerit & consistat, vt ait inclytus ille theologus: In principio erat verbum, & verbū erat apud deum, & deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Veluti si musicus lyra diligēter instructa, grauiā acutis, & alijs media per artis peritiam iungens, vnum ex omnibus consonum efficiat melos. Ira & dei sapientia, hoc totum ac si lyram tenēs, & terrenis aëria, aëreisque cælestia copulans, & singulis vniuersa connectens, naturę ac voluntate circumagens mundum vnum, & vnum eius ordinem pulchre atque aptissime conficit. Ipse quidem apud patrem immobilis permanens, cunctaq; sua constantia mouens, vt suo est libitum patri. Quod enim mirabile est ipsius diuinitatis insigne, vno eodemq; suæ potestatis nutu, non ex interuallis, sed simul omnia porrecta, rotunda, superiora, media, infima, liquida, frigida, calida, visibilia & inuisibilia, pro cuiusq; natura agit atque disponit. Vno enim ipsius nutu & rectum recti iure, rotundumque rotundi circummagitur lege, mediūmque, vt est, mouetur, calescit calidum, aridumq; siccat, & omnia iuxta naturæ suæ rationem, vitā

ab eo constantiamq; percipiunt. Ac per ipsum mirabilis quædam & diuina profecto harmonia perficit. Atq; vt exēplo, pposito restāta possit intelligi, sit huius rei magnus quidem chorus imago: Sicut igitur constante choro ex diuersis hominibus, pueris, mulieribus, iunioribus, senioribus, vnoq; chori principe significante, quilibet pro ingenio ac virtute sua se exercet, virq; vt vir, et puer vt puer, senex item vt senex, & iuuenis vt iuuenis canit, omnesq; vnum efficiunt amœnum suauiemque concentum. Vel sicut anima nostra sensus corporeos in puncto temporis, secundum cuiusq; officium mouet, vt præsentē vnā re, simul omnes moueantur. Et oculus videat, auris audiat, tangat manus, olfactus percipiat odorem, & gustus iidem gustet. Sæpe vero & alias corporis partes, vt pedes etiam ambulent. Sine, vt tertio ad hoc significandum vramur exemplo: Sicuti magnā ædificata ciuitate, quæ à conditore suo principe ac rege administratur & regitur, præsentē illo & imperante, & ad omnia iacientē oculos, sequuntur omnes. Et alij quidem ad agriculturam, alij rigandi gratia, ad aquarum properant ductus, alius frumentatum proficiscitur, & hic ad curiam vadit, ille ecclesiam ingreditur, & iudex ad iudicandum, princeps vero ad danda iura legesque refidet, pergirque continuo artifex quidem ad suum ministerium, nauta vero ad mare descendit, faber item ad suum quisque opus, ad curandum medicus, cementarius ad ædes construendas proficiscitur, & ille quidem egreditur in agrum, ille ex agro regredit, alij in ciuitate versant

Similitudines aptissimæ.

alij vrbem exeuntes, in eam denuo redeunt. Hæc autem omnia principis vnus præsentia, eiusq; imperio & constituto fiunt atq; consistunt. Eadem ratione, & si exemplum sit perexiguum in omni creatura, maiore tamen mēte oportet intelligi. Nam sub vno momento nutus cuiusq; dei verbi, simul hoc omne pulchre disponitur, & à singulis quæ sunt sui muneris, fiunt, ac simul ab omnibus vnus ordo perficitur. Nutu enim ac virtute rectoris, & omnium principis diuini paterniq; verbi, cælum veritur, astra mouentur, lucet sol, & luna suos circulos peragit, ab ipso illustratur aer, æther incenditur, spirant venti, mōtes in sublimē porrecti tenduntur, vndis mare agitur, & quæ in ipso sunt animalia nutriuntur, terra immobilis permanens, ferendis frugibus semina suo confouet gremio, formatur homo, & viuunt & moritur, & oīa prorsus animalia mouentur. Vrit ignis, aqua refrigerat, scaruriunt fontes, & amnes inundant, tēpora transuolant, adueniunt horæ, descendunt pluuia, nubes implentur, grādo demittitur, labitur nix, & in crySTALLUM glacies concreta solidatur, volitant aues, reptilia serpunt, natāt aquatilia, nauigatur mare, humus a spectro semine suis quæq; temporibus virentia profert, crescunt arbores atq; ex his aliæ vigēt, fructusq; ferunt, aliæ ad maturitatem prouehūt genitos, aliæ ad incrementa prouectæ fenescūt, atq; deficiunt, & alia quidem pereunt, alia nascuntur, & in lucem prodeunt. Hæc autem omnia, & multo plura his, quæ pro multitudine numerare non possumus, mirabilis profecto, & mirabilium effector operum

Mira
Athanasiij
facundia.

deus, dei verbum illuminās atq; viuificans, nutu suo mouet, ordinat, regit, vnum efficiens mundum, non extra se inuisibiles virtutes, aut à sua ditione extorres dimittens, has enim illarum quoq; conditor vna complexus, inter omnia continet, suocq; viuificat nutu atq; prouidentia. Nihilq; est, cur huic rationi fides deroganda sit. Sicut enim prouidentia ipsius augentur corpora, & rationalis mouetur anima, rationēq; ac vitam habet, idq; probatione non indiget, quippe ista cernimus fieri, ita rursus dei verbum vno ac simplici nutu, potestatis suæ visibilem mundum, inuisibilesq; virtutes mouet & continet, cuiq; propriū distribuens munus, vt diuinæ quidē illę inuisibilesq; substantię, diuinius moueantur, visibilia vero prout cernuntur, agantur. Porro ipum in omnibus diuinū verbū dux, & principes, & rex, atq; constantia omnium est, omniaq; ad gloriā patris sui operatur, quodammodo per visibilia opera sua nos docens & clamans. Ex creaturæ magnitudine & specie, creator aspiciunt. Sicut enim intendentes in cælum, & ipsius intuētes ornatū, & siderum lucē, cogitamus dei verbum, quod ista disponit, ita necessario & ipsius patrem intelligimus. Ex quo prodiēs ipsius merito interpretes & nuntius dicitur. Idq; ex humanis rebus colligere possumus. Nam si procedente ex hominibus verbo, fontem eius animum esse cogitamus, & hausto verbo, significantem animum cogitatione videmus, multo profecto maiore imagine, & excellentia incomparabili, virtutem verbi intuentes, cogitationē percipimus, etiam ipsius patrem, vt ipse saluator ait:

Qui videt me, videt & patrem meum. Hęc autem & omnis diuinitus inspirata scriptura, apertius & excel-
lentius prædicat, ex quibus nos quoq; diuinis literis
admoniti, tibi ista conscribimus. Eas vero tu rele-
gens poteris, quæ dicimus, credere. Sermo enim ma-
iori autoritate roboratus, certum & irrefragabile ha-
bet documentum. Principio igitur sermo diuinus de
tollendis idolis, Iudæorum populum præmonuit,
dicens: Non facies tibi idolum, neq; omnem eorum
similitudinem, quæ in cælo supra & quæ in terra in-
fra sunt. Causam vero cur ea tolli iubeat, alio in lo-
co signanter aperit, dicens: Simulacra gentium, ar-
gētum & aurum, opera manuum hominum. Os ha-
bent & non loquentur, oculos habent & non vide-
bunt, aures habent & non audient, nares habent, &
non adorabunt. Manus habent & non palpabunt,
pedes habent & non ambulabunt. Neq; vero omi-
sit nos de creatura quoq; admonere. Sed illius non
ignarus pulchritudinis, ac præuidens, ne qui forte il-
lius specie attracti, non vt dei opera, sed vt deum co-
lerēt, præmonuit homines, dicens: vt ne aspiciēs ocu-
lis, & videns solem & lunam, omēm q; ornatum cæ-
li, seduct⁹ adoraueris, ea quæ dominus deus tuus dis-
tribuit omnibus gētibus quæ sub cælo sunt. Distri-
buit autem, nō vt ipsa illius essent dii, sed vt eorū mi-
nisterio admoniti, cognoscerēt gētiles creatorē omni-
um deum, vt prædictū est. Dudum em̄ Iudæorū po-
pulus amplioris doctrinæ gratia reficiebat. Quippe,
qui nō solum ex creaturæ operibus, verum & ex diui-
nis literis dei scientiam hauriebat. Prorsus vero ho-

*Simula-
cra gentiū*

mines ab errore, & irrationabili phāstasia idolorum
retrahens, ait: Non erunt tibi dii alij præter me. Nec
vero quasi essent dii alij, habendos eos prohibet, sed
vti ne quis, à vero aduersus deo, sibi quæ non sunt
deos inciperet fingere. Quales sunt qui apud poetas
& scriptores reliquos nominati sunt. Quos supra nō
esse deos ostendimus. Sed & ipsa dictio non esse il-
los deos manifestat, qua dicitur: Non erunt tibi dii
alij, quod in futuro signatur. Quod autem in futurū
fit, tunc nō est cum fore prædicatur. An vero sublata
gentili impietate deorum falsorum tacuit diuina ad-
monitio, permittitq; passim humanum genus absq;
veri dei transire notitia? Minime id quidem, sed anti-
cipat animum, imbuēs ac dicens: Audi Israel, Domi-
nus deus tuus, dominus vnus est. Rursumq;: Diliges
dominum deum tuum, in omni corde tuo, & in omni
virtute tua. Et iterum: Dominum deum tuum ado-
rabis, & ipsi soli seruias, & ei adhærebis. Quod autem
& verbi per oia & in om̄ibus prouidēt ia & disposi-
tio, ab omni scriptura diuinitus inspirata, testimoniū
habeat, sufficiūt, quæ modo dicētur ostendere, fidē q;
verbis nō stris facere. Sic em̄ aiūt viri illi in clyti, sum-
mūq; theologi. Fundasti terrā & permanet, ordina-
tione tua perseverat dies. Errurusus: Psallite deo nō
in cithara, qui operit cælum nubibus, & parat terræ
pluuiam. Qui producit in montibus scænum & her-
bam, seruituti hominum. Qui dat iumentis escam.
Per quem autem dat nisi per eum, per quē facta sunt
omnia? Per quem em̄ facta sunt, eius necessario pui-
dentia cūcta regūtur. Quis igitur hic est nisi dei verbū?

*Oī uerbo
dei creata
sunt.*

de quo & alibi dicitur: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Namq; omnia per ipsum, & in ipso facta leguntur, sicuti nos admonet, dicens: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ita & magnus ille per omnia Moses in principio mundanæ creationis affirmat, exponens quod dicitur, dum ait: Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, ac similitudinem. Nam & cæli, & terræ, & omnium conditionem instituens, verbo dixit: Pater, Fiat cælum, & congregentur aquæ, & appareat arida, & producat terra herbam, & omne animal. Ex quibus profecto testimonijs, Iudæos quoq; merito confutare & arguere cuius in promptu est, qui non recte scripturas intelligunt. Cui enim loquebatur deus, ubi & præcipiens loquitur? Siquidem his quæ fiebant imperabat, & colloquebatur, superfluus erat sermo. Necdum enim illa erant, sed futura. Nemo autem ei qui non est, loquitur. Neq; ut fiat præcipit, & loquitur ei, qui necdum factus est. Si enim futuris imperabat, oportebat dicere: Esto cælum, & esto terra, & procede herba, & fiere homo. At istud quidem non dixit, sed præcipit, dicens: Faciamus hominem, & procedat herba. Ex quibus ostenditur deus ad aliquem veluti proximum de huiusmodi loqui, cum quo & colloquens faciebat omnia. Quis autem iste sit, nisi ipsius uerbum? Quomodo enim dicemus loqui deum, nisi uerbo suo? Aut quis illi aderat facienti omnem substantiam conditam? nisi eius sapientia quæ dicit: Quâdo faciebat cælum & terram, aderam simul cum eo. Ap

pellatione autem cæli & terræ, quæ in cælo, & quæ in terra sunt cõdita cuncta complectit. Præfens autem uerba, ut sapientia & uerbum aspiciens patrem, creabat hæc omnia, & cõstituebat atq; disponebat, uirtusq; existēs patris, cūcta ut essent roborabat, sicut & saluator ait: Omnia quæ uideo patrem facientem, & ego similiter facio. Et per ipsum aut, & in ipso facta esse omnia, sancti eius discipuli docēt. Quodq; bonus ex bono genitus, & uerus existēs filius, uirtus est patris, & sapientia, & uerbum. Neq; per participationē huiusmodi est, neq; ista illi extrinsecus accedūt, eorum instar qui eius participes sunt, & per ipsum sapiētes fiunt, atq; in ipso fortes ac rationabiles euadunt, sed ipse sapientia, ipse uerbum, ipse propria est potentia patris, ipse lux, ipse ueritas, ipse iustitia, ipse uirtus, sed & figura expressa, ac splendor & imago: & ut breuiter dicam, perfectus uindiq; patris fructus existit, & solus ē filius imago incommutabilis patris. Quis igitur, quis enumerans enuntiet patrem, ut eius uerbi quoque uirtutes inuenire & explicare queat? Est enim sicuti patris uerbum, & sapientia, ita & conditis condescendens, ut genitorem cognoscere & intelligere queat, efficitur ipse sanctificatio, ipse uita, in uia, pastor, uia, rex atq; dux, & in omnibus saluator, atq; uita autor, luxq; & prouidentia omnium. Huiusmodi igitur bonum, & creatorem filium habens, ex seipso pater, non obscurum esse mortalibus uoluit, sed ex constantia uitaq; omnium, ipsum omnibus quotidie reuelat. In ipso autem, & per ipsum, etiam semet insinuat, sicut & saluator ait: Ego in patre, &

*Quod
uult pater
etiā filius,
& quid si
lius etiam
pater.*

p̄ in me est, vt necessario in genitore appareat verbū, genitusq; cū patre sempiternus sit. Cū aut̄ hęc ita se habeāt, nihilq; extra illū sit, sed cælū quoq; & terra, & quæ in eius sunt ex eo pendeāt, mortales tñ stolidi huius abiecta notione ac religione, q̄ non sunt, illi in honore præulerūt. Ac pro deo qui vere est, quæ non sunt, diuinis prosequuntur honoribus, creaturæ potius quā creatori seruientes, rem patientes stultitiæ, & impietatis profecto plenam. Non secus, ac si quis artificis opera, non ipsum miretur artificem, opificiatq; ciuitatis obstupefcens, eorum conculcet opificem. Aut si quis musicum laudet instrumentū, eum vero qui id composuit & instruxit, abijciat. Stulti omnino, & mentis oculis exæcati. Quo enim pacto aliter nosse potuissent, aut ædificium, aut nauē, aut lyram, nisi hæc vel nauium faber operatus, vel architectus fabricatus esset, vel musicus composuisset? Quemadmodum igitur, qui ista voluit, insanit, omnemq; vesaniæ transcendit modum, ita mihi videri solent non sano esse animo, qui deum nō agnoscētes, ipsius verbum venerari negligunt, redemptorem omnium dominum nostrum Iesum Christum, per quem pater om̄ia disponit & cōtinet, & om̄ium prouidentiam agit, in quem tu fideliter ac religiosissimè credēs. O amice gaude, & bono esto animo, nihil ambigēs, fructum huius in illum fidei atq; pietatis immortalitē esse, ac celorū regnū, si modo iuxta ipsius leges aīa ordinata & instructa fuerit. Sicut em̄ his, qui ex illius sententiā conuersant, præmiū æterna vita est, ita & q̄ contrariā virtuti pergūt viā, confusio

Si quis opificiū, laudet etiam opificem.

Premium bonorū est vita æterna.

ingens, & sine venia periculum in die iudicij manet. Quod licet agnouerint veritatis viam, contraria tamen his gessere, quæ nouerant.

¶ Finis libri Athana. Alex. epi cōtra gētiles.

DEIUSDEM ATHANASII EPISCOPI DE INCAR

natione verbi, eiusq; ad nos per corpus aduentu, liber secundus incipit.

Ans quidē in his, quæ præmisimus, de execrabili errore, & supstitutione gentiliū diximus, quo pacto .f. initio simulacra inuenta sunt, q̄dē ex malicia hoies hmōi sibi nephariū instituerūt cultum. Sed & pauca p̄ dei gratiā de paterni

verbi deitate signauimus, de q; illius in om̄ibus prouidentia, atq; virtute, vt scilicet bonus p̄ per ipsum cūcta disponat, & om̄ia moueātur ab ipso, & in ipso viuificata, lætent. Age nūc Machari fidelissime, quæ sunt reliq; videamus, ac religiosa deuotione de incarnatione verbi, de q; diuino ipsius aduentu ad nos, pro viribus disseramus. Quē Iudæi quidē in ius vocant, gētiles irrident, nos aut̄ supplices adoramus, vt ma-

gis ex manifestata verbi humilitate, maior atq; uolū-
 ctior in ipsum surgat nr̄ae deuotiōis affectus. Hoc em̄
 maius habet suae diuinitatis testimoniu, q̄ magis ap̄d
 infideles irridet. Quia quae hoies non capiūt, con im-
 possibilia, haec possibilia, ipse mōstrauit. Et q̄ ut inde-
 centia irridet, mundanae professores sapientia, ea ipse
 pietate sua decētissima fecit. Et quae ueluti humana
 arguti irridet, hec ipse potētia sua diuina declarauit,
 dum superstitionē idolorū ea quae purat, uilitate sua
 per crucē destruit, irrisoresq; illos & incredulos inui-
 sibilē, ut diuinitatē ipsius & potētiam recognoscāt,
 quotidie inducit. Ceterū ad ista explicanda, opere pre-
 riuū est, priora recolere, ut etiā causam, cur tantū ac ra-
 le dei verbū in corpore manifestatū sit, quae agno-
 scere, ne putes naturalis consequentiae ordine salua-
 torē corpus suscepisse, sed cū esset natura in corpore
 um dei verbū, per summā tñ clemētiam & bonitatē
 patris sui, pro salute nr̄a nobis in humano corpore
 fuisse reuelatū. Sed em̄ priusquā ista eloqui aggredia-
 mur, de creatione rerū, eiusq; creatore deo, pauca di-
 cenda sunt, ut sic eius quoq; innouationē ab eo qui
 hāc ab initio cōdiderat, deo dei verbo merito factā,
 digne animaduertere possimus. Nihil em̄ profecto
 inconueniēs uidebit, si per quem illā condidit pater,
 in ipso eius quoq; salutē operatus sit. Mundanae mo-
 lis fabricā, eiusq; creationē multifarie exposuerunt,
 & quisq; prout sibi uisum est, ita de ea diffiniuit. Alij
 em̄ sicut Epicurei, vltro ac fortuito facta dicunt oīa,
 hi etiā prouidentiam tollunt, ac seipsos destruiūt, dū
 certis manifestisq; rebus cōtradiciūt. Si em̄ spōte sua

*Epicurei
 oīa fortui-
 to esse fa-
 cta senserunt, ul-
 tro seu for-
 tuito ac te-
 mere.*

& sine, prouidentia (ut ipsi uolūt) facta sunt oīa, oportuit ea sibi similia, passim ac simplicit̄ fieri, nullāq; re-
 rum esse differentiam. In mundo enim perinde atq; in vno corpore vnum debuerāt esse omnia, aut sol,
 aut luna, aut vna quaeuis reliquarum partium, & in
 hominibus itidem totum esse debuit, manus, aut
 oculus, aut pes. At nunc non ita est, sed videmus
 aliud esse solem, aliud lunam, aliud terram. Et in
 humanis corporibus aliud manum, aliud pedem,
 aliud caput. Porro hic tantus ordo, tamque sin-
 gularis dispositio, non vltro haec facta declarat, sed
 causam praecessisse significat, perquam tanti operis
 principem & creatorem deum esse datur intelligi.
 Alij vero, quorum est princeps magnus ille apud
 eos Plato, ex subiecta infectaq; materia deum oīa
 fecisse autumant. Non enim qui uisus deum aliquid
 facere, nisi ante fuisset subiecta materia. Sicuti & fa-
 bro lignum oportet subiectum esse, ut possit operari.
 Non intelligunt qui sunt huiusmodi, deum se im-
 becillum facere. Si enim non est ipse materiae autor,
 sed ex subiecta iam atque parata molitur omnia, in-
 firmus est qui sine lignis nihil rei necessariae possit ef-
 ficere. Hac nempe ratione, sublata materia, deus nil
 fuisset operatus. Et quomodo iam conditor & au-
 tor diceretur, qui facere accepisset ab alio, à materia
 scilicet? Erit autem, si ita sit, deus tantum artifex, nō
 etiam creator essentiae. Siquidem per materiam sub-
 iectam operatur, nec est autor ipse materiae. Nulla
 enim ratione creator dici posset, nisi condidisset ipse
 materiam, ex qua etiam quae sunt condita, faceret.

*Platonico
 r̄ error
 coargui-
 tur sup̄ re
 r̄ creati
 one.*

*alij error
sup mundi
creatione.*

Alij ab hæresi profecti, creatorem sibi alium fingunt, præter patrem domini nostri Iesu CHRISTI. Multum sane, & circa ea quæ dicunt, carcutientes. Nam dicente ad Iudæos domino: Non legistis, quia qui ab initio creauit, masculum & fœminam, creauit eos, & dixit: Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? Deinde creatorem signanter adijciens: Quos ergo (inquit) deus coniunxit, homo non separet. Quomodo isti nouam, & à patre diuersam creationem inducunt? Porro si iuxta Iohannem qui cuncta comprehendit, inquit: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipse factum est nihil quod factum est. Quomodo erit alius conditor, præter patrem CHRISTI? In hunc mundum isti delirant. At vero diuina doctrina, & Christiana fides, hanc illorum vanitatem vt impiam exhorrescit. Neque enim sponte ac fortuito, quod non sint absque prouidentia, neque ex præsubiecta materia, quia non est imbecillus deus, sed ex non existentibus, quæ nusquam erant, omnia esse, iussisse deum, per verbum suum nouit. Si cuti per Moysen dicitur: In principio fecit deus cælum & terram. Ille quoque pastoris perquam sane utilis liber, primo omnium inquit: Crede vnum esse deum, qui omnia creauit ac perfecit, & ex non existentibus ad esse produxit. Quod & Paulus significans, ait: Fide intelligimus, verbo dei perfecta esse secula, vt ex non apparentibus visibilia fierent. Deus enim bonus est, imò fons ipse bonitatis. Porro autem nullius rei inuidia subest. Ideo nemini esse inui-

Liber pastoris.

*Dei circa genus humani ele-
mentia.*

dens per verbum suum dominum nostrum IESVM CHRISTVM ex non existentibus omnia fecit. Atque inter omnia, quæ sunt in terra condita, humanum genus miseratus, vidensque illud non sufficere conditionis suæ ratione ad permanendum semper, plus aliquid illi indulgit. Neque enim tantummodo, vt cætera bruta & terrena animalia condidit homines, sed ad suam eos finxit imaginem, virtutis suæ illos participes faciens, vt verbi sui quasdam veluti imbras habentes, rationalèsque facti, permanere in beatitudine possent, viuentes veram & felicissimam in paradiso sanctorum vitam. Sciens item humanum arbitrium in vtrunque partem posse declinare, indulgentiam illis gratiã, & lege & loco præmunire curauit. In paradysum enim illos inducens, legem eis dedit, vt siquidem seruarent acceptam gratiam, bonique persisterent, haberent in paradiso vitam merore omni & dolore ac solitudine vacuam, adiecta illis reprobatione cælesti, immortalitate fruendi. Sin autem transgredierentur legem, atque auersi fierent mali, scirent se naturalem mortis corruptionem esse passuros: Nec iam in paradiso victuros, sed extra illum morientes, in mortem putredinemque soluendos. Hoc autem & diuina scriptura præsignat, dicens ex persona dei: De omni ligno, quod est in paradiso, comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali, non comedatis. Quacunque autem die comederitis, morte moriemini. Quid autem est aliud dicere, nisi illos non solum denuntiare moriuros, verum & in mortis corruptione perman-

*Arbitrij
hois uerti-
bilitas
Quæ sue-
rit primis
parcibus
in paradiso
diuer-
santibus
lex data.
Mortem
riemini
quomodo.*

suos? Miraris forte, quid cum de incarnatione verbi dicere instituerimus, nunc de naturæ humanæ principio differamus, sed hoc à proposito & intentione nostra alienum non est. Necesse est enim, ut cū de aduentu ad nos saluatoris nostri dicimus, etiam hominum principia repetamus, ut scias ex causa nostra descensus illius occasionem rationemque fuisse, præuaricationemque nostram verbi accessisse clementiam, ut ad nos quoque descenderet, & appareret inter homines deus. Illius enim incarnationis & humanitatis nos occasio fuimus, & salutis nostræ causa, dignatus est in humano corpore nasci, atque apparere. In hunc igitur modum deus hominem fecit, & permanere immortalem voluit. Verum homines per negligentiam atque contemptum auersi à dei cogitatu, adinuenerunt sibi mala, sicut in prioribus libro docuimus, exceperuntque prius intentatam sententiam mortis. Neque iam, ut conditi sunt, permālere, sed pro cogitationum suarum vanitate corrupti sunt, morsque aduersus illos præualuit, regnans. Nam præuaricatio mandati, illos ad naturæ suæ renouauit originem, ut sicut cum non essent, conditi sunt, ita illius essentiae suæ corruptionem pro tempore sustinerent, & merito. Si enim, cum aliquando non essent per naturam, præsentia & benignitate verbi, ad esse vocati sunt, consequens omnino fuit, ut priuati dei cognitione homines, & in ea, quæ non sunt, auersi. (Non sunt enim mala, sunt autem bona, quandoquidem ab eo, qui vere est, deo facti sunt) semper esse definerent, id est, dissoluti in morte, &

*Verbum
dei ppter
nostrā salu-
tē caro
factum.
Homines
auersi à
dei cogi-
tatu.*

*Mala non
esse.*

corruptione persisterent. Est enim per naturam homo mortalis, quippe ex non existentibus conditus. Cæterum si illius similitudinem, qui vere est, seruasset, per cognitionem & contemplationem dei, naturalem corruptionem superasset, immortalisque mansisset, ut ait Sapientia: Attentio legum est immortalis roboratio, incorruptibilis autem persistens, vixisset ut deus. Sicuti ferme & diuina scriptura hoc indicans, ait: Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes, vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Deus enim nos non solum ex non existentibus fecit, sed & secundum deum viuere nobis indulxit, verbi sui gratia. Homines vero ab æternis auersi, & concilio diaboli ad corruptionis cōuersi opera, autores sibi mortalis corruptionis effecti sunt. Erant illi quidem, ut prædixi, natura mortales, verum participatione verbi, naturæ transgressi limites, boni perstitissent. Nam per consortium ac præsentiam verbi, naturalis corruptio his minime appropinquasset, quemadmodum & Sapientia dixit: Deus creauit hominem ad incorruptionem, & imaginem suæ æternitatis fecit illum. Inuidia vero diaboli mors introiuit in mundum. Hoc autem facto, homines quidem moriebant. Iamque aduersus eos corruptio inualescebat, eo contra genus omne mortaliū præualens, quo & diuina comminatio contra eos ex mandati transgressione præcesserat. Nanque & in delictis homines non vsque ad staturos terminos steterant, sed paulatim progressi, iam in immensum iniquitatis verticem venerant. Quippe qui ab

*Homo p
naturam
mortalis ē*

*Hō ad in-
corruptio-
nē cōditus
suā mali-
tia mortē
incurrit.*

initio malorum inuentores, mortem aduersum se, corruptionemque prouocauerant. Postea uero ad iniustitiam uersi, nequitiamque omnem supergressi, neque vno contenti malo, sed præteritis noua semper addentes, nullam peccandi satietatem capiebant. Erant enim ubique adulteria, ubique furta, rapinisque & cædibus omnis terra feruebat, nequitia & iniustitia, nullo legis coercerentur metu, sed scelera omnia publice priuarimque impune admittebantur. Vrbes aduersus vrbes bella gerebant, gentes in gentes insurgabant, atque orbis totus seditionibus agitabatur ac pugnis, cum singuli studebant cæteros superare nequitia, ne ab illis quidem abstinebant, quæ præter naturam sunt. Verum ut ait CHRISTI testis Apostolus, forminae illorum immutarunt naturalem usum in eum, qui præter naturam est. Similiter & masculi omisso naturali usu forminae, exarserunt in concupiscentia sua in alterutrum, masculi in masculos, turpitudinem operantes, & mercedem quam oportebat erroris sui in semetipsis recipientes. Horum ergo gratia morte magis præualente, nequitiaque in hominibus contra homines perseuerante, humanum quidem deperibat genus, defluebatque homo rationalis, ad dei imaginem conuersus, diuinumque adeo & illustre opus interibat. Etenim mors, ut prædixi, iam aduersum nos per legem præualebat, neque legem effugere fas erat, quod à deo præuaricationis gratia fuisset imposita. Eratque, quod fiebat, indignum profecto, atque indecens. Indignum quidem, si in uerbis suis mentiretur deus, ac

*Vitia, ni
cōpescan-
tur, in de-
teriora p-
gredi.*

*Humanū
genus quō
deperijt.*

decernente illo mori hominem, per mandati præuaricationem, postquam præuaricaus esset, non moreretur, sicque sententia diuina mutaret. Non enim esset verax deus, si dicente illo moriturum hominem, non moreretur. Porro indecens erat, ut quæ semel ab eo fuerant condita rationalia, uerbique ipsius participatione honorata, perirent, rursumque per corruptionem ad non esse redirent. Neque enim comparebat diuinæ bonitati, ut quæ ab ipso facta fuerant, per diaboli subdolum malignitatem soluerentur in nihilum. Ad hæc, indignissimum profecto fuit dei artem in hominibus exterminari, siue per ipsorum negligentiam, siue per diaboli astum atque fallaciam. Defluentibus igitur rationalibus, & pereuntibus huiusmodi operibus, quid oportebat facere deum summe bonum? Num permittere corruptionem contra præualere, mortemque ipsis dominari? Et quid opus erat hæc ab initio fieri? Satius enim, profecto fuisset non fieri, quam facta abijci, atque defluere. Quippe ex hac re dei magis infirmitas, quam bonitas nascitur, si factum à le opus negligat, ac perire sinat. Præstaretque initio non fecisse hominem. Nam nisi eum fecisset, non esset unde illius causaretur infirmitas. Vbi uero eum fecit atque ut esset, creauit, indignissimum fuit adeo præclarum eius opus ante conditoris sui perire oculos. Non ergo permittere debuit, ut homines corruptione tenerentur, quod id dei bonitate indignum, atque indecens esset. Verum, ut id fieri minime oportuit, ita & conuerso. Rursum obijci plenū fuisse rōnis, ut deus in lege quæ de morte tulerat,

*Non dece-
bat hoīens
pctō ad-
missō non
mori.*

*Satius
erat homi-
nē à prin-
cipio nō fi-
eri, quàm
perire, et
omnino
abijci.*

verax videretur. Neque enim congruum erat, vtili-
 ratis constantiæq; nostræ gratia mendacem appare-
 re veritatis patrem deum. Quid igitur & in hoc deum
 facere decuit? Pœnitentiam omnino præuaricatio-
 nis causa ab hominibus exigere. Hoc enim dignum
 deo fuit, vt sicut ex præuaricatione in corruptionem
 lapsi sunt, ita rursus in incorruptione pœnitentiæ ope-
 re resurgeret. At vero pœnitentia ne ipsa quidem à
 deo arceret iniuriam. Permaneret quippe nõ verax,
 nisi detinerentur homines morte. Neque enim pœ-
 nitentia ab his, quæ per naturam inuecta sunt reuo-
 cat, sed solum peccata quiescere facit. Si quidem igi-
 tur peccata tantum essent, nec fuisset subsecuta cor-
 ruptio, rite omnino pœnitentia haberet locum. Sin
 autem ex præcedente præuaricatione naturali corru-
 ptioni mortales tenebantur obnoxij, gratiamq; ima-
 ginis diuinæ perdiderant, quid factò opus fuit ad hu-
 iusmodi recuperandam gratiam? Illius sane, illius
 hoc opuserat, qui ab initio cum non essent, condidit
 omnia, diuini scilicet verbi. Ipsius enim intererat, cor-
 ruptibile hoc ad incorruptionem reuocare, ac pro
 omnibus rationabiliter patri satisfacere. Verbum
 em̄ patris filius, cum super omnes sit, merito & omnia
 recuperare poterat solus, ac pro omnibus pati, so-
 lusq; sufficiebat patrem exorare pro omnibus. Hu-
 ius rei gratia, incorporale illud & incorruptibile, ger-
 numq; dei verbum aduenit in patriam nostram, cū ne
 ante quidem longè esset à nobis. Nulla enim creatu-
 ræ pars illa vacua remanet, sed omnia prorsus imple-
 uit ipse, simul cum patre suo præsidēs omnibus. Ad-

Pœniten-
 tiæ vis &
 efficacia.

Deū esse
 ubiq; &
 implere
 omnia.

aduenit vero nostros miseratus errores, suo ad nos cle-
 menti, mitiq; processu. Nam cum videret rationale
 perire genus, mortemq; in eos corruptionis ratio-
 ne regnare, videret item præuaricationis commina-
 tionem in nos ex mortis præualere sententia, indi-
 gnumq; putaret legem antequam impleteretur exolu-
 ui, inconuenientiam quoque rei esse perpenderet, si
 quæ ipse condidit, laberentur in nihilum, homi-
 numq; præterea summam nequitiam, intueretur in
 eorum perniciem sensim quotidie excrefcere, o em̄q;
 hominum genus per reatum obnoxium morti, con-
 ditionem nostram, infirmitatēque miseratus, ac
 mortalitati nostræ descendens, mortisq; nõ fe-
 rens dominatum, vt ne creatura periret, otiosumq;
 patri ipsius fieret opus, assumit sibi corpus, idq; mini-
 me à nostro alienum. Neq; enim simpliciter in cor-
 pore nasci, nec tantum apparere voluit, & per qdli-
 ber aliud præstantius diuinam suam exhibere præ-
 sentiam, sed accepit corpus nostrum, & hoc nõ quo-
 modolibet, sed ex immaculata & intemerata, viriq;
 nescia virgine, purum ac sine vlla admixtione virili
 illibatum. Ipse enim quippe potens & omnino opi-
 fex, corpus templi instar sibi in virginis corpore cō-
 didit, sibiq; illud peculiare domicilium fecit in ipso
 veluti in instrumento innotescens, atque inhabitās.
 Sicq; de massa corpus & nostro per omnia simile su-
 mens, quod omnis corruptionis mortis effemus ob-
 noxij, morti illud pro omnibus tradidit, de oque ob-
 tulit patri. Id sane clementissime ac providētissime,
 vt quasi in ipso mortuis om̄ibus solueretur in homi-

Corpus
 Christi
 est
 plum dei
 & peculi-
 are domi-
 cilium.

nes corruptionis lata sententia. Quippe, in domini corpore impleta potestate omni, nullumq; iam habente contra homines ius. Ut autem in corruptionem reuersos homines rursus ad incorruptionis excelsa conuerteret, eosq; viuificaret à morte obiectu corporis sui, & resurrectionis gratia, mortem ab eis neque non secus quam ab igne stipulam tulit. Cum enim sciret verbum, non aliter soluendam hominū mortē, nisi pro omnibus ipsum moreretur, nec esse possibile ipsum mori verbum, quippe immortalem patris filium, corpus sibi quod mori posset, accepit. Ut id verbi, quod est super omnia particeps factum, idoneum fieret pro omnibus mori, ac per inhabitans verbum incorruptibile permaneret. Iāq; corruptio fugaretur ab omnibus per resurrectionis eximiam gloriam. Vnde, quod ipse sibi assumpserat corpus, ac si victimam & hostiam omni macula liberam in mortē offerens, ab omnibus continuo similibus, oblatione consimilis, abegit mortem. Nā cum sit super omnes dei verbum, digne templū suum & instrumentum corporis animarum offerens deo, impleuit pro omnibus, quod in morte debebatur. Eoq; commercio, per id quod erat omnibus simile, dei incorruptibilis filius, merito omnes incorruptione vestiuit. Et ea quippe corruptio mortis non iā habet contra homines locum, verbo per vnū corpus in eis habitante. Ac veluti cum magnus quispiā rex ingressus aliquam præclaram urbem in vna ipsius ædium inhabitauerit, huiusmodi ciuitas ingenti honore celebratur, nec iam hostis vllus aut latro is-

Corpus
Christi p
inhabitās
uerbū in-
corrupti-
bile.

Vt urbs
regis in-
gressum

lam tentare præsumit, omīq; potius digna censeatur ita huma-
honore, ob morantem in vna ipsius ædium regem, nū genus
ira & in rege omīum contigit. Nā cum ad nostra ve-
nisset, & in vno nobis similitum corporū inhabitaf-
set, omī iam hostium aduersus homines inquietu-
do cessauit, mortisq; corruptio, quæ dudū in eos con-
ualuerat, eliminata est. Perierat enim humanum ge-
nus, nisi omīum dominus ac saluator dei filius mor-
tis sine consummatus esset. Id quippe magnum di-
uinumq; opus, diuinæ imprimis bonitati congrue-
bat. Si em̄ rex domum aut ciuitatem ab se cōditam,
cum per negligentiam inhabitantium oppugnata à
latronibus fuerit, nō spernit, sed vt opus proprium
vltisci ac seruare pergat, non quid habitatorū mereat
tur desidia, sed quid deceat intuēs. Multo magis de-
us verbū clementissimi filius patris in corruptionē
delapsus ab se conditum humanum genus non est
aspernatus, sed eam quæ contigerat mortē, sui cor-
poris oblatione deleuit, nostrā negligentiam doctri-
na sua corrigens, humanaq; omīa sua virtute corro-
borans. Hæc autem & ex ipsius saluatoris discipulis
viris, quisquis illorū legit scripta, facile discet qui sic
aiunt. Charitas em̄ Christi continet nos iudicantes
hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo
oēs mortui sunt, & pro omnibus mortuus est, vt nos
non iā nobis ipsi viuamus, sed ei qui pro nobis mor-
tuus est & resurrexit à mortuis, domino nostro IESU
CHRISTO. Et rursus: Eum autem qui paulo minus
ab angelis minoratus est, respiciēs Iesum p passionē
mortis, gl̄ia & honore coronatū, vt gr̄a dei p omī-
f ij

2. Cor. 5.

bus gustaret mortem. Deinde etiam causam, cur nō alium quā ipsum dei verbum incarnari oportuit, significat, dicens: Sicut non alterius erat à corruptione inuecta, eripere homines, quā dei verbi, qui & initio fecerat eos. Quod autem verbum ipsum sibi corpus assumpserit, pro omnibus similibus hostiam. Et hoc signanter insinuat, dicens: Quia igitur pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse si milititer particeps illorum fuit, vt per mortem destrueret eum, qui habebat imperium mortis, id est, diabolus. Et liberaret eos, qui metu mortis per omnē vitam rei tenebantur seruituris. Namq; sui corporis hostia, & finem nostræ imposuit legi, & vitæ nobis in nouauit initium, spe resurrectionis inducta. Quia enim ex hominibus in homines præualuit mors, ideo rursus per incarnationē verbi mortis destructio facta est, & vitæ resurrectio reddita, dicente viro illo Christifero. Quia enim per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, & his similia. Non enim modo quasi damnati morimur, sed vt excitati cōmunem omnium resurrectionē præstolamur, quam suis temporibus ostendet, quoniam hanc operatus, nobisq; largitus est deus. Ista quidem sacræ incarnationis verbi prima causa est. Verum ex his quoq; clementissimū ipsius ad nos aduentum factū rationabiliter liquet. Deus nēpe, qui omnium habet imperium, cū per verbum suū humanum faceret genus, naturā ipsorum, imbecillitatēq; considerās, vt illa nō ex se suffi-

Hebr. e. II.

Que fuerit incarnationis verbi causa.

ceret ad agnitionē creatoris assurgere, aut omnino dei intelligētiam capere, quod ille quidē ingenitus, homines vero sint ex nō existentibus conditi. Et ille incorporeus, hi autem terreno effecti sint corpore, multumq; illis deesse perspiciens ad intelligendum agnoscendumq; conditorē, miseratus denuo genus dumanū, vt potē benignissimus, nō eos dimisit agnitione sua omnino destitui, ne inutilē habere videretur essentiā. Quæ em̄ esset vtilitas conditis, nisi scirēt creatorē suū? Aut quomodo rationales essent, si patris ignorarēt verbum, in quo etiam cōditi sunt? Nihil enim profecto brutis excellere, si nihil præter terrena cognoscerent. Quid vero vel eos deus faceret, à quibus nollet agnosci? Vnde ne id fieret, cū ipse sit summe bonus, imaginis suæ dñi nostri Iesu Christi, illis consortium tradidit, fecitq; eos ad imaginem & similitudinem suam, vt per huiusmodi gratiam imaginē ad quā effecti essent, intelligētes, verbū scilicet patris possint per ipsum & patris intelligentiam consequi, agnoscentesq; creatorem, viuāt felicem ac beatam vitā. Sed enim infelices ac stulti homines, sic quoq; contempta sibi indulta gratia, intātum auersa à deo sunt, atq; adeo animā suam perturbarunt, vt non solum dei obliuiscerentur notionem, verum & pro alijs sibi alia fingerent. Nam simulacra pro veritate formarūt, & quæ non sunt, vero deo in honore præferentes, creaturæ potius quā creatori seruiērūt. Et (quod est deterrimum) ad ligna quoque & lapides, omnemq; materiā, & homines ipsos dei honorem deiecerunt, & his etiam plura gessere, sicut in su-

Oportebat hominem sui creatoris habere cognitionem.

Homo à deo auersus in idolatriā incidit.

*Victimæ
ex mutis
animalibus.*

periore libro dictū est. Intantum vero vesana impietatis proruperant, vt iā dæmones quoque adorarent, deosq; prædicarent, desiderijs eorū satisfaciētes. Victimās enim ex mutis animalibus, & hominum cædes, vt ante diximus, pro illorum honore libabant, seipsos magis ac magis huiuscemodi sacrilegis sacris, eorum instinctu vincientes. Idcirco denique & magicæ apud eos artes docebantur, & vaticinia per loca homines fallebant, omnesq; generationis ac substantiæ suæ causas astris, caelestibusq; omnibus assignabant, nihil amplius quā quæ videbantur cogitantes. Profususq; cuncta erant iniquitate & impietate plena. Et is, qui solus verus deus est, eiusq; verbū non agnoscebatur, quanquam se mortalibus minime oculū esse permiserat, neque exigua notiois suæ illis indicia dederat, sed eā varie multisq; explicuerat modis. Sufficiebat nēpe indultæ imaginis gratia ad deū verbum, eiusq; patrē mortalibus insinuandū. Cæterum præcius deus imbecillitatis humanæ illorum quoque prospexit ignauia, vt si per seipsos deū agnoscere negligenter, possent eum vel creaturæ eius opera non ignorare. Quia vero hæc ipsa negligentia paulatim in deteriora labebat, prouidit iterū deus huiusmodi infirmitati, legem ac prophetas familiares suos mittēs, vt si in cælū oculos pigeret attollere, conditorēq; cognoscere, haberēt ē vicino magisteriū. Quippe homines ab hoibus præstiora discere vicinius queunt. Fas ergo illis fuit, cæli attendentibus magnitudinē, & creaturæ congruentiā insipientibus, eius autorē intelligere, patris scilicet

et verbū, quod prouidentia sua per cuncta diffusa, patrē omnibus indicat, atq; idcirco mouet oīa, vt per ipsum oēs agnoscant deū. Aut si ad hoc illos pigeret assurgere, vel sanctis colloq; possent, ac per ipsos addiscere opificē omnium deū, Christi patrē, idolorūq; culturam iniquitatē esse, omni impietate plenissimā. Licebat itē eis accepta lege, ab omni nequitie labe desinere, virtutisq; vitam viuere. Non enim ob Iudæos tunc lex tradita fuerat, neque sola ipsorum gratia prophetæ mitebantur: sed cum ad Iudæos missi ab eis repellerentur, orbem terræ vniuersum scholā factam acceperunt, in qua homines docerent scientiam dei, animæq; virtutes. Tanta igitur cum esset dei bonitas atque benignitas, homines tamen præsentaneis voluptatibus & dæmonum pompis ac fallacijs victi, non sese ad veritatem exercuere, sed plurius se malis ac peccatis immerserunt, vt non iā rationales viderentur, sed secundum morem irrationaliter viuere. Sic itaq; ratione destitutis hominibus, & errore dæmonum omnia vbique obūbrante, veritē dei occultate notionē, quid deū facere oportuit? An super huiusmodi se continere, & permittere homines à dæmonibus falli, atque in dei ignoratione persistere? Et quid opus erat ab initio ad imaginē dei hominē fieri? Præstare eū videbatur irrationalē fieri, q̄ rationalē conditum, brutoq; viuere vitā. Quid itē profuit illum à principio dei suscipere cognitionem? Si enim nec modo hanc meretur accipere, oportuit eā à principio ne dari quidē. Quæ vero inde vtilitas, q̄ gloria autori deo proueniret, si cō-

*Non ē cō
Iudæos so
lum lex da
ta, neque
missi pro
phetæ.*

Præstabat hominē irrationale fieri, quā factorem non agnosceret uel agnitū nō adorare aut amare.

diti ab eo homines ipsum nō adorarent, aliosq; esse autores suos extimarēt? Inueniretur nēpe deus hos nō sibi creasse, sed alijs. Deinde rex homo, profecto mortalis, cōditas à se vrbes alijs seruire nō sinit, neq; confugere ad alios, sed eos literis admonet, sæpe vero & per amicos illis nuntios dirigit, & si opus fuerit, ipse eo proficitur præsentia demū sua illos continens, vti ne alijs seruiant, iamq; otiosum sit ipsius opus. Nōne multo magis deus creaturis suis parceret, ne ab eo aberrantes, his qui non sunt, persistāt obte qui, maxime cū error huiusmodi perditionis & exterminij causa illis atq; occasio sit? At minime oportuit perire, quæ ad dei imaginē fuerant cōdita. Quid igitur aliud fieri debuit, nisi vt imago iterū innoueret, ac per eam possent illum homines rursus agnoscere? Hoc autem quo pacto fieri poterat, nisi imago ipsa dei saluator noster Iesus Christus aduenisset? Nā per homines quidem possibile non erat, cū & ipsi essent ad imaginem conditi, ne per angelos quidem. Neq; em̄ vel ipsi imagines sunt. Vnde per semetip̄m aduenit dei verbū, vt veluti imago patris ad imaginem suā conditā recuperare hominē posset. Id autē fieri non quibat, nisi mors atq; corruptio sublata esset, vnde necessario mortale corpus assumpsit, vt & mors in ipso iā destrui posset, rursusq; renouaretur hoies ad dei imaginē cōditi. Non igit ad id perficiendū alio, quā imagine paterna opus fuit. Sicut em̄ cū picta vsq; imago exterioribus sordibus ferme fuerit obliterata, rursus illū aduenire necesse est, cuius ē forma, vt in eadē tabula possit imago renouari. Nā

Redemptio nem nostram per Christum fieri oportuit.

pro honore picturæ ipsa quoque materia minime abijciunt, sed in ipsa denuo pingitur. Ira & sanctissimus filius imago scilicet patris ad nostrā descendit, vt factum ad imaginem suam hominem renouaret, ac per remissionem peccatorum antea perditum inueniret. Sicuti & ipse in euangelijs ait: Veni inuenire, & saluare quod perierat. Quocirca Iudæis quoque dicebat: Nisi quis renatus fuerit, non carnalem profecto natiuitatem, sicut illi arbitrati sunt, signans, sed renascentem hominem, & ad imaginē dei denuo proficientem, spiritualiter indicans. Quoniam vero & idolorum vefanus cultus, & impietas sacrilega orbem continebat vniversum, deiq; cognitio occulta erat, quisnam oro, debuit orbem docere de patre? Num homo? At homini possibile non erat terram omnem peruagare, cum nec per naturam ad rātam sufficeret cursum, nec dignus, cui de re tanta crederetur, haberi posset. Neque aduersus dæmonum fraudes, atque fallacias per se quirit obistere. Cunctis quippe percussis animo, ac deceptione diabolica & idolorum vanitate turbatis, quomodo possibile fuit humanam mentem, atque animum persuadēdo ad fidem inclinare eum, qui conspicius oculis esse non posset? Quem vero quisque non vider, quo pacto is aliquem in tanta rerum perturbatione inducere ad credendum potest? Sed forte dicat quispiam, creaturam potuisse sufficere. Sed si creatura sufficeret, nunquam tam multa mala, tam inaudita scelera admitta essent. Nempe enim creatura non de-
erat, & nihilo minus homines in eisdē de deo volu-

Imago patris filius ad cuius imaginem nos facti.

Quid sit renasci.

rabantur erroribus. Quoniam ergo dudum opus fuit, nisi dei verbo, quod & animam nostram, sensumque intueretur, & omnia ut creatura mouet, ac per ea insinuat patrem? Qui enim per suam prouidentiam, & dispositionem omnium, homines ea tenus de patre docuerat, eius profecto intererat eandem renouare doctrinam. Quomodo igitur id factum esset? Fortassis enim putet aliquis, ad eam innouandam creaturam operibus (ut dudum) licuisse uti, ac id minime tutum fuisset. Id quippe magisterij genus iam antea spreuerant homines, neque iam oculos ad superiora tollebat, sed eos prorsus ad inferiora depresserant. Vnderationabiliter omnino mortalibus prodesse cupiens, aduenit ut homo, sumens sibi corpus, illis per omnia simile, atque ex inferioribus videlicet per corporis opera, sese insinuauit hominibus, ut qui illum ex eius in omnia manente prouidentia & gubernatione, intelligere & scire neglexerant, vel ex operibus ab eo in carne communitatis, uerbum dei agnoscerent in corpore positum, ac per ipsum etiam patrem. Sicut enim magister optimus discipulorum commodis caute prospiciens eos, qui proficere ex maioribus nequeunt, per ea quae infima sunt erudire non renuit. Ita & dei uerbum fecit, sicuti & Paulus ait: Quia enim in sapientia dei non agnouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam praedicationis, saluos facere credentes. Quia enim auersi homines a contemplatione dei, ac ueluti in profundo demersis, oculis humi depressis, in Genethliacis, & sensibus

*Verbum dei
uini ut per
corpus
agnoscere
tur et per
ipsum patrem
ter carne
induit.*

sibus deum requirebant, mortales homines ac demones sibi met fingentes deos. Idcirco benignissimus communisq; redemptor omnium deus, dei uerbum sibi corpus assumpsit, & inter homines ut homo conuersatus est, sensusque mortalium rapuit, ut qui in rebus corporalibus deum inquirebant, ex eis, quae dominus per corpus operatus est, intelligerent ueritatem, ac per ipsum ad intelligentiam patris assurgerent. Homines autem cum essent, nihilque nisi humanum intelligerent, quocumque suos uerterent sensus, ibi & se cernebant a deo praeniri, & undique sibi aperiri ueritatem. Siue enim creaturam mirarentur, attoniti, uidebant eam CHRISTVM dominum nostrum confiteri. Siue ad homines illorum raperetur intentio & cogitatio, ut deos extimarent. Saluatoris opera illis conferentes solum inter homines deum, dei filium, saluatorem nostrum agnoscebant, cum apud illos nulla huiusmodi signa inuenirentur, qualia per uerbum dei perpetrata sunt. Si autem & ad id rapti fuissent ut demones crederent deos, uidentes eos a domino figurari, solum esse deum, dei uerbum intelligere cogebantur necessario. Quod si ad mortuos confugeret illorum mens, quippe qui heroas, & quos poeta dicunt deos, colere consueuissent, resurrectione saluatoris admoniti, falsos illos & mendaces esse faterentur, solumque deum uerum esse patris uerbum, quod etiam mortis haberet imperium. Idcirco namq; natus est, & apparuit homo, mortuusq; resurrexit, ut profecto obtunderet & obscuraret opera suo-

*Ois creatura christi
esse deum communitatis
fessae est.*

rum gloria, quæque mortales omnes vnquam antea gesserant, vt quocunq; incidissent homines, inde illos educeret, ac doceret verum patrem suum. Quemadmodum & ipse ait: Veni saluare, & inuenire quod perierat. Pro lapsis enim penitus ad visibilia humanis animis, voluit per corpus apparere verbum, vt in se atque in amorem sui traduceret homines, eorumque in se raperet sensus, eisq; iam cernentibus sibi similem ex operibus persuaderet, non hominem se esse solum, sed deum quoque, & dei veri verbum, ac sapientiam patris. Hoc autem & Paulus significans, dicebat: In charitate radicari & fundari, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, sublimitas & profundum. Scire etiam super eminentem scientiæ charitatem CHRISTI, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Verbo enim sese vbique exerente, & supra, & infra, & in profundo, & latitudine se explicante (supra quippe in creatione rerum, infra vero in humanitate suscepta, in profundo autem inferni, & in orbis latitudine omnino diffudit) omnia dei scientia implera sunt. Quo circa cum venisset ad nos, nõ ideo sacrificium se obtulit, tradens corpus in mortem, & exuscitans illud, vt per hoc se ipse deiceret, sed vt per id potius innotesceret mundo, persistens in eo, & ea perficiens signa atque opera, quæ illum non iam hominem, sed deum deiq; verbum declararent. Vtrunq; enim saluator summa benignitate molitus est, per incarnationis suæ sacramentum. Namque & nos morte à nobis repulsa renouauit, & cum oc-

*Quid per
trinam di
mensionē
intellexe-
rit apłus.*

*Quis sit
incarnati
onis uerbi
fructus &
utilitas.*

cultus esset atque inuisibilis, se ipsum operibus sacris insinuans, ostendit esse patris verbum, totiusq; mundanæ machinæ principem ac regem. Non enim cit cum scriptus erat corpore, neque ita erat in corpore, vt alibi non esset, neque ita illud agebat, vt reliqua ipsius operationem providentiãque desiderarent, sed modo omnino mirabili cum verbum esset, à nullo continebatur, ipsumque continebat omnia. Et sicur cum in omni creatura sit, extra omnia quidem per substantiam est, in omnibus autem potestate diffunditur, disponens omnia, & in omnibus suam providentiam explicans, & seorsum singula, & simul vniuersa viuificans, continensque omnia, cum ipsum à nullo contineatur, sed in solo sit patre, totum in toto, ita & in humano corpore constitutum, ipsumq; viuificans, merito etiam viuificabat vniuersa, & in omnibus, & extra omnia erat. Sed cum esset in corpore, per opera diuina noscebatur, neque ex effectu operum delitescere poterat. Nam vt animæ quidem officium est, ea etiam quæ sunt extra corpus, cogitatione perspicere, non tamen extra proprium corpus operari, tuæque ab eo longe sunt, sua mouere præsentia. Neque enim homo cum longinqua ac remota quæque mente pertractat, ea iam etiam mouet ac transfert, nec si domi sedeat quis & cælestia cogitet, iam etiam agit atque solem, cælumque conuertit, sed cernit ea quidem moueri, vt sunt condita, non tamen hæc ipse valet operari. Non ergo tale est in homine suscepto dei verbum, neque enim colligatum erat corpori, sed corpus ipsum continebat, vt & in ipso

*Nota sin-
gularem
Athanasi
facundiã.*

*Animæ of-
ficium.*

Deus est
in omnib.
& extra
omnia.

vna & in oibus esset, & extra omnia existeret, & in
nu patris accumberet. Quodque excedit omnem
admirationem, quasi homo verfabatur in terris,
& vt verbum omnibus vitam ministrabat, & vt fili-
us cum patre, & in patre erat. Vnde neque parien-
te virgine pariebatur, neque cum esset in corpore, in
quinabatur, sed ipsum potius sanctificabat cor-
pus. Neque enim cum sit in omnibus, sit omnium
particeps, sed omnia vitam ab ipso nutrimentum-
que percipiunt. Si enim & sol ab ipso conditus, no-
bisque conspicuus, cursus sui lineam in caelo tenens,
cum terrestria tangit, nulla sorde inquinatur, nullis-
que obregitur tenebris, sed ipse potius omnia illu-
strat & mundat. Multo sane dignius sanctissimum
illud dei verbum (cuius est sol & opus & famulus)
in corpore praesens, nulla tangi poterat labe, sed cu
esset incorruptibile, mortale viuificabat corpus, at-
que mundat. Qui peccatum (inquit) non fecit nec in-
uentus est dolus in ore eius. Cum igitur edere illum
ac bibere solitum, & partu editum, theologi diuine
asserunt, constat, quia corpus quidem ipsum more
corporis genitum, necessarijs respiciebatur alimentis.
Caeterum, deus ipse verbum praesens in corpore dis-
ponendo omnia, etiam ex his quae in corpore ges-
sit, non hominem, sed deum declarauit. Dicuntur au-
tem ista de illo, quod scilicet & corpus, quod edere,
& nasci, & pati poterat, non alterius cuiuslibet, sed do-
mini fuit. Neque vero aliter, cum homo factus esset,
de illo dici oportebat, vt corpore amictus veritas &
non phantasia putaretur, verum sicuti ex his agno-

Apta simi-
litudo uer-
bi dei ad
sol:m.

sciebatur corporaliter praesens, ita & ex operibus, que
per corpus faciebat, filius esse dei noscebatur. Vn-
de & Iudaeos infideles clamabat, dicens: Si non facio
opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio,
& si mihi non creditis, operibus meis credite, vt
sciatis & cognoscatis, quia in me est pater, & ego in
patre. Sicut enim inuisibilis existens ex creaturae ope-
ribus noscitur, sic homo factus, & intra corporis
angusta receptus, ex operibus non esse homo cogno-
scitur, qui ista operatur, sed virtus dei, atque ver-
bum. Nam profecto imperare daemonijs, eosque
suae potentiae verbo fugare, non humanum opus,
sed diuinum est. Quis illum sanare morbos omnes
aspiciens, quibus subiectum est mortalium genus,
hominem iam ac non magis deum arbitretur? Le-
prosos enim mundabat, claudos ambulare faciebat,
furdorum aperiebat aures, illuminabat caecos, mor-
bosque omnes ac languores ac hominibus potesta-
tis suae praepro pellebat. Quibus ex rebus, nemo
tam brutus, quin illius intelligere diuinitate possit.
Quisnam videns id restituentem, quod per naturam
deerat caecique nati oculos aperientem, subiecta il-
li non intelligat humanae iura naturae, ipsamque eius
auctore atque opifice esse? Qui enim, quod homo a natiui-
tate non habuit reddidit, liquet sane eum humanae na-
tuiratis esse dominum. Idcirco & ad nos principio de-
scendens, corpus sibi ex virgine finxit, vt diuinitatis
suae haud exiguum omnibus preberet indicium. Qui enim
id sibi mirabiliter finxit, ipse aliorum quoque conditor est. Quis oru
condi-
em abiq; viro solo ex virgine corpus agredi cernens tor.

Deus in
sua corpora
vis forma-
tione ex
uirgine
agnosci
tur & ali
condi-
tor.

non reputet, qui in illo appareat, eum esse aliorum quoque conditorem, opificem, ac dominum? Quis aquarum immutari substantiam intuens, atque in unum conuerti, non agnoscat qui hoc fecit, eum esse aquarum omnium substantiæ conditorem. Idcirco enim quasi dominus pedibus calcabat mare, & veluti aridam perambulabat, vt indicium euidentis dominationis suæ omnibus intuentibus exhiberet. Pascēs itaque ex pauculis esse tantam multitudinem, & inter humanæ cogitationis ambigua, suæ potestatis opulentiam pandēs, ita vt ex panibus quinque, quin que millia hominum satiarentur, superessētque ingēs fragmentorum copia, nihil se profecto aliud, quā prouidentia totius dominum docebat. Hæc autem omnia rite saluatori facienda videbantur, vt quia in omnibus erat prouidentia ignorata mortalibus, ne que ex conditione rerum ipsius intelligebant diuina miracula, saltem ex operibus ab ipso in corpore gestis respicerēt, ac per ipsum intelligētiam paternæ notionis, acciperēt, à singularibus, vt prædixi, pertingētem in omnia, ipsius prouidentiam recognitates. Quis enim vidēs ipsius aduersus dæmones potestatem, ipsosque dæmones fateri illum dominum suum, ambigere adhuc animo poterit, hunc esse dei filium, sapientiamque atque virtutem? Neque em̄ vel creaturam ipsam facere permisit, sed ingenti sane miraculo. Et cum moreretur, imò de morte trophæa in ipsa cruce referret, creatura omnis eum qui patiebatur in corpore, nō esse simpliciter hominem, sed dei filium, & saluatorem omnium confitebatur.

*Christus
prouidentia
dominus
ex euange
lio illa
hoim refe
cti. n. ostē
ditur.*

Cum enim sese auerteret sol, & luminis sui subtraheret radios, quateretur humus, montesque scinderentur, omnes territi sunt. Porro ad hæc appensum in patibulo CHRISTVM, deum esse clamabant, creaturamque omnem ipsius famulā metu attestati sui præsentiam domini. Ita igitur deus verbū, per opera seipsum manifestauit hominibus. Iam vero tempus admonet, vt finem conuersationis eius in carne vitæque clausulam dicere aggrediar & explicare, cuiusmodi fuit ipsius corporis mors, maxime cum hæc summa sit fidei nostræ, & de ea omnes profusus homines iactant, vt appareat ex ea nihilo minus, quā ex cæteris CHRISTVM deum, ac dei filium nosci. Causam itaque aduentus eius ex parte, vt ipsi potuimus intelligere, diximus, quod scilicet corruptibile nostrum in incorruptionem vertere, ipsius erat, non alterius munus, qui ab initio ex non existentibus considerat omnia. Nec poterat alius renouare in nobis abolitam peccatori imaginem dei, nisi patris imago. Nec erat alterius mortale nostrum immortalitate donare, nisi vitæ ipsius domini, scilicet, nostri IESV CHRISTI. Nec poterat alius nos docere de patre, dæmonumque euacuare culturā, nisi quod omnia disponit, verbū solius patris, verus & vni genitus filius. Enimvero quia & quod debebatur ab omnibus, iā reddi oportebat, mori scilicet, eiusque rei gratia imprimis aduenerat. Post eius diuinitatis operibus offensa documenta, sacrificiū iā pro omnibus obtulit, templū suū morte pro salute omnium tradens, vt omēs à reatu antiquæ præuaricationis ab-

*Triplex
nobis in
carnatiōis
mysterio
collatū be
neficiū.*

solueret, ac liberos faceret, sc̄q; ostenderet mortis habere imperium, cum resurrectionis om̄ium primitias, immortale proprium corpus præberet inuentum. Et nihil sane est, cur mireris si eadem sæpe dicimus. Quod enim de dei gratia loquimur, idcirco eundem sensum pluribus explicare contendimus. Ne igitur aliquid videamur omittere, crimēq; nobis inueatur, qui minus plene diximus. Præstat eñ idem sæpe repetere, prolixitatisq; argui, quàm ea relinquere, quæ scribi necessario debuerant. Ergo corpus ipsum cuiusdem substantiæ commune cum cæteris, corpus quippe erat humanum, & sinouo miraculo ex virgine sola constabat, mortale tamen nihil discrepando à similibus moriebatur. Verbi autem in illud immoratione, non iam iuxta naturam corporum solui in putredinem poterat, sed in habitatione verbi dei corruptionis euasit iniurias, contigitq; vtrunq; in eodem mirabiliter fieri, vt scilicet omnium mors in domini corpore acciperet finem, mortisq; & corruptio per verbi præsentiam effugaretur. Mortis enim causa mortem illum oportuit subire pro omnibus, vt quod debebatur ab omnibus fieret. Vnde, vt prædixi, quia verbum ipsum mori possibile non erat. Quippe immortale corpus sibi, quod mori posset, assumpsit, vt ipsum quasi proprium pro omnibus immolaret, & non secus ac si pateretur ipse pro omnibus, illi inhaerendo euacuaret eum, qui mortis habebat imperium, id est, diabolum. Eosq; liberaret, qui metu mortis per omnem vitam tenebantur obnoxij. Denique communi saluatore

Corpus Christi cur alia putredini obnoxium non fuit.

om̄ium pro omnibus mortuo, non iam, vt olim secundum comminationem legis morte morimur, qui in Christo fideles sumus. Cessauit enim huiusmodi damnationis elogium, sed corruptione cessante, & obliterata, in resurrectionis gratia iam sola corporis mortalitate dissoluimur tēpore, qd singulis prædestinauit deus, vt meliore frui resurrectione possimus. Nam in morem seminum, quæ iaciuntur in humum, non resoluti perimus, sed vt sati resurgimus, destructa per saluatoris gratiam, morte. Idcirco nēpe & beatus Paulus, resurrectionis fideiusfor omnibus factus ait: Oporrebat corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in contentione, vbi est mors cōtentio tua: vbi est mors stimulus tuus: Cur ergo dicit quispiā, si qui dē necesse erat illū pro omnibus corpus suum morti tradere, non ipsum vt homo, communi naturæ lege deposuit, sed ad crucem vsq; peruenit. Decebat eñ corpus ipsum potius cū honore deponere, quàm eius ce cū iniuria perpeti mortem: Videamus sane, quā sit hæc obiectio futulis. Nēpe quod à saluatore gestum est, diuinū reuera fuit, ac sua diuinitate dignissimū, pluribus ex causis. Primū quidē quod hominibus accidēs mors, ex naturæ illis imbecillitate cōrigit. Cum eñ diu permanere non possint, tempore dissoluntur ac defluunt. Ideo eñ illis, & morbi pueniunt, festiq; lægure moriunt. Ar vero dñs imbecillus nō est,

Paulus re surrectionis fideiusfor.

sed dei virtus & deivertū, ipsaq; vita rectissime creditur. Siquidē igitur seorsum alicubi iuxta consuetudinem hominum deposuisset corpus in lectulo, & ipse vtique putatus esset, id ex naturæ infirmitate perpeffus, nihilque habere amplius, quàm homines cæteri. Quia vero & vita erat & deivertum, oportebatq; mortem pro omnibus fieri, idcirco & vt vita quidē ac virtus, corpus in seipso roborauit. Quia vero mors fieri pro omnibus debuit, non à se, verum ab alijs occasione consummandi sacrificij accepit. Quia neque tentari morbo debuit dominus, qui aliorum curauerat morbos, sed neque infirmari corpus oportuit, in quo & aliorum infirma roborabat. Cur ergo non ab se mortem abegit, sicuti abegerat morbum? Quia eius causa corpus acceperat, indecensq; erat illam prohibere, ne per id etiam resurrectio impediretur. Morti tamen præire morbum non decuit, vti ne infirmitas in corpore ipsius fuisse putaretur. An vero non esuriit? Esuriit sane, proprietatem corporis seruans, non tamen fame contabuit præsentis, ferentisq; illud domini gratia. Quocirca, & si pro redēptione nostra mortem subiit, corruptione tamen non fuit obnoxii. Integrum enim resurrexit, quippe quod non alterius quàm ipsius vitæ corpus erat. At iniquus, insidias Iudæorum declinare debuerat, vt corpus suum prorsus immortale seruaret. Audiatur, qui ista sentit, & hoc fuisse indecens domino. Neque enim decebat, vt illatam ab alijs fugerent mortem, sicuti nec verbo dei, quod vita erat, conueniens fuit, illā corpori suo vltro con-

Cur morbum Christi ab se potius, q̄ famē aut sitim abegerit.

sciscere, imò vero conuenientissimum fuit eam vsque ad interitū persequi. Vnde rationabiliter omnino neque per seipsum posuit corpus, neq; Iudæorum fugit insidias, sed magis saluatorem se ac vitam ob id imprimis declarauit, quia mortem ad eam perimendam tolerauit, inuestamque studuit pro omnium salute perferre. Præterea non suam ipsius, sed hominum mortē saluator consummaturus aduenerat. Vnde non sua morte, quam non habebat (vita enim erat) deposuit corpus, sed ab hominibus illatam, excepit, vt hanc admissam corpore prorsus extingueret. Ad hæc rationabiliter omnino eo fine consummatum, ita colligimus. Magna imprimis cura fuit domino de ea, quam facturus erat, resurrectione corporea. Id quippe trophæum de morte fuit, hanc omnibus declarare ac persuadere deletam à se corruptionem nostram, inuestamque iam incorruptionem corporum, cuius veluti pignus & futuræ in omnes resurrectionis indicium, incorruptum seruauit corpus suum. Siquidem igitur morbo (vt id reperam) permittum fuisset corpus, atque in oculis omnium à verbo destitutum, indignum profecto videretur, vt qui aliorum curauerat morbos, instrumentum proprii corporis morbis tabescere sinneret. Quando enim creditus esset, aliorum fugasse infirmitates, si in eo infirmaretur, eius sanctificans templum. Aut enim, vt qui morbum à se nequiuisset arcere, irrisus esset. Aut si id posse, nec fecisse crederetur, inhumanus & aduersus alios putatus esset. Sina autem & absque morbo & dolore aliquo seors-

oportebat Christū pati & ita resurgere

sum, solusq; in angulo, aut deserto loco, aut domi, seu alibi vspiam solutū in morrem, deposuisset corpus, ac denuo repente viuus apparens, diceret se ex mortuis resurrexisse, fabulas quidē prosequi, apud omnes putaretur, multoq; illi magis derogaret fides, de resurrectione dicenti, cū nullus esset penitus mortis ipsius testis. Quippe resurrectionē pcedat mors, necesse est, quia neq; sequeretur illa, nisi ista prairer. Quo circa si clā & absq; arbitris, mors illa corporis facta fuisset, cum obscura esset mors, nullisq; celebris testibus, obscura profecto, itidem & sine testimonio resurrectio fuisset. Quid autem erat causā, vt qui resurgens, resurrectionis miracula mortalibus pradicare aduenerat, mortem obscure vellet admittere? Vt quid enim qui dæmones in conspectu omnium fugarat, cæcum à natiuitate videre fecerat, mutarat aquas in vinum, & cætera pararat suæ maiestatis indicia, vt per ea dei verbum crederet, is mortale corpus corā omnibus immortale non ostenderet, vt vita quoq; itidē esse putaretur? Quā vero fiduriam habuissent discipuli de resurrectione verba faciendi, si dicere nō possent, illū prius fuisse mortuū? Aut quomodo fides eis habita fuisset, dicētib; praisse mortem, securāq; esse resurrectionem, nisi eos ipsos haberent mortis eius testes, quos cum fiducia alloquerentur? Si em̄ & quādo in conspectu omnium celebris fuit ipsius mors & resurrectio, ne sic quidē credere pharisæi vouerunt, eosq; qui viderant resurrectionem, negare illā modis omnibus cogebant, si occulte ista facta essent, q̄t illi infidelitatis occasiōes inuenissent

*Fugati dæ
mones.*

Quo autē pacto patuisset mortis finis, atq; victoria, nisi prouocatā palā omnibus mortē, itaq; per incorruptionē corporis exinanitā cōprobasset? Enimvero quæ ab alijs obijci solent, eis quoq; respōdere necessario debemus. Si corā omnibus (inquiunt) mortē obire illum oportuit, vt & resurrectioni fides haberetur, debuerat saltē gloriosam sibi aliquā excogitare mortē, modo ignominia crucis esurgeret. Atqui, si hoc ageret, suspicioni clā locū dedisset, quod non aduersus mortem omnē potētiā haberet, sed solum contra eam, quā sibi elegisset, neq; sane defuisset occasio, non credendæ resurrectionis. Quo circa nō sibi ipsi delegit mortē, sed aliorū insidijs iniectam rulit, vt quā ipsi intulerāt, necesse ipse aboleret. Atq; in morē Gnosiū luctatoris, prudentiāq; & fortitudine præstātis, qui non sibi ipse cōparem elegit, ne formidare quenpiā existimeretur, sed id spectantiū permittit arbitrio, maximeq; si illi inimici sint, vt eo in humū eliso, quē illi aduersum se ad certamen elegerint, cūctis præstare credat. Vira quoq; omnium dominus ac saluator noster Christus, non sibi corpus elegit mortem, ne quasi genus aliquod mortis formidasse videret, sed quā alij, & imprimis inimici inferebāt, horrendā scilicet, vt illi arbitrabant, plenamq; iniuriæ & ignorantia, hāc ipse in cruce suscipiens toleraret, vt ipsa quoq; destructa, & ille vita eē crederet, & mortis penit⁹ euacuaret imperiū. Mō ergo in sperato atq; mirabili, quā ipsi pro summa inferebāt ignominia, ea cōtra mortē ipsam trophæū fuit. Idcirco neq; in morē Iohānis cæso capite, mortuus est, neq; vt Iaias se-

*Christus
palā morē
debut*

*Congrua
similitudo*

*Sicut corpus Christi indiu-
sum seruari debuit,
ita eccle-
sia.*

ctus, vt & in morte integrum & indiuisum seruaret corpus, & diuidere ecclesiā volentibus, nulla daretur occasio. Ista quidem illis dicta sunt, qui sibi forinsecus rationes asseruant. Porro si quis ex nostris non contentiose, sed discendi studio inquirat, cur nō aliter, quā cruce cōsummatus sit, audiat & hic nō aliter nobis expedisse, dominumq; propter nos, id imprimis genus mortis pertulisse. Nā si maledictū, quod erat contra nos, portare ipse uenerat, quomodo maledictū ipse factus esset, nisi mortē illā quæ pro maledictō erat, excepisset? Ea uero crux est. Sic em̄ scriptū est: Maledictus om̄is qui p̄det in ligno. Præterea, si mors domini, redēptio omniū est, eiusq; morte medius paries maceris soluit, fitq; uocatio gentiū, quō nos ad se inuitaret, nisi crucifixus esset? Sola em̄ in cruce expassis manibus quisque moritur. Idcirco merito dñs hanc pati debuit, & manus extendere, vt alia Iudæos, alia gentiles attraheret, amboq; in se ipso coniungeret. Hoc em̄ & ipse dixerat, significās, qua morte esset moriturus, omnesq; redēpturus. Cū exaltatus (inquit) fuero, om̄es trahā ad me ipsum. Ad hæc, si hostis generis nostri, diabolus è cælo lapsus, circa hanc aerē inferius oberrat, ibiq; dēmonibus cū eo lapsis, vt per inobediētiā similibus imperās, eos qui falluntur illorum ministerio, imaginibus ludit, atque ad alta tendentes impedire conatur, de quo & Apostolus ait: Secundū principē potestatis aeris huius, qui nunc operat̄ in filiis dissidentis. Profecto & dñs idcirco uenit, vt & diabolu deijceret, & mūdato aere iter nobis ad cælos ascendēdi præpararet. Si.

Christus non nisi in cruce mori debuit.

cut ait Apostolus: Per uerbum, hoc est, per carnem suam. Id uero oportebat per mortem fieri. Qua autem morte, nisi quæ in aere fieret, id est, cruce? Solus em̄ in aere moritur, qui in cruce consummatur, ideo hanc merito sustinuit dominus. Sic enim exaltatus, aerem ab om̄i diaboli ac dæmonum incurfione purgavit, dicens: Videbam satanam, quasi fulgur cadētem, ascensumque ad cælos iter faciens inuouauit, iuxta illud: Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales. Neque enim ipsum uerbum aperiri sibi ianuas opus habebat, qui erat omnium dominus, aut creatori suo clausa erat creatura ulla, sed nos eo indigebamus, quod ille in corpore suo ad superna prouexit. Sicut enim illud morti pro omnibus obrulit, ita per ipsum rursus uiam, qua ad cælos ascenderemus, aperuit. Fuit igitur congrua, atque conueniens pro nobis suscepta crucis mors, eiusq; causa per omnia plena rationis innotuit, iustissimeq; defenditur, non aliter, quā per crucem oportuisse salutem omnium fieri. Nāque nec sic obscurum se, neque intestatum in cruce dimisit, sed ex abundantia & creaturam autoris sui præsentis attestari fecit, templumque corporis sui, nō diutius ita iacere permisit, sed ubi ex congressu mortis mortuum ostendit, protinus die tertia illud suscitauit, trophæa atque uictorias contra mortem referens, incorruptionem atque immortalitatem. Poterat nempe corpus suum continuo à morte excitare, & uiuum rursus ostendere, sed id facere saluator noluit, & merito quidem. Dixisset enim quispiam, ipsum penitus nō fuisse mor-

*Apostoli
dictū no-
tandum*

*Cur nō fu-
erit cor-
pus Chri-
sti cōtinuo
à morte
excitatu.*

tuum, neque omnino mortem illud attingisse, si resurrectionem continuo facta morte celebrasset. Obscuraque item, & incerta maneret incorruptionis gloria, si nihil interuallirem vtramque dirimeret. Vnde ut mortuum ostenderetur corpus, & media die subiit mortem, & die tertia à verbo excitatum est. Itaque ut mors ostenderetur in corpore, triduo exacto, illud excitauit. Et ut illud, postquam diuinius perdurasset, mortuum corruptumque penitus esset, excitans non ipsum, sed corpus aliud ferre crederetur. Non enim defuissent, qui ob temporis moram apparent non crederent, præteritaque obliuiscerentur, non vltra triduum iacere permisit, nec eos diutius protraxit, qui fore ipsius resurrectionem crebro perceperant. Sed tam recens adhuc esset in auribus eorum sermo, & adhuc ipsorum oculi præteritarum rerum imagines cernerent, suspensioque essent animo, viuerent quoque illi ipsi interfectores in ipso necis loco, ac testimonium perhiberent de morte dominici corporis, ipse dei filius tridui interposito spatio, mortuum corpus immortale declarauit & incorruptibile. Patuitque omnibus, non imbecillitate naturæ, inhabitantis verbi corpus esse mortuum, sed ut in ipso saluatoris virtute mors aboleretur. Nam destructam quidem mortem, & victoriam aduersus illam per crucem factam esse, nec iam posse aliquid, sed esse reuera prostratam, documentum profecto magnum & certe fides est, quod ab omnibus CHRISTI discipulis ipsa contemnatur, cunctique illam calcant. Nec iam eam expaue-

*Cur tri-
duo & no-
ultra in se
pulchro
iacuerit.*

scunt, sed signo crucis & fide CHRISTI, eam quasi mortuam spernunt. Nam olim quidem, antequam fieret diuinus ad nos saluatoris aduentus, erat ipsis quoque sanctis viris terribilis mors, cunctique morientes, ac si pereuntes lugebant. Vbi vero suum saluatore excitauit corpus, non iam pauenda mors est, omnesque qui in CHRISTVM credunt, ipsam ut in nihilum calcant, & mori milites malunt, quam fidem CHRISTI abnegare. Sciunt enim, quia moriendo non pereunt, sed viuunt, & immorales per resurrectionem fiunt. At vero, qui dudum insularat morti, diabolus, solutis eius doloribus solus reuera mortuus perstitit. Cuius rei certum documētum est, quod antequam in Christum crederet homines, territi formidabant mortem, Postquam vero se ad illius fidem doctrinamque cōuerterunt, ita eam cōtemnunt, ut illam prompte libenterque suscipiant, testesque sint resurrectionis dominicæ aduersus eam celebratæ. Nam & paruli adhuc per aratam festinant mori, sedque aduersus eam parant exercitatione iugi non modo viri, sed & scemina. Adeo enim infirma facta est, ut & muliebris ab ea seductus sexus, eam modo perinde ac si mortuam, remissamque deludit. Nam sicuti, cum tyrannus à vero rege debellatus, manus ac pedes nexibus dederit, omnes enim transeunt, illudunt, cadentes illum, ac pertrahentes, nec iam ipsius vesaniæ ac feritatē timēt, victoris regis viribus freti, ita & morte superata, atque à saluatore in cruce suffixa, & pedes manusque reuincta, omnes Christi fideles ipsam transeundo cōtemnunt, & eam Christo attestantes irrident, illudentes ei, & ea repentes, quæ du-

*Ante Christi
aduentum
erat etiam
uiris sanctis
mors
terribilis.*

dum contra illam scripta sunt. Vbi est mors contemptio tua? vbi est mors stimulus tuus? An vero exiguum hoc argumentum est, quàm sit imbecilla mors, aut obscura probatio consummata aduersus eam saluatorem victoriam? Cum Christiani pueri, & teneræ virgines, hanc vitam contemnunt, & quotidie mori meditantur. Nempe homo per naturam expauescit mortem, & resolutionem corporis timeret. Magno vero stupendoque miraculo, qui crucis induit fidem, contemnit naturalia, & mortem CHRISTI gratia non reformidat. Ac veluti cum igni assit per naturam vrere, si quis aliquid esse asseueret, quod illius non formidet incendium, ipsumque etiam probet infirmum, cuiusmodi dicitur apud Indos Amianthus, qui dicenti non credit, experiri quod dicitur vult, ea se materia, quæ non vritur, inducet, mediósque in flammarum globos inuectus, ignis quàm sit imbecillus agnosceret. Aut quomodo si quis tyrannum victum videre cupiat, ad victoris omnino regis provinciam & imperium transiens videt eum, qui fuit aliquando terribilis, imbecillū factum. Ita & si quis infidelis est, & post adeo illustria signa, post tam multos martyrum populos, post tantam rerum fidem, qua quotidie cernit irrideri mortem, ab his qui Christianam militiam legitime profitentur. Adhuc tamē non dubius est, an euacuata sit, finemque acceperit mors. Rite quidem ille admiratur magnitudinem rei, veruntamen duritiam infidelitatis abiiciat, neque aduersus tantam euidentiam impudens fiat. Catefci queat. rum vt is qui cepit amianthum, agnoscat se nō posse

Hō natu
raliter ti
met mortē

Imbecilli
tas mortis
quō dino-
fci queat.

abigne contingi, quiq; tyrannum victum cernere vult, ad victoris transit imperium, ita & qui mortis victoriam factam esse non credit, accipiat CHRISTI fidem, & ad eius magisterium transeat, videbit profecto infirmitatem mortis, & magnam aduersus eam insignemque victoriam. Complures enim qui ante non credentes ista ridebant, cum postmodum crederent, ita contempserunt mortem, vt & CHRISTI martyres fierent. Quod si crucis signo, mors & CHRISTI fide pessundatur, constat sub veritatis iudicio alium non esse, quàm CHRISTVM, qui aduersum mortem trophæa ac victorias tulerit, illamque infirmari penitus fecerit. Quamquam enim prius praualeret mors, ac per id terribilis esset, post aduentum tamen domini saluatoris, & ipsius corporis mortem resurrectionemque contemnitur, vt ex eo constet, mortem ab eo qui crucem subiit, esse superatam. Sicut enim cum post nocturnas tenebras orro iam sole atque rutilante, omnis ab eo terra illustratur, dubium non est quin sol suis vbique lucis sugradis, & fugarit tenebras, & cuncta sua luce compleuerit. Ita & ex quo saluatoris in corpore illuxit salutaris aduentus, finisq; crucis impletus est, contemptra & conculcata morte manifestum est ipsum esse saluatorem, qui carne vestitus apparuit, mortemq; destruxit, qui & discipulis suis contra eam victorias quotidie trophæa largitur. Quis enim, si viderit homines per naturam infirmos, mortem constanter appetere, neque ipsius expauescere corruptionem, neque descensus ad infernum formidine contrahi, sed

Fide Christi
si & crucis
signo
mortē pes-
fundari.

prompto animo illam prouocare, nihilque metuen-
do, supplicia mortemque pro CHRISTO fideli am-
plectendo constantia, eam praesenti vita longe praef-
ferre, aut si inspexerit viros atque mulieres, iuuenes,
paruulos, virgines, ad mortem pro fide CHRISTI
subeundam, ardenti properare constantia, quis in-
quam, sitantum mortis contemptum in sexu quolibet
& aetate consideret, adeo sic stolidus aut infidelis,
quis ira excaecatus animo, quin intelligat & re-
puter, CHRISTVM ipsum, cui testimonium perhibent
homines, singularis aduersus mortem praestare
victoriam. Illamque infirmari facere in omnibus,
qui illius custodiunt fidem, crucisque signo se mun-
iunt. Nullus enim serpentem calcari intuens, cum
priorem eius feritatem non ignoret, vltra iam am-
bigit mortuum & omnino infirmatum (nisi forte
mente auersus sit, neque salubritate sensuum vigeat.)
Ita & qui leonem ludibrio esse pueris cernit, in-
telligit protinus illum aut mortuum, aut omni vir-
tute sua destitutum. Sicut enim haec vera esse datur
oculis, ita & cum mors ab eis, qui in CHRISTVM
credunt & illudatur, & contemnatur, nemo iam am-
bigat, nemo incredulus sit, illam a CHRISTO fu-
isse destructam, eiusque corruptione soluta, omni-
no desisse. Quod igitur profligata sit mors, & aduersus
eam domini crux trophaea reportauit, non minimo
indicio sunt ea, quae dicimus. Porro eius, quae iam
peracta est, immortalis resurrectionis in corpore a
communi saluatore, & vera vita omnium Christo cer-
tior fides, euidentiusque documentum ex aptis rebus acci-

christiano
rū constan-
tia.

Simile

pitur, quam possit ex verbis eis duntaxat, qui sano vi-
gent mensis obtuitu. Si enim euacuata est mors, vt
superius patuit, eamque omnes pro domino calcant,
multo sane magis ipse eam primus suo calcavit in
corpore atque destruxit. Morte autem ab eo pro-
fus extincta, quid fieri oportuit, nisi vt resurgeret cor-
pus, essetque aduersus eam trophaeum ipsa resurre-
ctio? Quo pacto enim apparuisset destructa mors
nisi dominicum resurgeret corpus? Si autem minus
sufficit hoc resurrectionis eius documentum, vel ex
his quae fiunt iugiter ea astruatur. Nam si mortuus
quisque nihil operari potest, gratiaque tantum illi ad
monumentum vsque perseuerat, solum vero viuere
rius est operari & humana tractare, videat qui vult
iudexque sit, & veritatem grate fateatur, visibilibus
rebus admonitus. Cum enim tam multa saluator
operetur in hominibus, & tantam vndique indies
multitudinem ex Graecis & barbaris inuisibiliter ad
fidem suam transire, mirabili virtute suadeat, omnesque
(vt doctrinae suae obtemperant) vi suae potestatis in-
ducatur, quisquam ne dubitare adhuc audeat factam
esse a saluatore resurrectionem, & viuere CHRIS-
TVM, imo ipsum esse credentium vitam. An ve-
ro mortui est immutare hominum mentes, vt abdi-
catis patris legibus, CHRISTI obtemperant moni-
tis? Quo autem pacto, si quidem nil operatur, quod
mortui proprium est, ipse operantes ac viuentes acti-
one compescit, facitque, vt qui adulter fuit, non iam mor-
chetur, qui caedes exercuit, non vltra homicidium per-
petret, qui iniurius fuit, iniurijs temperet, qui impi-

Mortis a
christo
fligata in
dicia.

Miracula
quaedam
quae indies
christi uis
tute sunt.
ipsum re-
surrexisse
manifeste
cōprobāt.

us pietatem colat. Quomodo si non resurrexit, sed mortuus durat, falsos deos (quos viuere infideles dicunt, atque colunt dæmones scilicet) fugat ipse, persequitur, deiicit? Vbi enim Christi nomen resonat, eiusque tenetur fides, inde omnis idolorum cultura destruitur, omnisque dæmonum fallacia præstigiosa detegitur, sanctumque nomen nullus dæmonum tolerat, sed eo audito, protinus labitur. Hoc cene obsecro mortui hominis, & non magis viuentis dei opus est? Præterea ridiculum est fugatos ab eo dæmones destructaque simulacra viuere asserere. Qui vero illos fugat, & sua virtute ne apparere quidem vispiam sinit, quibus dei esse filius à cunctis prædicatur, eum mortuum esse contendere. Magnum vero contra infideles resurrectionis indicium hæc præferunt.

Quandoquidem CHRISTVM, quem mortuum dicunt dæmones omnes, & qui ab his coluntur, dii non persequuntur, sed eos magis omnes CHRISTVS ipse persequitur, ac mortuos arguit. Si enim verum est mortuum nil posse operari. Saluator autem tanta indies operatur, trahens ad pietatem, imbuens ad virtutem, de immortalitate docens, amorem cælestium cordibus inserens, reuelans agnitionem patris, aduersus mortem potentiam suæ inspirationis vi indulgens, seipsum singulis indicans, idolorumque impium destruens cultum, nihilque horum facere possunt, qui apud infideles dii ac dæmones sunt, magisque CHRISTI præsentia mortui deprehendantur, otiosam inanemque pompam præferentes. Sin inquam signo crucis magica omnis pellitur

ars, omne veneficiū tollitur, inquantur idola, omnesque irrationalis voluptas arceatur, omnesque de terra in cæli suscipiunt, quis iam mortuum talia patrante asserat Christum? Mortui quippe propriū est non operari, & non illū magis qui nihil agit, & iacet exanimis, quod est idolorum ac dæmonum propriū. Nā dei quidē filius, & viuus & efficax est, quotidieque operatur, & salutem omnium perficit. Mors autē indies infirma deprehenditur, & simulacra atque dæmonia mortua esse comprobantur, vt ex hoc iam nullus de corporis ipsius resurrectione sit scrupulus. Porro, qui non credit resurrectionē dominici corporis, virtutē diuini verbi ac sapiētiae ignorare videtur. Si enim sibi corpus assumpsit, idque iuxta rationis cōsequentiam sibi propriū fecit, vt supra monstrauimus, quid debuit de illo dominus facere, aut quē oportebat esse corporis finem, ab eo semel assumpti? Nēpe non mori illud possibile non erat. Quippe mortale, & quod pro omnibus offerebatur in mortem. Cuius rei gratia, ipsum sibi saluator aptauerat. Permanere itē mortuū equæ erat impossibile, quod vitæ ipsius fuisset venerabile templum. Quocirca mortuū est quidem, quasi natura mortale, reuixit autē propter immortantē in se omnium vitam. Suntque nota resurrectionis officia. Si autem, quia non cernitur, etiā resurrexisse nō creditur, negabunt infideles, & quod secundū naturā est. Est enim dei propriū non videri, vni ex operibus nosci, sicut etiam superior diximus: Si igitur non assunt opera, recte ei quod non cernitur, fides derogatur. Si vero illa clamant, & aptius indicant, quid sponte abnegant, à deo cer-

*Que sit
signi crucis
virtus
& efficacia.*

*Resurrectionis
significatio.*

*Propriū
est dei nō
videri, sed
ex operi-
bus nosci.*

Nota.

tā resurrectionis vitā: Quando libet em̄ mente cæcā
ti sint, vel exterioribus sensibus cernere licet, irrefra-
gabilē Christi virtutē atq; deitatē. Nā & cæcus quis
non videat solē, eius tñ calore suscepto, solē sup ter-
rā esse cognoscit: ita & qui reluctan̄ nobis, & si non
dū credunt, cęcutiuntq; hactenus ad veritatis lucem,
at vel credēibus alijs, virtute dei cognitā non negēt
deitatē, celebratamq; ab eo resurrectionē fateantur.
Cōstat em̄, quia si mortuus esset Ch̄sus, profecto de-
mones non insequeretur, nec simulacra sua virtute
distraheret. Mortuo em̄ nūq̄ cederent hoīes. Quod
si in eius noīe manifeste pelluntur, liquet vtiq; nō es-
se mortuū, maxime cū dæmones, etiāq; hoīes non
intuentur, aspiciā. Neq; ignorare possint, sit ne mor-
tuus Christus, cōstetq; mortuo nunq̄ parituros. At
nunc vident dæmones (quod impij credere nolunt)
hunc esse deū, atq; ideo fugiunt & adorant, ea dicen-
tes, quæ cū esset in corpore, locuti sunt: Scimus te, q̄
es sanctus dei. Et dimitte, qd tibi & nobis est fili dei:
obsecro te ne me crucies. Igitur cū fateant̄ dæmones,
& operā testētur indes, liquet profecto, nullusq; cō-
tra veritatem impudēs sit, saluatorem suū excitasse
corpus, deitq; esse filium, ex vero patre verum, vt po-
te verbum patris, & sapientiam atq; virtutē. Qui no-
uissimis temporibus, pro salute omnium corpus ac-
cepit, & orbem totum de patre docuit, mortēque
destruxit, cunctisq; immortalitatem resurrectionis
repromissione largitus est, primitias eius suum fi-
liū corpus exlucitans, ac signo crucis ostendēs, mor-
tem eiusq; corruptionem esse superatam. Quæ cum

ita se habeant, manifestaq; sit probatio resurrectionis,
habitāq; cōtra mortē a saluatore victoria. Age nūc
Iudæorū quoq; incredulitatē, & irrisionem gentiliū
arguamus. Hæc enim Iudæi quidem non credūt, gē-
tiles vero etiā irrident, cruci atq; incarnationi verbi
turpitudinē obijcientes. Verum nihil pigebit, contra
vrosq; pugnare, maxime cū certa aduersus illos no-
bis argumenta non desint. Iudæi namq; de scripturis
quas & ipsi legunt, habent suæ infidelitatis interpre-
tationē, cum om̄s diuinitus inspirata pagina ista fu-
tura prænuntiet, sintq; dicta ipsa sole clariora. Pro-
phetæ nāq; dudum de miraculo virginis, nasciturō-
que ex illa filio, ita prænuntiant. Ecce virgo in ve-
ro habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius
emanuel, quod est interpretatum, nobiscum deus. Christus
nasci de
uirgine
Christum
nasci de
uirgine
et pro no-
bis pati p-
phetarum
uaticinijs
adstrui-
tur.

Moyes aut̄ ille magnus veraxq; apud illos habitus,
de incarnatione saluatoris dictū illud admodū pro-
bās, vtrūq; cognoscens, ita posuit, dicēs: Oriet̄ stella
ex Iacob, & hō ex Israel, & confringit duces Moab.
Et rursum, q̄ pulchræ domus tuæ Iacob tabernacula
tua Israel, q̄ si vales obūbrantes, & quasi paradisi su-
per flumina, & q̄ si tabernacula q̄ fixit dñs, quasi ce-
dri iuxta aquas egredietur homo de semine ipsius, &
dominabitur gentibus multis. Rursumque Isaias:
Anteq̄ sciat puer vocare patrē & matrē, accipiet vir-
tutē Damasci, & spolia Samariæ, corā rege Assyrio-
rū. Quod igit̄ homo venturus sit, per hæc aperte p̄di-
citur. Quod autem sit venturus omnium dñs, rur-
sus ita prænūtiat: Ecce dominus sedet super nubem
leuem, & veniet in Aegyptum, & mouebunt̄ simula-

cra Aegypti. Nam deinde pater eū reuocat, dicens: Ex Aegypto vocaui filium meū, ne mors quidē ipſi
 us reticeretur. Sed & nimis lucide in ſanctis exprimi
 tur literis. Nam & mortis cauſam qui eam non pro
 pter ſe, ſed pro omnium ſalute pertulerit, Iudæorūq;
 inſidias iniuriasq; ab eis in illū irrogatas, dicere non
 timuerunt, vt nullus eorū qui iſta non audierit, erro
 ris aut ignorantia excuſare ſe poſſit. Aiunt itaque:
 Homo in plaga conſtitutus, & ſciens ferre inſirmi
 tatē, quia auerſa eo facies eius, ignominia affectus
 eſt, nec reputatus, ipſe peccata noſtra ferr, & pro no
 bis doler, & nos reputauimus eū eſſe in dolore & pla
 ga & afflictione. Ipſe aut̄ vulneratus eſt propter pec
 cata noſtra, & inſirmatus eſt propter iniquitates no
 ſtras. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, liuore eius
 nos ſanati ſumus. Admirare clementiā verbi, quā no
 ſtri gratia inhonoratur, vt nos honorabiles ſimus.
 Omnes enim (inquit) quaſi oues errauimus, homo
 via ſua oberrauit, & dominus tradidit illū peccatis
 noſtris, & ipſe qui male tractetur, non aperit os ſuū.
 Quaſi ouis ad occiſionē ductus eſt, & ſicut agnus co
 rā rōdente ſine voce, ſic non aperuit os ſuū, in hu
 militate ſua iudiciū eius ablatum eſt. Deinde ne quis
 hominē eſſe cōmunem ex paſſione ſuſpicetur, ſuſpi
 ciones hominum præuenit, ipſiusq; potentiā ac na
 turæ nobiſcum diſſimilitudinem prænuntiat, dicens:
 Generationem autem eius quis enarrabit? Quia tol
 litur de terra vita eius, ab iniquitatibus populi du
 ctus eſt ad mortem, & dabo iniquos pro ſepultura
 eius, & diuites pro morte ipſius, quia iniquitatē non

fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, & dominus
 vult mundare illū à plaga. Sed forte prophetias de
 ipſius morte loqui audiens, quæris etiam, vbinā de
 cruce ſignanter loquantur, addiſcere. Ne id quidem
 ab eis omiſſum eſt, ſed lucide nimis & euidenter ex
 preſſum. Primus nanque Moyses magna voce præ
 nuntiat, dicens: Videbitis vitā veſtram pendere ante
 oculos vros, & nō credetis. Et q; poſt illū fuere pro
 pheta, de hoc rursus præcinnere, dicens: Ego au
 tē quaſi agnus innocens ductus ad immolandum
 neſciebā, ſuper me cogitauerunt malū, dicentes: Ve
 nite & mittamus lignum in panem eius, & contera
 mus eū de terra viuentiū. Et rursus: Foderunt ma
 nus meas, & pedes meos, dinumerauerunt oīa oſſa
 mea. Diuiferunt veſtimenta mea ſibi, & ſuper veſte
 meam miſerunt fortē. Porro ſublimis mors in ligno
 perfecta, alia non eſt, quā crux. Rurſumq; in nullo
 mortis genere fodiuntur manus & pedes, niſi in cru
 ce ſola. Quod vero ſaluatoris aduētū omnes vndiq;
 gentes deum agnoſcere cōperint, ne id quidem intra
 ctū reliquerunt propheta, ſed huius quoque rei me
 moria in ſanctis literis eſt. Erit enim (inquit) radix
 Ieſſe, & qui exurget dominari gentibus. In ipſo gētes
 ſperabunt. Hæc interim paucis pro fide geſtor. Cæ
 terū ſcriptura oīs iudaicā caſtigat inſidelitatē. Quis
 enim vnquam ex his, quos diuina tradit hiſtoria, iu
 ſtis ſanctisq; prophetis & patriarchis ex ſola natus ē
 virgine. Aut quænam abſq; viro mulier ad conce
 prum hominis idonea fuit. Nonne ex Adam ortus
 eſt Abel: Enoch ex Jared, Ex Lamech Noe, Abraam

*Chriſtum
 cruci affi
 gendum
 propheta
 teſtati ſūb*

*Generati-
ones uia-
rie.* ex Thara, Isaac ex Abraam, ex Isaac Iacob. Nonne Iu-
das ex Iacob, Moyses & Aaron ex Abraam? Nonne
Samuel ex Helcana, David ex Iesse? Nonne Salomō
ex David? Nonne Ezechias ex Achay? Nonne ex
Amon Iofias, Isaias ex Amos? Nonne ex Elchia Iere-
mias, & Ezechiel ex Buxi nati sunt? Nonne singuli ha-
buere patrem, & generationis autorem? Quis ille er-
go est, quem sola edidit virgo? Magna nempe hu-
ius significandi prophetæ cura fuit. Cuius autem or-
tum stella præcurrit in cælis, natumq; significauit or-
bi. Natus namq; Moyses, occultatus à parentibus est.
David natiuitas ne vicinis quidem agnita est, quan-
do quidem nec magnus quidem ille Samuel ipsum
agnoscebat, sed sciscitabatur an esset adhuc Iesse ali-
us filius. Abraam, ubi iam meritis insignis effulserat,
à vicinis est cognitus. Enimuero Christi nati nō ho-
mo testis, sed stella in cælo apparens fuit, vnde ille
descenderat. Quis vnquam genitus rex priusquam
patrem aut matrem vocare posset, regnauit, & acce-
pit hostium spolia? Nonne David cum triginta esset
annorum, suscepit regnum, Salomōq; iam adultus
regnare cœpit? Nonne Ioas annos natus septē, per-
uenit ad regnum? Nonne Iofias æuo posterior, sed
meritis clarior, septem item annorum imperiū sum-
psit? Sed hi tamen eam agentes ætatem, patrem aut
matrem vocare poterant? Quis ergo est, qui ferme
antequam nascitur regnat, & spolia hostium diripit?
*Nullū an-
te Christi
aduentum* Quis huiusmodi fuerit rex Israel & Iuda, dicant Iu-
dæi, in quem sperauerunt gentes omnes, ac pacem
habuerunt, illisq; non sint aduersatæ vndique. Quæ-

diu enim stetit illa Ierusalem, bellum eis perpetuum
fuit, omnesque pugnabāt contra Israel. Assyrii nan-
que premebant, persequebantur Aegyptij, Babylo-
nij vastantes vrgebant, & quod mirabilis sit, fini-
timos Syros hostes, illi semper habuerunt. Nonne
David Moabitas oppugnavit, Syrosque concidit?
Iofias nonne item vicinas obseruauit nationes? Et
Ezechias iactantiam Sennacherib regis expauit?
Nonne aduersus Moysen Amalech aciem instrue-
bar, & Amorrei, qui Iericho inhabitabāt, Iesum Na-
ue aduersabantur? Nullaque proforsus amicitia: fœde-
ra gentes cum Ierosolymis iungere poterant? Quis
sit igitur in quem sperauerunt gentes, dignum reor
inspicere. Esse enim aliquem oportet, quia non po-
test propheta mentiri. Cuius item sanctorum pro-
phetarum, aut patriarcharum mors in cruce pro sa-
lute omnium legitur facta? Aut quis vulneratus, ac
pro salute omniū occisus est? Quis igitur iustorum
aut regum, in Aegyptum descendit, cuius descensu
Aegyptiorum idola manufacta corruerint? Abra-
am nempe illuc descendit, sed tamen ad ingressum
eius idolorum minime cultura quieuit. Moyses illic
natus est, neqtamen feruere impietas, cultusq; sacri-
legus destitit. Quis testimonio scripturæ manus ac
pedes perfossus asserit, aut in ligno pependisse, ac p
salute omniū in cruce fuisse cōsummatum? Abraā em̄
lectulo decubās, sancto sine quieuit. Isaac & Iacob,
extensis pedibus, & ipsi moriunt in lectulo. Moyses
& Aarō in mōte defecerūt. David domi obiit, nullas

*inter Iu-
dæos &
getiles see-
dus inuitā.*

*Iudæorū
error con-
futatur.*

*Quo gene
re mortis
patriar-
cha, cate-
riq; pphe-
ta mortui
sunt.*
Soli Chri-
sto pphe-
taru uati-
cinia con-
gruere.

à populis passus insidias. Etsi enim inquisitus à Saul fuit, illęsus tamē (deo protegente) seruatus est. Isaias sectus quidē est, sed non in ligno suspensus. Ieremias iniurijs affectus est, non tamen cruce damnatus interijt. Iezechiel passus est, nō pro salute populi, sed qui aduersus populum futura signaret. Deinde hicū paterentur homines erant, nullo cæteris natura dissimiles. Qui uero per scripturas significabat, p̄ omniū salutē passurus, non hō simplici, sed uita omnīū dicitur, & per naturam hominibus similis. Videbitis enim, inquit, uitam omnium pendentem coram oculis uestris, & generationem eius quę enarrabit. Nam si quis superiora repetens querat, inueniet per singulos sanctos, quis vnde fuerit, vbiq; sit natus. Eius uero qui uita est, generationem esse inenarrabilem, scripturę diuinę significant. Quis ergo est de q̄ sanctę literę loquuntur, aut quis eius mērita de quo prophetę tanta denuntient? At alius nemo in scripturis inuenitur, nisi communis saluator omnīū deus, Verbu dominus noster Iesus Christus. Hic enim qui natus ex uirgine, & homo in terris uisus, inenarrabilem habet secundum carnem generationē. Neq; enim est qui possit eius secundum carnem se patrem dicere, cum ipse corpus non ex viro, sed ex uirgine sit sola procreatū. Quemadmodū ergo Dauid Moy si, patriarcharumq; reliquorum patres retexere per generationem seriem possumus, Ita saluatoris secundum carnem generationem, ex viro enarrare, nemo est qui possit. Hic igitur est, qui stellam signare fecit corporeā natiuitatem suā. Oportebat enim, ut quod

*Natiuitas
Christico
ueniēter p̄
stellā si-
gnata est.*

de cælo descenderat, uerbum cælesti quoque signaretur indicio, prodiensque ex uero creatura omnium rex, aperte toto terrarum orbe nosceretur. Denique in Iudæa natus, ex Perfide supplices adorauerunt uiri. Hic est, qui & antequam nasceretur in carne, contra aduersarias potestates uictoriam cepit, trophæaque aduersus idololatriam tulit. Omnes igitur ex gentibus vndique confluentes, adiurata consuetudine patria, & impio idolorum cultu, in CHRISTO spem ponunt, eisq; seipso deuouerunt. Id autem quotidiano experimento haurire oculis licet. Nūquam enim alias Aegyptiorum, qui euit impietas, nisi cum dominus omnium corpore illuc descendit, ac si nube deuectus, profligatōque errore idolorum, omnes ad se, & per se ad patrem transtulit. Hic est crucifixus deus noster, sole teste & creatura omni, eisq; sibi impias iniecere manus, cuius morte salus omnibus quaesita, & creatura omnis redempta est. Hic est omnium uita, qui quasi ouis pro salute omnium tradidit in mortem corpus suum, licet id Iudæi credere abnuant. Quibus, si satis ista non sunt, uel ex alijs quæ apud eos itidem leguntur, sacris eloquijs credant. De quo enim dicunt prophetę: Manifestus factus sum non quærentibus me, inuentusque ab his qui non interrogabant me. Dixi, ecce sum genti, qui non inuocauerunt nomen meum, expandi manus meas ad populū nō credentē et contradicentem. Quis ergo est, qui manifestus factus est, ut Iudæos percontemur? Nam siquidem, p̄ pheta est, dicant quando delituerit, ut postea mani-

festatus sit? Quis autem hic propheta est, qui ex abditis manifestus apparuit, manusque suas expandit in cruce? Iustorum profecto nemo, solus itaque dei filius est. Qui cum sit incorporealis per naturam, propter nos apparuit in carne visibilis, ac pro salute nostra passus est. At vero sine istud quidem illis sufficit, vel ex alijs admoneantur tam aperte veritati non reluctari. Ait enim scriptura: Confortamini manus remissæ, & genua resoluta roboramini, qui pusillo animo estis exhortamini, confortamini, nolite timere, ecce deus noster indicium retribuit, ipse veniet & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus quasi ceruus, & diserta erit lingua mutorum. Quid igitur & de hoc dicere possunt? An ad id quoque contra obistere audebunt? Prophetia nempe deum aduenire denuntiat, signaque, & aduentus eius tempus insinuat, tunc enim fore vt aspiciant cæci, claudi ambulant, audient surdi, mutorumque lingua soluatur, cum aduenerit dominus prædicant. Quando igitur in Israel hæc facta sunt signa, aut vbi in Iudæa tale aliquid contigit, dicant. Leprosus mundatus est Naaman, sed surdus minime audiuit, neque claudus ambulauit. Mortuum suscitauit Elias, Eliseus similiter, sed cæcus à natiuitate non vidit. Magnū quidem reuera est suscitare mortuum, nō tñ huiusmodi, quale est patratum à saluatore miraculum. Nam profecto scriptura, quæ suscitatum mortuum retulit, leprosumque mundatum, si claudum ambulare contigisset, cæcumque respicere, id dice-

Signa & miracula fecisse Christum quæ nemo alius fecit

renon omisisset. Quia vero ista non retulit, constat ea, neque prius facta fuisse. Quando igitur hæc facta sunt, nisi cum ipse deus, dei verbum in carne ad homines venit. Quando enim aduenit ille, tunc ambulauerunt claudi, muti locuti sunt, & surdi audierunt, cæcique à natiuitate viderunt. Idcirco enim & Iudæi hæc signa videntes, vt qui nunquam alias hæc facta compererunt, admirati dicebant: A seculo non est auditum, quoniam aperuit quis oculos cæci nati: Nisi esset hic à deo, non posset facere quicquam. Sed forsitan & ipsi aduersus tam aperta resistere, & contraire non valentes, non quidem scripta negabunt, sed expectare se ista, nō dumque dei verbum aduenisse asseuerabunt. Hoc enim vltro citroque iactare non desinunt. Neque erubescunt aduersus apertam veritatem, esse impudentes. Sed enim hoc euidentius, quàm de cæteris conuincendi sunt, non à nobis, verum à sapientissimo Daniele, qui & præsens tempus, & diuinum saluatoris prædicauit aduentum, dicens: Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, & ciuitatem sanctam, vt consummatur peccatū, & signet pētm, & deleat iniustitia, & ppinet iniquitas, abducaturque iustitia sempiterna, & signetur visio & prophetia, & vngat sanctus sanctorum, & scies & intelleges, ab exitu sermonis, vt discernat & ædificet Ierusalem. Usque ad CHRISTVM ducem fortassis, in cæteris qualē inquam occasiōem inuenire possunt, & in futurū tēpus differre, quæ scripta sunt. Quid au-

tem ad hæc dicere, aut contra aspicere audebunt, vbi & CHRISTVS signanter exprimitur & vngitur, non homo simpliciter, sed sanctus sanctorum esse describitur, & vsque ad ipsius aduentum Ierusalem consistare prædicitur, ac deinceps quietura prophetia, & visio in Israel prænuntiatur. Vncti quidem olim sunt Dauid & Salomon, & Iezechias: Sed rursus Ierusalem & locus ille constabat, & prophetiæ futura præcinebant. Gad, Afaph, & Nathan, & post illos Isaias, Osee, Amos, & reliqui. Ad hæc illi qui vncti sunt, homines sancti vocabantur, non sancti sanctorum. At vero, si obijciant capriuitatem, ac per eam Ierusalem non stare contendant, quid de prophetis quoque dicturi sunt? Nam cum olim populus in Babylonem duceretur, erant illic Daniel & Ieremias, prophetabantque Iezechiel, Haggæus, & Zacharias. Fabulosa igitur Iudæi prosequuntur, & adesse modo tempus dudum prædictum, scire ac nosse dissimulant. Quando enim cessauit prophetia, aut visio ab Israel, nisi modo cum sanctus sanctorum CHRISTVS aduenit? Signum enim euidentis, magnūque aduentus sui indicium est, iam non stare Ierusalem, nec prophetiam ex Iudæis exurgere, neque visionem eis reuelari, & iustissime id quidem. Nam cum is qui significabatur aduenerit, qui vltra opus est vmbri: Idcirco enim & illi tam diu prophetabant, donec veniat ipsa iustitia, & qui cunctorum peccata redimeret. Ideo & Ierusalem diutius consistit, vt illic se prius ad veritatis typos exercerent. Merito itaque præsentem sancto sanctorum, signata

*Euidētissi-
ma signa
Christū iā
uenisse*

est visio & prophetia, Iudæorumque desijt regnum. Tam diu enim apud eos vncti sunt reges, quoad sanctus sanctorum vngereur. Moyses quoque ad illū vsque perseueraturum regnum Iudæorum prædicens, ait: Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Vnde & saluator ipse clamabat: Lex & prophetæ vsque ad Iohannem prophetarunt. Siquidem igitur apud Iudæos nunc aut regnum, aut prophetia, aut visio, recte forsitan Christum insiciantur venisse. Sin autem nihil horum penes eos inuenitur, clausaque iam & signata sunt omnia, capta ciuitas, incensum templū, quid in id præuaricationis impietatisque profluunt, vt cum facta omnia cernant, horum autorem CHRISTVM deifilium negent? Cur gentiles idola deserere, ac per Christum in deum Israel sperare cernentes, abnegent eū, qui de radice Iesse (secundum carnem) iam natus est CHRISTVM? Nam siquidem deum alium gentes adorarent, quā deum Abraam, Isaac, Iacob & Moysi, non iniuria occasiones obtenderent, negaretque aduenisse deum. Porro, si eum, qui Moysi tradidit leges, & Abraæ promissiones dedit, cuius verbum spreuere Iudæi, hunc gentes colunt deum, cur non agnoscunt? imo cur sponte despiciunt, auertuntque oculos ne videant eum quem scripturæ prophetabant, illuxisse orbi atque apparuisse corporeum, sicut sanctæ literæ continent. Dominus deus apparuit nobis. Et rursus: Misit verbum suum & sanauit eos. Et iterum: Non legatus, non angelus, sed ipse dominus salua-

*Iudæorum
arguitur
infidelitas
& perui-
cacia.*

uit eos. Idem vero ferme patiuntur, ac si quis mente captus, terram illustrari sole cerneret, eiusque illustrationis autorem solem denegaret. Quid enim amplius is habet, qui ab eis expectatur, cum venerit facere? Vocare gentes? At iam vocatæ sunt. Finem prophetiæ ac regno, visionique imponere? hoc item factum est. Idolorum profanos, impiosque cultus arguere? Et hoc iam pridem ille mirabili diuinatæ virtute operatus est. An vero destruere mortem? Deuicta quidem illa est, penitusque deleta. Quid ergo restat faciendum, quod CHRISTVM facere oportuit, quidve implendum reliquum est, vt Iudei suam perfidiam rueri possint? Si enim, vt nunc cernimus, neque regnum, neque prophetia, neque sacrificium, neque visio apud eos est, omnisque orbis dei agnitione plenus est, omniſque impietate gentiles ad deum Abraam, per verbum dominum nostrum IESVM CHRISTVM tota fide confugiunt, constat profecto (quantumlibet illi impudentes sint) aduenisse CHRISTVM, ipsumque omnes suo illustrasse lumine, ac de patre suo veritatem docuisse, rectissimamque doctrinam tradidisse mundo. His igitur & huiusmodi plurimis de scripturis sanctis Iudeos arguere, & conuincere possumus. Gentiles vero quis non summe admiretur, ea ridentes, quæ minime sunt irridenda, atque in suo errore perdurantes, quo ligna, & lapides pro deo miserabili cæcitate venerantur? Verum cum sit veritatis ratio, & causa probationibus non inferenda, age hos quoque probabilibus rationibus, his quoque nobis maxime cõ

Vocatio
gentilium

Gentiliũ
error co-
arguitur.

spicuis, confutare studeamus. Quid oro ineptum, quid risu dignum apud nos est? An quod verbum apparuisse dicimus carne vestitum? At qui hoc & ipsi iustissime factum confitebuntur, siquidem fuerint studiosi veritatis. Nempe enim si dei verbum esse negant, stulte omnino irrident, quod ignorant. Si autem verbum deum esse consentunt, eumque mundi principem, in quo pater cuncta creauit, huiusque prouidentia illustrari & viuificari, & esse omnia, ipsumque super cuncta regnare, vt ex prouidentia operibus ipse noscatur, & per ipsum pater, per quam sane inepte contra se risum, dum nesciunt mouent. Mundum hunc magnum corpus esse aiunt gentilium sapientes, verissime id quidem, videmus enim illum, eiusque partes nostris ingerunt se sensibus. Si igitur in mundo, quod corpus non negant, dei verbum est, cunctaque ipsius simul ac singula peruagatur, quid aut mirum, aut incongruum dicimus, si hominem quoque ipsum subiisse fateamur. Nam si omnino indignum putant, ipsum in corpore apparuisse, indignum dicant & hanc omnem mundi machinam perustrare, & omnia sua prouidentia mouere atque moderare. Corpus enim & hoc totum est, si autem mundum ab eo perustrari, & in toto noscitur decet, profecto & in humano ipsum apparere corpore, idque ab eo illustrari, atque ad operandum excitari non indecens erit. Pars enim totius, ipsaque non vilis, genus humanum est. Et si partem instrumentum eius fieri, ad notionem deitatis moralibus inſi

Nõ esse in
dignũ uer-
bũ patris
apparuiſ-
ſe carne ue-
ſtitum.

nuandam, indecens est, ineptissimum erit, & per totū ipsū insinuari deum. Sicut enim cum totū corpus ab homine agatur & illustratur, si quis indignum dicat, etiam in digito pedis hominis esse virtutem stultissimus habetur, quippe qui in toto ipsum esse & operari fateatur, in parte denegat: ita & qui fatetur et credit deum, dei verbum in toto esse cunctaque ab eo & illustrari & moveri, non indignum arbitrabitur humanum etiam corpus ab illo agi, atque moveri. Porro, si quia genitum est, & ex non existentibus cōditum genus humanum, idcirco indecenter nos asserere putant humanum ad homines saluatoris aduentum, ipsum hac ratione à creatura quoque omnium deturbabunt. Et ipsa enim ex nihilo per verbū, ut esset, condita est. Si autem cum sit facta creatura, indignum non est, in ea esse verbum, ne in homine quidem esse indignum erit. Nam quacūque de toto cogitaueris, ea de parte quoque intelligas, necesse est. Pars autem totius, ut prædixi, & homo est, igitur in homine esse verbum nulla ratione indignum est, omniaque ab ipso & in ipso agi & moveri, atque viuere, sicuti ipsorum etiam scriptores dicunt, quia in ipso uiuimus, mouemur, & sumus. Quid ergo risu dignum dicimus, si in quo est verbum, eo ad demonstrationem sui, ac si instrumento utitur? Nam si in illo non esset, uti profecto ipso nequiuisset. Si autem, ut ante iam dedimus, in toto, & in singulis est, quid mirū aut incredibile dicimus, si verbum in his in quibus est, se ipsum manifestare fateamur? Quemadmodum in viribus suis, totus in singulis atque omnibus præsens,

Nota.

suauiterque disponens omnia, si per solem, aut lunam, aut cælum, aut terram venisset, aut aquam, nullus ipsum incongrue voce vsū esse dixisset, & se, ac patrem suum intinuisse, cum simul contineret omnia, atque in omnibus, ita & in ipsa parte esset, ac se ipsum inuisibiliter panderet, ita neque dici indignum potest, si cum disponat omnia, cunctaque viuificet, seque per homines notum fieri voluerit, instrumento humani corporis, ad manifestationē veritatis, patrisque cognitionē, uti summa pietate voluerit. Pars quippe totius, ut supra iam diximus, & homo est. Et sicuti mens, cum in toto diffusa sit homine, ex parte tamē corporis, id est, lingua, signatur. Neque tamen ideo quisquam mentis substantiam dicit imminui. Ita & verbum, cum per omnia sit, indignum aut indecens minime videri debet, si humano uti voluerit, ad se ac patrem indicandū instrumento. Nam si, ut iam diximus, indecens est, corporis uti instrumento, indecens erit ipsum & in toto esse. Quod si obijciant, cur non per alias præstantiores creaturæ partes apparere voluerit? & pulchriore instrumento, sole scilicet, aut luna, aut stellis, vel æthere, aut igne uti, sed tantū

Apta similitudo.

Cur in homine potest us quā in alia quavis creatura apparere deus uoluerit.

inutilitē illis sit aduentus dei. Nulla igitur creatura pars a diuina cognitione deuiauerat, nisi solus homo, videlicet non sol, non luna, nō cælum, non sidera, nō aqua, nō æther, suos immutauerūt ordines, sed omnia opificem ac regem suū deum verbū agnoscentia, vt sunt cōdita, permanent, soli hoīes auersa vero, iā quæ non erant, sibi p̄ veritate finxere, diuinostq̄ honores dæmonibus, atq̄ hominibus in lapidibus ac lignis, stulti amētesq̄ detulerunt. Vnde nō immerito, quoniā dei bonitate indignū erat tātam operis sui nō curare iacturā, cum nequirent homines in tota mundi machina gubernantem ac regentem cuncta cognoscere, partē totius assumens sibi, corporis scilicet humani instrumentum illud præcipue subiit. Vt quia se non poterant in toto cognoscere, vel in parte, illis se noscibilem faceret. Et quoniam in inuisibilem ipsius virtutē in tendere nō valebant, vel ex sibi similibus cogitare ipsum atque intelligere possent homines. Quippe per conditionis suæ corpus, eiusq̄ diuina opera, celerius atq̄ vicinius ipsius nosse poterāt patrem, cum animaduertent, nō humana, sed diuina esse opera, quæ ab eo gererētur in carne. Sin vero iuxta illos indignum fuit verbum p̄ opera corporis nosci, indignum itē sit ipsum ex opibus creaturæ totius agnosci. Sicut em̄ cum sit in creatura, nil habet cū creatura cōmune, sed magis omnia virtuti ipsius potentiaq̄ cōmunicant, ita & corporis instrumento vtens, nihil ipsius iniquationis attraxit, sed ipsum potius sanctificauit corpus. Si em̄ Plato ille apud gentiles admirabilis ac summus ait genit

Solus homo ordinem sibi a deo datus pervertit.

Rationes notande.

orem mundi deum, cū ipsum iactari fluctibus cerneret ac periclitari, in locū dissimilitudinis vergere, insidentē gubernaculis animæ, tulisse opē, & emendasse peccata omnia, quid iā nos incredibile dicimus, si oberrante humano genere, dei verbū illi insedisse, hominemq̄ apparuisse asseramus, vt iactatum fluctibus sua gubernatione ac benignitate seruarietur. At forrasse pudore consentient, dicent tñ oportuisse deū, cum saluare homines & erudire decerneret, id solo nutu perficere. Neq̄ ipsius verbū debuisse corpus attingere, sicuti & pridem fecerat, cū ex nō existentibus conderet omnia. Sed hanc illorū obiectionē hac ratione refellimus. Olim quidē cum nihil vnq̄ esset, ad creanda omnia, nutu solo ac voluntate opus erat. Vbi vero factus est homo, exegitq̄ necessitas, non ea quæ nō erant, sed quæ iam fuerāt creata, curare debuit saluator & medicus in his apparere quæ fuerāt condita, vt & quæ iam erāt facta, curaret. Factus autem fuerat homo, ideo & humano instrumento vsus est corpore. Quoniam vero modo alio p̄bere se visibile debuit verbum, cum vti instrumento decerneret. Aut vnde hoc oportuit sumere, nisi ex his quæ iam fuerāt condita, erātq̄ ipsius diuinitate seruanda? Neq̄ em̄, quæ nō erant, salute indigebāt, vt solo agere præcepto sufficeret. Sed homo, qui iam cōditus, in corruptionem mortemq̄ fluxerat. Quocirca rectissime omnino humano instrumento vti instituit, seq̄ in omnia dei explicuit verbū. Et hoc præterea sciendum, quod semel inuecta corruptio non extra corpus erat, sed ipsi potissimum accefferat cor

Mundū a deo factū Plato creauit.

Creata sunt oīa solo nutu opus erat ex diuina voluntate in reparatione ueroctiā corporis assumptione.

pori, eratq; necessarium, vitam illi pro corruptione succedere. Vt sicuti in corpore cōtingerat mors, ita in ipso & vita cōtingeret. Si enim exterius erat corporis mors, extrinsecus vita quoq; illi accedere debuit. Porro, si corpori congressa mors, illudq; cōplexa superauerat, necessario & vita debuit congredi corpori, vt corpus vita vestiret, mortēq; deijceret. Adhuc, si extra corpus, & nō in ipso fieret verbum, mors quidem ab eo naturali potestate vinceret. Quippe quod vitam nequiret obsistere, nihilo minus tamen permaneret in corpore semel inuecta corruptio. Idcirco necessario omnino saluator induit corpus, vt vitę cōnexum non iam quasi mortale permaneret in morte, sed vt iam immortalitate vestitum per resurrectionis gloriam, immortale permaneret. Nam quod erat semel corruptione indutum, nunquā profecto resurgeret, nisi indueret vitam. Præterea mors ipsa per se, nisi in corpore apparere non posset, ideoque induit corpus, vt inuentam in corpore mortem aboleret. Qua enim ratione se dominus ostēderet vitam, nisi quod mortale inuenerat, viuificaret? Quemadmodum stipula cū ab igne corripitur, si quis ab ea ignis arceat impeiū, permanet nihilo minus stipula, ignisq; expauescit naturaliter minas, à quo solet absumi. Cetera, si quis stipulam multo illiniat amiantho, quod ignis imperum eludere fertur, non ignem nutrit stipula contraria vi subnixam amianthi. Pari ratione & de corpore, & de morte dixerimus. Si enim solo iussu ab illo esset prohibita mors, esset tamen rursus corruptibile atq; mortale iuxta rationem corporis, quod

vti ne fieret, incorporale dei induit verbū, atq; ideo iam nec mortem, nec corruptionem pertimescit, cū sit indutum vita, omnium in illo corruptione deleta. Pleno igitur rationis ordine, dei verbum corpus assumpsit, humanorūq; instrumento vti voluit, vt & viuificaret corpus, & sicut in creatura per opera noscitur, ita & in hoīe operaret, ac per id vbique notesceret, nihil sua diuinitate & scientia vacuū relinquēs. Rursusq; em̄ priora repetēs, dicā: Idcirco saluator hoc fecit, sicut oīa vbique præsens implet, ita & omnia sciētia & sui agnitione compleret, sicuti & diuina scriptura testatur: Impleta est omnis terra cognitione dei. Siue em̄ in cælum quis intēdit, eius ordinem distinctiō nemq; miratur, siue id non valens, in homines tantum intuetur, animaduertit per opera dei in hominibus incorporalem vim, agnoscitq; hunc solum deū, deitq; verbum esse. Siue demones miratur attonitus, videt ab ipso illos effugari, illorumq; dominum iudicat. Siue ad aquam deuolutus, lapsus causa deū existimat, sicut Aegyptij, qui illam colunt, hanc ab illo immutari cōsiderat, agnoscitq; dominum illius esse conditorem. Siue ad inferos lapsus, illic heroas miratur vt deos, huius resurrectionē atq; aduersus mortem victoriam cognitam, reputat Christum solum verum esse dominum ac deum. Omnes quippe creaturę partes attigit dominus, omniaq; liberauit. Atq; vt Paulus ait: Principatus ac potestates exiit, & eas in cruce triumphauit, ne quis iam falli ac decipi possit, sed vbique verum dei inueniat verbum. Ita enim vndiq; conclusus homo, & vbique in cælo, in infer-

Ois creatura testimonij prohibet verbo dei.

no, in homine, in terra, verbi deitatem lucere cōspiciens, non iam de deo fallitur, sed hunc adorat solū, ac per ipsum rite patrē agnoscit. His gentiles quoque probabilibus rationibus victi, forte acquiescent. Sin autem minus ea sibi sufficere existimant, vel ex his quae ante oculos omnium apparent, eorum quae dicimus, eliciant fidem. Quando enim idolorum cultum deferere homines ceperant, nisi ex quo saluare dei verbum illuxit terris, & hominem induit? Quando apud gentiles falsa vbiq; vaticinia, deorum conticuere responsa, nisi cum se mundo saluator ostendit? Quando hi, qui apud poetas diuheroesque dicuntur, homines fuisse mortales deprehensi sunt, nisi ex quo dominus trophaeum retulit mortis, & quod acceperat corpus, in corruptum seruauit, illud a mortuis excitans? Quando item daemonum fallacia, in sanitate contempra est, nisi cum dei virtus verbum, & horum, & omnium dominus mortalium, infirma miseratus apparuit? Quando magiae praestigiosa ars atque doctrina, calcari vbiq; coepta, nisi cum diuina verbi apparitio insinuata est mundo? Quando denique gentilium sapientia stultata facta est, nisi cum vera dei sapientia sese terris aperuit? Dudum enim orbis omnis, omnisque locus, falsaque daemonum cultura tenebatur, nihilque aliud quam simulacra deos homines putabant. At nunc per omnem orbem idolorum superstitionem homines relinquunt, atque ad Christum confugiunt, deumque ipsum adorantes, per eum etiam quae ante non nouerant, patrem agnoscunt. Et quod est omnino mirabile, cum sint variae & infinitae culturae, locaque singula proprium habeant deum, nec possit is, qui

Nato
Christo
praestigia
imagicas
artes, idolorum
cultum
& falsa
vaticinia
sine accipisse.

apud singulos dicitur deus, vicinos transgredi limites, ut proximos quosque se colere inducat, vix apud suos diuinis fruatur honoribus. Nullus enim proximi cuiusque deum venerat, sed quisque suum idolum obseruat & colit, ipsum esse omnium deum putans. Solus Christus apud omnes vnus, & vbiq; adoratur. Quodque deorum facere ne quiuit infirmitas, ut vel vicinas nationes ad sui induceret cultum, id Christus effecit. Qui non vicinas modo regiones, sed omnem prorsus orbem suavit, vnum & eundem dominum colere, & per eum ipsum patrem venerari. Adhaec olim quidem omnia falsis vaticinijs vbiq; plena erant. Delphis namque, Dodonae, Baeotia, Lycia, Libya, Aegyptus, Cabiri, & Pythia huiusmodi miraculis celebrabantur, erantque in admiratione & honore mortalibus. Nunc vero quando praedicatio Christi innotuit mundo, conticuere omnia, nec iam vllus apud eos vates, nulla furentium vaticinatio est. Ac prius quidem hominibus daemones phantasijs varijs illudebant, fontes, aut flumina, aut ligna, aut lapides praecipitantes, atque ita praestigijs inanibus fallebant stultos. Vbi vero diuinus reuelatus est saluatoris aduentus, inanis horum praecipitatio cessauit. Signo enim crucis tantum vates homo, omnes horum fallacias pellit, & antea quidem quos poetae dicunt deos, Iouem, Saturnum, Apollinem, heroes mortales colebant, eosque venerantes erabant. Vbi vero mundo saluator apparuit, illi mortales fuisse deprehensi sunt, solusque Christus hominibus innotuit deus verus, deique filius. Quid autem de magia dicimus, quam illi imprimis admirati sunt? Praeualuit illa quidem ante saluatoris aduentum apud Aegyptios & Chaldaeos & Indos, inuente

Magia apud Aegyptios, Caldeos, & Indos, ante Christi aduentum praeualuit.

tesq; in stuporem vertit. Postea vero quā reuelata ē veritas, & verbum caro factum est, detecta illa penitus atq; destructa est. Porro de gentili sapientia, philosophorūq; magniloquentia, nihil opus esse arbitror uti rationibus nostris, cum liceat oībus id miraculū haurire oculis. Qui cum tam multa scripserint gentiliū sapientes, neq; potuerint, vel paucis vi illa ac tumore dicendi persuadere immortalitatem, ac virtutis vitam. Solus Christus paucis purisq; verbis, p homines simplices & imperitos, tam innumeros p orbem induxit hominum populos, contemnere mortem, immortalia sapere, despiciere temporalia, atque ad aeterna aciem mentis intendere, nihilq; est mare terrenam gloriam, & solis inhiare caelestibus. Haec autem quae dicuntur a nobis, non verba tantum sunt, sed habent ex experimento ipso veritatis testimonium. Assit enim qui vult, atque in Christi virginibus imaginem probitatis aspiciat, admiretur adolescentiam, fulgore castitatis illustrem, immortalitatisq; fidem in illo innumerabili martyru grege cōspiciat. Veniat qui harum rerum experimenta quaerit addiscere, ipsius scilicet dæmonum pompæ, diuinationumq; fallaciæ, & magiæ mirabilium vtrā signo ridiculæ, vt ipsi putant, crucis, Ch̄um solummodo nominans, videbit p ipsum fugari dæmones, vaticiniatq; conticescere, & magiam omnē, omnēq; veneficiū destrui. Quis igitur, qualis, quantusq; sit Christus, qui nomine suo atque præsētia hæc omnia operuit atque fugauit, solusq; praeualuit, & orbem totū doctrina sua & prædicatione repleuit. Dicant nimirū

Crucis signo uel solo Christi noīe mirari fieri.

ridiculi, & sine vllō verecundiæ rubore gentiles. Nempe, si homo ille est, quo pacto valuit homo omnes deorum suorum vires excedere, eosque nihil esse, sua virtute monstrare? Sin vero magum illum dicunt, qua ratione potuit magiæ finem imponere, cuius erat muneris ea magis asserere? Nam siquidem homines vicisset magos, aut aduersus vnū solummodo praeualuisset, recte hunc putarent artis eminentia cæteris excelluisse. Porro, si contra omnem magiam, ipsūque magiæ nomen, crux eius victoriam reulit, constat profecto saluatorem non fuisse magnum, quem acciti a magis alijs dæmones, vt dominum fugiunt. Quis ergo iste sit dicant, qui soli irrisioni student gentiles? At fortasse dæmonem Exploditur error dicentium Christū in principe dæmoniorū eijcere dæmonia. & ipsum fuisse, atque ideo intantum praeualuisse dicent, sed ita quoque ridiculi prorsus euadent. Nam superiori ratione facile conuinci possunt. Quo enim modo dæmon esse aut dici potest, qui dæmones fugat? Si enim dæmones simpliciter pelleret, putari posset in dæmonum principe contra inferiores viribus praeualere, quod Iudæi quoque illi probro obieiebant. Cæterum si omnis insania dæmonum huius inuocatione propellitur, liquet & in hoc errare illos, ne cesset putant dæmonem dominum nostrum IESVM CHRISTVM. Igitur si neque homo solus, neque magus, neque dæmon aliquis saluator est, sed omnia insuper poëtarum figmenta, omnēque dæmonum pompam, & gentiliū sapientiam diuinitate sua pressit atque destruxit, constat profecto, & apud omnes pro confesso habetur, hunc ve-

re dei filium, verbumque, & sapientiam, ac virtutem patris esse. Idcirco ne humana quidem sunt ipsius opera, sed super hominē, dei que reuera esse noscuntur. Quod cum ex rebus ipsis, tum ex hominum collocatione cognoscimus, quis enim ex omnibus, qui vnquam fuere mortalibus, ex virgine sola sibi corpus effecit? Quis vnquam hominum eiusmodi curauit morbos, qualis communis omnium dominus? Quis id, quod per naturam deerat, reddidit, & a natiuitate cæco restituit lumen? Aesculapius apud eos diuinis honoribus colitur, qui medicinæ arte claruerit, herbarumque viribus aduersus incommoda corporis sitivus, cum non ipse eas ex humo produxerit, sed naturali arte adinuenerit, sed ista quid momenti habent, si saluatoris comparentur operibus? Ille enim non vulnus curauit, sed naturam effinxit, corpusque restituit. Hercules apud eos adoratur vt deus, qui aduersus æquales homines puguando præualuit, ferāsque dolis & arte peremit. Quid hæc ad ea, quæ a saluatore patrata sunt? Morbos enim ille, ac dæmones, & mortem ipsam ab hominibus repulit. Libero patri cultum illi exhibent, qui ebrietatis magister hominibus fuerit. Saluator noster dominus castitatis ac frugalitatis præceptor irridetur ab eis. Sed sunt sane ista illorum opera quid ad reliqua ipsius diuinitatis insignia. Quonam quæso moriente homine obscurus est sol, terraque commota? Ecce quàm multo modo moriuntur homines, & hæcenus mortui sunt, quando aliquod in eis eiusmodi miraculum

Aesculapius
us quod
medicinæ
arte clarus
est pro deo
habitus est.

contigit. Atque vt ea missa faciam, quæ per corpus effecit, & ea memorem, quæ post ipsius resurrectionem corporis sunt facta miracula. Cuius vnquam hominum doctrina à finibus ad fines terræ, per omnes vna eademque propagatione præualuit, vt per orbem vniuersum ipsius religio, cultusque maneret? Aut si homo, iuxta illos CHRISTVS est, & non dei verbum, cur ab eorum dijs prohibitus non est, suam vbique propagare culturam, illorumque per sua decreta quorumcunque loca destruere? Verbum enim ipso aduentu suo atque doctrina, profano cultui finem indixit, omnemque dæmonum fallaciam omnino pessundedit. Plurimi eantem fuerant reges, multique tyranni, apud Chaldæos, Aegyptios, & Indos, sapientes & magi fuisse traduntur. Quis vnquam horum non dico post mortem, sed viuus adhuc, orbem totum doctrina sua implere præualuit, tantamque multitudinem à simulacrorum vana superstitione conuertere, quantam saluator noster ad se, ab idolis transtulit? Gentilium philosophi verborum vi, ac dicendi arte instructi complura scripsere, quid ergo omnis horum lis, si cruci CHRISTI conferatur, appareat? Vix enim illi paucis, quoad vixere argutijs suis persuadere poterunt, sed quod posse videbantur, admittebant, dum & secum ipsi dissiderent, & aduersum se inuicem perpetua dimicatione contenderent. At contra, dei verbum, maximo profecto miraculo, nudis, apertisque dictionibus docens, sapientissimos illos, & dicendi acrimonia pollentes obtriuuit, illorumque inuenta de

Quæ fuerint post resurrectionem corporis facta miracula.

struxit, cunctos ad se attrahens, & ecclesias suas felici semper incremento multiplicans. Quis illud satis digne miretur, qui ut homo degustata morte, sapientum illam magniloquentiam, in deorum suorum laudes pertonantem, tanta facilitate compescuit, inanissimamque monstravit: Cuius enim vnquam mors dæmones expulit? Cuius inquam mortem dæmones, ut CHRISTI, timuerunt? Vbi enim saluatoris nomen edicitur, inde dæmonia fugantur omnia. Quis vnquam animarum perturbaciones tanta auctoritate sedauit ac sustulit, ut nequitie libidinis deditos, castimonie studere, homicidas abijcere gladios, & qui antea fuerant timidi, fortes iuberet & constantes euadere? Quis vnquam barbaras antea, ferocissimasque nationes, naturalem feritatem ac vesaniam ponere, pacemque sectari persuasit, nisi fides CHRISTI, crucisque signaculum? Quis alius immortalitatis fidem ita insinuauit hominibus, ut crux illa venerabilis CHRISTI, corporisq; ipsius resurrectio? Nempe gentiles quamlibet mentiri omnia soliti, nunquam tamen deorum suorum resurrectionem ausi sunt fingere, id penitus conspicari non valentes, an post mortem possit esse iterum corpus. Qua in re illos quisque non ingratis suscipiat, qui ita sentientes, & imbecillitate dijs suis applicarant, et CHRISTO

Solus christus uirginitate seruare homines docuit concessere potentiam, ut ex eo quoque apud omnes dei filius esse noscatur. Quis vnquam hominum, aut in vita, vel post mortem, uirginitatem seruare homines docuit, eamque virtutem putauit esse possibile? At qui saluator noster, & rex omnium CHRISTVS

eam ita humanis affectibus insinuauit, ut & impubes pueri hanc tantæ excellentiæ virtutem sponte gestiant tota animi alacritate profiteri. Quis vnquam tantum terrarum peragrarè potuit, & Scythas, Persas, Armenios, Gothos, & qui ultra oceanum, & Hyrcaniam esse dicuntur, Aegyptios quoque & Chaldæos penetrare gentes, & magicæ in primis deditas, & ultra quam dici possit, superstitiosas ac singulariter feras, & de virtute, de pudicitia, veraque religione, contra simulacrorum cultum prædicare, ut omnium dominus, & dei virtus CHRISTVS IESVS dominus noster. Qui non modo per apostolos suos prædicauit, verum feros illorum induxit animos, deposita feritate, deserere primos deos, ipsumque cognoscere patrem, deum per ipsum, & cum ipso venerari. Olim enim deorum suorum cultibus gentiles ac barbari dediti aduersum seinuicem bella gerebant, & contra propinquos immanes erant, nec poterat quispiam, aut terras, aut maria transire, nisi gladijs armasset manus, pro inexorabili contra seinuicem pugna, omnemque illis vitæ institutum per arma transibat, & erat illis pro baculo, omnique adminiculo gladius. Cunque, ut prædixi, seruirent idolis, dæmonijsq; litarent, nihil tamen ex illa superstitione ad ingentem feritatis emendationem, proficere. Vbi vero ad Christum se disciplinam contulere, runc iam mirabiliter profecto mutati, compunctiq; animo, deposita immanitate cædium, non iam bella tractant animis, sed pacifica sunt illis omnia, amicitiamque & charitatem ad omnes totis affectibus seruant. Quis ergo hæc fecit,

aut q̄s alternis feroces odijs in pace cōiunxit, nisi fili-
 us dilectus patris, communisque seruator, ac domi-
 nus omnium CHRISTVS IESVS, qui omnia pro
 nostra salute sustinuit? Fuerant olim ista prædicta,
 & de pace, quam ille mortalibus contulit, scriptura
 signauerat, dicens: Concident gladios suos in ara-
 tra, & lanceas suas in falces, non accipiet gens con-
 tra gentem gladium, nec discent ultra bellare. Eius
 profecto prophetiæ fidem licet haurire oculis. Nam
 modo quoque barbari ingenita feritate, quamdiu
 idolis immolant, aduersum se inuicem feruntur insa-
 nia, nec sine gladio, vel vnam horam manere pariu-
 tur. Vbi vero doctrinam perceperint CHRISTI,
 continuo omisso bellandi studio, ad agriculturam
 se conuertunt, & manus quas olim armare ferro cō-
 sueuerant, innocuas gaudent ad studium orationis
 expandere, ac pro bello, quod contra se inuicem con-
 ferebant, iam aduersus diabolium, ac dæmones ar-
 ma corripunt, eosque castitate ac virtute animi de-
 bellare nituntur. Est autem hoc paternæ deitatis in-
 dicium, quod ab eo id didicerint homines, quod ab
 idolis nequerant discere. Est item dæmonum atque
 idolorum infirmitatis singulare documētum, haud
 enim imbecillitatis suæ ignari dæmones, idcirco ho-
 mines, aduersum se inuicem pugnare suadebant, ne
 si mutua contentione desisterent, aduersus dæmo-
 nes bella confuescerent. Denique CHRISTI disci-
 puli minime aduersum se pugnant, aduersus dæ-
 mones moribus virtutisque actibus dimicant, illorumque
 patientia, persequentes, eorum principi diabolo illudunt, vt in

Discipulo-
 rum Christi
 uirtus &
 patientia.

Adolescentiæ feruore pudicitiam, in tentationibus pa-
 tientiam, in laboribus tolerantiam perferant, iniuri-
 is affecti taceant, nudatiq̄ rebus suis pro nihilo du-
 cant. Quodque mirabilius est, contemnunt mortem
 & Christi martyres fiant. Atque vt vnum illius diui-
 nitatis præcipuum indicium dicam. Quis vnquā ho-
 mini, siue ille magus, siue rex, siue tyrannus fuerit, ad-
 uersus tot hostes simul congregari potuit, contraque
 omnem idololatriam, omnemq̄ militiam dæmonū,
 & cunctam magiam, & totam gentilium sapientiā,
 tam validam, hætenusq̄ vigentem, ac mouētem plu-
 rimos quiuit obsistere, omniaq̄ simul vno momen-
 to debellare, sicuti dominus noster verus dei filius?
 Qui cuiuslibet errores inuisibiliter arguens, solus ab
 omnibus spolia detrahit. Vt qui colebant idola, iam
 ipsa cōculcent, q̄ magica insignes erāt, impiæ vanita-
 tis libros incēdijs tradāt, sapiētia clari, euāgeliorū in-
 terprationem omnibus p̄ferant. Et q̄s antea colebant
 deos deserētes, quē paulo ante crucifixum irridebāt,
 hūc supplici venerent obsequio, Chr̄m deū esse verū
 cōfiterentes, & q̄ prius dicebant dij, signo crucis effugi-
 ant. Cruci vero saluator affixus, toto orbe deus præ-
 dicat ac dominus. Quosq̄ gentiles adorabant deos,
 vt fœdi iam turpesq̄ abijciant ab ipsis cultoribus su-
 is. Quiq̄ Chr̄i doctrinam securi honestius illis, & ca-
 stius viuunt. Hæc igit̄ & his similia, siquidē humana
 sunt, ostendat qui vult priorē quoque huiusmodi fu-
 isse facta. Sin vero nō hominū illa, sed dei opera, & vi-
 detur & sunt, quid adeo impij infidelisque sunt, vt
 non agnoscāt horum paratorem dominū ac deum?

esse: Idem enim fere patiuntur, quod ij, qui ex creaturæ opificio ipsius creatorem deum intelligere nequeunt. Nam si ex virtute eius cuncta disponere, ipsius diuinitatem intelligerent, agnoscerent, pfecto Christi quoq; in carne operam non humana, sed saluatoris omnium dei verbi esse, ipsaque agnitione freti, vt ait Apostolus, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Quemadmodū igit, si q; inuisibilem per naturam deum, neminiq; conspicuum videre cupiar, ipm ex operibus illius agnoscit, atque comprehendit. Ita & qui mentis oculis nō intuet CHRISTVM, vel ex operibus corporis ipsum addiscat, pbetq; humana ne sint ipsius opera, an dei: Ac si quidem humana deprehenderit, rideat. Sin vero diuina intellexerit, grate suscipiat. Neque ea, quæ sunt veneratione dignissima, irrideat. Magis miret, quod negotij tam vilis grā, diuina sese nobis aperuerint, & p ipsius mortem immortalitas in omnes emanauerit, ac p humanitatem verbi rerum sit, puidencia cognita, cuius auctor & opifex ipse dei filius, patrisq; verbum sit. Idcirco enim hominem assumpsit illa maiestas, vt nos efficeret deos. Atq; ideo se manifestare p carnem voluit, vt nobis inuisibilis patris intelligentiam largiret, humanasq; oēs tolerauit iniurias, vt nos immortalitatem hereditario iure caperemus. Ipse quidem nihil violatus est, quippe imparibilis atque inuiolabilis deus, ac verbum. Homines vero passioni obnoxios, q; rum gratiā ista passus est, in suam transfudit beatissimam secretissimāque quietem. Prorsusq; saluatoris opa, quæ in carne gessit, talia actā sunt, vt si q;

Que fuerit uerbo dei assumēdi carnem causa uel occasio. Multa signafecisse Christum que non sunt scripta.

enarrare velit, eis merito conferri possit, qui maris vastum intuentes profundum, eius enumerare fluctus velint. Sicut enim possibile non est, vt quis vndas omnes oculis colligat, (cum nouæ semper præteritarum intercipient sensum) ita & qui CHRISTI opera in carne comprehendere cupit, omnino omnia nequibit cogitatione percipere, cum plurima ipsius intelligentiam fugiant, ex his etiam quæ se intellexit se arbitratur. Satius igit & melius est, eis omissis, quorum nec partem quidem digne quis enuntiare potest, vnus tantum meminisse, tibiq; omnia miranda relinquere. Cūcta enim sunt digna miraculo, & quocunque aciem veritas, inde se verbi diuinitas aperit. Id igitur te post illa quæ diximus, considerare dignū est, vt finem iungamus initio, vehementerq; mirari, quod post saluatoris aduentum non iam idololatRIA crescit, sed quæ erat indies minuitur, sensimq; desicit. Non vltra gentilium sapientia proficit, & quæ prius erat, iam penitus labitur. Non iam dæmones præstigijs, vaticinijs, magicisq; carminibus fallūt, sed solo conatu confusi, signo crucis abscedunt. Atque, vt breuiter dixerim, in spice saluatoris doctrinam, quā se vbique diffuderit, feliciāque incrementa percipiat, contraque cultus omnis dæmonum, & omnia quæ fidei Christianæ aduersantur, iugiter minuātur, infirmantur, ac defluant. Et ea consideratione per motus, saluatorem omnium ac redemptorem dei filium, toto pietatis affectu venerare, & quæ ab eo indies minuuntur & euacuantur à corde & cogitatione tua longius abijce. Sicut enim sole rutilante ni-

hil iam tenebræ prævalent, sed & sicubi fuerint ipsius radijs illustratæ fugantur, ita & diuino saluatoris aduentu apparente, nihil iam idolorum obscuritas valet, sed omnes orbis partes doctrinæ illius fulgorebus rutilant. Et quemadmodum rege aliquo se domi continente, plerunque nonnulli improbi eius captantes absentiam se prædicant reges, mentitosque habitu regio, simpliciores quosque decipiunt, solo enim nomine falluntur homines, audiētes quidem esse regem, sed illum minime videntes, ob id scilicet quod regis domus secreta penetrare non possint. Vbi autem verus processerit rex, tunc iam ipsius præsentia huiusmodi seductores arguuntur, hominesque conspecto rege vero eos relinquunt, qui se interim improba simulatione fefellerant. Ita & pridem falebant dæmones humanos animos, dei sibi honorē ac nomen imponentes. Postquam vero apparuit in carne dei verbum, nouis insinuauit patrem, dæmonum iam error omnis laboretur ac deficit, hominesque intuētes verum deum, dei filium relictis idolis recognoscunt. Hoc autem quod sit Christus deus verbum, ac virtus dei, præcipuum documentum est. Cum enim cessent humana omnia, Christi que permaneat verbum, quis iam ambigat, quæ definiunt fuisse temporalia: qui vero permanet, illum esse deum ac dei filium verū, vni genitum verbum? Hæc ibi interim paucis Machari charissime, pro institutione tuo de Christianæ fidei norma & diuino saluatoris aduentu dixisse sufficiat. Tu autem ex his occasione sumpta, si diuinas literas legeris, eis que diligenter applicueris animum, discas

ex eis planius atque perfectius eorum quæ diximus, veritatem. Ille enim à theologis ac dei spiritu plenis hominibus conscriptæ sunt. Nos quæ ab ipsarum peritis doctoribus, & ijs qui Christi martyres fuere, didicimus, ea tunc industriæ ac dilectioni græte communicauimus. Discas præterea secundum ipsius ad nos plenum gloriæ & maiestatis aduentum, cum non iam in serui habitu, sed in gloria sua: Non in humilitate, sed in maiestate: Non ut patiat, sed ut crucis suæ fructum omnibus reddat aduenit, resurrectionem scilicet atque immortalitatem: Non enim ille ultra iudicabitur, sed iudicabit omnes, retribuetque singulis quæ gesserunt in corpore, siue bona siue mala. Vbi bonis quidem caeleste regnum & præmia æterna, malis vero sempiternus ignis & exteriores redentur tenebræ. Ita enim & ipse dominus ait: Dico vobis, amodo videbitis filium hominis, sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cæli, in gloria patris. Idcirco & salubriter admonens, ad illam nos diem præparat, dicens: Estote parati, & vigilate, quia nescitis qua hora dominus veniet. Nam iuxta Pauli vocem, omnes nos assistere oportet ante tribunal CHRISTI, ut recipiat vnusquisque quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Verum ad indagationem scripturarum veramque scientiam, necessaria est vitæ probitas, animique munditia, & Christiana pietas, ut præmissis animus que cupit, cōsequi possit, quantum humanæ nature fas est, de verbi diuinitate cōprehendere. Nā absque munditia animi & vitæ sanctitatis æmula, possibile non est sanctorum dicta in

relligere. Quemadmodum enim, si quis intueri solis lucem velit, oculum purgat, clarioremq; reddit se ipsum ferme ad eius quem cernere cupit similitudinem mundans, ut ita lux effectus oculus solis lucem queat intueri. Aut quemadmodum si quis ciuitatem aut regionem inspicere cupiat, pergat ad locum inspicendi gratia. Ita & qui theologorum consequi intelligentiam cupit, abluere prius animam debet atque detergere, & per vitæ morumq; similitudinem, ipsos adire sanctos, ut vobis atque instituto illis coniunctus, ea etiam quæ illis deus reuelauit intelligat, & quasi vnus ex illis effectus, effugiat peccatorum periculum, & igne eis in die iudicij præparatum. Recipiatque reposita sanctis in regnis cælestibus præmia, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ his parata sunt,

qui virtutis sequuntur viam, diligentes
deum & patrem in Christo Iesu domino
nostro. Cui est cum patre & spiritu sancto honor & imperium
in secula seculorum,

AMEN.

*Ab his munda
ditia animi
sanctum dicta
suis pos-
sunt intel-
ligi.*

DISPVTA TIONIS ATQVE CONTROVER- SIAE super fide catholica, inter diuum Athanasium pri- us diaconum, deinde quoque episcopum, coram Probo iudice gentili a Constantino imperatore dele- gato habitæ Præfatio, docēs contempora- neos fuisse, int̄ q̄s lis acta dicit̄.

Vm in manus strenui lectoris, beatissime papa Maternæ, liberiste a catholico sacerdote, & probatissime vitæ beato Athanasio contra hæreticos, id est, Sabellium, Fotinum & Arrium disputatus peruenerit, ilico respõdebit, Et quomodo fieri potest, ut cum sancto Athanasio successore beati Alexandri episcopi habuerit Arrius conflictum, cum constet eum, sicut in Ecclesiastica historia legitur, turpissima morte, id est, exemplo Iudæ traditoris domini nostri Iesu Christi fuisse fusum, ut quod foetida mente conceperat, foetido terminaret sine. Sed si illud recolat quod in Chronica sua beatæ memoriæ Sulpitius Seuerus posuit, dicēs: Duo Arrij tanquam duo serpentes ex vno ore sibilabant, duos Arrios si isse euidenter reperiet. Vnde intelligitur, aut cum Arrio superstitere, non cum illo qui fusus est, aut cum ali-

Arrij duo

quo Arrianita, sanctum Athanasium inisse conflictum. Quapropter oportet opus, ut credimus, a domino impletum, a catholicis sæpe relegatur, ut cognoscant qualiter hæreticorum possint vitare venena, & fidem suam absq; ulla hæsitatione, dño auxiliante, valeant custodire.

EIVSDEM DISPUTATIONIS INTRODUCTIONE, originem eius, & Arrii perfidiam declarans.

Nicenum conciliū.

DVm apud Nicenam urbem, a trecentis decē & octo episcopis, ex euāgelicis apostolicisq; doctrinis, spiritali vigore præditis, fides ecclesiæ confirmatur, Ibi Arrii perfidia, Constantino imperatore præsentis detegitur. Et cum eius perfidiæ dogma eorundem episcoporum sententia refutatur, Arrius ab ecclesia separatur, ne tam impia doctrina diu in ecclesia latens, cunctorum inficeret mētes. Sed ubi imperator comperit integram ab episcopis fidem ecclesiæ, ut est ab apostolis tradita, sanctius confirmari, præcepit eundē Arriū ut rebellem sacrę fidei exilio relegari. Sed sicut Euam serpens in paradiso dolosis persuasionibus laqueauit, ita quoq; Constantiam germanam eiusdem principis, per quandam satellitem, Arrii perfidia irretiuit. Et latuit in ea diaboli virus, donec tempus erumpendi quo eam impleuerat inueniret. Igitur cum in ultimo sui obitus die frater visitatione eius perfuitur, statim ab ea innocenti fratri veneni pomum verbo porrigitur.

Arrius exulat.

Gene. 3.

Constantia Arriana

Constantinus fit Arrianus.

Et ilico, exemplo primi hominis, nescius in pertransgressionis viā dilabitur, qui viperinis ex postulationibus sensum accommodare videtur. Arrius ergo, qui dudum ab eo tanquam sacrilegus fuerat relegatus, ad necem fidelium animarū ex exilio reuocatur, & si dem suam principi callidis seductionibus pandens, frustra se affirmabat ab episcopis fuisse damnatum. Ea scilicet causa, idem imperator præcepit apud Alexandriam synodum cōgregari, ut si vera eius assertio doceretur, venia post sententiam subsecuta, ecclesiæ redderetur. Et ut omnes de eius correctione gaudentes existerent, & exinde ad dedicationem Ierosolymitanæ ecclesiæ pacatius pergeretur. Deniq; cum causæ eius ab episcopis diutius contretarent, idem Constantinus imperator in suburbano quodā, cui Nicomedia nomen est, finali ordine trigesimo primo imperij sui anno diem clausit extremū. Quā ordinationem prædicto satelliti tradidit Constantio reseruandam. Qui dum post sui genitoris obitū adueniens suscepisset imperium, sicut a Constantino delegatum fuerat, ab eodem Constantino testamento contradicit. Qui ob huius rei gratia, in rāta apud eum idem presbyter familiaritate est habitus, ut nō iā presbyter, sed pater imperij vocaretur. Et qui ob imperandum imperator fuerat eleuatus, sub huius presbyteri imperio videbatur additus. Ad cuius iustionē Arrius est in ecclesiā reuocatus, cuius doctrinā rudis princeps impijs sensibus retinens, fidem catholicam respuit, & a paternis traditionibus sacrilego more desciiuit. Qui temporibus suis nō leuem ec-

Arrius ab exilio redit.

Synodus A' exādrina.

Constantinus moritur.

Constantinus imperium inib Arrius imperator impat.

*Constanti
nus perse
cutor fide
lium.*
Iohan. 15.
clesiæ dei, vel sacerdotibus insecutionem intulisse vi
detur. Quo etiam tempore plurimos martyres, mul
tosq; confessores fecerit. Alios quoq; effosis oculis,
ac poplitibus amputatis, semiuiuos reliquit. Nō nul
los vero rabido furore arreptus insanæ, proprijs se
dibus religando damnauit. In quibus domini dictū
videtur esse completū : Si me, inquit, persecuti sunt,
& vos persecutur. Hic igitur priusquam Arimino
vel Seleuciam ex vniuerso orbe dolo cōgregaret do
mini sacerdotes, totū vnū facere cupiens quendā iu
dicem, nomine Probū, sua autoritate suffultum, ar
bitrum inter eundem Arrium atq; Athanasium ad
esse præcepit. Illū vtiq; quem fidelem in regno suo,
& omnium mundanarum literarum artiumq; p̄ cæ
teris hominibus probauerat eruditum. Qui omni
bus curis publicis proculamotis, in iuncta sibi omni
celeritate, maluit adimplere, vt iussis imperialib⁹ pa
reret, & fidem veracissimam suo examine compro
baret. Hic itaq; cum apud Laodiceam vrbe[m] Syriæ
secūdo Constantij imperij anno venisset, pro tribu
nali in auditorio sedens, turbis hinc atq; inde astan
tibus, Arrium atq; Athanasium his alloquit verbis:

*Probus in
dex.*

AN TEDICTAE DISPV TATIO
nis Laodiceę habitū in iū, in q̄ interloquunt̄ Probus
iudex, signabitur aut̄ Prob'. Athanasius pro quo
Atha. Arrius pro q̄ Arri. Et interdū qui hæc
traduxit autor, pro quo Au. sub
scribet̄ hoc modo. PROB.

GLoriosi ac piissimi imperatoris Cōstantij epi
stola sacra commonitus, præcepi inter vos ne
gotium fidei ventilari. ATHA. Et quis tam
vecors audeat principalia præcepta renuere? PRO. *Altercati
onis fidei
initium.*
Ergo veneradi Augusti sacra legatur epistola. AV. *Epistola
imperato
ris recita
tur.*
Et recitata est, Cōstantinus Cōstantius pius, perpetu
us victor ac triumphator semper Augustus, Pro
bo iudici salutem. Diuino munere paternū adeptus
imperium, illud est nobis primitus enitendum, vt hæ
retica conuersatione deleta, sacra nostra fidei con
iunctus orbis gaudeat vniuersus. Quoniam, quia p
uerso itinere cōuertit impium, saluat animam eius,
& suorum multitudinem peccatorum cooperit. Et
quoniam nunc plerōsq; reperimus huius sceleris so
cios, hanc perfidiam ritu sacrilego percolentes, asse
rentes se integram fidei regulam retinere, qui nō so
lum homines impia seductione fallentes, verum eti
am & ingenitæ maiestati iniuriam irrogantes, & filij
creatam substantiam eius diuinitati iungentes. Mone
mus itaq; vt nostræ maiestatis autoritate percepta,
inter Arrium venerabilem presbyterum, & Atha
nasium eiusdem autorem erroris diaconum, huius
negotij examen facias ventilari. Præcipue suadens,
vt animi peruersitate deposita, veræ fidei ac proba
tæ colla submittat. Hæ nostræ mansuetudinis ac pi
etatis præcepta, solita temeritatis audacia cōtemnē
tes, ad grauem nos concitent iracūdiam. Et licet hu
ius fidei munus necdum perceperis, sapientia tamen
qua præ cæteris polles, cūcta te credimus posse sine
cuiusquam susceptiōe personę, fideliter definire, deo

Finis epi-
stole.
Probus se
fidei addi-
cit.

plusquam homini placiturū. (Et alia manu) Optamus te bene valere. Datum Cōstantinopoli sub die XII. Kalendas Ianuarij. PRO. Venerādi principis sacra, quæ lecta est, gestis indatur. AV. Et adiecit. PROB. Prospiciēs in idolorum cultura nullam veri numinis maiestatem cōsistere, Christianus memetipsum dogmatibus subijcere volo, quibus astruitur vnus & verus deus esse, qui vniuersa, quæ videntur, & quæ nō vidētur, virtute verbi sui creauit. Et quoniam cum plures Christiani nominis titulo censeantur, à veritate eius fidei procul aberrare dicuntur, diuersa & varia dogmatis instituta sectādo, scire nūc magnopere desidero, quæ sit recti dogmatis fides, cui remoris dubietatibus, ambagibusq; omnibus tenaciter inhærere queam, ne erroris cæcitate exui cupiēs, maioribus tenebrarum erroribus implerer, si passim, & sine villo examinis discrimine alicuius sectæ, quæ primo occurrerit, imitator existam. Quæ vitrū praua sit necne, an veritate suffulta, ignoro. Et ideo si placet, imō quia placere debet, vnusquisque vestrum in cōspectu nostro fidei iuæ sententiā pādat, vt examinatiōe habita, quæ firmitior cūctis & verior reperta fuerit, huic omēs iure credamus, & huic indubitāter spreto falsitatē errore, obsequimur. AR. & ATH. Quō tāti mysterij secreta cōmittere possumus, & rei inexplatæ arbitriū collocare, cū necdū gētilitatē maculāveri dogmatē pceptiōe ablueris? PRO. Hoc est vtiq; qd totis virib⁹ cognoscere cupio, qd sit rectū & veridicum dogma, in q̄ me oporteat oculi mysterij sacramēta percipere. Neq; em̄ mō mihi p-

funda mysteriorum arcana patefieri desidero, sed illa nunc flagito demonstrari, quæ in vestra fide extrinsecus habentur & publice prædicantur, id est, quod vnus idemq; verus deus, visibilium & inuisibilium cōditor sit rerum. Et quia hoc vos vno ore profiteri nō nescio, quæ causa extiterit, vt in tā varias diuidamini sectas, & q̄ sunt vera, & q̄ sunt falsa, intelligi à nobis omnino nō possint, priusq; vestro certamine digno patiētiae moderamine habito, quid sit cōgruum diligētius cognoscamus. ATHA. Cum sis omni literarum genere imbutus, & philosophicis disciplinis admodum eruditus, mirari vsque quæ non debes, plurima penes nos & varia nouitatū dogmata extitisse, cum apud vos tot sententiarum nouitates emerferint, quot pene nomina ipsorum cōtinentur autorum. Nam cum tres sint in mūdo religiones, Iudæorum, Paganorum, & Christianorum, multis & longe discretis sententiā diuersitatibus vnaquæq; religio à seipsa discedēs, in varias proprię institutionis sectas diuisa est, dum vnusquisq; suauitate recētioris sententiæ, nō veritatem, sed veritatis similitudinem præferētis, illectus, antiquitas à patribus traditam lineam derelinquit, eo irremediabiliter p auia præue oberrās, quo nouitate pro vetustate vitur, tanq̄ antiquilimitis, & à patribus traditi viam incedēs. Aut em̄ multum sentit, & minus credit, & ideo medium & rectum iter incedere nescit. Hæc idcirco præfatus sum, vt tibi clarissima veritatis exploranda indicia demonstrarem, vt agnoscere facillime queas, illum prauitatis errore inuolui, qui prisca apostoli-

Non mirā
dum de di-
uersis in fē
de opinio-
nibus.
Religio
triplex.

Apostoli-
ca doctri-
na præfer-
tur noue.

cæ fidei fundamēta deserens, ipse sibi pro suæ voluntatis arbitrio fidē, quā sequi debeat, somniat. ARR. Optime Athanasius errorem perfidiæ, in abiectis & nuper inuentis reæ nouitatibus consistere proficitur, Apostolico in hoc ipsum cōgruente testimonio quo ait, Profanas autem uocum nouitates euita. Vnde obsecro, ut ab hoc inquisitionis tramite nō recedas, diligentius atq; attentius inuestigando, quis nouo, quis e antiquo utitur fidei sacramēto. PROB. Ut hæc quæ asseritis facile innorescant, & ad lucem veritatis remota, omni ambiguitatis caligine veniāt, antiquæ fidei regulam pandite, & ita ut est ab apostolis tradita, nostris auribus intimate. ARRI. & ATHA. simul: Credimus in deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius dominū nostrum, & in spiritum sanctum. Hæc est fidei nostræ regula, quæ cælesti magisterio dominus tradidit apostolis, dicens: Ire, baptizate omnes gentes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. PROB. Magno miraculi stupore attonitus hæreo, tres à vobis deos prædicari cōspiciens, à quibus ad vnius dei singularis potentiam maiestatem confugiendum esse cōsideram. Vnde, quæ sit huius rationis fides, vel quid ista trium rerum, triumq; vocabulorum nomina in dicent, nos breuiter informare dignemini. ARRI. Non quod tres deos in fidei numero professione fateamur, sed credere nos in patrē, & filium, & spiritū sanctum fideliter confitemur. PROB. Satius fidē vestram exponite, & quæ vel qualis sit in eadem vestra credulitate declarate. ARRI. Ego em̄ cō-

1. Tim. 6

Regula fidei.

Marc. ult.

Arrij fides.

fitetor, ingenitum patrem ante omnia tempora filiū ineffabiliter genuisse, per quem, & in quo, visibiles creaturas, atq; inuisibiles fecit. Qui nouissimis temporibus propter humani generis salutē, à patre missus, verum hominem in mundo gestauit, atq; inuolabiliter de Maria virgine sine humani pudoris permixtione suscepit. Quæ cum sit creaturæ suæ dominus, non tamen potest genitori suo, aut in omnibus conferri, aut in aliquo cōæquari. Quem & deum, & sui originis profitemur autorem. Nec tamen ideo duo dñi, quia & hic deus, nec ideo non deus, quia solus pater deus. Sicut non ideo non bonus, quia solus pater bonus, cum sit & filius non solum bonus, sed & bonorum creator. Sed sicut ei non adimitur ne bonus sit, cum solus pater ipsius filij professione sit bonus, sic ei non aufertur vt deus sit, cū solus pater sit deus. Et sicut bonitas filij non præiudicat singularitati paternæ bonitatis, sic eius deitas non officit patri, ne vnicus ac singularis sit deus. Et hoc modo vnum deum profitemur, non negando, vt dixi, filiū deum, sed pene solum patrem vnius diuinitatis autorem constituentes. ATHA. Bene patrem filium ineffabiliter ante omnia tempora genuisse, Arrius sua professione diffiniuit, sed vtrum filium ex ipsa patris essentia vel natura, vel aliunde genitum velit asserere, hæc interim sua prosecutionē retinuit. Ego em̄ patrem, & filium, & spiritū sanctū vnius esse substantiæ, vniusq; naturæ confiteor. Ita vt non ex nihilo, nec ex aliquo, sed de patre filium, & de patre spiritum sanctum credā procedere. Et li

Fides Athanasij.

cet tres in sua proprietate subsistentes, profitear esse personas, hominum tamen natura vna est, vnaque diuinitas comprobatur. PROB. Quanquam hæc varia, & longe dissimilis sententiarum vestrarum diuersitas, magnam confusionis caliginem mentibus nostris incutiat, tamen vt cito his ambagibus exuamur, & quæ sit veræ fidei p̄fessio cognoscamus, dignamini euidenti- oribus scripturæ diuinæ testimonijs assertionum ve- strarum sententias cõmunire. Et ne logo orationis am- bitu ipsius permixtæ disputationis confusione pro- cul euagemini, singillatim fidem vestram, vt dixi, edicite. Sed nunc Arrius p̄sequatur, & suam fidem veridicis testimonijs astruere non grauetur. ARRI. Quo- niam me primitus congregari præcepisti, respondeat Athanasius, vtrum simplicis naturæ sit deus. ATHA. Quis hoc impius negauerit? ARRI. Responde- at vtrum etiam omnia que de deo dicunt, secundum essen- tiam accipienda sunt. ATHA. Non temere pro- nuntiauerim, vniuersa quæ de deo dicunt secundum essentiam debere accipi, propter nonnullos relatiuos nominum casus, secundum vsitatum humani sermonis elo- quiū probatos, qui non proprie de deo, sed perso- nis & temporibus, vel quibuscunque rebus generibus co- aptantur. Id est, cum se nescire vel se iterum cognouisse fatetur. Aut cum res à se factam pœnitudinem ge- rit, & nunc se iratum, nunc placatum ostendit. Quæ omnia, si secundum essentiam volumus accipere, passibi- lem sine dubio & improuidam diuinam profitebi- mur esse naturam, in qua aut ignorantia, aut ex tẽ- pore orta cogitatio cadat, quam & tristitia pœnitẽ-

Deus sim-
plicis est
nature.
Non oia
deo attri-
buita, essen-
tia eius cõ-
gruunt.

do conficiat, & lætitia subleuet vegetando. Quod quod aliud erit, nisi mutari ac perpeti, & instabili mobilitate huc illucque defluere. Vnde manifestissime compro- batur, non omnia de deo secundum essentiam de- bere intelligi, sed aliquanta dispensationi respondẽ- tia, non naturæ eius cõuenientia certo certius pro- fitemur. PROB. Licet sufficienter & doctius, lau- dabiliterque responderis, non omnia de deo secundum essentiam dici, latius tamen hæc abs te audire desi- dero, cum tui loci disputationis tẽpus affuerit. Nunc interim (vt antea fassus sum) Arrius, vt cœperat, p̄- sequatur. ARRI. Si ea quæ in principio prosecu- tus sum, diligenter aduertas, illic omnem fidei nostrę credulitatem inuenies. ATHA. Subsistere ante secula filium, veraciter Arrius profiteatur. Quod au- tem de patre natus sit, sono tantummodo vocis, & simulata verborum confessione, non veritatis pro- fessione confidit, dum eum à paternæ naturæ substã- tia separar & conditione naturæ, non dispensatio- nis ratione patri subiectum affirmat. PROBVS. Clarissimum fidei vestræ indicium date, & quem- admodum credatis recenti prosecutione signate, quo possit ad normam propositæ confessionis dis- putationisq; materia coaptari. ATHA. Ne vos grauem oratione longissimam sensus, fidem meam bre- uis sermone concludo. Patrem, & filium, & spiri- tum sanctum deitate, potestate, magnitudine, natu- ra vnum esse protestor. Nec aliquid in hac trinitate nouum extraneumve, ac si antea non fuerit, postea vero adiectum sit, assero; sed, vt dixi, vnus eam na-

Pater &
filius &
spiritus
sanctus
vni sunt.

tura, vniusq; substantiæ credo. **ARRI.** Sicut tres personas in sua proprietate manentes, ita tres substantias esse, patris, & filij, & spiritus sancti, cōfiteor. Alia em̄ patris, alia filij, alia spiritus sancti substantia. Nec potest vllō modo ingenitæ substantiæ, aut genita filij, aut creata spiritus sancti cōferri natura. Vnde nec in potestate æquales, nec magnitudine similes, nec natura consortes, à nobis fidei confessione creduntur. **PROB.** Si hoc totum est, in quo à vobis inuicē dissentire videmini, id est, quod vnus diuersas, alius trinitatis vnā dicit esse substantiam, id nunc disputationis ratio poscit, vt assertiones vestras nō subtilitate argumentorum de industria dialecticæ artis venientium, sed simplicibus & puris diuinæ scripturæ documentis robustius fulciatis. **ARRI.** Credo quod memorabilibus prudentiæ vestræ sensibus Athanasij, p̄secutionem nequāquam subtraxit obliuio, qua id elegantius perorauit illum debere prauitatis errore notari, quinoua & inusitata verborū cōmentata sectatur, adijciens apostolicis dogmatibus, quod ab eisdem constat traditum non fuisse. **PROB.** Ita memini. **ARRI.** Ergo Niceni concilij decreta lectione pandantur, & agnosces Athanasij, vel eius auctores, apostolicam fidem nouorum adiectione verborum eatenus corrupisse, eosq; qui antiquis patrū inhæserunt doctrinis, ambitione regia vsq; censuerint feracibus relegādos edictis. **PROB.** Si presentis negotij ratio postulat, vt decretū Niceni recitet cōcilij, hoc q; Athanasius sua p̄secutione designet, vt ex vtriusq; vōluntatis assensu, si qd illud offert extrinse-

Niceni cōcilij decreta super si de catholica.

Arrij hæresis.

cus, recitetur. **ATHA.** Causa congruit, vt reagentarum lectionis copia non negetur. **PROB.** Ergo vt desiderat præfati decreti lectio ventiletur. **AV.** Et lectū est ita: Credimus in vnum deū patrem omnī potentē, visibilium & inuisibiliū factorem. Et in vnū dñm nostrum Iesum Christum filium dei, natum ex patre vnigenitū, hoc est, de substantia patris, deū ex deo, lumen de lumine, deum verū de deo vero, natū non factum, vnius substantiæ cū patre (quod Græci dicunt homouision) per quē facta sunt oīa, siue in cælo siue in terra. Qui propter nostrā salutem descendit, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, in cælos ascendit, inde v̄urus est iudicare viuos & mortuos. Et in sp̄m sanctum. Eos aut̄, qui dicunt, erat qm̄ non erat, & anteq̄ nasceretur non erat, quod & de non extantibus vel ex alia substantia aut essentia, dicentes mutabilē aut conuertibilē deū, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia. **ARRI.** Peruides viroꝝ optime Probe, isti us decreta concilij, in sugillationem apostolicæ fidei, ausu temerariæ assumptionis fuisse cōscripta. Quid em̄ opus erat nouū hoc homouision vocabulū antiquis dogmatū regulis inserere? Nunquid em̄ apostoli, v̄ eorū discipuli, atq; oēs per ordinem successores, q; vsq; ad illud tēpus viuētes in Christi confessione homouision vocabulū ignorabant? Impietatis sacrilegiū in fidei veritate secutos esse dicemus, pro eo scilicet, quod huius noīs norione priuati, sine ipsius prædicationis assertionē perrexerunt ad Christū. Si em̄ à nobis, vt isti peccatis mentiuntur, noua introduce-

Sugillare non fama re.

Homouisionos consubstantialis.

batur contra apostolorum statuta doctrina, quod vtiq;
conueniens erat, nouæ à nobis ingestæ doctrinæ an-
tiquis apostolorum obuiare doctrinis, & nouitatē
vetustati præscribere, non vetustatem nouitate per-
uertere? Vt quid mihi hoc nomen sequendū impo-
nit? Vt quid me ad huius rei nouitatē violentius tra-
hit? Vt quid hoc apostolicæ fidei superadiicit verbū,
cuius nec prophetae quidem, nec apostoli v[er]ba faci-
unt mentionē? Quod illud quæso nomē est, sine quo
fides integra esse nō possit, sine quo Christiani Chri-
stianæ religionis abdicant honore? Vnum em̄ è duo-
bus in hac causa seq[ue]nti necesse est: Si vera est homou[er]-
sitas assertio, falsa erit ap[osto]lorum p[re]dicatio, q̄ sine hoc no[m]i-
ne longa p[er] t[em]p[or]a floruerat: Si vero apostolica fides huius
no[m]i[n]is expers vera est, sicuti & est, hæc sine dubio fal-
sa erit, quæ antiquæ fidei no[m]i[n]is nouitatē adiecit. Re-
uolue cuncta noui & veteris testamenti volumina,
virtū alicubi homou[er]sion inditū paginis poteris repe-
rire. PROB. Quid his refert? ATHA. No[m]i[n]s tantū
offenderis nouitate, an etiā ip[s]ius rei virtutē, quæ hoc
est sortita vocabulū, refugis? ARRI. Quid dicas, nō
satis intelligo. ATHA. Qm̄ res antiqua nouū no-
men accepit, non vocabulo nouo no[m]i[n]is rei virtus ac-
cessit, hoc vtiq; retro, vtrum res q̄ antiqua est, simul
à te cum no[m]i[n]is nouitate damnetur? ARRI. Res loque-
ris toruosas, & omni stultitiæ miraculo dignas. Si
enim homou[er]sion nouū nomen est, non dubiū quin
& res noua sit, quā significare viderur. ATHA. Er-
go pariter rē, nomenq; condemnas? ARRI. Ita pla-
ne. ATHA. Igitur si demonstrauero rei antiquæ, &

ab ap[osto]lis traditæ nouū nomen attributū fuisse, victū
tandē fateberis? An etiā sic rem antiquā simul cū no-
minis nouitate condemnas? ARRI. Hoc non est *Vocabulū*
des. PROB. Et quæ ratio causę flagitabatur, vt res *immutatā*
antiqua nomen acciperet nouū? Nunquid enim pri-
us huius no[m]i[n]is vocabulum sortiret, sine no[m]i[n]is p[ro]p[ri]e-
tate manebat? Hoc mihi nullā rationis consequen-
tiā habere videt. ARRI. Optime. ATHA. Ecclesia
sticæ semper moris est disciplinæ, si qm̄ hæreticorum
noua doctrina exurgit, contra insolentes questionū
nouitates rebus immutabiliter permanentibus, no-
minū vocabula immutare, & significantius res, na-
turas exprimere, quæ tñ existentium causarū virtuti-
bus cogruant, & quæ magis easdem antiquitas fu-
isse demonstrant, non ortus nouitatē mensurēt. Er-
vt quod dico, planius fiat, vt or exēplo in ip[s]o Chri-
stianæ religionis p[re]dicationis nuntio: Omnes qui
credebant d[omi]no nostro Iesu Christo, non Christiani,
sed discipuli tantummodo nominabant. Et qm̄ mul-
ti nouorū dogmatum autores exiterant, doctrinæ
obuiantes apostolicę, o[mn]es sectatores suos discipulos
nominabant. Nec erat vlla nominis discretio in ve-
ros falsosq; discipulos, siue qui Christi, siue qui Dosi-
tæ, siue Theodæ, siue Iudæ cuiusdam, siue etiā Iohā-
nis sectatores, qui se quasi Christo, ecclesiæ fateban-
tur, quin potius vno discipulorū nomine censerētur. *Christia-*
Tunc apostoli conuenientes Antiochiam, sicut eo-
rum (Luca narrante) testantur acta, omnes discipu-
los nouo no[m]i[n]e, id est, Christianos appellant, discernē-
tes à cōmuni falsorū discipulorum vocabulo, vt & di-

Iſa. 62.

uini per Iſaiã oraculi ſermo impleretur, quo ait: Ser-
 uientibus vero mihi, vocabitur nomen nouũ. Hãc
 ergo ab apłis traditã, nouis vtendi noibus formã, ec-
 cleſia tenens, contra diuerſos hæreticos, vt ſane fidei
 ratio poſtulabat, diuerſas edidit nominũ nouitates.
 Deniq; patri nouũ innaſcibilitatis nomẽ eccleſia im-
 poſuit. Cum enim Sabelliana hæreſis genitũ ex vir-
 gine patrem voluiſſet aſſerere, ingenitũ cõtra hanc
 conſtitendo eccleſia tradidit patrem. Vtiq; in diuinis
 ſcripturis ingenitum nuſq; legimus patrẽ. Poſſet er-
 go Sabellius audaciam ſuã in huius calumniã obuer-
 tere quaſtionẽ, & ſimili vt tu propoſitionis gñe vti,
 quo dicat: Cur diuinis ſcripturis ſine vllõ proſpectu
 pudoris violentiã facitis, proſtitendo innaſcibilem pa-
 trem, quod ſcriptũ oſtẽdere valeatis? Item, quia eum
 nõ ſolũ genitũ, ſed & paſſum impio dogmate idem
 Sabellius proſtitetur, vobis in vnum conueniẽtibus,
 inter cãteras quas promulgatis fidei ſanctiõnes, di-
 xiſtis patrẽ impaſſibilem eſſe, quod religioſe ſanctetẽ
 vos ſtatuiſſe probamus. Sed hoc iidem ille procla-
 mat. Ergo vſq; quo veſtrã licentiã audaciã proten-
 detis proſtitendo, quod ſcriptũ non legitis, impaſſibi-
 lem patrẽ, quod nec prophetã tradiderunt, nec ſym-
 boli autentici tradidit autoritas, ſed hoc & veſtra te-
 meritate præſumptum. Rurſus proſequitur iidem
 ipſi qui S yrmio conuenerant. Et hanc religioſã con-
 feſſionis fidem, de filio ſtatuiſtis deũ, cum dicẽtes ex
 deo, lumen de lumine. Iã hic Fotino, qui ex humanẽ
 generationis natura initium tribuit filio, quanta ca-
 lumniandi occaſio pateat, ipſum te quoq; metiri nõ

Innaſcibi-
 litas patri
 dicitur.

Pater in
 paſſibilis
 dicitur

Fotini hæ-
 reſis.

pigeat. Cur em̄ non ſimiles querimoniarũ cauſas in-
 tentat, cur non ſimili vociferatione ipſe quoq; inſa-
 niat, dicens: Quid dicitis, quid ſtatuitis, quid ſequen-
 dum veſtro iudicio poſteris traditis, conſtitendo fili-
 um deum ex deo, lumen ex lumine? Oſtendite mihi
 vtrum in eadẽ filij dei forma, id eſt in autentico ſym-
 bolo, quod apoſtoli tradiderunt, hoc ſcriptum lege-
 retis. Sed contentus ſum, cum ibi ſcriptũ non fuerit,
 ſaltem mihi de prophetis legatur, de apoſtolorũ liti-
 ris oſtendatur. Quis has vocum tulerit nouitates?
 Quis hoc crudis admittere ſenſibus patiat, quod neq;
 prophetã, neq; apoſtoli tradiderunt? Item ſimilem pa-
 tri filium multis & creberrimis conciliorum veſtro-
 rum decretis ſtatuiſtis. Exurgat nunc Eunomius, q;
 diſſimilem conſtitetur, & dicat: Vbi hoc legiſtis, vbi
 hoc repperiſtis, vtrum ne pater aut filius hac de ſe vſus
 eſt voce? Ergo tu Arri, qui me hodie tali conſtringis
 articulo, vt homouſion proprie poſitum in ſcripturis
 oſtendã, aut facere contra inſolẽtes & furtiuas hæ-
 reticã intelligẽtiã prauitates, quãdã confeſſionis no-
 mina non temere præſumpta, ſed ex conſequenti ra-
 tiõẽ collectã, fidei autoritatibus fuiſſe inſerta, ita vt
 tot nouorum verborũ religioſo intellectui extiterint
 abſolutiões, quot fuerint quaſitã vel ſubminiſtrare
 pſidiã occaſiones. Aut ſi id fateri nolueris, niſi recũ
 obiectionibus agã. Oſtende mihi nõ ex cõiecturis,
 nõ ex veriſſimilibus rebus, non ex ratione vicini ſer-
 monis, nõ ad intelligendum prouocantibus rebus,
 non ad proſtitendum pierate fidei ſuadente, ſed pura
 & nuda verborum proprietate, oſtende ſcriptũ inge-

Eunomij
 hæreſis.

nitum, aut impassibilem patrem verum deū ex deo, lumē de lumine, aut patri filium simīle esse. Nolo mihi dicas, hoc fidei ratio poscit, hoc pieras docet, ad hanc me noīs professionem scripturæ consequētia prouocat. Nolo in q̄ mihi talia obrēdas, q̄a & in me similia de homouſij probatione respuis proferentē. Sed fero in manibus diuinorū voluminū codices, & eodē sono, iſdēq̄ syllabis prædictorū vocabula nominū indita lege. Aut ostende scriptū filium patri simīle, aut fatere dissimīle. Quo hinc erumpas, q̄ rursus euadas: ne tuis te obiectionibus implicitū, p̄positionis nexus enodādi tibi facultas nulla suppediet, aut cōcede mihi ex consequētibz probare homouſion. i. vnus substantiæ fidē, aut si concedere nolueris, neganda sunt tibi vniuersa, quæ ipse fateris, quia ea nude posita inuenire nusquā vti poteris. **PROB.** Si ecclesiasticæ consuetudinis mos est, vt aliqua verborū vocabula pro coercēdis hæreticorū moribus, in fidei autoritate nuda ponantur, quæ tñ ratione consequentiū rerū existentium v̄stanti; dū eorū veritas, ex qua originē sumunt, diuinis contineri literis inuenit, quid dicis Arri, concedis homouſion, sicut Athanasius dicit de diuinis scripturis p̄ conueniētes professionum q̄litates probari an nō? **ARRI.** Iste nescio qua syllogisticæ artis versutia, obiectionē meā conatur eludere. Ego em̄ hoc mihi ostendi desidero, vtrū homouſion in dominicæ sit lectionis autoritate, conscriptū, & ideo aut proprie positum legat, aut ab eius confessione recedat. **PROB.** Vides quæ admodū in te, tuā referat questionē, & iſdē te q̄bus vte-

ris, cōstringat articulis, professionis tuę manifestiore, vt ipse exigis documēto. Aut ei de canonicis literis nude positū ostendas innascibile, aut impassibile patre, aut deū ex deo, aut lumen de lumine, aut p̄ri filiū simīle eē. Quæ oīa, si proprie posita minime demonstrare valueris, negādi tibi necessitas imminēbit, cui discrimini illa, vt videi mihi, sola poterit ratio subuenire, vt concedatis vobis ea, q̄ in concilijs v̄ris nude sunt posita, de scripturæ fontibus emanasse. Nā hoc contētionis vitio deputabit, vt documētū nudi sermonis exigas, cui fidei sensum scripturis copiosius noueris redūdare. Sensum igit̄ quere, vnde vocabulū huius natura traxit originē. Et cū sensum inuenieris, nomē te inuenisse parit non dubites. **ATHA.** Quā tiscunq̄ rationibus agat, nullatenus pōt ab hac intētionē remoueri. Nouit em̄ certissime, q̄a si ad hoc fuerit, remota huius noīs intentione descensum, vt ex consequentia scripturæ vnā eē patris & filij substantiam, q̄d est homouſion, doceat, facillime se posse superari, & ideo diffidentię ac timoris piculo auctus, nudi sermonis flagitat documētū. Sed suis ē iterū, p̄fectionibus cōstringēdus. Exigis à me, vt vnā patris & filij substantiā. i. homouſion scriptum ostendam. Tu autem tres vsias, id est, tres substantias confiteris. Ostende igitur mihi, vbi legistis tres vsias. Si em̄ ego vnum, hoc est, homouſion, ideo negare debeo, quia hoc vnde scriptū non inuenio, tu quem admodū audes tres vsias cōfiteri, cū hoc scriptū nusquā poteris demonstrare? **PROB.** Si extrat aliquod ex autoritatibus diuinis documētū proprie & specialit̄ positū, q̄

approbetur patris & filij & spiritus sancti tres vsias, tresq; vt fateris esse naturas, profertur. Quo possit Athanasius à cōfessione vnius substantiæ, q̄d est homouision, declinare. Cum enim triouision proprie in scripturis ostenderis positum, apparebit Athanasium temeritate pertinacissimæ obstinationis in homouision cōfessione hactenus perdurare, q̄d proprie positū nō potuit demonstrare. Si vero nec tu ipse tres vsias demonstrare valueris, pari mihi cōditionis necessitate astrictus esse videris. ATHA. Doceat tres vsias pprie positas, & facio vnius substantiæ, q̄ est homouision, cessionē. ARRI. Si tres sunt p̄r & filius & sp̄s sanctus, necessario tres sunt substantiæ, in quibus vnaqueq; p̄sona separatim & distinctius, pprie cognoscatur. ATHA. Hic nulla profunt argumēta, hic veritas ex cōsequenti ratione colligit, testimoniorum proprietas flagitat, lege specialiter triouision positū, & noli cōijciendo dicere, si tres sunt, pater & filius & spiritus sanctus, necessario sunt tres substantiæ, quia & ego simili coniectura possum veracius opinari, si vnum sunt pater & filius, quia ipse ait: Ego & pater vnum sumus, quō non est vnā substantia: Sed hanc disputationis viam ingredi penitus noluisti, dum à me specialiter positum homouision demonstrādum exigeres testimonium. Simili ratione, tres vsias specialiter & pprie positum sitas doce. Si enim ideo homouision vocabulum negare debeo, quia hoc scriptū nude demonstrare nō valeo, necessario tūc triouision fateri debeo, si pprie positū, hoc te ostēdēte cognouero. ARRI. Subsistit, pprie p̄r, an nō? ATHA.

Arrij argumentū.

Nisi mihi tres vsias proprie positas legeris, nullum tuis interrogationibus dabo responsum. Quis em̄ non videat, quo tua intendat obiectio? Vis enim argumento callidæ interrogationis diuerfas approbare patris & filij substantias, sed hic argumentis non opus est operiri, vbi manifestiore testimonio pprie raris trium substantiarum exigitur documētum, sed si à proprietate testimoniorum aut rerum consequētia transire desideras, hoc ipsum publicæ conscientiæ innorescat, non te potuisse tres vsias proprie positas demonstrare. Et cum vtrinq; hoc articulo solueris, obiectionibus vel interrogationibus tuis satisfaciam necesse est. PROB. Quantum vestræ disputationis intentio mōstrat, nec tu homouision, nec iste triouision proprie & specialiter positum valētis ostendere. Vnde ne puerili concertatione in rebus superfluis diutius immoremur, ab hac exactiōne documēti tandem vtriq; desinite, homouision, aut triouision de scripturæ autoritate colligite. Nō enim fas erit, de nominis appellatione dubitare, q̄d testimoniorum copiosa congestio firmiter poterit roborare. ARRI. Quoniam hoc tua decreuit sententia, debere nos rationum persuasionibus ex rerū consequentium causis prædictorum nominum virtutes colligere, nec id Athanasio videatur difficultate nudi me demonstrandæ veritatis vocabuli proprietatis documenta quesisse, ita faciam, vt tui est decreti sententia promulgatum. Ego em̄ compendio magis vti volebam, ne longius orationis intentio euagata, ambiguis sensibus veritatem obumbreret.

approbetur patris & filij & spiritus sancti tres vsias, tresq; vt fateris esse naturas, proferatur. Quo possit Athanasius à cōfessione vnus substantiæ, qd est homouision, declinare. Cum enim triouision proprie in scripturis ostenderis positum, apparebit Athanasium temeritate pertinacissimæ obstinationis in homouision cōfessione hæctenus perdurare, qd proprie positum nõ potuit demonstrare. Si vero nec tu ipse tres vsias demonstrare valueris, pari mihi cōditionis necessitate astrictus esse videris. ATHA. Doceat tres vsias, pprie positas, & facio vnus substantiæ, qd est homouision, cessionẽ. ARRI. Si tres sunt p̄r & filius & sp̄s sanctus, necessario tres sunt substantiæ, in qbus vnaqueq; p̄sona separatim & distinctius, pprie cognoscatur. ATHA. Hic nulla profunt argumẽta, hic veritas ex cōsequenti ratione colligit, testimoniorum proprietates flagitat, lege specialiter triouision positum, & noli cōijciendo dicere, si tres sunt, pater & filius & spiritus sanctus, necessario sunt tres substantiæ, quia & ego simili coniectura possum veracius opinari, si vnum sunt pater & filius, quia ipse ait: Ego & pater vnum sumus, quõ non est vna substantia? Sed hanc disputationis viam ingredi penitus noluisti, dum à me specialiter positum homouision demonstrãdum exigeres testimonium. Simili ratione, tres vsias specialiter & proprie positum sitas doce. Si enim ideo homouision vocabulum negare debeo, quia hoc scriptum nude demonstrare nõ valeo, necessario tũc triouision fateri debeo, si pprie positum, hoc te ostẽdẽte cognouero. ARRI. Substitit, pprie p̄r, an nõ? ATHA.

Arrij argumentũ.

Nisi mihi tres vsias proprie positas legeris, nullum tuis interrogationibus dabo responsum. Quis enim non videat, quo tua intendat obiectio? Vis enim argumento callidæ interrogationis diuersas approbare patris & filij substantias, sed hic argumentis non opus est operiri, vbi manifestiore testimonio, pprie tatis trium substantiarum exigitur documentum, sed si à proprietate testimoniorum aut rerum consequentia transire desideras, hoc ipsum publicæ conscientiæ innotescat, non te potuisse tres vsias proprie positas demonstrare. Et cum vtrinq; hoc articulo solueris, obiectionibus vel interrogationibus tuis satisfaciam necesse est. PROB. Quantum vestræ disputationis intentio mōstrat, nec tu homouision, nec iste triouision proprie & specialiter positum valeret ostendere. Vnde ne puerili concertatione in rebus superfluis diutius immoremur, ab hac exactiōne documenti tandem vtriq; desinite, homouision, aut triouision de scripturæ autoritate colligite. Nõ enim fas erit, de nominis appellatione dubitare, qd testimoniorum copiosa congestio firmiter poterit roborare. ARRI. Quoniam hoc tua decreuit sententia, debere nos rationum persuasionibus ex rerum consequentium causis prædictorum nominum virtutes colligere, nec id Athanasio videatur difficultate nudi me demonstrandæ veritatis vocabuli proprietatis documenta quæsisse, ita faciam, vt tui est decreti sententia promulgatum. Ego enim compendio magis vt̄i volebam, ne longius orationis intentio euagata, ambiguis sensibus veritatem obumbret,

ATHA. Non potest fides venire in dubium, quæ veritatis fulta præsidio, crassiora mendaciorum nubila, fulgidæ claritatis lumine dissipat. Nō enim potest proprijs carere viribus, quæ nō eget extrinsecus suffragiorum amminiculis adiuuari.

IN DIE SEQVENTI.

sequentis
liei dispu
atio.

PRobus iudex dicit: Quoniam vos in ita fœderis pacta indeclinabili sententia seruare non dubito, quibus id vobis inuicem concessisse videmini, vt vnus substantiæ, vel trium substantiarum professionem, ex diuinarum consequentium literarum luculento disputationis examine cōprobetis, ommissa scilicet quæstione puri vocabuli, atq; proprie positi exigatis iā nūc, & ipsius placiti ratio poscit, vt cūcta humanæ argumentationis caullatione remota, de sacris diuinarum autoritarum voluminibus, patris, & filij, & spiritus sancti, aut vnā, aut diuersas proferatis esse substantias. Ad quam rei probationem, non tantum (vt opinor) mea, sed cunctorum pene mortalium mens ita est pendula expectatione suspensa, vt si tanti negotij merita parerentur, sine vllius diei conferendi ratione, vel alicuius momenti intercedine, ad summam veritatis atq; ad calcem manifestissimæ notionis desideret peruenire. Vnde ne tam religiosa fidelium, & veritatis cupida frustretur intentio, omnilenocinio luxuriōsæ orationis explorato, de re, de causa, de competentibus, de necessarijs agere rebus, omnem, vt dixi, verborum ambitum, & procul a causa euagantes locutionum phaleras, le-

poremq; sermonum cautius euitantes, vt disputationis vestræ narratio, veritatis magis, quam cothurnato mentis ornetur eloquio. ATHANA. Licet etiam dudum crebro ac sapius de vnitate substantiæ citra acta disputauerim, meastq; disputationes scripto mandauerim, quibus à me in hac disputatione aliquid amplius addi possit, tamen quia hæc extrinsecus nullo eminus aduersante dicta sunt, necesse habeo hæc eadem rursus repetere, & in hac publicæ actionis examine comprobare, quo possit iudicij sententia comprobare. PROB. Si nō fuerint Arrij replicationibus tenuata, tunc vestra poterit firmari sententia. ARRI. Vt quid hæ fraudum tendiculæ proponuntur? Vt quid in primordio nefandæ assertionis iudicij sententia prouocatur? Agamus primum quod nobis agendum necessitas demonstrandæ veritatis imponit. Inculcetur humano auditui fidei nostræ professio, percipiant iudicia, quibus modis, quibusq; rationibus, quibus deniq; doctum est nostra fulciatur assertio, & tum demum promulgatione sententiæ, quæ in nostro vtiq; nequaquā pēdet arbitrio, de iudice postulabimus. PRO. Præfationis meæ nuper in hoc actionis principio habitæ, & spōsionis vestræ dudū pteritis gestis insertæ, meminisse oportet. Quibus id poratū est, vt omissis superfluis, ad actū negotij debere descēdi, qd debet tandem aliquā actitare. ARRI. Doccat patrē, & filiū, & spm sctm vnus eē substantiæ, vnus patris, vnus dignitatis, vni⁹ gloriæ, vnus maiestatis, vnus virtutis, vnus honoris, qd satq; improvide, nimisq; incauta, pfectioe solet po-

pulus iactitare. ATHA. Profiteris filium vere de patre natum, an non? ARRI. Profiteris ipse patrem alicuius deriuationis vel diuisionis vitio subiacere non posse, an non? ATHA. Valde profiteor. ARRIVS. Ego quoq; profiteor filium ex patre natum esse. ATHA. Id esse, arbitraris natum ex patre, quod etiam de patre? ARRI. Sufficit tibi quod ex patre dixerim natum, quod etiam facillime ostendo. Quid callidis vteris argumētis? Cæterum de patre natū nūq̄ mihi interim ad præsens occurrere potuit. Ex patre vero scriptū esse recole. Iohanne apostolo dicente: Qui diligit patrem, diligit eum qui natus ē ex eo. ATHA. Ergo nihil interesse putas, vtrū ex ipso, an de ipso natus dicatur? ARRI. Si mihi de monstrare volueris, proprie positum filium de patre natum, tunc quid inde sentire debeam, æstimabo. Verum, quia in plerisq; exemplaribus varie positum esse non nescio, vtrū in iisdem locis, quibus de ipso legitur, in alijs codicibus ex ipso legatur. Sed vtrum hoc interpolantium fraude, an huius rei significatio ne, id est, vt hoc sit ex ipso, quod etiam de ipso factū sit, non satis video. Nec hoc nostrę fidei aliqd̄ potest asserre præiudicium. ATHA. In hac tua prosecutione diligenti admodum cura exposita ratione aduertit. Sed quod tantum nostrę dixeris, & non vtrorumq; designaueris fidei, non posse præiudicium in his verbis asserri, satis miratus sum, & arbitror quod fidem tuam munire festinans ita posueris, sperans me exinde leuiter sine aliquo documento posse irascere. In euangelio quoq; de patre dominus dixit: Spi-

Filius de patre natus.

ritus est: Et vt se de patre natum ostenderet, ait: Quod natū est de carne, caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est. Ego de deo patre exiui. Ecce filium de patre natum, ipso filio docente, ostendi. ARRIVS. Satis callidis & suspiciosus vteris disputationibus, quo dicas quod ad fidei meę munitionem hoc dixerim. Sed vt de sensibus tuis omnis suspicionis ambiguitas auferatur, vt superius fatus sum, vtrorumq; fidei, siue ex ipso, siue de ipso natū dicatur, nullū potest penitus asserre in aliquo præiudicium. ATHA. Generans pater deus ex se id est, de seipso filiū, hoc genuit quod est ipse, an aliud aliquid? ARRI. Hoc vtiq; quod ipse est genuit, quia deus deum genuit, lux lucem genuit, perfectus perfectum genuit, omnipotens omnipotentem genuit. ATHANA. Ergo non extrinsecus, neq; ex nihilo, neq; ex aliqua præcedente aut subsequente materia, sed ex seipso genuit. Et non aliud, quam id quod ipse est, genuit. ARRI. Alius aliū genuit. ATHA. Et nos confitemur, quia alius alium genuit, id est, pater filium, Sed sic de seipso, id est, de eo, id est, quod ipse est, genuit, quia alterius substantiæ, vel diuersi generis filius esse non potest, ac si vnus atq; eiusdem cum patre substantiæ erit. ARRIVS. Si nosse in quãtos perfidiæ errores, vnus substantiæ professio vergat, nunquam profecto inter patrem & filium huius nominis faceres mentionem. Nec disputationem tuam, quibusdã interrogacionū gradibus incisam, tali conclusisses articulo, vt ad hunc impię professionis deduceres finem. ATHA. Quod

Alius aliū genuit, dicitur pater filium de eo quod ipse est genuit.

fit impium atq; sacrilegum, diuersas patris, & filij, & spiritus sancti profiteri substantias, & quod pium sit atq; religiosum vnus eos, religiosæ ac piæ substantiæ confiteri, scias me o Arri, penitus ignorare non posse. Et hoc non humana opinione collectum, nec coniecturis & argumentis inuentum, sed cælestis doctrinæ magisterio traditum demonstrabo. PROB. Prius mihi vim qualitatemq; rerum assignate, tum demum poterit demonstrari, vtrum patri, filioq; cõueniat. ATHANA. Substantia quidem duobus appellationum generibus distinguitur. Et est quidem vnus generis qualitas hæc, quæ existentis naturæ essentiam indicet. Aliud vero est substantiæ genus, quo ille, qui habet ab his, qui non habent, deriuatur. Et vt planius fiat quod dico, manifesta expositione assigno. Verbi gratia: Homo generis sui ac naturæ substantia est. Rursus si quid illi est, quod extrinsecus est, id est, in materia auri, vel argenti, aliarumq; specierum possidendarum, substantia eius dicitur. Et cum eiusdem vocabuli vna videatur appellatio, duas tamen res significare videtur. Sed nos de illo substantiæ genere disputamus, qua vnaquæq; natura, ob id quod est vel subsistit, substantia nuncupatur. Et quicquid ex se de se ipsa genuerit, nõ aliud esse potest, quàm id quod ipsa est. Deniq; homo pater generans filium sui generis, id est, suæ substantiæ hominẽ generat, quia homo hominem generat. Et recte suæ substantiæ hominem generat, quia veritas nouitatis substantiarum diuersitatem non recipit. Diuersitas autem substantiæ est, vt exempli gratia di-

Substantia
duplex.

Alibi ab
eo quod ẽ.

kerim, si homo pecudem gignat, vel si cuiuslibet generis pecus, alterius generis pecus, alteri generis pecudem generet, id est, si bos generet asinum, vel si ovis generet capram, quæ quoniam in diuersitatem generis pergit, monstruosa generatio erit, suæ naturæ proprietatem minime seruans. Rursum in elementorum qualitatibus, quæ sit substantiarum diuersitas vel proprietates, operæpretium est aduertere. Verbi gratia: Vnius cuiusque ignis vel luminis natura, id ex se, quod ipsa est, ministrare videtur, vt lux fulgorem, vt ignis incendium, & in hoc officij sui genere subsistens, substantiæ suæ intemeratam videtur seruare naturam. Si vero lux ex se tenebras gignat, mutationi obnoxia erit, alterius a se generis materiam tribuens, quia in hoc immutabilitatis sugillatam poterit seruare substantiam. Si hoc quod ipsa est, ministrat ex sese. Cæterum si, vt dixi, id quod ex sese tribuit, aliud erit, quàm ipsum quod tribuit, tunc alterius substantiæ dici poterit, quod omnino naturæ omnium qualitas, vel ordo, vel ratio non admittit. Age nunc, si videtur iam à terrenis ac visibilibus, in superiora mentis oculum erigamus, vt ex his, quæ facta sunt, infectæ virtutis substantiam cognoscamus, apostolicæ autoritatis edocti magisterio, qui ait: Inuisibilem diuinitatis virtutem, per ea quæ sunt, intelligi debere. Dixit Arrius: Ergo filium ex patre natum esse, & deus deum genuit, lux lucem, in qua professione vnum erit è duobus procul dubio retinendum: Aut enim ex se ipso generans, id quod ipse est, genuit, & ob hoc fi-

Roma. l.

lius vnus cum patre substantiæ erit, aut si alterius à se generis deum genuit, vera natiuitas dici non poterit, quæ proprietatem substantiæ generantis seruare non potuit. Et eo disputationis ratio deducitur, vt aut omnino natus non sit, aut degener natus sit, quod vtrunq; fateri per absurdum & impium esse videtur. PROB. Si quid sibi contra hæc Arrius cõpetere nouit, edicere non moretur. ARRI. Simplicis atq; immutabilis naturæ deum esse non reor Athanasium ignorare, qui si, vt idem asseruit, de sua substantia generauit, mutabilis, pculdubio erit. Necessè est enim ex se generando, aut patrem substantiæ per deriuationis generationem perdidisse, aut diuisionis vitium ppeti potuisse. Ego enim dei patris substantiam, neq; ex se aliquid dedisse, neq; in partiũ qualitates deriuatam fuisse, neq; accessionis vel detractionis, aut aliquid huiusmodi, quod sit passioni obnoxium sensisse, vel sentire potuisse confiteor. ATHANA. Sed neq; nos passionum conditionibus diuinam credimus subiacere naturam, sed impassibilem patrem impassibiliter ex seipso, id est deo, deum, quod ipse est, filium generasse fideliter confitemur. Nec nos diuisionum, vel deriuationum, ac partium cunctarumq; rerum, vel passionum genera, quæ inani solitudinis timore auctus obijcere noluiti, à perfectionis veritate desectunt, vt negemus deum ex seipso ob hoc generare nõ potuisse, ne videatur his passionibus subiacere. Quid igitur religiosius, quid uerius, ac diuinis sit magis congruũ legibus, æqua obsecro vos o auditores iudicij lance pefate, erigite

Deus passioni non subiacet.

mentis oculos, & terrificum futuri examinis diẽ merentes, quid magis catholicæ & apostolicæ veritati congruar, religiosa mentis intentione respicite, vtrũ fateri omnipotentem deum impassibiliter ex seipso filium generasse, an illud potius opinari debeamus, ne passionis vitio subiaceret ex seipso, id est, ex sua substantia filium generare non potuisse. Ego enim id astruo, id clarissima vocis professione assero, quod sicuti deus impassibilis, ita & omnipotens est. Credo ergo eum de sua substantia potuisse filium generare, nec tamen alicuius passionis vitio subiectũ fuisse, quoniam diuisio ac deriuatio, contractio, accessio, fluxus, vñ si qua similia huiusmodi esse possunt genera passionũ, corporeis & contractabilibus, atq; ex diuersitate compositis cõueniunt rebus. Deus vero, qui nullis corporeis schematum circumscribitur signis, nec aliquibus distinguitur membris: lineamentis, vitio subiacere potest passionis? Et recte in eodẽ generatiõem profiteor, quia genuit, & recte impassibiliter nihilo minus confiteor, quia passibilis nunq; fuit. ARRI. Num igitur, quia in deo omnipotente negari nõ potest, idcirco ea eũ perpeti non posse fatendũ est. Nõ omnino incorrupta eius diuinitatis substantia non recipit: Vnde valde inhonestum, & satis impietate plenum esse videtur, vt per vnus professionem substantiæ, nec patrem proprie subsistere, nec filium in sua proprietate extare credamus. Illuc em̃ nephandæ perfidiæ huius vergit intentio, vt permixtis & in vnus rei copulationem e diuerso collectis atq; confusis patris & filij psonis, in sua (vt dixi) pro-

Deus non circumscribitur figuris corporalibus, nec lineamentis.

prietatis singularitate minime subsistere valeat. Illud etiam nimis horrendum & procul a fidelium mentibus emouendum, in hac tua professionis perfidia continetur, inuiolabilem patrem de sua substantia generando, corruptionis ac diuisionis vitium declinare minime potuisse. ATHA. Veritate diuine generationis, velut modis insolubilibus arctius obligatus, per (nescio quæ) nephanda intentionis molimina, quæ diuinam certum est carere naturam, euadendi suffugium quæris. An corruptionem incorrupto, passionem impassibili, impotentiam obijcis omnipotenti. Sed hæc crebro ac sæpius repetens, nullatenus diuine maiestatis reuerentiam a tam nephandis obiectiõibus arceris, sed quantum video, sine vlllo pudoris intuitu, iniuriam venerandæ filij natiuitati obuius properare contendis. Sed te effrenatius euagantem, & velut vndoso æquoris gurgite naturali quadam licentia fluctuantem, diuinæ auctoritatis testimonio coercerentur, & inter certos diuinæ professionis limites coarctatum, legalium constitutionum metas egredi non sustinebunt. Inculcat igitur humanis sensibus sacro illo professionis suæ oraculo diuina maiestas, ac se filium de occultis substantiæ suæ arcanis ineffabiliter genuisse testatur, & dixit: Ex vtero ante luciferum genuite. Vnum est ergo in hac diuinæ professionis contestatione tenendum. Aut de sua ineffabiliter substantia filium incorruptibiliter genuit, aut ne corrumpereur, omnino non genuit. Sed ego hanc integræ fidei partem eligo, quæ me religiosum contestantem de se deo suadeat famulari, ne vlla humanæ passionis obstacu-

Psal. 119,

la, ex infidelitatis sacrilegio defendat. Nullatenus enim potero reuocari, ut merito non credam deum generare potuisse, nec humanæ consuetudinis more corruptioni potuerit subiacere, cum hoc mihi satis esse non dubitem profitendum, de dei substantia natum esse, quem constat de patris vtero processisse. ARRI. Quatum tuæ prosecutionis intentio monstrat, compositum nobis & corruptioni obnoxium, vis introducere deum, qui etiam in eum corporalem vteri appellationem accipere non metuis. Necessè ergo erit, ut aut membris compositus sit, si vterus habet aut corruptioni, ut dixi, obnoxius, si de sua substantia generauit. ATHA. Recte hoc me sensisse argueres, si ego deum habere vterum, propria temeritatis præsumptione, sine vlllo legis diuinæ testimonio affirmassem. At cum ipse deus ad refellendam credere nolentium insaniam, hoc de ipso pronuntiare dignatus sit, quo euidentius per vteri nuncupationem, non extrinsecus, non aliunde, sed de seipso, id est, de sua substantia se filium generasse doceret, cur mihi vitiosæ credulitatis nota infigis, cum potius deo dicere possis, si habes vterum, compositus eris, si de teipso genuisti, corruptiõis obnoxius eris. Nam ita dei vterus sine aliqua membrorum compositiõne accipitur, sicut oculi, & manus & pedes sine vllis distinctionum lineamentis mere referunt. Sicut ergo oculos, quia omnia videt: aures, quia omnia audit: manus, quia omnia operatur: pedes, quia vbiq; est: ita vterus, quo de ipso ineffabiliter genuit, accipere debes. Nec te oportet infideliter opinari, quia & si de seipso genuit, corrumpi vitioque non potuit, quem ut omnipotentem &

Deus sine
corruptio
ne genuit.

Vterus
oculi, ac
manus
dei.

in corruptibilem generare potuerit, & ne hac ipsa generatione corrumpi potuerit, fideliter conuenit profiteri. Nam si mirabiliter ex uirgine contra rerum naturam incorruptibiliter creditur natus, quanto magis ex patre credendus est incorruptibiliter genitus. Si enim substantialis natura uirginis, quæ ex se ipsa utiq; corruptibilis natura conditione, passioni & corruptioni potuit subiacere, intemerata pudoris integritate, & infractis uirginalib⁹ claustris, mirabili incorruptionis integritate filium genuit, cur non magis, ut dixi, incorruptibilem deum, genito ex se incorruptibiliter filio, corrumpi non potuisse credamus? Et ut nouum atq; infandum monstruosæ opinionis genus damnabile metuis fateri, uirginem partu non potuisse corrumpi, & formidare deum, ne corruptionis uitio subiaceret, si de sua substantia generaret. Volente igitur deo, corruptibilis naturæ uirgo sine uolo pudoris damno filium generauit, & ipse qui incorruptibiliter cunctis naturis incorruptibilior permanet, hoc sibi præstare non potuit, ut de sua substantia filium incorruptibiliter generare potuerit? Ergo quia deum de seipso filium generasse, & diuinarum scripturarum testantur eloquia, & in sua id Arrius superiori prosecutione fassus est, iudica uirorum optime Probe, quis magis cum diuinis conueniat scripturis, utrum ego, qui ob hoc unius substantiæ cum patre filium esse confiteor, quod uidelicet ex ipso & non aliunde dignoscitur natus, & ob hoc rursus incorruptibiliter genuisse profiteor, quia excellentissima diuinæ maiestatis substantia, per suam ineffabilem potentiam

corruptioni subiacere nullatenus potuisset. An iste qui in tam ancipitis intelligentiæ discrimine positus, quo fidei suæ pedem referat nescit. Nollens enim confiteri deum de sua substantia incorruptibiliter genuisse, in ea confessionis necessitate attrahitur, ut neget omnimodo genuisse. Sed hoc ipsum negare obuiantibus uindictis, & clara uociferatione exclamantibus, siue prophetis, siue apostolicis uocibus, nunquā sine dubio poterit. PROB. Quicquid in hac prosecutione ueritatis uestrarum assertionē agnoscere potui, uelut examinis nostri sententia retinebit. Nūc uero, si qua uos adhuc de diuinis scripturis fidei uestree congruentia superesse putatis, proferre dignamini, quo facillime queamus processu disputationis, quid ueri ratione cōtineat indagare. ARRI. Quod tam breuibus & exiguis questionibus in omni illa disputationis meæ narratione usus sum, Christiani pudoris ac uerecunditiæ fuit, ut disputationis nostræ trames leuibus inchoaretur initijs. Sed quia uideo Athanasium, perspicue ueritatis robustissimam firmitatem quibusdā arietantium impulsionebus quatere, acrius contra eum & ualidius opinor dimicandum. Dic ergo patrem & filium unius esse substantiæ. Sed illa intemerata ineffabilisq; essentia, quæ pater est nec redūdās unquā, in seipsa fuit, ut merito, quasi exhuberatiōe quadā, sine damno sui in eadem substantia genuerit filium, cū eius essentiæ, quæ alijs omnibus infinita atq; immensa sit & incorporea, nihil eē possit exuberans. Si quidem determinator sit exuberare, quod est quasi extra se effluere. Deus autem qui uniuersa complectit,

Aries machina bellica.

Arrii argumentatio plures substantias probans.

nihil extra se habet, aut qđ effluere potest, aut infinitus est, quo poterit redundare, tūc quid effluere eorū est qui accipiunt incrementa. Qui si accipiunt, aliquñ necesse est, vt semper accipiant, & nihilo minus pari exhuberatione semper & generent. Sin autem incrementa nō accipit, quod ipsi etiam fatemur, nec effluit, nec redundat, quod æquale cum patre eē dicatur, cum filium genuit ex sese, substantiā vtiq; diuisit in filium, & paternā tantummodo ante substantiā, p̄ rā parte secretam à sese, ac resecretam, filium nominauit, tantumq; sibi detraxit pater, quantum in filiū contulit, quo tamen ipso quicquid est filius aut hodie caret pater & perfectus nō est, aut eo si non indiget, quasi superfluo abūdauit. Quod vtrunq; in deū non cadit, cum & in hoc ipso quidem patris & filij nomē esse non possit, vbi non habita generatio est, sed potius facta discissio. Tunc quidem necesse est, omne qđ diuidi potest posse corrumpi. Quæ si vt manifestum est, in deo eē non possunt, cur non potius volūtatīs & charitatīs eē filium confitemur. Quæ quidem voluntas dei in hoībus quidem non libera est, nedū in deo aliqua lege teneatur. Qui si nō est filius voluntatis, super est vt coactus deus quasi aliqua lege naturę filium edidisse videatur. In qua quidē generatiōe id genitū quod erat pater, quædā patris pars filius nominatur, incertumq; est, quid pater, quid filius debeat nominari, cum in duas partes dei sit diuisa substantia. Illud vero, quod q̄si ad proprietatē substantię naturalis demonstrandā paterni oraculi testimonium prouulit, vt merito patrē ex eo quod ipse est, filiū ge-

nerasse credamus, quia dixit: ex vtero ante luciferū genui te. quā id absurdum, quāq; inepitū sit, aperitissime demonstrabo. Siquidem nō solum aliquāra in ordine rationabilium creaturā consistentia, sed in sensibili elementorū qualitate subsistentia de dei vtero legimus processisse. Ait em̄: Quis est pluuię pater, vel de cuius vtero procedit nix: Num igit, quia hæc *Isaie. 1* rigentis & torpidi elementi qualitas diuino legitur vtero procedere, idcirco vnus eiusdemq; cū eo creditur eē substantiā? Aut quia rursus hoīes deū legimus genuisse, vt ipse ait: Filios enutriui & exaltaui. Et iterum: Primogenitus meus Israel est. Ac rursus: *Exod. 4.* Omnis qui natus est ex deo, nō peccat. Idcirco rectius opinabimur hoīes cum deo vnus eē substantiā. Aut quia idem ap̄tus totius creaturæ vniuersitatem generali pronuntiatione cōprehendens, ex deo asserit eē, dicens: Qm̄ ex ipso & p̄ ipsum & in ipso sunt *I. Iohan. 3* oīa, ob hoc prudentius conijciemus, vniuersitatem creaturæ hoc eē quod deus est, aut vnus cum eo eē substantiā, quod videlicet ex ipso legitur subsistisse. Sic ergo & filiū cum ex dei p̄ris vtero processisse fatemur, non ad indicium vnus naturę, sed ad inuestigabiliū secretorū arcana multū competenter debemus accipere. ATHA. In ludis theatralibus hi qui figurarū varietate mutantur, diuersi quidē alij apparent oculis inuentium. Nā idem ipse qui a patre imaginis specie rigidius quondā incesserat, iterū vultu in hoc ipso aptato, alterius membrorū moribus ludens, in mollitiē resoluitur fœminarum: ita nūc videtur mihi Arrius, quæstionum imaginibus immutatis, ve-

Iut diuerfa iniiciens similitudinis varietat e formari. Nā hoc quod dudum compis & breuissimis disputationū obiectionibus intentauerat, sub alterius prętextu imaginis, itę ac sepius repetens, ā proprietate quęstionis illatę omnimodo non recessit. Neq; em̄, quia nunc latius & diffusius perplexa verboꝝ amba gēseriem propositionis extendit, idcirco aliud egisse videndus est, quā superius cōuincitur actitasse. Dixit enim ob hoc patrem & filium vnus non posse esse substantiā, quod eadem paterna substantia, nec exhuberatione amplissimę deriuationis in augmēti copiam effluere possit, utpote, quę nullis metarū terminis aucta, finalibus nequeat modis arceri, quoniam eius est exhuberationis copia redundare, quę certo, ut diximus, concluditur fine. Nec rursus, velut integram & inremeratā portionis defectiōnem aliquam pertulisse. Sed hęc omnia passionis genera diuinę naturę non conuenientia, iam superius calumniosus magis q̄ verius dignoscitur intentasse. Quibus nos religioso fidei intellectu, competenter cōstat dedisse respōsum. Neq; enim exhuberatione substantię redundatē filium dicimus, neq; rursus defectę naturę portunculam nominamus, sed perfectum patrem, perfectum filium, nō ex his quę in eo superfluis exhuberationibus redundabant (quod dictu nephas est) sed ex seipso, id est, ex eo, quod ipse ē, impassibiliter, indiuisibiliter, incorruptibilis, sine diminutione, sine discissione, sine affluentis copię redundatione, sine vllō omnino passionis genere inefabiliter credimus natum. Et idcirco fatemur vnus

Filius nō ex substātia exuberante aut defectage nitus est.

Filius vnus substantię cū patre.

esse substantię, quia non aliunde, nō ex nihilo, non ex subiacentibus vel p̄cedentibus materię qualitatibus, sed proprie deum de deo, lumē de lumine, virtutem de virtute, sapientiam de sapiētia, extitisse fideliter fatemur. Nam si alterius ac diuerse substantię, ut Arrius arbitratur, filius esset, nō diceret, sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitā habere in semetipso, Nam sicuti est pater, ita & filius. Et si idē habentes se, vnus sunt, p̄culdubio substātię, Neq; aliud est viuere patris, & aliud viuere filij, sed hoc ē viuere, quod & esse, id est, nō aliud est ipse pat̄, aliud vita eius, sed vita essentia. Alioquin compositus videbitur, ex diuersitate subsistens, si aliud ipse, aliud vita eius significare videatur. Quia ergo appareret vitam patris, hoc esse quod ipse est. Sicut enim habet vitam in se, sic dedit filio habere vitam, id est, sic est esse filij, sicut est esse patris, non dubium est patrē & filium vnus essentię atq; vnus esse naturę. Nam & quod ait: Sicut nouit me pater, & ego noui patrē, vnitatem, p̄culdubio voluit indicare substātię. Quia secundum superioris disputationis intelligentiā, nō aliud est nosse patris, & aliud esse, hoc ipsum enim, quod est nouit, & quod nouit est, quia non aliter nouit, & aliter est, & quia filius sic nouit patrē, sicut pater eum nouit. Notionem vero, in deo essentiam eē diximus, nō dubium, quod sicuti est pater, ita & filius, ac si diuersitatem non admittat, resq; vno ac simili modo subsistat. Deniq; ut hanc patris & filij vnitatis substantiam plenius nosceremus, quędam nobis diuinę scripturę resq; visibiliū exempla posuerunt, q-

Iohan. 5
Viuere et esse in deo idem sunt.
Vitapa tris & pater unum sunt.
Iohan. 10.
Nosse & esse patris unum sunt
Notio in deo essentia est.

Res diuinae non meritum corporaliū specierum exemplis. Imago

bus nos ad inuisibilem intelligentiam religiosius uocarent. Nam paterni luminis splendorem, & bonitatis eius imaginem filium posuere. Non quod ad res diuinas metiendas corporalium satisfaciant exempla specierum, sed quia ineffabilis illa natura primi non potuit, quaedam ex his quae uidentur, similitudinis proferuntur testimonia. Ut sicut splendor & ignis, diuersae non sunt substantiae. Vel sicut imago ab eo, cuius imago est, in aliquo differre non potest, ne fictum in se aliquid, aut diuersum retineus, perfecta & uera esse non possit, ita pater, & filius, non diuersae, sed unius credantur esse substantiae. Et quia nonnulla, exempli gratia, protulit testimonia, quibus astrueret, ita esse omnia ex deo, ut non tamen de eius credantur processisse substantia. Interrogo, utrum sic filium ex patre asseret extitisse, sicut uniuersa ex ipso extitisse narrantur. Quid ergo dicis? Sic ne debemus accipere filium de patris utero processisse, uel ex patre genitum esse, sicut homines ex deo natos, uel sicut nix ex eius utero legitur procedere, an longe aliter? Sed quae so vnū ē duobus respondeas, aut similiter, aut non similiter dicas. ARRIVS. Non similiter uniuersa ex deo extiterunt, uel genita sunt, sicut filius. Aliter enim filius, aliter extitit creatura. ATHA. Si filiū lōge aliter, quā creaturā extitisse fateris, cur in eius natiuitatis generatione, reū factarum exempla protulisti? Hi enim quae disparibus modis, propriae originis sumpserunt principia, non aequo intelligentiae sensu corporari mihi uidentur. Quod quia illuc prosecutionis, tuae intentio uergit, ap-

paret te Fotiniani dogmatis errorem sacrilegum defendere. Namque & ipse cum filium dei de patre genitum abnegaret, atque talibus testimoniorum documentis coarctaretur, quibus luce clarius demonstratur filium dei, deum uere, & proprie de patris substantia genitum, illuc impietatis suae molimina uertit, ut iisdem modis, eodemque rationis ordine, filium de patre assereret natum, sicut homines per adoptionis gratiam, in diuinae generationis prolem legitimus consecratos. Quo tu quoque, licet alijs uiarum indicis gradens, ad eundem tamen infidelitatis compitum peruenisti, asserens non ob hoc de illa ineffabili patris substantia filium natū debere intelligi, quod ex deo genitus, uel ex patris utero legitur processisse, cum ratione consimili non solū homines ex deo natos, uerum etiam insensibilium elementorum qualitates paterni uteri generatione processisse legantur. Et licet etiā prosecutionis tuae narrationes unius sermonis pronuntiatione dissolueris, quod dixisti longe aliter filium, quam creaturam diuinitus extitisse, tamen quia breuitate sermonis obscurius & perplexius probati, intentionem legentium tetris quibusdam nebulis obruisti. Idcirco nunc ego lucidius & planius, quae obscura sunt, & ueritate obubrant, in luce manifestissime clarissimeque proferā notiois. Ostendā igitur, quantum ad proprietatem diuinae generationis pertinet, hoc esse ex deo nasci, quod est de ipso generari. Et ut manifestioribus diuinarum scripturarum testimonijs utar, euangelicū proferā documentū, angelus ad Mariā loquitur, dicens: Spiritusian

Fotini haeresis.

Nasci ex deo & generari ex deo, idem sunt.

étus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod nasceretur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et item Apostolus: Cum autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege. Num igitur, quia angelus Mariam sic affatus est, vt non de ipsa, sed ex ipsa gignendum diceret filium, & quia Apostolus ex muliere, nō de muliere natum asseruit filium, ob hoc in Christo veri hominis natiuitatem nequaquam profitebimur, aut extrinsecus, & nō pprie, virginali credemus vtero pcessisse? Cernis igitur superflue te in diuinæ generationis natiuitatem visibilium creaturarum exempla, prulisse, cum euidentioribus testimoniorum documentis appareat, id esse ex ipso, qđ est etiā de ipso generari. Vnde mirari me fateor, cū creaturæ nomē in filium refugias, & nō factum, sed vere sicuti est, pfitendum, ex patre genitum credas, Fotinite quodammodo, & si non integris, verissimilibus tamen, psecutionum generibus impietatis fuisse dogmata imitatum. **ARRIUS**, Quis porius Fotini sectetur perfidiam, vtrum ego, qui ea quæ filius ad demonstrandam diuinitatis suæ longe inferiorum, & non in omnibus similem naturam locusus est, secundum suam deitatem dicta accipio, an ipse tu, qui ponis cuncta humilitatis exempla, non fucatis verbis, nec simulata operis efficientia peractis, homini repurans assumpro? Namq; vt nō solum alter se, verum etiam inferiorem patre ostenderet, ait: Pater maior me est. **Qua** pessione euidentius declarat, patris & filij diuersas esse substantias. **ATHANA.**

Luce. 1.

Galat. 4.

Iohan. 14.

Duas pfiteris in Christo esse naturas, an nō? **ARRI.** Quis hoc impius negauerit, Christum deum & hominem confitendum? **ATHANA.** Debemus igitur eorum quæ Christus locutus est, aliquāra diuinitati, aliquāra humanitati ascribere, an sine vilo partitiōis discrimine, vniuersa aut deo, aut homini assignare? **ARRI.** Hoc non solum irreligiosum, sed summæ putabitur esse dementiæ, vt omnia eum, aut secundum diuinitatem, aut secundum humanitatē locutū fuisse putemus. **ATHA.** Si ergō scđm, pfectio nis tuę sententiā, aliquāta diuinitati, nōnulla vero humanitati ascribēda sunt, cur nō hoc qđ ait: Pater maior me est, humanitati, & quod ait: Ego & pater vnū sumus, diuinitati reputamus? Namq; vt noueris, secū dum id quod homo erat, eū dixisse, pater maior me est, ait: Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad patre, quia pater maior me est. Rogo itaq; cum filius secundum diuinitatis suæ potentiā vniuersa impleat, nec sit aliquis locus eadem diuinitate vacuus, vtpote, qui cælum & terram atq; inferna pari omni potentia impleat, quomodo ait, vado ad patrem, cum quo & semper erat, & à quo nunquam recesserat? Eius enim est ire, & venire, qui aliquibus locor terminis circumscribitur, & eum in quo erat, deserens locum, ad eum vbi nō erat, veniat. Nisi, quia vtiq; de illo quem assumpserat homine, loquebatur, quod erat iturus ad patrem, à quo & venturus est iudicare viuos & mortuos. Cæterum verbi diuinitas vniuersa implens, nullis locorum terminis separāt, sicut nihil est vnde discedat, ita nihil est quo veniat.

Verborū
Christi
quedā di
uinitati,
quedā hu
manitati
congruūt.
Ibidem.

Omnipotentia dei
oīa implet

Christus
ut homo,
angelis
inferior
est.
Hebre. 2.
Psalm. 8

Et hoc modo apparet, secundum id quod homo est, non solum patre, veruetiam angelis minorem. Nam si secundum id quod deus est, eum minorem accipere volueris, pari conditionis necessitate etiam angelis, secundum diuinitatis naturam minor esse videbitur. Denique Apostolus ait, nec non & Psalmographus: Minorasti eum paulo minus ab angelis. Si ergo nulla ratione admittitur, ut secundum id quod deus est, maior angelis habeatur, apparet hoc minorationis officium, non deo verbo, sed homini reputandum assumptum. PROB. Ut tuam omnibus fulciatur assertio veritate, conuenit a tuis partibus, patrem, & filium, & spiritum sanctum, diuinorum testimoniorum lectione vnus approbare substantiæ. ATHA. Quoniam excellentiam tuam perspicio huic rei instantis sime ac fideliter innuere, ut patrem, & filium, & spiritum sanctum vnus esse substantiæ demonstramus, atque filium de patris substantia natum, ex diuinis voluminibus approbemus. Quanquam omnium profecutionum mearum sententia ita se habere monstratur, ut sicuti hominum vel quorumlibet animalium genus suæ substantiæ similes gignat, nec hominibouem, nec bos hominem generet, sed ad suam similitudinem, id est, suæ substantiæ, vnaque res procreetur, mirari vtiq; non debeo, deum potuisse de sua substantia filium generare, cui totum posse subiectum est. Sed, ut scripturarum testimonio mea oratio peruageretur, aggredior ipsius opitulatione munitus, filium de patris substantia ineffabiliter natum esse, diuinis oraculis approbare, ut dum luculento disputatio

nis tramite, non ex argumento philosophicæ artis veniente, sed, ut dixi, de diuinis scripturis demonstraturo documentis, tum demum Arrius obmurescat, cum filium de paterna substantia genitum, legalibus eloquijs me docente cognouerit, Paulus Apostolus de filio ad Hebræos scribens, ait: Cum sit, inquit, imago inuisibilis dei, & figuram substantiæ eius gerens. Ieremias quoque prudentissimus prophetarum, de dei patris persona concionatur, & dicit: Si stetit in substantia mea, & audissent verbum meum, auerterem eos ab studijs eorum pessimis. Et ut eum de filio dixisse probaret, subiungit idem propheta, & dicit: Quis stabit in substantia mea, & videbit verbum meum? Verbum enim esse filium de patris substantia David propheta testatur, dicens: Eructauit cor meum verbum bonum. Iohannes quoque euangelista sciens apud patrem verbum, id est, filium in principio apud patrem esse, & a patre verbum nunquam separatum fuisse, in principio euangelij, id est, annuntiationis suæ posuit, dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Item alio loco scriptura tradit, dicens: Initium operis verbum. Non quod in creatione verbi, id est, a filij creatione cæteras cõperit facere creaturas, sed quia per verbum dei, id est, per filium omnia creata noscuntur. Vnde David propheta ponit, & dicit: Verbo domini celi firmati sunt. Et ut spiritum sanctum huius operis socium ostenderet, ait: Et spiritus eius omnis virtus eorum. Multa sunt enim quæ de filio scripturæ diuinæ perhibent testimonia, quod de substantia

Hebræ. 1.
secundum
aliam literam.

Ierem. 23.
secundum
aliam literam.

Verbum
est filius.

Psalm. 44

Iohan. 1.

Psalm. 32.

parris, id est, de eo quod ipse est, genitus demonstratur, de qua substantia non tantum similis, sed cœqualis patri filius comprobatur. Hæc fides est quæ Christus apostolis tradidit, & ab apostolis ad nos usque peruenit. Nec possumus eam in aliquo immutare, quam constat nos debere ab initio, ut data est, fideliter conseruare. ARRIVS. E superiori professione me ita exorsus sum, quod Athanasium perfidia caritatis præcipiat in profundum. Dum enim vult facundiam sui sermonis ostendere, nescius in crimen versatur scripturæ diuinæ, eo quod in substantia dei cœquet filium genitori, cum ipse filius de se protesteretur, & dicat: Pater maior me est, & qui me misit, ipse mihi mandatum dedit. Et non ego veni, sed ille me misit, & non veni facere voluntatem meam, sed eius, qui me misit: & sicut dixit mihi pater, sic loquor, & quod dedit mihi seruauit: & omnia quæ dedit mihi, nemo aufert à me: & rogabo eum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum: & si hic calix non potest transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua: & transeat à me calix iste, non sicut ego volo, sed quod tu: & quæ sunt ei placita, facio semper: & sedere ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis: Et dedit illi nomen quod est super omne nomen: Et exaltauit puerum suum: & propterea vnxit te deus deus tuus: & excitauit eum à mortuis: & sedere fecit ad dexteram suam. & multa his similia, quæ studio breuitatis omitto. Si ergo maiorem habet, si missus est, si spontanea voluntate non venit, si voluntatem suam non fecit, si quod

ei dicitur, loquitur, si sibi data custodit, si rogat, si pro calice deprecatur, si nomen ab alio accepit, si sedens discipulis petentibus propria potestate non tribuit, si quæ sunt patri placita facit, & ab ipso à mortuis suscitatur, æquum non videtur, ut qui de sua subiectione tanta ac talia dicit, patri efficiatur æqualis. PROB. Si aduersum tam copiosa diuinæ autoritatis testimonia, quæ ab Arrio de subiectione prolata sunt, aliquid Athanasio competere videtur, edicere non moretur, superflitione sermonis exclusa. & ex diuinis potius voluminibus, aut similis, aut dissimilis patri filius, ut cœqualis demonstraretur, ut agnita veritate quæ sanctæ fidei ac rationi conueniunt, roborentur. ATHA. Quantum velit percurrat in elatione sermonis Arrii calliditas, & sibi de autoritate diuinæ legis plaudeat testimonijs, quibus videlicet nititur ab æqualitate patris filium sequestrare, & cuncta quæ ab eo prolixius inserta noscuntur, ipsi de etiã testimonijs à nobis eius intertio absque vlla difficultate prosterneretur. Christus igitur filius dei in forma serui, quæ assumpsit ex virgine, patri dicitur esse subiectus. Apostolo Paulo nihilominus affirmante: Vbi venit, inquit, plenitudo temporis, misit deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege. Ille itaque dicitur esse subiectus, qui sub lege ex muliere nascitur generatus, & in ea forma minore iudicat patre, quam assumpsit ex virgine. Nam in forma dei patris angelicus ei chorus probat præbuisse ministerium. Ita enim in euangelio scriptum est: Et discessit ab eo diabolus, & venerunt angeli, & ministrabant ei. Obijcit quod voluntatem patris fecerit

*Gala. 4.
Christus
deus angelis maior
patri cœqualis est.
Matth. 4*

rit, & non suam. In hoc magis laudabilis huius verbi dicto debet agnosci. Quia qui patris voluntatem facit, æqualitatem ostendit, Apostolo confirmante. Hæc enim voluntas dei in Christo Iesu. Nam quæ addidit, Sicut dixit mihi pater, sic loquor. Quis hominum genus, quod rectum est intelligēs, audito hoc verbo turberetur? Si enim aliter Christus quæ deus pater loqueretur, tunc magis patri inæqualis vel dissimilis diceretur. Si vero quæ loquitur pater, ea loquitur filius, nunquam inæqualis patri, aut dissimilis inuenitur. Quod dedit mihi, inquit, seruaui, & omnia quæ mihi dedit, nemo auferre a me. Dona enim diuina hoc modo intelligenda sunt filio attributa. Dedit enim filio pater omnipotens omnipotentiam, maiestatem maiestati, virtutem dedit virtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam præscienti, æternitatem æternitati, diuinitatem diuinitati, cœqualitatem æqualitati, immortalitatem immortalitati, visibilitatem inuisibilitati, regi regnum, vitam vitam, & non aliam ab ea, quæ habet dedit, & quantum habet tantam dedit, vti si qua alia quæ pater filio indiuisibiliter & inseparabiliter contulisse monstratur. Sed hæc omnia nascēti potius quæ indigenti dedisse probatur, cui a filio dicitur, Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt. Si ista omnia quæ perhibetur pater filio contulisse, alia in eo, & alia videntur esse in filio, mendacem sine dubio facimus filium, qui dicit sua esse quæ patris sunt. Sed si in his quæ dixit mendax filius inuenitur, & euangelista, qui dicit æqualem se faciens deo, omni veritate falleretur. Ac si ita erit, vt nec pater filio integre,

i. Thess. 5

Quæ pater filio dedit.

Ioh. 14. 5.

aut veraciter aliquid contulisse monstratur. Sed si vera sunt, sicuti sunt, quæ pater inseparabiliter & indifferere contulit, conticescant dementium hominū linguæ, quæ nituntur filium a paterna substantia separare. Rogat filius patrem, vt hominem verum se gestare cōtendat. Nam vt diuinitatis suæ intimaret potentiam, mari imperauit & vētis, & quinque milia hominum de quinque panibus saturauit. Calicem passionis, vt homo tristis accepit, vt deus autem fontem aquæ viuæ salientis in vitam æternam credentibus propinauit. Accepit nomen, vt in hoc nomine cœlestia & terrestria & inferna eum adorent. Exaltatus est de imis ad superiora, id est, de carne humanæ fragilitatis, ad eum conscendens, sedet ad dexteram maiestatis, vt eum non dubitet humana infirmitas sequi, vbi caput suum viderit gloriari. Vnctus est, vt christi matris ipsius vnctioe malo prioris hominis delicto purgemur. Excitatus a mortuis est, vt nos exemplo suæ resurrectionis, a mortis aculeo liberaremur. Sed & discipulis perētibus, non se posse dare testatur, ne inter eos diuortium nascere. Nam qui ait: Non est meū dare vobis, ipse iā dudum discipulis duodecim iudicandi tradidit potestatem. Quæ sunt patri placita fecit, quia contraria facere nescit. Nam qui ait: Veni non vt faciā voluntatem meā, sed voluntatem eius, quæ me misit. Dixit, vt faciā voluntatem tuam deus meus voluit & volūtarie sacrificabo tibi. Qui ait: Pater maior me est, dixit: Ego & pater vnum sumus, & sint in nobis vnum, sicut ego & tu sumus vnum, & omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & creditis, quia ego in patre,

Cur filius patrem rogauit.

Nomen Iesu.

& pater in me est: & quæ pater meus operatur iustissime, & ego operor: & sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: & qui me videt, videt & patrem, quia ego & pater vnū sumus: & qui me odit, & patrem meum odit: & clarifica filium tuū, vt filius tuus clarificet te: & ego te clarificauī super terram, & manifestauī nomen tuum hominibus. Et vt omnis humanæ cauillationis quiescat intentio, Iohānem euangelistā cuius superius vsus sum testimonio, proferam testē, qui ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud deū, & deus erat verbum. Si hæc tantæ diuinitati cōuenientia quibus patrem & filium vnum esse docuimus perfidis nō sufficiunt, alia si videtur superadijciam. PROB. Si huic tam validæ & certæ persecutioni Arrius nisus fuerit obuiare, certum est eum nō rationem sequi, sed verborum irrationalium cāpos effrenatius euagari, qui vsq; nunc trium substantiarum rationem, vt superioris factus est, sicut Athanasius vnus permultis docuit documentis, per (nescio) quam nebulosam caliginem circūiens assertionem suam nequiuert demonstrare. ARRI. Nunqd q̄a ex diuinis oraculis Athanasius, nescio quibus iam articulis filium vnus substantiæ & patri cōequalem eē, ausu temerario nisus est affirmare, & spiritum sanctum qui patris vī filij minister est, iisdē debet æq̄li cōfessione cōferre, cum ipse filius dicat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & mittam vobis spiritum veritatis, & spūs à me procedet, & quæ pater mittet in nomine meo, & pater ad mortuorum ossa dicit: Dabo spm̄ meū in vos,

De spiritu
sancto,
an cōe-
qualis sit.

& viuetis. Nunquid is, qui à patre mittitur vel procedit, iisdem debet equari, cum propheta in psalmo de eo testatur, dicens: Ecce dñs formans tonitruum, & creās spm̄, prorsus nunq̄ mihi vlla ratio poterit persuadere, q̄d creatura poterit cogēri creatori, aut vna cum eodem possit potestate potiri. ATHA. Si iudicis clementia permillum tribuit & largitur, ex diuinis autoritatibus etiam spm̄ sanctum nō creaturam eē, sed deum & creatorem cū patre, & filio breuiter demonstrabo. PROB. Vt tua p̄fessio continet, ap̄ proba breuiter q̄d ratio exigit documētum. Non ex argumento sermonis, sed ex diuinarum scripturarū testimonijs, spiritum sanctum patri vel filio cōequalē eē, aut sicut ipse factus est deū, vel creatorem cōmuni operis eē ostende. Vt dum hæc veridicis testimonijs approbaueris, Arrius à sua intentione veræ fidei professione conuictus, abscedat. ATHA. Priusquam spiritum sanctum deum esse perdoceā, eundem creatorem eē cunctorum verbis legalibus approbabo. Scriptū est enim: Verbo domini cęli firma ti sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et in Salomone: Et ipse, inquit, creauit ea per spiritum suum. Et in psalmo: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & innouabis faciem terræ. Et in libro Iob: Spiritus diuinus est, inquit, creauit me. Et in libro Iudith: Tibi inquit, seruiet omnis creatura tua, qm̄ dixisti, & facta sunt, misisti spiritum tuum, & ædificauit. Tantę enim potestatis, vel creationis spiritus sanctus ostendit, vt ipso cooperante corpus dñi Iesu Christi, q̄ nobis in sacramēto fidei datus est, in vtero virginis for-

Spūs san-
ctus, non
est crea-
tus, sed de
us.

Spūs san-
ctus crea-
tor est.

*Spūs san-
ctus non
Christi pa-
ter.*

maretur, euangelista dicente: Ne timeas Ioseph acci-
pere Mariam coniugem tuam, Quod enim in ea na-
tum est, de spiritu sancto est. Et item: Priusquam, in-
quit, conuenirent, inuenta est in vtero habens de spi-
ritu sancto, non quod saluatoris nostri pater dicen-
dus est spiritus sanctus, vt duo credantur patres, sed
quod cum patre & filio idem spiritus sanctus coope-
rarius & vnius potestatis est, cum iisdem focus inue-
nitur, dño affirmante: Ite (inquit discipulis) bap-
tizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus
sancti. Ergo si minister est (vt tua sacrilega continet
professio) quousq; eo in sacramento fidei nihil cōfer-
tur credētibus. Nā sicut dominus apostolos ad præ-
dicandum destinauit, pari etiam modo spūs sanctus
facere declaratur, Ita enim in actibus apostolorum
reperimus scriptum. Porro enim cogitante de visione,
dixit ei spiritus sanctus: Ecce viri quærunt te, ex-
urgēs vade cum eis nihil dubitans, quia ego misi eos
ad te. Et iterum: Segregate mihi Barnabam & Paulum
in opus quo assumpsi eos. Et iterum: Attendite vo-
bis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus con-
stituit episcopos. Nam & si vniuersa cum patre & fi-
lio, vt superius ostensum est, procreauit, in quo mino-
ris vel ministri personā, vt ipse fateri non meruis, tan-
ta maiestas habebit. Sed & deū esse, sicut pmississe me
memini, his testimonijs approbabo, Dauid propheta
dicente: Audiant quid loquat in me dominus de-
us. Nulli itaq; dubiū est, quod omnes prophete, non
nisi per spiritum annuntient vel loquantur, sicut in
euangelio scriptum est. Cum venerit, inquit, spiritus

Actu. 10.

*Spūs san-
ctus deus
est.*

ille sanctus, quem mittere pater in nomine meo, ipse
vos docebit, & ventura annuntiabit vobis. Et item
per prophetam dominus dicit: Noluerunt audire ser-
mones meos, quos mandavi in spiritu meo per os
prophetarum priorum, dicit dominus. Sed nolo pa-
stifera prata, diuine legis testimonio percurrētes, lon-
gius à nostra propositione euagemur, ad id qd pro-
missimus, reuertamur. Ad Hebręos quoq; Paulus gē-
tium prædicator scribens, ait: Testificatur autem no-
bis spiritus sanctus, & hoc est testamētum quod dispo-
no ad eos post dies illos, dicit dominus in acti-
bus apostolorum, ad Ananiam dixisse Petrum memini-
mus, vt in subsequētibus dicit: Non es mentitus ho-
minibus, sed deo. Et Paulus ad Corinthios: Diuisio-
nes autē donationum sunt, idē vero spūs. Et diuisio-
nes ministeriorum sunt, idē ipse dñs. Et diuisiones ope-
rationum sunt, idē vero deus, qui operatur omnia in
omnibus. Ecce spūs sanctus prædicāte apostolo, idē
deus, idem dominus declaratur. In euāgelio, sicut iā
dictum est, ipse dominus dicit: Spiritus est deus. Item
ad Corinthios Paulus scribens, ait: Dominus autem
spūs est. Et ad Ephesios: Nolite, inquit, contristare spi-
ritum dei. Item ad Corinthios: Nescitis, inquit, quia
corpora v̄ra templū in vobis est spūs sancti, quē ha-
betis à deo. Et ostendēs eū in humanis corporibus
habitantē, adiūgit & dicit: Glorificate ergo, & porta-
te deū in corpore vestro. Nā vt deus & dñs esse ma-
nifestissime spiritus sanctus demonstretur, ad Ma-
riā angelus dixit: Spiritus sanctus superueniet in te,
& virtus altissimi obumbrabit tibi, p̄pterea & quod

Actu. 5.

nasceretur ex te sanctū, vocabitur filius dei. Ecce quantis diuinorum testimoniorum documētis, spiritum sanctum deum, & vnus potestatis vel societatis cū patre & filio esse docuimus, quod adhuc in perfidis remaneat responsionibus ignoro. Paulus itaq; Ap̄tus, spiritum sanctum cum patre & filio vnam societate habere apertissime demonstrauit, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas & societas spiritus sancti cum omnibus vobis. PROB. Si post innumerabilia testimonia remansisse aliquid Arrio videtur, proponere nō grauetur. Quam̄ (vt reor) nihil illi responsionis remanserit, qua videlicet possit Athanasium de vnus substantiæ, id est, homousij ratione depellere. Sed ne postmodū de aliqua oppressiōe causetur, à nobis nullus ei ad respondendū admittitur locus. ARRI. Nulli dubium est, quin magicis artibus Athanasius non desinat iudicium peruertere sensus, vt recte fidei tramitem erga eos, qui eam religiose sectantur & colunt, tenere nō possint. Et idcirco quod in examine tui culminis explicare nō valeo, principis iudicio reseruabo, vbi veritatis indagatio præpoller, & magicas artes ob veræ fidei obseruantiam præualere nō posse credendū est. ATHA. Qui suis assertionibus adesse nō possunt, quibuslibet fallacibus argumentis vel cauillationibus excusationē sibi inuenire non desinunt, sicut nunc facere Arrium plenius v̄ra perspicit magnitudo. Mihi vero ad oia quæ ab eo in culmine v̄ri præsentia posita sunt, veram fidem vendicanti, respōdisse sufficiat. PROB. Imperitioris & minus de scientia p̄sumptis est, præ-

Sententia iudicis.

nitati potius studium dare, q̄ veritati patientiam cōmodare, cum id assertoribus fidei conueniat, veritatem potius sequi, q̄ erroris vel falsitatis cōpede præpediri. Horum igitur mos est, qui cum suæ perfidiæ causam ad finem vsq; venire conspexerint, metuentes ne cunctis hominibus eorū perfidia innotescat, ad potioris se conferre præsentiam, ignorantes, quoniam & illic veritati victoria tribuitur, vbi potentia liberalis sententia promulgatur. Frustra igitur Arrius videtur de nostro iudicio ad principis appellare præsentiam, cum in conflictu certaminis, nihil aduersus se senserit prauitatis, qui suam ignauiam, quibuslibet modis obtegere cupiens, nisus est ad principis conferre præsentiam, quem constitit Athanasium, ab homousij defensione, quod est vnus substantiæ, diuellere penitus non potuisse. Sed (vt eius superflua decreuit intentio) eum ne faciat, nullo modo refrenabo. Ne victi personam non sustinens, de adempto temporis spatio gloriatur. Meæ vero solertia erit vniuersa, quæ ab vtriq; in nostra cognitione, plata sunt, gloriosi sensibus principis intimare, vt falsidicis ambagibus procul amotis, ad victoriae palmam Athanasius, pura fidei assertor, valeat peruenire.

FINIS.

MAGNI

ATHANASII IN PSALMOS OPV
culum, Angelo Politiano interprete.

MNIS QUIDEM
scriptura diuina magi-
stra est, & virtutis & ve-
ræ fidei, sed liber Psal-
morum habet etiã quodã
modo imaginẽ status
animarũ. Vt em̃ qui adit
regẽ, prius ipse habitũ
verbaꝝ cõponit, ne for-
te imperitus habeatur.
Sic diuin⁹ hic liber cur-

rẽtes ad virtutẽ, & eos q̃ vitã saluatoris in corpore
cognoscere gestiunt, admonet prius perlectionem
mortionum omnium, quibus an ima afficitur de in-
de varijs format instruitq; sermonib⁹. Poteſt, igitur
vnusquisq; in psalmis morum statumq; animã suã
deprehendere, atq; ita figuram quiscq; disciplinamq;
suam, quibusq; verbis placere deo possit. Et quibus
verbis sese corrigere valeat, & deo agere gratias. Ne
si præterquam fas est dicat, incidat in impietatem.
Non solum enim de operibus, sed de omni otioso
verbo reddenda apud iudicẽ ratio est. Si igitur be-
atum aliquem dicere velis, habes quomodo, & quã
obrem, & quem dicas in psalmis: I. Beatus vir qui

non abiit in cõsilio impiorũ. xxxi. Beati quorũ remis-
sã sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. xl.
Beatus qui intelligit super egenum. cxi. Beatus vir q̃
timet dñm, in mandatis eius v olet nimis, &c. cxxvij.
Beati om̃es qui timent dominũ.

Si conqueri iudæos contra saluatorem vides, ha-
bes psalmum secundũ: Quare fremuerunt gentes, &
populi meditati sunt inania &c.

Si te tui persequuntur, & multi insurgunt aduer-
sum te, tertium psalmum dicas: Domine quid mul-
tiplicati sunt, &c.

Si autem ad hunc modum tribulatus inuocasti do-
minum, & quoniam exaudiuit, agere vis gratias,
cano quartum: Cum inuocarem exaudiuit. Et,
cxiiij. Dilexi quoniam exaudiet dominus vocem
orationis meã, &c.

Si vides insidias tibi à malignantibus fieri, & auri-
bus percipi cupis orationẽ tuam, canito psalmum
quintũ: Verba mea auribus percipe dñe, &c.

Si minas dei sentis, & inde territum te vides, dice-
re potes psalmum sextum: Domine ne in furore.
Et xxxvij. Domine ne in furore. Quoniam sagittæ
tuæ infixæ sunt, &c.

Si autem consilium ineunt aliqui contra te, quem
admodum Achitofel contra Dauid, & hoc aliquis
tibi nuntiat, cane septimum psalmum: Domine de-
us meus in te speraui, & confide in deo, qui libera-
bit te, &c.

Cernens autẽ gratiã saluatoris circũq; diffusam,
et restitutũ saluti gen⁹ humanũ, si alloq; dominũ vis,

cane octauum; Domine dominus noster, quam ad mirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

Rursus si canere vis pro torcularibus, deo gratias agens, habes octauū: Domine dominus noster. Et LXXX. Exultate deo saluatori nostro.

Si coerceri inimicum vis, & creaturam saluari, nō confidens in teipso, sed in dei filio, dic nouum psalmum: Confitebor tibi dñe in toto corde meo.

Si quis te metu afficere velit, tu confidens in dño, cane decimum psalmum: In dño confido.

Si multorum superbiam & malitiam vides abū dare, ita vt nihil sit inter homines sanctum, confuge tu ad dominum, & dic vndecimum psalmum: Saluum me fac domine, &c. Si diutius perseuerent aduersariorum infidiae, ne teipsum negligas, quasi tui dominus sit oblitus, sed inuoca dominum, canens vigesimum sextum psalmum: Dominus illuminatio mea, & salus mea &c.

Si quos audis blasphemantes contra prouidentiam, ne sis tu quidem particeps impietatis eorum, sed ad deum cōfugiens, dic psal. XIII. Dixit insipiens in corde suo, non est deus, &c.

Si scire vis qualis est regni caelorum ciuis, cane decimum quartum psalmum: Domine quis habitabit in tabernaculo.

Si tibi oratione opus est propter resistentes tibi, & circumdantes animam tuam, cane decimum sextū psalmum: Exaudi domine iustitiā meam. Et lxxxv. Inclina domine aurem tuam. Et lxxxviii. Misericordias domini in aeternum cantabo, &c. Et c̄x. Domi-

ne clamauit ad te, exaudi me, &c.

Si scire vis qualiter Moyses orabat, habes psalmum octogesimo nonum: Domine refugium factus es nobis.

Si euasisti ab inimicis, & liberatus es a persecuentibus te, cane tu quoq; decimum septimum: Diligam te domine fortitudo mea, &c.

Si miraris ordinem rerum creatarū, & diuinæ prouidentiae gratiam, cane psalmum decimum octauū: Caeli enarrāt gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, &c. Et psalmus vigesimus septimus: Ad te domine clamabo, &c.

Si tribulatos vides, consolare eos, & pro eis orās, dic verba psalmi decim noni: Exaudiat te dominus in die tribulatio. &c.

Si te custodiri a domino vides, & prospere agere, gaudens cane psalmum vigesimum secundum: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pastue ibi me collocavit, &c.

Si contra te irruunt inimici, eleua animam ad deum, & dic psalmum vigesimum quartum: Ad te domine leuaui animam meam, &c. Frustra eos inique agentes videbis.

Si perseuerauerint inimici, & sanguine lentis manibus abstrahere vel occidere te quærunt, ne des homini iudicium, suspecta enim sunt humana omnia, sed deum iudicem postulans, ipse cum solus iudex est, & dic vigesimum quintum: Iudica me domine; quoniam ego, & cxxxiiiij. Iudica dñe nocentes me;

Et xliij. Iudica me deus, & discerne causam, &c.

Si autem sæuius insint, & multitudo instar castrorum sint inimici despicientes, quasi ne vincas quod dem sis, nihil formidans, cane xxvi. psalmum: Omnes gentes plaudite manibus, &c.

Si rursus impudentes sint qui insidiantur, minime eos curans, cane ad dominum quæ sunt in psalmo vigesimo septimo: Magnus dominus & laudabilis nimis, &c.

Si scire vis quomodo gratias acturus, accedere ad deum debes, intelligibiliter intelliges, cane psalmum vigesimo octauum: Audite hæc omnes gentes, &c.

Deinde renouans domum tuam & animam, quæ dominum suscipit, & sensibilem domum, in qua corporaliter habitas, age gratias, & dic vigesimum nonum psalmum: Deus deorum dominus locutus est. Et centesimum vigesimum sextum psalmum: Nisi dominus ædificauerit &c.

Si te odio haberi propter veritatem ab amicis & propinquis vides, ne remitte studium, ne ueruerfantes extimesce, sed futura cogitans, cane xxx. psalmum: In te domine speraui, &c.

Si baptizatos vides à corruptibili generatione liberatos, diuinam benignitatem admirans, cane trigessimum primum psalmum: Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c.

Si canere vis inter multos iustos viros, & recte viuentes, colligens cane trigessimum secundum psalmum: Exultate iusti in domino, &c.

Si incidisti in hostes, & eos prudenter euitasti, atque insidias effugisti, & ob id agere vis gratias, conuoca mites homines, & cum eis cane psalmum trigessimum tertium: Benedicam dominum in omni tempore, &c.

Si vides iniquos in multum certare, ne putes secudum naturam inesse illis peccatum, quemadmodum hæretici quidam, sed dic psalmum xxxv. Dixit iniustus ut delinquat in semetipso, non est timor dei ante oculos eius, & videbis quod ipsimet peccandi causa sunt.

Si malos iniqua agentes cernis, & contra paruos superbientes, & admonere vis aliquos, ne istos attendant aut æmulantur, quoniam cito extinguentur, dic tibi & alijs trigessimum sextum psalmum: Noli gmulari in malignantibus &c.

Si statuisti habere tui curam, & vides insidiantem aduersarium, maxime enim contra tales excitatur, ac vis tenet in eum parare, cane xxxviii. psalmum: Dixi custodiam vias meas, &c.

Si multos vides pauperes & mendicos, ac miseriari vis, potes eos, & qui iam sunt miseri, probare: Et alios ut idem agant, hortari, dicēs psal. quadragesimum: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, &c.

Si desiderium habes erga deum, inimicos audis exprobrantes, ne perturbes, sed intelligens immortalem fructum, qui ex hoc desiderio nascitur, consolare animam tuam, spe erga deum & hac reuelans, mitigansque vitæ dolores, dic psalmum septimum: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. **41.**

Si recordari frequenter vis beneficia dei, quæ patribus fecit, & in exitu de Aegypto, & in deserto. Et quomodo deus quidem bonus, ipsi autem ingrati, habes xliiij. Deus auribus nostris audiuius. Item lxxvij. Attendite popule meus, &c. lxxxvij. Misericordias domini in æternum cantabo, &c. Cl. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus, &c. cv. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. cvi. Confitemini domino, quoniam in seculum misericordia eius. Et dicant centesimum octauum psalmum: In exitu Israël de Aegypto &c. 113

Si confugiens ad deum, euasisti, quæ aduersus te dicta sunt, & gratias agere vis deo, & narrare eius erga te benignitatem, habes quadragesimum quintum psalmum: Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

Si peccasti, & conuersus poenitentia afficeris, & vis misericordiam consequi, habes confessionis verba in psalmo quinquagesimo: Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam, &c.

Si calumniam passus es apud malum regem, & diabolium vides gloriantem, secede, & dic quæ sunt in quinquagesimo primo psalmo: Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate.

Si qui te persequuntur & calumniantur, prodere volunt, sicut pharisæi Iesum, & alienigenæ David, ne tedio marcescas, sed confidens in domino, cane quinquagesimum octauum: Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua libera me. Et quinquagesi-

imum quintum: Miserere mei deus, quoniam conculcauit.

Si autem concurrant persecutiones, & non cognoscens in speluncam ingrediatur, in qua tu absconderis, ne metue, habes enim in hac necessitate vtilia, cum ad consolandum, tum ad memoriam recolendam verba in quinquagesimo sexto psalmo: Miserere mei deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Et cxli. psalmo: Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecaus sum.

Si obseruari domum qui insidiatur iusserit, ut effugeris, age gratias deo, & in tabulis aëne tuę rem incidens, dic, xliij. Eripe me de inimicis meis deus meus.

Si exprobrent inimici qui tribulant te, & loquaciis detrahant qui amici esse videntur, & in exercitatione tua labores aliquantulum, potes inuocare tuum deum, dicēs quę sunt in quarto psalmo: Cum inuocarem exaudisti me deus, in tribulatione dilatasti mihi.

Contra hypocritas & in facie gloriantes, dic ad eorum conuersionem quinquagesimum septimum psalmum: Si vere vitę iustitiam loquimini, &c.

Si aspere irruant in te, & capere animam tuam velint, oppone illis subiectionem tuam ad deum, & bono animo sis. Quo enim magis insauunt illi, eo magis domino subijcientur. Dic autem psalmum, xli. Nonne deo subiecta erit anima mea? 61

Si persecutionem fugiens in desertum concesseris, ne metuas, quasi solus ibi sis, sed habens deum, & ad ipsum diluculo surgens, cane sexagesimum secundum: Deus deus meus, ad te de luce vigilo, &c.

Si perterrefaciant inimici, nec struere insidias desi-

nant, & oia inquirūt aduersum te, etiā si plurimi sint, ne cesseris. Sagittæ enim paruulorū erunt horū plagæ, si cecineris sexagesimū tertium psalmū: Exaudi deus orationē meā cum deprecor, à timore inimici eripe animā meā. Et xlviij. Exurgat deus, & dissipent inimici, & fugiant q̄ oderunt eū à facie eius. lxix. Deus in adiutorium meū intēde, dñe ad adiuuandū me festina. Et septuagesimū psalmū: In te domine speraui, nō confundar in æternum, in iustitia tua libera me &c.

Si canere deum vis, habes. lxiii. psal. Te decet hymnus deus in Sion &c.

Si quos imbuas resurrectionis mysterio, habes. lxxix. Qui regis Israel intende &c.

Si misericordias à deo petis, cane psalmū sexagesimi sextū: Deus misereat nostri & benedicat nobis, il luminet vultū suum super nos, & misereatur nostri.

Si videas impios in pace prosperari, ne scandalize ris, vt cōmouearis, dic tu quoq; septuagesimū scdm: Quā bonus Israel deus his qui recto sunt corde.

Si irascitur populo deus, habes verba quibus hunc consolere in. lxxiij. psal. Vt quid deus repulisti.

Si cōfessione tibi est opus, cane septuagesimum: In te domine speraui &c. lxxiij. psal. Confitebuntur tibi deus confitebuntur &c. xci. Bonum est confiteri domino, & psal. &c. ciii. Confitemini domino, & inuocate nomen eius. cv. Cōfitemini domino, quoniam bonus &c. cvij. Paratum cor meum deus. cx. Confitebor tibi dñe in toto corde meo. cxvij. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. psal. cxxxv. Confitemini do-

mino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Et. cxxxvij. Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniā audisti verba oris mei.

Si vituperare gentilem vis & hæreticos, vt apud quos dei cognitio non est, potes intelligendo canere & dicere, quæ sunt in psalmo octogesimo quinto: Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniā inops & pauper sum ego.

Si occupauerint inimici effugia tua, & magnopere tribuleris, quanquā perturberis, ne despera, sed ora. Et si clamans exauditus fueris, age deo gratias, dicens quæ sunt in psalmo septuagesimo sexto: Voce mea ad dominū clamaui, voce mea ad dominū deprecatus sum.

Si perseverantes inimici irruerint, & polluerint domū dei, ac sanctos occiderint, & eorū corpora volatilibus cæli proiecerint, ne metuas illorū crudelitatem, sed cōpariens patiētibus, dic psalmū septuagesimū octauū: Deus venerunt gentes in hereditatē tuā &c.

Si canere vis dño, in celebritate cōuocatis dei seruis, cane octogesimū psalmū: Exultate deo adiutori nro, iubilate deo Iacob &c. xciii. Venite exultemus dño, iubilemus deo salutarī nostro, præoccupemus faciē eius in cōfessione, & in psalmis &c.

Si rursus inimici congregentur vndique, & minentur domui dei, cōspirantes cōtra pietatē, ne te multitudo & potentia illorū perturber, habes velut ancoram spei verba, quæ sunt in. lxxxij. Deus quis similis erit tibi, nec truceas, neq; compescaris deus &c.

Si vides domū dei, & æterna eius tabernacula, &

desideriū habes ad illa, sicut habebat Apostolus, dic
& tu octogesimum tertium: Quam dilecta taberna
cula tua, &c.

Si cessauerit ira, & soluta captiuitas fuerit, habes
quibus gratias deo agas. lxxxiiij. Benedixisti domi
ne terram tuā, &c. Et psal. cxv. Credidi propter quod
locutus sum, &c.

Si discordiam catholicæ ecclesie aduersus schisma
ta cognoscere vis, & illos conuertere, potes dicere q̄
sunt in psalmo octogesimo sexto: Fundamenta eius
in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion su
per omnia tabernacula Iacob, &c.

Si exhortari te ipsum vis & alios ad religionem, ac
persuadere quod spes in deum nō cōfundit, sed in te
pida reddit animā, lauda deum dicens, q̄ sunt in psal.
nonagesimo: Qui habitat in adiutorio altissimi.

Si canere vis sabbato, habes nonagesimū primū:
Bonum est cōfiteri dño, & psallere noi tuo altissime.

Si gr̄as agere vis dñico die, habes decimum tertiu
m: Dixit insipiens in corde suo, non est deus, &c.

Si canere vis in secunda sabbati, habes que sunt in
nonagesimo quarto: Venite exultem⁹ domino, iubi
lemus deo salutarī nostro, præoccupemus faciē eius
in confessione, & in psalmis iubilemus ei, &c.

Si canere vis parascēue, habes laudationem in no
nagesimo secundo: Dominus regnauit, decorem in
dusus est, &c. Tunc em̄ domus ædificata est, q̄uis cir
cuire conati sunt hostes. Atq; ideo triūphale carmen
canendum est ipsi deo.

Si captiuata fuerit ac vastata domus, rursusq; edi

ficata domus, canē que sunt in nonagesimo quinto.
Cantate domino canticum nouum, &c.

Si vexata terra fuerit ab hostibus, & deinde quie
scat regnāte dño, habes q̄ canas. xvi. psal. Dominus
regnauit, exulet terra, latentur in sulā multe.

Si vis quarta sabbati canere, habes nonagesimum
tertium: Deus vltionū dominus deus ul. Tunc enim
traditus, vltisci mortem cœpit, & de ea triumphare.
Quum igitur euangeliū legens videris: Iudgos con
siliū ineuntes aduersus dominum, & ipsum auda
cter stare pro nobis aduersus diabolū, canē q̄ sunt
in nonagesimo tertio, vt supra.

Si vides, pudentiā dñi in oīa, & dñum ipsius, &
vis imbuere aliquos ipsius fide & obediētia, cū per
suaseris prius vt confiteant, canē nonagesimū nonū:
Iubilare deo oīs terra, seruite domino in lætitia, &c.

Si potestatem iudicandi in eo cognoscis, & quod
misericordie iudicium admiscēs iudicat deus, atq; ac
cedere ad ip̄m vis, habes ad hoc verba ceterisimi psal
mi: Misericordiā & iudicium cantabo tibi, &c.

Si propter imbecillitatem nature nostræ assiduis
vitæ malis aliqñ, ceu medicus, ædio afficeris, & cō
solari te vis, habes psalmū centesimū primū: Dñe ex
audi orationē meā, & clamor meus ad te veniat, &c.

Et quoniam conuenit semper, & in omnibus age
re deo gratias, qñ ipsi benedicere vis, habes quomo
dorūā animam adhorrens. cij. Benedic anima mea
domino, & omnia que intra me sunt nomini sancto
eius, &c. Et. cijj. Benedic anima mea domino, domi
ne deus meus magnificatus es vehementer.

Si laudare vis deū, & scire quō ob aliquod oportet laudare, & quæ verba dicere laudans debet, habes cxij. Laudate pueri dominū, laudate nomē domini. cxvi. Laudate dñm oēs gentes, laudate eū omnes populi. cxlv. Lauda aīa mea dominū, laudabo dominū in vita mea, psallā deo meo quādiu fuero. cxxxij. Ecce quibonum &c. cxlvi. Laudate dominū quoniam bonus est psalmus. cxlvij. Lauda Ierusalē dominū, lauda deū tuū Sion. cxlvij. Laudate dominū de cælis &c. cxlix. Cantate domino canticū nouū, laus eius in ecclesia sanctorū. cl. Laudate dominū in sanctis eius, laudate eū in firmamēto virtutis eius &c.

Si habes fidem, quemadmodum dominus dixit, & credis in his, quæ orans loqueris, dic centesimumquindecimum: Credidi propter quod locutus sum & cætera.

Si te ascendente sentis actionibus, sicut dicas obliuiscor, his autē qui pcedūt contendo, habes in vnoquoque processu, quæ dicas quindecim graduum cantica.

Si captiuatus es alienis cogitationibus, & sensisti te abduci, & penituit, desine deinceps. Et manēs ubi te peccantem deprehendisti, sede, ac lege tu quoque, quemadmodum fecit populus, dicēs quæ sunt in centesimo trigesimo sexto psalmo: Super flumina Baby lonis illic sedimus &c.

Si tentationes puras esse tui probationē, age post tentationes gratias deo, dicens centesimum trigesimo octauum: Domine probasti me, & cognouisti me &c.

Si teneris rursus ab inimicis, & liberari vis, dic cen-

tesimum trigesimum nonum psalmū: Eripe me domine ab hoīe malo, a viro iniquo eripe me &c.

Si orare vis & deprecari, dic quintum psalmum: Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum. clx. Domine clamaui ad te, exaudi me. cxli. Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominū deprecatus sum. cxlij. Domine exaudi orationem meam, auribus &c. cxlv. Lauda anima mea dominum, laudabo deum meū in vita mea, psallam deo meo quādiu fuero.

Si inimicus tyrannus insurrexerit aduersus populum, tu quoque sicut Dauid Goliath ne timeas, sed vna cum Dauid crede, & canens dic. cxliij. Benedictus dominus deus qui docet manus meas ad prelium, & digitos meos ad bellum.

Si bonitatem dei & in te & in omnes recolis, & benedicere deo vis, dic verba quæ Dauid dixit in octogesimo quarto: Benedixisti domine terram tuam.

Si cantare vis domino, habes quid dicas. xcvi. Cantate domino canticum nouū &c. xcviij. Cantate domino canticum nouū, quia mirabilia fecit.

Si paruus forte in aliquo v su fratribus antepone- ris, ne extollaris contra ipsos, sed dans gloriam deo, psalle tu quoque psal. li. Quid gloriaris in malitia, quoniam es iniquitate, qui proprius dei es, aliās. cl. Laudate dominum in sanctis eius &c.

Si canere vis obediētiā habentem Alleluia, habes centesimum quartū: Confitemini dño, & inuocate nomen eius. cv. Confitemini dño quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius, quis loquet p. d. cvi.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nunc qui. & c. Confitebor tibi domine in toto corde meo. cxi. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius. & c. cxij. Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. cxiiij. In exitu Israel de Aegypto. cxiiij. Dilexi quoniam exaudiet dominus. cxv. Credidi propter quod locutus sum. cxvi. Laudate dominum omnes gentes. cxvij. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc Israel. cxvij. Beati immaculati. cxxxiiij. Laudate nomen domini. cxlv. Lauda anima mea dominum. & c. cxlvj. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus. cxlvij. Lauda Ierusalem dominum. cxlvij. Laudate dominum de caelis. cxlix. Cantate domino canticum. & c. Et. cl. Laudate dominum in sanctis. & c.

Si seorsum canere vis de salvatore, habes de eo in quovis psalmo. praecipue vero habes. xliij. Ad te domine uavi animam meam. cix. Dixit dominus domino meo, sede a dextris. & c.

Indicantes ipsius ex patre legitimam generationem, & corporalem eius praesentiam. x. In domino confido. Et. lxxvij. Saluum me fac deus. & c. Praedicantes de diuina cruce, & quantum pro nobis insidiam suscepit, & quanta passus est. ij. Quare fremuerunt gentes. Et. cxvij. Beati immaculati. Significantes Iudaeorum insidias & malignitatem, & Iudaei Scariothi proditionem. xx. psal. Domine in virtute tua. xlix. Deus deorum dominus locutus est. & c. lxxi. psal. Dominus deus iudici.

Ostendentes regnum eius, & iudicandi potestatem, & eius praesentiam in carne. xv. Conserua me domine, quoniam speravi in te. & c.

Indicat eius in carne resurrectionem gloriosam. xxiiij. Domini est terra, & plenitudo eius. Et. xlvi. Omnes gentes plaudite manibus. & c. Annuntiant eius in caelum ascensum. xcij. Dominus regnauit. xcv. Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. xcviij. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. xcviij. Dominus regnauit, irascantur populi. Si leges, speculari poteris, quae dominus nobis beneficia per passionem contulit.

Talis est igitur stylus, & character psalmodiae ad hominum utilitatem.

ATHA

NASII EPISCOPI ALEXANDRI

ni liber de exhortatione monachorum.

SI QUID GLORIAN, in Christo licet, huiusmodi principis initiati, ut sit inchoatio uestra perfectio, & ad veram viuendi frugem gradus interpositos preuolantes, apice ipsius culminis occupato, disciplina summam teneatis, ut in votis habere debeat, & imitari quisque vos quam posse credat. Instituti mihi tamē

huius licentiam prerogatiue paternae ascripsit affectus, & amplectenda mihi vestrae exostulationis exactio. Qui dum me auditis, non solum libenter, sed etiam auide, impudentem me vestro amore fecistis. Praecedentes duco, & ultra mensuram meae possibilitatis extensus, quos sequi cupio, ducere compellor. Pergam igitur per tramitem vitae vestrae, ut quasi qui primis literarum imbuatur elementis depictis, adumbratis prerogationibus, notas stylo imitatore calcabo, accedentibus ad sperata beati instituti praemia, quae sequenda sunt. Primum abstinentiae cura, ieiunij, patientiae, orandi assiduitas & legendi, vel si quis adhuc literarum expertus sit, audiendi sit desiderium cum cupiditate discendi. Haec enim sunt prima quasi lactentium cunabulorum in dei agnitione crepundia, quibus homo admonitus, ortus sui diuini tramitis ingredi viam, vel le incipiat, dum posse consuescat. Et quidem ista tradens, non de vulgi promiscua fide loquor, quod omnipotentis dei tantum insinuata confessio, & innocentiae singularis instillata doctrina, venia sola efficit esse contentum. Quanquam dominus noster, sicut legimus, omnes velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, tamen quia praeminentis gratiae cuncti capaces esse non possunt. Non enim omnes, qui ex Israel sunt, Israelitae sunt. Nam & Imael a consortio fraternae hereditatis excluditur, & compugnantes Iacob & Esau, vnius uteri claustra ruperunt, vel contenti puteo aquae viuae, nos in holoocaustum nostri, hostiam voluntariae oblatio-

nis aptemus, desiderantes escas & parantes, ac primatibus illis ad mensuram vitae hanc sententiam largientes. Omnis creatura dei bona, & nihil abiiciens, quod cum gratiarum actione percipitur, nos ad praemium gloriae illo labore nitentes, bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum. Et rursus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Abstinentia enim continentiae nutritrix est, quae innupta siue nupta, facilius possibilitatis frenos patitur, si non deliciarum calcariibus incitetur, quam sic eos qui ad summa nituntur, vel cupio vel mando colere, ne putent in alio crimine esse nupsisse, scientes scriptum esse: Bonum est nubere, melius est non nubere. Qui hoc enim illicitum credunt, ipsi praemium sui laboris imminuunt. Illicitis enim cauere, iugum necessitatis est: permissa vincere, munus arbitrij. Malis abstinere, disciplinae merces est: bona suppedire, libertas meriti est, non finis imperij. Illud legis indulgentia terminis, hoc gratiae referuat est incrementis. Ieiuniorum quoque non sit voluntas certa mensura, sed in quantum possibilitas valet, nisi laborantis extensa, quae praefinitam semper sint solentia, si vortua sint. His sese Moyses beatissimus praeparans, affatibus dei dignus ingestis. His praedictas per Ionam Ninivitarum minas, in placida rursus flexere sententiam: His Getulae populus Assyriae ofsidione conclusus, & usque ad deditorem sui, experta plurima virtute conterritus, ab Holofernis tumebus minis constitatis manu foeminae meruit vindicari. His Mardocheus Amara cru-

delem superbia, præparato sibi mer ligno, acceptæ pœnæ conuersione suspendit. His Iesus saluator noster in carne hominis quem assumpserat, eruditus, suadelas diaboli tentantis obtudit. Quas & si aliter potuisset expellere, docendos tamen populos voluit hac imitatione formare. Orationibus vero ita frequenter instādum est, vt vix eas aliquod tempus interpolleret. Scriptum est enim: Orationibus instate, vgilantes in illis. Et iterum: Querite, & inuenietis: pul sare, & aperietur vobis. Per has amicus dormiēs excitatur; & quamuis omnem familiam sopor altus obfederit, depromitamen sibi ac porrigi panes importunus expostulator extorquet. Has, si fieri potest, sola intercapedo disrumpat. Cuius rei cura in canonicis ponenda est salubriter monimentis: Non quod apocrypha debeamus, præsertim ignorata, daminare, sed quod ad scientiam dei digestam, canonis seriem putemus posse sufficere. Illa enim si consentiunt, superuacua sunt. Si dissentiunt, vitanda sunt. Sine legendi studio neminem ad deum intentum, sine autem legendi studio nemo ad dominum esse valebit intentus. Primum, quod huiusmodi opera ab aliis actibus caduce occupationis adducunt, & diuersorum exemplorum insinuata cognitio, vel bonorū appetentiam, vel malorum factam esse caurelam. Neq; em̄ aliās Petrus apostolus admoneret nos, dicēs: Parati semper estote ad rationem reddēdam, ad omnes postcētes vos de verbo spei vestræ, & fidei. Et Apostolus: Nō cessamus pro vobis orātes, vt impleamini agnitione eius in omni sapiētia & intellectu

spirituali. Et rursus: Verbum Christi habitet in vobis abundāter in omni sapiētia. Nam & in veteri testamento similem hominibus curam sacræ præceptionis inculcauit eloquium. Sic enim David ait: Beatus vir, qui nō abiit in cōsilio impiorum, & in via peccatorum nō stetit, & in cathedra pestilētiæ nō sedit. Sed in lege domini volūtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et ad Iesum Naue deus loquitur: Non recedet liber iste de manibus tuis, & meditare ris in eo die ac nocte. His quoq; negotijs malarum cogitationum lubrica frequēter interserūt. Et quāuis ipsa sedulitas animi ad deum præstet intētum, efficit tñ in sese mordax seculi cura sollicitum. Quod si hæc frequēter & importune patitur religioso labori deditus, nunquam profecto illis carebit otiosus. Nam quoniam studiorum membra digessimus, morum augmēta cumulemus. Illud autem extra commonitionem puto, vt sit victus facilis, vestitusq; vilis, cum hæc tegēdi corporis gratia reperta sint, non ornādi. Et illa iustinendæ animæ potius, quā obruendæ. His ergo, quæ supra ostēdimus, actibus mācipatus, omne odium deponat inimici. Nec hoc tantum sine cōtentus, similitates amore commuter, irā patiētiae temperet freno, auaritiā abstinentiæ forti vincat imperio, & præcipue linguam custodia taciturnitatis obsepiat, ne in litigium cōtrouersia feruefcet, ne in maledictum procurrat, ne in obretationem maledica serpat, ne in iurationem facilis prolatur, ne in mēdaciū ficta simulet, ne in circumuētionē astuta calleat, ne in elatiōem superba iacteretur,

sed obseruans tempus tacendi, & tempus loquendi, omne verbum otiosum, obnoxium sciat esse rationi. Nam ideo & David beatissimus, ori suo custodiam deposcit. Et condidit dum sale, benedicti Pauli pagina sacra, sermonem constituit. Et nullum indomabile membrum esse quàm linguam, testificata Iacobi præcepta signarunt. Sit igitur qui huiusmodi viâ scandit tacitus, mitis, benignus. Et quia charitatis insolubilis habetur affectus, in studio parili semper alium iudicans potiore. Hoc enim freno astringit inuidiam, quam vicinæ sibi elationis sæpius incitamenta iudicio, dum gratias referendi sibi honoris appetit, notam miseri liuoris incurrit. Nec primū adeo vnusquisque percipit, si ab hominibus id requirit, Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Qui cum de huiusmodi studio discipulos erudiret, ipsum pronuntiat maximum, qui minimus velit esse cunctorum. Esto ab aliquibus frater tuus propèsius honoris, nec illos quasi minus amicos habeas, nec hūc quasi æmulum prælatæ veneratiōis attēdas. Quinimo iudica circa te augmentum illius honoris accrescere, sciens scriptum: Si enim gloriatur vnus membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra. Nam quicumque aliquem vestrum diligit, omnem dignitatem deo in quem vos coitis, ascribit. In hoc silentium placet, in hoc affabilitas blanda diligitur. Hunc rudis & innata simplicitas, hunc scientia erudita commendat. Huius in ieiunij iugitate patientia, huius in abstinentiæ virtute contemptus, huius lectiōnis assiduitate

sedulitas pro diuinorum munerum diuersitate laudatur. Hæc autem sicut scriptum est, operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulos prout vult. Sicut enim corpus vnum membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita & Christus. Omnes enim nos in vno spiritu, in vnum corpus baptizati sumus. Singuli vobis potestis omnium bonorum summam præsumere, si nullus se incipiat in eo, quod altero præcellit, efferre. Sed enim vos inuicem nexu astrictæ charitatis arctabitis, tunc eos qui foris sunt, & in seculari actu adhuc mundialibus vinculis colligantur, nolite attentioris vitæ austeritatem damnare, scientes scriptum: Nolo iudicetis, ne iudicemini. Et iterum: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Potense est enim statuere illum deus. Magis benignitatis adhortationibus & illiciente blandimento via veritatis ostensa, nubem erroris aperite, vt non trahi incipiat vnus quisque, sed sequi præcedenti. Semper duriora plectenda sunt, ne viribus inclinata curuatio priusquam in circulum veniat fatiscens, fragmen effundat. Huic enim sæpius scandala vulgi dicaciter gignuntur. Dum ad religionis iugum censorium arrogatur imperium, vita nostra iubeat, lingua persuadeat, ga plus autoritatis gestat exemplū, & ingerit appetentiā sui, moræ lenis formatio. In omni igitur actu vni quasi speculo relucete, fulgere. Vbiq; circūspecti, vbiq; solliciti, ne quid liuor inueniat, ne quid rumor vel fal

sus infligat. Fœminas probas & religionis studio ve-
 ro deditas, cum mēfura venerationis honorate, vt
 nec austeritas inhumana, nec fedulitas fit remiffa.
 Accessus ad vos inuicem vester non ingestus fit, sed
 innatus, quem causa fecerit, nō quem causa sibi rela-
 xarit. Plures audite cum pluribus, aut si quando ale-
 rius sexus frequētia deerit, vel annorum cuiusquam
 est probata grauitas, vel celebritas loci, vel ratio tē-
 poris, id honeste, quia præcipue vobis ætas, hora, so-
 licitudo, vitā da sunt. Nō quo mihi fas sit, de his qui
 vere semel deuota deo pectora dicauerūt, secus æstī-
 mare aliquid, sed vt ex abūdanti sic omne quod fingi
 potest, tanquam possit & credi caueamus, ne in nul-
 lo famæ nostræ vulnere serpat nata ab occasione sus-
 picio. Ipsa famæ semina priusquam linguis nūtrian-
 tur, intereāt. Nō tamē nobis fides facti, sed possibili-
 tas etiam religāda mēdacij. Beata em̄ vita est præcla-
 ra, de qua nihil licet falsitati. Neq; em̄ ego hoc iudici-
 um meum austerus cēsor arripui, sed cæleste imperi-
 um monitor blandus assumpsi. Nam & sic ait Apo-
 stolus: Zelans vos dei zelo, despondi vos vni viro
 virginem castam exhibere Christo, sciens scriptum
 esse: Ne ponatis offensionem, vel scandalum fratri.
 Et iterum: Sine offensione estote Iudæis & gentibus,
 & ecclesiæ dei. Et iterum: Non ergo blasphemetur
 bonū nostrū. Et iteꝝ: Vt qd em̄ libertas nostra iudic-
 etur ab infideli conscientia? Et iterum: Omnia autē
 vestra, honesta fiant. Et iterum: Commēdantes vos
 metipso ad omnem conscientiam hominū corā
 deo. Et iterum: Prouideamus bona non solum corā

deo, sed etiam coram hominibus. Et iterum: Vt is q̄
 ex aduerso est, confundatur, nihil habes dicere ma-
 li. Neque me præterit secularis laboris inuidia in ob-
 trectationem semper religionis ardere, & mordacē
 malignis rumoribus dentem imprefsum dicacitatis
 infigere. Vtatur sua mundus natura, dum nihil in no-
 stra inueniat disciplina. Falsitas ex more iacterur, dū
 nec verisimile quidem possit esse quod dicitur. Ne-
 mo ideo debet contemnere vulnus infamiæ, q̄a sem-
 per consueuerit rumor simulare. Sed eo attentius p̄-
 cauere, quod soleat etiam ficta componere. Nemo
 ab obtrectationis metu redditur obrectandi solen-
 nitate securus. Neq; est negligentia causa sollicitudi-
 nis continuata materia. Sit tigitur pudoris ac reueren-
 tiæ vestræ tuta ac circumspecta custodia. Necessarius
 ē domo, & rarus egressus. Quē aut religionis ratio
 extulerit, aut ad substantiam victus causa exercendi
 operis ordinarit. Muneribus cunctis, nisi quæ ad q̄ri-
 dianum cibum annuumq; vestrum suppetant, absti-
 nentes. Sciens scriptum esse: Habentes autē alimen-
 ta & quibus regamur, his contenti simus. Et iterum:
 Vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nulli-
 us aliquid desideretis. Nec quidem præbēdæ eleemo-
 syng gratia vltra supradictos victus ab vllō quippiā
 præsumatis, sciens scriptū: Si em̄ volūtas prompta
 est secundum id quod habet, acceptum est, non secu-
 dum id quod non habet. Sic illa euangelici sermonis
 diuina sententia, anum pauperem, inter larga locu-
 pletum munera gemina tantum æra mittentem, ma-
 gnifica accepta largitione ditauit. Quia non potest

parum esse, quod totum est. Neque quisquam amplius dedit, quam qui sibi nihil reseruauit. Hæc si cui præter vos nimium videbuntur restricta, qui dei claustra pulsare tentauerit, prout ratio sua tulerit, relaxabit. Ne quis forte aut connexus sit coniuge, aut liberis impeditus. Habet præter hæc charra subitæ plurima, quæ sequatur. Neque se repulsam credat, sed aditu alterius uocationis admissum, sicut scriptum est: Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Non tamen ut propensorem curam patrimonio, quam religioni in caducis magis occupatus impendat, agnoscens scriptum esse: Et possidentes tanquam non possidentes. Si quem tamen posteritatis compede felicior natura si intelligatur absoluerit, causam herendi in mundo, nisi ignarus est dei munerum, non habebit. Cur enim viuendi uoluntate non soluat, quod moriendi legere pendendum est, faciens de sorte mercedem, ut de necessitate uirtutem augeat? Quinimo, qui in sua re familiari de paruis magna, de uilibus pretiosa, æterna facit de caducis, solus est postquam peruenerit, nisi sempiternus patrimonijs sui possit esse possessor. Si auarus non est, debet desiderare perpetua, sciens scriptum esse: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi tinea & rubigo exterminant, & ubi fures effodiunt & furant. Thesaurizate autem uobis thesauros in celo, ubi neque tinea, neque erugo exterminat, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Hoc enim ei qui non caret filijs, hortamentum est, qui caret imperijs. Ista uos cuncta congrua temporibus, apta personis, refferat exemplis, condita blanditijs, affatu illice, horta-

menti mitis integritate, facilius potest persuadere quam facit. Neque enim aliquo horum omnium fructu inuidi estis, cuiusquam æstimatione fraudendi. Erat uobis certe corpus firmum, ætas integra, rudes animi, quibus angustia pro humani generis uarietate patebant, uel negotiorum diuersus, uel studium militandi. Diuersæ artes innumera in actibus mundi augendæ facultatis officia. Postremo non deerat, uel pauper uxor, quæ uiuendi pararet uoluptatem, & in ista humanis sensibus pignora blandimenta. Quæ uos omnia quidem corpore, & castis sensibus, respicientes diuinæ sententiæ formam religiosi actibus custoditis, dicere scriptura: Quicumque plus me fecerit domum, aut uxorem, aut filios, non est me dignus. Vestra igitur inuentes exempla, nec illi de meritorum summa, angusta sui æstimatione desperent, qui substantia parili ad studium uitæ huius aduenerunt. In hoc ergo filij charissimi uiuendi tramite constituti, vacate, et uidete quoniam suauis est dominus. Dies noctesque lectionibus atque orationibus ducite. Et mei semper, quem in opere & scientia abortiuum omnium sacerdotum præceptorem uobis tanti habuistis eligere, mementote. Vigilate, stete in fide, uiriliter agite, confortamini, omnia uestra in charitate fiant, & deus pacis erit uobiscum.

RELATIO MIRACULORVM DO-
mini nostri Iesu Christi, quæ per imaginem
ipsius facta sunt, in Beritho ciui-
tate, quinto Idus
Nouembrijs,

A Pud Cæsaream Cappadociæ urbem præmaximã, conueniẽtes de singulis urbibus Asiæ sanctissimi præsules, pro stabilimento sanctæ ecclesiæ inierunt consilium. Siquidem apud eos de cruore lateris dñi nostri Iesu Christi non exiguus error exortus esse videbatur. Qua ex re, vt præfati sumus, in iam dicta vrbe maximus congregatus ẽ sanctorũ episcoporum cõuentus, vt ex hoc errore in vnũ tractare deberẽt. Sed dũ cuncti ex more in sanctam ecclesiam ad residendum se contulissent. Petrus beatissimus Nicomediæ vrbis antistes, in medio eorum confurgens, ita ad vniuersos exortus est loqui: Si placet, inquit, vestrę sanctitati, o sanctissimi patres, libellum vnum Athanasij Alexandrinæ vrbis magni episcopi, me vobis referre delectat. Sancta synodus respondit, Placet plane, & vt legatur, optamus. Ad hæc ille libellum in medio protulit, & materiam ipsius tituli taliter aggressus est legendo:

INCIPIT

LIBELLVS ATHANASII EPISCOPI

Alexandrinæ vrbis de passione imaginis domini nostri Iesu Christi, qualis crucifixa est in Syria, in vrbe quæ Berithus dicitur, temporibus Constantinii senioris, & Hyrenæ vxoris eius.

ILECTISSIMI ITaque omnes filij sanctæ ecclesiæ, mētis vestræ oculos simul & aures erigite, & considerantes admiremini rem gestam, quam ad vestram sciẽtiam transmittere cupimus. Cernite cūcti infinita dei omnipotentis mirabilia, & ei laudes incessabiles reddite per secula. Contemplemini eius ineffabilem per cunctas generationes benignitatis magnitudinem, multis modis luce clariorem, super humanum genus resp̄duisse semper. Considerate sublime disp̄sationis eius mysteriũ, & ideo ex nimia eius pietate permoti, assumite planctum, lachrymasq; amaras proferre memnitate, ac singultibus super tale miraculũ in nostra generatione paratum, quod pene omnibus seculis est mandatum. Deo quippe nihil impossibile, sed etiam nec aliquid est difficile. Nam super ea quæ ipse modernis dignatus est patrare tẽporibus, omne cor obstupescit, audientium fugit visus, hebetatur auditus. Sicut em̄ in passione vnigeniti ipsius expauit cælum, dei cæca imago est reddita, radij quoq; solis luce obtenebrati sunt, quinetiã terræ motus suo horrendo sonitu abyssi fundamenta valide exerruit, & mortuos plurimos quos tenebat, eructauit viuificatos, ita & nunc secundo eadem signa pariter sunt innouata. Igitur audientes intelligite, intelligentes obstupesci-

te, & ea quae vobis intimare curamus, plena fide & aure intenta cordis percipite. Est autem huiusmodi series narrationis.

Capitulum primum.

Est quaedam ciuitas in Syria, inter terminos Tyri & Sidonis posita, Berithus vocata, Antiochia vero subdita. In hac vrbe innumerabilis multitudo erat Hebraeorum, quibus eodem tempore ciuitas metropolitana obtineret dignitatem. Accidit autem, vt iuxta synagogam Hebraeorum, quae magna valde habebatur, quidam Christianicola a quodam suscipisset cellula, censumque ei ex ea redderet. In qua dum ingressus esset ad habitandum, icona domini nostri Iesu Christi, quam apud se habebat, fixit in pariete contra lectuli sui faciem, quae etiam continebat in se integram domini staturam. Euoluto denique non paruo temporis spatio, iam praelibatus deicola perquirere studuit in alio loco eiusdem vrbis spatiosam domum ad habitandum. Quam cum repperisset, tollens cuncta quae ad se pertinere videbantur, egressus est de cellula. Domini autem prouidentia id agente, Iesu Christi domini nostri iconam in neglectam reliquit. Hoc autem domini occulto peractum est consilio, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, vt ostenderet cunctis se colentibus, suorum miraculorum virtutem ad increpationem impiorum, firmamentum quoque suorum fidelium. Factum est autem post haec, vt Hebraeus quidam eandem cellulam susciperet ad habitandum. Quam ingressus, cum

suis omnibus cepit habitare in ea, minime contemplatus locum illum, qui dominicam iconam apud se retinebat absconditam. Die vero quadam idem Hebraeus de suis contubernaliibus inuitauit vnum ad prandium. Epulantibus illis, eleuauit Hebraeus qui inuitatus fuerat oculos, & vidit in interiori loco cellulae eius iconam dominicam parieti connexam. Tunc vehementi furore exardescens, cepit fremere dentibus aduersus eum qui ipsum conuocauerat, dicens: Tu Hebraeus cum sis, quomodo apud te Iesu illius Nazareni iconam habes repositam? Coniuitia quoque & opprobria tanta aduersus dominum saluatorem emisit, quanta nec aures fidelium sufferre possunt, nec nos scriptis tradere praesumimus, ob iniuriam nostri redemptoris. Iudaeus vero qui illum maleuolum conuocauerat ad prandium, satisfacere illi cupiens, sacramentis terribilibus profitebatur se aliquando minime, quam praemonstrabat, vidisse iconam. Ad haec qui inuitatus fuerat, siluit. Fini-
to autem conuiuio abcessit, & abiit ad summos sacerdotes & principes, & dixit eis: Notum vobis sit, quoniam Hebraeus ille talis Iesu Nazareni iconam apud se retinet in clanculo. At illi haec audientes, dixerunt ad eum: Nunquid possunt vera esse quae asseris? non credimus, nisi demonstraues. Ipse vero affirmabat, quia ego in domo eius eam demonstrare curabo. Haec illi audientes, maximam in iram deciderunt. Sed die illo, quia iam hora incumbebat vespertina, siluerunt. Mane vero facto, summi sacerdotes, principes, & maiores natu plebis Iudaeorum, assumptes secum illum qui eum accusauerat, ad domum ipsius velo-

cius festinauerunt. Videntes autem vera esse, quæ dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui hæc testificauerat, irruerunt in eum. Multisque contumelijs, ac varijs cruciatibus affectum, extra synagogam seminiuum piecerunt.

Capitulum secundum.

DEponentes autem domini nostri Iesu Christi iconam in terra, dixerunt adinuicem: Quoniam aures nostras tetigit non exigua opinio, quod Iesum Nazarenum patres nostri diuersis modis illuserunt, ita & nos huic faciamus. Tunc ceperunt sperare in facie imaginis domini saluatoris nostri, & percutiebant eum alapis, & inde dicentes: Quanta te Iesu Galilæo nostri genitores fecerunt, eadem & nos huic eius imagini faciamus. Innumerabilibus itaque illusionibus dominicam illuserunt iconam. Iterum dicunt, in eius passione scriptum esse agnoscimus, quod eius pedes & manus in cruce confixæ sunt, nos vero quamuis moderniores tempore nil prætermittentes, addamus & hæc: Tunc crucifigentes iconam dominicam, clauos acutissimos adhibuerunt in manibus, & pedibus illius imaginis. Post hæc permoti magis ac magis fellis amaritudine, dicunt inter se: Audiuimus quod patres nostri Iesu Galilæo acetum & fel in potum cum spongia præbuerunt, hoc & huic faciamus. Quod & sic fecerunt, apponentes ad os sanctæ iconæ nostri redemptoris acetum cum felle mixtum. Nec siccitatem cordis sui malitiam refrenantes, ita dicunt: Didicimus quod nostri maiores coronam contextam de spinis capiti illius crucifixi circumponebant, postmo-

dum arundine percutiebant, insultantes ei, & nos igitur nequaquam postponentes id ipsum faciamus. Cumque coronam spineam capiti illius circumposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput imaginis illius, quicaput est omnium sanctorum; Ad extremum vero, cum insaniam suæ mentis tolerare non possent, dixerunt, sicut ueraciter didicimus, patres nostri latus Iesu lancea aperuerunt. Nos uero ne aliquid minus fecisse uideamur, & hoc ipsum adiciamus. Nullam ad hæc moram mediam fecerunt, & afferi lanceam iusserunt, & præceperunt cuidam Hebræo tollere eam, & valido ictu latus dextrum iconæ illius transfodere. Cumque tam maximum facinus fuisset perpetratum, res mira & uehementer stupenda, nulloque unquam seculo unquam audita, ibi repente est effecta. Nam ipsius vulneris locus, aqua & sanguine ilico cepit decurrere. Et sicut in passione dei filij saluatoris mundi olim contigit cælum expauisse, ita nunc quoque pariter deo præstare, eadem innouantur siue reparantur. Vere enim in hoc facto non solum elementa mundi concuti potuerunt, sed etiam virtutes supernæ tale facinus exhorruere. Tibi ergo Christe cum patre spirituque sancto sit gloria in deficiens. Quis enim est sicut tu domine, & quis est deus faciens mirabilia signa, & terribilia, & obstupescenda in cælo & in terra? O admirabilis mediator dei & hominum, hominifion, mundi redemptor ac saluator, totius bonitatis & pietatis, fons & origo. O quantus es domine Iesu in humilitate qui ceteri esses deus morticinum nostræ carnis suscipiendo,

homo fieri dignatus es pro salute generis humani, quem impij & crudeles paulominus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere nõ erubuerunt. O quam magnus es noster saluator in patientia, qui in tempore tuæ traditionis, tuo proditori ad te veniendi osculum præbere non renuisti, & seruo Malcho apostoli gladio abscissam auriculam reintegrasti, quædo ad passionis victimã velut ouis mansuera ducebaris. O quantus es in misericordia Christe, spes vnica mundi, qui cum in cruce teipsum hostiam deo patri exhibuisses sanctam & immaculatam, pro tuis crucifixoribus veniam postulasti, dicendo ad patrem: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc quidem pro nostra salute incuruatus, in eadem carne quam ex virgine sancta & immaculata assumpseras, mortem pertulisti crudelem. Et qui eras in substantia cum patre sanctoq; spiritu vnus & impassibilis existens, & inuisibilis, cõdoluisti humanam perire naturam. Et ideo in hac lachrymarum vallem descendens, pro nostris erratibus & piaculis, formam seruilem suscepisti, in qua te permittisti ab iniquis teneri, flagellari, ad vltimum vero crucifigi. Nunc autem in sancta imagine tua crucifigis domine iterum ad confusionem impiorum omnium fidelium, & ad corroboracionẽ omnium in credentiũ. Et ideo tibi omnipotenti deo vna cum patre spirituque sancto gloria sit, per cuncta seculorum secula, decus & fortitudo, virtus atque victoria, Amen.

Capitulum tertium.

AVdite omnes ecclesiæ filij cætera quæ postmodum facta sunt, ipsius enim mysterij fuit dispensatio. Postquam enim, vt superius dictum est, latus sanctæ imaginis illius læcea apertum est, continuo exiuit sanguis & aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum, afferatur vas ad locũ vulneris, & videamus exitum rei. Qui illico detulerunt hydriam, & ad locum vulneris vnde sanguis & aqua decurrebant, statuerunt. Quæ absq; vlla mora subito repleta est. Dixerũt autem ad inuicem: Quoniam susurrant Christum colentes, quod signa & mirabilia multa inaudita fecerit in mundo, quæ nemo alius potuit agere. Accipiamus hunc sanguinem, & aquam hanc, & deferamus ad nostram synagogam, & congregemus vniuersos qui se male habent, & ex hoc perungamus eos, & si vera sunt ea quæ de Christo dicuntur, continuo sanabuntur, sin alias, ostentui habeantur à nobis cuncta, quæ à suis sequacibus astruuntur de eo. Hæc dicentes, hydriam deferunt ad synagogam, æstimantes se CHRISTO IESU domino nostro æterni regis filio, maximam inferre posse iniuriam. Congregauerunt igitur quoscunque reperierunt languidos, & in conspectu cunctorum Hebræorum introducti in synagogam, inter quos quidẽ prouectæ ætatis erat homo, quẽ à nauitate sua grauissima possederat corporis molestia, quæ græca locutiõε παράλυσις, latina vero dissolutio mēbrorũ dicitur. Hic dũ primũ ab eis fuisset punctus, repẽ

te de suo grabato, quasi ceruus exiliens, ad laudem filij dei incolumis redditus, ad propria remeauit. Deinde adducentes cæcos nonnullos, loca eorum lumen perungere studuerunt. Qui ipsi statim in Iesu Christi nomine discussa cæcitate, post multos annos lumen amissum recipere meruerunt. Aegrorantes autem plurimi ad hoc spectaculū sunt adducti, manibus post terga reuinctis. Cuncti & illi fuissent peruncti, mirabili dei virtute vndiq; perfusi, sensu reintegrato pristino, ad propria dum reuertuntur sanissimi, laudes dei omnipotentis filio Iesu Christo domino saluatore nostro persoluuntur ab omni populo. Tumultus autem exortus est magnus per totam eādem urbem concurrentibus omnibus, propter innumerabilia quæ fiebant miracula. Et quicumq; varijs languoribus infirmos possessos habebant apud se, illuc eos deducentes perungebant, & statim sanitatem quam desiderabant, consequebantur. Omnes autem ad quoscunq; peruenire potuit opinio, afferentes infirmos quos habere poterant in domibus, paralyticos, cæcos, claudos, surdos, mutos, & leprosos siue aridos, deducebant eos ad synagogam Iudæorum, vbi hæc fiebant signa diuinitus. Sed quāuis maxima esset hæceadem synagoga, nequaquam tamē recipere poterat superuenientium multitudinem, Infinitæ enim erāt populorum cateruæ, quæ vndiq; illuc confluebant propter innumerabilia miracula & prodigia, quæ pro sua nimia prolixitate ne fastidium generent, transgrediendo præmittuntur. Oēs autem principes sacerdotum, & seniores, & omnis

turba Iudæorum paruulorum ac maiorum, & mulierum, videntes quæ facta fuerant, crediderūt in dominum nostrum Iesum Christum, & dicebant: Gloria tibi sit æternæ deus, & omnipotens pater, qui nobis indignis, quamuis sero, reuelasti vnicum filium tuum dominum nostrum Iesum Christum, quem vt Isaiæ vaticinium cæcinit, virgo concepit, & virgo peperit, ac post partum virgo permanfit. Gloria sit tibi Christe, quem patres nostri verum deum & verum hominem, in cruce morte horribili afficere non metuerunt. Qui nunc etiam a nobis iterum passus es te in imagine tua cruci affigere. Gloria sit tibi Christe fili dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demonstrasti. Te credimus, tu nobis esto propitijs, & nos suscipere dignare, quia ex toto corde, & tota anima, atq; virtute ad te confugimus. Hæc & his similia clamantes dicebant, lachrymas autem amaras emittebant & singultus.

Capitulum quartum.

Postquam autem curati sunt cuncti, qui ægritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Iudæorum ad domum sanctæ ecclesiæ, quæ in eadem vrbe erat, vbi metropolitanus. Cuius prouoluti vestigijs, se peccasse, se grauiter deliquisse, magnis vocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omnem rei gestę veritatem, sanctam iconam domini saluatoris eidem demonstrantes, annuntiauerunt cuncta quæ in ea exercuerant. Et qualiter ab ictu lanceæ, sanguis & aqua emanauit ex latere ipsi-

us, nec non & de mirabilibus ab ea ostensis, illi reuelerunt per ordinem. Ille vero interrogabat, qualiter icona ipsa ab eis fuisset reperta, & si ab aliquo eam exceperissent. At illi reuelerunt ei, quod quidam Chriftola per obliuionem in cellula synagogæ proxima dimisisset eandem iconam, dum se ad alium locum transferret hospitandi gratia. Qui statim iubetur inquiri, & repertus in præsentia domini metropolitani statuitur. Cumq; ab eo studiosissime fuisset interrogatus, quomodo icona apud se deuenisset, vel à quo tam mirabiliter posita esset, respondit dicens, quod Nicodemus quod ad Iesum nocte venerat, proprijs manib; eam cõposuisset, & moriẽs Gamalieli tradidisset. Gamaliel autẽ doctor gentiũ Pauli *Μακκαρισ*, cũ diem sibi cerneret adesse extremum, Iacobo eam reliquit, & Iacobus Symeoni, & Symeon Zachæo, & sic per successores temporum in Ierosolyma perdurauit, vsq; quo subuersio illius vrbis patrata est qua dragesimo & tertio anno post ascensionem domini saluatoris ad cælos. Sed biennium antequam Titus & Vespasianus eandem subuerterent urbem, admoniti sunt à spiritu sancto fideles atque discipuli Christi, vt relicta vrbe, ad regnum se transferrent Agrippæ regis, quia ipse tunc Agrippa Romanis cederatus erat. Qui egressi ab vrbe, omnia quæ ad cultum nostræ religionis vel fidei pertinere videbantur, secum auferentes, in has regiones transtulerunt se. Quo tempore etiã icona, cum cæteris rebus ecclesiasticis deportata, vsque hodie in Syria permansit, quam ego ipse à parentibus ex hac luce migranti

bus mihi traditã, iure hæreditario vsq; nunc possedi. Hæc certa & manifesta ratio est de icona sancta domini saluatoris, qualiter de Syria in Iudææ partes deuenit. Auditis his sermonibus reuerendissimus metropolitanus, valde hilaris redditus, conuersus ad populum Israeliticum, dicebat: Conuertere Israel ad dominum patrem vniuersorum viuentium, & adora nobiscum eius filium, per quem sunt omnia creata, & spiritum sanctum, qui est viuificator cunctorum viuentium, & illuminator nostrarum animarum. Festina debitum absoluere votum. Ois autẽ turba stirpis Iudaicæ, clara voce cœpit cantare, & dicere: Vnus deus pater, & ipse ingenuus, Vnus filius, & ipse vnigenitus Christus, quem patres nostri crucifixerunt, & nos ipsum agnouimus verum dominum. Vnus spiritus sanctus, & ab vtroque procedens, per quem veraciter nos credimus esse saluandos. Hæc dicentes, prostrati genibus ipsius, veniam postulabant de suis consequi sceleribus, per ba pũmi remedium. Quos suscipiens beatus antistes cum suis clericis, per dies plurimos de disciplina erudit Christiana. Ad vltimum vero cathecuminos factos, & triduo peracto ieiunio, ex aqua & spiritu sancto regenerauit eos.

Capitulum quintum.

Postquam vero baptismum consecuti sunt, rogabãt enixius sanctum virum, vt synagogã suam ecclesiam consecraret in honore sancti saluatoris mundi. Quorum petitionem minime aspernatus, synagogam illorum, quæ maior esse videbat,

in nomine vnigeniti dei filij redemptoris mundi, cōsecrauit. Extunc itaq; per diuersas orbis terræ nationes & prouincias mos inoleuit, vt basilicas plurimas vel oratoria, pōtiffices Christianę legis, in honore sancti saluatoris mundi condere & dedicare non desinant. Nam antea antiquiores nostri, vel maiores, hoc peragere minime præsumpserūt. Sed ad narrationis vestræ ordinem reflectamus articulum. Rogauerunt autem metropolitani præfatum virum, vt cæteras synagogas, eorum in honore quorundā beatorum martyrum consecrando reconciliaret. Ita q; & huic petitioni libenter animum accommodauit, & quæ illi suggererunt, dei iuuamine fretus, cuncta expleuit deuotus. Factū est gaudiū magnū in ciuitate illa, non solum de sanitate corporæ, quæ emanauerat maxima, sed & de rāris animab⁹, quæ ab interitu satanæ ad vitā æternā fuerant reuocatae,

Capitulum sextum.

Venerabilis vero & summus antistes, die noctuq; varijs fluctuabat cogitationibus de hydra, quæ dominicum intra se retinebat cruorem. Valde hæsitans, quid de ea oportunū fuisset peragere. Tandē autē salubri reperto consilio, omnium ecclesiam, quæ per orbē terræ, longe lateq; consistebant, in æstimabile atq; profuturū prouidit consolationis remediū. Deniq; ampullas præcepit fieri vitreas, in quibus porriōes misit singulas de sanguine & aqua, quæ de imagine domini saluatoris nostri decurrerant, quas etiā per Asiam, Africā, Europā, per

suos nuntios dirigens, cuncta quæ apud urbem iam dictam suo tempore contigerant, deuenisse suis scriptis v^l eloquijs manifestissime vniuersis sanctę ecclesię filijs viriliter declarauit. Hoc in super ab eis efflagitans, vt per annos singulos in mense Nouēbri, qui apud Hebræos est nonus, apud nos vero mensis vñ decimus, nono die ipsius mensis, id est, quinto idus Nouembris, non minori reuerentia q̄ natalis domini vel paschalis, ista dies p̄cipua obseruatione colat.

Capitulum septimum

Hæc est vera & vehementer credula ratio de cruore lateris domini nōstri saluatoris, qui profluxit de sancta imagine ipsius, quæ crucifixa ē in Syria, in Beritho ciuitate. Hic ē etiā sanguis ille dominicus, qui apud plerosq; repertus esse dicit. Nec esse aliter æstimādum est à vere catholicis, præter id quod scribitur à nobis, quasi ex carne & sanguine Christi aliquid possit in mūdo inuenire, nisi illud quod in ara altaris per manus sacerdotum quoidie spiritaliter efficitur. Hæc ergo sciens amātissimi patres & fratres acceleravi declarare, vobis ad ædificationem animarū vestrarum, ad incrementum vestræ fidei, vt & in hoc scire valeatis, quanta sit virtus & pietas domini saluatoris nōstri Iesu Christi. Idcirco in fide fortes estote, & cōgaudete super magna & obstupescenda eius miracula, quæ in nostra generatione à deo sunt parata. Et date illi gloriam cum lætitia gaudentes, & cum nimia cordis compunctione eius maiestati immensas gratias agite, eo q; fidei sug,

& scientiæ dignos nos fecit esse. Ipsi Christo Iesu saluatori nostro cū patre sanctoq; spiritu gloria sicut honorq; laus etiam perennis. Qui sempiternū atq; indiuisum absq; initio & sine obinet imperium, Amen.

FINIS.

INCIPIT ATHANASII EPISTOLA

& Aegyptiorum pontificum, ad Marcum papā pro exemplaribus Niceni concilij, quia Arriani eorū exēplaria incenderant.

Domino sancto & apostolici culminis venerando Marco sanctæ Romanæ & apostolicæ sedis, atq; vniuersalis ecclesiæ Papæ, Athanasius & vniuersi Aegyptiorū episcopi. Ad vos peruenisse non dubitamus, quanta & qualia ab hereticis, & maxime ab Arrianis quotidie patimur. Quā in tantum ab eis persequimur, vt etiam viuere iam nos tædeat. Nam instanti tempore, subito & insperate in nos irruentes, nosq; iuxta præceptum dñi, qui ait: Si vos psecuti fuerint in vnâ ciuitatē, fugite in aliā, fugiendo ppter cladē populi eos declinantes, nos cōprehendere nō valuerūt, sed oīa nra depopulati sunt. In tm̄ etiā nostra vastauerūt, vt nec libros, nec vestimenta ecclesiastica, aliāq; ornāmēta, nec reliq; vtē filia nobis dimiserit. Libros vero nros vsq; ad minimū incēdentes, nec iota vnum relinquentes, propter veritatis fidem Nicenam synodum, qua clerus & populus imbuebatur, & maxime iam imbuti erant, in contu-

Arriani,

Nicenum
concilium

meliam nostram, & omnium Christianorum incenderunt. Quapropter precamur p̄ beatissime, quā nō dubitamus apud vos plenaria esse Niceni cōcilij exemplaria vt illa nobis q̄ sanctæ recordationis predecessoris v̄ri Syluestri fuerūt, sub tuta mittatis stipulatione. Nā qñ prædictæ synodo cū p̄tifice nro, id est, Alexandrinæ magnæ ciuitatis episcopo in diaconatus interfuimus officio, sub nra presentia testimoniū, per beatos viros Victorē & Vincentiū presbyteros, apostolicæ sedis apocriarios, missa sunt p̄dicto papæ Syluestro cum astipulatione subnexa capitula septuaginta. Sane p̄sentibus nobis octoginta capitula in memorata tractata sunt synodo semel, & quadraginta à græcis græca dicta lingua, & quadraginta à latinis similiter dicta latina lingua. Sed visum est trecentis decē & octo partibus, sancto spiritu repletis, in p̄dicto concilio congregatis, & maxime iā dicto Alexandro, & apostolicæ sedis apocriarijs, vt decē capitula adunarentur alijs, atq; congruis in locis insererentur, & ad formam septuaginta discipulorū, vel totius orbis terræ linguarū septuaginta, tanti & tam excellentis concilij fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarent orbem, & omnes sub sacerdotali nomine & Christiano degentes, vna fides, & vna sacerdotalis regeret norma, nec quisquam à suo dissideret capite. Nūc ergo, quia vt prædictum est, inimici sanctæ dei ecclesiæ, & maxime Arriani, à quibus quotidie expugnamur & opprimimur, præfata septuaginta Niceni cōcilij capitula, que præfata synodo iā facta, iubete domino meo Alex-

andro oim episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitavi atque transcripsi, sunt igne combusta, optamus vt à vestræ sanctæ sedis ecclesiæ autoritate, quæ est mater & caput omnium ecclesiarum, ea ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentis legatos mereamur, quatenus vestra auctore, vestrisq; precibus roborati, illæsi à memoratis æmulis sanctæ dei ecclesiæ, & nostris euadere, nobisq; commissos eruere valeamus. Vere nouimus apostolatus vestri cor gratia sancti spiritus intantum esse accensum, vt omnibus oppressis succurratis, quãto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tñ vestri sumus vobisq; obediens cum oibus nobis cõmissis, & sumus, & esse semper volumus. Ideo decet & oportet vos nobis hæc quæ rogamus & alia quæ necessaria (iuxta sapientiam quam vobis præstitit altissimus) esse cognoueritis, absque tarditate præstare, vt tantæ miseræ squalores à fidelium mentibus detergantur, & quasi vulnus corpori infixum, auditu tantæ miseræ obserato, saluari curetur antidoto, vt diuino freti inuamine, vestraq; autoritate atque auxilio roborati, aduersantium tergiuersationes euadere valeamus, atque inconfuso vultu, non fraude cuiusquam percussis assistere, æterno iudici mereamur, & vocem audire inquentem: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisi fidelis, supra multa te cõstitutam. Intra in gaudiũ dñi tui. Et subscriptio: Oran tem pro nobis sanctum apostolatum vestrum suis dominus conseruet temporibus.

RESCRIPTVM MARCI PAPAE,
de missione capitulorum Niceni concilij Athanasio, & omnibus Aegyptiorum episcopis.

Dominis venerabilibus fratribus Athanasio, & vniuersis Aegyptiorum episcopis, MARCVS sanctæ Romanæ apostolicæq; sedis, & vniuersalis ecclesiæ episcopus. Doleo fratres, & nimum contristor super afflictione vestra, sed oppido consolor, quod vento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum & turbinum afflictiones, inter omnes colluctationes, incessanter perduratis. Lectis ergo fraternitatis vestræ literis, vigorem constantiæ vestræ, quam olim nouimus, agnouimus. Congratulantes vobis, quod ad custodiendum gregem pastoralem curam vigilantiter insequimini, ne lupi, qui sub specie ouium subintrarunt, bestiali seuitia simplices quasq; dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, vt aliqua correctione proficiant, sed vt ea quæ sunt sana, corrumpant. Quapropter moneo & hortor dilectionem vestrã, vt bonum quod cœpistis, adminiculãte diuina gratia, vsq; in finem perducere fatagatis, veritatis voce monente, Beatus qui perseuerauerit in finem. Vnde em beata perseuerantia, nisi de virtute patientiæ? Nã iuxta Apostolum: Omnes q; voluerint pie viuere in Christo, persecutionem patientur. Quæ non in eo tãtum computanda est, quod cõtra Christianam pietatem aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscunq; suppli

q; in

Persecutio bonorum.

cijs, cum persecutionum fauoriam suppleant, sed dissimilitudines morum & contumaciae inobedientium, & malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus ut communia semper membra pulsantur, ut nulla piorum portio conflictatione sit libera, ita ut nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam haec & omnia incrementa probabilium studiorum, & in eis utique in finem perseverantium, atque bonae voluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda, ut in omnibus quae agimus, deus omni perfecte laudetur tempore. De capitulorum namque veritate & numero, Niceni concilij quibus vos interfuisse literis vestrae fraternitatis significastis, a nostris qui vna vobiscum interfuerunt, diligentioribus requisivimus conclusionibus. Qui ita, ut vestrae testate sunt literae, omnem nobis ordinem exposuerunt, & vestram epistolam per omnia veram esse testati sunt, non ut aliquid finistrum vestra ex parte arbitremur, sed nos & vos illosque absque vlla in posterum titubatione vnum sentire optaremus, & sancta Romana ecclesia, quae semper immaculata mansit, & domino providente, & beato apostolo Petro opem ferente, in futuro manebit, sine vlla haereticorum insultatione, firma & immobilis omni tempore persistet. His itaque peractis, diligenter requirentes, in sancto nostra & apostolicae sedis scrinio, eadem quae sanctae recordationis praedecessori meo Sylvestro sunt directae, septuaginta ficut significastis capitula inuenimus. Ipsa autem vobis, propter auctoritatem & subscriptionem tantorum patrum, & eius magni concilij minime misimus, sed

per eadem, coramque apocrisariis vestris, alia similia, eundem numerum, eademque verba, & ipsam subscriptionem continentia, vobis rescribere, & sub certa stipulatione & confirmatione mittere curavimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat? Nam non neganda nobis haec sancti spiritus dona dominus docuit, sed fideliter exercenda, & fratribus commutanda & docenda distribuit. Haec apostolorum viva traditio, haec est vera charitas, quae praedicanda est, & praecipue diligenda ac fovenda, atque fiducialiter ab omnibus tenenda haec sancta & apostolica mater omnium ecclesiarum Christi ecclesia, quae per omnipotentis dei gratiam a tramite apostolicae traditionis nunquam errasse probatur, nec haereticorum novitatibus depravanda succubuit, sed ut in exordio normam fidei Christianae precepit ab autoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata sine tenus manet secundum ipsius domini salvatoris divinam sollicitationem, qui suorum discipulorum principi in suis fatus est evangelis: Petre (inquit) ecce sata experit, ut cribraret vos sicut qui cribrat triticum, ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Consideret itaque vestra excellens prudentia, quod bonum sit persistere in dispensatione vobis credita, & in fide recta, atque haereticis & aemulis Christi repugnare, & nunquam a veritatis tramite declinare. Quoniam dominus & salvator omnium, cuius fides est, qui pro nobis mori non dubitavit, & proprio nos suo sanguine redemit, qui fidem beati Petri non defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos ad-

Fides Petri non defectura.

monuit, quod apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse, semper cunctis est cognitū, quoniam & pusillitas mea, licet impar sit & infima, pro suscepta in diuina dignatione, ministerio pedissequa cupit existere. Væ enim erit nobis, qui huius ministerij onus susceptum habemus, si veritatem saluatoris nostri Iesu Christi, quam apostoli prædicauerunt, prædicare neglexerimus. Væ etiā erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, quod erogare numularijs iubemur, id est, Christianos populos imbueret & docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis eius veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis actibus & de officio suscepto, rationem iustus iudex Christus destricta egerit? Ideo fratres hortor dilectionem vestram, obrestor & moneo, ut qua debetis sollicitudine, vigiletis ad inuestigandos hæreticos & inimicos sanctæ dei ecclesiæ, & a sanis mentibus ne pestis hæc latius diuulgetur, seueritate, qua potestis, per viribus extripetis. Quantum enim habebit a deo dignam remunerationis præmium, qui diligentius quod ad salutem commissæ sibi plebis proficit, fuerit executus? Ita ante tribunal domini de reatu negligentia se non poterit excusare, quicumque plebem suam contra sacrilegæ persuasionis autores noluerit custodire. Data, viij. Kalendas Nouembris, Nepotiano & Secundo, viris clarissimis consulis.

EPISTOLA

INCREPATORIA IULII PAPAE

ad orientales episcopos pro causis Athanasij, & excessibus contra Romanam ecclesiam.

VENERABILIBVS

fratribus vniuersis orientalibus episcopis Iulius. Decuerat vos fratres, alios ecclesiasticis instruere disciplinis, & non talibus arguere machinamentis, dicente domino: Neminem concutiatis, neque calumniam

faciatis, & reliqua. De qua re Apostolus Paulus nos instruit, dicens: Fratres, si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans reipsum, & ne tu tēteris, & reliqua. Et alibi Petrus apostolus ait: Omnes vnanimis in oratione estote comparietes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedictes, quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditare possideatis. Qui enim vult vitam diligere, et videre dies bonos, coerceat linguam a malo;

q v

& labia sua, ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & persequatur eam, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem domini super facientes mala. Quid peius est fratres, quam quod sacerdotes domini, qui ab omni mala coinquatione, & à nocumeto omnium Christianorum alieni debent existere, quanto magis à fratrum & coepiscoporum insidijs, quos tueri & subleuare debent, quos fouere & diligere summopere oportet, persequuntur eos, eicere & comunire priuare decertant? Nec recordamini sapientiam, quæ ait: Perversæ enim cogitationes separant homines à deo, quanto magis opera iniqua. Quid enim nequius est, quam illos, de quibus dominus ait: Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei, quisquæ euertere, persequi, destruere nitatur? Probata autem virtus portat, protegit, & consolatur oppressos, & docet insipientes. Est enim testis humani cordis, scrutatorque verus singularum conscientiarum, & linguarum singularum auditor, quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiã habet vocis. Et alias idem ipse ait: Deus charitas est. In hoc apparuit charitas dei in nobis, quoniam am filium suum vngentum misit deus in mundum, ut viuam per eum. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere. Deum nemo vidit nunquam. Si diligamus inuicem, deus in nobis manet, & charitas eius in

nobis perfecta est. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus & testificamur, quoniam pater misit filium suum saluatorem mundi. Quis quis confessus, quoniam Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo. Et nos cognouimus & credidimus charitati quæ habet deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. In hoc perfecta est charitas, nobiscum ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus deum, quoniam deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo deum, & fratrem oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, quomodo deum quem non videt, potest diligere? Et hoc mandatum habemus à deo, ut qui diligit deum, diligit & fratrem suum. Nam ipsa sapientia ait: Lingua sapientium, ornata scientiam, os fatuorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos. Lingua placibilis, signum vitæ. Quæ autem immoderata est, conteret spiritum. Domus iusti, plurima fortitudo, & in fructibus impij conturbatio, labia sapientium disseminabunt sapientiam, cor stultorum dissimile erit. Victimæ impiorum abominabiles sunt domino, vota iustorum placabilia. Qui sequitur iustitiam, diligitur à domino. Item alibi: Labia iusti considerant placida, os impiorum peruersa. Simplicitas iu-

Timor non est in charitate.

forū dirigit eos, & supplantatio peruersorū vastabit illos. Iustitia rectorū liberabit eos, & in insidijs suis capientur iniqui. Iustus de angustia liberabitur, & tradetur impius pro eo. Simulator ore decipit amicum suū, iusti autē liberabuntur scientia. In bonis iustorū exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio. In benedictione iustorū exaltabitur ciuitas, & in ore impiorū subuertetur. Nec consideratis, qui fratres persequi nō cessatis, qualia Iob patētissimus inter cætera exorsus, loquitur: Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberasset pauperē vociferantē & pupillū, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum, iustitia indutus sum, & vestiuit me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus sui cæcus, & pes claudus. Patērā pauperū, & causam quā nesciebā, diligentissime inuestigabā. Conterebā molas iniqui, & de dentibus illius conferebā prædā. Et paulo post: Si negaui, inquit, quod volebāt, pauperibus & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea creuit mecū miseratio, & de vrero matris meæ egressa est mecū. Nā si quis hæc recto omnia considerauerit oculo, nequaquā fratres nocere, sed liberare festinabit: Quia nihil dederius est, quā ciues ciuibus inuidere, & fratres fratribus insidiari, aut calūnias facere. Talibus em̄ suffragari volentes insidijs sancti, synodū congregauerunt generalē in Nicæa, vitā corrigere hominū cupientes in ecclesia cōmorā

*Synodus
Nicena
ad emēda
tionem ec
clesiæ sa
cra.*

tū. Licet dudū instituta sanctorū patrū multa essent conscripta, posuerunt leges, quos sacros canones appellamus, quibus multa p̄necessaria ad statum ecclesiæ sanctæ dei, & supplementū calumniarū eius, id est, episcoporum, qui eā proprijs humeris gestant, vt q̄ talia tentauerint, aut eis nocere præsumpserint, siquē clerici fuerint, a proprio gradu decident. Si vero monachi, aut laici fuerint, anathematizantur. Quib⁹ armati exēplis oportere arbitrati sumus ab omnipotente deo inspirati, vt hanc accensam discordiæ flammā extinguere debeamus, apostolica autoritate, & nō concedere eā vterius animas de pasci humanas. Quapropter vna cū omnibus apostolicæ subiectis regulæ sancimus, ne quisquā deinceps Christianorū talia perpetrare, aut episcopis talia asserere nocumenta, temere præsumat, cū & doctor gentiū id ipsum p̄hibeat, dicens: Seniorē ne increpaueris, sed obsecra vt patrē, & reliqua. Bonū est nanq̄ proculdubio, & omnibus timentibus deū desiderabile, cohibere dissensiones & altercationes, fratribus subuenire, & inuicem nō inuidere, sed adiuuare. Audiat, inquit, iam dicta in Nicæa ciuitate synodus, cui & ego ipse conscientie meæ cultum decenter exhibui, nihil aliud volens, quā concordiam omnibus fabricare, & præcunctis arguere, & remouere hanc insidiantium altercationem. Quas præuidentes sancti patres insidias & altercationes, vnanimiter in prædicta Nicæa statuerunt synodo, vt nullus episcopus, nisi in legitima synodo, & suo tempore apostolica autoritate conuocata, super quibusdam criminationibus pul-

fatus audiatur, id est, iudicetur vel damnetur. Sin aliter praelumptum à quibusdam fuerit, in vanum deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica vllò modo reputabuntur. Ipsi vero primæ sedis ecclesiæ, conuocandarum generalium synodorum iura & iudicia episcoporum, singulari priuilegio, euangelicis, & apostolicis, atq; cononicis concessa sunt institutis, quæ semper maiores causæ, ad sedem aplicam multis autoritatibus referri præceptæ sunt. Nec vllò modo potest maior à minore iudicari. Ipsa namq; omnibus maior & prælata est ecclesijs. Quæ non solummodo canonum & sanctorum patrum decretis, sed domini saluatoris nostri voce singularè obtinuit principatum: Tu es (inquiens) Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & reliqua. Et quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & soluta in cælo & in terra. Porro dudum à sanctis apostolis successoribusq; eorum, in præfatis antiquis statutis decretum fuerat, quæ hæctenus sancta & vniuersalis apostolica tenet ecclesia, non oportere præter sententiam Romani pontificis concilia celebrari, nec episcopum damnari, quoniam sanctam Romanam ecclesiam primatiæ omnium ecclesiarum esse viderunt. Et sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita & hæc ecclesia suo nomine consecrata domino instituente, prima & caput sit cæterarum. Et ad eam quasi ad matrem atque apicem, omnes maiores ecclesiæ causæ, & iudicia episcoporum recurrat eiusque iuxta terminum sumat sententiam. Nec extra Romanum quicquam ex his

*Concilia
nō esse celebranda
si sententia Romani
pontificis*

debere decerni pontificem, quatenus non ita proterue, & prohibitu quisquā suo proprio arbitrio quibusq; metropolitanis, sicut agere solebar, liceat inconsulto Ro. pontifice, aut maiores ecclesiæ causas deturbare, aut episcopos damnare, sed communi sanctæ Romanæ sedis episcopi consilio, & concordia actione, quæque sunt CHRISTI zelo agenda, disponant vnanimiter, rectèque sentiant, & ea quæ senserint, non nobis sibi mer discrependo, sed deo placita perficiant. Est etiam in iam facta Nicæa synodo cōcorditer statutum, vt accusatores & accusationes, quas seculi leges non admittunt, à sacerdotali funditus auertantur nocumento. Ecce inquit propheta, quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Illi vero non in vnum habitant, qui à fratrum se solatio subtrahunt, aut fratribus insidias præparant. Non aliter fratres vos patiamini peccato grauari, quia quod necesse est, nos dicere veremur, id est, nec cuius religio dissipat, indignatio, puocet. Præ oculis habete, & tota mentis acie reuerenter aspiciate beati Petri gloriam, & cum ipso communes omnium apostolorum coronas, cunctorumq; martyrum palmas, qui pro fratrum non destructione, sed confirmatione & veritate in Christo passi sunt. Nos ergo qui domini discipuli & dici & esse volumus, portare crucem Christi, & compati fratribus debemus, & non persequi. Subtrahite rogamus, actus, cogitationesq; à talibus nocumentis, si nō vultis ipsam suscipere in vos vltionem, quoniam talionem meretur, qui fratri foueā præparat. Et nos scitote deinceps

hunc typum non esse passuros, vt ea quæ ad hæc specialiter sanctam pertinent sedem, sicut iudicia episcoporum & maiores causas, vt paulo superius prælibatum est, vos patiamini nobis inconsultis inuadere absq; vestri status periculo. Sed si quis ab hodie, & deinceps episcopum præter huius sanctæ sedis sententiã damnare aut propria pellere sede præsumperit, sciat se irreuerabiliter esse dånatum, & proprio carere perpetim honore. Eosq; qui absq; huius sedis sunt electi sententia, vel damnati sine huius sanctæ sedis auctoritate, citote pristinã recipere communionem, & in proprijs restitui sedibus. Quoniã & prius a tempore scilicet apostolor; hæc huic sanctæ sedi concessa sunt. Et postea in memorata Nicæna synodo, propter prauor; hominum infestationes, atq; hæreticorum persecutiones, & insidiantium molimina fratrum sunt concorditer ab omnibus corroborata, vt magis singuli prouideant, ne talia audeant perpetrare. Et caueant, si non propter dominum & amore fratrum, ramen propter opprobrium hominũ ruborem suũ, atq; canonicã vltionẽ, saltem hæc timore & verecundia cõpressa silentio comprimantur, amputato scilicet totius vsurpationis excessu. Quia nullus debet præsumere, quæ sibi non videntur esse concessa. Quam culpã potuissetis nullo modo incidere, si vnde consecrationẽ honoris accipitis, inde legẽ totius obseruantia; sumeretis. Et beati Petri apostoli sedes, quæ vobis sacerdotalis marer est dignitatis, esset ecclesiasticæ magistra rationis. Vnde sicut nos multũ ea q̄ vobis pie recteq; sunt acta,

ratificant, ita nimium ea, quæ sunt perperam gesta, contristant. Quoniã necesse est post multar; talium experimenta causas, hæc in posterum sollicitius, aspici & diligentius præcaueri, quatenus ea quæ sunt ab apostolis eorũq; successoribus statuta, nulla desidia negligãtur, nulla dissensione violentur, nulla concertatione turbentur. Nam sicut in vno corpore membra multa habemus, omnia autẽ membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo. Singuli autẽ alter alterius membra, cõtextio totius corporis, vnã pulchritudinem facit. Et hæc quidem contextio totius corporis, vnanimidatem requirit, sed præcipue exigit concordia sacerdotum. Quibus & si dignitas communis non est, tamẽ ordo generalis est. Quoniã & inter beatissimos apostolos, in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, vni tamen datũ vt cæteris præmineret. De qua forma episcoporum quædam exorta est distinctio, & magna ordinatione, pũsum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis prouincijs singuli. Quorum inter fratres haberetur prima sententia, & rursus quodam in maioribus vrbibus constituti, sollicitudinem eius susciperent ampliorẽ, per quos ad vnã beati Petri sedem, vniuersalis ecclesiæ cura cõfluere, & nihil vsquã a suo capite dissideret. Qui ergo scit se quibusdã præpositũ, nõ moleste ferat aliquẽ sibi esse prelatũ, sed obedientia quã exigit, etiã ipse rependat. Noli te itaq; errare fratres mei dilectissimi, doctrinis varijs & extraneis nolite abduci, at instituta apostolo-

Inter apostolos similitudo honoris fuit & discretio potestatis ut hic dicit.

riū & ap̄licorum viroꝝ canonesq̄ habētes, his fruamini, his circumdēmini, his delectemini, his armemini, vt his freti, circūdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum resistere valeatis. Satis em̄ indignū est quenquā vel pontificum vel ordinum subsequērium hāc regulam refutare, quā beati Petri fidem valeat, & sequi & docere. Multum enim conuenit, vt totum corpus ecclesie in hac sibimet obseruatione concordet, quæ inde autoritatem habet, vbi dñs ecclesie totius posuit principatum, dicente scriptura: Ordinauit in me charitatem. Et item: Omnia cū ordine fiant. Iterumq̄ Psalmista prædicante: Circūdate Sion & complectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda vestra in virtute eius, vt enarretis in p̄genies alteras, qm̄ hic est dñs deus noster in æternum, & ipse reget nos in secula. Officij enim nostri consideratione nō est nobis dissimulare, non est tacere liberum, quibus maior cunctis Christianæ religionis zelus incūbit. Ne per taciturnitatē, aut fauere aut consentire videamur fratrum nocuentis. Data Kalend. Octobris Feliciano & Maximiano viris clarissimis consulibus.

EPISTO

LA ORIENTALIVM AD IVLIVM

papam causantiū, quod in communionem receperit Athanasium, & cæteros quos ipsi damnauerant.

Omino beatissimo & honorabili p̄ri Iulio, ap̄licæ sedis venerabili episcopo, Eusebius, Theogoni⁹, Theodorus & Berinthus, vna reliqs fratribus & coepiscopis nostris in Aniochia cōgregatis. Licet circa omnes ecclesiam Romanam sciamus esse munificam & apostolicam habere curam,

& matrem semper existere pietatis, quanq̄ ab oriente ad eam prædicatores pietatis aduenerunt, tñ op̄a remus vos nobiscum concordare, & quos à cōmunionē suspendimus, à vobis esse suspensos. Et quos in ordine cōfirmamus episcoporum à vobis esse firmandos, nec nos secundo loco habendos, cum ijs q̄ ex his partibus ad vos vsq̄ dogmatizantes apostoli peruenerint. Nec enim nos vobis reluctati sumus, quis hoc agere potuissemus, quando Nouatianus à Romana pulsus est ecclesia. Quoniam, vti iuxta vulgarem consuetudinem loquamur, inimicitias querit omnis qui vult recedere ab amico. Nec crimine carere potest, qui alterius excommunicatum absq̄ eius licentia, à quo cōmunionē est priuatus, in cōmunionem susceperit, canonibus semel iubentibus, excommunicatus ab alijs, ab alijs nō suscipiatur. Videntibus illis, à quibus cōmunionē priuatus esse dinoscitur. Nec solū in his nobis contumeliā irrogatis, *th.*

Athanasius

us excom-

municatus

th.

sed etiam in his quædã cõsilia nostra dissoluitis, neque ea recte definitis esse. Sunt namque à nobis, & maxime à totius orientis episcopis dånati, Athanasius Alerãdrinus, Paulus Cõstantinopolitanus, Marcellus Aircire, Aclepius Gazæ, Lucianusq; Anopolites, p certis criminibus, quibus aduersarij sunt apud nos inscripti, quæ per præsentis huius epistolæ latores omnia sub certa relatione vtræ innotescere non omittimus sanctitati. Quibus agnitis, si nostris placitis magis, quàm eorum machinationibus assentire, & ordinatos episcopos in damnatorum loco firmare eligitis, pacem vobiscum & cõmunionem habere volumus. Si vero aliter egeritis, & eis amplius, quàm nobis cõsentire iudicaueritis, cõtraria celebrabimus, & vobiscum deinceps nec congregari, nec vobis obedire, nec vobis vestrisq; fauere volumus, sed per nos quicquid melius elegerimus agere conabimur. Nam nullus est in hac parte terrarum æratem habens, qui ignoret prædictorum volumina seductoræ. Propter eos enim, multa sunt mala peracta, multa cõsilia, diuersis & asperis temporibus celebrata, multæ seductiones, multæ machinationes, multa nobis opprobria illata, & alia multa que enumerare perlongum est. Nam si his consentire eligitis, tunc liquet quod nos perdere vultis, & non ut pater filios fouere. Dicunt enim & affirmant, tam ciues istorum quàm sacerdotes eorum, hos fouere vos vel le homicidas, sacrorum templorum euersores, virginum stupratores, sacrorum librorum incensores, sacrorumq; vaforum, & cæterorum sacrorum minorum fraudatores, officiorum neglectores, impera-

torum infidos, gentis & patriæ proditores, & in sacerdotibus maximam generantes discordiam, eo quod substantialitatis vocem, quæ scripta non inuenitur in fidei doctrina posuerunt. Quid plura enumerare necesse est, cum propter eos nobis & cunctis regionis huius habitatoribus scientibus, tanta cædes hominum sit perpetrata, ut amplius quam mille homines sint prostrati? Talibus autem fauere, quid aliud est, quàm sceleribus eorum consentire? Cum sacra scriptura hæc prohibeat, dicens: Non solum qui faciunt, culpabiles existunt, sed etiam qui cõsentiant faciētibus. Talibus enim vos obsistere totis viribus optimū, ne inuoluamini peccatis eorum, ne excommunicationem eorum suscipiatis. Tales enim à vobis procul abijcite, ne propter animosiratem populi, sacrilega dissensione dispereant, itaque optimum vos improbis probere sistere. Quapropter si neglexeritis deurbare peruersos, liquet quod eorum protegetis errorem. Nec vero caret scrupulo societatis occultæ, qui manifeste facinoribus desinit obuiare. Decet enim vos ad arguendam proteruiam eorum linguam vestram exacueri, & velut venenosos à vobis repellere, ne eorum veneno vos vestrisq; in aliquo sauciemini. Sufficiant hæc vobis quarimoniam contra eos delata, quoniam derelinquet nos tempus, secundum quod ait Apostolus: Si voluerimus omnium obloquentium oblatas cõtra eos producere querelas, maxime cum hæc nobis sufficiant, quæ superius dicta sunt. Nec nobis necesse est iterum eorum diuulgare mala, cum ipsa per se prodeant, & maxime omnes orientales testes

Persecutio bonorum.

super eorum malis existant. In ore enim, iuxta quod scriptum est, duorum vel trium testium stabit omne verbum. Quanto magis in multitudine tatorum sacerdotum, populorum, abbatum, vel monachorum, & scripto & voce contra horum prauitatem quotidie acclamantium. Nos vero diu expectauimus eos per multam patientiam, vt facerēt vvas, sed illi e contrario fecerunt labruscas. Vos ergo non optimū de cætero negligere & differre tales, ne (quod absit) me morata crimina eorum subimitemini irrationabili- ter episcopos ponentes. Ipsi enim, nisi cito corrigantur, iuxta quod beatus Apostolus protestatur, secundum duritiam eorum & cor impœnitens, thesaurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opa eius. Qui corrigendi sunt per temporalem delectationem, & per mendacia atq; figmenta sua, vobis eis assensum prebentibus, æterna perdant præmia, quæ per verā pœnitentiam consequi possunt. Nec hæc quæ predicta sunt, solummodo Athanasio & sequacibus eius irrogamus, sed etiam quod contra regulam egerit, quã nos decreueramus. Quia non decreto communis cõcilij episcoporum recepit sacerdotium, sed sibimet arrogãdo ecclesiam fuit ingressus, & in sedere sedit, cū dudum decretum fuisset, nullum à pauciore numero restitui debere, quem depositum fuisse constaret. Deinde quoniam eius aduentu sit turba commota, plurimiq; seditione sint mortui, & non solum hæc per eum & ppter eum sint peracta, sed etiã quidem à iam dicto Athanasio cæsi, iudicibus dicuntur esse

Labru-
scæua
agrestes.

contraditi. Hæc & alia innumerabilia sunt ab eo suscitq; sequacibus impudenter perperrata, quos excõmunicatos cõmunioni, vt audiuimus, contra regulam in cõtumeliam omnium orientalium sociastis. Præfato itaq; debitæ salutationis officio, ppter beati Petri honorem impense postulamus, vt deinceps ad vestras hinc venientes aures, nō tam facile admitatis. Neq; à nobis excommunicatos vltra velitis excipere, ne canonum transgressores inueniamini, sed magis salua fraterna charitate, erratum hoc in posterū minime patiamini. Et subscriptio. Orantē pro nobis apostolicum vestrum dominus auo custodiat longiore beatissime pater, Amen.

RESCRI

PTVM IVLII PAPAE CONTRA

Orientalēs pro Athanasio &
cæteris.

Milius sanctæ Romanæ & apostolicæ ecclesiæ episcopus, Eusebio, Theogonio, Theodoro, Berintho, & cæteris orientalibus episcopis. Decuerat vos aduersus sanctam Romanam & apostolicam ecclesiam, limare & non ironice loq. Qm̄ & ipse dominus noster Iesus Christus eã deceter allocutus, ait: Tu es, inquit, Petrus, &

super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo clauēs regni cælorum. Habet enim potestatem singulari priuilegio sibi concessam, aperire & claudere ianuas cælestis regni quibus uoluerit. Nam si ei detrahere quæ dñi ore sacrata, atque desuper exaltata est, non timuistis, nec mirum si fratribus irrogare iniurias minime cessatis. Vnde iam silentio non teguntur, quæ vestro concilio turbulento, atque cum potestate decreta sint. Apparet enim quoniam quadam tumultuosa indisciplinatione veritas est oppressa. Vobis quippe non considerantibus quæ placent deo, propter iurgia, quæ contra proximos vestros habetis, uota uestra in euitabilia esse contenditis. Sed erit opus diuina prouidentia, quatenus è contrario à parte deprehensa possint euacuari. Et quicquid illic conuenientes, sine ulla qualibet gratia, odio, aut inimicitiarum causa gessistis, funditus repelli. Quapropter cum omnifertinatione uos omnes ad huius sanctæ sedis reuerentiã uolo concurrere, quatenus gestorum apud uos integritatẽ per uos ipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare uos credo Athanasium, sacræ legis doctorem, non solum à nobis, sed etiã à Nicenâ synodo, uerę fidei cultorem esse comprobatum. Qui defuncto Alexandro mirabili sene, quæ Arrii prostrauerat blasphemias, post quinque menses Niceni concilij, Alexandrinorũ ecclesię suscepit præfulatũ. Aduersus quẽ eiusque sectatores, multa mædacia texerunt, & nudas ualde calunias, quasi ueras accusationes componentes, nobis multorũ maiorũ cum causam, tum caput esse perhibuistis. Et non

Athanasius à Nicenâ synodo uerę fidei cultor comprobatus

solum apud Aegyptum, sed etiam apud Palestinam & Phœnicem, uicinasque gentes scriptis uestris illam perturbationem esse significastis. Qua de re ecclesiasticam sequentes regulam, uos & illos, Romæ regulariter ad iudicium die statuta, non sub angusto temporis spatio, ut excusatio locum non inueniat, literis & apocrypharijs euocauimus. Illique uocatione suscepta ad diem præstitutum uenire. Sed uos ne uestris mædacijs caperemini, uestraque calumnia enudaretur, uenire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti estis, sed etiam uidentes oues pastorem desolatam, lupos pro pastore super eos posuistis. De cœrat ergo, ut ad regularem ueniret uocationem, quæ de his, & de alijs uestris præsumptionibus redderet rationem. Quoniã occurreret ueritas, si falsitas displiceret. Et nullus dubitat, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum cum innocens, ut absoluitur, requirit. Nec suspiciõne caret, qui alium calumnijs obiurgat falsa dixisse, cum ipse ad iudicium ut probet quæ intulit, euocatus uenire distulerit. Vellem enim uos magis ad iam dictã conuenire uocationem, ut coram uniuersali concilio redderet rationem, cur synodum ad statum ecclesiarum, & fratrum in Antiochiã subuertendum, & Niceni magni concilij destructiõnem fecistis, aut cur uobis in consultijs episcopos ad eã conuocastis, ad quã nec maximus Ierosolymitanus uenit, nec nostra interfuit legatio canonibus. Quippe in Nicenâ synodo iubentibus, non debere presententiã Romani pontificis, ullo modo concilia celebrari, nec episcopos dånari. Aut cur in prædictorum loco

co fratrum alios adulteros posuistis, antequam pe-
nes nos aut apocriuarios nostros, eorum causa
canonice esset examinata, sinemque perciperet rectum.
Isti enim, qui ad memoratam regulam venire, voca-
tionem videntes, vos à prædictis subtrahere calūni-
is, multa aduersus vos lachrymabilia, & doloribus
plena referunt. Accusantes vos & dicentes, multa se
importabilia à vobis esse passos. Vos ergo refugien-
tes venire, illosque perseverantes in vera ratione, sus-
cipientes calumnias reclamantes, super quibus & Aegy-
ptiorum episcopi literis nobis missis protestantur
suis falsa esse, quæ contra Athanasium suosque secta-
tores machinantur, cunctaque Arrianorum machi-
nata blasphemis. Talibus nanque figmentis liquet
eos esse inculpabiles, vosque culpabiles. Quia si de ve-
ra consideretis innocentia, nullo modo à iam dicta
vos canonica subtraheretis euocatione. Quæ non
subito, sed spatiosè denuntjata est. Sed omni subdu-
cta apologia, absque tardatione venire, & causas
reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi vobis
& omnibus, qui in Antiochia contra apostolicam
canonicamque regulam nobis inconsultis fueratis.
Arguens vos primum de iniurijs literarum, demum
cur Athanasium, suosque cōsectatores ad vestrum
concilium conuocassetis canonibus semel præcipi-
entibus, nihil extra Romanum decerni pontificem.
Cui hæc & maiora ecclesiarum negotia, tam ab ipso
domino, quam ab omnibus vniuersorum concili-
orum patribus speciali sunt, vt iam dictum est, pri-
uilegio tradita. Vobis ergo refugientibus, & ad con-

cilium toties conuocatis adesse nolentibus, illis quo-
que in sua reclamatione, & iusta ratione persistenti-
bus, vestraque cognoscentes crimina, & illorum
iustam examinantes rationem, omnisque eos Ni-
ceno concilio cooperantes, & nostris apostolicis
iussionibus obtemperantes. Visum est nobis, ac vni-
uerso concilio, vt nos diuinis præceptis, & aposto-
licis monitis informati, qui pro omnium ecclesia-
rum statu impigro vigilare debemus effectu, si quæ
quam reprehensioni vsquam inuenitur obnoxium,
celeri solitudine ab ignorantia imperitia, aut
à præsumptionis vsurpatione reuocemus. His ta-
liter consideratis atque discretis, tanquam omni-
um curam gerentes, propter sedis propriae digni-
tatem, suscepimus eos in orationem, singulisque
cum auctoritate huius sanctæ sedis rebus, proprias
reddidimus ecclesias. Quoniam huic sanctæ sedi pro-
pter priuatorum hominum insidias, ipso domino
instituentem, & sanctis apostolis, eorumque succes-
soribus per singula concilia roborantibus, hoc sem-
per licuit, licebitque domino auxiliante in perpetuum.
Vnde qui scit se alijs esse præpositum, non mole-
ste ferat aliquem sibi esse prælatum, sed ob tempe-
rantiam, quam ab alijs requirit, gratis & ipse repen-
dat. Quapropter increpando, vobis scribo, quia
non recte tractastis viros inculpatos, & à nobis mini-
me examinatos de suis ecclesijs cōmunionem priua-
tos pellentes, & ecclesiasticæ disciplinæ iniuriā irrogantes, cō-
stitutumque Niceni cōcilij minime seruantes, talia in discipli-

nate agere nō formidastis. Idcirco qm̄ dudum venire vocati renuistis, modo ad certum diem, id est, xv. Kalendas Nouembris, vos iterum regulariter literis, missisq; euocamus, vt coram nobis ostendamus nos iustam in eos protulisse sententiam, & decetere non talia esse passuros. Est etem̄ in antiquis ecclesiae statutis decretum, vt qui aliena inuadit, nō exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Vnde & in euangelio scriptum est: Quod si aliquid defraudauit, reddo quadruplum. In lege quoq; cautum est: Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui. Et dicit om̄is populus, Amen. Quare miror vos tam audaces esse, & tam imprudenter egisse, & terminos ac iura beati Petri, apostolorum principis inuasisse. Sui enim, vt paulo superius comprobatum est, iuris erat, vt absq; eius sanctae sedis auctoritate, nullus deberet aut cōcilia celebrare, aut episcopos ad synodum cōuocare, vel damnare eos, aut proprijs pelle re sedibus, aut alios in eorum loco ordinare, quae omnia vos temerare nō timuistis. Quid ergo aliud est talis praesumptio, nisi qd̄ apostolorum, suorumq; successorum decreta transgredi, & maledictionem superius cōprehensam, in lege semel cautam, quam populus vno ore, cōsona q; r̄n̄sione per amen .i. fiat, cōfirmavit, suscipere nō timuistis? Nec nō (vt reor) talibus transgressionum funiculis cōstricti nostrum, ne vestra p̄derentur flagitia, examen declinastis, & ad supradictam vocationem venire distulistis. Sane manifestum est, suum eos cōfiteri crimen, qui toties euocati absq; ineuitabili causa venire distulerint, &

*Maledictus
qui transfert
terminos
proximi.*

purgandi se voluntate nō vtuntur. Nam si de vestris dictis cōsideretis, etiam in faciem p̄bare nō distulistis: Tales insidiatores, spiritu prauidentes sancti patres in Nicæa cōgregati, leges statuerunt, quas nos canones appellamus, ne facile p̄bi ab improbis damnarentur. E quibus nōnullas sententias hic inseri iudicauimus, vt t̄torum patrum auctoritate, nostra roboraretur epistola. Atq; omnes orientales sint reliquarum partium episcopi. Nec audientes in tantā foueam nō incidāt, ne damnatiōem à patribus decretam percipiāt. Sequuntur enim ex praedicto cōcilio Niceno capitula, id est, xviii. xix. xxi. xxii. xxvi. xxvii. xxviii. xxxiii. xli. & .v. vij. & .viii. ac .li. lii. liii. liii. lv. lvij. lviii. lix. lx. lxi. lxij. lxiii. lxvij. Et om̄es episcopi, qui in quibusdam grauioribus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellāt sedem. Atq; ad eam quasi ad matrem cōfugiant, vt ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur, & liberentur. Cuius dispositioni omnes maiores ecclesiasticas causas, & episcoporum iudicia, antiqua p̄porum, eorumq; successorū, atq; canonum auctoritas reseruauit. Quoniam culpatur episcopi, q̄ aliter erga fratres egerint, quā eiusdē sedis papae fieri placuerit. Placuit, vt accusatus vel iudicatus à puincialibus, in aliqua causa episcopus, licet appelleret, & adeat applice sedis pontificē, q̄ aut p̄ se aut p̄ vicarios suos, eius retractari negotiū, p̄curet. Et dum, iterato iudicio pontifex causam agit, nullus alius in eius loco ponatur, aut ordinetur episcopus, Quoniam quanquam comprouincialibus epi-

Nota sta-
tutum.

scopis, accusati coram eisdem pontificis, acta scruta-
ri liceat, non tamen definire inconsulto Romano
pontifice permissum est. Cum beato Petro ap̄lo, nō
ab alio, quā ab ip̄so dictum sit domino: Quæcun-
q; ligaueris super terram, erunt ligata & in cælis. Et
quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cæ-
lis. Si quis putauerit se à metropolitano grauari,
apud primatem diceceleos, aut penes vniuersalis
apostolicæ ecclesiæ papam iudicetur. Accusatores
& accusationes, quas leges seculi nō asciscunt, & nos
vnanimiter submouemus, ne fiat indistricta, p̄bati-
one impietas, cum recta sit iudicij in electione sentē-
tia. Nullus episcopus alterius parochianum præsu-
mat retinere, aut ordinare absq; eius voluntate, vel
iudicare. Salua tamen in omnibus apostolica auto-
ritate. Quia sicut irrita erit eius ordinatio, ita & diu-
dicatio. Quoniam censemus nullam alterius iudicis
nisi sui sentētia teneri. Nam qui eum ordinare non
potuit, nec iudicare vllatenus poterit. Si quis erga
episcopum vel actores ecclesiæ se proprium habere
crediderit negotium, non prius adeat iudices, quā
ad eos recurat, qui charitatis studio vt familiari col-
loquio commoniti ea sanare debeant, quæ in que-
rimoniam deducuntur. Quod si aliter egerit, commu-
nitione priuetur. Nemo pontificum deinceps aliquē
episcopum suis expoliatum rebus, aut à sede pulsū
excommunicare aut iudicare præsumat, quia nō est
priuilegium q̄ spoliari possit iam nudatus. Pari teno-
re decernimus, nō credi accusatori q̄ absente aduer-
sario causam suggerit, atq; vtriusq; partis discussio-

nē, nec accusatores vel testes suscipi, q̄ non sunt ido-
nei. Placuit, vt si accusatus vel dānatus episcopus, ap-
pellauerit Romanum pontificem, id statuēdum qd̄
ip̄e iuste censuerit. Et omnes, qui aduersus patres ar-
mantur, infames esse censemus. Neque eos, qui cum
inimicis morantur, ad accusationem vel ad testimo-
nium recipiendos. Placuit semper in accusatione cle-
ricorum, primo persona, fides, vita, & conuersatio
blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes
actus hominis præcedere debet. Quia dubiu, si fide-
lis est, nec eius omnino esse credendum, qui verita-
tis fidem ignorant, nec rectæ conuersationis vi-
ram ducunt. Quoniam tales, & facile, & indiffe-
renter lacerāt & criminantur recte & pie viuentes.
Ideo suspicio eorum discutienda est primo & corri-
genda. Neq; accusatoribus suspectis, & de inimicorū
domo, p̄deuntibus credendum. Quod non aliæ me-
ropolitane ecclesiæ vel primates sint, nisi illi q̄ pri-
us primates erāt, & post Christi aduentū autoritate
ap̄lica & synodali, primatū habere meruerunt. Reli-
quæ non primates, sed metropoles vocentur. Eorūq;
episcopi non primatum, sed aut metropolitanorū,
aut archiepiscoporum nomine fruūtur. Infames esse
censumus omnes, qui suam aut Christianam præua-
ricātur legem, aut canonicā postponūt autoritatem,
saluo in omnibus Romane ecclesiæ priuilegio. Nullus Metro-
metropolitanus absq; cæterorū oim cōprouincialiu
episcoporum astantia, aliq̄rum ex illis audiat causas, q̄
irritæ erūt, imō & cām in synodo, p̄ facto dabit. Alie-
nis errorib; sociatū, v̄ à sui, p̄positū tramite recedēt,

aut sacris canonibus inobedientem, suscipere non possumus. Nec impetere recte credentes, vel sanctorum patrum sanctionibus obtemperantes permittimus. Peregrina iudicia generali sanctione prohibemus. Quia indignum est ut ab exteris iudicetur, qui prouinciales & à se electos debet habere iudices. Salua apostolicæ ecclesiæ auctoritate, nullus episcopus extra suam prouinciam ad iudicium deuoceatur, sed uocato eo canonice in loco omnibus congruo, tempore synodali, ab omnibus comprouincialibus episcopis audiaur, qui concordem super eum canonicam præferre debent sententiam. Quoniam si hoc minoribus tam clericis quam laicis concessum est, quanto magis de episcopis seruari conuenit. Nam si ipse metropolitanum, aut iudices suspectos habuerit, aut inuenos senserit, apud primates dioceseos, aut apud Romanæ sedis pontifices iudicetur. Nemi nisi de se confesso credi potest super crimen alienum. Quoniam eius atque omnis rei confessio periculosa, & ad mitti aduersus quemlibet non debet. Incerta nemo nunquam pontificum iudicare presumat. Quia quis uera sint, non tamen credenda, nisi quæ manifestè iudicis comprobant, nisi quæ manifesto iudicio conuincunt, nisi quæ iudicio ordine publicentur. Criminationes maiorum natu per alios ne fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni & irreprehensibiles appaerint, & actis docuerint publicis omnium se carere suspicionem atque inimicitiam, & irreprehensibilem fidem atque conuersationem ducere. Et prouincialis synodus retractetur per vicarios urbis Romæ episco-

pi, si ipse decreuerit. Placuit, ut à quibuscunque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est auctoritas maior fuerit prouocatum, audientia non negetur. Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio & uoluntate omnium comprouincialium episcoporum aliquid agere tentauerit, gradus sui periculo subiacebit, & quod egerit, irritum erit & uacuum. Sed quicquid de comprouincialium episcoporum causis, suarumque ecclesiis, & clericorum, atque secularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprouincialium agatur pontificum. Non aliquo dominationis factu, sed humillima & concorditer administratione, sicut dominus ait: Non ueni ministrari, sed ministrare. Et alibi: Qui maior est uestrum, erit minister uester, & reliqua. Similiter & ipsi comprouinciales episcopi cum eius concilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant iuxta sanctorum constituta patrum, & uero animo, uero ore, concorditer sancta glorificetur trinitas in secula. Caueant iudices ecclesiæ, ne absente eo, cuius causa uentilatur, sententiam proferant. Quia irrita erit, & rationem pro actione reddent in synodo. Et ut proditoris calumnia, ne eorum postea uox audiat. Nemo enim debitorum amplius potest cognoscere, quam ille qui iniuriam, eiusque sustinuit nequitiam. Si quis super quibuslibet criminibus clericum pulsandum crediderit in prouincia, in qua ille consistit qui pulsatur, suas exerat exactiones. Nec existimet qui eundem accusat, alibi, aut longius protrahendum ad

Primates

iudicium. Ille vero qui pulsatus fuerit, si iudices suspectos habuerit, liceat appellare. Primates accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant damnationis, quam apostolica freti autoritate, aut reus per seipsum, aut per innocentes & canonicè examinatos regulariter testes conuincatur. Irritam esse iniustam episcoporum damnationem, idcirco à synodo retrahendā, ita vt oppresso ab omnibus in cunctis subueniatur causis. Detractores, qui diuina autoritate eradicandi sunt, & fautores inimicorum, ab episcopali submouemus accusatiōe. Similiter ne summorum quispiam, minorum accusatiōibus impetatur aut dispercat, neq; in re dubia certa datur sententia, nec vllum iudicium, nisi prudenter habitum teneatur. Plura de his ideo hic non inseruimus, ne vacuare vilemve facere prædictam synodū videremur, aut fastidium legentibus audientibusq; proluxa faceret epistola. Si quis autē de his ampliora atq; abundantiora scire voluerit, in sacro nostro sedis ecclesiæ scrinio. Et ea quæ prædiximus, inuenire poterit, verū me dicere, testis est diuinitas. De receptione vero sedis, & sacerdotij atq; honoris, q̄ dixistis Athanasii absq; cōcilij decreto suscipere, nō ita inuenimus, sicut calūniati estis. Sed quorundā episcoporum cōcilio atq; decreto recepit suum, quod iniuste perdidit sacerdotium, ac resedit in sede. Quod cū scripsistis, nō posse eum à pauciore numero episcoporum restitui, quā depositus fuerat, nō ita est. Nec hæc regula orthodoxorum sanctæ ecclesiæ est episcoporum, sed Arrianorum, sociorum videlicet ve-

Detractores eradicandi.

strorum hæc adinuentio, ad perditionem orthodoxorum episcoporum contexta est. Nam vt nobis à veracibus est testibus relatum, quando Antiochiæ p damnatione fidei, & de consubstantialitate probata fuistis cōgregati, odio prædicti Athanasij hæc regulam præulistis, quæ nullas habet vires, nec habere poterit. Quā nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romæ ecclesie legatio interfuit. Canonibus præcipientibus, sine eius autoritate cōcilia fieri non debere, nec vllum ratum est aut erit vnq̄ cōcilium, quod non fultū fuerit eius autoritate. Igit de fuga, super qua Athanasii reprehenditis, nō recte agitis, cum ipse dñs mandatū hoc nobis dederit. Cū persecuti vos fuerint in vnā ciuitatē, fugite in aliam. Et ipse dñs per semetipsum exemplum nobis demonstrauit. Pharisei concilium fecerūt aduersus eum, vt eum occiderēt. Sciens autem Iesus, discessit inde. Et alibi: Tulerunt lapides Iudæi, vt mitterent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo. Et transiens per medium eorum abiuit, & ita discessit. Nec non & discipuli ppter metum Iudæorū recesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco à principe quæsitus gentis, de muro in sporta positus est, & manus quærentis effugit. Et alij q̄ plurimi & innumerabiles sancti, tā in veteri testamēto, q̄ in nouo, fugisse leguntur. Si ergo fugam improperatis fugientibus, erubescite potius psequi, & quiescite insidiari, quiescentq; continuo fugiētes. Nā siue perimatis eos, mors contra vos semp exclamat. Siue rursus exilia supponatis, vbique in vos mali memoriā desti-

Paulus est fugit Damasci.

nare noscitur, & illi patiendo sibi proficiunt. Vnde & dñs ait: Nolite timere eos q̄ occidunt corpus, animā autē nō possunt occidere. Sed potius eū timete, q̄ potest corp⁹ & animā perdere in gehennā. Multos em̄ cognouimus pessimis machinatiōibus iniuste depositos. Ideo summo pe mihi, cui vice ap̄orum principis vniuersalis ecclesie cura cōmissa est prouidendū, auxiliante ipso summo apostolo, ne deinceps talia fi-
ant. Nempe huic sanctæ sedi præfata priuilegia ideo specialit̄ sunt concessa, de congregandis concilijs, tā de iudicijs ac restitutiōibus episcoporum, q̄ de summis ecclesiarū negotijs, vt ab ea om̄es oppressi auxiliū, & iniuste dānati restitutionē sumant, & talia ab improbis, ne præsumant absq; vltione, nec exercent absq; sua dānatione. Non ergo recte egistis, q̄d prædictos fratres calūniari estis, dicente dño: Non facies calūniā proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non recte egistis q̄d nobis incōsultis conciliū celebrastis, eosq; ad conciliū vocastis, & dānare præsumpsistis. Canonibus, vt præmissum est, iubentibus nihil ex his absq; huius sancte sedis autoritate fieri debere. Non recte egistis, quod regulariter a nobis ad cōcilium vocari distulistis. Non recte egistis, q̄ de his rationē reddere, vt vestra erga eos aut probaretur recta sententia, aut improbaretur non venistis. Nec rationalē mandastis causam, propter quam hæc renuistis. His ergo omnibus perpenſis, manifestum est vos reos existere, & illos innocentes remanere, & vos recte excommunicatos, illosq; iustos liberari. Noluit nāq; dominus tā leuiter suos tractari ministros, sicut facitis, aut

a vobis damnari, sed sicut memoratū est, ab hac sancta sede, cui commissi sunt, aut suo reseruati iudicio, ait em̄: Qui vos contristabit, me contristabit. Qui fecerit vobis iniuriā, recipiet id q̄d inique gessit. Et quāra pœna expectet eos, qui dñi scandalizant discipulos, euāgelium sufficienter exponit, vbi de scandalizantibus discipulos loquitur. Nā quod a vobis non sine damnādi, sed aut hac sancta, vt præfatū est, sede, aut sibi reseruandi, ipse manifeste dat exemplū, qm̄ peccātes sacerdotes, quorum locum modo in sancta ecclesia episcopi tenent, non per aliū, sed per semetipsum vendentes & ementes eiecit de templo, & mensas nūmulariorū primo euertit flagello, & eiecit de tēplo. Et ipse alibi ait: Dñs stetit in synagoga deorū, in medio autē deos discernit. Et reliqua talia hisq; similia. Et alibi idem ipse ait: Nolite iudicare, vt non iudicemini. Nolite condemnare, vt non condemnemini. In quo em̄ iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Quapropter non tā temere, vt vos facitis, quisq; suā præsumat euomere iniquitatem, sed iudicantem oportet cuncta rimari, & ordinem reip̄ plena inquisitione discutere. Nec de illis quæ inconcessa sunt, vllō modo iudicium præsumere, interrogandi ac proponēdi audiendiq; patientia præbita ab eo, vt ibi actio partium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obuiare, quā illi peractis omnibus iam nihil amplius habuerint in quæstione q̄d proponant. Nec oportet quenquā iudicari aut dānari, anteq̄ suos accusatores præſentes habeat, locumq; defendendi accipiat spatiosum ad ablucenda crimina. Simile in

*Statuta sy-
nodica.*

tam fata synodo statutum est, vt vltra prouincię ter-
minos accusandi licentia non progrediatur, nisi ad
hanc apostolicam fuerit sedem prouocatum. Ad
quam omnes qui voluerint, libere & absque vlllo im-
pedimento in quibusdam agendis confluere debēt.
Similiter in præfixa synodo est decretum, ne susce-
pti, infames, vel criminosi, aut gratiosi, aut calumnia-
tores, vel affines, aut scelerari, aut facile litigantes sus-
cipiantur accusatores, sed tales qui omni careant sus-
pensione. Quia columnas suas dominus firmiter sta-
re voluit, nec à quibuscunque agitari. Similiter fata
statuit synodus, vt nullum sententia non à suo iudi-
ce dicta constringat. Iudices autem alij esse non de-
bent, nisi quos ipse qui impetitur, elegerit, aut q̄s suo
cōsensu hæc sancta sedes, aut eius primates, au-
toritate huius sanctę sedis delegauerint. In his autē
& alijs, quæ tã in hac sancta sede, quã & ab aposto-
lis eorumq; successoribus sunt statuta, nihil præfatis
episcopis cōcessistis, sed vim eis inferentes, iniusteq;
vt superius cōmemoratum est, eos damnātes, aliq̄s
abentes expulistis, quod omni Christianę religio-
ni est inimicū. In q̄bus apparet q̄ nec dño sua serua-
stis iura, nec huic sanctę marri & ap̄licę ecclesię, quę
vt præscriptum est, suo iudicio, aut huic sedi v oluit re-
seruari, ne à vā prauis, sicut estis, hoĩbus damnaren-
tur aut eiicerent. In his omnibus vos stultos & præ-
uaricatores euangeliorum & canonum esse, nulli sa-
ne sapientum est absconditum. Nec his cōtenti estis
in vestra prauaricatione, sed etiã prius expulsos eos
& suis expoliatos rebus, vocastis atq; damnastis, cū

*Nicenu
tribuit ec-
clesiæ Ro-
mane.*

nullus regulariter damnandus nisi fuerit restitutus.
& ita omnia eilegibus sint integerrime restituta. Est
namq; in saepe iam dicta sancta synodo ab omnibus
vnanimiter decretum, & autoritate apostolica robo-
ratum, vt si quis episcoporum suis fuerit rebus expo-
liatus, & in accusatione pulsatus, ordinatione ponti-
ficum oportet & decet sanctum propositum prima
fronte certare. Vt omnia quę per suggestiones inimi-
corum suorum amiserat, legaliter primo potestati
eius ab honorabili consilio redintegantur, & præ-
sul regulariter prius statui pristino reddatur, & ipse
depositis ordinatisq; rebus suis, tunc ad tempus ve-
niat ad causam. Et si ita iuste videretur, accusantiũ pro-
positionibus respōdeat. Quare ergo transgressi estis
terminos patrum, iudicantes & damnantes eos, q̄s
non debuistis? Quare iudicastis eos, quos non regu-
lariter approbastis, quod in Regnorum libro scri-
ptũ est: Non quomodo videt deus, quia homo vi-
det in facie, deus autem in corde videt. Et in Paralip-
pomenis: Omnia corda scrutatur deus, & omnē co-
gitationem nouit. Et alibi scriptum est: Non potest
humano condēnari examine, quę deus suo referuat
iudicio. Hęc oĩa summopere præcauenda sunt, nec
accusatio episcoporum facile est recipienda, dicente do-
mino: Non suscipias vocē mendaciĩ. Et Apostolus
inquit: Aduersus presbyterum inscriptionem non
recipiendã absq; duobus vel tribus idoneis testibus.
Si hæc de presbyteris vel ceteris fidelibus sunt præca-
uenda, quanto de episcopis, quibus cognitis, magis
vos dominari velle manifestum est, quã conflu-

lere funeribus, aut sustentare eos. Quia honor inflat ad superbiam & quod prouisum est ad concordiam, tendit ad noxam. Decuerat namque vos iuxta prefas regulas, si aliquid egissent contra suum ordinem mandare nobis, & expectare quid ad vestra consulta rescriberemus, intantum ut si etiam quicquam graue intolerandumque commississent, nostra expectanda censura, & nihil prius aut aliud decernere, quam quod nobis placere cognouissetis, ita ut a regulis praestitutis, nulla aut negligentia, aut praesumptione recederetis. Cesset huiusmodi pressa autoritate praesumptio, vitentur huiusmodi nocumenta, quia nequaquam talia patienter ferre possumus machinamenta. Quoniam conuenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. Merito namque nos causa respicit, si silentio faueamus errori. Est insuper in praedicta sancta Nicena synodo statutum, ut nemo anathema in nostra suscipiatur accusatione. Nec illi, qui nos in sua noluit recipere querela vel accusatione. Cum nos super illos sciamus a domino constitutos, non illos super nos. Et sicut maior non potest a minore iudicari, nec ita colligari, quia est omne quod magnum est. Portemus onera omnium, qui grauentur. Quinimo haec portat in nobis beatus apostolus Petrus, cuius vice fungimur legatione, & cuius regula infirmamur, quatenus eius susti auxilio, ab omnibus nunc & in perpetuo tueamur aduersis. Data Ca
lend. Nouembris Feliciano & Maximiano uiris clarissimis consulibus.

INCIPIUNT

DECRETA LIBERII PAPAE.

Epistola Athanasij & Aegyptiorum episcoporum ad eundem papam de oppressionibus Arrianorum.

OMINO BEATISSIMO et honorabili sancto patri Liberio papae, Athanasius & uersi Aegyptiorum episcopi, in unum synodice apud Alexandriam congregati. Vestra beatissimae paternitatis iura penes deum sint manifestra, dum praedicati

onibus scilicet Apostolicis, & doctrinis verae fidei cultura uniuersa repleta sit terra. Per diuinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruente admonitione exhortatoria, superaedificata orthodoxa Christi ecclesia, Apostolica institutione fundata, et a fidelibus patribus firmissime roborata. Ad quam omnes beatissimi apostoli, pari honoris & praestitis consortio praediti, populorum agmina conuerrentes, pie sancteque de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam homines diuinae praedestinationis gratia praescitos, salutaribus praecipis ac monitis per-

duxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra fraternitas honoranda sequens merita, & perfectius implens exempla, ecclesiam dei morum probitate & actuum sanctitate condecorat, & fide sacra, Christianisq; moribus ingens, quæ fieri deo placita præcipit, studijs pontificalibus indefinenter operatur & perficit, seruans legis diuinæ mandata. Quia non legis auditores iusti sunt apud deum, sicut narrat Apostolus, sed factores legis iustificabuntur. Nos enim hæc meditari cupientes, & ea quæ à sancta sede vestra, apostolorum eorūque successorum prædicatione suscepimus, atque quæ in Nicæna synodo roborata cognouimus prædicare, & Arianorum blasphemias, atque aliorum hæreticorū repellere. Qui quotidie ab his persequimur, & damnationi tradimur, atque morti destinamur. Quare precamur, in vestris exhortationibus tam per vos, quam & apocryphios vestros adiuemur. Ne dum illi crescunt, & nos minui mur, vera fides destruat, & eorum hæresis ultra fidem nostram crescat. Quoniam timeo, ut postquam abundauerit iniquitas, refrigescat charitas multorum. Pro qua re multa vestræ sacræ doctrinæ, tam apud deum, quam apud cunctos fideles, merces & laus reposita est, si vestra resercentur auctoritate. Nostram enim fidem, quam à sanctis patribus accepimus & tenemus, atque docemus, subterferimus. Ut si aliquis vobis aliter nos credere, aut docere, aut accusando, aut missitando retulerit, vel detrahendo scriptis man-

clauerit, per hanc manifeste nosita credere & docere agnoscat. Credimus namque in vnum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, nec non & inuisibilium conditorem. Et in vnum dominum nostrum IESVM CHRISTVM filium dei natum ex patre vnigenium, hoc est, ex substantia patris. Deum ex deo, lumen de lumine, deum verum ex deo vero, natum non creatum, hominison, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ. Per quæ omnia facta sunt, cælestia & terrestria. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis. Et incarnatus est, & homo factus. Passus est, & resurrexit tertia die. Ascendit in cælum, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat tempus quando non erat. Et priusquam nasceretur non erat. Et quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia, dicunt esse conuertibilem, atque mutabilem filium dei. Hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Hanc venerabilem fidem, trecenti quidem decem & octo & cognouerunt & amplexi sunt, & consonantes & vnanimes scriptis exclamauerunt. Sed modo quoniam contra hæc ex nostris talia exurgunt, qualia non debent, venite & vos dilectissimi fratres cum deo, & descendamus ad visitationem, id est, inquisitionem sermonum eorū, & cōfundamus per approbationem verissimam, ibidem linguas eorū eleuatas cō-

*Symbolū
fidei
Athanasij*

tra scientiam vni geniti filij dei, iniquitatē in altitudinem humanitatis eius loquentes: Disrumpamus vincula eorum per gladium spiritualem, quod est verbum dei, & percipiamus à nobis iugum ipsorum, per expugnationem profani sensus illorum. Tunc etiam ipse quod dominus iridebit eos & subsannabit, & tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos secundum beatum Ieremiam, dicens: Falso prophetæ isti vaticinatur in nomine meo. Non enim misi eos, & non præcepi eis, neque loquutus sum ad eos, visi onem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam & seductionem cordis sui, prophetant vobis. Ideo hæc dicit dominus. De prophetis qui prophetant in nomine meo mendacium, erunt, piecti in vicijs Ierusalem, & conculcatio omnium pie confitentium me, & non erit qui sepeliat eos. Nemo enim abscondere potest quibusdam subreptionibus commendatitijs, sicut nec folijs fici, antiquus transgressor præcepti Adami poruit, qui per propriam linguam inuerecunde nudatur. Laqueus enim fortis viro labia eius & captus proprijs sermonibus, & opera manuum eius, retributio autem laborum eius dabitur ei, & impietatis reprehensio. Arguam te, inquit, & statuam contra faciem tuam, existimasti inique, quod essem tibi similis. Propterea, sicut dicit dominus ad Gedeon: Deponamus eos ad aquam veræ discretionis, & probemus eos ibi regulari examinatione in id ipsum pronos corruentes, per ostensionem prauis intellectus eorum, vtrum ne sint apud se sapientes diuini verbi scientiam ignorantes, Quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.

Gladus
spiritualis
verbum dei

& mutauerunt gloriam catholicæ ecclesiæ, propria nouitate, siue per ea quæ illicite in eius defensione gestata sunt, hæreticam turbulentiam introducentes, illud comperenter ad nos retinentes, quod bene ad Iesum filium Sirachi dictum est: Visque ad mortem certa pro veritate, & dominus pugnabit pro te. Huius rei gratia vniuersalis vobis à Christo Iesu commissa est ecclesia, vt pro omnibus laboretis, & cunctis operem ferre non negligatis. Quia dum fortis armatus custodit arrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Ideoque tanta urgente necessitate, summo opere comprimite vestra summa autoritate infestos, releuate oppressos, vt absque graui, domino opitulante, difficultate ipsi gratanter omni tempore sacrificare mereamur illæsi. Et subscriptio. Aeterna te seruet diuinitas, per multos annos sanctissime patrum pater, Amen.

RESCRIPTVM LIBERII PA

pa ad eosdem.

Dilectissimo filio Athanasio, & omnibus in vnum congregatis, & de trinitatis fide recte sentientibus Aegyptiorum episcopis, Liberius papa, Olim & ab initio tantam percepimus à beato Petro apostolorum principe fiduciam, vt habeamus autoritatem, pro vniuersali ecclesia ad rectam defendendam fidem, quatenus nulli liceat statum sanctæ ecclesiæ, & commovere ad læsionem recte credentium, absque sui periculo honoris. Epistolam siquidem vestram nobisque directam, ante nos recitari fecimus,

Alijs
comouere

tribulationes & persecutiones, quas pro recta fide patimini, intelleximus. Super quibus & nos vna vobiscum condolemus, & laborare pro vobis, vt pater pro filijs, parati sumus. Fidem vero Niceni concilij in eadem epistola rectam reperimus, super qua & deo gratias haberrimas reulimus. Pro qua non solum modo persecutiones & passiones sustinere vobiscum parati sumus, sed etiam si necesse fuerit, mori pro CHRISTI nomine, in quantum nostra finit fragilitas, non respicimus. Igitur prædictum sanctum, vt legimus, concilium definiuit Nicenum, aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, vel componere, aut sapere, vel docere aliter, nec quicquam in fide sentire aut proferre, quod his patrum regulis possit obuiare. Qui autem præsumperit aliam fidem componere, aut proferre, vel docere aut tradere aliud symbolum, ad viam veritatis conuertere desiderantibus de quacunque hæresi, vel ex Iudæis aut paganis Christianos se fieri volentibus, hi si episcopi fuerint aut clerici, alienatos quidem episcopos ab episcopatu, clericos à clero. Si vero monachi, aut laici fuerint, anathemate feriri. Protestatur enim beatus Apostolus, dicens: Si quis certat, non coronatur, nisi legitime certauerit. Et iterum dominus ait: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Videlicet certaminibus sacris propositis nobis, pro defensione catholice ecclesie, magna que salute ex hoc sperata ab omnium bonorum datore deo, non deficiant manus nostre dilectissimi fratres per occasionem cuiuslibet desidia dissolutæ, sed

fratres efficiamur per gratiam domini, atque virtutem potentie eius, quoniam perfecit pedes nostros tanquam ceruorum, & super excelsa firmitus statuit. Per intellectum summæ eius humanitatis propter nostram salutem, maxime tamen habentes impossitam sanctorum testium nubem. Deponentes ergo omne pondus, & circumstantem aduersariorum non uitatem, per patientiam curramus aspicientes in aurorem fidei, & consummatorem IESVM, qui proposito nobis propter eum negotio. Spiritum suæ veritatis condonet loquentem in nobis, atque perhibentem magnalia fidei, per doctrinam sanctorum patrum, quos aduersarij calumniantur quotidie. In prophetis nanque habetur: Propter Sion non rabebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egredietur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Profecto catholica ecclesia, que vera consistit Sion, & ciuitas CHRISTI celorum

*Ecclesia
catholica
Sion.*

regis, per annorum spatia expugnata ab aduersarijs, qui neque deum timent, neque hominem reuerentur, sed in cassum perducentibus pijs & canonicis de hoc verbo doctrinas, dum à diuersis tantisq; scripto, & sine scripto contestationibus initiati fuissent, corrigere propriam & sepelire hæresim. Sicuti & per anteriorem cognitionem luculentius demonstratum est, tam per libellos, quam per suggestiones reuerendissimorum sacerdotum, & venerabilium abbatum, Apostolo protestante nobis, vt hominem hæreticum, post primam & secundam correptionem, euitare debemus, Sciens, quia sub-

versus est huiusmodi, & deliquit, proprio iudicio condemnatus. Nullo modo oportet nos deinceps tacere aut quiescere, ne quoquo modo iniqui iudicemur odibilem deo + patrem amplectentes. *Quoniam scriptum est: Zelauit in peccatoribus pacem peccatorum videns. Et dicatur etiam de nobis, Sacerdotes mei contempserunt meam legem, & polluerunt sanctuaria mea, inter sanctum & profanum non habere distantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, sed consurgere nos conuenit cum deo, consistere prompte, induentes arma spiritus aduersus malignantes contra fidem eius, ut approbemus spiritus sapientiae, id est, verba eorum, si ex deo sunt. Scriptum est enim in Ieremia: Probatores dedit in populo meo robustum, & scies & probabis veram eorum. Multa namque nobis necessaria est vigilantia, & tanta diuinæ sapientiae rimatio, quæ occulta tenebrarum reuelat ad requisitionem huiusmodi rei, & scrutationem quæ later quodammodo & absconditur, vixque comprehenditur dolosa existens malitia, pro eo quod sibi pietatem callide blandiatur, ut valeat scrutationum mentem latere. Quod vtrique sciens beatus Apollus ait: Nam huiusmodi pseudoapostoli, & operarii subdoli, transfigurant se in apostolos Christi. Sed non mirum, quoniam & ipse satanas transfiguratur se, velut angelus lucis. Et ideo non mirum si non ministri eius transfigurantur, veluti ministri iustitiæ, quoniam finis secundum opera eorum. Sed & dominus in hoc prænunciens nos, ait: Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimento ouium, intrinsecus autem sunt*

*Angelus
satanae
transfigu-
rat se in
angelum
lucis.*

lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Ergo in idipsum ex toto corde ferentes ante omnia super tali quaestione deprecationem, & dicentes cum David: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Lucerna enim pedibus meis, quoniam ipsum domine, & lumen semitis meis, quoniam ipse est, sicut ait beatus DANIEL propheta: Sapientia & fortitudo dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Quia sapientiam, inquit, & fortitudinem dedisti mihi, & ostendisti mihi quæ rogauit te. Cum opera diuina vniuscuiusque personæ descripta, eorum qui pro nouitatis commento accusati de venerabili nostro seruo obsecundantibus, & nobis ordinabiliter offerentibus, solertius intendamus, ita ut qui hæc præsumpserint præuaricati, primum quidem subiaceant iudicio terribili omnipotentis dei, deinde autem qualemcunque regalem indignationem reuereantur. Per quam siquidem episcopi, aut clerici fuerint, à sui sacerdotij, siue à sui clerici ordine modis omnibus excidant. Sin autem monachi sunt, segregentur, & alieni sint à suis locis. Sin autem dignitatem, aut cingulum, aut militiam habeant, nudentur eis. Quod si priuati siquidem nobiles constituent, suarum substantiarum præscriptionem pariantur. Sin autem ignobiles constituent, non solum in corpore verberantur, sed exilio perpetuo castigantur, ut omnes timore dei compressi, & comminata eis digna supplicia reuerentes, immobilem & sine

turbatione pacem sanctarum dei ecclesiarum custodiant. Data. viij. Calend. Iunij. Aesclepio & Deodato venerabilibus. CC. Explicir. Gloria Christo Iesu domino nostro. Pax vobis. Amen.

EPISTOLA AEGYPTIORVM PONTIFICUM ad eundem de infestationibus Arrianorum.

DOMINO ter beatissimo & honorabili sancto patri Felici sanctae sedis apostolicae urbis Romae papae Athanasius, & uniuersi Aegyptiorum, Thebaidorum, & Libyorum episcopi, in sancta Alexandria synodo gratia dei congregati. Vestro sancto suggerimus apostolatus, ut nostri more solito sollicitudinem gerere dignemini, iuxta vestram prudentissimam sapientiam, quae omnibus luce clarius manifesta est: quia apostolicis vestra beatitudo visceribus commota, super tribulatione nostra, nos omnes hortata est ad tuitionem catholicae & apostolicae ecclesiae, in vnum conuenire, & de nostra canonice oppressione, & unanimiter tractare, dum constat nos vna cum beato Paulo Apostolo eadem compassibiliter dicere: Quis infirmatur, & ego non infirmor: Quis scandalizatur, & ego non vror? Satagentes, ne aliqua de his, quae vobis creditae sunt rationabilibus ouibus, a bestiis capia-

mur. Ideo pater beatissime, quia semper antecessores nostri, & nos a vestra apostolica sancta sede auxilium hausimus, & nostri vos habere curam nouimus, praefatam apostolicam & summam expetimus, iuxta canonum decreta, sedem, ut inde auxilium capiamus. Unde praedecessores nostri ordinationes & dogmata atque subleuationes + texerunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus, ut eius huiusmodi nutriamur, quoniam non potest mater obliuisci infantem suum: Sic & vos nolite obliuisci nos vobis commissos. Quoniam non leuibus nos inimici nostri implicuerunt, & quondam facere moluntur afflictionibus. Et apprehendere, ac feris nos constringi minantur, nisi eorum consentiamus erroribus, quod nequaquam vobis inconsultis agere praesumimus, canonibus quippe iubentibus absque Romano pontifice, nos de maioribus causis nihil debere decernere. Ideoque ad propositum recurrentes, & ad brauium properantes, vestrae apostolicae sedis imploramus auxilium. Quia, ut credimus, non despexit deus preces cum lachrymis sibi oblatas seruatorum suorum, sed ob id vos praedecessoresque vestros, apostolicos videlicet praesules, in summitatis arce constituit, omniumque ecclesiarum curam habere praecipit, ut nobis succurratis, nosque tuentes, quibus omne episcoporum iudicium est commissum, liberare ab hostibus nostris non negligatis. Nam sci mus in Nicena magna synodo trecentorum decem & octo episcoporum, ab oibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia con-

*Alias
traxerunt
uel tenuerunt.*

cilia celebrari, nec episcopos dānare licet, hæc & synodica capitula alia cōplura pernecessaria, ab hereticis, qui nos quotidie infestāt & perdere nituntur, vt facilius nos capere possint, sint incensa, nobisq; sublata. Quade re hac inuenta occasione, indifferenter omni canonica & apostolica postposita autoritate, nos viā proprijs vobis incōsultis, illicite expellūt sedibus, ouesq; nobis à Christo dño apostolica commissas gratia inuadunt, gradibus priuant. Et quod pessimum est, & omnibus Christianis legibus inimicum, interficere decertāt. Vos ergo vt semper vestre sedi sanctę consuetudo fuit, periclitantibus subuenite, oppressos roborate, tribulantibus manum porrigite, raliatq; prohibete, & leges imponite, vt aplica doctrina, quę in deo est, cito ad victorum iudiciū perducere valeat nostrum, nosq; apostolorum principe suffragante Petro, ab imminenti periculis liberare. Nouimus namq; iam fara Nicena synodo generaliter esse decretum, vt nullus passim vageq; episcopos, aut præsumptiue lacerare aut accusare, & q; nō sunt rectę fidei vel bonę vitę, vel clarę conuersationis, infamare præsumat. Sed prius si erga episcopos vel autores ecclesię quisquam causam habuerit, eos cum charitate mansuete conueniat, vt ab eis vultus vnde agitur, recte sanetur. Aut ipse, si secus egerit, accusator excommunicetur. Quod si ab eis nihil recte valuerit percipere, tunc primo summos adeat primates, & ipsi tempore congruo canonicè eos cōuocare debebunt. Qui si aut suis rebus expoliati, aut à proprijs sedibus eiecti, aut exiliati, vel oppressi, aut

inique tractati fuerint, primo eruantur, & canonicè restituantur, atq; omnia sibi sublata integerrime eis legibus reddantur. Quoniam priusquam hæc fiant, vt in prædicto constitutum est concilio, nec canonicè conuocari, nec distringi à quocunq; possunt. Quoniam nec seculi leges hæc fieri permittunt, quāto minus ecclesiasticę. Similiter & à supradictis patribus est definitum consonanter, vt si quisquā episcopos, aut metropolitanum, aut comprouinciales, vel iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanā interpellent sedem, cui ab ipso domino potestas ligandi ac absoluēdi, speciali ē priuilegio sup alios cōcessa. Ipsa enim firmamētum à deo fixum, & immobile præsepe, quoniam ipsam formam vniuersorum titulorum lucidissimam dominus Iesus Christus veram apostolicam constituit sedem. Ipsa est enim sacer vertex, in quo omnes vertuntur, suscipiuntur, leuantur, & sicut in Christo Christiani, & in Petro in Christo renouantur ecclesię. Tu es enim, sicut diuinum veraciter testatur eloquium, Petrus, & sup fundamentum tuum ecclesię columna, id est, Christi, q; ecclesiam sustinere & proprijs humeris portare debes, sunt confirmati. Tibiq; clauis regni celorū commisit, atque ligare & soluere potestatiue, quę in terra & quę in cælis sunt, promulgauit. Tu prophana rum hæresium & impetitorum atque omnium infestium depositor, & princeps, & doctor, caputque omnium orthodoxę doctrinę & immaculatę fidei existis. Igitur ne despicias patrum tuorum pater pietatem, bonamq; intentionem. Et sicut illi patres,

*Hic multū
tribuit ec
clesiæ Ro
manæ.*

& prædecessores nostros à multis liberauerunt oppressionibus & angustijs, ita nos liberare digneris. Nam fuit semper vestrae sanctæ & apostolicæ fedi licentia, iniuste damnatos vel excommunicatos, potestatiue sua autoritate restituere, & sua eis omnia reddere, & illos qui eos condemnauerunt, aut excommunicauerunt, apostolico punire priuilegio. Sicut etiam nostris & antecessoribus cognouimus actum temporib⁹. Porro & ipsi primates, qui episcoporum & summorum ecclesiasticorum causas suscipere debent, in præfixa Nicena synodo sunt dinumerati, ne in posterũ ex hoc contentio oriret. O sanctissime pater patrum, absconde blasphemias & iactantiam vaniloquorum, & insidiantium infestatiões, nos & fratres nostros opprimentium, atque perdere uolentium, qui ad uos quasi ad caput cõfugimus, ut uestro suffulti auxilio liberemur, & uobis nobisq; Christi commissas oues à luporum ore, domino administrante, antequam deglutiantur, rapiamus. Nec em̄ fas est supplicum apostolicæ sedis scripto, aut sine scripto preces oblatas despiciere, sed ut concedet, & priuilegium uestræ sedis est, & nos, & illi canoniciter conuocemur, & ante uos de nostris obiectionibus canonicè cum omni probitate concertemus. Sicut prædecessores nostri penes uestros fecerunt antecessores, & sicut canonica in prædicta sancta synodo docent constituta, & ueluti paleati uerbi per uentilabrum canonicæ examinationis, plenam purgationem in communi consistentes auditorio, de maturis & nutrientibus catholicæ ecclesiæ dogma-

tibus, quæ confirmant cor hominis, participationem paternarum consequamur institutionum. Antiquis enim regulis sanctum est, ut quicquid, quamuis in remotis aut in longinquis positis prouincijs, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius tractandum uel accipiendum esset, quam ad notitiam almæ sedis uestræ fuisset pronũtiatio facta, qua infirmaretur, aut firmaretur. Inde q; sumerent normam, unde ecclesiæ sumpserẽ exordium prædicationis, ne passim ab insidiatoribus columnæ euerterentur ecclesiæ. Certum est enim eidem sanctæ sedi uestræ in honorem beatissimi Petri, patrum decreta peculiarem decreuisse reuerentiam dei, pro rebus inquirendis atque determinandis, quas solícite decet, iusteq; ab ipso præsulum examinare uertice apostolico, cuius solícitudo semper fuit & est, tam mala damnare, quam probare laudanda. Quoniam humillimum uestro apostolico culmini persoluentes obsequium, ut ipse dominus præcepit, & sanctorum decreta patrum statuerunt, cum lachrymis suggerimus, quod sine gemitu cordis reticere non ualemus. Nam intantum à persecutoribus sanctæ dei ecclesiæ, nrisq; inimicis persequimur, ut magis nos uinere, q̄ mori nesciamus. Unde pro omnibus fatemur, intantum cor esse nrm uulneratũ, ut propheticũ illud præceptũ exoptemus, dicentes: Quis dabit capiti meo aquã, aut oculis nostris fontem lachrymarũ, ut sedentes ploremus die ac nocte? Ecce em̄ oues, quæ nimis infestantur, atq; à præ-

uis amoueri hominibus impelluntur. Christianorū vero voces ac gemitus episcoporū longe lateq; resonant, nouitates insurgunt, calumniæ crescunt, persecutio grassatur, perditio fit populorum. Vestrum ē nobis manū porrigere, vobis em̄ commissi sumus, vestrum est nos defendere atq; liberare, nostrūq; est à vobis auxilium expetere, & vestris parere iussionibus. Pro nimio ergo dolore atq; gemitu omnīū, que nos infestant, necessario recordari, vobisq; significare nequimus. Ideo alium vestrum exoramus apostolatum, vt super his legem quæ in memorata Niceana synodo est promulgata, quis prædictorum insidiatorum, & aliorum malorum hominum, quo faucibus episcopos dei ministros valeant illaqueare, est suffocata, reparateis, & quæ necessaria fore cognoscitis, vestræ sanctæ sedis autoritate nos cunctosq; fratres informetis, vt malorum insidias hominum vr̄a fulti autoritate illæsi, dño opitulante euadere valeamus, quia insidias luporum præuidere, non ouium, sed pastorum est. Scimus enim qd id semper vestræ sedis præsules, primo Apostoli, deinde successores eorum fecerunt. Vos vniuersalis ecclesiæ, & maxime episcoporum, qui oculi domini propter contemplationem & speculationem vocantur, curam gerere, ac de reuelatione & lege nostra assidue cogitare debetis, sicut scriptum est: Beatus q; meditatur in lege domini die ac nocte. Quæ meditatio, non lectione per figuram literarum tantum conspecta, sed huberāte in vobis Christi gratia in vestra cognoscitur conscientia immobilis insita, & nullatenus de vestro corde

recedente lege Christi dei sacrosancta, sicut in psalmis dicit Propheta: Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium, lex dei eius in corde ipsius, nō aramento, sed spiritu dei viui vestris in arcanis conscripta, neq; in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, sicut beatissimi Ap̄li Pauli ad Corinthios missa nos docet ep̄la. Quibus præmissis significamus deo placitæ fraternitati vestræ, die septimo Kalendarum Augustarum in dictione quartæ, nostram humilitatem diuina gratia, suo vt præcepit munere praueniente, vestris sanctis ac deo dignis precibus, in sancta Romana ecclesia pontificalis honoris accepisse consecrationem & stolam, vt in q̄ dignitatis fastigio deo omnipotente altissimo regamur, & à malis omnibus liberemur. Vt non sacerdotale nomen tantum, sed Christi domini nostri dei, p̄tegente auxilio & merito habeamus, vestris sanctis ac deo acceptabilibus nos cōmendātes orationibus, poscimus quatenus & vestris deprecationibus p̄ nobis ad deum effusis muniti & eruditionibus bonis instructi, digni efficiamur cum omnino bis populo Christiano cōmisso illæsi, p̄tegi velamento diuino. Ad salutatiōem ergo vestræ sanctæ & honorandæ fraternitatis, vice nostra, Benedictum humilem nostrum fratrem vestrum episcopum, & Alexandrum presbyterum, Crispinum q̄q; diaconum, vestros famulos destinauimus. Propter q̄s postulamus celerius nobis à vestra beatitudine p̄solui, vt vestris cohortationibus roborati, vestris regulis inimicis videlicet cōpressis informati, ad pprias prudenter cō-

solati valeamus ecclesias ante hyemem dño propi-
tio remeare. Vestrum est quippe, pater sanctissime,
canonica districtiōe solcite ecclesiasticæ regulæ ad-
uersantibus, & fratrum insidiatoribus obuiare. Nec
permittere nouiter dici, qđ patrum venerabilium
auctoritas omnino non censuit. Nos em̄ humiles
corde, sapientes adiuuāte domino vno vinculo cha-
ritatis vobiscum sumus cōstricti, veram fidem, ac re-
ligionem catholicam in omnibus fortiter defensan-
tes. Studio sius itaq; a catholicis, improbis probe resi-
stere nitendum est, ne torpentes, desidia oppressi, cul-
pæ raciturnitatis teneamur obnoxij, & quasi fauo-
rem impendētes iudicemur. Vnde & dictum est, Ne
gligere cum possis deturbare puerfos, nihil aliud est
quam fouere. Nec caret scrupulo satiētatis occultæ,
q̄ manifesto facinori desinit obuiare. Manifesta est
doctor sanctissime venenosa serpentum sine simpli-
citate astutia, dum manifesta est dolosa inimicorū
fallacia. Succurrite quæsum⁹ oppressis, liberate nos
de manu persequentium, vt cum beato Iob cāretis:
Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ
cōsolatus sum. Iustitia indutus sum, & vestiui me si-
cut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus
fui cæco, & pes claudō. Pater eram pauperum, cau-
samq; quam nesciebam, diligentissime inuestigabam.
Conterebam molas iniqui, & de dentibus eorum
auferebam prædam, & reliqua. Nos enim quos tua
maxima expectat cura, id est, episcopi omnes, præ-
cipue tuum debemus mereri iudicium, & non ab
alijs deuorari. Merito ergo nos sacerdotes domini

Iob. 29

causa respicit, si silentio faueamus errori. Siquidem
corripantur huiusmodi, nec sit liberum eis pro vo-
luntate habere iudicium, desinatque nouitas incel-
sere vetustatem, desinat ecclesiarum quietem inqui-
etudo turbare. Nam omnes metropolitani, vel reli-
qui episcopi, sua odia aut vindictas in reliquos epi-
scopos exercere non valeant. Ideo nominatim in
Nicensi synodo expressi sunt primates, qui reliquos
episcopos audire & iudicare debeant, ne vlla fraus
in iudicio episcoporum possit irruere. Vos ergo qui
in summo speculo gratiæ dei estis depositi, attende-
re eos, & opprimere oportet, qui in fratres seditio-
nes & scandala excitant. Ideoque exoramus, vt mi-
nime despiciatis humilitatis nostræ, & omnium ori-
entalium orthodoxorum sacerdotum & populo-
rum afflictiones & damnationes, cum lachrymis ob-
latas. Sed sicut luminaria vniuerso mundo, verbum
vitæ retinentes, introductas exstinguite tenebras, ne-
fandissimorum insidiatorum temporibus etiam no-
stris procaciter germinatas, quatenus funditus extin-
cta huiusmodi caligine, lucifer nobis resplendat p̄
vos sanctissime pater, & dogmatica definitio vbiq;
omnes lætificans, qua gloriosi sancti patres per pro-
pria piissime dogmata in aeterno vitæ firmam hære-
ditatem prædicasse noscuntur. Et subscriptio
incolumem te & beneplacitum deo san-
ctissime pater patrum orantem
pro nobis dominus custo-
diat in æuum.
AMEN.

Reuerendissimis atq; dilectissimis
 fratribus Athanasio & vniuersis
 Aegyptiorum, Thebaidum, Li-
 byorūq; episcopis in sancta Ale-
 xandrina synodo cōgregatis, Fe-
 lix almæ Romanæ vrbis & vni-
 uersalis ecclesiæ episcopus, & san-
 cta synodus quæ in urbem Romam cōuenit in dño
 salutem. Sacram vestram synodicam epistolam per
 gratiam spiritus sancti, & deo placitum studium cō-
 scripam, vestræ à deo honorādæ sanctitatis gratia
 libèter suscepimus, atq; instāter nostra in synodo re-
 citare per singula iussimus, & omnes intente eius col-
 ligere verba præcepimus. Super quæ dum lætari spe-
 rabamus & cupiebamus, versa est in luctum cithara
 nostra, & cantatio in plorationem, & omnino toti-
 us synodi gaudiū in mœrorem translatum est, quia
 nō decuerat, vt ij qui corpus Christi quotidie pprio
 cōficiunt ore, tantā paterentur persecutionem. Quo-
 niam dñs deus noster salutem ppuidens generis hu-
 mani mādauit persecutiones nō fieri, neq; fluctuati-
 ones inferri, aut inuideri laborātibus in agro dñi, ne-
 q; dispēfatores magni regis vexari, aut expelli. Qui-
 escite, inquit, sancta Nicena synodus, & nolite
 persequi eos, qui deo perfecte ministrāt, & synce-
 ra voluntate superni dei mādata custodiunt, & no-
 stris legibus subiugātur. Quia nec decet nec ordo pa-

Nicena sy-
nodus.

titur, vt iniqui & carnales, spirituales perfequantur.
 Omnis enim qui resistit alicui, nunc vertendo, nunc
 celando veritatem, mentitur aduersus eum contra
 quem litigat. Et qui infestus est alicui, omnia sicut ho-
 stis agit, & insuper loqui cōtendit. Vos enim mone-
 mus fratres in speculis esse debere, vt in quantum esse
 potestis & dñs auxilium dederit, talibus nostra apo-
 stolica vestrāq; autoritate resistatis, nec quisquā ve-
 strum à fratris auxilio se subtrahat, sed pp viribus ad-
 miniculum præstet. Quoniam licet pauci sitis, si vna-
 nimes fueritis, nullatenus, iustitia suffragante, domi-
 no q; opem ferente, superabimini: Quia funiculus
 triplex difficile rumpitur. Nam si officijs secularibus
 humana lex subuenit, quāto magis ecclesiasticis &
 dñi sacerdotibus, maximeq; pontificibus, qui pupil-
 læ oculorum dñi appellantur, diuina atq; canonica
 lex suffragari debet. Ait enim diuinum de episcopis
 eloquium: Qui vos tāgit, tangit pupillam oculi mei.
 Et si seculares homines humana multipliciter explo-
 rātur lege, & requisitiones atq; induciæ illis multorū
 mensium cōceduntur, ne iniuste damnentur, quāto
 magis episcopis, qui pximiores sunt deo, & sup eos
 sunt cōstituti, positiq; in caelesti militia, quæ impensū
 us pōderanda est, tempora sunt concedenda multo
 ampliora, ne à quibusdam grauentur aut opprimā-
 tur, vel subito damnentur. Inspiciamus ergo adiu-
 uante deo & sancto aplo Petro, per quem & appla-
 tus & episcopatus in Christo cepit exordium, q̄ plu-
 res sæpe emerferunt causæ, quæ in quibusdam non
 erant causæ, sed crimina. Quia magis, vt cōperimus,

iniquitate fratribus sunt impositæ, quàm claritate. Et vt decætero sollicitudo sit, ne talia deueniant, capitula quædam quæ à sanctis patribus tam in Nicæna synodo quàm in hac sede constituta sunt, ponamus. Quibus fratres & coepiscopi nostri fulti, insidias inimicorum, domino auxiliante, valeant euadere, & prout dominus de derit posse, paucioribus tantorum malorum verbis imitemur compendium, & fructum que in volumine literarum vestrarum comperimus, retractemus, & alia nonnulla instantis temporis necessaria prout petitis ponamus. Est nanque synodice decretum institutum, vt nemo episcopum penes seculares arbitros accuset, sed ad summos primates. Si quis aduersus episcopum causam habuerit, non prius alios episcopos adcat, vt eum accuset, quàm familiariter eum suam indicet querelam, & ab eo aut iustam emendationem, aut rationabilem percipiat excusationem, ipsa nos instruente veritate: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripere eum inter te & ipsum solum. Si te non audierit, adhibe duos vel tres tecum. Et si non audierit, dic ecclesie, id est, + hac causa eum publice, & non prius, & reliqua. Si quis episcopum posthac elegerit accusare, summis primatibus episcoporum suam indicet causam, & non secularibus, qui magis ad pacem quàm ad iudicium eos reuocent, vt charitas in omnibus & ab omnibus custodiat. Si primates accusatores episcoporum cum eis pacificare familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad synodum cononice conuocatum, non infra

*Aliis
accusa eum
publice, et
non priuati-
tim.*

angusta tempora cononice conuocent, & non priusquam eis perscripta significant, quid opponitur, vt ad responsonem præparati adueniant. Nam si aut vi, aut timore eiekti, aut suis rebus expoliati fuerint, nec cononice euocari ad synodum possunt, nec respondere æmulis debent, antequam cononice restituantur, & sua eis omnia legaliter reddantur. Si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, aut à sua ecclesia vi aut timore expulsus, quod omni Christiano nomini est inimicum, oportet & decet episcoporum præpositum semper prima fronte sollicitum esse, vt omnia quæ ei ablata sunt, potestati eius legaliter reddantur, & præsul prius restituatur. Et postea non statim, sed diu & per spatiosa tempora, suis potestatiue depositis, & ad suam necessitatem præparatis, ad tempus veniat ad causam. Et si iuste visum fuerit, accusatoribus respondeat suis. Nulli infami atque sacrilego de quocunque liceat negotio, aduersus religiosum Christianum, quamuis humilis seruilisque persona sit, testimonium dicere, nec de qualibet actione vel inscriptione Christianum impetere. Si qui episcopus legitime accusatus, & supradicto ordine ad concilium cononice conuocatus fuerit, absque trepidatione ire debet. Et si ire non potuerit, pro se legatum ad synodum mittat. Nullæ causæ à iudicibus ecclesiasticis audiantur, quæ legibus non continentur, vel quæ prohibita esse noscuntur. Si quis aliter non acquieuerit, nisi vt episcopum accuset, supra taxato hoc tenore agere dedebit, quia aliter rata non potest accu-

fatio existeret, tunc primo accusari causam accusator apud primates canonice deferat. Nam a communione phibeatur accusatus, nisi ad electorum iudiciū canonice cōuocatus infra tres aut sex vel plures mēses, p̄ suis ratiōem redditurus venire distulerit. Quod si p̄bare potuerit, q̄d nō noluerit, sed nō potuerit venire, nihil ei nocebit. Ille vero, qui vi, aut timore a sede pulsus, aut suis rebus expoliatus fuerit, non prius vocetur ad synodum, quā ei omnia legibus redintegrentur. Et tamdiu in sede p̄pria pacifice & potestatiue cuncta disponēs resideat, quādiu expulsus vel expoliatus carere visus est rebus. Cum autem ad iudiciū uenerit, si uoluerit & necesse fuerit in ducia ei petētī a paribus constitutā, absq; impedimēto cōcedātur, & iudices a se electi tribuātur, ut in loco unde est ille qui accusatur, aut si alibi alicuius temerarie multitudinis vim metuerit, locum sibi cōgruum eligat, q̄ absq; timore suos, si necessitas expoposcerit, testes habere, & absq; impedimēto suam canonice sententiam finire valeat. Quia multa per subreptionē euenire solent, illis testificādi vel accusandi licētia denegetur, qui Christianae religiōis & nominis dignitatem, & suae legis vel sui p̄positi normam, aut regulariter prohibita, neglexerint. Multum derogatio praeualeat, quādo derogatio creditur. Ideo varijs detractionibus atq; accusationibus nō decet labefactari primatem, sed magis patrum regulis roborari, nec facile aut indifferenter suscipere accusatiōes praesumar, dicēte dño: Nō suscipias uocem mēdacijs, sed prius probare debet suspiciōem & causam, aut q̄ animo

Accusatores quales esse debent uita et morib.

hoc faciat & postmodū suscipere, quia ueritatis professionem propinquitatis, inimicitiae, timoris, amoris, odij, & cupiditatis intentio, impedire, & aduersa fratribus irrogare solet. Personae accusantium tales esse debent, quarum fides & cōuersatio & uita probabilis & absq; reprehensione sit, & quae omni careant suspiciōe. Quia & hoc te praesente, ut bñ nosti, in Nicena synodo, propter malorum hominū infestationem ab omnibus est definitum, licet prauorū hominū infidijs, sine hac & alia cōplura delera. Primates illi & nō alij sunt, quā qui in praedicta Nicena synodo sunt constituti. Reliqui uero, qui metropolitanae tenent sedes, Archiepiscopi uocantur, & nō primates, salua in omnibus ap̄licae sedis dignitate, quae ei ab ipso dño est cōcessa, & postea a sanctis patribus roborata. Primo semper in omni episcoporum accusatione, persona, uita, & conuersatio accusantiū, enucleatim inquiretur, & postmodum ea quae obijciunt, fideliter pertractentur. Quā nihil aliter fieri debet, nisi imperitorum prius requiratur fides, persona, hominum pernicie uolentium uitam lacerari innocenrium. Sane sepiissime boni a malis persequuntur, qui non cessant suis calamitatibus alijs derogare. Ideo summopere prauidendam est, ne haec fiant. Nullus seruus, nullus libertus, nullus infidus, nullus criminibus irretitus, nullus calumniator, nullus qui inimicitijs studet, nullus qui frequenter litigat, & ad causandum vel detrahendum est facilis, nulla infamis persona, nec non & uniuersi quos ad causanda publice conuiuia leges publice non admittunt, permittatur

episcopos accusare. Quam accusatores & accusatiōes, quas leges seculi nō recipiunt, q̄ ratione sacerdotalis eas recipere debeat ordo inuenire nequeo, cū hæc & in Nicena synodo phibita sint, & illi magis ab istis, nō isti ab illis iudicari debeant, cū Ap̄tus dicat: Spiritualis iudicat oīa, ip̄e vero à nemine iudicat. Hæretici, à quibus nimīū opprimimur, ex cōmunicatiōis hōmicide, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, ad ulteri, & qui raprū fecerint, vel falsum testimoniū dixerunt, seu qui ad fortilegos magosty cōtulerint, nulatenus ad accusatiōē, vel ad testimoniū erūt admittendi. Non ita in ecclesiasticis agendum est negotiis, sicut in secularibus. Nā in secularibus, post q̄ legibus vocatus, & in foro decertare cepit aliq̄s, non licet anperactam causam recedere. In ecclesiasticis vero, dicta causa recedere licet, si necesse fuerit, aut si se pergrauari viderit. Quotiescunq; episcopus super certis accusatur criminibus, si tales fuerint accusatores, qui iuste & canonicè recipi debeant, legitima in synodo suo in tempore congregata, ab om̄ibus canonicè audiatur, q̄ sunt in prouincijs episcopis. Quod si legitimi non fuerint accusatores, non fatigetur episcopus: Quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debent, non ad litigandum. Nec illi qui throni dei vocantur prauorum hominum insidijs turbari debēt, sed libere Christo domino famulari. Quanq̄ prouincialibus episcopis, vna cum eorum metropolitano suæ prouinciæ causās episcoporum, liceat charitatiue & concorditer agitare. Non tamen, sicut in prædicta se præsentē constitutum est synodo, licet diffi-

nire absque Romani pontificis autoritate. Quod si secus à quibusdam præsumptum fuerit, ipsi qui hoc egerunt, suæ præsumptionis suscipiant damnum. Et illi, qui ab eis perperam excommunicati aut damnati fuerint, autoritate huius sanctæ sedis, & beati præceptoris nostri clauigeri Petri potestate soluant atq; restituantur. Ipse enim ait dominus: Quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in terra & in cælis. Quoties episcopi se à suis comprouincialibus, v̄ à metropolitano putauerint prægrauari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellāt sedem. Ad quam eos absque vlla detentione, aut suarum rerum ablatione, obedire liceat. Et dum ad prædictam Romanam matrem appellauerint ecclesiam, aut ab ea se audituri expoposcerint, nullus eos aut excommunicare, aut eorum res auferre, aut aliquā vim inferre eis præsumat, anteq̄ horum causa Romani pontificis autoritate finiatur. Quod si aliter à quoquam præsumptum fuerit, nihil erit, sed viribus carebit. Nā ne hoc perperam præsumimus, sed & ipsum in Nicena synodo constitutū, & antecessores nostros egisse, bene Athanasi nosti, quando tu & Paulus Cōstantinopolitanus, Ascepius, Gazæ, & Lucianus, Anoplites, ab episcopis orientalibus inconsulto sanctæ memoriæ Iulio, prædecessore nostro damnati estis, & ad eum quasi ad totius orbis caput, vt semper huic sanctæ sedi licitum fuit confugistis. Cognita eorū nequitia, & vestra iustitia, vos in cōmunionem suscepit, & omnium vestrum curam gerens, propter sedis proprię dignitatem suas singulis.

reddens ecclesias, orientalibus scripsit, culpans eos quod non recte tractassent viros inculpabiles de suis ecclesijs expellentes, & constituta Niceni concilij minime conseruantes. E quibus ad certū diem nonnullos sibimer adesse præcepit, vt de talibus præsumptionibus certam redderent rationem, & coram eis ostenderet, iustum se super eis protulisse decretū. † Interminatum est etiam, non talia deinceps fratres esse passuros. Et nisi ab huiusmodi præsumptionibus cessarent, à proprijs esse gradibus eos recessuros. Tali enim huius sanctæ sedis priuilegio, & tu & fratres tui proprias recepistis ecclesias, cum omnibus ad vos pertinentibus. His enim & alijs quamplurimis documentis, manifestum est, nullum damnari, aut suis expoliari rebus debere episcopum, qui hanc sanctam sedem interpellauerit, aut sibi defensoricem ascierit, donec iudicium de eo nostræ apostolicæ auctoritatis, hoc est, principis apostolorum Petri agnoscat. Quia solum Christus Iesus huic sanctæ sedi, id est, apostolicæ hoc facere commisit. Vtpote quoniam solus atq; præ omnibus præfatus princeps apostolorum creditus est, atq; percipere meruit à rege regum Christo clauis regni celorum. De inducijs vero episcoporum super quibus consuluitis, diuersas à patribus regulas inuenimus institutas. Quidam enim ad repellenda imperitorum machinamenta, & suas præparandas responsiones, & testes confirmandos, & concilia episcoporum atq; amicorum querenda, annum aut sex menses mandauerunt concedi. Quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus ve-

*Alijs
Determinatum.*

ro quam sex menses non reperi, quia à laicis hæc indulta sunt, quāto magis domini sacerdotibus. Nam & à nostris antecessoribus, atque reliquis sanctis patribus multoties inhibitu est, ne quis domini sacerdotibus detractiones irroget, quanto magis accusationes non ex radice charitatis prolatas? Quiescite inquit, & nolite persequi eos qui deo perfecte ministrant. Quorum orationibus & terrena bella sedantur, & recedentium à deo angelorum pelluntur incurfus, quib; omnes dæmones qui corrupti sunt, precum assiduitate confundunt. Inducijs nanque non sub angusto tempore & sub longo spatio † ascendendæ sunt, vt accusati se præparare, & vniuersos communicatores in prouincijs positos conuenire, & testes præparare, atque contra insidiatores se pleniter armare valeant. Iudices enim & accusatores tales esse debent, qui omnium careant suspitione, & ex radice charitatis suam desiderent promerere sententiam. His igitur tam legaliter, quā & canonicè prolati, etiam omnium Christianorum reuerentiam congaudere deposcimus spiritali intercedente dilectione, & timore dominico, per quem humana remouetur offensus, & ecclesiarum ædificatio præponitur vniuersis, vt magis vniuersi ad ædificationem fratrum laborēt, quā ad damnationem, quoniam ait dominus: In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Iam enim formā dedimus, & à prædecessoribus nostris datam esse cognouimus, vt si quis se agnouerit Christianum, illud seruet, quod ab apo-

*Alijs
concedenda.*

stolis noscitur esse traditum, dicente Apostolo Paulo: Si quis vobis annuntiauerit, præter quã quod accepistis, anathema sit. Christus enim dei filius dominus noster, humano generi propria passione salutẽ plenissimam condonauit, vt nos liberaret. Vt si intantum nox dilexit, vt etiam proprio filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus illum traderet, vt nos liberaret, vt quid nos non diligimus fratres, aut eos temere iudicamus? cum prædictus dicat Apostolus: Nolite iudicare inuicem, sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalũ. Nã si illi, qui fratres diligunt, ex deo nati sunt, & vident dominum: quid ergo erunt illi, qui eos persequuntur, & eos detrahendo, machinando, accusando, infestando, damnare moliantur? Si illi filij dei, proculdubio filij sunt diaboli, qui vt semper sicut leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, ita fratres insequuntur vt perdant. Qui vero adiuuare fratres refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt, & fraternitatis solatio rei existat. Væ, inquit propheta, qui potum dat amico suo, miscens fel suum. Et iterum sapientissimus Salomon ait: Quoniam qui loquitur iniqua nõ potest latere, nec præterire illum corripiens iudiciũ. In cogitationibus ergo impij interrogatio erit. Sermo enim illius ad deum præmeditatio, ad correptionem iniquitatum illius, qui auribus zeli audit omnia, & tumultus murmurantium non absconditur. Hæc enim si amplecti voluissent, proprio & sano sensu, ad reprobũ sensum minime laberentur, sed per dei timorẽ sermonum suorũ præcauentes custo-

*Alias
fraterni
solatij.*

diã, piã sanctorũ patrũ diffinitionẽ sine quadã p̃sumptione nocumẽti vtriq; conseruarent, qm̃ dicit sacriũ eloquiũ: Consilium bonum considerabit te, & mens bona custodiet te. Non enim de fontibus salutaribus spiritualiter ad acquisitionẽ eternæ vitæ p̃cedunt, tales accusatores, & detractores, atq; ideo cõpetenter nos beatus Paulus Ap̃tus admonẽs ait: Non debere plus sapere, q̃ oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem in definitione pietatis p̃durantes. Qui enim hæc prætereunt, nõ tm̃ legi decidẽtes à corroboratiõẽ sua, sed insipiẽtiã suã dereliquerũt domibus memoriã, vt in his qbus peccauerũt, minime latere potuissent. Gloria enim & contumelia in loquela, & in lingua hominis casus illius est. Ideo que conueniens est hanc ostentationem & reprehensionem illorum nostris actibus inferi, ne vltorius iam talia patiamini, seminantibus eis zizania & scandala, sed lætari in officijs & dogmatibus vestris mereamini. Igitur erubescant talia, & huiusmodi blasphemata subtrahere festinant, si noluerint à sacerdotali nostro collegio segregari, & à totius Christiani populi societate diuelli. Licet nanque de his plura & pernecessaria, quæ in decretis sedis apostolicæ, & ab Apostolis, eorũque successoribus nostris vbilibet prædecessoribus statuta inueniuntur, dicere & conscribere potuissimus, tamen melius nobis visum est, vt epistolam oratione claudamus. Deus omnipotens, & vnus vnigenitus filius & saluator noster IESVS CHRISTVS vobis tribuat inciramentum, vt omnibus fratribus & coepiscopis nostris, quibus

*Alias
detractores.*

cum que tribulationibus laborantibus, totis succurra-
tis viribus, & cum eis compatientes, crucem eiusdem
domini saluatoris portetis, vt veri ipsius discipuli co-
ram omnibus appareatis. Vt & vos & qui vobiscum
sunt, hic & in futuro meliora possideatis, quæ ocu-
lus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus
se, Per dominum nostrum IESVM CHRI-

stum, Per quem, & cum quo omni-
potenti deo patri gloria in
secula seculorum,

A M E N.

Valere vos opto
fratres charissimi. Data Idi-
bus Februarijs, Agathio & Iulia
no viris clarissimis consulibus .

LIBER

SANCTI ATHANASII ALEXAN-

drinæ ecclesiæ archiepiscopi, de varijs que
questionibus ad Antiochum principem
de Græco in latinum nuper tra-
ductus à Iohanne Reu-
chlin, q & Capni-
on dicitur,

VICINQUE IN TRI-
nitatem consubstantialem,
seu coessentialem credentes
& baptizati asserimus deum
esse patrem, ac similiter deum
esse filium, in idemque deum esse
spiritum sanctum. Quomo-
do non tres deos, sed vnum
solūque deum affirmamus: De-

niq; si vnum quidem adoramus deum, certe manife-
stum est, q̄ in monarchiam credentes, Iudæos imita-
bimur: Sin autem tres deos, tū plane patescit, quod
Græcos sequimur, deorum multitudinē introducē-
tes, ac non vnum solum deum pio cultu adorātes.

RESPONSIO.

Facilis est hæc ratio. Quippe religiosæ pietatis mo-
dus, fide sola, nulloque scrutinio cognitus, ob idque ho-
norandus. Deus enim comprehensibilis, non est deus.
Nam si nec angelos, nec animas nostras, quæ sunt res
creatæ, apprehendere valemus, quanto magis decet
ipsum illorum conditorem fore incomprehensibilem.
Proinde quod in arcanis receditur, dum sit cognitum,
non vitra erit admirandum. Id igitur Christianorum
fides est, quorum trisypostatus, id est, trisubstantia-
lis deus, nec vnus est anthropomorphus, id est, ho-
miniformis, vt Græcorum pueri fabulantur. Nec ta-
men tres dii, tanquam à se distantes. (A beat in ma-
lam rem fabulosus Græcorum iste sermo.) Indi-
uidua vero est in tribus subsistentijs vnus essen-
tiæ deitas. Hoc autem cognitum per necessarium erit,

quod nec verbis, nec entymematis, seu cogitationibus apprehendere, vel enūtiare de deitate aliquid humana mens queat. Sane omnes quotquot deum cōprehendere studuerunt, suam ipsorum vmbra per secuti sunt. Et quotquot extiterunt, qui de essentia dei dicere statuerunt, abyssum pugno suo mensurare conati sunt. Quodcunque item profunde scrutari sunt ausi, tandem in prauas cogitationes & hæreses diuerterunt. Ille nanque pater, & deus, non vt ego, creatus pater est, generans, vt ego, creatum filium. Neque filius, & nec spiritus sanctus, tanquam hominis spiritus circumscriptus, hoc est, inclusus & perceptibilis. Sed est ineffabile ac inexponibile sanctæ trinitatis mysterium. At tu ne dixeris, qualiter? Est enim supra omne quale. Neque dixeris, quomodo? Est enim supra omnem modum, diuinus modus. Non etiam dixeris qua ratione, nam supra rationem est diuina ratio, Sed crede in patrem, non scrutando rem. Adora filium, non tam impertinenter scilicet circa illius generationem. Hymnis lauda spiritum sanctum, & inquirere noli sanctæ trinitatis mysterium. Egrede ad Iordanem, & vide reuera dilucidæ, sanctæ, ac consubstantialis, siue coessentialis trinitatis virtutem. Patrem quidem desursum te significantem. Filium autem inferius baptizatum, spiritumque sanctum in specie columbæ descendentem, Cui gloria & imperium, & adoratio nunc, & semper, & in secula seculorum.

QVAESTIO .II.

Qua possit autem coniecturâ homo ætate virili

prouectus deprehendere? Num fuerit consummate baptizatus, & tum spiritum sanctum in sacro lacuacro acceperit, cū paruulus fuisset & infans.

RESPONSIO.

Dominum Isaias propheta sermone hoc allocuitur: Propter timorem tui domine in vtero concipimus, & parturimus spiritum salutaris tui. Quo igitur modo concipiens in vtero mulier, ab infans intra vuluam subsultationibus, agnoscit certo certi⁹ quod donata factu est. Hoc pariter & animus veri Christiani non tam ob verba parentum, sed ab operibus & exultatione cordis, tum maxime cum statuta festiuitatum tempora ingruunt, vt illuminationum quam natiuitatem CHRISTI, & Epiphaniæ, quem trium regum appellamus diem. Communione denique quàm sanctissimi corporis & sanguinis CHRISTI sumptionem, aut vt alij non pauci transitum siue pascha vocant, satis compertum habet singulari tum gaudio, tum lætitia, quod spiritum sanctum cum baptismo accepit.

QVAESTIO .III.

Quando, vnde, & quomodo facti sint angeli?

RESPONSIO.

Nec certe vnde, neque quomodo sint facti, natura valebit humana proferre, nisi hoc tantum, quod de non ente adeste producti sunt. Ad id autem quod rogatur, Quando? Solent alij quidem respondere, primo die. Alij autem, ante primum diem. At il-

le cū inter sanctos pater noster, tū miraculorum eti-
am operator Epiphanius Cypri archiepiscopus, in
libro contra Paulum Samosatensem, cui titulus ex-
tat Panaria, latius exposuit. Afferens vna cum cælo
& terra illos esse creatos, nequaquam vero prius. Tū
illos qui dixere contra, multis subuertit rationibus.
Et in altero volumine quodam suo idem recte ap-
probat.

QVAESTIO IIII.

Dic velim, vnde palam fiet, quod creati sunt ange-
li, cum ne par quidem aliqd in toto Geneseos libro
videat adduci, quo possit hoc aperte cōstare?

RESPONSIO.

Quando prænouerat deus cum multorum homi-
num, tum, pfecto maxime ludgorum in idola & plu-
res deos amorē, eius gratia occultauit in Genesi, quā
tradere poterat de angelis rationem, ne & illos inter
deos referrent, qui etiam vitulum & alia finxerunt
diuorum nomine adorāda. Quod creati sint autem
angeli, audi spiritum sanctum in Propheta loquen-
tem: Laudate dominum omnes angeli eius. Lauda-
te eum omnes virtutes eius. Quoniam ipse dixit &
facti sunt, ipse mandauit & creati sunt.

QVAESTIO V.

An vero de essentia luminis sui existant, aut alteri
us cuiusdam naturæ?

RESPONSIO.

Quantum sol à stella differt, tantum angelorū di-
stet essentia ab omni visibili creatura.

QVAESTIO VI.

Quantus igitur angelorū numerus erit, supra cō-
ditionis humanæ numerū.

RESPONSIO.

Sunt qui arbitrentur angelorū partes ad numerū
hominis esse nonaginta nouem, iuxta domini para-
bolam de centum ouibus. Alij nouem, p illa de decē
drachmis parabola. Reliqui vero cōuales & eiu-
dem numeri putant esse angelos & homines, id testi-
monio afferentes quod scribitur: Cōstituit terminos
populorū iuxta numerū angelorū dei.

QVAESTIO VII.

Quid differt inter dæmonum & angelorum essen-
tiam?

RESPONSIO.

Non est diuersa illorum essentia, sed propositum
& voluntas.

QVAESTIO VIII.

Quot sunt ordines, & q̄ substantiæ angelorū?

RESPONSIO.

Substātia certe vt hominum, sic angelorū est vna.
Ordines autem sunt, vt ille magnus in theologia Di-
onysius ait, nouem. Qui more suo ita nominantur,
Angeli, archangeli, principatus, potestates, virtutes,
dominationes, & sex alarum Seraphim, & multocu-
li Cherubim atq̄ throni. Porro de vna angelorū siue
substātia, seu essentia, pariter. S. Gregorius ille Nyse-
nus scribit capite. xvij. libri sui de homine.

QVAESTIO IX.

Cæli quot sunt?

RESPONSIO.

Dubia multis est hæc quæstio. Duos enim cælos li

ber generationis insinuat. Sanctus vero Paulus tertium vidit cælum. At Dauid, ppheta quatuor enumerat, cum ait: Laudate eum cæli cælorum. Hoc tamē nō esse prætereundum arbitror, cōplures fuisse opinatos, quod sanctus Paulus nō in tres fuerit raptus cælos, sed in tertium cæli. Sicut enim hominum natura dici solet vnus homo & plures homines, ita cælorum natura tum vnum cælum, tum plures cæli in scriptura sacra nominantur.

QVAESTIO X.

Quando & quamobrem cecidit diabolus: Quoniam aliqui fabulantur, quod Adg nō permisit adorare, eo tum ceciderit?

RESPONSIO.

Hominū est insipientiū ea + respōsio: Cecidit em̄ diabolus priusquam Adam fieret. Est autē manifestum, quod ppter superbiam suam abiectus est diabolus, vt inquit Isaias propheta, cum id secum stauisset, dicens: Quoniam ponam thronum meum in nubibus, & similis ero altissimo.

QVAESTIO XI.

Cur itaq; permisit illi deus, hominum genus persequi & impugnare?

RESPONSIO.

Vt diligētes deum manifesti fiant, & dediti voluntatibus reprobentur. Nullo em̄ se opponēte aduersario, nō pbabuntur regis ingenui milites. Diligentibus igitur deum, fit causa diabolus victoriae, coronae atq; præmiorum.

QVAESTIO XII.

Quū ē cælis diabolus ceciderit, quo mō in Iob scriptū legitur. Quādo venerunt angeli dei, vt assisterēt corā dño, affuit & diabolus in medio illorū?

RESPONSIO.

Nō dixit scriptura, quod in cælis venerit diabolus in medio angelorū, cōstabit ergo quod in terra. Siquidē vbicumq; fuerint sancti angeli, semper inibi deo assistunt. Hoc vero dignum scitu est, quod deus per aliquē sanctū angelū diabolo colloquebat. Quē admodū & rex quilibet per mediū hominis cuiusdā ad condemnatū loquitur.

QVAESTIO XIII.

Nunquid valet incantatio & veneficium occidere hominem?

RESPONSIO.

Iustum terre nequaquā, peccatorem autē nonnūquā, deo permittente, cū ne contra porcos habeat potestatem, sicut in euangelij audiuimus,

QVAESTIO XIII.

Qualem ne orationem aut quod verbum ex omnibus orationibus atque verbis, plus timent demones & diabolus?

RESPONSIO.

Narrauerūt nobis spirituum studiosi, homines fide digni, q; aspectu ipso & de facie aliquando apparuerit eis diabolus, & petrus hanc ab ipsis quaestionem, responderit his verbis: Non existit in tota tam veteri quam nouo testamento verbum terribilius, atque magis nostram disperdens potestatem,

Aliis
questio.

quã initium sexagesimi septimi psalmi, quã primũ enim verbo dicto: Exurgat deus, & dissipentur inimici eius, mox ululans euanesceat, & disparet diabolus, factis ostendens huius oratiõis virtutem & operationem.

QVAESTIO XV.

Vnde mouentur in corde hominis cogitationes, & meditationes cõtumeliosæ, execrabiles atque nefariæ, quæ sapius in dei iniuriam tendunt, & quas nec anima uellet proferrì, nec hominis lingua nominare.

RESPONSIO.

Huius autor est & operator diabolus, ille ista nefanda in hominis animam subministrat, loquẽs contra deũ uerba, quæ possit in desperationẽ adducere hominẽ. Sed nõ ex hoc præcisẽ cõdemnatur homo, Absit. Talis nanque cogitatio ex leui suspitione surrepit homini, sed ab eo discedit, dum cogitabit seipsum esse terrã & puluerem, nõ admodũ referuans talẽ cogitationem. Sed diabolo, dicens: Blasphemia tua sit in caput tuũ diabole. Ego enim dñm deũ meũ adoro, nec eum vnquã blasphemabo. Secure igitur est intendendũ his detis. Cõplures namque hominũ ab huicẽmodi cogitatione uicti, partim seipos in præcipitium egerunt, partim in desperationem uenientes perierunt.

QVAESTIO XVI.

Cõsequens arbitramur post frõnem de deo & angelis, tertio loco de animarũ cõditione in mediũ perire. Multa enim uero apud hoĩes de illo ipso quæstio & dubitatio. Vtputa que sit res, anima ho-

minis, & unde ipsa constet in corpore, & quã ac qualiter à corpore separetur, & quid tunc usque ad resurrectionem agat. Nullus enim ex mortuis ad uitã pfectus, illa nobis denuntiavit aut patefecit. Idcirco rationem hanc de anima tanquã multis incomprehensibilem à tua sanctimonia petimus diligenter.

RESPONSIO.

Hominis anima, est substantia intellectiua, incorporea, impassibilis, immortalis. Porro nunquã angelus fuit aliquando anima, ut Origenis fabulantur, nec animæ fuerunt ante corpora sua, ut Manichæi sentiunt. Sed sicut lapide ac ferro cõtusis & contritis, ex utrisque nascitur ignis, Ita ex utrisque & uiri & mulieris complexu, desiderat constitui corpus & anima. Id tibi persuadeat sanctus Apostolus, dicens: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, uide licet in resurrectione.

QVAESTIO XVII.

Vnde nam sit manifestum quod mortis tempore, nõ commoritur corpori anima, hoc enim quidam putauerunt.

RESPONSIO.

Dei filius & uerbuẽ Iesus Christus nos docet apte, mortalitatem corporis, & animæ nostræ immortalitatem, dicens: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Vnde liquido apparet, quod immortalis sit & impassibilis.

QVAESTIO XVIII.

Fidelis sermo & omni acceptione dignus, Quo autem modo tandem separatur à corpore?

RESPONSIO

Ex quatuor elementis humanum corpus constat credimus, scilicet è sanguine, visco, bili, & pituita. Vtputa ex calido & frigido & sicco & humido, id est, ex igni & aere, terra, aqua. Nam sanguis tanquam calidum & vitale elementum, scilicet ab igne. Viscum autem ab aere. Bilis vero quippe sicca, patet quod de terra est: & pituita frigida ex aqua. In his quatuor ceu intra quatuor parietes, tanquam in domo corporis, instar columbæ, reclusa est anima. Igitur mortis tempore secedunt inuicem diuina dispensatione quatuor elementa, vt si diceres, quod dissoluntur quatuor parietes domus, & euadit reclusa intus columba, hoc est, aia. Et primo quid est abis sanguis, id est, calidum. Vnde nihilo minus corpora mortua fel habent, post mortem, & viscu, sanguinem autem non habent.

QVAESTIO XIX.

At vbi nã dicere volumus quod futura sint prius receptæ hominũ animæ.

RESPONSIO

Aliena est & horribilis quæstio, & hominibus abscondita. Non enim permittit deus redire quenquam inde, quod adnũtiaret, vbi, aut quomodo sint illæ a nobis profectæ animæ. Tamẽ ex scripturis dicimus, quod peccatorũ animæ inferius omni terra & mari existant, vt inquit Psalmus. In tenebris & in vmbra mortis, & in lacu infimo. Atque in Iob scriptũ est: In terrã tenebrarũ & opertam mortis caligine, in terrã tenebrarũ æternarũ, vbi non est videre, neque lumen, neque vitã hominibus. Iustorum autem animæ post Christi aduentum & mortem, id quod de latrone in cruce di-

dicimus, in paradiso sunt. Non enim propter solam latronis animam CHRISTVS deus noster paradysum aperuit, sed etiam ob reliquas omnes sanctorũ animas.

QVAESTIO XX.

Nunquid igitur receperunt iusti bona sua, & peccatores pœnam?

RESPONSIO.

Nequaquam. Attamen gaudium nactæ sunt sanctorum animæ, & ista est fruitio earũ particularis: Sicut & tristitia quã peccatores habent, est particulare supplicium. Quomodo enim accersit rex amicos suos vt secum prandeant: Sic & damnatos vt puniantur. Illi autem, qui ad prandium sunt vocati, gaudent & lætantur coram rege in palatio vsque ad horam prædij. Damnati autem in carcere clausi, manent in macerore & tristitia, vsque dum veniat iudex. Ita tamẽ intelligere oportet etiam de animabus, quæ istuc a nobis migrauerunt.

QVAESTIO XXI.

Quid igitur quando nemo secundum ea, quæ locutus es, neque in regnum, neque in gehennam introiuit, quomodo de diuite contra Lazarum audimus, quod in igne & tormentis existens, ad Abraam locquitur?

RESPONSIO.

Dñs omnia de Lazaro & diuite parabolice locutus est, sicut & de decem virginibus & alijs parabolis. Non enim res gesta Lazari exemplum. Ideoque nõ vident peccatores in gehennam existentes iustos,

qui cum Abraam in regno sunt Necvicissim cognoscit aliquis proximū suum, illic in tenebris habitās.

QVAESTIO XXII.

Qualiter hoc? Etenim terribilis est sermo & alienus, quod non cognoscamus inuicē. Sed ignoti inter nosrum fratres fratribus, tum patres filijs, & amici amicis constituemur?

RESPONSIO.

Agnitio ex corporalibus signis apta est fieri. Sed incorporeæ animæ sibi in ipsis prorsus similes sunt secundum omnē modum. Sicut multitudo aliarum immaculatarum & sibi similitū columbarū, siue apū, non altera differt ab altera, nec insigni quādam nota, nec vlla magnitudine, sed per oīa in similitudine inter se existunt. Hoc autē dico de ijs, quæ apud inferos sunt animabus damnatis peccatorū, quæ se ipsas non agnoscant. Nam iustorū animabus hoc bonum, scilicet agnitionem deus dono dedit.

QVAESTIO XXIII.

Concedatur nunc iuxta tuum sermonem, quod animæ se inuicem non agnoscant modo. Sed num vel neque in resurrectione cognoscituri sint peccatores inter se videlicet, qui eiusdem patriæ, domus, & familiaria sunt?

RESPONSIO.

Neque tunc etiam in resurrectione.

QVAESTIO XXIII.

Quare?

RESPONSIO.

Quoniam omnia ex corruptione ac seminatione nostris accidentia, siue illa figuræ sint seu notæ, aut

signa, vel passiones, per quæ alterutrum nos hic cognoscimus, ea in resurrectione mortuorum cū seminatione ac corruptione dissoluntur & euanescent. Et sicut ab initio deus vnus homo hominem fecit, ita in regeneratione tanquā vnus homo resurgemus, id est, tota hominis imago similis Adæ imagini, tam formatione quā magnitudine atque figura. Propterea non est in resurrectione discretio, neque parui, neque magni, neque nigri, neque albi, neque fusci, neque rubei, neque variæ sunt formæ, seu species, siue personæ. Omnia enim illa exlatione & corruptione euacuantur. Et quomodo deinceps, dic mihi, agnosceret pater filium infantem mortuum, & tamen annorum triginta perfectum hominem resurgentem, secundum quod Christus triginta annorum baptizatus est. Aut quomodo cognosceretur mortuus Aethiops, resurgens albus, aut mortuus mutilatus, ac læsus, resurgens sanus? Si autem incredibilia hæc tibi videantur, audi dominum Saducæis dicentem, quod in resurrectione mortuorum neque nubent, neque nubentur. Non quod neque viri, neque feminae resurgant. Nam in resurrectione, ipsi quidem viri resurgent viri, ipsæ autem mulieres resurgent mulieres. Sicut & ipsa *θεοτόκος*. Sederunt, inquit, sicut angeli. Ergo sicut angeli vnus speciei sunt & figuræ, ita credimus de nostra natura in resurrectione per incorruptionem demum fore, vt quemadmodum deus spicam fecit ab initio, & ex spica natum est granū, & rursus postquam seminatur, denuo respicitur spica. Ita & homo factus est a deo custodiens mandatum, immortalis.

Seminatus autem per mortem, & occatus seu aggerē obrutus repullular, sicut erat ab initio immortalis.

QVAESTIO XXV.

Nunquid autē vitam considerant hinc profectē hominum animā, an non?

RESPONSIO.

Nequaquā. Audi enim Prophetā David de morientibus hominibus dicentē. Homo sicut fenum dies eius, sicut flos agri sic efflorescit. Quoniā spiritus pertransiit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. De animabus autem sanctorū non oportet dubitare.

QVAESTIO XXVI.

Quod si hæc ita sunt, quō apparēt sancti multoties in suis templis & tumulis?

RESPONSIO.

Extranea hæc est & paradoxa quæstio, ac ad respondendum fidelissima indigens anima. Attamen si es capax audi, non vacillans ratione. Illæ quæ apud templa & tumulos sanctorum fiunt adumbrationes & visiones, non per animas sanctorum fiunt, sed per sanctos angelos transfiguratos in speciem sanctorum. Quomodo enim (cedo mihi) vna existens beati Petri aut Pauli anima, potest in eodem momento apparere in suo monumento, & in mille templis suis per totum mundum? Hoc enim nec angelus vnus facere posset aliquando. Solius enim dei est in duobus locis & per totum mundum in eodem momento inueniri. Cū & ipsæ intellectuales virtutes omnino de-

relinquuntur ab ea quæ in cælis est glorificatione, quatenus demittitur in ministerium super terram.

QVAESTIO XXVII.

Quid differt substantia angeli à substantia humana animæ?

RESPONSIO.

Tres inuenimus substantias ab hominibus incomprehensibiles, quas nemo ne vnquam quidem vidit, neque videre supra terram poterit. Sicut sunt, videlicet dei & angelorum & animarum. Attamen coniecturam facimus, quod quantum differt à luna sol, tantum præcellit ac splendet angelorum præ animarum humanarum substantia.

QVAESTIO XXVIII.

Et quomodo prophetæ dicuntur sæpe dominum vidisse?

RESPONSIO.

Post omnes prophetas, & post ipsam etiam apparitionem CHRISTI dixit sanctus Apostolus angelista & theologus Iohannes, quod deum nemo vidit vnquam, & ut credatur tanquam horribile ac alienum hoc verbum, superaddidit: Quod vni-genitus filius, qui est in sinu patris, ille enarravit. Vnde & sanctus apostolus Paulus inquit: Quem vidit nullus hominum, neque videre potest. Itaque nullus mortalium nudam dei essentiam videre potest, nequaquam. Sed quo ad humanam imbecillitatem deus descendendo prophetis figuratus apparuit, incorporeus tunc existens, sæpe ut homo illis representatus est corporalis. Quo notum fit, quod

non essentiam dei viderunt, sed gloriam. Quod & in angelis & animabus ita oportet intelligere. Sola vero sancta dei mater nudam substantiam, sicut reuera est Gabriel, ipsa vidit.

QVAESTIO XXIX.

Quid igitur? An non angeli secundum essentiam apparent hominibus in terra?

RESPONSIO.

Nequaquam. Nec enim potest corruptibilis oculus videre essentiam incorruptibilem. Inde luculenter cognoscere datur, quod non secundum substantiam apparent nobis angeli, cum non in vna figura super terram visuntur. Sed aliquidem in adulescentium atque iuuenum forma. Alij vero in specie militum. Et in summa, variae illorum quo ad nos transfiguratae sunt formae, vna vero solum eorum est essentia, siue substantia.

QVAESTIO XXX.

Quae autem erit definitio substantiae angelorum?

RESPONSIO.

Angelus est suppositum viuū, rationale, hymnisonum, immortale.

QVAESTIO XXXI.

Quod autem est opus super caelestium virtutum?

RESPONSIO.

Hymnus indefinens, & laus irrequiescens magnificentiae dei. Forte autem & oratio permanens pro nostra salute. Cum vero hi ordines etiam militiae dicantur, oportet tum intelligere ordinē doctrinalē, ordinem tutelarem, ordinem procuratorium, ordinē

ministerialem, ordinem auxiliarem, ordinem animarum receptiuum, ordinem in alijs assistentem. Sicut igitur differentias ordinum in superioribus potestatibus nouimus, ita etiam status & intelligentiae. Throni namque Cherubim & Seraphim immediate à deo discunt tanquam omnibus superiores, & deo proximi. Hi vero docent ordines inferiores, & ita deinceps semper superiora docent inferiora, infirmi autem omnium ordinum sunt angeli, qui hominum sunt doctores.

QVAESTIO XXXII.

An memoriam nostri habeant a beantes animae, sicut & sancti angeli sunt memores nostri?

RESPONSIO.

Animae quidem sanctorum omnino, peccatorum autem nequaquam. Continuum enim percipientes poenam, recte circa eam solum manent solliciti, nullius rei alterius curam habentes.

QVAESTIO XXXIII.

Quae ergo nunc est operatio hinc demigrantium animarum?

RESPONSIO.

Anima deposito corpore, neque bonum aliquod neque malum operari potest. Visiones enim quas cernimus de eis illis, dispensatiue deus ostendit ad commoditatem. Sicut enim lyra si nō habuerit pulsantē, vana videt & otiosa. Ita & anima, & corp⁹ à se vtrinque separata, nihil operari possunt. Sanctorum igitur animae à sancto spū incitatae, cum angelis in regione viuorum deum laudant & tripudiant.

QVAESTIO XXXIII.

Quid ergo? Num sentiūt aliqua beneficia etiā peccatorum animā, cum super illis fiunt conuentus & peractiones bonorū operū & oblationum?

RESPONSIO.

Si non aliquo beneficio participarent ex illo, nō utique in cura & exequiis fieret commemoratio. At sicut vitis florescit extra in agro, & odorem eius sentit in vase vinum reclusum, sicq; conflorescit etiam ipsum. Ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficentia ab exanguī immolatione, & gratificatione pro ipsis facta. Sicut solus ordinat & precipit, qui viuorum & mortuorum potestatem gerit deus noster.

QVAESTIO XXXV.

Nūquid est possibile nos cognoscere, cuius rei gratia nō permittit deus animam alicuius ex illis qui p̄cesserunt, remitti ad nos, vt exponeret nobis ad modum nostrum, quomodo sint negoria illa in inferno, & quā necessitas illic imminet.

RESPONSIO.

Multus inde error in vita proueniret. Multi namq; demonum, transfigurādi se occasionem sumerēt in figuras hominum mortuorum, & dicturi essent ex mortuis se resurrexisse, & sic multa falsa dogmata et negoria de ijs, quā illic gerātur disseminare possent, nobis ad errorem & perditionem.

QVAESTIO XXXVI.

Multi opinantur quod p̄desset homini, p̄noscere diem obitus sui.

RESPONSIO.

Si deus omnia vt p̄desset fecit, certe neq; hoc nobis inconsiderate occultauit. Si enim p̄sciuisset homo diem obitus sui, totam vitam suam sine timore, in peccatis peregisset, & solum ante duos, vel quādoq; tres dies ante mortem suam dedisset se ad p̄nitentiā. Audiēs illud prophetae dicētis: Quod in quaere inuenio in eo te iudico. Et qualis vltra dic mihi gratia esset, quando centum homicidia feceris contemnens deum, & duos tantum dies cessares a malo.

QVAESTIO XXXVII.

Quare nos Christiani adoramus versus orientem, & Iudæi ad meridiem?

RESPONSIO.

Non est vna & consimilis de hoc responsio & demonstratio. Aliter enim Iudæis est defendendū, & aliter a Græcis interpretādum. Præterea certe aliter & Christianis declarandum. Iudæis nanque dicimus, quod huius gratia nos fideles adoramus versus orientem, sancto Spiritu nos instituēte per David prophetam, cum dicit: Adoremus ad locum vbi steterūt pedes tui domine. Et propheta Zacharias docet nos, dicens: Et stabunt pedes domini in monte Oliuarum contra Ierusalem. Et hæc sit Iudæis per compendium responsio. Ad Græcos autem sic dicimus, quod non, & quasi in oriente circumscriprus sit deus, inde versus orientem adoremus, Sed cum deus sit, & nominetur lux vera, ob id respiciēdo ad lucem creatam, iam nō quidem illam ipsam, sed factō-

rem eius adoramus. Videlicet ex lucidiori elemento ipsum, qui est ante omnia elementa & ante omnia secula illustrissimum deum honorantes. Fideles autem audiant & discant, quod hac de causa beatissimi apostoli fecerunt Christianorum ecclesias intendere versus orientem, ut ad paradisum respicientes, unde cecidimus, scilicet ad veterem patriam & regionem nostram, petamus deum & dominum nostrum reducere nos illuc, unde eieci exulamur. Ad austrum vero intendere Iudæis Propheta præceperunt, quod ex Austro, quo ad Ierusalem, scilicet ex Bethleem nasciturus erat dominus: Ideo dixit Propheta, deus ab Austro veniet, hoc est à Notho, qui dicitur Theman.

QVAESTIO XXXVIII.

Quare cum Christus sit circumcisus, nos non similiter circumcidimur?

RESPONSIO.

Christus certe dei filius venit adimplere legem, ne putaret contra deum facere, aut deo, qui dedit legem rebellis esse. Nam talem esse Iudæi eum hinc inde diulgabant. Cum autem ipse, pro nobis, quæ sunt in lege adimplerit, iam non restabat ultra quod nos essemus sub lege, sed sub gratia. Ideo pro Paulum ad nos Christus loquitur: Si circumcidamini, Christus vobis ad nihil erit utilis. Unde clare cognoscimus quod alieni à deo sunt omnes qui circumciduntur, siue fideles, siue infideles, Iudæi, seu Græci, qui gloriantur in lege Mosaisca, non sequentes CHRISTVM. Sicut enim omnes, qui per sanguinem irrationali-

um animalium putantes deo immolationem esse offerendam, CHRISTI exanguie sacrificium corrumpunt, & abominabile faciunt: ita omnes qui carnem circumcidunt, spiritalem circumcisionem scilicet sanctum baptismum, vilipendunt & evertunt. Et rursus aliud simile. Non in lege CHRISTVS diabolum euacuauit & demones, neque in ea salutem operatus est, sed in cruce. Unde legem quidem videntes demones, non tremunt, neque timem crucem autem videntes, sæpe tremunt, fugiunt, euanescent, & persecutionem patiunt.

QVAESTIO XXXIX.

Quare omnes fideles nos cruces quidem conformes cruci Christi facimus, sacræ autem lanceæ, vel arundinis, vel spongiæ conformia non fabricamus, sunt enim ita sancta ut crux ipsa?

RESPONSIO.

Crucis certe figuram ex duobus lignis componere adoramus? At si quis infidelium nos accuset quod lignum adoremus, facile possumus ea duo ligna separare, & formam crucis destruentes quasi inania hæc ligna reputando, eidem infideli persuadere, quod non lignum colimus, sed crucis figuram. De lancea autem & arundine & spongia, hoc facere ac ostendere non possumus.

QVAESTIO XL.

Quomodo manifestum est, quod meliorem omnibus sub cælo fidem nos Christiani credimus: Omnium enim fides seipsam esse alijs diuinorem, & magis piam existimat?

Varius de hoc sermo est, & longa de Christianorum fide responsio. At tamen duo quædam videntur penes nos signa, quæ pietatem nostram, & dei erga nos dilectionem ac protectionem demonstrent. Primum quidem, quod non inuenimus ab initio seculi gentem aliam inter omnes gentes tot & tantis temporibus impugnatam, & tamen non deletam, præter hanc solam CHRISTI fidem. Quæ certe non mansisset indelibilis ab omni natione impugnata, nisi manus dei custodiuisset, & custodiret indelibilem. Secundum autem quod nullus rex Christianorum aliquibus barbaris infidelibus traditus est in mortem, etiam tot nationibus ac gentibus aduersus regnum bella gerentibus. Quinimo non solum regem non opprimere, sed nec imaginem suam de monetis & numismatis delere cum cruce valuerunt, etiam qui busdam tyrannis ad hoc laborantibus. Tu vero noli hanc rem vilem & facilem putare. Nisi enim super omnem fidem deus hæc nostram elegisset & dilexisset, non vique ipsam in medio gentium tæquam luporum crescentem cõseruasset indemnem & inuulnerabilem. Sed neque permisisset deus errantem fidem ubique dominari post incarnationem filij eius & dei nostri IESV CHRISTI vsque ad omnes fines terræ. Vnde & ipsum hoc scilicet quod in omni gente creditur euangelium Christi, est testimonium infallibile, quod non sit alia fides verior sub cælo.

QVAESTIO XLI.

Sihæc ita se habent, cur satanas non dissipat, & euertit aliam fidem in terra, nisi fidem Christianorum?

RESPONSIO.

Tanquam contrariam ei scilicet & eum euacuantem. Qualis enim sollicitudo (dic mihi) aut quæ cura debeat esse satanæ, vt expugnet Iudæos, vel Samaritas, aut eos diuidat in hæreses, & diuersam fidem. Omnes enim illæ gentes suæ sunt, & satanas nunquam quæ suæ sunt, expugnaret, sed quæ dei. Itaque si quis voluerit, vel ex hoc ipso discere poterit, quod non sit alia fides pia & diuina in terris, nisi solum ea quæ est in Christum, qui cum deo patre & spiritu sancto uiuit, & regnat deus vnus, in secula seculorum.

¶ Finis libri sancti Athanasij de varijs quaestionibus.

DE SAN- CTO SPIRITV SANCTI ATHA

nasij archiepiscopi Alexandrini, episto-
la ad Serapionem episcopum,

Auctore domino Erasmo Roterodamo
interprete.

D mirabere forsitan, q
factū sit, vt q iussus erā
epistola de spiritu san-
cto conscripta disputa-
tionem in compendū
conferre, remq; paucis
explicare, nunc videas
me super sedentem hac
de re verba facere, scri-
bere aduersus eos qui
impietatem admitten-
tes in filiū dei, dicebant

illum esse creaturam. Verum haud reprehendes fa-
ctum sat scio, si causam intellexeris, quin potius ap-
probabit tua pietas, vbi viderit quam pbabilis ra-
tio nobis hoc persuaserit. Quoniam enim, vt ipse do-
minus ait, non à seipso loquetur paracletus, sed que-
cunq; audierit loquet, quoniam ex me accipiet & an-
nuntiabit vobis, & quum insufflasset in eos, dedit il-
lum ex se discipulis, ita & pat̄ effudit illum sup oēm
carnem sicut scriptum est: ideo sanè prius de filio dei,

congruent mihi tum dictum est, tum scriptum, nimi-
rum vt ex cognitione filij valeamus & spiritus san-
cti rectā habere cognitionem. Qualē proprietatem
cognouimus filiū habere cum patre, eandē cōperie-
mus & spiritum sanctū habere cum filio, & quē ad-
modum filius dicit: Omnia quæcunq; habet pater,
mea sunt, sic hæc omnia cōperiemus, esse per filiū in
spiritu sancto. Et quemadmodū pater ostēdit filiū,
dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi com-
placitū est, sic filij est spiritus. Emisit enim, inquit ad
Romanos Apostolus, spiritum suū, in cordibus no-
stris clamantē abba pater. Et quod admirabilius est,
quemadmodū filius dicit, quæ mea sunt, patris sunt,
sic patris est spiritus sanctus, quemadmodū dictus ē
filij. Siquidem ipse filius dicit, vbi venerit paracletus,
quē ego mittam vobis à patre, spiritū veritatis qui à
patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.
Paulus autē scribit: Nemo nouit quæ sunt hominū,
nisi spiritus hoīs qui est in ipso. Sic & quæ sunt dei, ne-
mo nouit nisi spiritus dei, qui est in eo. Nos vero nō
accepimus spiritū huius mundi, sed spiritū, qui est ex
deo, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Quin
& in tota diuina scriptura comperies, quod spiritus
sanctus qui dicitur filij, idē dicitur esse dei. Idēq; in su-
perioribus libris conscriptissimus. Proinde quē admo-
dum filius eo quod habet proprietatem cum patre,
quodq; propriū germē est ex illius substantia, nō est
creatura, sed patri hominios, hoc est, eiusdē essentię,
sic haudquaquē spiritus sanctus possit esse creatura,
quin potius impius est qui hoc dicat, eo quod habet

proprietatem cū filio, quodq̄ ex illo datur omnibus, deniq̄ quod quæ habet, filij sunt. Hæc sufficiebāt ad persuadendum vel cuius cōtentioso, ne posthac dicat esse creaturam spiritum dei, qui est in deo, quicq̄ profunda scrutatur dei, qui ex patre datur per filiū, ne ex his cogatur & filium dicere creaturam, qui est verbum, qui sapiētia, qui figura, qui splendor est patris, quem quisquis videt, videt & patrē, ac deinceps audiat. Qui negat filium, nec patrem habet. Alioqui paulatim iste progrediens velut amēs dicturus est, non esse deum. Attamen bonum fuerit pluribus argumentis impios redarguere, & ex quibus demonstratur filius non esse creatura, ex ipsidem demonstrare, nec spiritum sanctum esse creaturā. Ex non extantibus sunt creaturæ, & esse cœperunt. Nam in principio creauit deus cælum & terrā, quæq̄ in his sunt. At spiritus sanctus ex deo est, diciturq̄, quemadmodū ait Apostolus: Quod si filius qm̄ non est ex non extantibus, sed ex deo, consequēter non potest esse creatura, necesse est, nec sp̄m̄ sanctum esse creaturā, eo quod in confessio est eum esse ex deo. Nam creature sunt ex non extantibus. Rursum vnctio & signaculum dicitur & est, spiritus sanctus. Etenim Iohānes scribit, Et vos vnctiōem accepistis ab eo, vt maneat in vobis, nec opus habetis vt quisquam vos doceat, sed sicut illius vnctio, spiritus eius docet vos de omnibus. Rursum in Isaia propheta scriptum est: Spiritus domini super me, eo quod vnxit me. Paulus sic scribit: In quo & credētes signati estis. Et iterum: Ne cōtristetis spiritum sanctum in quo signati estis in dñi

*Ratio prima
ἐξ οὐκ
ἔνθεν
Sic uertit
Hilarius.*

redemptionis. Vnctiones autem in hoc vnuntur ac signantur. Quod si vnctiones in hoc vnuntur ac signantur, haudquā erit creatura spiritus. Neq̄ em̄ quod vngit, simile est ijs, quæ vnuntur. Siquidem hæc vnctio, halitus est filij, vt qui habet spiritum dicit, Christi bonus odor sumus. Iam & signaculum filium exprimit, vt is qui signatur habeat Christi formam, sicut dicit Apostolus: Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Quod si spiritus bonus odor, ac forma filij est, manifestum est spiritum nō esse creaturam, quandoquidem nec filius cum sit in forma patris, est creatura. Etenim vt qui videt filium, videt & patrem: sic qui spiritum sanctum habet, habet filium: & qui habet illum, tēplum est dei, quemadmodum scribit Paulus: An nescitis quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Iohannes autem ait, In hoc cognoscimus, quod in deo manem⁹, & ipse in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Quod si filium, eo quod est in patre & pater in ipso, confitemur non esse creaturam, omnino necesse est, ne spiritum quidem esse creaturam, quandoquidem in hoc est filius, & ipse vicissim in filio. Quapropter & qui spiritum accepit, templum dei dicitur. Rursum autem ex hoc bonum fuerit cognoscere, si filius est dei sermo, vnus est sicuti pater. Vnus em̄ deus, ex quo omnia, & vnus dñs Iesus Christus, vn̄ & vnigenitus filius & dictus est & scriptus. At creaturæ multæ sunt variæq̄, angeli, archangeli, cherubim, principatus, potestates, cætereq̄ quemadmodum dictum est. Porro si quia filius non est de

multorū numero, sed vnus est, sicut pater vnus est, nequaquā est creatura, spiritus (oportet enim à filio accipere etiā ipsam de spiritu cognitionem) nullo pacto potest esse creatura. Neque enim est de numero multorum, sed vnus est & idem. Hoc nouerat Apostolus, dicens: Hæc autē omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens vnicuique prout vult. Ac paulo post, In vno spiritu, nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, & omnes vnum spiritum hausimus. Ac rursus, quoniā oportet ex filio capere spiritus cognitionem, nimirum decuerit & probationes ex eodem proferri. Itaque filius vtiq; est, quum sit in patre & pater in ipso. Nam omnia tenet & cōplectitur, sicuti scriptum est, in illo consistunt omnia, siue visibilia siue inuisibilia, & ipse est ante omnia. At qui creaturæ sunt in locis distinctis, veluti sol & luna, reliquaq; luminaria in firmamento, in cælo angeli, homines in terra. Quod si filius eo quod non est in distinctis locis, sed dum in patre est, vbique est, & est extra omnia, non est creatura, consequenter nec spiritus sanctus erit creatura, quum non sit in distinctis locis, sed impleat omnia, manens extra omnia. Sic enim & scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Dauid item canit: Quo ibo à spiritu tuo, significans eum non esse in loco, sed sic esse extra omnia, vt tamen sit in filio, sicut filius est in patre. Nam hanc ob causam nec ipse est creatura, quæ admodum est demonstratum. Super hæc omnia, magis etiā ex hoc damnabitur hæresis Arriana, rursusque perspicuū fiet à filio, p̄fici quæ est de spiritu

sancto cognitionē. Creator igitur est filius, quemadmodū pater. Quæ enim, inquit, video patrem facientem, hæc & ego facio. Omnia igitur per eū facta sunt, & sine illo factum est nihil. Quod si, quia cōditore est filius quemadmodū pater, ideo non est creatura, & si, quia per eū cōdita sunt omnia, non est de numero rerum cōditarum, manifestū est ne spiritū quidē esse creaturam, quando quidē & de illo scriptum est. ciiij. psalmo, Auferes spiritū tuum & deficient, & in terrā suam reuertentur: Emitte spiritum tuū & creabūtur, & renouabis faciem terræ. Hoc vero quū ita scriptū sit, palām est spiritum non esse creaturā, sed adesse in creando. Siquidem pater per verbū in spiritu creat omnia. Etenim vbi verbum, illic & spiritus, & q̄ creatur per verbū, habēt ex spiritu per verbū vim, vt sint. Ita etiam scriptū est in trigesimo secūdo psalmo: Spiritu dñi cæli fundati sunt, & spiritu oris eius oīs virtus eorum, Videlicet a deo spiritus inseparabilis est à filio, vt hoc quod dicit nō sinat te dubitare. Etenim quū sermo domini fieret ad prophetā, ea quæ à verbo proficiscebātur, in spiritu loquebatur propheta. Id quod etiā scriptum est in Actibus apostolorum, Petro dicēte: Viri fratres, oportebat impleri scripturam quā p̄dixit spiritus sanctus, Velut in Zacharia, quū sermo dei ad illum fieret, scriptum est, veruntamen sermones meos ac legitima mea suscipite quæcumq; ego p̄cipio in spiritu meo. p̄phetis. Rursus cum paulo post in cūsans propheta populum dicit, Cor suum statuerunt imp̄suasibile, vt non exaudirent legem meā, ac sermones quos emisit dominus

omnipotēs in spiritu suo per manus prophetarum superiorum. Item Christo loquente in Paulo, sicut ipse dixit, An experimentum queritis in me loquentis Christi? nihilo minus habebat spiritum, subministrantem ipsi quod loqueretur. Hunc enim in modum idem scribit, Iuxta subministrationem spiritus Iesu Christi in me. Rursum Christo in ipso loquente, ait: Nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur mihi dicēs, quod vincula & afflictiones me manent. Non enim extra verbum est spiritus, sed cum sit in ipso verbo, in deo per illud est, ita ut dona quoque in trinitate, det. Nam in horum distributione sicut Corinthiis scribit, idem spiritus est, & idem deus est qui operatur omnia in omnibus. Siquidem ipse pater per verbum in spiritu operatur, datque omnia videlicet cum bene precaretur Corinthiis, in trinitate precatus est, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei & cōmunicatio sancti spiritus cum vobis omnibus. Propterea quod cum participes sumus spiritus, habemus verbi gratiam, & in eo patris charitatem. Cæterum quemadmodum vna est gratia trinitatis, ita indiuisa est trinitas. Cæterum hoc aliquis videre possit etiam in ipsa sancta Maria. Nam archangelus Gabriel emissus ut illi nuntiaret verbi descensum in illam futurum, spiritus inquit, sanctus superueniet super te, Sciēs in verbo esse spiritum. Proinde proinus attexuit, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Christus enim dei virtus & dei sapientia. Quum autem spiritus sit in verbo, palam est quod in deo quod sit spiritus per verbum. Itaque spiritu veniēte ad nos,

venient, filius & pater, & maiestatem facient in nobis, eo quod indiuisa sit trinitas, vnaque huius deitas, & vnus deus super omnia, & per omnia, & in omnibus. Hæc est catholica ecclesie fides. Quippe in trinitate eam fundauit & radicauit dominus cum diceret discipulis: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & sancti spiritus. Quod si spiritus esset creatura, nequaquam cum copulasset patri, ne si his ipsi inæqualis esset trinitas, si peregrinum quippe patris & alienum ipsi iugeretur. Quid enim deerat deo, ut aliquid alienæ substantiæ adiungeretur, simulque cum ipso glorificaret? Absit, Non est ita, Plenus inquit, ipse sum. Propterea ipse dominus nomini patris spiritum adiunxit, ut ostenderet, quod sancta trinitas non consistat ex diuersis, hoc est, ex creatore & creatura, sed quod vna huius sit deitas. Hoc cum sciret Paulus, docuit vnam esse gratiam quæ in trinitate daretur, dicens: Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma: quemadmodum autem vnum baptisma, sic & vna fides. Et enim qui credit in patrem, nouit in patre filium & spiritum sanctum, qui non est extra filium, & ideo credit etiam in filium & in spiritum sanctum, quandoquidem vna est trinitatis deitas, quæ ex vno patre cognoscitur. Catholica quidem fidei forma hæc est, cæterum qui blasphemiam iaciunt in spiritum dicentes, illum esse creaturam, si minus ex his quæ dicta sunt respiciunt, vel ex his quæ dicentur per defectum, deiiciantur. Si trinitas est & in trinitate est fides, dicant vtrum trinitas semper sit, an fuerit, cum non esset trinitas. Quod si sempiterna est trinitas, non est creatura spiritus, qui semper

adeft verbo cum fit in ipfo. Nam erat cum creaturæ non effent: quod fi creatura eft, creaturæ vero funt ex non extrantibus, manifefturn eft, quod aliquando non fuerit trinitas, fed dualitas. Ifto vero quid magis impium, fi quis dicat, ex mutatione profectūque confiftere trinitatem, ac dualitatem quidem effe, cæterum recipere ex creatura generationem, quæ cum patre & filio commifceatur, itaque fiat trinitas. Abfit vt tale quippiam vel in mentem veniat Chriftianis. Quemadmodū enim filius, quia femper eft, non eft creatura, ita quoniam femper eft trinitas, nulla ē in ea creatura, quapropter non eft creatura fpiritus. Quemadmodum enim femper fuit, ita nunc quoque eft, & quemadmodum nunc eft, ita femper fuit, eftque trinitas, atque in ea pater, filius, & fpiritus fanctus. Et vnus deus pater qui eft fuper omnia, & per omnia, & in omnibus, qui & benedictus in fecula, Amen. Ego quidem quemadmodum rem paucis declarās, hæc fcripsi mifitque, ficu veluti intelligens, fi quid deeft velis fupplere, ac domesticis quidem fidei recitator: eos vero qui per contentionem dicunt blasphemias, redarguito, forfitan vel fero aliquando refpicientes abftergent ab anima fua prius inftam ipsis fententiæ peruerfitatem: Bonum eft enim ift os iuxta quod fcriptum eft refilire, nec immorari, ne fiti morentur, audiāt quod dictum eft à domino: Quicumque dixerit verbum aduerfus fpiritus fanctum, non remittetur ei neque in præfenti feculo neque in futuro.

S. ATHANASII EPISTOLA

adeundem Serapionem de fancto fpiritu,

VERSATVS sum in epiftola nunc queque à tua pietate fcripta, vehementerque admiratus impudentiam hæreticorum, animaduerti nihil æque quadrare in iftos quàm id quod præcipit Apoftolus: Hæreticum hominem poft vnam & alteram correptionem deuita, fcies quod fubuerfus eft huiusmodi, & peccat quum fit fuo ipfius iudicio condemnatus: Habet enim puerfam mentem, non vt poftquã audierit obtemperet, neque vt quum didicerit refpifcat interrogatur, fed, ppter eos qui ab ipfo feducti funt, ne videlicet fi tacuerit, etiam ab illis condemnentur. Itaque fufficiebant ea quæ prius dicta funt, fufficiebant ad hoc vt iftos torpationibus acceptis compellerent à blasphemia aduerfus fpm fanctum. Verum illis non eft fatisfactum. Sed rurfum impudent agunt vt declarent quod exercitati ad pugnam cum verbo, ac deinceps meditati pugnant aduerfus fpm, paulo poft futuri funt mortui verbi inopia, videlicet etiam fi quis refpondeat ad has illoꝝ pcontationes, nihilo fecius inuentiones malorum erunt, tantum vt quærentes non inueniant, aut audientes non intelligant. Quales autem funt iftoꝝ eruditæ pcontationes? Si, inquit, nõ eft creatura fpm fanctus, ergo filius eft, ac duo fratres erunt, verbum & ipfe: deinde addunt quemadmodum fcribis: Si ex filio accipiet fpm, fiqu

ab eo datur. Sic enim scriptum est, pater inferūt, et ego auus est pater, & spūs eius nepos. Quis hos audiens Christianus iam nō magis paganos eos iudicabit? Nam talia pagani aduersum nos dicunt inter se cōfabulantes. Quis uolet ad talem istorum insaniam respōdere? Ego sanē quū multa cogitarem que rens cōgruentem illis rñsionem, nullā inueni q̄ id qđ ad pharisęos dicit: quemadmodū em̄ illos peruersę p̄cunētantes, vicissim percunctatus est seruator, ut sentirent suam ipsorū prauam intelligentiam. Sic quoniam & isti talia percunctantur, dicant nobis, vel potius rñdeant interrogati, quemadmodum interrogāt, Quē enim quum loquuntur suas ipsorū inuentiones nō intelligūt, forsitan vel audiētes agnoscerēt suā ipsorum dementiā. Si non est creatura spūs sanctus, quē admodū in superioribus demonstratum est, sed in deo est, & ex deo datur, ergo filius est & ipse, & duo sunt fratres ipse & filius, & si filij est spūs atque a filio omnia accipit spiritus: quemadmodum ipse dixit, Et post q̄ inuissit, dedit eū discipulis. Nā & ista uos cōfitemini: ergo auus est pater, & nepos est illius spiritus. Nam quę percunctantes postulauis a nobis, de iisdem et uos ex iisdem ininterrogari par est. Itaq; si abnegatis quę scripta sunt, ne Christiani quidem iā dici poteritis, par autem est ut nos Christiani uos percūstemur. Quod si eādem nobiscum legiuis, necesse est, ut uos quoq; de iisdem eodem modo interrogemini a nobis. Proinde dicite nunc nihil contantes, An filius est spiritus & auus pater? Quod si ratiocinantes quemadmodum tunc faciebant pharisęi, dixeritis &

uos apud uos ipsos: Si dixerimus quod filius est, audiemus, ubi scriptum est: Quod si dixerimus non est filius, timeamus ne dicant nobis, quomodo igitur scriptum est. Nos non spm̄ huius mundi accepimus, sed spm̄ qui ex deo est. Quod si istiusmodi cogitationibus apud uos ipsos decertantes, dixeritis uos quoq; nescimus. Necesse est & cum cui tales a uobis proponuntur quęstiones, tacere, uidelicet obtemperante ei qui dicit: Ne respondeas stulto iuxta suam stultitiam, ne similis illi fias, sed responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi videatur sapiens. Ceterum respōsio quę maxime uobis congruit, silentium est, ut uestram ipsorū insaniam agnoscat. Rursum igitur quę est, ut ex his quę adferis, uos hunc in modū interrogemus: Quē quidem prophetę in spiritu dei loquuntur, & in Isaię spūs sanctus uaticinantur, quemadmodum in superioribus demonstratum est, ergo & spiritus uerbum est dei, suntq; duo uerba spiritus & filius? Nam prophetę tunc uaticinabuntur quando fiebat uerbum dei ad illos. Ad hęc quoniam omnia per uerbum facta sunt & sine eo factum est nihil, ac deus sapientia fundauit terram, omniaq; per sapientiam fecit. Scriptum est autem, quemadmodum in superioribus demonstratum est: Emittes spiritum tuum & creabuntur, ergo aut spiritus uerbum est, aut in duobus fecit deus omnia: in sapientia & in spiritu. Et quomodo Paulus dicit, Unus deus ex quo omnia, & unus dominus per quem omnia: ac rursum: Quum filius sit imago patris inuisibilis, est autem ipse spiritus imago filij. Scriptum est enim: Quos præciuit, hos & p̄-

PROU. 26.

destinavit conformes imaginis filij sui. Ergo hac ratione auus est pater, quoniam filius quidem in nomine patris venit, spiritum autem sanctum, dicit filius, quem mittet pater in nomine meo. Itaque & hac ratione auus est pater. Quid ad hæc? Quamuis omnia facile temereque dicitis: Quid cogitatis apud vos ipsos? an videtis vos non habere quod respondeatis, inculatis huiusmodi percunctationes? Sed prius vos ipsos condemnate (vos enim soletis talia percunctari) & obtemperate scripturis, quumque non habeatis quod dicatis, post hæc discite. Filius quidem in scripturis non nominatus est spiritus, sed spiritus sanctus & spiritus. Quæ admodum autem filius non est nominatus spiritus, sic nec de filio scriptum est quod ipse sit spiritus sanctus. An igitur quoniam spiritus sanctus non est dictus filius, neque filius est spiritus, ideo dissentit à veritate fides? Absit, Quin potius vnumquodque eorum quæ significantur habet propriam intelligentiam. Et enim filius, proprium essentiae naturæque patris est germen, & hoc habet quod significat: cæterum quod dicitur spiritus dei, quodque est in ipso, non est alienum à natura filij, neque à patris deitate. Eoque in trinitate, in patre & in filio & in ipso spiritu vna est deitas, & in eadem trinitate vnum est baptisma & vna fides. Nimirum patre mittente spiritum, filius insufflans dat illum discipulis, quando quidem omnia quæcumque habet pater filij sunt: quumque sermo fieret in prophetis, ipsi spiritu prophetiam edebant, quemadmodum scriptum ac demonstratum est. Et verbo domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Itaque non iam creatura est spiritus, sed proprietatem habens

cum essentia verbi ac dei, & in ipso dicitur esse. Nam non debet nos pigere eadem reperere. Quamvis spiritus non est dictus filius, non tamen est extra filium. Nam spiritus adoptionis filiorum dicitur, & quoniam Christus dei virtus & dei sapientia est, congruenter dictum est de spiritu, spiritus sapientie & spiritus virtutis. Eoque quod participes spiritus, habemus filium: & filium habentes, habemus spiritum clamantem in cordibus nostris, abba pater, quemadmodum dixit Paulus. Quod si spiritus est dei, & in ipso esse dicitur in scripturis. Nam ea quæ sunt dei nullus nouit, nisi spiritus dei qui est in ipso, & ipse in super filius dixit: Ego in patre & pater in me: quare non est idem nomen & huic & illi, sed hic quidem filius, ille vero dicitur spiritus? Si quis ad hunc modum percunctetur insanserit talis, scrutans non scrutanda, nec obtemperans Apostolo dicenti: Quis enim nouit mentem domini, aut quis consiliarius illius fuit? Alioqui quibus deus nomen indidit, quis illis audebit murare nomen? Alioquin & rebus conditis subministret vocabula. Dicant, quando quidem creatura eodem nutu facta est, quare hic sol, & illud celum, illa terra, mare & aer? Quod si hoc quidem his qui sanæ mentis sunt impossibile est, manet enim vnumquodque sicuti creatum est, multo magis ea quæ sunt supra creaturam, sempiternam habent perseverantiam, nec aliter sunt, quam ut sunt, pater, pater est non auus, & filius est si filius dei, nec est pater spiritus, spiritus sanctus, est spiritus sanctus, nec progenitus est à patre, neque frater filio. Hæc quum ita demonstrata sint, in sanerit si quis interroget, num igitur filius est spiritus? Ne vero quoniam hoc ita

Spiritū nō esse filium, nulla ratione pōt demonstrari

scriptum nō est, ideo eximat aliq̄s illū à dei natura p̄prietateq̄, sed quēadmodū scriptū est credat, nec dicat, quare sic & quare nō sic, ne talia cogitās incipiat meditari ac dicere: Vbi igit̄ est deus, quō est? ac mox audiat: Dixit insipiens in corde suo, nō est deus. Nā quæ fide traduntur, cognitionem habent curiositate in scrutabile. Quum itaq̄ discipuli audissent, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, non erāt curiosi, quare secundus esset filius, tertius spiritus, aut quare omnino trinitas, verū vt audierant, credebant. Neq̄ quēadmodum vos facitis percūctabatur, ergo filius est spiritus? neq̄ quum dominus post filium nominaret spiritum, interrogabant, ergo pater est auus? Nō enim audierāt, in nomine aui, sed in noīe patris, & hāc fidē prædicauerūt vbiq̄, recte cogitantes: neq̄ em̄ licuit alit̄ loq̄, q̄ sicut locut⁹ fuerat seruator, seip̄m filium nominās & sp̄m̄ sanctum, nec fas erat immutare, secus q̄ erat ordine coniuncti, quē admodum & de patre. Quemadmodum em̄ non licet aliter de deo loqui, q̄ qd̄ pater est, ita impium est interrogare, an filius sit spiritus, aut spirit⁹ filius. Hac de causa Sabellius iudicat⁹ est a b ecclesia alienus, qd̄ auus sit patri tribuere nomē filij, ac vicissim filio tribuere nomē patris. An itaq̄ posthac audebit aliquis quum audir̄ filium ac spiritum, dicere, ergo ne auus est pater? aut ergo filius est sp̄s? Profecto audebunt Eunomij, & Eudoxij, & Eusebij. Posteaq̄ em̄ semel simulāt Arrianā hæresim, nunq̄ cohibebūt suā linguā ab impietate. Quis em̄ illis hæc tradidit? q̄s docuit? Nemo certe ex diuinis scripturis, verū ex spū cordis

Sabellius cōfusor p̄ sonarum.

ipsorū p̄fecta est ista dementia. Etenim si qm̄ creatura nō est sp̄s (nam id demonstratum est) interrogatis, ergo ne sp̄s est filius? tempus est vt vos edoctos filium nō esse creaturam (per hūc em̄ sunt creaturæ oēs cōditæ) interrogemus, ergo ne pater est filius, aut hoc etiam modo, ergo ne sp̄s est fili⁹? & filius ipse ē sp̄s sanctus? Qui talia cogitabūt, extra sanctā trinitatem erunt, absq̄ deo esse iudicabunt, transmutātes nomē patris & filij & sp̄s sancti, atq̄ inuidentes illud pro suo arbitrio in similitudine ḡnationis humanæ, nepotes & auos nominantes, ac more ḡerium ḡnationē deorū fingentes. Nō est autē hæc ecclesiastica fides, sed est vt dicebat seruator, In patrem & filium & spiritum sanctum. Patrem quidem qui non possit dici auus, & filium q̄ non possit dici pater, & spiritū sanctum, q̄ nō aliter q̄ hoc pacto nominat. De hac fide nō licet varie loq̄, sed semp̄ pater est pater, & filius sp̄ filius, & spiritus sanctus semp̄ spiritus sanctus, tum est tum dicitur. In rebus enim humanis non est eodē mō, quanq̄ Arriani talia imaginant. Nam quemadmodum scriptū est: Nō sicut homo deus, ita dixerit aliq̄s, nō sicut deus hoīes. Sigdem in hoībus q̄ pater est, nō sp̄ est pater, neq̄ q̄ filius, semp̄ filius. Nā idem filij q̄ dem pater sit, rursus idē alterius fuit filius, & fili⁹ qui patris est filius, alterius sit pater. Abraam igitur quū esset filius Nachor, pater factus est Isaac, & Isaac quum esset filius Abraæ, pater factus est Iacob. Vnus quisq̄ quum sit pars parentis, nascit̄ q̄ dem filius, certe tū idē alterius sit pater. In deitate verō non itidē, qm̄ non vt homo deus, itaq̄ qui pater est, non est ex pa-

tre, eoque non gignit eum qui futurus sit alterius patris, neque filius pars est patris, unde nec in hoc generatur est ut generet filium. Unde in deitate sola, pater, proprie, solusque pater quam sit, est & fuit & semper erit, & qui filius, proprie solus filius est. Et in his consistit ut pater semper pater, & qui filius semper filius & sit & dicat. Insuper & spiritus sanctus super spiritus sanctus est, & hunc dei esse & a patre per filium dari credimus. Sic enim sancta trinitas invariabilis permanet, cognosciturque in eadem deitate. Itaque qui percunctatur, ergo ne filius est spiritus, perinde quasi possint nomina permutari, ducit imaginatio, & sibi ipsi insaniam lucrifacit. Ceterum qui interrogat, ergo ne auus est pater, excogitans nouum nomen patri, errat corde. Itaque posthac ad haereticorum impudentiam respondere non est tutum. Nam id est repugnare Apostolicæ admonitioni. Consulit enim, in oportius praecutionem vestri stultiloquii, ne posthac cluseritis contra deitatem. Nam ludentium proprium est percunctari quae scripta non sunt, ad dicere. Ergo ne filius est spiritus sanctus, & auus pater? Ad hunc modum ridetur qui habitant in Cæsarea & in Scythopoli. Sufficit ut crederis quod non est creatura spiritus, sed quod est spiritus dei, & in hoc trinitas, pater & filius & spiritus sanctus, quod neque patris vocabulum tribuendum est filio, neque fas est dicere quod ipse spiritus idem sit cum filio, neque quod filius idem sit cum spiritu sancto, sed sic est quemadmodum dictum est, & vna in hac trinitate deitas est, & vna fides & vnum baptisma, in eadem datur, & perfectio vna in Christo Iesu domino nostro, per quem & cum quo patri gloria & imperium cum sancto spiritu, in omnia secula seculorum, Amen.

QVOD NI

CENA SYNODVS CVM VIDIS-

set malitiam Eusebii, merito pietatis promulgauit, quae erant aduersus Arrianam haeresim decreta.

Ecce fecisti, mihi significans factam abs te inquisitionem aduersus eos, qui Arrianorum dogmatibus patrocinantur. Inter quos sunt nonnulli quidem & ex Eusebii sodalibus, sed plurimi ex fratribus, qui cum ecclesia sentiunt.

Tuam igitur amore Christi susceptam vigiliam exosculatus sum, quae pulchre conuicerit haeresis istius impietatem, ceterum illorum impudentiam demiratus sum, quod cum Arrianorum rationes demonstratae sint & infirmae & inanes, imo cum ipsi sint ab omnibus, tanquam omnino male sentientes condemnati, tamen post haec Iudaeorum exemplo, murmurarint, dicentes: Quare qui in Nicena synodo fuerant congregati, scriperunt voces non scriptas, nimirum has, το ἐκ τοῦ οὐρανοῦ id est, ex essentia, & το ἰσὺς τοῦ πατρὸς id est, eiusdem essentiae. Tu quidem, ut vir prudens, eos etiam qui hac uterentur figura, nihilo segnius declarasti inania loqui, Illi vero nihil a suae mentis pueritate faciunt alienum, dum fingunt excusationes. Sunt enim in sententijs va-

rij versatilesq; non aliter q̄ Chamæleonētes in coloribus. Et cum redarguuntur, erubescunt, cum interrogantur, hærent, post impudentia sumpta, causantur. Quod si quis istos in his quoq; coarguerit, laborant donec excogitarint quæ nō sunt, ac iuxta quod scriptum est, cogitant inania, tãtum vt persistant in sua impietate. Cæterę dum hoc aggrediuntur, nihil aliud efficiunt, quã quod palã declarant se carere ratione, Iudaicamq; peruersitatē imitari. Siquidem & illi cũ à veritate redarguerētur, nec possent aduersus eam oculos attollere, causabantur, dicentes: Quod facis tu signū, vt videamus & credamus tibi? Quid facis? Quamuis tam multa signa fuissent prodita, vt ipsi quoq; dicerent: Quid facimus? Quoniam hic homo multa signa facit. Nam mortui excitabantur, claudi ambulabāt, cæci recipiebāt visum, leprosi mūdabantur, aqua vertebatur in vinum, è quinę panibus saturabantur hoim quinę milia. Ac cæteri quidē oēs, admirabantur adorabantq; dñm, cōfidentes in illo completam esse prophetiã, & ipm esse deum dei filiū. Soli vero pharisæi, quibus signa quæ proferebant essent lucidiora sole, tñ veluti nondū satis essent edocti, murmurabāt, dicentes: Quare tu, homo cũ sis, facis teipm deum? Amentes veræq; cæci mente. Debebant inuerso potius sermone dicere: Quare tu deus cum sis, homo factus es? Siquidem opera declarabāt ipm esse deum, vt simul & patris bonitatem adorarent, & dispensationem humanæ naturæ nostra causa factam admirarentur. Hoc quidem adeo non dicebant, vt nec ea quæ fiebant inueneri vellent, aut vi-

debant quidem. Nam non poterant illa non videre, sed post murato animo, murmurabant: Quare in sabbato sanas paralyticum? Et quare cæco à natiuitate hoc die visum restituis? Hoc autem nihil aliud erat q̄ causatio, & obmurmuratio. Etenim cum alijs diebus dñs sanaret omnem morbum, omnemq; languorem, illi suo more incusabant, malueruntq; tenere opinionem, q̄ nullus esset deus, cum nominarent Beelzebub, quã suam iporum malitiam abijcere. Quin & cum nihilo minus seruator multifariam multisq; modis suam declararet diuinitatem, cunctisq; prædicaret patrem, illi nihilo minus veluti cōtra stimulos calcitrantes, contradicebāt suo stultiloquio, tantum vt iuxta diuinum prouerbium, reperis excusationibus, subducerent seipso a veritate. Itaq; Iudæi qui id temporis hæc peruerse faciebant, negantes dominū, merito & à lege & à promissione quæ patribus erat facta, redditi sunt extranei. Cæterum Arrianis Iudæorum imitātibus exemplum, idē videt̄ accidere, quod accidit Caiaphæ, & illorum temporum pharisæis. Nam cum videant suã sectam nihil habere probabile, causationes ac prætextus comminiscuntur: Quam op̄ causam hoc scriptum est & non illud. Ac ne quid mireris, si talia nunc moliantur. Nam paulo post & ad vim vertētur, ac mox cohortem ac tribunum militum minitabūtur. In his enim videt̄ esse stabilimentū peruersæ illorum opinionis. Etenim cum dei verbū abnegent, merito ab omni rationabili verbo deserti sunt. Hoc itaq; sciēs nihil illis respondebam. Cæterum postea q̄ tuus affectus, que

καυχή
ου

fuisse acta in synodo, postulabat cognoscere, nō distuli, sed ilico sicut tūc res gesta est significauī, paucis com monstrans, quantum à pia mente absit Arriana secta, quodq; tantum fingunt causationes. Cōsidera tu quoq; charissime, an non ita res habeat. Si findunt malis quæ commenti sunt ipsi, malæ mentis semen in illos spargente diabolo, respondeant super his, de quibus accusati, declarati sunt hæretici: hoc facto, accusent si possint q̄ aduersus ipos definita sunt. Nullus enim cædis adulteriꝝve conuictus ius habet iudicis sententiam incusandi: Quare non sic, sed illo modo locutus est. Nam ea res non liberat condemnatum, quin potius crimen illius ob temeritatē & confidentiam adauget. Proin isti quoq; aut declarent piū esse quod sentiunt, Nam accusati conuicti sunt, cum prius nihil conquererentur, & æquum est, vt q̄ sunt accusati, nihil aliud agant, q̄ vt sese defendant: aut si conscientiam habent impuram, conspiciuntq; sese cum pietate pugnare, ne accusent quæ ignorant, ne duplex auferant malum, impietatis & ignorantia: reprehensionem. Imò potius examinentur qui sunt dociles, vt agnoscant quæ prius nesciebant, ac veritatis inundatione pijsq; dogmatibus proluant eorū quæ prius audierant impietatē. Ad hunc enim modum & in Nicena synodo accidit Eusebio. Quum enim contenderent impietatem molientes, cunque deo pugnare tentarent, quæ ab ipsis dicebantur plena erant impietatis. Cæterum qui conuenerant episcopi, erant autem plus minus, trecenti, placide humaniterque petebant ab eis, vt de his quæ dicerent,

redderent rationem, piāsque probationes adferret, vbi vero mox hiscentes condemnabantur & ipsi inter se pugnabant, considerantes ingentem & inexplicabilem sectarum suarum discrepantiam, manebant illi quidem attoniti, ipsoq; silentio confitebantur turpitudinem inaniter captatæ gloriæ. Igitur episcopi posthęc recedentes ab illis excogitata verba, tū demum ediderunt aduersus illos sanam & ecclesiasticam fidem, cūque subscripsissent omnes, subscripsit & Eusebius ijs verbis, quæ nunc calumniantur isti, nimirum, ex essentia, & eiusdem essentiæ, & quod neque creatura sit, neque factura, neq; de numero rerum conditarum sit dei filius, sed quod progenies, & ex patris substantia sit verbum. Quodque dictu mirum est, Eusebius episcopus Cæsareæ Palæstina: quanquam ante vnum diem negarat, postea tamen subscripsit, ac per literas significauit ecclesiæ suæ, hanc esse fidem ecclesiæ à patribus traditam, cunctisq; palam ostendit, quod prius errasset, frustra que contendissent aduersus veritatem. Quanquam enim tum illum puduit, hisce verbis scribere, & vt voluit se purgauit ecclesiæ, at tamen cum per epistolam non abnegaret has voces, ex essentia & eiusdem essentiæ, palam est eum hoc voluisse significare. Et accidit illi quiddam absurdi. Siquidem veluti purgans seipsum accusabat Arrianos, quod quia scripsissent, Non erat filius priusquam nasceretur, nolent eum fuisse priusquam & iuxta carnem nasceretur. Nouit hoc & Acacius, nisi nunc & ipse meru perculsus, pro tempore simulat, negatque veri

tatem: Subiūxi igit in fine epistolā Eusebij, vt ex hac abūde cognoscas, & istos qui Christo rebellant, ac Acacij aduersus suos doctores in gratitudinē. An nō igitur peccant isti, si vel cogitent tantū contradicere tā celebri totius orbis synodo? An nō prauaricātur dū audent cōtradicare recte aduersus Arrianā hære-
 sim decretis, quę cōprobata sunt, & eorū testimonio, a quibus prius didicerāt impie sentire? Quod si post subscriptionē Eusebius cū suis, mutarunt animū, & veluti canes ad propriū impietatis vomitum reuersi sunt, an nō magis etiā odio digni, qui nunc cōtradican-
 t, eo q̄ alijs aīe suę libertatē propinātes, hos etiā secltę magistrōs ac duces habere volunt, hoīes vt dixit Iacobus duplici aīo, & instabiles in oīibus vijs suis, nec eandē habētēs sententiam, sed nunc in hanc nūc in illā opinionē sese vertentes, & nūc quidē probantes qd dicunt, mox vero vituperātes quod dixerant, ac rursū approbātes, quod paulo aī calūniabatur. Hoc autē, vt pastor ille dicebat, ex diabolo prognatū est, p̄ quod citius agnoscas capones quā doctores. Est em̄ sicuti a maioribus traditū est, vere doctrina, & hoc veros doctores arguit, vt eadē inter sese profiteant, neq; diuersa sentiāt, vel int̄ ipsos, vel a suis maioribus dissidētēs. Etenim qui hunc in modū affecti nō sunt, improbi potius q̄ veri doctores dicē di sunt. Proinde pagani, qm̄ nō profitent̄ eadem, sed int̄ ipsos variāt, haudquaquā verā habēt doctrinā. Sancti vero, verit̄q; veritatis p̄cones, & cū alijs cōiēriunt, nec inter sese dissidēt. Quanquā diuersis ætati-
 bus fuerūt, tñ in eandē oēs appellunt sententiā, cum

*Varietas
 Sententia-
 rum argu-
 it falsam
 doctrinā.*

sint eiusdē dei prophetę, idemq; verbū concorditer annūtiant. Itaq; quę Moyses docuit, hec pręstiterat Abraā. Quę vero pręstuit Abraam, hęc & Noē & Enoch senserāt, discernētes pura ab impuris, itaq; vi-
 uentes, vt deo grati acceptiq; redderent. Sic enim & Abel mart yriū peregit, cū teneret ea quę ab Adā didi-
 cerat, quę & ipse Adā didicerat a dño, qui cū in con-
 summatione seculorū venisset ad abolendū peccatū, aiebat: Non pręceptum nouum do vobis, sed pręce-
 pū vetus, quod audistis ab initio. Hanc ob causam beatus Apostolus Paulus cęlestis edoctus, cū eccle-
 siastici status imaginem pręformat, ne diaconos q-
 dem volebat esse bilingues, hoc ē, in sermone dupli-
 ces, nedū episcopos. Ceterū Galatas increpās, in vni-
 uersum pronuntiauit, dicēs: Si quis vobis euangeliū atulerit, pręter id quod accepistis, anathema sit, quē
 admodum ante dixi vobis, & iterū dico: Imo etiam si
 aut angelus ē cęlo vobis atulerit euangeliū pręter
 id quod accepistis, anathema sit. Hęc igitur cum di-
 cat Apostolus, aut isti quoq; Eusebiū cum suis, va-
 riātes, aliāq; dicentes pręter ea quę subscripserant,
 tradant anathemati: Aut si cognoscunt se recte sub-
 scripisse, ne murmurēt aduersus tam frequentem sy-
 nodū. Quorum quia nec hoc nec illud faciūt, palam
 est eos quouis circumferri vento, oīēq; fluctu circū-
 agi, nec proprijs, sed alienis trahi sententijs. Tales ve-
 ro cū sint, neq; nunc cum hmōi causationes obijciūt
 credendū est illis. Quin potius desinant incusare. qd
 non intelligūt. Fortassis autē quando nō norunt dii-
 cernere, simpliciter quod malum est, dicitur bonum,

*Consen-
 sus sancto-
 rum.*

& quod bonum est dicunt malum, existimātes amarum esse quod est dulce, rursus dulce quod est amarum. Nimirum quæ mala iudicata sunt, ac reprobata, tenere volunt: Contra, quæ recte definita sunt, conantur calumniari. Non oportuit igitur neque nos amplius ullam harum rerum defensionem parare, ad inanes istorum causationes respondentes, neque ipsos vltra contendere, sed concordare cum his, quibus sectæ ipsorum duces subscripserunt, scientes, qđ posthac facta Eusebij mutatio suspecta est ac praua. Cæterum quod subscripsit, posteaquam licebat illi vel paucissimis excusare sese, hoc declarat Arrianam hæresim vere impiam esse. Nō enim prius subscripserūt, nisi cum iam illā damnassent: nec prius eā condemnarūt, quā vndiquaq; destituti defensione, fuissent pudefacti. Itaq; quod nūc mutatur, argumētum est pertinaciæ tendētis ad impietatem. Quapropter oportuit & istos, vt dictum est, quietem agere. Cæterum quoniam insigniter sunt impudētes, putantq; fortassis, quod ipsi magis quā illi valeāt huius diabolicæ impietatis esse duces, quanq̄ iam antehac prioribus literis quas ad te scripsi, copiosius ac diffusius illos redargui, at tamen age, nunc quoque tum hos, tum illos, de singulis quæ ab ipsis dicta sunt examinemus. Demonstrabitur enim nihilo minus & nunc hæresis illorū non esse sana, sed dæmoniace potius cuiuspiā sectæ. Aiunt igitur quemadmodū illis visum ē, & ausi sunt dicere, Nō semp p̄r, non semp filius. Non em̄ erat filius priusquā nasceret, sed de non extantibus ipse quoq; factus est. Proinde deus non

Opinio
Arriani
361.

semper fuit pater filio, verum vbi filius creatus est filius, tunc & deus dictus est illius pater. Siquidem creatura est, & factura verbum. Estq; iuxta essentiam alienus ac dissimilis patri. Neq; vero natura verum patris verbum est filius, neq; sola veratq; sapientia illius est. Cæterum quum sit creatura, & vnus de numero rerum conditarum, per abusionem dicitur verbum ac sapientia. Nam verbo quod vere est in patre, ipse quoq; factus est, vt cætera quoq; omnia, eorū nec verus est filius. Ego vero primum illud ab istis sciscitabor. Quid est omnino filius, & quid nam hoc nomē significat: vt ipsi vel hoc pacto queāt intelligere quę loquuntur. Nam sacra scriptura, per hoc nomen duplicem notionem nobis significat. Alteram quidem eorum de quibus Moyses in lege loquitur: Si audieris vocem domini dei nostri, & serueris omnia præcepta ipsius, quæcunq; ego tibi præcipio hodie, vt faciatis quod bonum est, ac placitum in conspectu domini dei tui, filij estis domini dei nostri. Quemadmodum & in euangelio Iohānes ait: Quorū autem receperūt eū, dedit eis potestatem filios dei fieri. Alteram autem habet notionem, iuxta quam Isaac Abrææ filius est, & Iacob filius est Isaac, & patriarchæ filij Iacob. At isti iuxta vtram ex istis duabus notionem arbitrari dici filium dei, talia de eo fabulantur: Nam certum scio, quod in eandem concurrunt impietatem cum Eusebio. Si iuxta priorem, quales sunt qui ex mutatis in melius moribus nominis huius gratiam acquisierunt, quib; acceperunt potestatem vt filij dei fiant. (Nam hoc & illi dicebant) nihil

Verba
duo.

Filij nomē
quot mo
dis accipi
atur.

videbitur à nobis differre, nec erit vnigenitus, quum ipse quoq; ex virtute sortitus sit filij cognomen. Quod si vt aiūt, præfatus talis futurus, præoccupat, simulq; nascendo recipit & nomen & nominis honorem, nihil tamen differet ab ijs, qui post benefacta nomē accipiunt, quum † ipse quoq; simili modo filius esse pronūcietur. Siquidem Adam q; primus occupauit gratiam, simulq; dum nascitur positus est in paradiso, nihil differebat, neq; ab Enoch, qui post natiuitatis tēpus, quum deo placuisset translatus est, neque ab Apostolo, q; ipse post benefacta raptus est in paradysum, imō ne ab eo quidem qui prius fuerat latro, cui propter confessionem promissum est, ipm̄ protinus futurum in paradiso. Verum si his vrgeantur dicent opinor, quod dicentes frequenter erubuerunt. Hoc modo iudicamus filium excellere cæteras creaturas, ideoq; vocari vnigenitum, quod ipse solus à solo deo factus est, cætera vero omnia à deo per filiū cōdita sunt. Quis obsecro stultam istā & inanē cogitationē vobis iniecit, vt diceretis: Filiū q; dem solū solus ipse pater cōdidit, cætera vero oia p; filiū tanq; per ministrū facta sunt: Quod si qd ad fatigationem attinger, dicit fuisse sufficiens, vt ipse solus cōderet filiū, cætera vero nō itē, impiū est talia de deo cogitare, maxime quum audierint Isaiā dicentē: Deus sempiternus, deus q; præparauit summa terræ, nō esuriet neq; fatigabit, nec inuestigabilis est prudētia illius. Quin potius ipse dat robur esurientibus, ac per verbum suum fessos reficit. Quod si velut rem humilem dedignatus ē ipse post filium natum operari, & hoc dictum impium

tot nonne
surpat.

est. Nō est fastus in deo, qui q; dem cum Iacob descendit in Aegyptum, quiq; ppter Abram corrigit Abimelec Sarra causa, cumq; Moysē, quum esset homore ad os loquit, in montē Sina descendit, populo vero suppetias ferens, Amalec debellar. Quin & hoc mentimini, quū dicitis: Ipse fecit nos, & nō ipsi nos. Ipse est, qui p; verbū suū & pusilla fecit & magna, nec diuidi potest creatio, vt dicas, hoc patris est, hoc filij, sed vnus est dei, qui ceu manu vtens verbo suo, per illud creauit omnia. Quod ipse etiam deus declarans loquitur: Manus tua fecit hæc omnia. Hoc Paulus vt didicerat docuit, Vnus deus ex quo omnia, & vnus dñs Iesus Christus per quē omnia. Ipse igit quum semper idem sit, etiā nunc mandat soli, & ex orit, præcipit nubibus & oriunt, & vnā terræ partem irrigat, alia vero quæ non irrigat arefcit, ac terræ mandat, vt reddat fructus, & Ieremiam format in vtero. Quod si hæc nunc ipse facit, dubitari nō potest, quin in principio nō dedignatus sit omnia per verbū facere, quandoq; dem hæc portiones sunt vniuersi. Porro si quoniā nō poterāt cætera creaturæ, manus illius simplicis & ingenitæ sustinere operationem, ideo solus filius à solo deo factus est, reliqua vero à filio velut ab operis ministro & adiutore facta sunt. Nam & hoc Asterius Thyensis scriptū reliquit. Arrius vero trās scriptū tradidit suis discipulis, ac deinceps vice fracte arundinis nitunt hoc dicto, nec intelligunt amentes absurditatem in eo latentē. Nā si res cōdita nullo pacto valebant ferre manum dei, quum iuxta vos filij sit vnus de numero conditor, quō ipse potuit fieri à

yeu776.

solo deo? Et si vt condita fierent, opus erat intercessore, conditus autem iuxta vestram opinionem est ipse filius, necesse erat, vt & ante hunc genitum, aliqui intercederet, quo conderetur. Rursus quum ipse intercessor esset creatura, nimirum opus erat & illi alio intercessore, ad ipsius creationem, Quod si quis aliū excogitarit intercessorem, prius excogitabit, & huic intercessorem, sic & in immensum deueniet. Verum dum hunc in modum semper queritur intercessor, ne consistere quidem poterit creatura, propterea qd sicut dicitis, nihil rerum conditarum, sustinere possit indilutam puramq; manum ingeniti dei. Porro si videntes hoc esse absurdum, dicere cœperint, quod filius quum sit creatura, fuit idoneus vt ab ingenito fieret, necessario consequitur, quod cœtera quoq; condita omnia, potuerint ab ipso ingenito condi. Siquidem iuxta vos & filius est creatura, quemadmodum cœtera omnia, iamq; superuacanea fuerit verbi natiuitas, iuxta vestrum impium stultumq; commercum, quum deus per se sufficiens fuerit, vt solus omnia cōderet, omniaq; cōdita, potuerint puram dei manum sustinere. Ergo quum istiusmodi stupor istorum, à mente crassa rudiq; pfificatur, cōsideremus an hoc impiorum cōmentum quod dicitur non longius appareat abesse à ratione, quam cœtera quæ idem profrentur. Adam solus à solo deo per verbum factus est. Atqui nemo dixerit in hoc Adam præminere cæteris hominibus, aut præstare his qui post ipsum nati sunt, si solus à solo deo factus ac format⁹ est, nos autem omnes ex Adam nascimur, atque ex generis suc-

cessione compositi sumus, tantum si constet & illum è terra formatum esse, & quum prius non esset, post factum esse. Quod si quis plus tribuerit, ptoplasto, ppropterea quod deus illum sua manu dignatus sit, is tamen perpendat, hoc quod præstat antecellitq; cæteris, honore nō natura illi cōrigisse. Siquidem ex terra natus est quemadmodū omnes cæteri. Quin & eadem manus, quæ tūc formauit Adam, nūc quoq; & semper post illum, format componitq; omnia. Atq; hoc ipsum vt prædictum est, ipse deus dicit Ieremias: Priusquam formarem te in vtero, noui te. De omnibus autem dixit: Manus mea fecit hæc omnia. Rursum per Isaiam loquitur: Sic dicit dominus qui redemitte, ac format in vtero. Ego dominus perficiens omnia, extendi cælum solus, ac fundavi terram. Id Daudid intelligens aiebat: Manus tuæ fecerūt me ac formauerūt me. Rursus in Isaiam loquens, sic dicit domin⁹: Qui formauit me ex vtero seruum sibi, hoc declarat. Itaq; iuxta naturam nihilo præstat nobis, quibus prior est tempore, quando quidem eadem manu fingimur & componimur omnes. Proinde si ad eū modum Arriani de filio atq; deo sentitis, quod simili modo & ipse subsistit, factusq; est, nulla in re vestro iudicio iuxta naturam cæteris erit præstantior, quando quidem ipse quoq; non erat, & factus est, atq; virtute & ipsi parata est nominis gratia. Siquidem & ipse vnus est de numero eorū, de quibus in psalmis spūs sanctus dicit: Ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Quis igitur est ille cui deus mādauit, vt & ipse crearet: Oportet enim esse verbū cui mandat deus, & per

quem creaturæ condunt. Sed nequaquā poteris demō-
strare aliud verbum præter hoc quod negatis, nisi vi-
delicet rursus aliqd commentum excogitauerit. Pro-
fecto, inquit, inuenimus, quod quondā etiam di-
cebāt Eusebii discipuli, in hoc antecellere cæteris dei
filium, dicitur vnigenitū existimamus, quod solus ipse
particeps est patris, reliquæ vero creaturæ omnes si-
lij participes sunt. Laborant igitur iam variantes ac
commutantes verba non secus atq; colores, patet
tamen & hoc pacto quod velut ex terra loquuntur
inania, & in suis cogitationibus velut in cæno vol-
uuntur. Nam si ille dei filius, nos vero filij filij vocare
mur, probabile erat ipsorū figmentum. Contra si dei
nos quoq; filij dicimur, cuius & ipse est filius, nimis
& nos patris participes sumus, qui dicit: Filios genui
& exaltaui. Etenim nisi ipsius essemus participes, nõ
diceret genui: qđ si ille genuit, nõ alius, sed ipse noster
est pater. Ac rursus nõ refert an ille præcellat, priorq;
factus sit, nos vero ordine inferiores, ac posterius fa-
cti sumus, nõ eiusdem oēs simus participes, & eius-
dem patris filij dicamur. Nam illud plus ac min⁹ nõ
declarat aliam naturam, quandoquidem cuiq; virtu-
tis actio hoc cognomen addit, & alius quidem decē
ciuitatibus, alius vero quinq; præficitur. Rursus alij se-
dent super duodecim sedes, iudicantes duodecim tri-
bus Israél: alij vero audiunt, Venite benedicti patris
mei. Et, euge serue bone ac fidelis. Huiusmodi itaq;
quum illi sentiant, merito imaginantur talis filij pa-
trem, non semper esse deum, neq; talem filium sem-
per esse, verum ex non extantibus creaturam fuisse,

hec fuisse priusquam fieret. Nam alius est iste, præter
verum dei filium. Cæterum quoniam hæc istos dice-
re iam non est pium, sed potius Sadducæorum ac Sa-
mōsatenis ista sententia est, superest videlicet, vt iu-
xtra alteram rationem, iuxta quam Isaac Abrææ fili-
us est, dicamus & dei filium esse. Siquidem natura no-
uit esse filium quod ex aliquo natum est, nec aliunde
acceritum, & hoc illud nomen significat. An igitur
filij generatio est secundum affectionem humanam?
Nam hoc fortassis iuxta illos ipsi quoque volent op-
ponere, non intelligentes. Nequaquam. Non enim
vt homo est deus, quandoquidem ne homines sunt
vt deus. Nam illi quidem ex materia eatq; affectioni-
bus obnoxia conditi sunt, deus vero materiæ expers
& incorporeus. Quod si hæc dictiones de deo & ho-
minibus in diuinis scripturis aliquando vsurpantur,
tamē perspicacium hominum est, quemadmodum
præcepit Paulus, attendere lectioni, atq; ita iudica-
re, ac iuxta singulorum que significantur naturā, que
scripta sunt dignoscere, neq; confundere sententiā, vt
ne ea quæ dei sunt humano more cogitemus, neq;
quæ sunt hominum, tanq̄ de deo aliquando intelli-
gamus. Nam hoc est vinum aquæ miscere, & ignem
alienum iniicere super altare igni diuino. Siquidem
& deus creat, & hominibus quoq; creandi verbū tri-
butū est, ac deus quidem est ens, & homines esse di-
cunt, quod ipm deo acceptū ferūt. Nū igit sic deus cre-
at quemadmodum homines, aut sic ens est homo?
Absit. Verè aliter de deo dictiones vsurpamus, atq;
aliter has de hominibus intelligimus. Nā deus qđem

Filius qđ.

creat, vocans ea quæ non sunt vt sint, nullius egenis, Homines vero subiectam materiã operant̃ fusa prius precatione, & accepta operandi scientia, a deo qui eũctã fabricatus est per suũ verbũ. Rursus homines quũ non possint esse perse, in loco sunt circũscripti, consistũtq; in dei verbo. Deus vero ens est per seipm̃ continens vniuersa, nec ab vllõ comprehensus: atq; in omnib' qd̃ est iuxta bonitatem suam ac potẽtiã, rursus extra omnia est iuxta suam naturam. Ita q; quemadmodũ nõ eodem modo homines creant̃ quemadmodũ creat deus, nec ad eũ modũ sunt homines, quemadmodũ est deus, sic aliter se habet hominũ generatio, aliter est filius ex patre. Nam hominũ proles partes qdammodo sunt eorũ q; generant, eo qd̃ eadem est corporũ natura, nec ea est simplex quæpiam sed fluxa, & ex partibus habet compositionem, p̃fluũtq; homines quũ generant, ac rursus affluũt ea quæ ex alimentis in eos inferunt. Quam ob causam etiam homines pro tempore multorũ liberorũ patres fiũt. Deus vero quũ non constet ex partib, nec partitionẽ recipit, & nullis affectiõib' obnoxius est filij pater, neq; enim deflux' est a deo incorporeo, neq; vllus influx' accedit illi, quemadmodũ fit in hominibus, sed simplex quũ sit natura, solius & vnus filij pater est, quapropter etiam vnigenitus est, solusq; in sinu patris est, solũq; ipsum ex sese pater declarat esse, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Hic autem sermo patris est, in quo licet intelligere patris naturam nec affectionibus obnoxiam, nec diuisionis capacem. Siquidem nec ho-

Deus in
oibus &
extra oia

minum sermo, sic generatur vt patiat̃ qui loquit̃, aut per separationem aliquid illi decedat, multo minus sermo dei: Quapropter ipse etiam sedet in dextera patris, tanquam verbũ, eo quod vbi est pater, illic & huius verbum est. Nos vero stantes iudicamur ab illo tanq̃ creaturæ: & adoratur quidem ille, propterea quod est filius adorandi patris, nos vero adoramus dominũ, deumq; confitemur, propterea qd̃ illius creaturæ sumus, & ab illo diuersi. Hæc vero cũ ad hunc habeãt modum, cõsideret iam quisvis illorum velit, sitq; aliq; sillos pudefaciens, an id quod est ex deo, propriãt̃ illius progeniẽ fas sit dicere, ex nõ extãribus esse, aut rationi consentaneũ sit, vt vel in cogitationem cuiusquã om̃ino veniat, quod esse ex deo post contigerit ipsi, vt simul supra audacia dicat, quod non semper est filius. Nã in hoc rursus hominũ cogitationes transcendit, superauitq; filij gñatio. Nã nos quidem nostrorũ liberorum in tpe partes efficimur, qñ quidem & ipsi cum prius non essemus, postea facti sumus, Cæterũ deus, quia semper est, se filij pater est. Et horũ quidem generatio, originẽ habet ex his, quæ simili modo sunt. Qm̃ autem nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrẽ quisquã nouit nisi filius, & cuiuscũq; filius reuelauerit, propterea sancti qbus reuelarat filius, imaginem quandã nobis dederunt ex rebus visibilibus, dicentes eũ esse splendore gloriæ & figurã substantiæ eius, ac rursus: Quoniã apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Insuper & verbũ increpans Israëlẽ dicit, Dereliquisti fontẽ sapiẽtiæ. Hic aut̃ fons est qd̃ dicit, Me derelique

Imagines
quibus ut
cũq; no-
tatur diuẽ
na genera-
tio.

runt fontem aquæ viar. Ac exiguum quidem est exemplum nimisq; obscurum ad id quod desiderat, possumus autem ex eo plus quam pro natura humana intelligere, ac nequaquam putare nostram generationem æqualem esse generationi dei. Quis enim potest vel cogitare aliqui non esse splendor, ut simul sumpta audacia dicat, non esse semper filium, aut non fuisse filium priusquam nasceretur, aut quod sidoneus est, ut splendor à sole dirimat, ut ne fontem cogitet aliqui destitutum à vita, ut simul & infans dicat, ex non extantibus esse filium, qui dicit, Ego sum vita, aut alienum esse à patris essentia eum qui dicit, Qui me vidit, vidit & patrem: Nam sancti cum sic nos vellent intelligere, hæc ob id exempla tradiderunt, estque vehementer absurdum & impium, cum hominibus præbeat imaginem scriptura, nos ex alijs rebus de domino vel cogitare, quam neque scripta sunt, neque quicquam habet sententiam conducentis ad pietatem. Ergo posthac dicant, unde tandem isti docti, talia de servatore cogitare ceperint. Legimus inquit, in Proverbijs: Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. Nam & Eusebius cum suis talia videbatur dicere, quoniam tu quoque literis idem significasti, quod multis probationibus & isti subuersi, condemnati sunt. Nihilominus ipsi dictum hoc, sursum ac deorsum circunferentes, dicebant filium vnum esse esse creaturis, cumque rebus conditis annumerabatur, Verum ne hoc quidem vident recte perpeditisse. Habet enim sensum pius vehementerque rectum, quod si ipsi quoque intellexissent, nequaquam dominum gloriae blasphemius affectissent. Nam ea quæ dicta sunt conferant ad hoc dictum, ac videbunt multa in eis esse differentiam. Quis enim

Creatus filius quomodo intelligitur.

non perspicit, modo mentem habeat rectam, quod ea quæ creantur, fiuntque, sunt aliunde quam ex eo qui facit. Ceterum filius, ut in superioribus ratio demonstravit, non extrinsecus, sed ex patre generante est. Etenim homo condit quidem domum, generat autem filium, neque quisquam inuertens dicere possit, domum quidem ac navenem generari ab eo qui apparat, filium vero condit fierique ab eo, neque rursus, domum imaginem esse conditoris, filium dissimilem generanti, quin potius filium, imaginem patris confitebitur, domum vero artis structuram esse, nisi quis videlicet mente captus sit, & ab animi sanitate exciderit. Nimirum diuina scriptura, quæ rectius omnibus nouit cuiusque naturam, de his quidem quæ conduntur per Moysen, ait: In principio fecit deus celum ac terram. De filio vero nihil aliud, sed ipsum patrem profert, loquentem: Ex utero ante luciferum genui te. Ac rursus: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quin ipse de seipso dominus in Proverbijs dicit: Ante omnes fontes generat me. Ac de rebus conditis Iohannes ait: Omnia per ipsum facta sunt, Ceterum de domino prædicans dicit, vni genitus filius, qui est in sinu patris ille enarrauit. Itaque si filius est, non est creatura, Sin est creatura, non est filius. Multum enim in his discriminis est, ac nequaquam erit idem ipse, & creatura, ne simul & ex deo & extra deum illius essentia puretur esse. Num itaque frustra scriptum est hoc dictum: Nam hoc rursus illi circunferunt sonitu obstrepentes, non aliter quam agmen culicum. Non sane, non frustra scriptum est, sed vehementer necessario. Siquidem dictum est creari, sed tum cum factus est homo, id enim ho-

Scriptura non oscitāter legenda. minis propriū. Hanc vero sententiā reperiet pulchre in eloquijs positā, qui non oscitāter lectionē attēderit, sed & tēpus & pōnas, & vtilitatem eorū q̄ scripta sunt scrutet, atq; ita demum ea q̄ legit diiudicet, disciatq; . *Tempus.* Tempus itaq; huius dicti reperiet & intelliget, quod dñs qui semp est, postea in cōsummatione seculorū factus est homo, & filius cum esset dei, factus est filius hoīum: vtilitatē vero poterit intelligere, q̄d nostrā mortē abolere cupiens, assumpsit sibi corpus ex virgine Maria, vt eo in sacrificiū oblato patri pro omnibus, liberaret oēs nos quotquot metu mortis, vt semper viueremus, obnoxij eramus seruituti. *Persona.* Persona vero seruatoris est, & hoc explicat cū iā assumpto corpore dicit, Dñs creauit me initiū viarum suarū in opera sua. Quemadmodū enim ei qui est filius dei, pulchre cōgruit esse in æternum, atq; in sinu esse p̄ris, Sic & homini factō congruit hæc vox: Dñs creauit me. Et hoc em̄ dicit de eo, & esuriit & sitiit, & p̄cnnctatus est vbi Lazarus esset positus, & passus est & resurrexit. Et quemadmodū cū audimus eum dominū ac deum & lumen verū, intelligimus eū esse ex p̄re, ita iustū est, vt cum audimus creauit, & serui nomen, & passus est, non ista ascribamus deitati, absurdū em̄, sed carni hæc tribuamus, quā nr̄a causa gestauit. Siquidē hæc carnis propria sunt, atq; ipsa caro nō alterius, sed verbi est. Ceterū si quis ex hoc quod vtile sit cupiat perdiscere, inuenturus est hoc quoq; . Verbum em̄ caro factū est, vt & illud inferat p̄ omnibus, & nos ex spū ipsius participātes, possumus fieri dii, Alioq; nequaquā hoc consequantur, nisi corpus nō

strum creatū ipse induisset. Nam hoc modo iā hoīes dei, & hoīes in Christo cœpimus appellari. Ceterū quemadmodū nos accipientes sp̄m, non amittimus propriā nostram essentiā. Sic dñs pro nobis factus homo, corpusq; gestās, nihilo minus erat deus. Neq; em̄ detrimentum patiebat ex amictu corporis, quin potius illud reddebat diuinū, & in mortalitate cōgnauit. Hæc quidē igit sufficiūt ad traducendā Arrianorū sectā, qñ quidem prout dñs dedit ex his que ipsi dicebāt cōuicti sunt impietatis. Age sane & nos eos prouocemus flagitemusq; , vt ipsi quoq; respōdeāt. Tēpus em̄ est, vt cum hæreat ipsi in proprijs dogmatibus, iā a nobis interrogent, forsitā vel sic erubescētes, receptis oculis perspiciant vnde deciderint malæ mentis hoīes. Dei filiū didicimus ex diuinis literis sicut antea dictū est, eundē esse vbi ac sapientiā patris. Nam Ap̄tus ait: Christus dei virtus & dei sapientia. Ceterū Iohannes cū dixisset, Et verbū caro factū est, protinus adiunxit: Et vidimus gloriā eius, gloriā tanq̄ vnigeniti a p̄re, plenū gratiæ & veritatis. Significā verbū esse vnigenitum filiū, atq; per hoc verbū, & p̄ hanc sapientiā, cōdita esse tum cælū, tum terrā, tum oīa quæ in eis sunt; atq; huius sapientiæ fontē esse deū, in propheta Baruch didicimus, qui reprehēdit Israhēl, quod reliquisset fontem sapientiæ. Itaque si negāt ea quæ scripta sunt, prius cum sint & a nomine alieni, proprie vocari poterunt etiam ab omnibus Athei & Christomachi, hoc est, sine deo & Christo rebellantes. Nam hoc cognominis ipsi etiam sibi indiderunt. Quod si nobiscum cōfirētur scriptu

ræ verba spiritus afflatu prodita, audeant palā dicere, quæ recte sentiunt, ἄλογος & ἄσοφος, hoc est, sine verbo, & ἄσοφος, hoc est, sine sapientia, fuerit aliquādo deus, verisq; in rabiem dicant, cum non esset, & priusquā nasceretur non erat Christus. Rursusq; pronuntians fontem nō ex sese genuisse sapientiam, sed aliunde quā ex sese hunc parasse, vt & illud audeant dicere, ex non extantibus factus est filius. Nam hic sermo non iam hunc fontem demonstrat, sed lacum quenpiam, velut aliū de fumentem aquam, qui fontis vsurpet vocabulum. Proinde quanta impietate sit hoc referum, nemini puto dubiū esse, cui vs̄ paululum sit sensus. Cæterum quoniam tumultuantes dicunt nomina tantum esse filij, verbum & sapientia, operepretium est percunctari istos, si ista filij nomina duntaxat sunt, alius erit ipse præter hæc: & si melior est nominibus, haud pium est ex deterioribus designari meliorem, Quod si inferior ē nominibus, omnino habet & causam appellationis ad id quod melius est. Cæterum hoc rursus profectum illius significat, nec ista impietas minor illis prioribus. Siqdem eum qui in patre est, & in quo est pater, qui ait: Ego & pater vnum sumus, & quem qui viderit, vidit patrem, dicere ab aliqua re extraria reddi meliorē, superat omnem infaniam. Verum ab ijs deiecti, & quemadmodum solent Eusebiani, multa hesitatione constructi, illud rādem habent reliquum, quod & in cantianculis Arrius, & in sua thalia, tanquā addubirans fabulatur. Multa loquitur verba deus. Qualem ipsi scilicet dicimus nos filium & verbum vni-

nitum patris. Dementes & quiduis potius q̄ Christiani. Primum enim cum talia loquuntur de deo, parum abest quin deum existiment hoiem sic loquentem, vicissimq; mutantem priora verba posterioribus, quasi vnum ex deo verbum nō sufficiat omnem quæ est ex voluntate patris, creationem, huiusq; providentiam implere. Nam eundem multa verba loq̄ infirmitas est omnium, cum vnum quodq; deficiens egeat altero verbo. Ceterum vno vs̄um fuisse verbo deum, sicut vere est, hoc & dei potētiā declarat, & verbi ex eo proficiscentis perfectionem, & ita sentiētiū piā intelligentiam. Vtinam vero & isti vs̄ ex his quæ nunc dicunt velint confiteri veritatem. Nā si semel concesserint deum proferri verba, omnino norunt eū esse patrem: hoc cum sciant considerent, quod dum nolūt vnum concedere dei verbū, imāgantur eum esse patrem multorū, atq; in totū esse dei verbum nolunt negare, cæterū hoc esse dei filium nō confitentur. Est autē & hæc veritatis ignorātia, sacram̄ scripturæ imperitia. Nam si omnino deus pater est verbi, cur non & is q̄ generat, vnus + filius ē? Rursus autē filius dei quisnā erit, nisi verbum ipsius, neque multa sunt verba, ne singulis aliquid desit, sed vnum verbū, vt solus ipse perfectus sit. Animaduerrāt & illud, quod cum vnus sit deus, oportuit & imaginem illus vnam esse, quæ quidem est filius. Etenim dei filius, sicut ex ipsis eloquijs licet discere, idem est & dei verbum & sapientia & imago & manus & virtus. Vna enim est dei progenies, & hæc vocabula generationis quæ ex patre est, sunt notiones. Sine em̄

*Verbum
unum tan-
tum esse.*

*fortasse
pater quā
quam co-
dex gre-
cus habe-
bat. vios*

filium dixeris, declarasti quod ex illius natura profectum est, siue verbum cogites, rursum id quod ex eo est, & quod ab eo inseparabile est cogitas. Quin & sapientiam cum dicis, nihilo minus id sentis, quod non extrinsecus, sed ex ipso est & in ipso. Rursum si virtutem & manum nominaris, iterum dicis quod est essentiam propriam. Ita cum imaginem dicis, filium significas. Quid esse possit simile deo, nisi quod ex ipso natum est? Nimirum quæ per verbum facta sunt, hæc per sapientiam fundata sunt, & quæ in sapientia fundata sunt, hæc omnia manu dei facta sunt, perque filium condita sunt. Atque harum rerum non aliunde nos quam ex scripturis persuasionem habemus. Siquidem ipse deus per Isaiam prophetam dicit: Manus mea fundauit terram, & dextera mea stabiliiuit cælum. Ac rursum: Et sub umbra manus meæ protegam te, in qua constitui cælum ac fundauit terram. Dauid vero hoc edoctus ac sciens manum hanc esse sapientiam, canebat: Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra creatura tua: quæ admodum & Salomon à deo sumpta sapientia dicebat, Deus sapientia fundauit terram. Item Iohannes sciens manum ac sapientiam esse verbum, scripsit in euangelio: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Apostolus vero perspicuus manum, sapientiam, verbum, eundem esse filium, ait: Multifarie multisque modis olim deus loquutus patribus in prophetis, nouissime diebus his loquutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vni-

*Probatio
nes est scri
pturis su-
mendæ.*

uersorum, per quem fecit & secula, ac rursum: Vnus dominus IESVS Christus, per quem omnia & nos per ipsum. Rursus autem quum sciret verbum, sapientiam, filium, eandem esse imaginem patris, ait in epistola ad Colossenses: Gratias agentes deo & patri, qui idoneos nos reddidit in partem hæreditatis sanctorum in lumine, qui liberauit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum filii charitatis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, qui est imago dei inuisibilis primogenitus omnium creaturæ: quoniam in ipso condita sunt omnia, siue quæ in cælis, siue quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Nam quemadmodum per verbum, ita quum idem sit imago, in eo condita sunt omnia. Ad hunc modum si quis de domino cogitet, non impinget in lapidem offensionis, sed potius ibit ad fulgorem in conspectu habens lumen veritatis. Nam hæc est vere veritatis sententia, etiam si dirumpantur isti contentiosi, qui neque deum reuerentur, neque redargutionibus quæ sunt ex certis probationibus pudeant. Itaque Eusebiani quum id temporis adhuc modum examinarentur, seque ipsos condemnassent, quemadmodum antea dixi, subscripserunt ac resipiscentes quietem agebant secesseruntque. Posteaquam vero isti iuueniliter ineipientes impietatibus, ac cæcutientes circa veritatem, nihil aliud quam conantur criminari synodum: dicant nobis ex quibus ipsi scripturis ista didicerunt, aut

ex quo sanctorum audierunt verba, quæ sibi ipsi cõ-
gesserunt, hæc verba, ex non extantibus, & non erat
priusquam nasceretur, & erat quum non esset, & il-
lud vertibile & præexistere, & illud voluntate, quibꝰ
aduersus dominum illudentes fabulantur. Nam bea-
tus Paulus in epistola ad Hebræos ait: Fide intelligi-
mus perfecta esse secula verbo dei, vt ex his quæ nõ vi-
debantur id quod videbatur fieret. Verꝰ nihil com-
mune verbo cũ seculis. Ipse em̄ est ille q̄ erat ante secu-
la, per quem & secula facta sunt. Ceterꝰ in pastore scri-
ptum est, nam & hoc quanq̄ nõ est ex canone profe-
runt. Primum om̄ium crede quod vnus est deus qui
cõdidit omnia perfectiq̄, qui fecit, vt ex nihilo, essent
vniuersa. Quin & hoc rursus nihil ad filium pertinet,
quãquid de omnibus loquitur quæ per eum facta
sunt, à quibus ipse diuersus est. Neq̄ em̄ fieri potest, vt
conditorem cõnumeres cum his quæ ab ipso sunt cõ-
dita, nisi q̄s delirans architectum dicat eundem esse
cum ædificijs, quæ ab ipso sunt. Quare igit̄ quum ipsi
voces ad impietatem cõminiscantur non scriptas, ac
cusant eos q̄ vocibus non scriptis vruntur ad pieta-
tem: Nam impietatem admittere, in totum veritum
est, etiam si quis varijs verbis ac persuasibilibus inuē-
tis id conetur conuēstire, cæterum pietatem ample-
cti, sanctorꝰ omnium consensu prædicatur, etiam si
q̄s nouis verbis fuerit vsus, modo q̄ loquitur pium
obrineat sensum, ac per ea, quæ cogitauit pie velit si-
gnificare. Eorꝰ igit̄ q̄ Christo rebellant humi repē-
tia verbulæ, de quibus prius dictũ est, iam antea demõ-
strauit ratio, & tunc & nũc omni impietate esse refer-

*Pastorẽ et
antea cita-
uit.*

*Verba ho-
uã nõ im-
probanda
mõ piũ ha-
beant sen-
sum.*

ra. Cæterum quæ à synodo scripta sunt ac definita ad
uersus illos, si quis exacte scrutet, comperiet om̄ino
in his veritatis intellectum comprehendere, maxime si
ralium dictionum etiam occasionem probabilem,
studio discendi percunctatus audieris. Est enim hæc:
Quum synodus veller Arrianorꝰ impias dictiões tol-
lere, scripturaz vero confessas voces scribere, quod
& filius sit non ex non extantibus, sed ex deo, & quod
verbum sit ac sapientia, non autem creatura neq̄ fa-
ctura, sed proprium ex patre germen: Eusebius cum
suis, qm̄ vetusto errore suo trahebatur, volebant has
voces ex deo, communes esse nobiscum, & dei ver-
bum nihil in hoc differre à nobis, propterea qd̄ scri-
ptum esset, vnus deus ex quo omnia, ac rursus: Ve-
tera transferunt, ecce noua facta sunt omnia, omnia
vero ex deo. Ceterꝰ patres quum perspexissent illo-
rum versutiam, & impietatis artificium, iam compel-
labant eos, vt clarius explanarent, illud ex deo, scribe-
rentq̄ ex essentia dei esse filium, ob id ne illud ex deo
putaretur esse commune, & æquale, tũ filio tũ rebus
creatis, sed cætera omnia creaturam esse, verbum
autem solum ex patre crederetur. Quamquam enim
ex deo omnia esse dicuntur, tamen aliter quàm est
filius, esse dicta sunt. Nam creaturæ ideo dicuntur
esse ex deo, quod nõ sint temere neq̄ sponte, nullorꝰ
autore conditæ, neq̄ fortuito natæ, secundum eos q̄
dicunt, ex atomorum concursu, & corpusculorum,
quæ dicuntur *δημιουργη*, quod horum patres inter se
similes sunt, aut vt quidam heretici, alium mundi cõ-
ditorem dicunt, aut vt rursus alij, ab angelis quibus-

*Homusij
uox qua
occasione
reperita.*

*Eẽ ex deo
non uno
mõ intelli-
gitur.*

dam aiunt omnium rerum esse constitutionem, sed quoniam quum esset deus, omnia ab ipso per verbū, quum prius non essent, vt essent facta sunt, ideo dictum est illud, ex deo, verbum autem quoniam non est creatura dictum est illud, solus est ex patre. Hæc autem sententia illud declarat, quod filius est ex substantia patris. Neq; enim in vllam creaturarum hoc competit. Nimirum quum Paulus dixisset, omnia ex deo, protinus adiecit, & vnus Iesus Christus, p quē omnia: quo declararet omnibus, filium esse diuersum ab omnibus à deo factis, quandoquidem ea quæ fiunt à deo, per filium facta sunt. Verum ob mūdistructuram quæ à deo profecta est, dixit hæc, non ob id quod omnia essent ex deo, quemadmodum filius est ex patre. Neq; enim omnia sunt vt est filius, neq; verbum vnum est de numero omnium, sed omnium dominus est & conditor. Eoq; sancta synodus apertius dixit eum ex substantia patris esse, quo verbum diuersum à rerum creaturarum natura crederetur, quod solum vere esset ex deo, nec vlla iam deceptionis occasio reliqua fieret, impietatem sectantibus. Hæc igitur fuit occasio, quur scriberetur, ex essentia. Cæterū quum rursus episcopi censerent scribendum fuisse virtutem veram, & imaginem patris verbum, simileq; & immutabile per omnia cum patre, inuertibile ac semper, & in eo esse inseparabiliter, nunquam enim non fuit, sed semper fuit verbum, quum absq; tempore sit apud patrem, veluti splendor lucis, ij qui adharebant Eusebio ferebant quidem, non audentes contradicere ob pudorem, quem ceperant ex his de qui-

λεωκότερον
προαπει
νους
frequē
ter usur-
pat.

bus fuerant conuicti, deprehensi tamen sunt rursus inter sese murmurantes oculis innuere, quod illud, simile, & semper, ac virtutis nomen, item illud in ipso, prorsus essent nobis cum filio communia, neq; quicquam deesset quo minus ista nobis tribuerentur. Similitudinis quidem vocabulum, in nos quoq; competere putabant, quod scriptum esset de nobis quoq;. Imago dei est homo & gloria dei est. Similiter qd scriptum erat, semper, quia scriptum est: Semper enim nos qui viuimus. Iam illud, in ipso. Quoniam in ipso viuimus, mouemur & sumus. Item quod dicitur, inuertibile, quoniam scriptum est: Nihil nos separabit à charitate Christi. De virtute porro, quoniam & cæpe & bruchus dicitur virtus, magnæq; potentia. Frequenter autem & de populo scriptum est: Exiit omnis virtus domini ex terra Aegypti. Quin & alia sunt virtutes cælestes. Dominus enim inquit, virtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob. Nam hmoi & Asterius cognomento sophista, ab istis edoctus scripsit, sed ante hūc Arrius & ipse doctus eadē, vt supra dictum est. Cæterum episcopi, quum hic quoq; perspicerent illorum simulationem, & iuxta id qd scriptum est, in cordibus impiorum dolum esse fabricantium mala, compulsi sunt rursus & ipsi ex scripturis colligere sententiam, quæq; prius dixerāt, hæc eadem denuo clarius & explanatius tum dicere, tum scribere, videlicet filium eiusdem esse cum patre substantia, vt non solum similem filiū, sed eūdem similitudine ex patre esse declararent, & aliam esse filij similitudinem, & inuertibilitatem demonstrarent, di-

Depravatē
scriptu-
ras.

infecti ge-
nus ē utrū-
q;.

uersam ab ea quæ in nobis est imitatione, quam nos ex virtute, ob præceptorum obseruationem accepimus. Nam corpora inter se similia, possunt aliquo pacto diduci, ac pcul à sese diuelli, velut hominum filij erga suos parètes, sicuti scriptum est de Adam, & de huius filio Seth, quod fuerit similis illi specie. Quoniam vero filij ex patre natiuitas, ab hominum natura diuersa est, non tantum similis, sed & inseparabilis est à patris essentia, atque vnum sunt, filius & pater, quemadmodum ait ipse. Porro semper in patre est verbum, & in verbo pater, eo quod verbum est splendor lucis. Nam & hoc ipsa vox declarat. Eoq; synodus hoc intelligens, recte scripsit, homusion, hoc est, eiusdē essentia, quo simul & hæreticorum pueritatem subuerterent, & ostenderent verbum diuersum esse à reb⁹ cōditis. Hoc em̄ quum scripsissent, prius adiecerunt. Cæterum qui dicūt ex nihilo esse deifilium, aut creaturam, aut vertibilem, aut facturam, aut ex alia substantia, hos anathematizat sancta & catholica ecclesia. Hæc autē loquuti, manifeste demonstrarunt, his vocibus ex substantia, & eiusdem essentia, tolli verbulam impietatis, qualia sunt, creatura, factura, agenon & vertibile, & nō erat priusquā nasceret. Quisquis enim hoc dicit, cōtradicit synodo. Cæterum qui non sentit cum Arrio, necessario hæc synodi decreta sentit, & intelligit, si recte ea p̄pexerit, q̄ modo se habeat splendor ad lucem, & qui ex eo veritatis imaginem accipit. Proinde si verborum nouitatem & isti causantur, cogitent intentionem iuxtaquam synodus ita scripsit, anathematizantes ea quæ

anathematizauit synodus, ac deinde si quæcūq; calūni-entur voces. Certum scio istos, si perpenderit mentem synodi, verba quoq; mentis omnino comproburos esse. Quod si hanc quoq; volent reprehendere, omnibus erit perspicuum, q̄d de illis etiam frustrat loquantur, quodq; tm̄ sibi comminiscantur impietatis prætextum. Hæc igit̄ vocum occasio, fuit hæc. Quod firursus obmurmurēt, se non destitui scripturis, è vestigio q̄dem ipsi submoueantur tanq̄ inania loquētes, neq; sanæ mentis homines, seip̄os vero potius in his accusent, q̄d quum ipsi priores præbuerint hanc occasionem, ex nō scriptis vocibus cum deo pugnare cœperint. Attamen norit si quis est discendi cupidus, q̄d etiam si hæc dictiones non sint in scripturis posita, tm̄ vt ante dictum est, ex scripturis habent intelligentiam, & hanc, pnuntiata significant ijs qui aures habent ad pietatem integras & incorruptas. Tibi q̄dem licet hoc cōsiderare, aduersus illos autem indociles, aures occludēdas esse, demonstratū est in superioribus, & hoc verum est, credendum esse, verbum ex patre esse, ac solum illius propriam esse progeniem. Nam vnde alioqui quis intelligere queat esse filium, qui est sapientia & verbū, per q̄d facta sunt om̄ia, nisi ex ip̄o deo? Tm̄ & hoc è scripturis didicimus, videlicet patre q̄dem per David loquente: Eructauit cor meum verbum bonum. Et, ex vtero ante luciferum genuite. Filio vero de seip̄o pronuntiante Iudæis, Si deus pater vester esset, vtiq; diligerentis me, Ego enim ex patre prodij. Ac rursus: Nō quod patrem vidit quisquā, præter eum q̄ è à patre, hic vidit patrem,

Quin & illud, Ego & pater vnū sumus. Et, ego in patre & pater in me, tantundem pollet ac si dicas: Ego ex patre sum, & ab illo inseparabilis. Quin & Iohannes dicens, vnigenit⁹ filius q̄ est in sinu patris, ille enarrauit: hæc à patre edoctus loquutus est. Quid enim aliud significat, in sinu patris, q̄ verā & germanam filij ex patre natiuitatem. Proinde si q̄s deū arbitratur esse compositū, vt in huius substantia sit aliqd accedens, aut extrinsecus amictū aliquē habeat quo teget, aut esse circa ip̄m aliquæ, quæ substantiam illius compleant, vt nos quū dicimus deū, aut quum nominamus patrem, non eandem inuisibilem illius & incomprehensibilem essentiam significemus, sed qd iam eorū quæ circa illū sunt, incusent q̄dem synodū, quæ scripserit, ex substantia dei esse filium. Cæterum cogitent qd geminam committāt blasphemiam ad istū modum sentientes. Nam & deum corporeū quendam inducunt, & dominum, non ipsius patris, sed eorū quæ circa eum sunt, filium mentiuntur. Quod si simplex quædam res est pater, sicut ē, videlicet quū dicimus deum, nominamusq̄ patrem, nihil quicquā tanquam circa illum sic nominamus, sed ip̄am essentiam eius significamus. Nam etiam si fieri nō posset, vt quidnam sit dei essentia comprehenderemus, tamē dūtaxat cogitantes esse deū, vel scriptura p̄ hæc eū significāre, nō aliū quēpiā & nos q̄ ip̄m significāre volētes, dicimus deū & patrē & dñm. Itaq̄ quum dicit: Ego sum qui sum. Item illud: Ego sum dominus deus. Et vbi cunq̄ dicit scriptura deus, nos legētes nihil aliud q̄ ip̄am incomprehensibilem eius substantiam

nam significari nobis intelligimus, quodq̄ est is, de quo loquuntur. Itaq̄ ne quis miretur ex substantia dei esse filium dei, quin potius recipiat patres, qui purgarunt sensum, quiq̄ dilucidius veluti ex consequenti illud ex deo descripserunt ex substantia. Existimarunt em̄ idem esse dicere ex deo, ac si dicas, ex substantia dei esse verbum, quandoquidē & deus sicuti prædixi, nihil aliud q̄ substantiam eius q̄ est significat. Ergo si non ex deo est verbū, vt filius sit natura germanus ex patre, sed sicut creaturæ, eo q̄ conditæ sint, dicatur & ipse more reliquorū omnium esse ex deo, neq̄ ex substantia patris est, neq̄ ipse filius iuxta substantiā est filius, sed ex virtute quemadmodum nos, qui iuxta gratiā vocamur filij. Quod si ex deo solus est tanq̄ verus germanusq̄ filius, sicuti reuera est, recte vtiq̄ dicit ex substantia dei filius. Nā & exemplum de lumine ac splendore talē habet intellectū. Neq̄ em̄ iuxta eum modū quo ignis ex ardore solis accenditur, qui & rursus extinguit consuevit, dixerūt sancti esse verbum apud deū. Hoc enim opus extrinsecus & creatura eius qui fecit esset, sed splendorem ip̄m prædicauerunt omnes, vt hæc voces ex essentia, propriam & inseparabilē naturam, & cū patre vnitatem declararēt. Hoc em̄ pacto fiet, vt simul illum ueamur vere esse immutabilē & inuariabilē. Alioq̄ quomodo hoc esse possit, nisi ex prius substantia propria esset progenies: Necessè est em̄ & in hoc identitatem cū suo patre seruare: sane cum piaratio declararet hoc ita se habere, consequens erat istos ne nominis quidem hominij nouitate offendi, qui Ch̄o

rebellant, cum hæc dictio sanam habeat intelligentiam ac demonstrationē. Etenim si dicimus ex substantia esse dei, verbū. (Iam enim hæc vox ab ipsis quæ recepta sit) quid tandem hoc fuerit, nisi veluti dicas veritatem æternitatemque substantiæ, ex qua etiã natus est. Neque enim est alterius formæ, ne quid nouū ac dissimile substantiæ patris admisceat, neque extrinsecus, vulgari more similis, ne iuxta aliud, aut omnino alterius substantiæ appareat. Quemadmodum æs resplendens & aurū & argentum & stannum, nã hæc peregrina diuersitque gn̄is inter sese, discretaque natura potētiaque sunt. Neque æs propriū est auri, neque palumbis ex colūba, sed similia quidē putantur esse, diuersę tñ inter se naturæ sunt. Itaque si filius quoque eodē modo ē, sic creatura quemadmodū & nos, & non eiusdē substantiæ. Quod si filius est verbū, sapientia, imago patris, splendor, consequenter eiusdē fuerit substantiæ. Nã si hæc vox, non ex deo, sed velut organū alterius naturæ, diuersitque substantiæ declaratur, recte videlicet synodus scripsit recteque sensit. Ceterum tollatur rursus in his cogitatio corporalis, & oēm sensus imaginationē supergressi puro intellectu, solaque mente cogitemus filiū apud patrem germanū, ac verbi cū patre proprietatē & inseparabilem similitudinē splendoris ad lucē, Quemadmodum enim he voces, progenies & filius, non humano more, sed sicut deo dignū est dicunt & sunt: eodē modo cum audimus hominifion, hoc est, eiusdē substantiæ, ne in humanos sensus delabētes, partitiones ac diuisiones diuinitatis excogitemus, sed tanquā de incorporeis cogitantes vnita-

tem naturę & identitatē lucis non separemus. Nam id propriū est filij erga patrē, & hoc demonstrat deū vere patrē esse verbi. Rursus enim exemplum lucis ac splendoris in hoc necessariū est. Quis audebit dicere splendorē alienū ac dissimilē esse solī? Aut quis porius sic inuēs splendorē ad solē atque identitatē lucis, non confident dixerit, vere lux & splendor idē sunt, & hoc per hoc exemplū demonstrat, & splendor in sole est, ut qui intuet hunc, videat & illū. Hmōi vero vnitatē naturęque proprietatē quō qui credunt ac vident recte vocarent, nisi eiusdē substantiæ prole? Dei vero prole, quid quis proprie ac decenter cogitare possit, nisi verbū sapientiã & virtutē, quã neque à patre peregrinam dicere piū est, neque non semper esse apud patrem vel imaginari fas est. Per hæc enim prolem omnia fecit pater, & quæ fertur ad omnia prouidentia, extendēs, per eam exerit humanitatem erga genus humanum, & hoc modo vnum ipse & pater sunt, sicut dictum est, nisi videlicet isti malæ mentis homines sumpta audacia rursus dixerint, aliã esse verbi substantiam, & aliam esse ex patre in eo lucem, ut lumē quidem sit in filio vnum cum patre, ipse vero sit alienus iuxta substantiã, quasi creatura. Verū hæc Caiaphæ & Samosatensis manifesta sententia est, quam ecclesia quidē reiecit, isti vero nunc simulant, eo quod ipsi quoque à veritate prolapsi declarati sunt heretici. Nam si omnino particeps est lucis à patre proficiscētis, quare nõ magis ipse est cuius est id particeps, ne quod medium deprehendatur inter eū & patrem. Nam si ita non est, non iam demonstratur per filiū condita

esse omnia, sed per illud cuius etiā ipse particeps est, Sin vero hic est verbum & sapientia patris, in quo pater reuelatur, cognoscitur & creat, & sine quo nihil facit pater, nimirum ipse est id quod est ex patre, quoniam quid est huius omnes res creaturæ participes quæ sunt participes sunt sancti spiritus. Hoc autem modo cum sit, non erit ex nihilo nec omnino creatura, sed potius ex patre propria proles, velut ex luce splendor. Itaque quæ in Nicena synodo conuenerat cum hanc haberent mentem, tales etiā dictiones scriperunt. Ceterum quod non ex seipsis fingentes, has commentum sunt, nam & hoc causantur, sed ex maioribus qui ipsos præcesserant traditas pronuntiauerunt, age & hoc differamus, ne vel hæc illis causatio relinquatur.

Theognostus. Discite itaque o Chæro rebellantes Arriani, quod Theognostus vir eruditus non veritus est dicere, ex substantia. Nam scribens de filio, in secundo subnotationum libro ad hunc loquutus est modum, Non res quepiam extrinsecus adinuenta, est filij substantia, neque ex nihilo inducta est, sed ex patris substantia nata est, quemadmodum à luce splendor, quemadmodum ab aqua vapor: Neque enim splendor, neque vapor est ipsa aqua, aut ipse sol, neque res aliena, sed defluxus ex patris substantia, ita ut patris substantia non perpeffa sit partitione. Nam quemadmodum sol idem manens non minuitur radijs ab ipso effusis, ita nec substantia patris mutationem perpeffa est, cum habeat suam ipsius imaginem filium. Theognostus igitur, cum priora velut inter exercendum examinasset, postea suam ipsius opinionem ponens, hunc in modum locutus est: Dionysius autem qui fuit episcopus Alexandriæ contra Sabellium

Theognostus.

Similitudo mira.

scribens, & dispensatione seruatoris iuxta carnem pluribus enarrans verbis, & ex hac coarguens Sabellij imitatores, quod pater non est factus caro, sed huius verbum quemadmodum dixit Iohannes, Nam suspectus erat, quasi facturam creaturam quod diceret filium, nec eiusdem substantiæ cum patre, scribit ad cognominem ipsum Dionysium episcopum Romanum, respondens calumniam hanc esse aduersus ipsum confictam. Neque enim dixisse facturam esse filium, verum etiā eiusdem essentia ipsum confiteri confirmabant. Sermo vero ipsius adhuc habet modum. Et alias literas scripsi, in quibus refelli, & illud quod proferunt crimen aduersum me, cum sit mendacium, quasi non dixerim Christum eiusdem esse essentia cum deo: quantum enim nomen factor non inuenisse me usquam in sacris scripturis, tam argumentationes meæ quæ sequuntur, quæ isti reticuerunt, non abhorrent ab hac sententia. Nam humanam generationem conferebam, videlicet tanquam quæ esset eiusdem generis, falsus omnino parentes solum alteros esse à liberis, eo quod non essent iidem qui liberi, aut neque parentes esse necessarium esse, neque liberos: atque ipsam quidem epistolam ut prædicebam, propter circumstantias non possum præmittere. Quod si ipsa tibi quæ tunc dicebam verba, vel potius omnibus misissem exemplar quicquid meæ facultatis erit, faciam. Ceterum scio meminisse plures addidisse res cognatarum similitudines. Nam & plantam dicebam esse semine aut e radice enatam, diuersam esse ab eo unde pullulasset, & omnino cum illo constitit eandem habens naturam, ac fluiuium dicebam à fonte profluentem, diuersum nomen for-

ritū esse, neq; em̄ fontē appellari fluuiū, neq; fluuiū dici fontē & utrūq; esse, & fluuiū esse ex fonte profectam aquā. Ceterū scripsi quod nō est factū neq; creatum, dei verbū, sed propria p̄ris substantiæ proles inseparabilis, quæ admodū scripsit magna synodus. Ecce Romanus episcopus Dionysius scribēs aduersus eos qui cum Sabellio sentiunt, vociferat̄ aduersus eos, q̄ hæc audent dicere, loquiturq; hunc in modū: Posthac aut̄ merito dicturus sum, aduersus eos q̄ diuidunt ac dissecant ac subuertunt sanctissimā ecclesiæ dei prædicationē, monarchiā in treis quasdā virtutes ac separatas hypostaseis, ac deitates treis. Audiui em̄ esse quosdā apud vos ex his qui tradunt ac docent diuinū verbū, huius interpretes sententiæ, q̄ ex diametro, vt ita loqr̄, aduersant̄ Sabellianæ opinionī. Nā hic quidem blasphemīā pronūtiāns, ait ip̄m filiū esse patrem: & contrā, illi vero tres deos quodā modo prædicant, in treis hypostaseis peregrinas in se se modis oībus separatas, distrahentes sanctā vnitatē. Necesse est em̄, vt vnitū sit diuinum verbū. Ceterū sp̄m sanctum oportet manere in deo & in eo versari. Iā & diuinam trinitatē in vnum velut in fastigiū quoddā, deum vniuersorū omnipotentē qui dicit, in summā colligere cōgregatq; maxime necessarium est. Nā Marcionis delirantis doctrina in treis principatus monarchiæ sectionē diuisionemq; induxit, cū documētum sit diabolicum, nedū eorū qui vere sunt Christi discipuli, & eorū quibus placent seruatoris doctrinæ. Isti em̄ trinitatē quæ prædicat̄ à sacra scriptura, manifeste sciunt. Tres vero dēos, neq; vesus, neq;

Sabellius
Aryio cō
trarius.

nouum testamentū prædicat. Nihilō vero minus aliquis vituperet, & illos qui filiū facturā esse opinant̄, ac factum fuisse dñm velut vnum e ceteris quæ vere facta sunt, existimant, cum diuine scripturæ suo testimonio generationem illi congruā ac decentem, non fictionem vllā, aut condituram attribuant. Itaq; nō vulgaris est hæc blasphemīa, sed omnium maxima, dicere dñm quodammodo manu factum. Nam si factus est filius, aliquando non erat. Sed semper fuit. Quod si in patre est, quemadmodū ipse ait, & si verbum ac sapientia & virtus est Christus. (Nā hæc esse Christum, diuinæ loquuntur scripturæ, quemadmodum scitis. Hæc autem virtutes dei sunt.) Ergo si factus est filius, erat cum hæc non essent, erat videlicet tempus cum absq; his esset deus, hoc vero absurdissimum est. Et qd̄ amplius de his ad vos disputem, ad viros spiritu affatos, planetq; scientes absurditates emergentes, ex hoc si quis dicat filium creaturam, quas mihi non videntur animaduertisse, qui huius opinionis magistri fuerunt, ac propterea vehementer à vero aberrasse, secus q̄ vult hæc diuina prophetiq; scriptura: Dominus creauit me initium viarū suarum, excipientes. Neq; enim vna est huius verbi ^{ἐκτίσθαι} _{ἐκτίσθαι}, sicut scitis, significatio. Nam hic ^{ἐκτίσθαι} _{ἐκτίσθαι} intelligendum pro eo quod est præfecit his quæ ab ipso facta fuerant operibus, facta aut̄ fuerant ab ipso filio. Nequaquā vero ^{ἐκτίσθαι} _{ἐκτίσθαι} nunc dici potest, pro eo quod est fecit. Differt em̄ à facere verbū ^{κτίσθαι} _{κτίσθαι}. Nō est idē, hic ruus p̄r ^{κτίσθαι} _{κτίσθαι}, id est, possedit, siue parauit te, & ^{κτίσθαι} _{κτίσθαι}, id est, fecit te, & ^{κτίσθαι} _{κτίσθαι}, id est, cōdidit te. In

magnò Deuteronomij cātico ait Moyses. Ad quos etiam aliquis dixerit: O in periculum præcipites homines. Factura ne est primogenitus om̄is creaturæ, qui ex vtero ante luciferū genitus est, qui dixit tanq̄ sapientia, Ante omnes fontes generat me. Et frequēter in literis sacris natum non factum filiū dici inuenit aliquis, quibus palām redarguuntur mendacia de domini generatione opinantes, qui facturam audent dicere ipsius diuinā & ineffabilem generationem. Neq̄ igitur partiri oportet in treis deitatis admirandam ac diuinā vnitatem, neq̄ per facturā phibere dignitatem præminentemq̄ magnitudinē domini, sed credere in deum patrem omnipotētem, & in Christum Iesum filium eius & spiritum sanctum, vnitum aut̄ fuisse deo vniuersorū ip̄m verbum. Ego enim, inquit, & pater vnum sumus. Et ego in patre, & pater in me. Sic enim & diuina trinitas, & sancta prædicatio monarchiæ conseruabitur. Cæterum de hoc, quod verbum semper est cum patre, neq̄ est alterius essentia siue substantiæ, sed ip̄m patris est proprium, quemadmodum dixerunt qui erant in synodo congregati, liceat vobis denuo recitare, & ex diligentissimo Origene. Nam quæ veluti quærēs & ingenium exercēs scripsit, hæc nō tanquā ipsius ita sententis sint, accipiat quisquā, verum hæc cor̄ esse qui pertinaciter contendunt, sed quod inter quærēdum audacter definiēs pronuntiat, huius diligentissimi viri sententia est. Post illa igitur quæ velut exercendo dixerat aduersus hereticos, protinus ipse subiicit sua loquens in hunc modum: Si est imago dei qui vide-

*Macellus
epistola.*

*Origenes
multa scribit
inquit
rens non
pronun-
tians.*

ri non potest, erit & ipse inuisibilis, ego vero sum pra audacia addiderim, quod etiā similitudo patris quī sit, nunq̄ nō fuit. Qm̄ em̄ deus, q̄ secundum Iohānem lux dicit, deus em̄ lumen est, splendorem non habuit propriæ gloriæ, vt aliq̄s sumpta audacia tribuat filio, quod esse cœperit quum prius non esset. Qm̄ autē illa ineffabilis & innominabilis & incomprehensibilis paternæ substantiæ imago, illa figura, illud verbū, ille qui nouit patrē, non erat? Cogitet em̄ q̄ hoc audet dicit, aliq̄n non fuit filius, quod idem dicit, & sapientia aliq̄n nō erat, & verbū non erat & vita non erat. Et rursus in alijs locis ad hunc loqrur modum: Verum fas non est neq̄ periculo vacat, propter imbecillitatem nostram, priuare quod quidem in nobis est deum eo q̄ semper cū ipso est vnigenito, quū sit sapiētia, cui pater adgaudebat. Nam ad hunc modum intelligetur, ne semper quidem gauisus fuisse. Ecce nos q̄dem ex patribus ad patres per manus traditam fuisse hęc sententiam demonstrauimus. Vos autem ō noui Iudæi & Caiaphæ discipuli, quos tandem nominum vestrorum potestis ostendere progenitores? Sed neminem prudentium ac sapientium dicere poteritis: Oēs em̄ vos auersantur, præter vnum diabololum. Siquidem hic solus vobis istius defectio nis pater fuit, q̄ & initio in vos superseminauit istam impietatem, & nunc persuasit vobis vt conuictijs incessatis vniuersalem synodum, quod non vestra sed hæc scripserint, quæ hiqui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerunt verbi, tradiderunt. Quam em̄ synodus scripto confessa est fidem, hæc est vniuersalis ec-

*Macellus
Origenes.*

clerici, hanc defendentes beati patres, sic scripserunt & condemnarunt Arrianam hæresim, quam ob causam maxime traducere synodum conantur. Non enim dictioes illos cruciatur, sed quod per illas declarati sint, hæretici cæteris hæresibus audaciores, videlicet, qui ipsorum dictiuncula demonstratæ tunc fuerint improbæ, quantæ semper erant cõsuetari faciles, quippe qui essent impiorum. Iam mutuo sumperunt à gentibus dictionem ἀγένητον, ut & huius prætextu nominis inter res cõditas rursum & inter creaturas cõnumerarent dei verbum, per quod hæc omnia γένηται facta sunt, ut quæ deo sunt ad impietatem impudentes, & ad blasphemias afficiendū deum pertinaces. Itaque si ignorantes nomen, sic impudenter agerent, oportebat eos discere ab his qui hoc illis tradidissent, quod & mens quæ dicunt ex bono, & ex mente anima, tamen si sciret ex quibus sint, tamen non meruerunt: & hæc dicere ἀγένηται, scientes quod quum hoc dicunt, non diminuunt illud primum ex quo & hæc nata sunt: aut oportebat ipsos quoque ad hunc loqui modum, aut omnino nō loqui de ijs quæ nesciunt. Quod si putant se scire, necesse est, ut ipsos interrogemus, maxime quum nō sit ex diuinis scripturis dictio, sed rursum sine scripturis garrientes cõtendunt. Nam ego quidem causam ac mentem iuxta quam synodus hoc verbum, ex substantia & hoc verbum, hominon, concorditer cum his quæ ex sacris scripturis de suatore dicta sunt, & quotquot ante synodū maiores, has voces, pdiderunt scriptoribus reliquerunt, enarraui. Ipsi quoque, si quidem possunt scire deant, quomodo nacti sint hanc dictionem, quæ

scripta non est, aut qua mente deum ἀγένητον dicunt, nam nomē hoc audiui diuersa significare. Aiunt enim dici, ἀγένητον, quod nondum quidem factū est, carere fieri potest, ac rursum, quod neque est neque possit esse. Est & tertium illius significatū, quod est quidem, sed nec cõditum, nec originem sortitū in hoc ut esset, sed sempiternum est & incorruptibile. Fortassis igitur primas duas significationes præterire volent propter absurditatem, quæ illic inest. Nam iuxta primam significationem erunt, & quæ iam facta sunt, & quæ expectantur ut fiant, ἀγένηται. Nā alter illud plus etiam quam hoc habet absurditatis. Ad tertiam igitur significationem iam accedunt, iuxta illam appellantes aliquid ἀγένητον. Verum & hoc dicentes nihilo minus sunt impij. Nā si quod nō habuit principium, ut esse inciperet, neque conditum est, neque creatū, sed sempiternū est, hoc dicunt ἀγένητον, sed huic contrariū esse dei verbum, quis nō perspicit versutiam deo repugnantiam? Quis nō illos sic insanientes lapidibus obruat? Nam quū erubescant iam proferre prima illa fabulæ suæ verbubula, de quibus condemnati fuerant, alio modo rursum eadem significare commenti sunt miseri, per hoc nomē ut ipsi dicūt, ἀγένητον. Quod si filius ē de numero rerum conditarum, nimirum ex nihilo, & ipse factus est, & si cœpit esse, videlicet non erat antequam nasceretur, & si non est æternus, aliquando non erat. Oportebat igitur hæc quum rursum ita sentirent, ipsi de ac proprijs verbis significare suam opinionem à nostra diuersam, nec dictione scilicet ἀγένητον regere mentis suæ malitiam. Verum hoc non faciunt impro-

ἀγένητον
multa si-
gnificat.

bi, sed omnia iuxta patrem suum diabolum cum ver-
suta faciunt. Quemadmodum enim ille cum alienis
indumentis occurrere conatur, sic isti commentis sunt
nomen *ἀγενήτων*, ut simulantes sese laudare deum, oc-
cultam inferant aduersus dominum blasphemiam,
ac sub inuolucro eam alijs significant verbis. Verum
quum hoc quoque sophisma ipsis, deprehensum sit, quod
iam his præterea reliquum sit dicant. Inuenimus in-
quit scelesti, & prioribus addentes aiunt, ingenitum
hoc esse, quod non habet autorem ut sit, sed quod ipsis
creatis ipsum est, autor in hoc ut fiat. Ingrati vereque
scripturarum imperiti, quod non propter honorem er-
ga deum, sed propter ignominiam in filium omnia,
tum faciunt tum dicunt, haud intelligentes quod qui
filium afficit ignominia, ignominia afficit & patrem.
Nam primum quidem, etiam si sic deum nominent,
non tamen demonstratur verbum esse de numero
rerum conditarum. Quum enim sit æqua progenies
essentiæ paternæ, hoc pacto & illi semper adest. Neque
enim nomen hoc tollit verbi naturam, neque rursus
hæc vox *ἀγενήτων* ad filium relata habet quod signifi-
cat, sed ad ea quæ per filium facta sunt. Et quemad-
modum qui architectum pronuntiat ac dicit instru-
ctorem domus aut ciuitatis, non annumerat huic no-
mini filium qui ex eo natus est, sed artem potiùs ac sci-
entiam erga opera, significant non esse ipsum talem
qualia sunt quæ ab eo facta sunt, Fabrum enim
vocat, cæterum naturam eius qui fecit sciens, no-
uit eum diuersum esse ab his quæ ab ipso progenita
sunt, ac propter filium quidem patrem illum vocat,

propter opera vero conditorem & opificem: Simi-
li modo qui deum sic dicit ageton, ex operibus
eum nominat, significans illum non solum non esse
factum, sed etiam rerum conditorem opificem esse.
Nouit sane verbum diuersum esse à creatis, ac solum
esse propriam patris prolem, per quam & omnia fa-
cta sunt & consistunt. Etenim quum omnipotentem
deum prophetæ dicunt, non eo, quod verbum sit
vnum è numero omnium, sic illum appellant, noue-
runt enim filium diuersum esse à creatis, ipsumque eti-
am omnium habere potestatem, iuxta patris simili-
tudinem, sed quod omnium quæ per filium fecit, ipse
dominium habeat & autoritatem, horumque potesta-
tem filio tradiderit, nihilo tamen secius, ipse omnium
per verbum dominetur. Rursus quum dominum
virtutum appellant deum, non eo quod verbum sit
vnum de numero virtutum hoc dicunt, sed quod fi-
lij quidem pater est, cæterum earum virtutum quæ per
filium factæ sunt dominus est. Etenim & ipsum ver-
bum quum sit in patre, omnium æque horum domi-
nus est & in omnia tenet imperium. Omnia enim quæ
cunctis habet pater, filij sunt. Quemadmodum igitur
hoc talem habet sensum, ita qui vult dicere deum
ἀγενήτων, dicat quidem si semel ita ipsi visum fuerit, ne
tamen ob id verbum sit de numero creatorum, sed
quod quemadmodum ante dixi, non solum deo non
est conditus, sed & conditorum opifex est per suum
verbum. Etenim quum pater ad hunc modum appel-
letur, nihilo secius patris imago est verbum & eius-
dem cum patre substantiæ, imago vero quum sit illis

us, diuersus erit ab omnibus creabilibus, & à nomine cæterorum omnium. Cuius em̄ ē imago cum hoc & proprietatem habet, & eādem essentiam: vt is qui dicit patrem increabilem & omnipotentem, sub nomine increabilis & omnipotentis intelligat & huius verbum ac sapientiam, qui est filius. At isti mirabiles & impietatem faciles, nō ob id quod de patris honore solliciti sint, commenti sunt hoc nomē ageneri, sed vt de filio male sentirent. Nam si honor ac laus eorum illis curæ fuisset, oportuit eos potius, id quod melius erat, patrem & scire & profiteri deum, quā ist o patre nominare. Siquidem illi quū aiunt deum agereton, ex his quæ facta sunt, sicut ante dixi, dūtaxat esse creatorem profitentur, videlicet vt & verbum p sua libidine significarent esse creaturam. Cæterum q de um patrem dicit, protinus in illo significat & filium, nec is ignorabit, quod quum sit filius, per filium quæ facta sunt, creata sunt omnia. Itaq; potius ac verius fuisset, deum ex filio significare, patremq; dicere, quā ex solis operibus addito nomine dicere eum agereton. Nam hoc quidem nomen significat, opera ex voluntate dei, per verbum facta. Cæterum patris nomen propriam ex ipsius essentia prolem declarat. Quantum autem verbum à creatis differt, tantum, imo plus interest, vtrum dicas patrem, an agereton. Nam hoc quidem in scripturis non est, ac suspectum est variam habens significationem: illud autem & simplex est & in scripturis extat, deniq; verius est, nec aliud significat quā filium. Atq; hæc sane vox agereton ab ethnicis inuenta est, qui non nouerant fili-

um. Cæteræ patris vocabulū à domino nostro agnitum est ac donatum. Siquidem ipse sciens cuius esset filius, dicebat: Ego in patre & pater in me. Et, qui vidit me, vidit patrem. Et, ego & pater vnum sumus, nec vllō modo deprehēditur ipse patrem vocare agereton. Quin vbi nos docet orare, non dixit: Quum aut oratis, dicite: deus ^{ageneri}, sed sic potius, quum oratis, dicite: Pater noster q es in caelis. Quin & fidei nostre caput hunc conferri voluit. Iussit em̄ nos baptizari non in nomine ageneri & geneti, neq; in nomine ^{CHRISTUS} ^{VERBUM} ^{VERUM}, id est, increabilis & creature, sed in nomine patris & filij & spiritus sancti. Etenim dū sic initiamur, reddimur & nos vere filij. Præterea quū patris nomen dicimus, agnoscimus ex hoc nomine etiam verbum quod est in patre. Quod si suum proprium patrem, vult & nostrum patrem dicere, non cōuenit vt ideo nos ipsos comparemus filio iuxta naturam. Nam & hoc, ppter eum dicitur à nobis. Quoniam enim nostrum corpus gestauit verbum & factum est in nobis, consequenter propter verbum qd in nobis est, etiam noster pater dicitur deus. Spiritus enim verbi qui est in nobis, per nos deum, vt illius patrem, ita nostrum quoq; vocat. Hęc est Apostoli mēs qui dicit: Emisit deus spm̄ filij sui in corda nostra, clauantem, abba pater. At fortassis & per hoc ipm̄ nomen ageneri confutati, vt sunt peruersis moribus, tentabunt & ipsi dicere. Oporrebat & de domino nostro Iesu CHRISTO ex scripturis ea loqui quæ de ipso scripta sunt, nec voces inducere nusquā scriptas. Certe oportuit, fateor & ipse, quod ex scripturis

*Ex scri-
pturis po-
tissimū su-
mēda uer-
ba quib. de
deo loqui-
mur.*
Θσδμϛ Χεϛϛ
 exactior est quam ex cæteris veritatis probatio, ve-
rum improbitas, & cum versutia coniuncta, recidiua
Eusebianorum impietas, compulit, vt ante dictum
est, episcopos apertius, pferre voces, quibus illorum
impietas subuerteretur. Et quæ scripta sunt à syno-
do ea demonstratum est rectam habere sententiam,
Cōtra Arrianorum verbula absurda, & mores prauī
deklarati sunt. Siquidem ageneti vocabulum, quod
habet propriam significationem, poteratq; pie pro-
ferri, ipsi rursus iuxta suam mentem, vt cunq; libitum
fuit, nominant in contumeliam seruatoris, tantum
vt in morem gigantum pertinaciter bellum gerant
aduersus deum. Verum ne tum quidem quum illa
profferrent verbula, manebant indemnatī, neq; falle-
re potuerūt, quod verbum ageneton, quod recte pi-
etq; nominari poterat, ab ipsis tamen perperam intel-
ligeretur. Pudefacti sunt enim in omnibus, & illorū
hæresis vndiq; traducta est. Hæc dem vt potui re-
minisci eorū quæ in synodo tunc peracta sunt, decla-
raui. Cæterum noui, quod qui inter Christo rebellā-
tes contentionis sunt amantes, nequaquam his audi-
tis volent immutari, sed magis circumcurfabunt, rur-
sus alias querētes causationes, ac post illas rursus ali-
as comminiscuntur. Nam iuxta dictum illud ppheti-
cum: Si mutabit Aethiops pellem suam, & Pardalis
maculas suas, volent, & ipsi pie sentire, dediscētes im-
pietatem. Tu vero charissime librum hunc vbi acce-
peris, versare in eo solus, & si probaueris recte habe-
re, tum lege & his qui præsentēs sunt fratribus, vt ipsi
quoq; super his edocti, & probent in synodo veritatē

studiū ac sententiæ certitudinem, & damnent Chri-
sto rebelles Arrianos, cum suis inanibus causationi-
bus, quas ob impiam ipsorum hæresim inter sese fin-
gere student, Quoniam deum ac patrem decet glo-
ria, honor & adoratio, cum ipsius initium nō haben-
te filio, ac verbo, vna cum sancto & viuificatore spi-
ritu, nunc & in æterna secula seculorum, Amen.

APOLOGE

TICVS ADVERSVS EOS QUI
 calumniabantur quod in perse-
 cutione fugisset.

VDIO Leontium, q
 nūc est Antiochiæ, &
 Narcissum qui est è ci-
 uitate Neronis, ac Ge-
 orgiū qui nunc est La-
 odiceæ, aliosq; cū his
 ARrianos multa de
 me spargere, multisq;
 cōuitijs meum nomē
 incessere, crimen rimi-
 ditatis impingētes mi-
 hi, quod dū ab ipsis quærerer ad necem, non me ipsi
 vltro dediticium atq; expositū obtulerim. Igitur ad
 conuitia quidem illorum & calumnias, tamen si mul-
 ta sunt, q̄ possum scribere, quæ ne ipsi quidē possunt

infiari, eo quod nota sint omnibus, qui de illis au-
diunt, tamē haud obsequar dolori meo, vt quicquā
vicissim dicā aduersus illos, nisi tantum illud domini
verbum, & apostoli dictum, videlicet, quod menda-
cium ex diabolo est, quo dōq; maledici regnū dei non
possidebunt. Satis enim est, hinc demonstratum esse,
nihil illos iuxta doctrinam euangelicam neq; cogi-
tare, neq; facere, sed iuxta suam libidinem, existimā-
tes esse rectum, quicquid ipsis visum est. Ceterum
quando prætexitur timiditatis crimen, necesse est
paucis hac de re scribere. Hinc enim declarabuntur,
& peruersis esse moribus, neque in diuinis literis fu-
isse versati, aut si in his versari sunt, non credere quæ
illic habentur eloquia, ex afflatu spiritus esse profe-
cta. Nam si crederēt, haud quā aduersus earum do-
ctrinam ista fuissent ausi, neq; iudæorum, qui domi-
num occiderunt, malitiam fuissent æmulati. Etenim
cum deus præceptum dederit, honora patrem tuum
& matrem tuā, & qui maledicit patri & matri, mor-
te moriatur: isti contrariam legem statuerūt, hono-
rem vertentes in ignominiam, & hoc pecuniæ quod
parentibus debebatur à filijs, in diuersum vsum mu-
tant. Quinetiam cum legissent facta Dauid, his con-
traria moliebantur & accusabant in fontes qui velle-
bant spicas, cōfricabantq; die sabbati. Ceterum non
solicitabat illos cura, neq; legū, neq; sabbati, imo po-
tius in hoc die legem violabant, sed cum essent pra-
uis moribus, ac discipulis qui salui fiebant inuide-
rent, nihil pensi habebāt, modo quod animo cupie-
bant obtinerent. Atque illi quidem habent iniusti-

Quod vo-
lumus san-
ctum est.

iud. ei pu-
niti.

tiæ suæ præmia, priuati sacris, iamq; nihil aliud quā
principes Sodomorum, & populus Gomorra vocā-
tur. Ceterum isti nihilo minus videntur esse tales q̄
illi, cum iam habeant pro supplicio, proprie stultitię
ignorantiam. Neq; em̄ intelligunt quæ dicunt, quin
etiam credunt se scire quæ nesciunt, sed vna est in il-
lis scientia, vt faciant malum, vtq; quotidie priori-
bus adinueniāt peiora. Neq; em̄ ideo fugam nostrā
calumniantur, quod cupiant nos virtute fortes red-
di. Nam vnde tale votum inimicis pro his qui non
concurrunt, sentientes cum ipsis qui male sentiunt
verū cum ipsi vere sint improbi, vbi videlicet opus
fuerit illorū conuictijs, offeremus nos ipsos illis, quan-
do id cupiunt, & hac gratia circuncursant per omnia,
ac simulant quidem quasi amici, scrutātur autem vt
hostes, quo sanguine saturati, nos quoque tollant ē
medio, quod aduersus ipsorum impietatem & sen-
simus semper & sentimus, achæresim illorum redar-
guētes traducimus. Quem enim vnq; persecuti sunt,
vt comprehensum nō pro sua libidine contumelijs
affecerint? Quē quæsitum ac repertū, nō eodē tracta-
runt modo: vt aut male moreretur, aut vndiquaq;
noxam acceperit? Etenim quæ iudices videntur fa-
cere, horum impulsu secreto fiunt, & illi magis horū
volūtatibus, ac malitiæ ministri sunt q̄ iudices. Quis igitur
locus non habet istorū malitiæ monumentū? In
quē ab ipsis dissentientē non conspirarunt fictis cau-
sationibus, iuxta exemplū Iezabel? Quę nūc nō lamē-
rat ecclesia propter istorū aduersus ep̄os eam infidias?
Antiochia quidē propter Eustathiū confessorem &

orthodoxum, Balanæ vero, propter Euphrantionem viâ imprimis suspiciendum. Rursum Palus & Antaradus ob Cymatium & Carterium, Itē Adrianopolis propter Europium, Christi amatorem, & post hūc ob Lucii, qui crebro ab ipsis & catenas gestare compulsus est, itaq; mortuus est. Rursum Ancyra propter Marcellum, Berrhœa vero ob Cyrum, & Gaza propter Asclepan. Nam hos quidē sæpius antea contumelijs affectos curarunt eijciendos in exilium, subdoli. Theodulū vero & Olympium Thraciæ episcopos, nos itē & presbyteros nostros, ita curarunt inquirēdos, vt si fuissetus reperti capite, plecteremur, ac sic fortasse mortui fuissetus, ni præter eorum sententiā, tum quoq; fugissetus. Hmōi sunt em̄ quæ partim aduersum Olympiū ad procōsulem Donatū, partim aduersum nos ad Philagriū datæ literæ: Nā Constantinopolitanū episcopum Paulum persequuti, cum inuenissent, propalā præfocandum curarunt, in ciuitate Cappadociæ, quæ dicitur Cucusus, nacti ad id carnificem Philippū, qui factus erat præses prouinciæ. Erat em̄ præfectus sectę illorum, malorumq; consilioꝝ minister. Nū igitur ob hæc rā multa saturati sunt, ac deinceps quæuerunt. Nequaquē, neq; enim cessarūt, sed in morē sanguifugæ, de q̄ est in prouerbijs, reuigescēbāt potius affiximalis aduersus magnas parçcias. Nā qualia tū fecerint, quis vt dignū est enarret. Quis tantū possit memorare, quā tum illi fecerunt. Etenim cū nuper pacē haberent ecclesie, ac populi in synaxibus precarentur, episcopus Romanus, vrbis Liberius, ac Paulinus episcop⁹ me-

tropolitanus Galliarum, ac Dionysius metropolitānus Italiæ, & Lucifer metropolitanus insularū Sardinia, & Eusebius qui erat ab Italia, oēs boni episcopi, veritatisq; præcones, rapiuntur, & è sedibus suis eijciunt, idq; nulla de causa, nisi quod non consensissent hæresi Arriang, neq; subscripsissent calumnijs & sycophantijs, quas aduersum nos sinxerāt. Nam de magno illo, optimaq; senectutis viro & confessore vere Hosio, superuacaneum est me loqui. Fortassis em̄ notum est omnibus, quod hunc quoq; curarunt eijciendum. Neq; em̄ erat obscurus, sed omnium maxime celebris erat ille senex. Cui em̄ synodo nō præfuerat. Sed cum recte diceret, nō persuasit omnibus. Quæ ecclesia non habet huius viri solitudinis pulcherrima documenta. Quis vnq̄ mortuus ad illū venit, quin gaudens discesserit. Quis egens postulauit ab eo, vt discesserit nō assequutus quæ volebat. At tamen aduersus hunc quoq; sunt ausi, eo q; ipse quoque cum nosset, quas ob impietatem ip̄orum struerent calumnias, non subscripsit illorū aduersum nos insidijs. Quantū propter multas qua supra modum illi plagas inflixerant, & conspirationes aduersus cognatos illius, cessit illis ad tēpus, vt pote senex, & imbecillo corpore, tamē horum improbitas ex his declaratur, qui vndiquaq; studerent demonstrare, sese non esse vere Christianos. Nam illinc rursus in Alexandria irruperunt, iterum quærentes nos occidere. Et facta sunt quæ tum fiebant, peiora prioribus. Milites enim protinus cinxerunt ecclesiam, ac loco precationis, facta sunt ea quæ solent in bellis. Mox

*Synaxes
Christia-
norum.*

vbivenisset in quadragesima, is qui ab ipsis missus fuerat ex Cappadocia Georgius, auxit quæ ab ipsis didicerat mala. Siquidem post septem à paschate dies, virgines in carcerem conijciuntur, episcopi ducebantur à militibus vinciti, orphanorū ac viduarū diripiuntur & domus & panes, in sulcus in aedes facti sunt, ac noctu Christiani deportabantur, obsignabantur domus, & clericorum fratres pro fratribus periclitabantur. Et hæc quidem atrocitas, cæterū post hæc ausi sunt atrociora facinora. Siquidem hebdomade post sanctam p̄recoisten, populus ieiunio peracto, egressus est ad cæmeteriū, orādi gratia, eo quod omnes abhorrent à Georgij communiōne, verum id simul atque cognovit ipse, concitat militum tribunum Sebastianum, qui erat Manicheus, moxq; ipse cum multitudine militum arma, gladios nudatos & arcus & iacula ferērium, imperum fecit in ipso die dominico aduersus populū, cumq; paucos inuenisset precantes. Iam enim plerique, quoniam erat ferum diei tempus, recesserant, talia fecit qualia decebat eum qui ab illis mandata acceperat facere. Siquidem in censo rogo, collocauit virgines iuxta ignem, compulsiq; eas dicere, quod essent Arriane fidei. Verum vbi videret eas victrices esse contempto incendio, nudauit eas, mox ita cōcidit illarū facies, vt post aliquantū tēporis vix potuerint agnoscī. Cæterū viros apprehensos quadraginta magis etiā nouo modo concidit. Nā virgis recens à palmis resectis, adhuc cuspides acuminū in sese habentibus, sic excoriatuit illorū terga, vt nonnullis frequēter fuerit adhibē-

κοιμητῶ
 πλοῦ id ē,
 dormito-
 rium

tus chirurgus, ob virgarū cuspides ipsis infixos, nō nulli veronō ferentes cruciatū emorerentur. Omnes igitur qui semel cōprehensi vna cū virgine, expulerunt in magnā Oasin. Corpora vero defunctorū ne cognatis quidē omnino reddenda curarūt, sed occultarunt, vt ipsis collibuit, abijcētes inhumata, eo qd videatur illo latere, quanta sit ista crudelitas, sed faciunt hoc mentis errore vesani. Nā defunctorū amicis, gaudentibus quidem quod in professione persistissent, lamētantibus vero propter insepulta corpora, clarior personuit aduersus eos impietatis & crudelitatis redargutio. Nā & mox ex Aegypti Libyēq; partibus expulerūt episcopos, Ammoniu, Muium, Caium, Philonē, Hermen, Pleniū, Psenosirim, Pelamonē, Agathum, Anagamphū, Marcum, Ammonium, alterū Marcū, Dracontium, Adelphiū, Athenodōrū, adhęc psbyteros, Hieracem & Dioscorū, tātalq; cum acerbitate traxerūt illos, vt quidā illorum in itinere, nonnulli in exilio defuncti sint. Egerunt autē in exilium episcopos, plures triginta. Erat enim illis studio secundū exemplum Achaab, ē medio tollere veritatē. Vide hanc impiorum audaciā. Quum em̄ hæc facerent, nec puderet malorū quæ prius aduersum nos moliti fuerant, in sup nunc etiā accusant eos quibus datū est effugere parricidiales istorū manus. Imō grauiter deplorāt, quod non oēs prorsus sustulerint ē medio. Et post hæc sicte nobis opprobriat timiditatem, haud intelligētes, quod dū de hoc quoq; murmurant, in seipos potius crimen accersunt. Et enim si malum est fugere, multo peius est persequi.

*A relati-
ue oppo-
sitis.*

Alter ne perimatur, occultat sese, alter vero perse-
quitur volens occidere. Ac de fugiendo quidem scriptū
est, Qui vero quærit interficere, trāsgreditur legem,
& ipse potius fugæ præbet occasionem. Proinde qui
fugam exprobrant, magis pudefaciunt seipsos qui
persequuntur. Desinant em̄ insidiari, & mox alij de-
sinēt fugere. Verum à sua malitia non cessant, sed vt
comprehendant nihil non faciunt, non intelligētes
quod eorū quos vrget persecutio, fuga, magna per-
sequentium est redargutio. Nullus enim fugit man-
suetum & humanum, sed eū potius qui ferus est, ac
prauis moribus: Velut omnis dolori obnoxius aut
obæratuſ à Saul quidem profugiebat, ad David autē
confugiebat. Propter hoc etiam illos conantur occi-
dere, qui eos occultāt, ne coargui videatur posse ipso-
rum malitia. Verum in hoc quoq; cæcutire vidētur
isti qui semper errant. Nam quo manifestior est fuga,
hoc magis etiam fiet manifesta mos aut exilium,
quod per insidias moluntur. Etenim si occiderint
etiam, vbiq; locorum iniustitiæ suæ monumenta ad-
uersum sese emittunt. Quod si essent sana mente, vi-
derent in his sese constringi, & in suas ipsorum cogi-
tationes impingere. Cæterum quoniā sanā mētem
amiserunt, ideo dum persequuntur, eijciuntur, & dū
student interficere, non vident suam ipsorum impie-
tatem. Forsitan & providentiam ipsam audent in-
cursare. Nihil est quod non audeant, nihil est in quo sibi
non indulgent, quod ipsam tamen ex seruatoris voce
perspicuum est, ne passerculū quidem absq; præ-
notro qui est in cælis, incidere posse in laqueum. Nam

etiam vbi comprehendunt peruersæ mentis homi-
nes, ptinus obliuiscuntur aliorū, sed in primis sui ipso-
rum, soloq; fastu adducentes supercilium, neq; norunt
tempus, neq; dum homines afficiunt iniuria, reuerē-
tur ipsam naturam, sed more Babylonij tyranni cru-
delius imminet, nec vllos commiserantur. Quin &
& presbyterorum iugum adgrauant, & super dolo-
rem vulnerum, vt scriptum est, addunt inclementes.
Proinde si hæc non fecissent, nisi eos, qui pro nobis
aduersus ipsorum calumniam loquebantur, in exili-
um eiecissent, viderentur non nullis probabilia dice-
re. Cæterum quoniam & alijs tantis ac talibus epi-
scopis struxerunt insidias, nec magno illi confessori
Hosio, nec vrbis Romæ episcopo, nec tam multꝫ ab
Hispanijs & Gallijs, ab Aegypto & Libya, alijsq; mū-
di partibus episcopis pepercerunt, tamq; multa fece-
runt, qui prorsus ipsos redarguerant nostram tuen-
tes causam, quomodo non nobis ante alios insidias
struxerunt, & post illos. Concupiscunt autem illos
& illic tollere, & in hoc vigilant, putantq; se lædi, si vi-
derint illos incolumes, quos nolebant viuere. Quis
igitur non perspicit illorum malitiam? Cui hoc non
est manifestum quod haudquaquam virtutis stu-
dio exprobrant timiditatem, sed sanguinem sitien-
tes, retium vice suis malis artibus vtuntur, purantes
his comprehendendi posse, quoscunq; quærunt interfi-
cere. Tales em̄ istos esse, declararunt ipsorum facta,
ac mores eorum prodiderunt, feris immaniores, Ba-
bylonijs tyrannis crudeliores. Quanquam autem ex
his abunde conuincitur ipsorum malitia, at tamen q̄

niam exemplo patris sui diaboli, simplicibus verbis assumunt sibi figuram, vt timiditatis crimen obijciant, ipsi leporibus timidiores. Age consideremus & illa, quæ in scripturis diuinis aduersus eiusmodi scripta sunt. Declarabitur enim quod nihilo minus aduersus has quoq; pugnant, quodq; præterea sanctorum virtutes calumniantur. Etenim si conuictis insecantur eos qui semet occultant ab his à quibus ad eandem quærentur, & criminantur eos qui fugiunt à persequentibus, quid facient videntes Iacob profugientem ab Esau fratre suo, quid quum Moysen videant secedentem in Madian, metu Pharaonis. Porro qui talia nugantur, quid respondebunt Dauid metu Saulis profugiendi è suis ædibus, quum illuc misisset à quibus interficeretur: rursus quum ipse quidem in spelunca latitaret, suam vero etiam ipsius faciem immutaret, donec præterisset Abimelech, ac declinaret insidias? Quid porro dicturi sunt, qui cuncta facile temereq; loquuntur, quum viderint magnum illum Eliam, inuocare quidem deum, quum mortuum in vitam reuocasset, latitare tamè propter Achab, fugientemq; ob minas Iezabelis. Nam quum id temporis quærentur etiam filij prophetarum, occultabantur latitantes in speluncis apud Abdiam. Verum in hæc forsitan vt prisca, non inciderunt. Sed omnino non meminerunt eorum quos refert euangelium. Nam & discipuli metu Iudæorum subdixerunt sese latentes, & Paulus Damasci quum à gentium principe quæreretur, è mœnibus sporta demissus est, itaq; effugit quærentis manus. Ergo quum huiusmō

Sāctorum
fuga.

di scriptura commemoret de sanctis, quid poterunt excusationis inuenire, quod suæ prætexant temeritate? Nam siue illis timiditatem opprobrant, aduersus se ipsos loquunt, qd facinus est insanientium, siue hoc nomine eos traducunt, qd id faciunt præter deis sententiam, prorsus ignari sunt scripturæ. Nam lex præcipit, vt etiam refugij ciuitates conderent, vt qui quærebant ad mortem, vt cūq; tandem possent illic esse in columes. In consummatione vero seculorum, quum ipm patris verbum qd Moysi loquutum fuerat aduenisset, rursus hoc præcipit deus: Quum persecuti vos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam. Ac paulo post ait: Quum videritis abominationem desolationis, de q̄ dictū est per Daniele m prophetam stantem in loco sancto, q legit intelligat, Tunc qui fuerint in Iudæa, fugiant in montes: q fuerit in tecto, ne descendat ad tollenda quæ in domo sunt ipsius: & q in agro ne reuertat vt tollat vestimenta sua. Hæc enim quū scirent sancti, seruabant huiusmodi vitæ rationem. Etenim quæ nūc præcepit dñs, eadē & priusquā veniret in carne sanctis fuerat loquutus. Hic est autē finis, adducēs homines ad perfectionem, vt quicquid præcepit deus hoc faciant. Quapropter & ipsum verbū, nostra causa factus hō, nō dedignatus est quū quæretur, nostro more occultari, ac rursus quum peteretur à persequentibus, fuga declinare insidias. Decebat enim vt sicut esuriendo, sitiendo ac patiendo, ita dum occultatur fugitq; declararet se gestare carnem ac factum hominem. Ab initio siquidē mox vt natus erat homo quū puer esset, ipse per angelū præ-

rerum adfit, contracti sunt anni. Rursus Iezechiæ ad diti sunt anni quindecim. Quum autem deus annuntiet ijs qui ipsum vere colunt, numerum dierum tuorum adimplebo, Abraam quidem plen⁹ dierum moritur, David autem implorat, dicens: Ne reuoces me in medio dierum meorum. Et vnus amicorum Iob Eliphaz, quum hoc pulchre nosset, aiebat: Veniens autem in sepulchro, vt frumentum maturum quod suo tempore metitur, aut velut aceruus areæ, tempestiue comportatus. Salomon autem confirmans obsignansque vocem hanc ait, Tollantur ante tempus animæ iniquorum. Eoq; adhortatur in Ecclesiaste, dicens: Ne multum sis impius, neque fias durus, ne moriaris in tempore non tuo. Hæc vs scripta sunt, ita demonstrat ratio sanctos scire tempus cuique præfinitum. Cæterum quod nemo nouit finem temporis, illud argumento est quod dicit David, Paucitatem dierum meorum annuntia mihi. Quod enim nesciebat, hoc cupiebat discere. Quapropter diues existimans sese adhuc multo tempore viturum, audiuit: Stulte, hac nocte quærent animam tuam. Quæ vero præparasti, cuius erunt? Cæterum Ecclesiastes frerus sancto spiritu confidenter pronuntiat, aitq;: Non nouit homo tempus suum. Et ob hoc ipsum, patriarcha Isaac, dicebat filio suo Esau, Ecce ego consenui, nec scio diem mortis meæ. Itaq; dominus quanq̄ erat deus & verbum patris, sciretq; tempus quod ipse singulis præfinierat, nec ignorans tempus qd ipse suo proprio corpori præfixerat quo pateret, quoniam propter nos homo factus erat, di-

Iob. 5.

Tēpus no-
tum finis
īcognitus.

ebus priusquam veniret tempus, ipse quoq; sicut & nos dum quæreret latebat, & a persequentibus fugiebat, ac declinans insidias, sic trāsibat, ac per medium illorum ibat. Cæterum vbi tempus ab ipso præfinitū adduxisset ipse, in quo iuxta corpus pro omnibus pati voluit, hoc patri proloquitur, dicens: Pater, venis hora, glorifica filium tuum. Verum non iam amplius a quærentibus occultabat, sed stetit volens capi ab illis. Ait em̄, inquit, ad se venientibus, Quæ quæritis? cuiq; r̄ndissent illi, Iesum Nazarenū, ait illis: Ego sum quæ quæritis. Idq; non semel, sed iterato fecit, & ita tandem duxerunt illū ad Pilatum. At tamen neq; passus est se teneri, priusquam veniret tempus, neq; occultabatur quum adesset tempus, sed semet exposuit obuium infidiantibus, vt omnibus ostenderet ē superno iudicio pendere vitam ac mortem hominum, & sine patre nostro qui est in cælis, nec pilum hominum nigrum aut album posse fieri, nec passerulum vnq̄ in laqueum incidere. Dominus igitur ad hunc modum seipsum pro omnibus obtulit sicut dictum est. Sancti vero formam hæc edocti a seruatore, (Ab hoc em̄ & ante hoc tempus, & semper docebant omnes) aduersus psequutores quies periclitabant recte liciteq; sibi consulebant fuga, & ab illis quæsi occultabant. Quū aut ignorarent, nimis homines, temporis finē ipsis a prudentia præfinitū, nolabant temere seipso exhibere dediticios insidiantibus. Rursus quū scirent vti scriptum est, esse in manu dei sortes hominum ac dñm esse qui occideret, dominū qui viuificaret, finē potius expectarunt, sicut dixit Apostolus: Obam-

bulantes, in pellibus ouillis & caprinis, destituti, affli-
cti, in solitudinibus errantes, in speluncis & cauer-
nis terræ latitantes, donec vel præfinitum mortis tē-
pus adueniret, aut donec is qui tempus præfixerat de-
us, loqueretur ad ipsos, & compesceret insidiātes, aut
videlicet donec traderet eos qui persequutione vr-
gebantur in manus persequentium, ut cunq; visum
illi fuisset bonum esse, & hoc de singulis ex ipso Da-
uid pulchre licet perdiscere. Quum enim Ioab exci-
taret illum aduersus Saulem, aiebat ipse: Nisi domi-
nus percusserit eum, aut venerit hora mortis eius, aut
descenderit in prælium, & adiunxerit se aduersarijs,
non immitram manum meam in Christum domi-
ni. Quod etiam si quando fugientes accesserunt ad
eos à quibus quærebantur, ne id quidem temere faci-
ebant. Etenim spiritus admonitu ad ipsos loquen-
tis quum essent amici dei, sic illis occurrebant, hoc q̄-
q; modo suam obedientiam animiq; promptitudi-
nem declarātes. Talis autem erat Elias quum iussus
à spiritu ostendit sese Achaab, Talis Micheas, pphe-
ta veniens ad eundem Achaab, & propheta qui pro-
uocauit ad altare Samariæ, ac pufecit Roboam.
Talis Paulus appellans Cæsarem, nec enim ob simi-
litudinem fugerant. Absit, sed potius fugam habebāt
pro certamine & exercitatione ad mortem. Verum
hæc duo suabant, recteq; cogitabant, ut neq; semet
temere obijcerēt, nam id erat seipsum occidere, mor-
tisq; reum fieri, ac deo resistere, dicenti, Quæ deus
copulauit, hō ne separet: neq; negligentiae crimen vo-
lebant sustinere, quasi molles aduersus in fuga per-

tendas afflictiones, quæ maiorem & acerbiorē
habent vehementiam q̄ ipsa mors. Nam qui mortu-
us est, liberatus est à laboribus, at fugiens quoniam
expectat quidanos ab hostibus insultus, leuius ma-
lum ducit esse mortem, ut q̄ in fuga mortui fuerint,
non ingloriam mortem oppetāt, sed habeant & ipsi
martyrii gloriam. Ob hoc em̄ & Iob fortitudine ma-
gnus fuisse cognitus est, quod viuus tantos ac tales
sustulerit labores, quorum nullum habuisset sensum
si defunctus fuisset. Quapropter & beati patres ha-
bebant huiusmodi vitæ disciplinam, cum vrgerētur
persecutione, non expauescebant, sed magis etiam
ostendebāt animi sui fortitudinem, cū in locis adeo
renebrosis & angustiis semet cōcluderent, seseq; tam
dure tractarent. Rursus vbi mortis tempus aderat,
non detrectabant. Nam hoc illis erat curæ, ne v'l pre-
sentem mortem expauescerent, vel præfinitā à pro-
uidentia vocationem anticiparent, neq; rursus ad-
uersus prouidentiae dispensationem quicquam face-
rent, ad quam sciebant sese referuari, ne si quid præ-
cipitanter egissent, fierent sibiipsis pauoris causa. Sic
enim scriptum est, Qui præceps est labijs, pauefacit
seipsum. Profecto toti modiserant instructi ad forti-
tudinis virtutem, ut nemo qualiscunq; sit, queat am-
bigere. Nam patriarcha Iacob cū prius fugeret Esau
non formidabat presentem mortem, quin potius in
illo tempore vnicuique patriarcharum pro dignita-
te benedicebat. Cæterum magnus ille Moyses, cum
ante celaretur metu Pharaonis, & ob hunc secessisset
in Madian, & audisset à domino, Redi in Aegyptū

*Martyriū
sine morte.*

non metuebat. Rursus iussus conscendere montem Abari vt moreretur, nequaquã derectans abstinuit, sed libenter properauit ad illum. Ac David qui prius fugerat Saul, idem non erat meticulosus, cum p̄ populo periclitaretur in prelijs, verum cum ipse esset data op̄io mortis ac f̄ga, liceretq̄ illi vel fugere v̄ viuere, sapiens ille magis elegit mortem. Magnus autem ille Elias cum occultaretur fugiens Iezabelẽ, non metuit iussus à spiritu offerre sese Achaab, & Ochoziam redarguere. Petrus vero qui metu Iudeorum occultabatur, & Paulus Apostolus q̄ in porta demissus fugerat, quum audissent Romæ oportet vos testimoniũ, id est, martyrium peragere, non distulerunt profectiõem, sed magis gaudentes abierunt, & alter quidem tanquam ad suos properans gestiebat, cum occideret, alter vero a deo non expauit cum adesset tempus, vt exultaret etiã, dicens: Ego enim iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Hęc aut̄ declarant ne priorem quidẽ ipsorũ fugam fuisse timiditatis, simulq̄ testificantur ne id quidam quod nunc agunt fuisse fortuitum, sed ingentẽ quandam animi fortitudinem, ac virtutem ipsorum prædicant. Neque enim socordię fuerat quod secesserant, sed tum potius magis intendebant exercitationis vehementiam, neq̄ reprehensi sunt quod fugerent, neque timiditatis insimulati sunt à talibus q̄ les nunc sunt isti, ad criminandum auidi, quin potius beati pronuntiantur à domino dicente: Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiã. Verũ nec ipsis fuit hic labor inutilis, eo quod velut aurũ in for

nace fusoria probatos, quemadmodũ dicit sapiẽtia, deus illos comperit se dignos, & ipsi tum magis veluti scintillæ relucebant, cum serua rentur à persecuẽtibus & eriperentur ab insidiantibus, in hoc seruati, quo populis essent documẽto, vt & illorum fuga, & quærentium per om̄ia discurrẽs furor, acciderint ex dispensatione dei. Interim enim & hoc pacto reddebantur deo chari, & pulcherrimum obrinuerunt suę fortitudinis testimoniũ. Itaq̄ patriarcha Iacob dum fugerat, plures visiones, easq̄ diuinas videre meruit, cumq̄ solus ac desertus esset, magis habebat pro ip̄o sollicitum dominum, qui vt Laban pudescit, ita Esau obstitit, & posthęc factus est pater Iuda, ex q̄ iuxta carnẽ ortus est dominus, ac benedictiones patriarchis distribuit. Quin & Moyses deo charus cum fugeret magnam illam visiõem vidit, ac seruatus à persecuentibus, propheta missus est in Aegyptum, factusq̄ minister & tantorum prodigiorum & legis, dux fuit tam numerosi populi in deserto. Ac David persecutionem patiens docebat, Eructauit cor meũ verbum bonum, Et deus noster manifeste veniet, & deus noster non silebit: imò magis inualuit, dicens Inter inimicos meos despexit oculus meus. A cursus, In deo spem posui, non timebo quid faciat mihi homo. Porro cum profugus à facie Saul deuenisset in speluncam, dicebat: Emisit è cælo, & seruauit me, dedit in opprobriũ conculcantes me, emisit deus misericordiã suã, & veritatẽ suã, & eripuit animã meã de medio catulorum leonũ. Ad hunc aut̄ modũ & hic seruatus dei dispensatione post factus est rex,

obtinuitq; promissioem, dominum nostrum ex eius genere exoriturum. Magnus autem Elias secedens in montem Carmeli, inuocabat deum, ac prophetas Baal, cum essent quadringenti aut eo plures, simul deleuit. Præterea duos ad ipsum missos, quinquaginta præfectos viris vna cum centum quibus venerat comitati, perdidit dicendo, Descendat ignis de celo. Hoc modo & istos vltus est, & ipse seruatus, sic ut Elias pro se vngeret, & exemplum instituendæ vitæ fieret prophetarum filijs. Beatus vero Paulus describens cuiusmodi persecutiones sustinuerit, Et ex omnibus, inquit, eripuit me dominus & eripiet. Magis autem tum robur colligebat, dicens: Sed in his omnibus superamus. Nihil enim nos separabit à charitate Christi. Tunc enim & ad tertium vsq; cælum raptus est, & in paradysum subductus, vbi etiam audiuit verba non enarranda, quæ fas non est homini loqui. Et ideo seruatus est, vt ab Ierosolymis vsq; ad Illyricum impleret euangelium. Non est igitur reprehensibilis, aut otiosa sanctorum fuga, Nisi enim fugissent illi persequentes, quomodo exortus fuisset ex femine Dauid dominus, aut q̄erant prædicaturi verbum veritatis? Siquidem persecutores, ob id quærebant sanctos, ne esset qui doceret. Sicut Iudæi denuntiauerunt apostolis: verum ob hoc omnia perferebant, vt euangelium prædicaref. Ecce igitur cum ad eum modum periclitarentur, non habebat fugæ tempus otiosum, ac ne persecutionis quidem tpe, alienæ utilitatis obliuiscerentur, sed cum essent ministri verbi, nõ inuidebant quo minus & hanc utilitatem impar-

*Fuga san-
ctorum otiosus utilis.*

tirent omnibus, quin & fugientes euangelium prædicabant, ac prædicebant quidem insidiatum malitiã, fideles autem exhortationibus confirmabant. Beatus itaq; Paulus experimento doctus, prædixit fore, vt qui vellent pie viuere in Christo Iesu, persecutionem paterent: sed protinus arripuit fugientes, dicens: Per patientiam currimus propositum nobis certamen. Quamuis enim afflictiones erant perpetuæ, tamen afflictio patientiã operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem, spes nõ pudefacit. Porro Isaias propheta, cum expectaretur huiusmodi malorum incurfus, submonet clamans: Vade popule meus, ingrediere penetralia tua, occlude ostium tuum, abscondere paulisper, donec præterierit ira. Ecclesiastes vero cognita shabens quæ sunt aduersus pios insidias, ait: Si calumniam pauperis, & rapinam iudicij ac iustitiæ videris in regione, ne mireris in negotio, quod excelsus est supra excelsum, observa, & excelsi super illam & abundantia terræ. Habebat & huius patrẽ Dauid experientia, qui ipse quoq; didicerat quæ fiant in persecutionibus, & confirmat eos, qui affliguntur, cum dicit, Viri estote, corroboretur cor vestrum omnes qui speratis in domino. Etenim qui sic perferunt, his, inquit, non homo, sed ipse deus auxiliabitur, eripietq; eos, eo quod in ipso spem suam collocauerunt. Nam & ego sustinens sustinui dominum, & attendit mihi, exaudiuitq; deprecationem meã, & reuocauit me de lacu profundissimo, & aluto fecis. Itaq; fuga sanctorum non infirugifera populo, sed utilis esse demonstrat, etiã si secus videatur

κλίμαξ

Arrianis. Sic igitur sancti quemadmodū dictum est, fugientes ex superfluo, per dispensationē seruabant, sicuti seruantur medici, eorū gratia qui his opus habent. Nobis autē omnibus in vniuersum hoībus hæc lex est, vt fugiamus persequentes, & latitando fallamus quærentes, nec precipites simus tērando deum, sed vt ante dixi, sustineamus eos, donec præfinitum mortis tēpus aduenerit, aut donec index aliquid de illis statuerit, quicquid ipsi visum fuerit bonū: tamen vt hi parati sint, vt simulatq; vocarit tēpus, etiā comprehensī, pro veritate certent vsq; ad mortē. Hæc & beati martyres persecutionum tpe, seruauerunt: fugiebant quidē instante persecutore, ac latentes perdurabant, cæterum reperti testimoniū perhibebāt. Quod si qui ex his vltro adire persequentes, id non temere faciebant. Mox enim testificabantur, cunctisq; fiebat perspicuū, è spiritu sancto fuisse, animi quā habebant promptitudinem, tantūq; prouentum. Itaq; cū sint huiusmodi seruatoris p̄cepta, & huiusmodi sanctoꝝ exempla, dicant nobis, qui ne tantulum quidē audire volūt, si quis aduersus illorum dignitatem loquatur, vnde didicerunt ipsi quod alios persequuntur. Nā quod à sanctis dictis didicerint, haudquaquam poterūt dicere, sed à diabolo, nam hoc illis superest, qui dicit: Persequutus comprehendam. Ac fugere quidem præcepit dominus, sanctiq; fugerunt. Cæterum persequi diabolicum inuentum est, & ab omnibus ille hoc nomine accusatur. Dicāt igitur rursus, vtri oportet accedere, domini verbis an istorum fabulis: Vtrorum autem oportet imitari facta, sanctoꝝ

rum ne, an ea quæcunq; excogitauerint isti: Sed quoniam fortassis hæc ipsi non possunt diiudicare, Sunt enim exæcati mente & conscientia, quemadmodū dixit Isaias, putantes amarum esse quod est dulce, ac lucem esse quæ sunt tenebræ. Egressus quispiam è nobis Christianus, pudefaciat istos magna voce, dicēse Bonum est cōfidere in domino, potius quā illorum auscultare stultiloquijs. Siquidem domini verba vitam æternam habent: contrā, quæ ab istis proferuntur malitiæ sanguinisq; plena sunt. Hæc quidē satis erant, ad subuertendā impiorum insanā, adq; ostendendum istos nihil aliud conari, quā vt conuitijs solum ac maledictis contendant. Cæterū quoniam semel ausi cum Christo bellum suscipere, iam etiam curiosi facti sunt, expendant tamē & modum secessus, eumq; discant vel à suis. Aderant enim Arriani, qui simul cū militibus currebant, vt eos incitarent, nosq; vbi essemus illis ignorantibus, indicarent. Et si vel hoc modo malis alienis afficiuntur, saltem audientes quietem agant pudescentes. Non quidem iam erat, & ex populo nonnulli peruigilium egerāt, cum expectaretur synaxis. Dux autem Syrianus repente irruit cum militum plus quā quinq; milibus, armadosq; gladios gestantium, præterea arcus & iacula & fustes, quemadmodum prius dictum est. Atq; ipse quidem ecclesiam circumfedit, collocatis in proximo militibus, ne quis ab ecclesia digressus posset illos præterire. Ego vero putans absurdum, si in tanta rerum turbatione desererem populū, ac non potius prior illis venire in periculum, confedi in cathedra

*Fuga
Athanasij
qualis.*

dra, monuitq; diaconū, vt recitaret psalmum, populū item vt auscultaret, Quoniam in seculum misericordia eius, eoq; facto omnes discedere, & ad suas quęq; ades abire. Vex̄ cum prætor vi iam superuenisset, ac milites cinxissent sacrarium, vt nos comprehenderēt, clerici illi reperti ac populares clamabāt, flagitātes, vt nos quoq; statim secederemus. Ego vero magis contradicebā, me non prius abiturum, nisi omnes ad vnum se subduxissent. Erectus igitur & indictis precibus, mox denuo postulauī vt omnes prius discederent, Melius est inquit, me periclitari, q̄ alios quos ex vobis noxam accipere. Itaq; cū exissent pleriq; reliquiq; sequerentur, ij qui mecum illic fuerant monachi & clericoꝝ nonnulli, reuersi trahebāt nos, atq; ita, teste veritate, cum milites alij circumsederent sacrariū, alij lustrarent ecclesiam, pertransiuimus ductu domini, eodemq; seruante nos, illis non sententibus recessimus glorificātes magnifice deum, quod neq; prodidissimus populū, sed illo præmissio, seruari, manusq; quærentium effugere potuerimus. Itaq; cum dei prouidentia, nos hunc in modum mirabiliter eriperit, quis merito possit crimen impingere, quod non nos ipsos vltro quærentibus dediderimus, aut quod reuersi non prodiderimus nosmetipsos? Nam istuc est palām ingratum esse domino, facere contra præceptum ipsius, & cū sanctorum exemplis pugnare, nisi reprehensor hoc audeat, etiā magnum apostolum Petrum incusare, quod cum esset conclusus seruareturq; à militibus, sequutus est vocantem angelum, quodq; egressus è carcere, ac seruatus,

nō reuersus est, nec seipm tradidit, licet audisset, quæ fecerat Herodes. Quin & illud incuset infaniens Arrianus, quod nec Paulus è mœnibus demissus ac seruatus respuerit, reuersusq; semet dediticium exhibuerit, quodq; nec Moyses à Madian, reuersus sit in Aegyptum, vt caperetur ab his qui quærebant ipm, nec David in spelunca seipsum indicarit Sauli. Quin & filij prophetarum commorati sunt in speluncis, nec sese tradiderunt Achaab. Nam id erat aduersus præceptum agere, quum dicat scriptura. Non tentabis dominum deum tuū. Hoc igitur & ego veritus, atq; hæc doctus, ad hunc modum me gessi, nec aspersione domini gratiam & opem ab illo mihi præstitam, etiam si isti insanientes dentibus fremant in nos. Talis itaq; secedendi modus nobis fuit, nec arbitror esse quicquam hic quod reprehendi possit, apud eos quibus est sana ratio, quū iuxta diuinā scripturā, hoc exemplum à sanctis pro documento nobis traditā sit. Verum isti sicut videtur, nihil relinquūt inausum, neq; quicq; volunt prætermittere, quod nō peruersitatem ipsorum & crudelitatem demonstret. Nam & vita istorū talis est, quales sunt in opinionibus & nugis, neq; quisq; possit talia tamq; multa aduersus eos dicere, qualia & q̄ multa quum faciant ipsi, non tamen erubescunt. Etenim Leontius quum infamaretur cū muliere quadam iuniore, quæ dicitur Eustolium, prohibereturq; cum ea habitare, propter illam seipm execuit, quo tuto posset cum illa viuere. Nec tamen suspiciōem diluit, imō potius quod esset presbyter, patuit execrationi. Etiam si Constantius hæreticus cō-

pulsus fuit, eū dicere episcopum. Narcissus vero, quā alia multa haberet mala, tum tertū in diuersis synodis execratione percussus est. Etis nunc inter eos est sceleratissimus. Rursus Georgius, quum esset presbyter, ob improbitatē suā deuotus est, quumq; seipsum nominasset episcopum, nihilo minus deuotus est, in concilio, quod in Sardica fuit. Habet autē & amplius quiddam, quod quum intemperanter uiuat, haudq; sefellit, verē etiam a suis condemnatur, vitæ finem, & animi tranquillitatem rebus turpissimis metiens. Proinde in proprijs quisq; malis, alter superat. Cæterū vna macula est illis communis, quod p hæresim rebellant Christo, neciam Christiani, sed Arriani potius nominantur. Ecce hæc illos oportuit traducere. Sunt em̄ aliena a fide, quæ in Christo. Verē hæc quidē propter seipsos regū. Nihil autē mirū, si quum tali sint sententia, ac talibus implicati malis, eos qui cum ipsis non currunt in impiissima secta, persequentes quæruunt, & si occiderint gaudent, si frustrenti optatis, dolent, sibiq; putant iniuriam fieri, quod vt ante diximus, conspiciunt eos viuos, quorū mortem exoptāt. Sed contingat illis ad eum modū affici iniuria, vt ipsi quidem debilitent in iniurijs quas parant, cæteræ qui ab eis persequutionem patiuntur, gratias agant domino, dicantq; illa quæ sunt in vigesimo sexto psalmo: Dominus illuminatio mea & suator meus, quē timebo: Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo. Dum appropinquarent aduersum me qui affligebāt, vt comederent carnes meas, qui tribulāt me, & inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderūt. Et rur-

sum psalmo. XL. Seruasti ex necessitatibus animam meam, & non conclusisti me in manus inimicorum, Statuisti in loco spatioſo pedes meos, in Christo Iesu domino nostro, per quem patri in sancto spiritu gloria, & imperium in secula seculorū, Amen.

EIVSDEM APOLOGETICVS II.

QVIDEM existimabam fore vt post tam multas pro me factas, euidentes probationes, iam pudore semet abderent inimici, ac potius vt ex his ipsi sese condemnarēt, de quibus alios calumniabant. Verē quando ne sic quidem condemnati erubescunt, sed præ stupore mentis, sese flectūt ad obtréctatiōes, putātes impune fore omnia, nec ad iudiciū vocanda, non vt iudicent, fugiunt em̄, sed vt nos ac simplicium animos vexent, operæpretium arbitratus sum, vt vobis rationē reddamus ne post eos sustineat; murmurātes, sed contēnatis illorū malitiā & calumniā. Vobis igit qui sinceri estis meipm purgo, cæteræ aduersus contentiosos mihi satis fidutiæ præbent argumēta quibus hactenus confutati cōdemnatiq; sunt. Nostræ siquidem resiam non egēt iudicio, de quibus iā non senel neq; bis pnuntiaium est, sed sapius. Primum quidem in nostra regione, cōgregata synodo ab episcopis, ppe cētū, itē Romę, ex Eusebij liter; quū effensus vocati, tū ipsi, tū nos, & illic cōgregati episcopi quinquaginta. Tertio in magna synodo in Sardica cōgregata, iussu pijsimorū imperatorū Cōstantij & Cōstantis, in q̄ &

qui nobis aduersabantur, deuoti sunt vt calumniatores. Caterum ijs que pro nobis decreta sunt, suffragati sunt episcopi plures trecentis ex prouincijs Aegypti, Libyæ & Pentapolis, Palæstinæ, Arabiæ, Mauriæ, Cypri, Pamphylia, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Mysiæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedonia, Epiroꝝ, Thessaliæ, Achaïæ, Cretæ, Dalmaciæ, Siciæ, Pannoniorum, Norici, Italiæ, Piceni, Tusciæ, Campaniæ, Calabria, Apuliæ, Brutiæ, Siciæ, Aphricę totius Sardinia, Hispaniarum, Galliarum, Britanniarum. Ad didit autem his testimonium Ursacius & Valens, qui quum prius calumniati fuissent, postea resipuerunt. Non em̄ solum approbarunt ea quæ pro nobis iudicata sunt, verum etiam & seipsoꝝ & alioꝝ, qui contra nos steterant, confessi sunt fuisse calumniatores. Nam que sic resipuerunt, sic scripserunt, declarant se, & Eusebium quoque cum suis arguere, cum quibus communiter aduersum nos machinabantur conspiratione. Quæ nunc à tot ac talibus episcopis, probata sunt ac decreta, clarèq; demonstrata, superuacaneum esse de nouo reuocare in iudiciuꝝ, nemo non confitebitur. Nesi nunc quoque examinentur, simul & denuo iudicentur, ac rursus examinentur, atque iterum, in infinitum exeat ista curiositas. Sufficiebat enim tot episcoporum calculus, ad imponendum silentium ijs, qui vel fingere quippiam vellent aduersum nos, quædoquidem hostes, & pro nobis, & aduersus seipsoꝝ testificantur, consentientes quæ contra nos agerentur esse conspirationem. Quis post hæc dubitans non erubescit? Etenim quum lex iubeat in ore duorum triuē

testium constitui iudicia, ecce tanta testium multitudo pro nobis stat, quibꝰ & illud accedit, quod ab hostibus adfertur probatio, vt nec ijs qui reliqui sunt post hac attendant ijs quæ isti pro suo arbitratu iudicauerunt, sed compellantur de cætero, vice probabilium rationum, iniurijs afficere eos à quibus redarguuntur. Nam hoc illis maxime dolet, quod facta ipsorū, quæ cælabant ipsi, quæq; inter ipsos in angulo confingebantur, hæc Valens & Ursacius in lucem extulit ac retexit, certoq; sciunt, quod horum pœnitentia, vt illos condemnat, ita iustos declarat eos qui fuerant, ab illis iniusta passi. Quas ob res, & in Sardicensi synodo deuoti sunt, vt ante dictum est, idq; merito. Ad hunc enim modum & illorum temporum pharisæi, Paulo patrocinantes, cõarguebant & suam & Iudeorū aduersus eum factam coniurationem. Hoc pacto & beatus Dauid declaratus est sine causa persequutionem, quando is qui persequeretur confitebatur, dicens: Peccauit fili mi Dauid. Item & isti à ueritate superati, postularunt ac postulationem suam literis mandatam tradiderunt Iulio episcopo Romano. Scripserunt autem & nobis, cupientes habere pacem nobiscum, qui tam multa iactarant, forsitan & nunc erubescerent, eo quod quos quærebant è medio tollere, hos beneficio domini uiuentes conspiciunt. Arrium uero & huius sectam anathematizauerunt, congrue ut id facientes, quippe qui scirent Eusebium cum suis, ob nullam aliam causam nobis in solidis retere, nisi propter suam ipsorū impietatem. Vbi semel statuerunt confiteri calumnias aduersus

nos fractas, protinus abnegarunt & hæresim Christo rebellem, ob quam & illa quæ in nos moliri sunt simularunt. Quæ igitur ab episcopis pro nobis scripta sunt in diuersis synodis, ac primum ab episcopis Aegyptiorum sunt hæc.

Sequebantur hic diuersæ diuersorum epistolæ, episcoporum, synodorum & principum, de actis aduersus Athanasium, quas quoniam & multæ erant et prolixæ, quadameti am suppositiæ, piguit uertere.

Sequentis operis phrasis non sapit Athanasium, ludit enim quodammodo in sacris literis, quod ille non solet.

DE PASSIONE DOMINI AC DE CRUCE.

ET EGRESSI IN locum q̄ dicit̄ Golgotha, quod est caluarie locus, dederūt illi vinum cū feile mixtū, et quū gustasset, noluit bibere. Post q̄ autē crucifixissent eum, diuiserūt vestimēta ei⁹, mittentes sortē, vt imple

Esacris doctoribus petenda interpretatio

rei q̄d dictū est à propheta: Diuiserūt vestimēta mea sibi, & sup̄ vestē meā miserūt sortē. Et sedentes suauerūt eū illic, et in reliq̄ de passione. Q̄d recitatū est, s̄mō ē euāgelicus, cæteræ explicādi gr̄a, bonū fuerit ad san-

ctos cōiugere, & ab illis huius s̄monis sensum accipere. Nā illos potius q̄ nos cōuenit euāgeliorū esse cōscios. Ac ne recensendis oībus orationē faciā, plixiorē, satis est vnus Ap̄llus doctor, ad hoc vt nobis plene satisfiat. Scribit em̄ ip̄e beat⁹ Paulus ad Hebræos, q̄d impossibile est mentiri deū, q̄d q̄ maxime verax est in dictis, ac ne q̄q̄ mentit̄. Nā res conditæ habet natura, pprium, verti, varijsq̄ mutationibus mōueri. Q̄n̄ quidē & ea quæ quondam non erant, transmutationē acceperūt vt essent, idq̄ bñficio & humanitate cōditoris. Quemadmodū & rursus ait Paulus: vocās ea quæ nō sunt, tanq̄ ea quæ sunt. Cæteræ deus q̄ cuncta fecit p̄ verbū, qm̄ vere est, immutabilem habet cū verbo naturā. Et hoc p̄phētā docet dicēs: Videte, videre, q̄d ego sum, & nō mutor. Eoq̄ de hominibus quidē in Psalmis canitur, Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. De deo vero Moyses testificatur in lege, quod deus fidelis est ac verax. Itaque vir ille qui Christum gestabat, velut ab horum vtroq̄ doctus, & ipse discrimen ostendens inter deum & res conditas, scribit. Sit deus verax, om̄is autem homo mendax. Est autem verax deus, non quod careat mendacio, nihil enim est illi contrariū, neq̄ sit velut homo, alteri testificās quod verum est. Neq̄ enim vlli est obnoxius, sed velut ipsius veritatis progenitor ac pater, dicente domino: Ego sum veritas, veritati autem mēdaciū amicum esse nunq̄ poterit. Vnde veritatē iuxta psalmistē quærit dominus, mendaciū autē ab sese proijcit, & alienat, dicēs: Filij alieni mentiti sunt mihi. Mentiti sunt enim Iudæi ad-

Deus solus immutabilis.

Solus deus verax.

Xp̄i s̄o p̄o p̄o Paulus.

portate deum in corpore uestro & ego signata in corpore meo portato.

Mendaciū inuicem sum deo

uerfus seruatore[m], & profitentes se suare legem, nõ crant veraces, sed legem violarunt, aduersus eum qui dederat legem, pro beneficio mortem machinantes domino. Iure igitur reiecti sunt, ac mortem quã mentientes domino inulerunt, eam vere sibiipsis accersuerunt, velut & Ananias Sapphira[m] in Actis apostolorum, qui quum deo promissionẽ vltro donassent, à promisso suffurati sunt, & alios quidem latuerant, cæterum veritatis minister Petrus, eos repellit, dicẽs: Non mentitus es hominibus sed deo. In quibus ingens accidit miraculum. Quod enim solus Petrus nouerat, hoc per mortẽ Ananias, innotuit oibus, vt oēs prouocarentur ad religionem, Sapphira exemplum formidantes. Siquidem illud sciendum est nec oportet ignorare, quod quæcunq; promissimus deo, iam nostra non sunt, sed in gre dei sunt, adeo vt si quid inde subtraxerimus, haudquaquam id faciamus, veluti quæ nostra sunt vsurpantes, sed vt quæ dei sunt sacrilegio deprẽdantes. Promissio vero non tãtum ad pecunias, verum etiã ad orationem, & ad voluntatis delectum pertinet. Neq; enim qui laborat pecuniarum inopia, idem inopse est liberæ voluntatis. Videlicet vere diuinum vereq; magnum mysterium, nõ de pecunijs habet promissionem, sed de proposito perfecto, deq; fiducia erga deum. Omnes igit professissimus, & omnes debitor es sumus professionis. Adeo vt necesse sit persoluere, virginem quidem virginiam tam quam professa est, continentem vero continentiam, coniugatos pudicitiam, mutuãq; inter ipsos charitatem & honorem. In summa, Omnes necesse est,

*Mendaciũ
in Anania
et Sapphi
ra acriter
punitum.*

vt persoluant fidem erga deum, religionem, iustitiã ac fortitudinem, ne nos velut ingratos & iniurios Ananias Sapphira[m] exemplum occupet. Nã & hac ob causam prius apostolicus ille sermo cõfirmatus est: Reddite om̃ibus debitum, cui vesticgal vesticgal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, nemini quicq; debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Hoc fecit is qui hoc prædicat, videlicet confidenter scribẽs, Bonũ certamen cer. cursum consum. fidẽ seruau, de cæteris reposita est mihi iustitiæ corona, quã reddet mihi iustus iudex. Quoniam enim non fuerat mentitus in his quæ promiserat, sed prestiterat deo quod illi fuerat pollicitus, accepit & ipse dei veracis pmissi onem, quæ corruptionem nescit. Itaq; nos admonet dicens: Ne mētiamini vobis inuicem. Ac rursus, om̃e mendacium ex ore vestro ne procedat. Cupit enim nos ipsius imitatores fieri, dicẽs: Veritatẽ dico non mentior. Quandoquidẽ & in euangelio domini dictum est, vt sit sermo noster, est est, & non non. Hactenus igitur qui profitentur Christum, asseuerent q̃ loquuntur, neq; longius progressi ad iusiurandũ cõfugiamus, vt peritura[m] pecuniarum gratia iuremus per deũ, cum Moyses id maxime veterit lege: Non assumes nomẽ dñi dei tui in re vana. Etenim si quis omnino dignus est qui deum nominet, idẽ dignus ẽ

*Iusiuran-
dũ uitan-
dum.*

*in iuratis
Dilemma.*

fidendum. Nā quomodo prorsus deus hic erit testis iuranti, cum careat fide, quā dominus respicit. Testificatur hoc sapiētia, dicens: Spiritus sanctus discipulū nā dolū effugiet, & subducat sese à cogitationibus vācuis intellectu, nec habitabit in corpore obnoxio peccatis. Eapropter & dominus noster Iesus Chrs., ab ijs qui ipsum inuocant primū exigit fidem, velut in cæco, dicens: Credis me tibi hoc posse facere? In lunatico vero sic loquitur: Si credideris, fiet. Id autem exigebat seruator, non quod egeret alieno auxilio ad eandem miracula, nā ipse fidei quoque dominus est ac largitor: sed vt perspicuum esset, eum nō gratuitari personæ, sed annuere fidētibz, quodque sine fide nō essent accepturi beneficia, denique quod hæc ob incredulitatem essent amissuri. Quum enim confert beneficiū, vult manere beneficiū, cumque donat sanitatem, vult sanitatē esse perpetuam, veluti prospexit ad monitione paralytico, dicens: Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne quid accidat tibi deterius. Perinde quasi si quis medicus ingressus ad aegrotos, prius sciscitetur an velint curari, nedū ipse curā suscepit & illi nolint, inutilis existat curatio, nimirū ijs qui laborant aduersus artē medici pugnantes. Sic & dominus eos qui sanabantur percontabatur, nec nisi si dentibus conferebat beneficiū, vt per fidem & beneficium conseruare possent. Per fidē enim dignoscitur animi propositū. Quorsum igitur deū testē inuocāt, qui fidē erga veritatē non habent? Spiritus testificat in psalmis: Prope est dñs omnibus inuocantibus eum in veritate, per quā solam inuocari potest deus, Cur

*Fidem ubi
q; exigit
dominus.*

Simile.

igitur inuocant dñm qui ne minimis quidē fidē habent: Quamquā & alioqui iusurandum veritatis est testis, non res declarationē habet. Iurant enim hoīes, non vt res significant, sed vt veritatem persuadeāt, seque loquendo nihil mentiri. Quod si iuranti adest fides & veritas, quod opus est iureiuratio: Si nō adest ei fides, cur tantā admittimus impietatē, & propter humana mortalitatē, deū hoīe maiore testē inuocamus? Etenim si in paganorū iudicijs regē terrestrem testē citare fas non est, vt pote maiore, & ijs qui citant, & ijs qui iudicant: cur deū increatū ad res creatas inuocamus, facientes vt deus ab hoībus contēnatur? Appage, superat hoc omnem impietatē, omneque facinus. Quid igitur faciendum est? Nihil amplius, quā vt nostrum est, sit est, & nostrum non, sit nō, nec omnino mentiamur. Sic enim videbimur veraces, & hac in parte imitari veracem deum. Fortassis aduersus hæc aliquis probabiliter obijciat, dicens: Si iusurandum hominibus est interdictum, & si in non iurandum deum imitatur aliquis, quomodo deus ipse in sacris literis frequēt iurare dicitur, nā & Abrahā iurauit teste Moysē, quin & in hymnis scriptū est, Iurauit dñs, & non pœnitebit eū, Tu es sacerdos in æternū secundū ordinem Melchisedec. Videbuntur enim hæc pugnare cum his quæ prius dicta sunt, aut ex his apparet permitti hominibus iusurandum. Atqui non est ira, Ne quis hoc existimet. Deus enim per neminem iurat, Qui nanque per alium iuraret, cū ipse sit dominus omnium & conditor: sed si vera loqui fas est, ipse sermo eius iusurandum illius est, plenam si-

Dilemma.

Simile.

*DEUS NON
IURAT.*

dem faciens audientibus, & rebus omnibus fidē ar-
rogans, quod quicquid promittit loquitur ve, simul
& futurum est. Nō enim iurat deus vt homo, sed no-
bis illius sermo vice iurandi est ad persuasione
veritatis. Caterum hominibus loquens iurare dicitur,
videlicet ita more hominū loquentibus sanctis, vt
ex quibus sibi loquentibus postulant haberi fidē, ab
his & ipsi credant loquenti deo. Quemadmodū em̄
hominum dicta confirmat iusurandum, sic & quæ
loquitur deus, pro iure iurando habeatur, eo quod
illius consilium firmum est & immutabile. Confir-
mat quod dico, ipsius iusurandum de quo scriptura
meminit, Iuravit em̄ dominus & non pœnitebit
eum, vt intelligas immutabilitatem iurandi, &
omnino futurū quod promissum est, Hoc & in Ge-
nesi significat ipse deus, dicens: Per memetipsum iu-
raui: hoc autem non est iusurandum, neq; em̄ iura-
uit per vllam aliā rem, quod est iurandi propri-
um, sed per seipsum, quod excludit iurandi suspi-
cionē. Qua quidē re, & illud significat, firmā esse p-
missionem, & om̄es debere fidē habere, quisquis au-
dierit. Sit autē & hymnorum sacrorum ille cantor testis
horū quæ dicunt, deo in memoriā reuocans canit ac
dicit: Vbi sunt misericordie tuæ antiquæ domine, q̄s
iurasti David in veritate tua, Non enim aduersus ve-
ritatem iurat deus, sed quæ re præstans loquitur ad
persuasione, vice iurandi sunt hoibus. Neque
igitur deus hominū more iurat, neq; conuenit nos
ex huiusmodi dictis ad iurandū animari, sed ea loq-
mur potius, ac faciamus, vt qui audiunt non deside-

Deus p se
metipsum
iuras non
iurat.

David.

rent iusurandum, sed vt quæ dicuntur, ex sese habe-
ant veritatis testimoniu. In hoc em̄ vere deum imi-
tabimur. Sed fortassis & de illo quod accidit Niniui
ris aliquis interrogarit hunc in modum: Si sermo est
iusurandū dei, quomodo loquens præstat quæ dicit,
nec mentitur? Quo dixit: Adhuc tres dies & Nini-
ue subuertetur: nō perfecit quod dixit: videbit enim
& hoc pugnare cum prioribus. Sed num mentit de-
us? Absit, Neq; sermo illius manfit incompletus, nam
humanitate irā tēperauit, & ad Niniuitarū pœnitenti-
ā respexit magis, q̄ ad priora peccata, neq; sic dixit
deus, post tres dies subuertetur Niniue, sed tres dies
vos sustinebo: vt i tolerantiā triū dieꝝ facultatē habe-
rēt pœnitēdi, aut secuturā irā in se prouocarēt. Quid
em̄ ait ppheta? Adhuc tres dies & Niniue subuertēt.
Nō dixit post tres dies perdet, alioq; factū fuisset, sed
adhuc tres dies & subuertetur, vt ex eo qd dicitur
adhuc, consideremus tolerantiam dei, In subuersione
autē venturā iram post tolerantiam, nisi pœnitentiam
egissent: Alioquin nisi ad eum modū res habuisset, ac
nisi deus pœnitentiæ causa tres dies hominibus p-
posuisset, qd prohibebat deū quo minus etiā inter-
ea Niniuem perderet? An quia non poterat? Absit,
Ne vñ hoc nobis in mentem veniat, dñs enim vir-
tutū fortis & potens deus. An ignorantia rerum il-
larū? Et hoc absit. Nouerat enim oīa priusquā illi na-
scerentur. Quid ergo restat considerandum, Videli-
cet lenitas & humanitas domini, quam & propheta
cognitam habens, fugiebat quidem cum primū mit-
teretur, postea tamen excusans, dixit: O domine, nō-

Obiectio
de Niniui-
tis.

Tres dies

Hæc solu-
tio nō ubi
que qua-
draret.

ne isti sunt sermones mei, cum adhuc essem in terra mea, eotꝫ præueni ut fugerem in Tarsis, eo quod sciebam te esse misericordē & miseratorem, leni animo. multatꝫ misericorditā, ac pœnitentem super malitijs. Fugit autem Ionas, non tanquam contradicēs deo, nec dolebat tanquā gaudens de perditione Niniuitarum, verum id faciebat, quod ipsi Niniuitæ curæ erant. Metuebat enim, ne apud illos parum certæ fidei haberetur, ac in posterum inciperent diffidere, propheticusqꝫ sermo apud eos fide careret. Hac de causa etiam dolebat, vt à domino declararetur, fieretqꝫ perspicuum omnibus qui illic erant Niniuitis, quod non obmendacium prophætæ, sed ob dei humanitatem pœnitentię spatium esset concessum. Oportet enim in ipso etiam modo sermonis agnoscere significatam dei lenitatem, quando quidem hæc est diuinæ scripturæ consuetudo. Quoties enim suam lenitatem deus significari vult, per huiusmodi locutionem enuntiat, ac si dicat per Isaiam: Quid amplius faciam vineæ meæ? Per Ieremiam vero: Propterea adhuc iudicio contendam aduersus vos, dicit dñs. In hoc qđ dicit adhuc, signicat suā bonitatē ac tolerantia, ait em̄: Perambulate in insulas Chettim, & ad Cedar mittite. Videte, Nisi voluisset vti lenitate, nec admonuisset eos, vt peragraret gentes, ac prægratis illis discerent ex contrarijs conferre, quid esset honestum, videlicet quod non amplius lenitatem promererentur, sed iram actiones omnium provocarent, deinceps aperit, dicens: Non amplius ferā peccata vestra. Hic autem per hoc verbum, non am

Bona. 4.

plius, ostendit manifeste lenitatem quæ declarabatur circa inimicitias sermonistꝫ veritatem. Siquidē impossibile erat deum loquentem, nō esse veracem, etiam si tantum voluisset. Idcirco pollicitus Abrææ non mentitus est, sed & filium illi donauit, & populum eduxit ex Aegypto per Moysen sacrorū antistitem, & ipsi quidem Isaac iuxta promissum bona fide præstitit, & hunc patrem fecit multarum gentiū, Iacob autem vt erat pollicitus, exhibuit Ioseph. Ac Moysi quidem fidelissimo fecit fidem eorum quæ dicebantur, per ea quæ acciderūt Pharaoni: David vero, sicut erat pollicitus, persoluit promissum, per Salomonē, loquor autem de ædificatiōe templi. Et qđ opus est mihi multa commemorare: Nihil à deo dicitur quod maneat incompletum, etiam si non protinus faciat, sed negligere videatur, dum quærit faciendi rationem, tamen progressu temporis præstat quod promissum est, & progressu temporis omnino completur pollicitatio: Ecce enim quæ multo ante dicta sunt à dño, quæqꝫ multis ante seculis prædicta sunt, nunc in euāgelijis videmus complera. Nā Isaias prædixit, Ex muliere viri ignara nasciturū Emanuel, ipse vero ex Maria virgine natus, ac deus apparens cōpleuit prophætæ sermonē. Ac Micheas quidē etiā locū prædixit, in quo Chr̄s nasciturus erat. Ipse vero dñs in Bethleē recubens in præsepī, de clarauit prophætā esse veracē. Ac Zacharias annuntiavit ciuitati Ierusalem, ingressum seruatoris. Ipse vero dominus missus ad asinā discipulis, dū ingredit, asinæ infidens prophetiam expleuit, & in vniuersum ne singula nō

*De Christi
stoppa dicta.*

minatim recenscam, quæ scripta sunt, ipse fuit confirmatio legis & prophetarum. Nam quæ per illos ante denuntiata, hæc ipse adueniens ad plenum perfecit, dicens: Ipse qui loquebar ad sum. Ecce nunc, & quæ olim pronuntiata sunt de seruatore in psalmis, his rursus temporibus implentur, per militum facinus. Nam quæ prius significarat se passurum, hæc nunc Iudæorum populi faciunt, diuidentes vestimenta seruatoris, ac in portum illi dantes acetum cum felle. Hæc enim inquit, facta sunt, vt implerentur scripturæ. Altera quidem quæ dicit, Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Altera vero rursus: Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Multi qui incidebant in lectionem euangelicam cum audirent illud, vt impleretur quod scriptum est, existimabant ea quæ fiebant ob nihil aliud fieri, quam vt implerentur quæ scripta erant: & ob id arbitrabantur eos qui hæc faciebant non solū in culpa non esse, verum potius laude dignos, quippe qui non peccarent, sed ipsi quæ scripta erant subseruirent. Nam prophetarum verba nō futura fuissent vera, nisi illi hæc egissent. Magis autem hæc opinabantur, commoti his quæ scripta sunt in euangelio Iohannis, vbi Iudæorum incredulitatem enarrant secundū Isaiæ vaticinium, ait: Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, nō crediderūt: vt sermo Isaiæ cōpleretur, qui dixit: Domine quæ credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est: Nam si, vt Isaiæ sermo impleret, nō crediderūt Iudæi, nō ipsi sunt accu-

Vt imple
retur scri-
ptura,
quomodo
intelligen-
dum.

sandi ob incredulitatem, sed is potius quæ hæc dixit, propter quem hæc etiam completa sunt. Tolle inquit sermonem prophetæ, & omnes illi credituri sunt. Veni hæc dicta & huiusmodi sententia multum abest à veritate: neque enim propheta his causam præbuit, neque Iudæi carent culpa incredulitatis, sed propheta quidem præuidens quæ futura essent annūtiavit, ipsi vero postea facientes, declararunt prophetæ sermonem veracem: neque tanquam subseruientes propheticis sermonibus, facinus ausi sunt aduersus seruatorem, sed propria sponte volentes fecerunt quæ facta sunt, vt propheta quidem illis non fuerit in causa, sed ipsorum potius voluntas. Quin ipsi magis in causa fuerunt prophetæ, vt hæc de illis loqueretur. Siquidem prophetæ proprium est videre futura, nec falli, cæterum actionum causam, suam quisque voluntatem habet, et quemadmodum nos conspicientes ea quæ sunt sub oculis, videndo nō fallimur, nec aliter videmus quæ fiunt, sed quemadmodum fiunt, ita videmus. Sic & prophetæ futura tanquam præsentia videbant, & *Simile* quæ videbant, fieri erat necesse, omniaque quæ fiebant omnino videre oportebat. Et rursus quemadmodum nos quæ videmus oculis, omnino necesse est vt sint, siquidem ea quæ sunt videmus, nec potest aliter fieri quæ vt videmus, sic & prophetæ quæ præuidebāt, oportebat omnino esse, nec aliter fieri poterāt, quæ quemadmodum præuidebāt. Nā si futura nō præuidissent, non iam fuissent prophetæ. Et omnino hoc scire oportet, quod prophetæ non sunt tantum legum doctores, vt satis sit facere quæ præcipiunt, verum etiam futura signifi-

Sancti. Non enim quia dicunt ideo fiunt quæ fiunt, sed quia futura sunt ideo prædicunt, necesseque est non mentiri prophetas, vident enim vere. Nisi enim iuxta materiã rerum prædixissent, non fuissent prophetæ, sed Iudæorum erat electio vt hæc facerent, & in totum, sancti non cogunt ad ea quæ fiunt, sed voluntatem eorum quæ faciunt prævidentes significant: & quemadmodum illi contra veritatem ratiocinantes dicebant, tolle sermonem prophetarum, & omnes Iudæi credituri sunt, sic dixerim & ego. Tolle facta Iudæorum, & oino non prophetauerit de illis Isaias, Itaque si Iohannes dixit: Non crediderunt in illum Iudæi, vt impleret sermo Isaiæ, ne causam incredulitatis illorum rejicias in sermonem prophetarum, sed in actionem ipsorum Iudæorum. Nam quæ illi nunc fecerunt, hæc præviderat: multo ante propheta, & oportebat hunc non mentiri, verum erat declarandum, quod quæ nunc fiunt vere prævideret. Vt enim sermo illius posteris verax appareret, redarguti sunt increduli, etiam quum occultarentur. Erant enim proposito mali. Quoniam autem occultabant suam incredulitatem, sermo redarguit ac perdidit illos. Non igitur ideo non crediderunt, quia redarguit eos sermo quum occultarentur. Et si dixerit rursus, non poterant credere Iudæi, quoniam hæc scripta erant de illis, ne tribuas impossibilitatem prædictioni rerum, poterant, enim mutari, sed impossibile erat mentiri prophetam, quando quidem vere viderat, propterea fieri non poterat vt falleretur: nec enim aliter viderat quam vt factum est. Et quemadmodum apparuerunt increduli, sic & quod de virgine prædictum est miraculum, completum est, & quod iuxta Iohannis narrationem accidit hodie, & omnia quæ prius scripta sunt

completa sunt. Non enim quoniam scripta fuerant ideo euenerunt, sed quoniam omnino facta sunt ideo & prædicta fuerant. Itidem & hoc quod prædictum est de diuisione vestium nunc accidit, & vt accidit ita & præuisum erat, & vt prædictum erat ac præsignificatum, sic & impletum perfectumque est. Scriptum est autem ad hunc modum: Quum autem crucifixissent eum, diuisere vestimenta eius mittentes sortem, vt impleretur quod dictum est per Prophetam: Diuiserunt vestimenta sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Matthæus quidem cum cæteris euangelistis simplicius narrat factam esse diuisionem, Iohannes autem etiam qualiter facta sit diuisio, & quam ob causam facta sit fors, de qua scriptum erat, exponit loquens hunc in modum: Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem. Tunicam vero quoniam erat inconsutilis è summo extra per totum, dicebant inter sese, ne scindamus, sed sortiamur cuius erit, vt scriptura impleatur, Diuiserunt vestimenta sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Fortassis aliquis hæc audiens erubescit, fortassis aliquis videns dominum illud & abduci cogit, pudefit, fortassis aliquis nunc videns dominum & seruatorẽ et regem vniuersi iudicari sub Pilato, crucifixum à Iudæis, pudore afficit oculosque deicit in terram. Neque enim sol sustinuit hoc videre spectaculum, sed obsecratus est totus, vt & aliorum oculos auerteret, neque curauit amplius exortum ostendere hominibus, veteretiam auus est postea non obtemperare, quum videret dominum, qui ipsi vt luceret præceperat, ab hominibus affigi. Verum

Passio domini non erubescenda.

Quir pas-
sus domi-
nus.

si causam discamus, & quamobrem passus fuerit cō-
fiteremur, iam non erubescemus, sed mirabimur bo-
nitatem humanitatemq; eius, & gloriabimur nos q;
quemadmodum Paulus in cruce. Non enim domi-
nus ipse propter seipsum, sed nos in illo patiebamur.
Nam hominum peccatum ingens erat, & hoc malū
totum occupauerat orbem, quum autē & antea ma-
ximum esset, ac paulatim deinde creuisset, intolerabi-
le factum est hominibus. Nam & mors in omnes &
in omnibus inualuit regnando, dominus autem no-
ster immortalis & incorruptibilis est, quemadmo-
dum immortalis & incorruptibilis est, ita bonus quo-
q; & humanus. Nam boni patris, bonus est sermo, eo-
q; non dissimulauit perire quod factum erat, neq; sus-
tinuit, ut eorum quæ ipse condiderat, alius fieret do-
minus. Verum quum aspiceret ad malitiam intolera-
bilem, humanum genus non satis erat idoneum ad
resistendum morti, neq; poterat pœnam pro pecca-
tis dissoluere, superabat enim omnem pœnam mali-
tiæ magnitudo. Rursus quum respiceret & patris
bonitatem & suam potentiam ac virtutem (Christus
enim dei virtus & dei sapientia) commorus est hu-
manitate, & miseratus in firmitatem nostram, hanc
induit. Ipse enim, ut ait propheta, & in firmitates no-
stras portauit, morbosq; gestauit, ac miseratus no-
stram mortalitatem, induit illam: ait enim Paulus:
Humiliauit semetipsum vsq; ad mortem, mortē autē
cruis. Cæterum videns & illud, nos non posse per-
soluere pœnas, has in se recepit ipse. Nam Christus
factus est pro nobis maledictio, & ita tandem huma-

na indutus amictusq; per seipsum nos adduxit ad pa-
trem, ut ipse patiens eum qui vere patiebatur redde-
ret innocuum, ac parua magnis permutaret. Descen-
dit enim ut nobis ascensum pararet, expertus est na-
riuitatem, ut nos per eam patri innascebili reconcilia-
remur. Infirmat⁹ est, ppter nos, ut nos erigeretur ro-
bore, utq; dicamus more Pauli: Omnia possum in eo
q; me corroborat Iesu Christo. Assumpsit corp⁹ corru-
pibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatē: in-
duit mortale, ut qd erat mortale, indueret immorta-
litatē: deniq; factus est hō, mortuus est, ut nos homi-
nes emorientes efficeremur dii, nec amplius habere-
mus mortem regnātem. Mors enim nobis non do-
minatur. Quin & apostolicus sermo prædicat, Pro-
pterea & crucifixus est, ut nos à maledictis redime-
ret, ac nos benedictionem adipisceremur. Nam ipse
patiens in nullo damnum passus est, sed nobis poti-
us beneficia cōtulit, & moriens non māsit mortuus,
sed mortuos potius viuificauit, & quum mactaretur,
nō perijt, sed sanguine victimæ, omnes simpliciter re-
demit, ipseq; māsit mali expers. Quod si quis interro-
get, quomodo id fieri possit? Audiatur: duarum rerum
in eodem cōcursus factus est, rerum inquam haudq;
quam æqualium, sed quæ nec vlla ex parte habent in-
ter sese comparisonem. Nam mortale immortalit⁹ in Chri-
erat cōglutinatum, & corruptibile corpus cum in-
corruptibili verbo sociatū erat, sic ut quod erat mor-
tale, non læderet id quod erat immortale, eo quod
nō esset passibile, sed pot⁹ manebat idem ut erat im-
passibile, vinct⁹ id quod erat mortale. Siquidem ea

in Chri-
stodue
naturæ de
ueriffimæ

quæ superant, semper dominum habet in ea quæ superantur. Per verbum igitur immortale quod accersit, etiam mors mirabiliter abolita est in eo, haud aliter quam ab igni culmus absorbitur. Verbum autem est quoniam est incorruptibile, inuolat potius id quod corruptibile est illi sociatum. Siquidem tenebræ à luce illustrantur, & quod minus est, ab eo quod maius est benedictione accipit, & ideo nunc quod à carnificibus exiit, quas nos in Adam indueramus, pelliceas tunicas, ut pro his possimus induere Christum. Ob eandem causam patitur & vestimenta diuidi, ut nos haberemus verbum à patre indiuisibile. Ego enim inquit, & pater vnum sumus. Hanc ob causam mittunt sortem super tunicam, id est patiens dissimulat, ut nostra fors fieret Christus. Quemadmodum ait & P salmodus: Dñs pars hereditatis meæ & calicis mei. Vnde non alibi patitur, nec alibi crucifigitur, quod in caluarie loco, quem Hebræorum doctores dicunt esse sepulchrum Adæ. Nam eum illic fuisse sepultum post maledictionem affirmat. Quod si verum est, admiror loci congruentiam. Conueniebat enim ut dñs volens reuocare primū Adam, eo in loco pateretur, ut illius peccato remisso, id est à toto genere tolleretur: & quoniam audiuit Adā, Terra es, & in terrā abibis, ideo rursus illic positus est, ut illic repto Adamo, primū dissolueret peccatum: deinde pro eo quod dictum erat, terra es, & in terram abibis, iam dicat: Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illucescet tibi Christus. Atque iterum: Surge & veni sequere me, post hac ne sis in terra positus, sed ascendas

Exiit
Christus
quare.

Caluarie
locus crucis
quare.

Meminit
horum
Hieronymus.

in celum. Necessè est enim ut excitatò domino, simul cum hoc exciteretur & Adam, & quorquor ex Adam progeniti sunt. Et quemadmodum morientò Adam, manebamus omnes per illū mortui, ita excitatò corpore dominico, necessè est ut deinceps omnes cum eo resurgant. Hæc sane est Pauli sententia. Scribit enim Corinthiis hunc in modum: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Ceterum quomodo illum ducant ad crucem, operis preteritum est ex his quæ scripta sunt videre. Sūt enim hæc profus haud inutilia, neque temere scripta sunt in euāgelij: Postea quod iudicatus est dñs, iudicatus est enim & coram p̄side stetit. Neque quisquam hæc legens erubescat, quandoquidem & hoc nostra causa sustinuit, ne si sileretur quibus artibus fuerint illū adorti, laterent Iudæorum insidias, sed ut ex ipso iudicio palam fieret Iudæorum insidiantium calumnia. Etenim si fuator non fuisset iudicatus, minus paruisset. Iudæorum aduersus dominum inuidia, verum ubi iudicatus est, neminem iam latere potest, quales illi fuerint. Quin & ipse Pilatus seruatori testis fuit innocentia puritatisque, ac Iudæorum insidias detexit. Sciebat enim inquit, quod propter inuidiam tradidissent eum. Pilatus autem non nouisset Iudæorum inuidiam, nisi exhibitus fuisset seruator iudicandus. Rem vere magnam & admirabilem fecit seruator, tacens mouebat, & nihil respondens effecit ut iudex confiteretur illorum conspirationem, quod magis obtemperatum est turbæ quam iustitiæ. Nam si se defendisset dominus, poterat aliquis suspi-

Ductus
ad crucem
quomodo.

Dominus
iudicatus
quare.

*Dominus
obtinuit,
quare.*

et formidinem mortis, quoniam autem obrucit, admirari cōuenit firmitatem ac fortitudinē. Quod autem & Pilatus sic respōderit, nihil aliud est, quā quod credidit eum q̄ condemnabat, esse deum. Et enim quum à Pilato iudicaret, oraculum edidit per huius vxorem, vt simul & ex silentio fortitudinem admiraret, & oraculo cognosceret nō hominem, sed deū esse quem iudicabat. Metuebat itaq; iudex eum qui iudicabat, & magis ipse iudicabat metuens eum q̄ iudicabat, quā iudicādo terruit dominum, eoq; manuslauit, dicēs: Innoxius sum à sanguine hoc, q̄q̄ postea victus Iudæorū amicitia, simul cucurrit cū illis insidiantib⁹, vtrū traderet crucifigendū. Tradit̄ igit̄ saluator, ac traditus nō expauit mortem, sed potius exutus est, ad luctandū cū illa, serpentemq; fugiētem persequitus est. Non enim erat vt moriens dñs, sed vt mortem in hoc persequens. Ibi sane iam pauidus diabolus, conspecto miraculo qd̄ acciderat in Pilato, videlicet qd̄ is q̄ iudicabat magis expauesceret, quā q̄ iudicabat, quū videret & illo persuaso iam ad certamen exui dominum, nihil intentatū relinquere sicut auidus cognoscēdi, qd̄ prius in mōte tentans eū non potuerat perdiscere, an hic esset filius dei. Tum pudefactus, obseruabat mortis tempus, existimans se posse dominū tentare morte, q̄ cūctos in seruitutem redegerat. Scriptū est enim apud Lucam, Consummata om̄i tentatione, diabolus discessit ab eo ad tempus. Hoc est aut̄ illud tempus, q̄ ipse etiam hostis sciebat sese conculcatū iri ab omnib⁹, si hic q̄q; concidisset. Iam enim hoc solū certamen reliquū erat, nu-

*Luctaturi
exuebant
sefe.*

*Discessit
ad tēpus,
quō intelli
gendum.*

dato ceteris om̄ibus. Itaq; mouet omnem lapidē sciret nū ille esset seruator. Hoc aut̄ faciebat, vt si vere potuisset de illo fieri certior, ne aggredi quidē tentaret, sciens inexpugnabilē illius diuinam p̄tentiā. Dñs videns illius malitiam, quod non honoris erga ip̄m gratia, sed vt homines in seruitute detineret, venaretur illud, occultabat suam deitatem, ac velut hominem se gessit, ne si non adortus esset tanquā deū, abiret innocuus, sed vt contemptū velut hominem aggredere, ac post ab hoībus inciperet derideri: perinde ac si quis aduersariū suum videns trepidantē, metuq; fugiētem, simularet imbecillitatē quo illū prouocet, mox ille qui fugiebat, respiciēs ad illius imbecillitatē, supra fidutiā aggrediarur, deinde p̄clarus ille luctator, qui imbecillitate prouocarat, p̄pria virtute vinceret. Sic dñs humana infirmitate prouocans aduersariū, sua virtute corroborauit hominem aduersus hostē. Hanc etiā ob causam circa mortis tēpus angī cepit & cōtristari, deprecans, vt poculum hoc transfiret, clamabatq; Spiritus p̄ōpius, caro aut̄ infirma: vt aduersarius noster velut hominē aggressus, diuinā experiretur potentia. His itaq; rebus ille factus miser delusus est, & ad ortus est dominum: mox conspiciens illius fortitudinē expauit. Rursus considerans corporis imbecillitatē, recepit audaciā. Iāq; videre licebat diabolū cum toto exercitu, cū principibus ac potestatibus suis fugientē, dominum autē humanis armis persequentē phalangē diabolicā, Nec em̄ intercessit multū interualli, quin cunctis spoliarit hostē. Ibi iā ille pudefactus aduersus dominum

Simile.

in diebat omnia. Iudæos quidem, vt conspirarent, Pilatum autem, vt condemnaret, milites vt illi illuderent, verum ignorabat, quod hæc quoq; faceret in suum ipsius malum. Cæca est enim malitia & improvida peruersitas, nesciebat quod manus aduersus se se acueret. Quemadmodum enim si quis serpentem apprehendat manu, dumq; conatur in altum proijcere, prorsus ipse mordeatur, aut si quis ignem manu tenens, dum vult hostem ledere, nō intelligat quod ipse prorsus exurit, sic malitia militat aduersus eos qui ipsa videntur, magisq; ledit eos à quibus habetur, quā eos in quos intenditur. Sic Pharaon dum studet comprehendere: cōprehensus est, & dum prior in se quitur, ab insequente captus est, dumq; parat occidere, demersus est. Sic & Goliath per ea quibus efferebatur, truncatus est, & spoliare cupiens, spoliatus ē. Item accidit infelici diabolo: Nam tentare conans, tentatus est, ac dum mouet milites, imō magis ipse in militibus mouetur, aduersus seipsum agebat omnia. Iam enim spoliabatur, & latebat inter homines victoria, verum eam vel nolens, in publicum eduxit, infelix. Postq̄ enim sese exuisset ad congressum dñs, negotio quod gerebatur inuisibiliter peracto, quo trophæum aduersus diabolum paratum, fieret omnibus conspicuum, protinus induerunt eum, quemadmodum Iohannes dicit, purpura, vt vero Mathæus & Marcus chlamyde coccina, coronamq; de spinis super caput illius, & arundinem in manum dabāt, atq; ita accedentes, genua flectebant ei. Miraculum novum & incredibile magnæq; reuera victoriae docu-

*Coronati
onis domi
ni & simi
lium my-
steria.*

mentum, quem enim vt hominem condemnauerant, hunc morientē deinceps, vt deum adorabāt. Et quē pro nihilo duxerant ceu vilem, hunc confitebantur regem: & à quo vulgaria vestimenta abstulerant, huic purpuram imponunt: & quem inscientes contumelijs afficiebant, hunc nolentes prophetā appellabāt: & quem illuserant verberantes, huic victoriae p̄mia tribuerunt coccinam chlamydē, & ē spinis contextā coronā cum arundine. Quāq; enim per contumeliā ista faciebant, tamen ignorabant quod etiam nolentes spoliabantur ab eo. Quoniam enim pro peccato occisa erat terra à diabolo, ac sanguine magis q̄ aqua erat tincta: à principio quidem aperuerat os & hauserat Abel iusti sanguinē. Postea vero deinceps, sanguinem sanguini miscentibus hoibus, iuxta id quod scriptū est, videlicet & mendaciū & furtū & adulteriū effusum est super terrā, & sanguinē sanguini miscent. Eratq; propterea & execrata terra, dicēte deo, & nunc maledicta terra quæ diduxit os suum, vt acciperet sanguinem Abel fratris tui. Quāq; & prius propter transgressionem Adæ, maledixerat illi dominus, dicens: Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus comedes eā omnibus diebus vitæ tuæ. Quid multis: plena sanguinis erant omnia, spinæq; pullulabant vndiq; propter maledictionem. Et harum rerum cum haberet chirographum, insultabat aduersus omnes inimicus, tyrannidem exercens velut oēs habens sibi subiectos. Huius rei gratia cum spoliasset illum omnibus dominus, cum iam adduceretur ad mortem, indicat hæc, vt ostenderet officium mor-

*Interfecta
est terra ē
sanguini-
bus.
Psal. 105*

*Chirogra-
phum de-
licti.*

tione, quodq; nō temere, sed pro salute nostra ista
 fierent, ac sanguinē quidem in cocina chlamyde ge
 stabat, spinas autem in corona, chirographū vero in
 arundine, qua & olim circūscripserat nos diabolus,
 vt deinceps vna cū morte hæc quoq; aboleret, & cre
 aturā ab ijs purgaret, ac pro spinis quidē lignum vi
 tæ donaret, pro peccati vero sanguinibus, pprio san
 guine terrā & omnes repurgaret, proq; maledictione
 beatitudinis omen in posterū adferret, ijs qui habitāt
 in terra, dicens: Beati mires, quoniam ipsi hęreditate
 possidebunt terrā. Nam propterea cum nostros san
 guines gestaret, proprium in illam exhaustit, ex quo
 etiā, loco spinarū, bona & vita nata sunt super illam,
 ad quā respiciēs sanctus Dauid, ait: Credo videre bo
 na domini in terra viuentium. Quin & alia de causa
 coronā spineā gestabat, vt vitæ nostræ curas abole
 ret. Coniecit em̄ infelix ille etiā nolēs & insciens mi
 serias nostras in illum, haud sciens quod hæc gestans
 dominus, omēs securos aduersus illum esset redditu
 rus, vt sementem quidem verbi liberā haberemus à
 spinis, in precibus autē diuulsam assiduitatē. Ipse
 em̄ pro nobis doluit & sollicitus fuit, vt nos doloris
 expertes redderemur. Propter hoc vero rursus &
 arūdinem accepit ab illis dominus, & ipse diabolus
 tradidit illā domino, haud intelligens quod aduer
 sus semetipsum gladium acueret, (Dicitur enim arū
 do vim habere tollendi serpentes) quodq; dominus
 hac potius, quā alia re execraturus esset ipsos: quo
 niam igitur ipse dominus Sabaoth apud Isaiam di
 cit: Persecutus est fugientem draconē, videlicet ser

Arūdinis
 vis serpen
 tibus timi
 da.

pentem illūm magnum diabolū, eo dominus ab
 illis accepit, quod serpentes tollendi vim habet, vt
 diabolo præfidijs proprijs debilitato factq; domi
 ni præfidijs fortes redderētur homines. Cuiusmodi
 quiddam fecit Dauid in Goliath, arrepto hostis gla
 dio, & eo caput hostis amputans, hoc & nunc serua
 tor fecit accepta ab illis arundine, vt non solū nos li
 beraret à fallacia serpentis, verum etiam ipsum serpē
 tem arundine interficeret, mortuū m̄q; spoliaret. Ita
 tandem illusus miser, vidensq; sese ex his excussum
 per quæ insultabat aduersus nos, vidensq; sese eie
 ctum ē terra, terramq; purgatam à sanguine & spi
 nis, ac videns seipsum perdidisse chirographū & arū
 dinem, qua circūscripserat nos, audeo rursus nō au
 denda, magis in hoc quoq; seipsum vulnerans. Cum
 enim audisset versurus ille dicentem dominum, Spi
 ritus promptus, caro autem infirma, arbitratus ver
 bum simul infirmatum esse cum corpore, ac nō ma
 gis potētia verbi simul corroboratum esse corpus,
 rursus aggreditur iniqua, ac milites quidem irritauit
 aduersus seruatorem, cęterum ipse in spinis hęrebat,
 ac in ipsum res reuoluebatur. Nam cum accideret di
 uersum quā expectarat, gestās illas perdidit, & cum
 nō gestaret, creditus est posse capere eas, sed non pri
 us accepit quā maledictionem aduersus nos in illis
 repositam, subleuauerat seruator. Cum enim hanc
 nempe arundinem gestasset dominus, rursus acce
 pit spinas & chlamydē, quæ iā non valebant aduer
 sus nos, sed illorū malitiā arguebant. Nunc em̄ ipse
 diabolus in spinis velut in aculeis est calcitrās aduer

ferros. Dicitur autē illi de cocchina quoq; chlam yde, quemadmodum vestis sanguine macerata nō est pura, ita nō tu quidē erispurus, eo quod terram meam perdidisti, & populum meum occidisti. Quapropter nunc quoq; prouocans milites aduersus seruatōrē, calcitrabat stimulis tanq̄ spinis, magistq; vulneratus est, quā vulnerauit. Quos enim mouerat aduersus seruatōrem, iūdem aduersus ipsum armabantur: Accipientes enim arūdinem à domino, arbitrati se verberaturos illum, excæcauerunt diabolum à q̄ fuerāt prouocati, percutientes eum spinis: & quemadmodum gentes quæ ascenderant Ierosolymam, cōciderūt se mutuo in valle Iosaphat, & quemadmodum qui persequebantur Israëlē progressi iuxta ripas, inter se cōmissi sunt, & inuicem sese comprehenderunt: sic & nunc qui persequebantur dñm, semet inuicem percusserunt inscientes, ledentes quidem neminem, sibi ipsi autē potius nocentes. Perinde em̄ ac si quis saxū manu percutere velit, petram quidē non scindit, sed manū vulnerat: Sic & qui aduersus dñm moliebantur, velut audentes aduersus id quod erat in corruptibile, corrupti sunt, & tanquā aduersus immortalē machinātes, ipsi potius mortui sunt: Quod que est omnīū pessimum, per sua ipsius membra passus est. Id quod maxime accidit illi versuto ad summum dedecus: nam omnino cum à domino concideretur, poterat gloriari, ceterum vbi ab ijs conciditur, quos in seruitutem redegerat, hoc superat omne probri genus. Vnde nō illa plaga serpentem sustulit, non enim tantum poterant homines, cum essent &

Simile.

milites, sed illud potius affecit illū dolore quod conumelia à Iudæis ipsi esset illata. Vulnerabat autē nū non plaga ab eis illata, sed potestas magis et manu seruatoris data arūdini. Hac enim dñs speculatus, & humana obijciēs oculis cepit serpentem in spinis, cumq; vt homo verberaretur, permisit militibus vt percuterent serpentem, vt qui prius gloriatus fuerat se esse deum, gloriatus fuerat quod dominum tentauerat, dum à militibus percutitur, extremam ferat ignominiam. Hæc autem illi euenerunt etiam præter sententiam, frustrato is quæ caprabat. Cum em̄ ipse operaretur in his qui vociferabatur aduersus seruatōrem, insciens silētium accersit aduersus semetipm. Cum prouocaret Pilatum, non intellexit quod pro timiditate procuraret intrepidam constantiam: cum incitaret vt verberarent dominum, fallebatur, ostēdens malorum tolerantiam: deniq; debacchans aduersus seruatōrem non vidit virtutem armari aduersus malitiam. Nam omni malitia & improbitate gaudet hostis, & si quid mali est, hoc arma diaboli sunt, Aut enim metu mortis, aut omnino cupiditate vindictæ persuadet peccare. Vnde dominus sustinuit omnia, vt timiditate quidem fortunūdinem, cōumelia vero, malorū tolerantiam, ira vero mansuetudinem, breuiter per omnem virtutē aduersus malitiam nos resistere doceret. Ac primum quidem docuit, vt verberanti maxillam, obuerteremus alterā, nec timeremus ab ijs qui occidūt corpus: & illud, ab eo qui tollit tuam ne reposcito, Benedicite persequentibus. Ceterum ne præceptum puraretur impos-

349716
o'elr

sibile apud quosdam, per seipsum omnia exhibuit do-
 minus, & per ea quae passus est, persuasit omnibus ne
 iniuria affecti regerant iniuriam, & percussi repercuti-
 ant, neque irrisi irascant, & ne ab eo qui tollit nostram re-
 poscamus, & in totum, ne metuamus mortem, sed con-
 temnamus eam spe futurorum. Nam hoc potius modo
 facilis aduersus diabolum & omnia peccata contingerit
 victoria, quam si vlciscamur. Nam vlciscentes nos & in-
 iuriam regerentes, & vicissim iniuriam referentes iniu-
 riam facientibus, augemus etiam & alimus aduersus
 nos ipsos malitiam, non magis hostes, quam nos ipsos
 laedentes, eo quod condemnati propter malitiam, iu-
 diciumque manet eos qui condemnant ac iudicant. Ce-
 terum cum exemplo domini sustinemus quoties lae-
 dimur, ac conuiciantibus opponimus tolerantiam, mi-
 nantibus vero fortitudinem, morti spem immorta-
 litatis, prorsus istis rebus dolore afficimus hostem, atque
 ille huiusmodi armatura prosternitur, qua Paulus
 quoque nos armans, ait: Induite igitur armaturam
 dei, ut possitis aduersus insultus diaboli stare. Nam ad
 hunc modum & domino sustinente factum est illud:
 Videbam sataniam cadentem e caelo tanquam ful-
 gur. Protinus igitur postquam istis dominus corro-
 boratus esset, hostisque concidisset, imposuerunt illi cru-
 cem, Argumentum verae victoriae etiam impruden-
 tes exhibebant aduersus se ipsos. Quamdiu enim sta-
 bat hostis habebant carnifices lignum, posteaquam
 vero conciderat, contritusque fuerat, tunc trophaeum
 accepit dominus, ac sibi ipsi gestauit. Decet enim, ut
 qui triumphum agit aduersus diabolum, non alteri

*Cruce ge-
 stata quid
 significet.*

concedat, sed sibi ipsi gestet trophaeum. Accepit autem
 simul cum trophaeo etiam vestes ab illis, quoniam ab-
 iret ad mortem, ut has quoque simul cum morte exue-
 ret, propter hoc rursum exuendo sese celeriter ad
 didit abductoribus, ut ipsum ad mortem ducerent.
 Quum autem abduceretur secundum Iohannem, si-
 bi ipsi crucem baiulabat, secundum alios vero euangeli-
 stas, Simon homo Cyrenensis portabat crucem:
 neque hoc pugnat cum Iohanne, neque enim Iohannes
 scribit ceteris contraria, sed utrunque hic factum est.

*Cordia
 Euangeli-
 starum.*

Nam & sibi ipsi dominus crucem gestauit, & rursum
 Simon homo portauit illam. Primum igitur porta-
 uit veluti trophaeum aduersus diabolum Iesus, vo-
 lens autem crucem sibi ipsi ferebat, neque enim necessitate con-
 pulsus accessit ad mortem. Rursum autem gestauit
 eam Simon homo, ut omnibus notum fieret, quod
 non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur
 dominus. Haec quum sic essent facta, venit festinans
 ad locum ubi erat illi ascendenda crux, ut chirogra-
 phum, quod erat aduersus nos, ab hostibus abreptum,
 affigeret cruci, ac spoliatos principatus potestatesque,
 confidenter traduceret in ligno, triumphum agens
 aduersus illas, ostendens ex ore leonis, reuulsam ho-
 minem, mox proprio sanguine rigans purgansque ter-
 ram. Hoc autem facturus exuebat vestimenta. Opor-
 tebat enim eum qui reduceret hominem in paradisi-
 sum exuere tunicas, quas acceperat Adam quum e
 paradiso eijceretur. Postquam enim peccauerat, res-
 tatabat ut etiam moreretur. Acceperat autem pellice-
 as tunicas ex animantibus mortuis factas, signum

*Tunica
pellicea*

*Tunica in
confutulis
quid.*

*Vestes
quatuor.*

*Euangeli
um nō scin
ditur sed
umbrae lu
deorum.*

mortificationis quæ illi p p̄ctm accesserat. Ver̄ do
m̄. q̄ omnia nostra propter nos in se recepit, in
dicit hęc, vt exeret, proq̄ his nos indueret vitam &
immortalitatē. Induit autē cū his etiā tunicā quæ fuit
desup contextilis p totum, quo vel hinc credere pos
sent iudæi, q̄ esset & vnde esset, q̄ hęc induit, q̄ ver
bumerat, nō à terra, sed è cælis veniens, quodq̄ non
diuisibile, sed indiuisibile verbum est patris, quodq̄
factus hō non habuit corpus ex viro fœminatq̄ con
textum, sed ex virgine sola, contextū sp̄s gr̄a. Vnde
milites cætera q̄dem vestimenta partiti sunt, poterāt
enim diuidi, & diuidunt in partes quatuor, eo quod
pro p̄ctis mundi quadrifariā diuisi ad exortum, oc
casum, septentrionē ac meridiē, gestabat illa, q̄ bus in
ditū cū videret eū Ioh̄nes, ait: Ecce agnus dei ecce q̄
tollit peccatū mundi. Solā tunicam nō valuerūt scin
dere, metu miraculi quod per illam significabatur.
Nec enim hoc illorum, sed fuatoris in cruce penden
tis factū erat. Suspensus enim vt homo, principatus
p̄sequabatur, ip̄m diabolū comprehendit, ac mili
tes terruit, ne scinderent tunicam, vt hac manente,
maneret & quæ paulo post facta est aduersus Iudæ
os redargutio, quoniam velum quidem scissum est,
tunica vero fuatoris, ne à militibus quidem scissa
est, sed mansit integra. Manet enim euangelium sem
per integrum, quum interim dissipentur vmbrae. At
tamen exutis vestibus properabat ad mortem. Ibi
rursus diabolus vbi vidit seruatoris promptitudi
nem, seq̄ simul & cælis eiectum & è terra p̄fligatum,
non habebat quid faceret. Omnia erant illi tumultu

desperationisq̄ plena. Ac vt manere non potuit, ira
fugere nō audebat. Nihilomin⁹ cogitans, quomodo
q̄ moriuntur, oportet in terra mori, iuxta id q̄ scri
ptum est, Terra es & in terrā ibis, metuēs in terra ma
nere ne ibi cōprehenderetur, quod solū restabat, sub
uolabat in aerem, quod fortasse vel hac ratiōe aerem
haberet liberū dominico corpore in terra posito. Ve
rum dominus hic quoq̄ declarās amorē erga hoies, *In aere
mortuus
dominus
quart.*
non in terra mortuus est, sed in aerem ascendit per
cruce, & illic serpentem illum persequens, vt & il
linc principem potestatis aeris, p̄fligaret, ac spiritua
lia malitiæ deiiceret, ne sic quidem relinquens terrā
incuratam, sed quemadmodū pendens in cruce pur
gavit aerem manuum extēsiōne, sic terram liberavit
sanguine & aqua de latere profuente, abluens illam.
Quid supererat hosti faciendum, quum hęc patere
tur, è cælo depulsus, è terra quoque profligatus est, *Ephc. 2.6*
demum in aere à persequutore vrgebatur, in super
erubescere, magna pollicitus quum nihil efficeret.
Proinde superatus vndique, & vndique spe destitu
tus, cogitat quomodo vel tartarum seruaret, nam is
locus illi supererat. Itaq̄ metuens ne & illuc deicen
deret dominus, atq̄ illinc ipsum deturbaret, liberatis
omnibus quos habebat captiuos, omnia commiscuit,
omnia turbauit, omnes in auxilium aduocans, inci
tauit iterum Iudæos, vt dominum probris afficerēt,
& omnino contumelijs ac risu debaccharentur in il
lum: In summa, quicquid habebat armatura, hoc ex
pediebat aduersus dominum, si forte vel hoc mo
do eum peccato factum obnoxium capere pos
sisset.

*opprobria
tio in cru
cifixum.*

set. Nam Iudæi deridebant dominum, dicentes: Si filius dei, descende de cruce. At seruator qui vere erat filius dei, non fugiendo mortem, sed manendo, & in terram propterea calcando, voluit agnosci filius, & quod ipse esset vita. Poterat enim de cruce descendere, qui alios etiam mortuos excitarat, verum is descensus declarasset illum fugere mortem. Caterum quod perseverauit, nihil aliud significauit, quam eum qui perseverabat esse vitam. Nam hanc ob causam vehementer erat curæ diabolo, ut per hos exprobraret domino, cupiens illum à cruce descendere, ne esset inter mortuos, ut vel sic absque malo discedens mortuorum dominum obtineret. Metuebat enim ne iuxta id quod scriptum est, conscendens in altitudinem crucis, captiuam duceret captiuitatem, & dona caperet in hominibus. Suspiciabatur enim hunc forsitan esse, de quo hæc scripta fuerant. Eo quoque rursum commouit pharisæos ille scelestus. Iamque frustra effecit, ut promitterent se credituros, tantum si descenderet de cruce. Hæc omnia vero mouebat, ac præter animi sententiam pollicebatur, tantum ne mortuus descenderet ad inferos. Concitauit igitur rursum pharisæos, ut dicerent: Alias saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Non hoc agebat, ut crederent pharisæi, incredulitatis doctor Draco, sed hoc volebat, ut dominus mortem fugeret: nec illud studuit scire, an posset seipsum saluum facere, sed hoc agebat ne alijs contingeret salus. Etenim si plane cognouerat eum seruasse alios, non erat ambiguum, quod alijs dedisset salutem, eundem esse patrem &

Descensus ad inferos.

vitam. Ob hanc igitur causam illi exprobrabant, ut ex teris salus contingeret. Nouerat enim ille curius dominum non mori, sed huius mortem omnibus salutem ac vitam fore. Ob hoc volebat illum descendere de cruce, incitans Iudæos, ut pollicerentur se credituros, si forte pollicitatione credulitatis obtineret quæ volebat. Dominus autem quod re vera seruator erat, quod non querebat quæ ipsius erant, sed quæ nostra, non ex eo quod seruasset seipsum, sed ex hoc quod redemisset ea quæ condiderat, voluit declarari seruator. Neque enim quis ex hoc medicus esse cognoscetur, si recte valeat ipse, nisi si & alijs morbo laborantibus ostendat artem. Neque *Simile.* sol si radios in sese contrahat, cognoscat esse lumen, nisi eos in orbem hunc proferat, eiusque tenebras sua luce discutiat. Ita seruator, non seruauit semetipsum. Siquidem ipse quum esset seruator, non opus habebat salutem, sed ex eo quod cæteris beneficeret, voluit ab omnibus agnosci seruator omnium: Neque ex descensu de cruce voluit intelligi filius dei, sed eo quod maneret in cruce. Siquidem mors seruatoris fidem ac salutem adferret hominibus, magis quam atulisset de cruce descensus, videlicet dum adhuc penderet in cruce, monumenta aperta sunt, & mortui in illis iacentes salutem adepti sunt. Suspensus latro credidit in eum, ut dominus ostenderet se vere seruatorem esse, quoque etiam mortuis per fidem fructificaret. Super his tandem vere obstupuit diabolus, totaque hunc desperatio merito reuinit. Videbat enim sese perdidisse latronem in cruce, & cui pridem persuaserat latrocinari, hunc videbat credidisse, & non concitabat ad dicendam blas-

pit. iam, ab hoc videbat adorari dominū, & alteri
latronem reprehendi, imō potius in eo quod accide-
rat latroni rursus puocabatur, eo quod quē ut lat-
ronem interfecerat, hunc rursus conspiceret trans-
ferri in paradīsum. Ceterū quum videret quicquid ha-
bebat armorū, deiectum esse, nec esse missum telum
ab eo, quod non irritasset dominus, sicut scriptū est:
Inimici defecerūt romphæ in sinē, & ciuitates deie-
cit: Propterea turbabat, ac desperans, tentauit serua-
tori dare potum acerum cum felle, verū non intelli-
gēs, quod id etiā aduersus seipm procuraret. Siqui-
dem amaritudinē iræ, quæ p legis transgressionē ac-
ciderat, qua obstrictos tenebat omnes, reddebat ser-
uatori, at ille sumens absumpsit exhaustiq, vt p ace-
ro quod miscuerat diabolus, Christus vino potaret
nos sapientiæ: pro felle, daret nobis eloq, dulciora
super mel & fauū, & p eo quod ille nostragustaue-
rat, vicissim diceret nobis, Gustate & videte qd sua-
uis est dominus. Vbi vero & hinc eiectus est diabo-
lus spoliatusq, iam cepit illum suspicio quædam ta-
libus signis conspēctis, ne forte nō cum homine, sed
cum deo pugnaret. Cernebat enim ijs artibus quib⁹
venabat oēs, seipsum pude fieri, & cōcidere potius q̄
deicere. Itaq̄ deinceps tentabat discedere, ac terga
dare fugæ. Quum enim videret illum pendentem
ac persequentem mortem, metuebat, ne is esset de
quo scriptum erat: Exaltabitur dominus, vt misere-
atur nostri, eoq̄ studebat omnia potius relinquere ac
fugere, nimirum inuidens ijs, qui a domino miseri-
cordiam essent consequuturi. Sed dominus quum

Potus acer
ti.

Descensus
ad inferos.

esset reuera seruator, nolens diabolū abire sine ser-
uatore, neq̄ quod ceperat, irritū relinquere, ne eos q̄
erant apud inferos dedidit hosti deserere, ne signa-
uit magnum quoddā & militare facinus. Etenim quū
videret eum q̄ fuerat audax pauitantiē ac trementiē
ac refugientem, rursus ceu succumbentis imaginem
assumpsit, vt aggredientem hostem, prorsus subiuga-
ret. Nā ille draco nolebat mori dominū, ne tum qdē
quum penderet in ligno, sed volebat eū descendere
de cruce, ne moreret. Quod si non descenderet, etiā
si simpliciter maneret in ligno, tm̄ oprabat ne more-
retur. Metuebat enim ne illud quod scriptum est eue-
nirer. Spiritus domini super me, eo quod vnxit me,
vt euangelium adferam pauperibus misit me, vt p̄-
dicarem pauperibus remissionem, vt cæcis visum.
Eoque metuebat, ne hic esset vnctus ille ac missus,
ac deinceps per hunc omnes liberarentur. Exutus
igit ut hostis oibus oprabat, vel inferorū regnū tene-
re. Nā rursus metuebat, ne hic esset qui tenebris lu-
cem inferret, de quo scriptum erat: Galilæa gentium,
populus sedens in tenebris, lucem vidit magnam.
Audierat enim eum dicentem, Ego sum lux. Vnde
metuebat sibi diabolus ne funditus interiret, & omni-
bus excuteretur. Ceterum dominus videns eum fu-
giētē, ne id fieret atq; in exiliū abiret hosti, voces edi-
dit humanas, & voces infirmitatis, dicens: Eloi, eloi,
lama sabachthani, hoc est, deus meus, de⁹ meus, qua-
re me deseruisti. Idq; faciebat, vt diabolus qui deum
expauerat, hunc hominē esse credens, etiā post fugā
rediret. His in vocibus plectus ille pessimus,

Verba in
cruce.

reus ut hominem aggressus est, & manus conseruit. Quasi enim iudeis ut eum deposcerent ad occidendum. Factum est quod non expectabat. Occisus enim est, non ex alia corporis parte quam ex latere, unde fluxit sanguis & aqua: ut quoniam prius, per mulierem de latere formatam venerat deceptio, per latus posterioris Adæ, redemptio purgationis operis fieret lateris, redemptio quidem per sanguinem: purgatio vero per aquam. Hoc autem secus euenit quam diabolus expectarat. Nam mortem quam metuebat euenturam, dominus opperijt, atque ille spoliatus est, quicumque putaret se Christum in morte tenere captum, ipse potius ostensus est mortuus, quam ut gloriaretur, quod hominem adortus esset, effecit ut innotesceret deus. Mox enim ut mortuus est, creatura caruit sole, velum templi disruptum est, terra commota est, petra scissæ sunt, milites vna cum inferorum ianitoribus turbati, facti sunt attoniti. Quibus ex rebus perspicere licebat eum non iam esse tantum hominem, sed verum deum in humano corpore, quemadmodum dicebantque spectarant: Vere hic est filius dei. Nam & monumenta multa aperta sunt, & excitata sunt horum cadauera. Vere cæca res est malitia. Quoniam enim se putaret vnum occidere, spoliatus est omnibus, quicumque crederet se se precipitaturum vnum ad inferos, ab inferis expulsus est, cunctisque palam est factum, quod non ob infirmitatem naturæ mortuus est dominus, sed quod in exitum mortem ut eam aboleret, persequutus est, & ab hac liberaret, quotquot metu mortis, dum semper cupiunt viuere, obnoxij

Sanguis e latere.

Prodigia in passione.

tenebant seruituti. Nec multum intercessit more, & rari dolores soluit, & alios excitauit, dicens: *Sedite, eamus hinc. Quin & ipse surrexit ac reuixit a morte, illius audaciæ vertes in ludibrium, quemadmodum in hymnis ante predicterat spiritus: Qui habitat in caelis iridebit eos, & dominus subsannabit illos. Nam vere irridetur ad hunc delusus modum, dum res illi secus quam putarat, eueniunt. Quemadmodum enim insectum animalculum, cui nomen vespa, cum imperit petram, non eam lædit incursum, sed potius perdit aculeum, sic & mors vehementer falsa est incurrens in vitam, quæ est Christus Iesus. Non enim potuit eum tenere mors, sed ipsa potius aculeum perdidit, adeo ut quos prius terrebar aculeus, nunc insulrent ac dicant, Vbi tuus mors aculeus, vbi tua contentio tartare. Ac rursus: Deuorauit mors inualescens, Et iterum: Abstulit deus omnem lachrymam ab oculis omnium Inferorum expugnatio. Post hæc expulsus infelix ab inferis, sedens iuxta portas, conspicit fortitudine seruatoris educi vivos oes, ac mortuos quidem reuiuiscens, captiuos autem dimitti, & sanctos primum occurrentes, in primis Abrahæ, cunctos applaudentes, iuxta id quod scriptum est, Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio adulescentularum tympanistrarum. Videt eos qui liberati sunt, gaudentes, dicentesque: Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolatio assequuti. Tunc impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Nam & angeli & totus angelorum exercitus canebant hymnos, dicentes: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Occurruntque liberatis adulescentulis vi-*

Mortis aculeus.

Inferorum expugnatio.

in Apoc.

et aiabab, ipsaq; animæ vna cū angelis concurrerant, ac patriarchæ redibāt, oīaq; vndiq; consonabant ceteritia & psalmis super victoria de morte relata. Et quemadmodū super Dauid, vbi concidisset Goliath, puellæ ducentes choreas cum tympanis occurrebant, dicebantq; Percussit Dauid in decem milibus suis. Tale quiddā & in morte seruatoris factū est, Nā posteaq; surrexisset, omnes iuerunt obuiā cum choris & cantionibus tympanistq;, alternis inter sese dicentes: Venite exultemus dño, iubilemus deo Iacob. Alij vero choros ducebant, dicentes: Ascēdit in alium, capriuā duxit captiuitatē, dedit bona in hominibus. Iā vero nonnulli, imō oēs ad spectaculū prouocabant, dicentes: Iubilare deo omnis terra, psallite nomini eius. Ac rursus: Venite, videte opera dñi, Terribilis in consilijs supra filios hominū, sustollens bella vsq; ad extremum terræ. Non em̄ iam est inimicitia & bellum, sed omnia pace fruuntur, hoste iacente mortuo, vinctoq; eo manibus simul ac pedibus, q̄ prius tyrannidem exercebat. Alij vero rursus quod nouerant diaboli confidentiam, atq; ingentes insidias, cum nunc eum viderent mortuum, admirantes dicebāt: Quomodo cecidit ē cælo Lucifer, qui mane oriebarur, & quomodo contritus est, contractusq; malleus vniuersæ terræ: Siquidem cū admiratiōe etiam attonitus stupor cunctos habuerat, mirabantur em̄ magnum illum tyrannum, videntes adeo repente iacentem mortuum. Ignorabāt autem causam ruinae, præsertim quoniā non credebant mortē morte aboleri, neq; cruce tantum serpenterē iici posse. Vn-

derursus admirabant, dicentes: Quō capta est Babilon: Videbant etiā tartarum spoliatū. Ceterū hæc videns infelix & hæc audiens, iā insaniebat & irritabatur plorans. Cum em̄ videret sese spoliari, plangebat seipsum, ceterū cum videret etiā eos qui quondam fleuerant ipsi subditi, nunc psallentes in domino, dilacerauit semetip̄m. Rursus cum videret etiā subannari sese ab illis, discersit vehemēter seip̄m, ne habens quid faceret, tantum stridebat dentibus, quemadmodū qui hoc viderat psalmorum cantor restatur, dicens: Obseruabit peccator iustum & fremet super eum dentibus suis, dominus autē deridebit eum. Ac rursus: Peccator videbit & irasceat, dentibus suis fremet, & contabescet. Fremebat autē penitens, quod omnino ausus fuisset aduersus seruato rem. Nouerat seip̄m & antehac ausum fuisse contra iustos, neq; quicquā tale passum fuisse. Siquidē cum insidiatus esset Abeli, cum patriarchas afflixisset, cum insidias struxisset etiam Isaia, cum Ieremiæ intulisset cōtumeliam, cum Iob tentasset, rursus vires recepit, & regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen. Nunc vero cum ausus fuisset aduersus dominum, videret seip̄m factum lrum, eiectumq; omnibus, & ab omnibus conculcari. Opus enim seruatoris factum est non solū vt ip̄e mortem deluderet, verum etiam vt nos in illam inuaderemus: vt non solum nos à seruitute liberaret, verum etiā eum qui nos in seruitutē adegerat, aboleret, ne quando receptis viribus decipiat nos, deiq; beneficiū fiat irritū. Vnde ip̄e postea quā delusisset nos, iam nobis eam deditiā se-

huius diaboli.

in illā conculcaremus, dicēs: Ecce dedi vobis potestā calcandi super serpētes & scorpiones, & super oēm potentīā inimici. Ac rursus, Conculcabitis leonem & draconē. Nā olim quidem serpens calcavit Eūā, huiusq; inuidia mors in mundum ingressa est, nūc vero conculcare cupiens ac decipere, audit: Abi post me Satana. Et quondā aduersarius noster diabolus tanq̄ leo rugiens circumibat sitiens nostram animā, nunc vero conculcatur vna cum dracone, ac posthac deus velociter conteret satanā sub pedes nostros. Adeoq; contemptui est ac deluditur, vt etiā in foramen aspidū aliquis mittat manū, nec timeat. Hac em̄ Isaias prædixit, & sermo verax est. Nunc em̄ pueri voluptatē, quæ quondā senes etiā seducebat, derident, idq; nondū legitimā ingressi ætatem, pudicitīā quæ supra legē est induunt, virginesq; manentes per verbum calcant serpentīnæ voluptatis fallacias, nihil merentes huius letales morsus. Iā vero nonnulli etiā ipsum diaboli aculeū conculcantes, nō formidarunt mortem, sed vitā suam morte commutarūt, testes facti verbi. Propter hoc em̄ mortuus ē dominus. Multi vero relictis his quæ sunt super terram, libero ingressu aerē penetrant, atq; in cælis habēt conuersationem, nō amplius meruentes principem aeris, verum etiā reprehendentes ac si velit prohibere, dicentes: Abi post me satana, qm̄ dñm deum meū festino adorare. Nā hac de causā in aere crucifixus ē seruator. Porro via paradisi quondā per peccatum clausa, nunc volentibus patet, sicuti testatur Paulus raptus illuc, & abductus in cælos. Ideo enim delusi

Virgines.

Martyres.

Monachi.

dñs serpentem. Ac tartarus quidē in nihilū redactus est, non iā regnante morte: sed omnibus resurrexerunt. Cōcidit em̄, ac deiectus, vere super pectus & ventrē ingredit̄. Propterea siquidē surrexit dñs. Et homines quidem didicerunt contēnere corporales diuitias, diuites facti verbo & cognitione. Cæterū draco qui iactabat se diuitē esse, nudatus est, & nūc nudus lrus & pauper est, omnibusq; iā pridem spoliatus. Etem̄ qui erat in medio Cherubim, omni indutus lapide pretioso, Sardo, Iaspide, Achate, nunc iā super papyrū & arundinem ac silicem dormit, quemadmodum in Iob de illo dicitur: Hanc em̄ ob causam dñs pauper factus est, vt nos illius paupertate disceremus, ac diabolus nudatus est, illudq; mirē ac magnū factum est in creatura. Nam hoīes quidem festinant ad mortē, optantes presentīā seruatoris: contrā, timidus diabolus, qui prius mortis habebat imperiū, nunc metuit, venturū iudiciūq; pauescit. Nouit enim sibi paratum ignē & angelis ipseus. Propter hoc em̄ iudicatus est dñs meus, vt nos à iudicio liberaret, & illum condemnaret. Nā de cognitione dei, quæ vbiq; ad oēs peruenit, quid attineret dicere, cū ipsa facta ex sese sui fidem faciant. Non em̄ potest præterire dies, in qua non relinquunt idola homines, suisq; ac patrijs legibus abnegatis ad deum confugiunt, Christi leges accipere flagitant, incredibili miraculo credentes in illum. Etenim cum adhuc colerent simulacra, Christumq; velut hominem calumniarentur, hunc postea deū agnoscentes relinquūt simulacra, & quos

I. Co. 1.

credebant dæmones in simulacris, nunc agnito domino princeps deserunt, & ab alijs depellunt, ac voluprat in quâ colentes simulacra metuebât, in Christo cõtemnunt, ac peccatũ quod tum illos vincebât, nunc signo crucis vincentes derident. Etenim qui non credebant omnino esse virginitatem, dicentes impossibile hanc virtutem inter homines inueniri, nunc posteaquã crediderunt seruatori ex virgine nato, non solũ agnoscunt, verum etiam ipsi hanc exercentes, diffidunt idolorum culturis, quæ sunt aquedentes. Adhæc autẽ cohibita est omnis veneficorũ ars, omnisq; magia sublata est, toraq; Græcorũ infatuata est sapientia. In diuinis enim non verbis, sed factis opus est, neq; lingue prolatio, sed animi affectus prodest. Itaq; quæ Græci non cõprehendunt rationibus, hæc Christiani fide præstant, & quæ verbis efficiunt magi, hæc etiam tacëtibus nobis crucis signo euanescent, & quæ ambigunt de immortalitate, hæc martyres Christi non verbis, sed factis ostendunt, cumq; dissentiant de virginitate magni Græcorũ philosophi, hanc in Christo etiã mulieres præstât: & dæmones quibus illi, vt dijs vota faciunt, etiã pueri in Christo persequuntur. In summa, vir portans Christum veluti deus est super terrã, erga homines quidem factus patiens, omnibus vero, veluti cum sole circumagens, ac cælestem ostendens vitã. Vide vnũ hoc crucis egregium facinus, vide, hæc fecit mors seruatoris. Non em hois opus est, sed dei, ideoq; passus est vt homo, vt hominibus diuina homineq; maioralargiretur. Itaq; illius sunt quæ nunc sunt inter ho-

mines benefacta, quis & Paulus dicat, quin patius Christus in ipso loquens, etiã si magna & ad præceda faciat, tamen Christi gratiã esse quæ hæc operatur. Et quanq; ad omnes peruenit dei cognitio, non tantũ est hominum doctrina, sed ipsius verbi quod descendit, intercessoris inter deum & hominem. Hoc em scriptum est, quod Iudæi quondã tacebant, nunc vero impleri vident. Scriptum est enim: Erunt omnes doctores dei, quemadmodum & Ieremias dicit: Ecce dies venient dicit dominus: ac subiicit, dicens: Et non docebit vnusquisq; fratrem suum, dicens: Cognosce dominũ, quoniam oēs sciẽt me à paruo vsq; ad magnũ ex ipsis, quoniam propitius ero peccatis illor. Quis enim est qui in simulacris compungit nisi dominus? Quis autẽ est qui abduxit eos illinc dum adhuc seruirent simulacris, nisi ipse Christus qui ait: Cum exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum. Nam hoc est admirabile, quod ihs qui adhuc seruiunt simulacris aperitur intellectus, vt intelligant quos prius existimabant vetustos deos, eos esse ligna & lapides: Cõtrã quem subsannauant crucifixum, hunc non hominem, sed deum agnoscunt. Mentis autẽ doctor non homo est, sed ille qui solus mentem inspicit deus. O beata vere ac viuifica crux seruatoris, de morte triumphum retulisti, diabolus vero qui hanc obtinebat sustulisti, O diuinum verbum vereq; sapiẽtia patris, tu & scelerati illius faciem ostendisti, & complicaturam pectoris illius nudasti, vt nos quoque diceremus, Non enim illius cogitationes ignoramus. Humane ac bone domine, tu nos quum esse-

tuus captiui redemisti, seruientes peccato ppria mor-
 te de uine liberasti. Scimus enim q̄ liberati sumus a
 peccato. Pacificator filii dei, tu nobis & filiorum no-
 men p̄ adoptionem dedisti, nobisq̄ reconciliatis
 tuo patri, inimicitia in carne dissoluisti. Opulente ser-
 uator vereq̄ rex, tu factus es pauper, ut nos tua pau-
 pertate ditesceremus, tu nobis etiam regnum cæloꝝ
 largitus es. Conditor & creator omnium, verbū pa-
 tris. Tu enim nos denuo condidisti, Tuæ sumus cre-
 aturæ, creati ad opera bona. Lumen verū ac splēdor
 patris, Tu siquidem nobis in tenebris illuxisti, nosq̄
 nihil videntes in lucem eduxisti. Forma & imago re-
 uera patris. Tu enim nos perditos formasti, ac de-
 nuo largitus es id quod erat factum iuxta tuam ima-
 ginem. Deus verbū, ac vere vita. Tu enim nos emor-
 tuos viuificasti, corruptosq̄ renouasti, induens nos
 incorruptibilitatem. Potestas vere brachiumq̄ ac
 dextera patris. Tu enim dolores mortis soluisti, fo-
 res æreas & vectes ferreos confregisti, quemadmo-
 dum scriptura dicit, Tu etiā serpentem diabolum hu-
 mano hamo circumegisti in trophæo crucis. Per tuā
 etiam diuinam virtutem omnes illum conculcant,
 omnes eum deludunt. Cum enim tu primus eū de-
 luseris, deinceps factus est initium signi domini,
 quod factum est in hoc, ut deluderetur. Posteaquā
 tu eum comprehendisti, factus est omnibus prodi-
 gium, ut dicant, Quomodo decidit de cælo Lucifer,
 qui mane oriebatur? Et posteaq̄ tu ab illo extorristi
 chirographum, quod erat contra nos, idq̄ affixisti
 cruci, omnes illi insultāt, dicentes, Quomodo colubi

tus est exactor & coercitus est ille qui instabat. Con-
 trituit deus iugum peccatorum. Deinceps enim p̄ter
 illum sternit p̄redo & tegumētum illius factum est
 vermis, iamq̄ nullus omnium draconem mouit, sed
 re ac per te patrem adorant. Itaq̄ dominus resurgens
 velociter deluit mortem, & nos ab ea liberauit. Iudei
 vero ne quum hæc quidem viderent reueriti sunt, ve-
 rum etiā sefellit eos, q̄d quum auderent aduersus ser-
 uatorem, aduersus seip̄os hæc molirent. Non videbāt
 em̄ q̄d quum traderent dñm, puocarent traditiōem
 Ierolymorū, dicēte p̄phera Ieremia: Traditione tra-
 dei Ierusalem in manus Nabuchodonosor regis Ba-
 bylonis. Neq̄ cernebant, quod quum nolent fuisse
 dño, seip̄os in fuitutem subijcerent diabolo, eiq̄ sub-
 seruirent ad struendas infidias aduersus suatorem.
 Ignorabant em̄ quum poscerent Barrabam, dñm oc-
 cidentes, quod vitam victuri essent Barrabæ, om̄isq̄
 seditio accēdes apud eos essent augenda: ceteræq̄ abij-
 cerent à seip̄is lumē ac veritatem, & omnia quæcun-
 q̄ est dñs, quæadmodū dicit Isaias: Ecce iā dñator do-
 minus sabaoth auferet à Iudæa & ab Ierusalem va-
 lidum & validam, robur panis & robur aquæ, gigan-
 tem & robustum ac principem bellatorē, & iudicem,
 p̄phetam & coniectorem, seniore & quinquagin-
 ta viris præfectum, & admirandum consultorem, ac
 sapientem architectum, & intelligentem auditorem,
 Et constituam adolefcentes principes eorū, & illufo-
 res dñabūtur eis. Illudebant enim infelices dño, nec
 videbāt quod illud p̄pheticum dictum aduersus eos
 impletū esset, dicens: Illufores dñabuntur eis. Nam

hoc est ingens miraculum seruatoris, quod crucifixus quidem est ex humana natura, delusit autem mortem, & aduersus Iudæos completa sunt quæ scripta fuerant: quoniam quidem etiam lumen ablatum est ab illis. Scriptum est enim in Ieremia hunc in modum: Sermo qui factus est super Ieremiam ad omnem populum Iudæ, deinde subiungit, dicens: Auferam ab eis vocem lætitiæ & vocem gaudij, vocem sponsi & vocem sponsæ, odorem unguenti, & lumen lucernæ. Nimirum tradiderant gentibus dominum, neque videbant ex cæcati, quod ipsi paulo post polluenti essent inter gentes, quodque in hereditatem illorum ingressuræ essent aduersus eos gentes, sicut scriptum est: Deus ingressæ sunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, polluerunt Ierusalem in pavorum custodiam. Negantes se dominum habere regem, non intelligebant, quod honore Dauidico priuarentur. Nam ipsi repositum erat regnum Dauid, & usque ad apparitionem seruatoris peruenit hoc testimonio Iacob dicentis: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec venerit cui repositum est, & ipse expectatio gentium. Quum autem nudarent etiam dominum verberantibus, non intelligebant quod ab ipso exuerentur, laboremque aduersus sese prouocarent. Dicit enim dominus, Auferam vestes meas ac lintea ne possim tegere turpitudinem eius. Rursusque, Ideo planget ac lamætabitur, incedet in calceata ac nuda, & faciet platum veluti draconum, ac luctum sicuti filia Sirenum. Quumque facerent ut illi iniiceretur chlamys coccinea,

non videbant aduersus sese spiritus accusationis impleri. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Ceterum quum gauderent quod spinas imponenti seruatori, cæcutientes non animaduertebant, quod eas in suum ipsorum malum imponenti. Scriptum est enim, Ob stupescite, mœerete, quæ persuasæ estis, exuamini, nuda estote, cingite lumbos, & super hubera plangite, ab agro concupiscentiæ, & à vinea progeniei. Terra populi mei spinas & gramen germinabit, & ex omni domo lætitiæ tolletur. Subsannabāt dñm vt filiū dei, nec videbāt quod ad optionē reiicerēt, quæ admodum ipse testatur, dicens: Filios generavi exaltauique, ipsi autem me reiecerunt: & ecce relinquitur vobis domus vstra deserta. Potauerūt illū acetum & felle, & hic vehementer cæcutientes in suum ipsorum malum. Siquidem deus vineam ex Aegypto transtulerat, ac transplantauerat eam, expectauitque ut ab ea fructum acciperet, uam & vinum. At illi dementes pro vino acetam, pro uua fel reddiderunt, in signum quod ipsorum malitia iam æquaret Sodomitas, quando quidem illorum uua fel est, iuxta quod scriptum est in Deuteronomio: Propterea dominus ac seruator noster sciens eiusmodi fructum ab illis rediturum, ante proposuerat eis similitudinem de vinea, dicens: Tolle tur ab ovis regnum cælorum, & dabitur genti facienti fructum illius. Præterea diuiserunt vestimenta domini militibus, haud perspicientes, quod aduersus ipsos inter gentes fieret diuisio. Ait enim propheta: Ecce dies domini ueniunt, & diuidentur spolia tua in te, & congregabo omnes gentes in bellum super Ierusalem, & capie

tur iustas, diripientur domus, & mulieres polluentur. **A**rsurum: Nunc deuorabit rubigo hæreditates illorū. **E**t quemadmodum ait Micheas: In die illo asu metur in parabola, & plangeat planctus emmei, dicens: Misera misera facta est diuisio populi mei, diuisus est funiculo. Non erat qui prohiberet eum vt auerteret. Agri vestri diuisi sunt. Atq; vt compendio dicā, ausi facinus aduersus dñm, aduersus seipsos diem illū puocarunt quem prædixit, ppheta: Diem enim iudicij dñi, ac retributiones iudicij Sion, & vertent vales eius in picem, & terra illius in sulphur, eritq; terra eius veluti pix ardens nocte ac die, nec extinguet in secula temporū. Et ascendet fumus eius sursum, in gnationē desolabit, & habitabunt in ea volucres, & erinacij, & ibes, & corui, & iniiciet super eam funiculus geometriae deserti, & onocentauri habitabunt in ea. Principes eius non erunt, & reges ac magnates eius erunt in perditionem, & pullulabunt in ciuitatibus illorū ligna spinosa, & in munimētis illorū, & erit stabulum Sirenum, ac mansio passerū, & occurrent demonia cum onocentauris, & clamabunt alius ad aliū. Et ibi requiescent onocentauri. Inuenerunt em̄ sibi regem. Illic nidulaturus est erinacius, & suauit terra sobolem eius sine periculo. Hęc accidebāt Iudæis, dum existimarent sese dñm interficere. Hęc in sese prouocabant, quum vociferarent aduersus suatorem. In his condemnati sunt, dum student cōdemnare dñm. **A**c mihi qui vobis, accedat, fiatq; iudex, non ex rebus obscuris, sed ex ipsis que gesta sunt veritatem expendat, consideretq; quis sit dominicæ mortis fructus, qd cō-

tra lucrum Iudaicæ insidiarū. Mors em̄ seruauit orbem redemit, & gentes deum glorificauerunt. Iudæorum autem furor simul cum ipsis perdidit ciuitatē, ipsosq; obcæcauit a cognitione dei. Dñi mors mortuos viuificauit, Iudæorū insidiæ Iudæos ipsos vita priua uerūt, & nūc sunt absq; domino mortui. Et crux sua toris gentium ecclesiam prius desertā, reddidit habitatoribus frequentem, Iudæi contra sua ipsorum malitia sese ex orbe terrarū in solitudinem eiecerunt, nec hodierno die habent ciuitatem. Et rursus, mors seruæ toris regnum cælōrū oñdit, Iudæi vero per furorem etiā reges suos perdiderunt, suosq; magnates deiecerunt. Ad hæc crux dñi, angelos cū hoibus copulauit, & inter vtrosq; conciliuit amicitiam, Iudæi vero domino struentes insidias, hoc lucrifecerunt, qd cum dæmonibus habeant domicilium, mors Christi leniorem reddidit hoim stultitiam, quam per pctm priuatione contraxerant. Iudæi vero per iracundiā ratione priuati sunt, ac nūc cum Sirenibus, erinacijs, ac passeribus, morū similitudine conuiuunt, monstrosos habentes mores, qualis est onocentaurus. Etenim, p lege etiam apud illos est legis transgressio, pro mansuetudine iracundia, in similitudinem serpentis, neq; prius quicquā est apud illos, qd eis non adferat mortem. An non igit æquum est, vt mortem adoremus, ac discedamus a pharisæorū concilio? An non par est, vt crucem adoremus potiusq; Iudæorū mundiūq; lucrifaciamus amicitiam? Nam & ideo beatus Paulus scribit: Omnia arbitratus sum detrimentum, vt lucrificiā Chr̄m. Ideo crucem ducit sibi glorię, dicēs: Mihi vero

abhorriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Procrea ipse etiā dñs dicebat, Quicumq; nō traherit crucem suam, meq; sequutus fuerit, non est me dignus, nec pōt meus esse discipulus. Verū hic multa cautione nobis est opus, ne iuxta Iudæorū morem tollamus crucem & non ad exemplum Pauli. Nam Paulus qdem gestabat crucem veluti trophæū dei tē peccati, Iudæi vero portāt in signum qd dñm occiderint. Eoq; cauendum est ac vigilandum, nedum inculsamus Iudæos, eadem quæ illi fecerūt, faciamus aduersus dñm. Multi siquidem adorantes dñm, sed vitam illo indignam viuentes, non animaduertunt se reos esse mortis seruatoris. Quisquis cōcedit panem, aut biberit calicem dñi indigne, reus est corpori & sanguinis dñi, Apłs ira testificat: Et q odit fratrem suum, nō diligit dñm, id qd fecerunt Iudæi. Hoc ait Salomon: Qui despicit pauperem, afficit eū contumelia qui fecit illū. Qui negligit pauperē esurientē aut sitientem, aut nudum, similis est Iudæis, qui dñm exuerunt, quib; illi in potum dederunt acetum & fel. Item q accipit munera aduersus innocētes, nihil differt ab eo q vēdidit dñm, videlicet Iuda. Nam & hic iustitiā quæ est Christus, vendit, quæadmodum ille vendidit dominum, Et qui non iudicat pro orphano, neq; ius reddit viduæ, idem est cum his qui struxerūt insidias domino, quib; falso criminati sunt eū. In summa, qliacunq; quis fecerit erga pximum, ea p inde æstimantur quasi in dñm facta sint, qui nostra causa descendit, nostra causa mortuus est. Nam hūc

*Cruce quō
toleranda
Christia-
nis.*

in modum ipse dñs loquitur in euangelio: Qui mihi feceritis vni ex pusillis his, mihi feceritis. Ac rursus legis, quid opere preteritum est & scire & obseruare. Qui scoretur, propriam quidē animam pdat, ceterū idem cum Iudæis conuulsiā afficit templū, & corpus domini. Etenim qui dei templum corrumpit, perdetur a domino, quemadmodum scribit Paulus. Rursus in quo regnat pētū, nihil differt a Iudæis negantibus ac dicentibus se non habere regem dominum, nisi Cæsarem. Quisquis autē victus tenetur a voluptatibus, imo potius qui se illis oblectat, ne nesciat, qd ipse quoq; postulat Barrabam, quemadmodum fecerunt Iudæi, dominumq; occidit. Similiter enim Iudæi improbos Barrabæ mores amantes, virtutem reppulerunt. Sciat autem qui fide robustus non est, se talem esse, quales erant illi diffidētes quum dicerent: Si filius est dei, descendat nunc de cruce, & credemus ei, qñ quidē & illi ob diffidentiam loquebantur ista. Quid igit de his faciendum est? Nihil aliud, quā vt credamus Christo, & iuxta huius doctrinā vitam agamus quæadmodū & Paulus ait: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi, Iudæorūq; fugiam⁹ & amicitiam & incredulitatem & sannas & fabulas, & genealogias interminatas, quæ quæstiones præbēt potius q̄ ædificationē dei, quæ est in fide, sed adhærea mus cruce, ac deinceps vitam agam⁹ illa dignam, vt ipsidem vobis vtamur cum Paulo, Absit vt ego glorier, nisi in cruce domini Iesu Christi. Nā si hoc modo vitam instituemus, si in Christo fiduciam collocabimus, cognoscemus eiusdem ascensum in cæ-

los ad patris dexteram cum maiestate confessum,
& aliorum subiectionem videbimus, & alterum
illius a nos cum gloria reditum, quem expectat an-
geli, celebrant sancti, omnes autem videntes exultant
gaudetes in Christo Iesu, per quem patri gloria & im-
perium in secula seculorum, Amen.

FINIS.

DE HOC

QUOD SCRIPTUM EST, EVN-

tes in vicum qui contra vos est, in-
uenietis pullum alligatum.

Apparet
eē fragmē
tū ex ope
quopiā de
scriptum.
Torquet
scripturas
quasi lu-
dens.

VI ea quæ sup terram sunt
sapiebāt, dei præceptū negli-
gebāt, & in huius vitæ faculta-
tibus laborabāt: hi priusq̄ eis
cōtingeret inuenire bona, in
ignorātia versabāt. Arbitror
em̄ & sapientiss. illū Salomo-
nē hac de causa dicere, Tem-
pus est querēdi & tps est per-
pēdi. Peccasti, q̄sce. Nā & quondā versans in ignorā-
tia, p̄nitentiā accersisti animæ tuæ, tñ nūc tps est vt que-
ramus eā. Quē d modū & dñs noster in euāgelij s do-
cet, dicēs: Querite & inuenietis. Qñ aut̄ inueniem⁹ eā,
nisi nunc: posteaq̄ dñs adueniēs, soluit nos à diaboli

vinculis. Sicut & beatus Apostolus docet, dicit. Ec-
ce tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Adest
igitur tēpus, amittendi peccatū, quod nobis affunde-
bat tenebras. Tēpus inuitat ad quærendū qd aber-
rarat, vt soluamur à vinculis. Venit em̄ ille q̄ vincōs
soluit, qui erigit elisos: venit, qui prædicat remissionē
captiuis, ac cecis reducē visum. Tunc em̄ saliet vt cer-
nus, is qui claudus erat, & explanata erit lingua bal-
borū. Quantū & alioqui, adijciamus animū ad id qd
dictū est. Excitat em̄ nos ad desiderū Salomonis di-
ctū, cum ait: Tēpus quærendi & tempus amittendi.
Postq̄ em̄ multo iā tpe aberrarat genus humanum,
diaboliq̄ versutia perditū erat, accidit tempus querē-
di illud, atq̄ à captiuitate reuocandi, eq̄ vinculis libe-
randi. Oportebat em̄ nos quærare discereq̄, quod li-
tera quidem occidit, spūs aut̄ viuificat. Hoc igit̄ per-
fecto, tempus erat amittendi simul in litera fitā vm-
bram, propterea quod vsq̄ ad tempus correctionis
illa fuerant imposita. Verū simul atq̄ apparuit quod
erat perfectum, antiquatum est id quod erat ex par-
te. Cum enim essem paruulus, loquebar vt paru-
lus, cum v̄ ero factus sum vir, irrita feci quæ erāt par-
uuli. Nimirum ipse seruator dicit: Qui inuenit animā
suam, perdet eā, & qui perdiderit animam suā pro-
pter me, inueniet eā, hoc est, qui quæserit animā suā,
& inuenierit eā in peccatis, festinet illam perdere, nec
sinat illam in malitia demorari, vt oportunitate da-
ta, denuo quæsitā inueniat in virtute. Quisquis em̄
extra supplicium v̄luerit animam suam inuenire,
in præferri perditionem, vt Christū lucrificat. Quid

Perdere animam quid sit.

autem sit hic animam perdere, docet seruator, non ut ex animabus nostris accersamus, sed ut in tempore martyrii, cum est testimonium perhibendum Christo, non parcamus, non possessionibus, non liberis, non parentibus, non corpori, postremo, ne ipsi quidem animæ, sed tradamus nos ipsos usque ad mortem, ut quemadmodum dicebam, inueniamus animam nostram in regno cælorum. Nam ita docet seruator, dicens: Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Si quis igitur vult inuenire animam suam, perdat eam in hoc tempore. Perdenda est igitur in nobis malitia, ut quaesita virtutem inueniamus. Nam nisi quis desistat a biracondia, quomodo mansuetudinis habebit curam? Nisi quis profligat a se debellatam scortationem, quo profiteatur pudicitiam. Primum enim oportet nos amittere, studium & amorem omnem pecunie, & idololatriam, atque ita demum quaerere paupertatem & religionem. Quæsiui enim, inquit, quem diligebat anima mea, quaesivi eum, & inueni eum, & induxi eum in domo matris meæ, & in conclaue eius qua concipit me. Nam his verbis designatur Christus, qui propter peccata nostra descendit e cælo, conceptus ac natus est, & in præsepe reclinatus, donec seruaret hominum genus. Hic siquidem parcens nobis, nunc quoque mittit suos discipulos in vicum, qui erat ex aduerso, dicens ad illos: Euntes in vicum qui contra vos est, inuenietis pullum alligatum, soluere & adducite ad me. Eunt apostoli, solvunt pullum sicut præceperat dominus. Ceterum magnum est virorum soluere pullum charrissimi, magnorum inquam, non statura corporis, sed magnorum si-

Avaritia idololatria

de & charitate ac iustitia, magnorum prudentia, fortitudine ac virtute. Qualis predicat fuisse Moyses, vel Iulius cum de illo dicit Apollus, Fide Moyses grandis factus, recusavit dici filium filiarum Pharaonis. Quin & Isaac proficiens magnus factus est, Nam eorum qui hoc pacto magni sunt, est soluere pullum hunc. Atque vtriusque & ipse tantus essem, ut valeam hunc pullum a vinculis soluere, quandoquidem nemo nostrum est, qui non sit alligatus peccatorum vinculis, teste scriptura qua dicit, quod quisque suorum peccatorum funibus fringitur. Opremus igitur, ut ad nos quoque mittat Iesus discipulos suos, qui soluant a vinculis quibus alligamur omnes. Nam alius nostrum vincit est avaritia, alius ireritus scortatione, alius temulentia colligatus est, alius captus tenet ab inanis glorie siti, hic rursus fraudat, ille rapit rem proximi ac pauperis, alius versus super versus accipit, denique omnes egoramus inopia iustitiae, omnes opus habemus curatioe seruatoris. Opus inquam habemus illo, ut ad nos quoque mittat discipulos suos, qui nos soluant a diaboli vinculis. Sic enim ait discipulis suis: Ite in vicum qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, soluite eum, & adducite mihi. Ceterum cum audis vicum qui ex aduerso est, terrestrem locum intellige. Nam ipsa ciuitas est loci caelestis, quemadmodum scribit & beatus Apostolus, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, cuius opifex & conditor deus. Ac rursus idem ait: Sed accessistis ad montem Sion, ac ciuitatem dei viuentis Ierusalem caelestem, & ad multa angelorum milia congregata. Tales autem fuerunt

omnes sancti, quotquot iuxta Paulū, eo proficiscen-
 tes, hanc experunt ciuitatem. Audi ipsum dicentem:
 Nam si quis fuisse memores, vnde eiectionis fuerant,
 habuisse vtiq; tēpus redeundi. Nunc autē meliōrē
 experunt ciuitatem, hoc est, caelestem. Tales erāt san-
 cti apostoli ac discipuli dñi, qui cum Petro dicunt:
 Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Mit-
 tuntur igitur, vt pullum de quo dictum est, soluant.
 Nam seruatoris nostri aduentus & humanitas, reuo-
 cavit nos ex vico qui erat ex aduerso, in suam ciuitā-
 tem caelestem, supernā Ierosolymam. Opinōr enim
 quod propter Adā inobedientiam, eiectionis fuius ē
 paradiso, & in vicū qui erat ex aduerso translatus. Ex-
 pulit, inquit, deus Adā, ac trāstulit eū in locū q̄ erat ex
 aduerso paradisi voluptatis. Hūc igitur in vicū qui ē ex
 aduerso, mittit Iesus discipulos suos, vt soluant, de q̄
 dictū est, pullū. Ac vide nū forte ob hōiē eiectionis in
 locū, qui erat ē regione paradisi, discipuli mittantur
 à Iesu in vicū ē regione situm, vt soluerent pullū. Si-
 quidē ideo venerat seruator, relictis nonaginta nō-
 uem ouibus quæ non aberrarant, vt profectus que-
 reret erraticā. Et hac inuenta gaudet super illam, si-
 mulq; cum illa gaudent angeli super vno peccatore
 pœnitentiā agente. Sed querendum est, an ob solum
 pulli ministerium, missi fuerint discipuli in vicū qui
 erat ex aduerso? Noui siquidē, q̄ ante apostolos vir-
 tutes inuisibiles ministrarunt Iesu. Prorsus igitur, &
 ipsas virtutes ab ipso doctas, dñs emisit vna cum Pe-
 tro, in vicum qui erat ex aduerso, vt soluerent pullū.
 Audi euangelistam de domino loquentem. Et ecce

inquit, angeli veniebant ac ministrabāt ei. Caprum
 de natura humana David clamat, dicens: Panem an-
 gelorum comedit homo, panem cæli dedit ei. Ne
 quis igitur in corpore versans, & in hanc vitam attra-
 ctus, existimet sese in ciuitate esse. Nec enim potest, q̄
 ea quæ sunt carnis sapit, in hac magna reperiri ciuita-
 te, sed talis adhuc in vico versatur. Si quidem prudē-
 tia carnis inimica est aduersus deum. Proinde scire
 debet, quisquis vicum inhabitat, non administrat ne-
 gotia rationis arbitrio, non militat mente, non im-
 perat sibi ipsi. Sunt hæc enim magnæ illius ciuitatis
 propria. Cum enim virtute rem publicam admini-
 strauerit, tum & cum sobrietate militabit, cum sapiē-
 tia consultabit, cum continentia imperabit, iunctan-
 ctorum imitator erit. Si quidem sancti non habent
 hic manentem ciuitatem, sed vt antea dictum est, su-
 turam inquirunt, cuius opifex & conditor deus. Au-
 di siquidem Apostolum dicentem: Super terrā am-
 bulantes, in cælis conuersationem habemus. Et, no-
 stra vero conuersatio in cælis est charissimi. Signifi-
 cat enim sanctus Paulus per hoc quod dicit, super
 ram ambulātes, profectum qui accedit his, qui post
 hanc vitam in cælis versaturi sunt. Profecti itaq; disci-
 puli, soluerunt pullum hunc: quandoquidē & disci-
 puli possunt facere ea quæ à præceptore dicunt. Mul-
 tinang; qui videntur esse Iesu discipuli, non quæ ad-
 modum ab ipso dicuntur, ita faciūt. Quin potius insi-
 dianur ipsi præceptori, quemadmodum ille ter in-
 felix & proditor Iudas. Qualis autem est pullus iste
 dilecti, vñ non vnum habeat dominum, sed vt mul-

Discipulus
 potens in-
 tra iussa
 domini.

tos. Dicebant enim ad discipulos domini pulli, Cur soluitis pullum? Videlicet si sensibilis fuisset pullus iste, an non sufficisset vnum dñm illi assidere? Nūc vero multi sunt illius dñi iuxta euangelium: Dicebant em̄, inquit, dñi eius ad discipulos, Quare soluitis pullū? Fortassis em̄ dicent ad illos, Nonne videtis quā multi illi assidemus? quō alligatus est? quomodo habemus illum deditū? Cur distrahitis a nobis quæsitū nostrum? Cur soluitis expectationem nostrā? Adhuc iste nobis reliquus est, & ab hoc vultis nos depellere? Si hic solutus fuerit a vinculis, nos pro illo alligamur. Metuebant itaq; scelerati dæmones, cumq; viderent solui pullū, turbabantur intra sese aduersariæ potestates, quæ nos captiuos tenebant. Verū ubi aduenit dñs noster Iesus Christus, illiusq; aduērum cognouerunt, terrore perculsi sunt, posteaq; audierāt illū discipulis dicentē: Ecce dedi vobis potestāte calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra om̄em virtutē inimicī, territi sunt cum audissent: Ite docete oēs gentes, baptizātes eas in noīe patris & filij & spiritus sancti: metuebant ne iste esset ille qui tenebras illuminat. Audierant em̄ Prophetā dicentē: Galilæa gentiū populus sedens in tenebris vidit lucē magnā. Omnes itaq; pullo inhiabant, oēs illum circumsidebant, nullus ab eo discedebat. Talis est iste pullus, vt omnes illius dñi seruent eū, Num si corporeus erat pullus iste, multi dñi eius circumsidebant illū, & asellus sensibilis multorū dominorum fuisset possessio? Et quotquot illum possidebant, assidebant illi. Nullus illorum gerebat negotia, nullus illorū in foro

versatur, aliud quod agāt non habent, sed oēs in partiter circa pullū vacabāt. Aut asellus sensibilis in biuio excipitur: stabulū non habet, præsepe nō habet, in forū nō descendit, sed pullus sensibilis in biuio excipitur, & omnes eius dñi illi assident obseruātes eū. Hæc cū dico nequaquā tollo historiā, nec em̄ tollimus literā propter sp̄m, sed seruam⁹ spūs vim per literā, vere asello sensibili dñs insedit, ex Bethania ingrediens Ierosolymā. Sic em̄ Zacharias vaticinat, dicens: Dicite filie Sion, Ecce rex tuus veniet tibi mansuetus super asinū & pullū filiū subiugalis. Itaq; cum historia verū dicat, quæ oēs in ea defossas, quærimus repositum nobis thesaurū, quærimus spūs vim. Non em̄ nudæ historiæ attēdimus. Iudæorū em̄ ista demētia est, videlicet ipse quoq; dñs noster Iesus Chr̄s coguens illorū dementiā ait, Scrutamini scripturas, quoniam in illis putatis vos vitā æternā habere. Verū Iudæi nuda litera fame mortui erant. Nos itaq; fratres scientes qd̄ litera quidem occidit, spūs autē viuificat, non solū adhæreamus historiæ scripturæ, neq; morte Iudæorum simplici nudæq; literæ attendamus, sed quemadmodum scriptū est, scrutari scripturas debemus, vt hoc pacto testimonium ex his de Iesu cōprehendere possimus, Ridebunt em̄ & gētes aduersum nos dicentes: Deus Christianorū qui vocat Christus asello insedit. Neq; nos dubitamus, neq; negamus illius iuxta carnem aduentum. Propter hoc enim corporaliter aduenit, vt id quod perierat quæsitū inueniret, & quod aberrarat, cōuerteret. Sic em̄ per prophetam clamat, dicens: Cōuertimini filij reuertētes,

& ego sanabo contritiones vestras. Sūt igitur in scripturis diuini, res quæ significantur. Charissimi magna quædam res est iste pullus, qui & alicubi dicitur filius iunior. Siquidem pullus a finus est iuuenulus, Et nos igitur sumus ille pullus. Quod si dicimus nos, tota natura humana significatur. Hoīem quē añ hac captiuū ceperant dñi, idē alligarant vinculis insolubilibus, & illorū vnusquisq; vincula vinculis addebat, vehementerq; illū ne posset elabi constrinxerant: & quemadmodū reor etiā pedes illius alligarant, non sinentes illū transire ad meliora. Ceterū hoīum amator dei filius, qui propter hoc accurrerat, mādat discipulis suis, dicens ad eos: Ire in vicū qui ex aduerso ē, inuenietis pullū alligatum, soluite & adducite mihi. Multa itaq; bona nobis præstitit dñs dilecti. Nō solum em̄ vincula nostrorū peccatorū soluit, verum etiā nobis potestātē dedit calcandi serpentes & scorpiones, & super oēm virtutē inimici. Erat em̄ diabolus & huius mundi rectores harū tenebrarū, qui ceperant nos captiuos, ac vinculis insolubilibus alligarant, proficere nō permittebāt, neq; sinebant ingredi via bona, ac ne sic quidē nobis parcebāt, verū etiā cū haberent alligatos, tñ circumsidebāt crudeles ac feroces dñi. Ceterū dñs ac seruator noster Iesus Christus qui accurrit, vt prædicaret captiuis remissionē, & cæcis reducem visum, videlicet mittit discipulos suos, soluunt pullum, in ox vbi soluisent etiā præsepe illi ædificāt & pasqua præparāt. Sic em̄ Propheta cupiens hoc demonstrare, dicit: Dominus pascat me, & nihil mihi deerit, in locū herbæ ibi me collocauit.

Super aquas refocillationis educauit, animā meā conuertit. Et rursum: Qui facit exoriri gramē iumentis & herbā sicuti hoīm. Itaq; cōuersi posthac meliori sensu p̄diti simus, & agnoscamus bñficij autorē, donatq; ab illo nobis donata prōpte excipiamus. Sic em̄ grās agētes possumus dicere cum David: Preparasti in conspectu meo mēsam aduersus eos q; tribulāt me. Tale em̄ & illud, Cognouit bos possessorē suū & asinus p̄ sepe dñi sui. Ac fortassis, ppter hūc pullū Iesus reclinat in præsepe. An em̄ locum non habebat Ioseph, quum esset vir nobilis, homo ducens originē ex gñe regio, quū dicat filius David, & locū nō habebat nisi diuersorium? Nō suppetebat alius locus: videlicet res erāt diuinæ q; dispensabant: nimirū & tunc denuo aduersarius noster diabolus quū videret res humano gñi bñ succedere, suo more iniudebat. Credens em̄ vnū quēpiam ē vulgo esse dñm, subornat Herodem vt quare ret natum vear regem, vt eum perderet. Si quidē proprium est scelestissimi illius pessimitq; p̄dere & occidere: Cōtrā Iesu, proprium est suare & lucrificare. Pars em̄ suis creaturis: qñ quidem oīa per ip̄um facta sunt. Proinde quæram⁹ verū regem dñm n̄m Iesum Christum, excutiamus nos ipsos an soluta sint nostra vincula: & si soluti sumus, p̄ficiamus in melius: qd si nondum soluta sunt tua vincula, trade te ip̄m discipulis Iesu: adsunt enim q; soluant vos, potestate hac à suatore accepta: qm̄ qcquid ligaueritis super terrā, erit ligatū in cælis: qdqd solueritis sup terrā, erit solutū in cælis. ac rursum: Quorūcunq; remiseritis p̄ctā, remittunt̄ eis. Beati igitur quorū remissa sunt p̄ctā, & quorū tectæ

Soluendi
potestas.

sunt iniquitates. Dicebant itaque domini pulli ad discipulos: Quare soluitis pullum? Illi vero respondentes dicebant: Quia dominus eius operam desiderat. Vides discipulorum sapiens responsum. Quum enim audissent falsi domini pulli, quod is qui recipia vereque dominus erat, opera eius desideraret, nullum retulere responsum, sed terga dederunt, non amplius audentes contradicere. Protinus igitur festinant ad principem suum diabolum, renuntiant illi qui acciderant. Ac vide illic concilium & conspirationem aduersus dominum. Conglomeratur illic tota vis aduersaria, & fit congregatio malignantium, ut impleretur quod dictum est a propheta: Astiterunt reges terrae et principes congregati sunt in idem, aduersus dominum & aduersus Christum eius. Dicunt enim ad diabolum sceleresti daemones: Quid facimus? pullus solutus est, abiit ad dominum suum, non amplius tibi subiectus est, non amplius illi dominaris? Cogitabat deinde pauidus diabolus quae facturus esset Iesu. Tunc congregantur scribae & pharisaei in atrium eius qui dicitur Caiapha, & concilium inierunt aduersus Iesum, ut eum perderent. Ignorabant enim infelices, quod huius mors nobis immortalitatem largiretur, & huius descensus, nobis in caelum ascensum pararet. Surrexit enim dominus, triduanus ex mortuis, spoliavit inferos hoste conculcato, morte destructa, peccati qui tenebatur vinculis disruptis, & compeditos liberauit, dicens: Surgite eamus hinc. Proinde liberati estis seruitute diaboli, agnoscamus eum unde nobis haec beneficia profecta sunt, glorificemus patrem & filium & sanctum spiritum: Vnam deitatem confiteamur.

Iudicet
 491.

mur. Sic enim versantes regnum caelorum haereditate possidebimus in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Sequens opus si est Athanasij, mire deiecit styli ad captum virginis, tamen ob antiquitatem uerti.

DE VIRGINITATE SI VE DE EXERCITATIONE.

P RIMUM sermo salutis, factus est ad virginem. Primum omnium crede in unum deum, patrem omnipotentem, visibilibus pariter & inuisibilibus conditorum: & in unicum eius filium Iesum CHRISTVM, qui est ex substantia patris eidem aequalis per omnia, qui erat ante secula: & in spiritum sanctum qui est in patre ac filio, qui a patre mittitur, ac per filium datur. Pater, & filius, & spiritus sanctus, tres personae, vna deitas, vna potestas, vnum baptismum. Siquidem ipse deus noster, qui est pater vniuersorum, sex diebus fecit caelum ac terram, mare, & omnia quae in his sunt. Ipse enim exornauit caelum sole & luna, stellisque pulcherrimis: similiter & terram deceter fundauit, supra aquas, exornans eam plantis & arboribus omnibus, huiusque iussu manant amnes mellis, uini,

rumque perennes scatebræ profiliunt, præceptisque terræ
& peperit carnem ac genuit omnes bestias terræ iuxta suam
quodque genus. Mandavit aquas, & produxerunt pisces, fecitque
cetera gratia. Omnis autem postremum condidit hominem, cui
tradidit omnia in famulatum. Dixit enim deus filio suo: Faci
amus hominem iuxta imaginem, iuxtaque similitudinem
nostram. Et formavit dominus deus hominem sumpto luto de
terra & collocauit eum in paradiso deliciarum. Immisit
autem deus Adam stuporem ac soporauit, sumptaque vna
de costis eius, impleuit carnem, pro ea, & edificauit co
stita quam sumplerat, in mulierem, & adduxit illam ad Adam,
dixitque Adam: Hæc nunc caro de carne mea, & os de ossi
bus meis. Hæc uocabitur uirago, quoniam de viro sumpta est.
Propter hoc relinquet homo patrem suam ac matrem, & adgluti
nabit uxori sue, & erunt duo in carne vna. Audi ancilla
Christi, audiatur omnes quocumque volunt salui fieri, & auribus
excipiant verba oris mei, suscipiantque aures tue verba di
uino afflatu, prodita. Mysterium enim inquit, hoc magnum
est, quæ admodum ait beatus Paulus, quoniam quum adha
ret viro uxori, vnum corpus sunt ambo, ita rursus, quic
quisque vir, aut quæcumque mulier adheret domino, vnus spiritus
est. Etenim si quæ mundo adglutinantur, relinquunt pa
trem ac matrem, & adiungunt hominibus mortalibus: quæ
to magis virgo continens debet omnia terrena relinquere,
solicite domino adglutinari. His quæ dico ipse etiam Apostolus
attestat, dicens: Mulier in nupta, sollicita est de his quæ
sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu: quæ vero nupta
est, sollicita est de his quæ sunt huius mundi, quod pla
ceat viro, & diuisa est. Hoc igitur dico, quod omnis virgo vi
duæ continentis, si habuerit solitudinem in hoc mun

*Ut conue
nit.*

*Virgo
Christo
nupta.*

Dico.

do, ipsa cura maritus eius est. Quod si possessio res, si
facultates habeat, ipsa sollicitudo polluit illius mentem.
Quæ admodum enim pro marito corpus polluit, sic & *καλδ*
affectiones mundanæ, animam simul & corpus continens
polluunt, nec iam est sancta corpore ac spiritu. Ceterum
eius quæ curat opus dei, spiritus est ipse Christus. Quæ enim
viro mortali desponsa est, quod vult vir ipse, facit. Sic
enim dictum est, quod uxor sui corporis partem non ha
bet, sed vir. Ac rursus: Quæ admodum ecclesia subdi
ta est domino, sic & uxores maritis in omnibus. Ex rebus enim
mundanis, si velimus, res celestes intelligere licet. Por
ro quæ celesti spiritui iuncta est, facit quod vult sponsus ipse
us. Hæc est autem voluntas Christi, ut quisque ipsi adhereret,
ne quod omnino huius seculi secum adferat, neque terrenarum
rerum cura teneat, sed de sola crucifixi crucis glorie,
eiusque baiulet, eius curam ac solitudinem gerat noctu pa
rit atque interdium, utque incessanter laudem & gloriam ipsius
& hymnis celebret, utque mentis oculum habeat illumina
tum, quo videat quæ sit voluntas ipsius, eamque proficiat,
ut simplex habeat cor, ut animum purum, ut sit miseri
cors, ut quæ admodum ille misericors est & miserator,
sic & hic illum sequens mitis sit ac genitus, tolerans malo
rum, neque cuiquam malum pro malo reddat, multas sustinet
contumelias, quæ admodum ipse a Iudæis affectus est
contumeliosus, plagasque propeffusus est, & sustinuit cruciatus,
Nam ipse hæc protulit. Quum enim a lapia percussus esset a
suo pontifice, nihil fecit, tantum dixit: Si male loquor
sum, phibe testimonium de malo. Si vero bene, quæ me
tædis: Qui terræ præceperat, ut Dathan & Abiron vi
ros deuoraret, poterat efficere, ut & hunc qui manum ex

*Virgo
Christi
qualis.*

tenent rat verberatq; cōditorem suū, viuum absorberet. Sed prulit, nobis exemplū relinquēs, vt nos ipsi us sequamur vestigia: Tu porro homo, nō sustines a cognato tibi homine affici cōtumelia: Imitare dñm tuum. Etenim si ille, quum esset deus, tua causa sustinuit ab homine pctōre, cedi alapa, tu indignaris, qd homo tui similis, in te dixit conuiciū, ac moliris in illuminationem? O mirā dementiam, o insignem incogitantiā. Propť hoc & nobis vltio parata est, & ipsi nobis ignē accēdimus, qd quū simus rōne p̄diti, rōne carētib; animātibus nos ip̄os similes reddamus. Vehementer humilis venit in hunc mundum, & quū esset diues, ppter nos egenus factus est, vt nos illius inopiaditesceremus, & quum esset deus propter nos homo factus est, ac natus est ex deipara Maria, vt nos eriperet ē potestate diaboli. Vnde nos seruare cupiens, facit seipsum stultum in hoc mundo, vt apud deum habeatur sapiens. Homines enim, eos qui dare callent & accipere, emere ac vendere, tractare suffurariq; res p̄ximi, viurpare aliena, fœnerari, atq; ex vno obolo facere duos, prudentes appellant. Deus autem illos fatuos, imprudentes & peccatores vocat. Audi si quidem quid ipse deus per Ieremiam prophetam loquitur: Populus hic, filij imprudentes sunt, vt faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Item beatus Paulus: Sapientia mundi huius, stultitia est apud deum. Rursus: Qui vult fieri sapiens, stultus fiat vt sit sapiens. Iterum dicit idem, fratres nolite fieri pueri sensibus, sed malitia paruuli estote. Deys enim vult vos ad res terrenas stultos esse, sed ad caelestes prudē

Prudentia
uera.

tes. Nam aduersarius noster diabolus malitia sapiens est, & nos oportet sapienter inuadere, quod vincamus illius infidias, quas malis artibus in nos struit. Loquitur enim & saluator in euangelijs, estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Verum qui sapiens est ad explendam dei voluntatem, & ad seruanda illius mandata. Magnum salutis remedium est, animus modestus ac submissus. Etenim Iustitias non ob scortationem, aut ob adulteria aut furtum deiectus est ē caelis, sed ob superbiam ipsius deiecit eum deus ad inferiores partes abyssi. Sic enim dicebat: Ascendam & ponam sedem meam in conspectu dei, & ero similis altissimo, ac propter hunc sermonem deiectus est, factaq; est illius haereditas ignis aeternus. Itaque superbia in diabolo est, modestia in CHRITO. Nam ipse dominus dicit: Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium seruus, Deus enim humilium est. Diligamus vehementer ieiunium, magna custodia est ieiunium, & deprecatio acque elemosyna. Liberant enim hominem a morte. Si quidem quem admodum propter cibum & inobedientiam eiectus est Adam ē paradiso, sic rursus per ieiunium & obediētiā qui vult ingreditur paradisu. Hac virtute orna corpus tuum o virgo, & placebis caelesti sponso. Etenim quae mundo sese applicant, et vnguentis, odoribus, aromatibus, pretiosisq; vestibus auroq; corpora sua exornāt, vt placeant hominibus, deo placere nō possint. Christus autem nihil horum petit abs te, sed tantummodo cor purum, & corpus

Modestias

Ieiunium

immulgatum, ieiunioq; castigatū. Quā si q̄ venerint dixerit, q̄ tibi, ne ieiuna frequent, alioq; redderis imbecillior, ne credas illis neq; auscultaueris eis, nā diabolus illos subornauit. Memento q̄ scriptū est, quā tres pueri ac Daniel captiui tenerent a Nabuchodonosor rege Babylonis, alijq; pueri cū illis, rexq; illis p̄cepisset, vt ederent de mēsa ipsius, biberētq; de vino ipsius, Daniel ac tres pueri nolēbāt vesci de mēsa regis, sed dicunt eunucho, q̄ eos curādos susceperat: Da nobis de leguminib; terrā & cōedemus: aitq; illis eunuchus, Metuo regē q̄ p̄scripsit vobis cibū & potū, ne quando visā fuerint facies vestrā tristes in oculis regis, præt alios pueros v̄scentes de mensa regis, & cōdēnet me. Dixerunt aut̄ illi, Tenta famulos tuos dies ferme decē ac da nobis: deditq; illis legumina in cibū & aquā ad bibendū, & adduxit eos in cōspectu regis, & visā sunt facies illorū insignes supra pueros alios v̄scentes de mēsa regis. Vide qd̄ facit ieiuniū, & morbos sanat, & pituitam corporis exiccat, & dæmones eijcit, & cogitationes prauas excutit, & mentē reddit splendidiorē, & corporū & corpus sanctificatum, & throno dei cōmendant hoīem: Ac ne putes hęc temere dici, habes testimoniū in euāgelij qd̄ a f̄uatore dicit. Interrogauerant eū discipuli ipsius, dicētes: Domine ostēde nobis, quō immūdi spūs pellant. Dixit aut̄ dominus: Hoc genus nō eijcit nisi precatōne & ieiunio. Quisq; igit̄ ab immundo spiritu turbat̄, si cogitauerit vltiq; fuerit hoc pharmaco, nimis ieiunio, p̄tin⁹ spiritus malus in angustia redactus discedit, territus ieiunio. Nā prorsus gaudēt dæmones crapula & ebrie

tate, corporisq; requie. Magnā vim habet ieiunium, magnaq; p̄ illud fiunt benefacta. Nā vnde & moies ingenia perfecerunt miracula, vnde per eos signa fiunt, vnde sanationes ægrotantibus per hos donatus, nisi omninō per exercitationem ac macerationē corporis, perq; modestiā animi, per bonā vitę moderationē. Ieiuniū em̄ angelorū vita est, qui illo vit, in angelorū ordine est. Ac ne putes dilecta, quod res vulgaris sit ieiunium. Non em̄ qui tantū ab edulij ieiunat, illā prætat virtutē, sed qui abstinet ab omnimalo ope, huic imputatur ieiuniū. Etenim si ieiunes, nec serues os tuum ne loquatur sermonē prauū, aut iracundiā, aut mendaciū, aut periurium, aut si loq̄ris cōtra proximum tuū, si hęc inq; prodierint ex ore ieiunantis, nihil profecit, verum etiā totum laborē suum perdidit: Tu igitur ancilla Christi, & oēs quotq; volunt consequi salutē, si ieiunaueris, purifica te ipsam ab omni auaritia. Nam qui diligit pecuniā, nō potest deum diligere: radix enim omnium malorū est auaritia. Inanem glorię cupiditatem & arrogantiam vehementer fuge. Si tibi suggererit cogitatio qd̄ facta es magna pulchritas, quodq; profeceris virtute, ne credideris illi: inimicus em̄ est, qui obstat, quib; inanem glorię cupiditatem submittit. Ne sustineas igitur cogitationem subeūtem animum tuū. Quod si tibi suggererit cogitatio, dicens: Noli laborare adeo moleste, poteris fieri salua, ne audias illā, inimicus em̄ est qui suggerit remissionem ac negligentiam, quo deiciat a tuo probō vitę instituto: Multę sunt enim artes quibus hostis virtutis aduersus seruos deis

ieiuniū non
à cibo tantum.

Pecunie
cōtemptus

Gloria.

Suggerit enim hominibus, vt illis subeant cogitationes afferendum cor ipsorum. Tu vero ne recipito laudem hominū. Quod si quis tibi dixerit, beatus es, dic illi, si exiuero ex hoc corpore recte peracta vita, tunc beatus fiam. nunc autē non credo mihi ipsi quod sim beatus: Siquidem homines veluti ventus, sic miramur: Frequenter autem suggerit tibi, vt contēnas vescentes, ne credideris illi, alienus enim est, sed omnium minimum te ipsum aestimatō, vt multos precedas in regno cælorum, atq; apud deū sublimis fias. Suggesterit autem inimic⁹ etiam magnam exercitationē, vt corpus imbecille & inutile reddas. Tu vero in ieiunio perseverato, ieiunatorum annū etiam si nulla cogat necessitas. Hora vero nota diei, cum iam in hymnis & precibus perseveraueris, sume panes tuos cum oleibus conuersis oleo, omnia purā quęcunq; carent anima. Tu vero virgo ne quis cognoscat exercitationem tuam, ne ex proprijs quidē tuis cognātis, sed si quid facis in occulto facito, & pater tuus cęlestis q; videt in occulto, reddet tibi in aperto: Quod si manifestaueris vitam tuam, nascitur tibi vana gloria, damnoq; afficit: quod si quam inueneris animā concordem laborantem deo, quemadmodum & tu facis, huic soli patefacito secretum. Illic nō est inanis gloria, dixisti enim, vt seruetur anima. Multam mercedem accipies, si per te seruata fuerit anima: His qui audiendi cupidi sunt, loquere ea quę conducunt: q; si non audierint, nec fecerint, ne quid loquaris. Dicit enim deus: Nolite dare sancta canibus, neq; projiciatis margaritas vestras ante porcos. **Canes enim**

*Tentatio-
nes uaria.*

Cibus.

Sermo.

ac porcos appellat deus eos, qui infamem agunt vitam. Nam maegaritę sunt pretiosa dei eloquia, quę solis dignis datur. O beata anima quę audiuit hos sermones scriptos in libro hoc, & quę fecerit eos, testificor omni homini audienti verba hæc & facienti, quod nomen eius scriberetur in libro vitę, & in tertio ordine angelorū inueniet. Si oras aut psallis aut legis, sola sedeto, ne quis audiat nisi tu sola. Aut nisi habueris concordem vnam aut duas virgines, dicit em̄ Christus, vbi duo aut tres sunt congregati propter nomen meum, illic sum in medio illorum. Depone muliebrem affectum & sume fiduciā fortitudinemq;. Nā in regno cælorū non est masculus & foemina, sed & oēs mulieres quę strenuę se gesserunt, viroꝝ ordinem sortiuntur. Obliviscere iuuenilium ornamentorum, vt accipias honorem illius pulchrę viduę: atq; em̄ sic Paulus, Honora viduas quę vere viduę sunt: quę vero vera vidua est ac desolata, sp̄e habet in deo & perseverat in precationibus & olecracionibus nocte ac die: quę viuit in delicijs, viuens mortua est. Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quę fuerit vnius viri vxor, si filios educavit, si hospites excepit, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministravit, si in omni opere bono fuit assidua: iuniores autem viduas reſice, Quum enim lasciuierint aduersus CHRISTVM, nubere volunt, habentes condemnationem, quod priorem fidem irritauerunt. Tu vero si non facis quę habent speciem iuuenilem, non audis iuencula, verum etiam anus appellaris, proſu anu honoraris, Substantiā vestium tuarū

Precatio.

Virago.

Cultus.

*Cultus.**1. No. 2000*

ne sit pretiosa, pallium tuum nigrum, non tinctura
tinctum, sed natiuo proprioque colore, aut ad cōcha-
rum speciem accedens. Tum inaphorium crassum
eiusdem coloris, ac manicæ lanæ quæ tegant bra-
chia, vsq; ad manuum digitos: Capitis pilos habeto cir-
cuncunfos, deinde vitra lanea caput obcingat, adhæc
cucullus & humerale crassum. Quod si occurras ho-
mini, testra facie esto, in humum defixis oculis, nec at-
tollas faciem tuam aduersus hominem, sed deo tantum
exhibeas tuo. Cum stabis ad orandum, sint pedes tui
testri calcis. Nam hic amictus decet sacris vacatorem:
Ne nuderis, sed noctu pariter & interdiu vestis tua
regat corpus tuum nudum. Ne qua mulier videat
corpus tuum, nisi summa cogat necessitas. Imo
ne ipsa quidem scias te nudatam corpore. Posteaque
enim deo continentiam professa es, corpus tuum san-
ctificatum est, templumque dei factum. Non conue-
nit autem vt dei templum a quoque nudetur. Prospe-
ra valitudine non ibis ad balnea, nisi summa vrgeat
necessitas. Nec corpus tuum totum immerges aqua, que
niam sacra es domino deo, nec vlla re mundana conta-
minabis carnem tuam, sed solam faciem lauato, so-
lasque manus ac pedes. Cum faciem laueris, non laua-
bis ambabus manibus, neque defricabis genas vultus
tui, nec adhibebis herbam, neque nitrum, neque quicquam
his assimilabile. Nam hæc faciunt mundo dedita, sed aqua
pura lauato. Non inunges corpus tuum vnguento
pretioso, nec adhibebis vestibus tuis aromata pre-
tiosa. Quod si corpus tuum fuerit imbecillius, vtere
modico vino propter stomachum. Si vero, quod de-

*Balnea.**Vnctio.*

us auertat, incidere in afflictionem, tu ipse curam
habeto, ne des ansam hominibus, vt dicant tibi, sianc
afflictionem accidisse ex duritia vitæ. Verum prius-
quam te quisquam admoneat, prospicias tibi, do-
ne conualueris, ac rursus ad eandem redeas regu-
lam. Per omne vitæ tempus in ieiunijs, precibus &
elemosynis perseuerato. Beatus qui auscultat his no-
cte ac die. Ne recedat sermo dei ab ore tuo. Sit autem
semper opus tuum, scripturarum meditatio. Habe-
to psalterium, ac psalmos edisce. Sol exoriens vide-
at librum in manu tua. Post tertiam horam, peragi
to communionem, quoniam hac hora adductum
est lignum crucis. Sexta hora celebrato preces cum
psalmis, orationibus & obsecrationibus, quonia
hac hora filius dei sublatu est in cruce. Hora no-
na rursus esto in hymnis & laudibus dei cum lachry-
mis confitens peccata tua, deo supplicans, quonia
hac hora dominus in cruce pendens reddidit spiritum.
Post communionem autem horæ nonæ comede pa-
nem tuum, gratias agens deo, super mensam tuam
hunc in modum: Benedictus deus, qui alis me a iu-
uentute mea, qui das alimoniam omni carni, imple
gaudio & lætitia cor meum, vt semper omnem haberes
sufficienciam, abundemus in omne opus bonum in
Christo Iesu domino nostro, cum quo tibi gloria &
honor & imperium vna cum sancto spiritu in secula secu-
lorum, Amen. Cumque accumbens mensæ ceperis frā-
gere panem, primum ter signato, deinde gratias agens,
dicit: Gratias agimus tibi pater noster, p sancta re-
surrectione, p Iesum enim filium tuum, notam nobis

*Lectio.**Eucharistia.*

uestertina,
na videtur
olim bis id
solere fieri
Eadem sunt
apud Chry-
sostomum.

cam fecisti, & quemadmodum hic panis erat super
 mentem distributus, & congregatis factus est unū,
 sicut tu congregat ecclesia, a finibus terrarum in regnum
 tuū, quoniam tua est potentia & gloria in secula secula
 seculorum, Amen. Quod si tecum adfuerint, duæ
 tresve virgines, gratias agant super panem appositum,
 simulque conuiuentur. Porro si reperiat in mensa ca-
 techumina, ne conuiuetur cum fidelibus, neque disci-
 plas ad edendum panem cum illa. Rursum non disci-
 plas ad edendum panem tuum cum mulieribus solu-
 tioribus ac scurrilibus, nisi compellat necessitas. Tu enim
 sacra es domino deo, tuusque cibis ac potus sanctifi-
 catus est, nam precibus sacrisque verbis sanctificatur.
 Virgines piæ, deo que deditæ, tecum capiant cibum. Non
 cenabis cum mulieribus superbis, neque tibi concilia-
 bis amicitiam cum muliere fastuosa. Ait enim diuina scri-
 ptura: Qui tangit picem, inquinabitur, & qui commer-
 cium habuerit cum superbo, similis illi reddetur. Cum
 mulier diues accumbit ad mensam tuam, si uideris in-
 terea mulierem pauperem, inuita illam ad edendum, nec
 erubescas ob diuitis presentiam. Noli diligere gloriam
 apud homines magis quam gloriam apud deum, Deus enim
 pauperum pro nihilo habitor, deus est. Felix anima
 quæ seruat hæc. Non est bonum adolescentulam ha-
 bere consuetudinem cum puellis. Alio qui nihil faci-
 unt boni, utraque enim alterius monitis non auscultat,
 utraque alteram contemnit. Sed bonum est, ut adolescē-
 tula sit sub anu. Neque enim anus obsecundat adolescē-
 tula. Væ virgini quæ non est sub regula. Est enim ve-
 luti nauis non habens gubernatorem. Erēnna cum

Panis sa-
 cer.

Coniūns.

Regula.

fractis gubernaculis non habeat viræ ductorem, iacta-
 tur fluctibus huc & huc donec impingat in saxum,
 moxque deperit, sic est omnis virgo non habens quem
 vereatur. Beata virgo quæ fuerit sub regula, erit enim
 veluti frugifera vitis in paradiso. Siquidem veniens
 agricola illius perpurgat palmites, irrigatque reuellers
 malas herbas in circuitu eius. Illa vero habens deum
 cultorem, reddit pretiosum fructum suum in tempore
 oportuno. Obserua vero inter edendum ac bibendum,
 ut glorifices deum hymnis qui solent super mensam
 dici, & erit cibis ac potus tuus sanctificatus. Veri vero
 surrexeris a mensa, rursus gratias agens, dicito ter:
 Misericors & miserator dominus, cibum dedit timē-
 tibus ipsum. Gloria patri & filio & sancto spiritui. Postque
 gloriam deo dictam, rursus perfice precatorem, sic
 dicens: Deus omnipotens ac dominus noster Iesus
 Christus, nomen quod est supra omne nomen, gra-
 tias agimus tibi, ac laudamus te, quod nos tuorum bo-
 norum fecisti participes, videlicet corporalium ali-
 mentorum. Rogamus & obsecramus te domine, ut
 & cælestes nobis epulas largiaris: da nobis tremere
 ac reuereri, adorandum ac pretiosum nomen tuum,
 ne pratergrediamur præcepta tua, Legem tuam & in-
 stitias tuas inferre cordibus nostris. Sanctifica vero
 spiritum nostrum, animam nostram & corpus nostrum
 per dilectum filium tuum Iesum Christum dominum
 nostrum, cum quo tibi gloria, honor & imperium in se-
 cula seculorum, Amen. Sunt enim quidam mundo
 dediti, qui carent intelligentia, brutorum animanti-
 um more pasuntur, mane surgentes querunt quem

Gratiarū
 actio.

circumueniant, quem opprimant, vt expleant fœdū
 ipforū ventrem. Hi non norunt ad mensam glori
 ficare deum. De his loquutus est diuinus ille Paulus:
 Hi sunt inimici crucis Christi, quorū finis interitus,
 quorū deus venter, & gloria in pudendis eorum, qui
 terrena sapiūt. Nostra vero conuersatio in cælis. Isti
 deteriores sunt & bestijs & iumentis. Siquidem iumē
 ra feraciter norunt conditorē suum deum, eumq; lau
 dant. Homines vero qui manibus illius cōditi sunt
 & ipsius imaginē gerunt, non norūt eum a quo sunt
 conditi, sed ore quidem confitentur illum, factis autē
 negant eum. Tu credis esse deū, bene facis, & dæmo
 nes credunt & contremiscunt, Fides sinē operibus
 mortua est. Quid proderit homini, si cōfiteatur esse
 deum, cum suis malis factis abneget illū? Quomodo
 profitebitur se illum habere dominum, cū illi nō
 seruiat? Propter hoc enim dicitur dominus eius, Et
 serui agnoscūt eos a quibus empti sunt. Proinde nos
 quocūq; debemus honorare eum, non verbis tantum,
 sed & factis. Siquidē ipse dominus noster Iesus Chri
 stus in euāgelio testatus est, dicens: Non omnis qui
 dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cæ
 lorum. Et rursus: Non assumes nomen domini dei
 tui in vanum. Rursum alibi præcepit nobis, dicens:
 Discedat ab iniquitate quisquis nominat nomē do
 mini. Sed vis nescire quod bestię & iumenta no
 runt deum a claudant illum? Audi sanctum spiri
 tum præcipientem illis in hymnis: Benedicite bestię
 & omnia pecora dominum, nisi benedicerent, ne
 quaerūt illis præciperet. Nec illa solum benedicūt, ve

Fides.

rumetiam oīs creatura visibilis & inuisibilis sine in
 termissione bñdicit deum. Et tu igitur famula dei, siue
 furgis siue sedes, siue qd operi facis, siue edis, siue dor
 mitura peris cubile, siue expergisceris, ne recedat laus
 dei a labijs tuis. Beatę aures quę excipiunt hos sermo
 nes. Quod si venerit hora duodecima, maiorem &
 crebriore celebres cōmunionē cū virginibus tuis q̄s
 habes vnanimes: Quod si nō habueris vnanimem,
 sola peragito deo præsentē & audiente. Bonum est
 effundere lachrymas in conspectu dei. Memēto ho
 re duodecimę, qm̄ in hac dñs noster descendit ad in
 feros, quumq; vidisset illum tartarus, inhorruit ex
 panis, dicens: Quis est iste, q̄ cū potestate magnę vir
 tute descendit? Quis est q̄ portas inferorū ferreas cō
 triuit, & vestes adamantineas confregit? Quis iste q̄
 descendit e cælis, & crucifixus est, & a me morte teneri
 nō potuit? Quis est iste, q̄ soluit vincula eorū q̄ tene
 bant a me captiui? Quis est iste, q̄ sua morte me mor
 tem destruit? Propterea debemus nobis cauere in ho
 ra illa, cū lachrymis nōstris inuocare dñm. Magna
 em̄ virtus est lachryma, ingens bñfactum, magnatq;
 pētā & iniquitates lachrymis abolent. Testimoniu p̄
 ber mihi sanctum euāgelii. Quum em̄ seruator tra
 ditus esset iudæis, tum Petrus illum cū iureiurandō
 ter abnegauit, priusq; cātarer gallus. Sed Christus cō
 uersus intuitus est Petrum, & recordatus est Petrus
 verbi dñi, quō dixisset ipsi. Priusq; gallus cantet, abne
 gabis me ter. Et egressus foras, fleuit amare. Vides
 remedium lachrymarū, vidisti q̄lem iniquitatē deleue
 rint. Quū em̄ hoc malo peius, qd ter cum iureiuran

Synaxis,
 hora duo
 decima q̄
 nobis opti
 nor e septi
 ma uesper
 tina.

Lachryma
 rum laus.

do dominum abnegauit, & tantam iniquitatem lachrymarum delcuit. Vides quantam vim habeant lachrymarum. Nam illa scripta sunt ad nostram correptionem, ut nos illa sequentes vitam aeternam hereditate possideamus. Non multi habent gratiam lachrymarum, sed in tantum quod mentem habent in caelis, qui rebus terrenis sunt obliqui, quinoniam faciunt prouidentiam carnis, qui ne norunt quidem an sit mundus, qui mortificauerunt membra quae sunt super terram. His solis datus est luctus lachrymarum. Quum enim puram habeant mentem ac perspicaces cordis oculos, adhuc ueritantes in terris, videt poenas inferos, & cruciatus sempiternos, quibus puniunt peccatores, vident ignem aeternum, ac tenebras exteriores, vident fletum ac stridorē dentium. Simul autem vident & caelestia munera quae deus largitus est sanctis vident gratias & coronas, stolamque sanctas, vestesque regias, ac lucida penetralia, & delicias inenarrabiles ac vitam sempiternam. Sed quod differo dicere, quod est omnium maximum miraculum? Quod quisquis habet puram mentem, ipsum etiam deum internis oculis contemplet. Qui non igitur flet, ut non velit flere lugereque qui talia videat? Flet enim ac plorat, ut liberet ab illis acerbis suppliciis, rursus plorat obsecransque postulat, ut caelestibus illis bonis dignus habeat. Eoque sancti oderunt hunc mundum, sciētes qualem bonorum hereditatem sint habituri. Itaque qui requiem habet in hoc mundo, ne speret aeternam illam requiem. Regnum enim caelorum, non est eorum qui hic requiescunt, sed illorum qui in afflictione multa atque angustia peregerunt hanc vitam. Non enim accipiunt illud gratis, sed cum magnis laboribus, perpe-

isque sudoribus id sibi parauerunt, quos dignatus est deus. Non est illis curae quantumcunque hi laborauerint. Verum simulatque illic ingressi fuerint, obliuiscuntur laborum ac dolorum, quocumque passi sunt in hoc vano mundo, praeter multa & inenarrabili refocillatione ipsis data. Quid ais homo? Ecce duae vitae propositae sunt in conspectu tuo, vita & mors, quocumque volueris ito, & ecce ignis & aqua quocumque volueris extende manum tuam, in te situm est an velis parare vitam, & in te situm est an velis parare mortem. Mors igitur est mundus, vita autem est iustitia, procul igitur mundus abest a iustitia quantum mors abest a vita. Itaque si ambulaueris in mundo, in morte ambulas, & extra deum es iuxta diuinam scripturam. Sin in iustitia ambulaueris, in vita ambulasti, nec te tanget mors. Non est enim apud iustos mors, sed translatio. Transferuntur enim ex hoc mundo in aeternam requiem. Et quemadmodum aliquis egreditur e carcere, sic & sancti egrediuntur ex hac misera vita, ad bona ipsis preparata, quae oculus non vidit nec auris audiuit, & in cor hominis non ascenderunt quae preparauit deus diligentibus ipsum. Peccatores autem praeterquam quod hic misere affliguntur, etiam illic iterum ignis eos manet. Tales igitur oportet duplici nomine flere, & quod hic in angustia sunt, & quod illic amplitudinem non recipiunt. Propterea dicit diuina scriptura: Quocumque se uenerit impius perdetur, angusta enim illi sunt vindictae, & illic dolores, & hic afflictiones. Non

Arbitria.

εὐνοχωσθε
υποχωσθε

est enim homo qui non laboret in misera vita, siue mendicus siue diues, siue seruus siue liber, siue peccator siue iustus, omnes similiter laborant. Idcirco casus occurrerit omnibus, tum peccatori, tum iusto in hoc mundo. Illic vero non est eodem modo, sed alius atque alius ordo: alius enim labor iusti in hoc mundo, alius peccatoris. Nam iustus quidem laborat, non ut ventrem expleat, neque omnino carnis curam habet, neque cogitat se gestare carnem, sed laborat noctu & interdiu quaerens deum. Saepe nec somno, nec pane, nec aqua saturatur, nec explet animum, in delertis obrassat, subigens corpus in multa afflictione, donec accipiat coronam inenarrabilem ipsi repositam. Peccator autem laborat sudatque, non iustitiae causa, sed ob miseram hanc carnem, ob foedam mulierem, alijs atque alijs modis laborans, nec contentus his quae adsunt, in malicia & inuidia vitam agens. Vix nihil horum intelligunt isti vecordes, excruciauit enim illos materia, multaque mundi sollicitudines, & in errorem ducunt, donec mittat aduersus ipsos ille seuerus carnifex, qui non miratur faciem, ac accipit dona. Abducetur enim illorum anima vi ab angelis inclementibus, & ferent sententiam suam a deo. Nam quum essent inanes, etiam inanis laborarunt in hoc mundo, res terrenas operati sunt, eaque propterea interitum abierunt. Non enim memores fuerunt dei quum essent in terra, neque fuit illis cura recordari timoris domini, proptereaque nec ipsi futuri sunt ei cura. Iustus enim deus, & iustum iudicium eius. Quum enim venerit iudicaturus mundum, tunc reddet unicuique iuxta opera sua. Beatum cor quod accipit haec. Media nocte surgito & laudate dominum de-

um tuum. In hac enim hora surrexit dominus noster a mortuis. Et laudibus celebra patrem, propter hoc in hac hora praecipit nobis laudare deum. Quum autem a somno surrexeris, cum primis hunc versiculum dicitis, Media nocte surgebam ad confitendum tibi, ad iudicia iustificationis tuae. Et orans incipito dicere quinquagesimum psalmum totum donec profeceris. Et haec sunt tibi singulis diebus prescripta. Hos autem psalmos dicitis quantum potes stans, ac post psalmum precatio genuumque flexio addat cum lachrymis, come moremque domino peccata tua, postulesque ut remittant tibi. Post tres autem psalmos dic Alleluia. Quod si etiam virgines fuerint tecum, & haec psallant, atque alia post aliam precationem perficere. Diluculo vero hunc psalmum dicite, Deus deus deus meus ad reluce vigilo: Sitiuit in te anima mea. Inspiratio vero fit. Benedicite omnia opera deo, Gloria in excelsis deo, & reliqua. Ceterum dilectionem suemus orbis maiorem. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum sicut teipsum. In his duobus praecipitis tota lex ac prophetiae pendunt. Deus charitas est, & ipse prior dilexit hominem, ac teipsum tradidit pro nobis, ut nos liberaret ab iniquitate. Si igitur ipse dominus noster mortuus est pro nobis, nos quod debemus pro nobis inuicem animas nostras ponere. Deus charitas est, & qui habet charitatem deum habet. Ipse enim dixit, In hoc cognoscent omnes quod mei discipuli estis, si diligatis inuicem. Quam tunc inquit laborabit homo, si non habuerit charitatem erga proximum, frustra laborauit. Sic autem declarabis charitatem erga proximum, non verbis tantum, sed etiam factis. Non tene-

Nox media.

Diluculum

Confessio.

Charitas.

Cognitio

bis aliquam malitiam in corde tuo, alioquin non ascendet precatio tua pura. Non enim occidet sol super iracundiam vestram. Mansuetudinem habe, patientiam habe, animi lenitatem, placibilitatem. Dicit enim dominus: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non intrabitis in regnum caelorum. Ne te contristet, si quid molestiae acciderit tibi, neque damno contristeris, neque iniuria. Nam huius mundi tristitia mortem operatur. Tantum pro peccatis tuis contristeris, de leuioribus aut negotiis ne contristeris. Ne exaltes vocem tuam irascens erga quamquam: Famulam autem domini non oportet litigare. Non egrediatur execratio ex ore tuo, non contumelia, non maledictum. Nam os tuum sanctificatum est in laudem & gloriam dei. Non est bonum te perdere absque magna necessitate. Silentium ama quam tuum potes. Ancillam dei ne obliuiscaris, neque deleantur corde tuo. Si sanctus uenerit in domum tuam, sic illum excipe ut filium dei. Dicit enim dominus noster Iesus Christus, Qui recipit uos me recipit. Si ingrediatur uir iustus in domum tuam, cum metu & tremore occurre illi, & procumbes ad pedes illius in terra. Non enim illum adorabis, sed deum qui misit illum: Sumes autem aquam & lauabis pedes illius, summamque cum ueneratione audies uerba eius. Non confides prudentiae tuae ne cadas, sed metue. Quandiu enim timueris nunquam cades, expedit enim ut quae continenter uiuit, sola panem suum comedat. Quod si accubueris cum uirginibus ad mensam, quicquid apponitur concede cum illis: nam si non comederis, deprehenderis quasi condemnare illas. Non efferes ac prodes exgr

*Ira.**Silentium.**Hospitalitas.**Ciborum delectus.*

stationem tuam. Quod si etiam uinum illae biberint, tu uero non bibas, propter illas bibe paululum. Quod si fuerint magnae anus, coegerintque te bibere plusquam satis, ne auscultaris illis, sed dic eis: Vos detruistis iuuentutem uestram in multa exercitatione, ego uero nondum perueni ad primum gradum uestrum. Nam de hospitalitate & elemosyna non habes opus ut te moneam, quandoquidem ex te ipsa facies. In ecclesia racero, nec quicquam dixeris, sed enim ausculta lectioni. Si ascenderit in cor tuum cogitatio ut quippiam facias, ne precipitater hoc feceris, ne illudat te inimicus. Cum consilio maiorum omnia facito. Quum psallis aut quum oras, ne admiseris extraneas cogitationes ingredi cor tuum. Obsecro te dilecta, attende & ausculta praecipis his, quae scripta sunt in libro hoc, nec solum oculis uisibilibus considera quae scripta sunt, uerum etiam internis, & attende uicini quoque praecipito, easque facito. Nam si haec suaueris, digna habebis regali thalamo. Ne dixeris in corde tuo, quomodo possum haec facere, ne segnitates obrepant cogitationi tuae, sed cum omni animi promptitudine fues ea. Diligentibus enim deum praecipita dei non sunt graua. Omni hora ne deficiat oleum lampadituae, ne quando ueniat sponsum & inueniat eam extinctam. Neque enim scis quando sit uenturus, an primo somno, an mane. Esto igitur parata, ut quum uenerit, cum sapientibus occurras illi habens oleum in lampade tua, hoc est opera bona. Singulis horis recordare exitum tui, habe pro oculis quidie in ortu. Memeto cui oporteat te exhiberi. Grauis est exercitatio, difficilis continentia, sed nihil dulcius est

Virginitatis laus.

lesti p̄pono. Hic laboramus paulisper, illic autē vitam
 æternā recipiemus. Ait em̄ sanctus Paulus: Nō sunt
 cōdignæ passiōes huius t̄p̄is ad futurā gl̄riam q̄ reve-
 labit in nobis. Bonū est effugere turbā, & secedere in
 solitudinē. Magna virtus cōtinētia, magna gl̄ria casti-
 ras, magna sunt virginitat̄ p̄conia. O virginitas diu-
 itia incōprehēnsibiles. O virginitas corona immarces-
 sibilis. O virginitas tēplum dei, et sancti sp̄s domici-
 liū. O virginitas margarita p̄iosa, apud multos latēs,
 à paucis vero vix inuenit̄. O cōtinētia amica dei, &
 apud sanctos laudata, o cōtinētia vulgo iūsa, sed ijs q̄
 te digni sunt nota, o cōtinētia mortē & inferos effu-
 gjēs, & immortalitati adherēs. O cōtinētia gaudiū, p̄-
 phetaz, ap̄os̄ gloria. O cōtinētia angeloz vita, &
 sanctoz hoīm corona. Beatus q̄ te tenet, br̄s q̄ p̄ pa-
 rientiā tibi constant̄ adheret, qm̄ post q̄ paululū labo-
 rauerit, multa recipiet munera in te. Beatus q̄ p̄ totū
 hoc t̄p̄s ieiunarit, qm̄ in æterna ierosolyma habitabit,
 cūq̄ angelis choreas ducet, cumq̄ sanctis, p̄phetis &
 ap̄lis requiem habebit. Hæc tibi scripsi dilecta soror
 de choro Christi, ad confirmationē & utilitatē ani-
 mæ tuæ. Ne declines igit̄ ab his sermonibus, nec ad
 dextram, nec ad sinistram. Quisq̄ em̄, hos sermones
 auditos, contempserit, condemnatio magna erit illi.
 Tu vero charissima soror mea dei tibi deus hæc vna
 re, in his cōuersari, illuminatā mentē, purā animū, illu-
 minatos oculos cordis, vt accipias immarcescibilem
 coronā, q̄ præparauit deus diligentibus ip̄m, p̄ dñm
 & seruatore m nostrum Iesum Christū, cui gloria in
 secula seculorum, Amen.

DE HOC

QVOD DICTVM EST IN EVAN-

gelio, Quicumq̄ dixerit verbū aduersus fi-
 liū hoīs, remittet̄ ei, Qui vero dixerit
 cōtra sp̄m sanctū, nō remittet̄ ei,
 nec in hoc seculo, nec
 in futuro.

VOD literis tuis mihi si-
 gnificaras de dicto euange-
 lico, ignosce charissime, cō-
 scientiā habens bonā. Ve-
 rebar enim prorsus ingredi
 quæstionis huius profun-
 dū, ne si eō me demississem
 cogitatione, exorsum inue-
 stigare deficerent vires ad
 extrahendum illic abditā profundā intelligentiam.
 De hoc igitur in totū silere volebā, ac solis ijs quæ an-
 te hæc scripta sunt contentus esse. Cæterū quoniā cō-
 iectabā fore, vt rursus eadem de re pergeres ad me
 scribere, cōpuli me ipsum, vt meā qualēcūq̄ senten-
 tiā, quā super hoc didici, perscriberē, confidens futu-
 rū, vt si quidē m scopū attingerimus, amplectaris pro-
 pter eum qui docuit s̄m minus, non culpes, sciens vi-
 delicet nostrā socordiam & imbecillitatē. Dictum
 itaq̄ sic habet. Cum tam multa signa fierent in euā-
 gelio, pharisei dicebāt: Hoc non eijcit dæmonia nisi

kk

in beelzebub principe dæmoniorum. Dominus autem sciens cogitationes illorum, dixit illis: Omne regnum diuinitus aduersus semetipsum, desolatur. Cumque dixisset: Quod si in spiritu dei eiicio dæmonia, profecto puenit ad vos regnū dei, mox infert: Propterea dico vobis, Omne peccatū & blasphemia remittetur vobis hominibus, sed in spiritum blasphemia, non remittetur. Et quicumque dixerit verbum aduersus filium hominis, remittetur ei, qui vero dixerit aduersus spiritū sanctum, non remittetur illi, neque in hoc seculo, neque in futuro. Tu vero quærebas quam tandem ob causam blasphemia in filiū remitteretur, cæterum in spiritum sanctum blasphemia non habeat remissionē, nec in præsentī seculo, nec in futuro. Vereres quidē videlicet Origenes vndiquaque doctus & industrius, neque non Theognostus ille admirandus (Nam in horum commentariis incidi, cum tuas accepissem literas) ambo super hoc loco scribunt, dicentes hanc esse blasphemiam in spiritum sanctum, cum in quos deus dignatus est dono sancti spiritus in baptismo, relabuntur in peccatum: eorum negat illis reliquam esse veniam, quemadmodum Paulus in epistola ad Hebræos dicit: Impossibile est enim eos qui semel illuminati sunt, degustaueruntque bonum dei verbum, ac virtutes futuri seculi, & prolapsi sunt, denuo renouare ad pœnitentiam. Siquidem Origenes de taliū condemnatione loquitur hunc in modum: Deus quidē & pater ad omnia peruenit, omniaque continet, animata pariter atque inanima, rationalia simul & rationalis expertia. Filij vero virtus ad sola ratione præ-

πολυμαθησ
της φιλοσοφίας

Origenis
& Theognostii opinio.

Cap. 6

515
vita pertingit. Quo in ordine sunt catechumini & gentes, que nondum crediderunt. Spiritus vero sanctus ad eos solos pertinet, qui ipsius in baptismani dono participes facti sunt. Itaque cum peccati catechumeni & pagani in filiū quidem peccant, eo quod in ipsis est, quemadmodum iam dictum est, possunt tamen veniam consequi, si adepti fuerint donum regenerationis. Verum ubi iam baptizati peccauerint, eiusmodi iniquitatem ad spiritum sanctū aiunt pertinere, propterea quod peccauit is, qui iam erat in spiritu, eorum non remitti pœnam aduersus illum peccanti. Theognostus autē addidit hæc, qui semel iterum terminos prætergressus est, minus feret supplicij, qui vero tertio contempserit, nullam veniam consequi potest. Primum autem & secundum terminos appellat catechesin, hoc est, initiationem de patre & filio, tertium vero, qui est in consummatione mysteriorum, ac sermone qui traditur in communicatione spiritus, idque confirmare volens adducit illud quod dictum est à seruatore discipulis: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis capere, sed cū venerit spiritus sanctus, docebit vos: post subiicit, tanquam is qui nondum capere valeret perfecta, loquitur seruator, accommodās sese ad illorum imbecillitatem, Perfectis autem adest spiritus sanctus. Verū ex his nequaquam aliquis dicere poterit, quod doctrina spiritus excellētiore sit doctrina filij, sed quod filius sese dimittat ad imbecillitatē imperfectorum, Spiritus autē signaculū est eorum qui perfecti sunt. Proinde non ideo irremissibilis & incōdonabilis est

Theognostii opinio.

blasphemia in spiritum, quod spiritus maior sit filio, sed quod imperfectis detur venia, ijs vero qui gustauerunt celeste donum, quibus perfecti sunt, nulla relinquat ad veniam excusatio, aut pœne deprecatio. Hæc quidem illi. Ego vero ex his quæ didici, arbitror vtriusque sententiam nonnulla egere probatione considerationeque, si forte in illorum verbis lateat aliquid sensus profundioris. Manifestum est enim, quod filius cum sit in patre, in his est in quibus est & pater, Nec abest spiritus sanctus, Individua enim est, sancta, & perfecta, & beata trinitas. Præterea si cuncta per filium facta sunt, cunctaque per illum consistunt, qui possit esse extra ea quæ condidit. Quoniam autem illa non procul absunt ab eo, consequens fuerit & illum esse in omnibus, vt necesse sit, quisquis in filium peccat, aut blasphemiam dicit, eum & in patrem & in spiritum sanctum peccare. Quod si sanctum laucrum tantum datum esset in nomine spiritus sancti, probabiliter dicerentur baptizati peccare in solum spiritum sanctum, Verum quoniam datur in nomine patris, filij & spiritus sancti, & hoc modo perficitur quisquis baptismum accipit, necessario consequitur, eos qui post baptismum transgrediuntur, in sanctam & inseparabilem trinitatem committere blasphemiam. Sed operæ pretium fuerit hoc quoque perpendere & considerare. Si dominus hæc loquutus fuisset ad eos, qui laucrum per quod renascimur acceperant, nimirum pharisæos, quibus participes fuerat facti doni spiritus sancti, erat probabilis hæc istorum sententia, veluti dicantur hæc in eos qui relapsi

Consuta-
tio.

Alteræ cõ-
sultatio.

fuisent, & ob id peccassent in sanctum spiritum. Verum si nec laucrum acceperant, sed in eos potius dictum est, qui Iohannis baptismum contenebant, quomodo hos inculcavit, tanquam blasphemos in spiritum sanctum, cuius nondum erant facti participes: Neque enim dominus hæc in genere dicebat, neque post futuris pœnam comminabatur, sed potius accusans pharisæos, tanquam iam tantæ blasphemie factos obnoxios, loquutus est hoc dictum dominus. Porro cum pharisæi sic accusentur nõ dum accepto baptismate, non poterit hoc dictum ad eos qui post laucrum transgressi fuerint accõmodari, presertim cum eos non generaliter de peccato, sed de blasphemia accusarit. Nam hoc interest, qui peccat, legem transgreditur: qui blasphemiam dicit, aduersus ipsam deitatem impietate committit. Iraque cum seruator illos de multis peccatis accusasset, veluti quod præceptum dei de honorandis parentibus pecuniæ causa violarent, quod prophetarum monita repulissent, quod ex domo dei fecissent domum negotiationis, nihilo secius hortabatur illos ad pœnitentiã. Verum cum ijdem diceret, quod praesidio Beelzebub eijceret demonia, non simpliciter hoc peccatum, sed blasphemiam dicebat esse tãtam, vt nec condonari culpa, nec pœna remitti posset ijs qui talia fuissent ausi. Alioquæ si ijs qui post laucrum peccant venia gratiam ademit hoc dicto, eosque manet commissore vltio nec euitabilis, nec remissibilis, quomodo Apostolus ei quidẽ qui Corinthi pœnitentiã egerat, decernit eandẽ charitatem? Galatas autem qui relapsi fuerant, paruitur

Peccatum
& blasphemia
quid
differant.

donec denuo formetur in eis Christus. Nam in hoc quod dicit denuo, declarat eos añ in spiritu fuisse cõsummatos. Cur autem Nouatum inculamus, quod tollat pœnientiã docens, quod nullam veniã assequantur, qui post lauacrum peccauerint, si hoc dictũ est ab eos, qui post baptismum peccant. Nam illud dictum quod positum est in epistola ad Hebræos, non excludit peccantium respiscentiam. Verũ declarat vnũ esse baptismã catholicæ ecclesiæ, nec iterari posse. Hebræis enim scribebat, ac ne putarẽt iuxta legis cõsuetudinẽ, occasione pœnitentiæ, esse multas quotidie lotiones, ideo hortatur quidem ad pœnitentiã, sed non esse nisi vnicam renouationẽ per baptismum, nec repeti posse declarat, quẽ admodum & in alia dicit epistola, Vna fides, vnum baptismã. Nõ enim dixit, Impossibile est pœnitere, sed impossibile per occasionem pœnitentiẽ renouari quenpiam è nobis. Plurimum autem interest, Nam cũ pœnitet homo, cessat quidem à peccãdo, sed habet vulnerum cicatrices. Cæterum qui baptizatur, veterem quidem hominem exiit, renouatur autem, vt denuo renatus, per spiritus gratiam. Hac sanè perpendenti mihi, maior sese offert in hoc dicto sensus profunditas. Quapropter multis precibus prius inuocato, q̄ sedit super puteum, quiq̄ super mare ambulauit domino, ad dispensationem quæ pro nobis in eo facta est, reuertor, si quem forte ex hac queam sensum in hac lectione latentem adipisci. Tota quidem igit diuina scriptura hanc dispensationem annuntiat predicatq̄, sed per hoc maxime quod Iohannes prædi-

Nouatus.

Impossibile est renouare, quõ intelligendum.

cauit, dicens: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Deinde Paulus scribens, Qui in forma dei cum esset, nõ rapinam existimabat esse æquale deo, sed semetip̄m exinaniuit formã serui accipiens, & habitũ repertus vt homo, humiliãuit seip̄m, obediẽs factus vsq̄ ad mortem, mortem autẽ crucis. Propter hoc em̄ cum esset deus, factus homo, Vt deus excitauit mortuos, cunctosq̄ sanauit verbo, & aquã vertit in vinum. Nec enim hæc erant hominis facta. Vt autẽ corpus gestans, sitiit, fatigatus est, & passus est. Neq̄ em̄ hæc erant propria diuinæ naturæ. Et vt deus quidem dixit, Ego in patre, & pater in me. Velut autẽ corpus gestans arguebat Iudæos, Quid me queritis interficere, hoĩem qui veritatem loquutus sum vobis, quam audiui à patre. Facta sunt autẽ hæc non separatim, iuxta res quæ gerebantur qualitatem, vt alia essent corporis absq̄ deitate, alia rursus deitatis absq̄ corpore, sed coniunctim fiebãt omnia, & vnus erat dominus, qui hæc omnia mirabiliter sua ipsius gratia operabatur. Expuit enim humanõ more, & sputum habebat vim diuinam: per hoc enim effecit, vt eius oculi qui erat à natiuitate cæcus, visum reciperent. Itẽ cũ vellet ostendere se esse deum, humana lingua declarãs hoc, dicebat: Ego & pater vnum sumus. Sola autẽ voluntate sanauit, tamẽ porrecta manu erexit socrum Petri fabricitãntẽ, & archisynagogi filiam iã defunctã à mortuis excitauit. Proinde heretici quidem iuxta suam quisq̄ doctrinã insanierũt, & alij nihil cernẽtes in seruatore nisi corporalia, negabãt illud, In principio erat verbũ: alij rursus, ea

Ad Artia nos.

quæ sũnt diuinæ naturæ contẽplantes, ignorauerũt illud, verbum caro factũ est. Cæterũ fidelis & aposto-
licus visciens domini charitatẽ erga genus huma-
nũ, vbi videt signa deitatis, admiratur corpore indu-
tum dominũ: rursus considerans ea quæ sunt corpo-
ris propria, supra modũ obstupescit, animaduertẽs
in illis vim operantis deitatis. Cum autẽ ad hunc se-
modum habeat ecclesiastica fides, nonnulli stecten-
tes oculos ad humana, cũ vident dñm sũcientem aut
fatigatum aut morientẽ, sũtantũ garriant aduersus
seruatorẽ, velut aduersus hominem, peccãt quidem
grauiter, possunt tñ si cito respiciant, adipisci veniã,
cũ excusare possint corporis imbecillitatẽ. Rursum
cũ alij quidẽ contẽplantes diuinitatis opera, dubitãt
de corporis natura, peccãt quidem & isti grauissime,
quod cum videant edentem ac morientem, tamen
imaginantur esse phantasma. Attamen hoc quoq;
Christus facile potest ignoscere pœnitentibus, quod
& isti habeant quod excusent, videlicet opera mo-
dum humanæ naturæ superãtia. Verum posteaquã
vtriusq; generis incitiã cæcitatemq; supergressi, qui
videbantur habere legis scientiam, quales tum erant
pharisæi, in insaniam versi fuerant, & ipsum verbũ in
corpore versans, pertinaciter abnegabant, aut etiam
deitatis opera diabolo aut huius dæmonibus attri-
buebãt, merito p tali impietate pœnã hñt irremissi-
bilẽ. Nã & diabolũ habebant pro deo, & cũ qui vere,
re ipsa deus erat, existimabant nihilo plus in operi-
bus posse, quã dæmones. In hanc igitur impietatem
prolapsi fuerant illius tps Iudæi, ac Iudæorũ phari-

sæi. Quum em̄ seruator exhiberet opa patris, nã mo-
tuos excitabat, cæcis visum donabat, claudis dabat
ingrediendi facultatẽ, surdis aperiebat aures, mutis
præstabat vt loquerentur, declarabatq; creaturã sibi
subditã esse, imperãs ventis, & sup ipm ingrediẽs ma-
re, turba quidem stupebat & glorificabat deũ, cæterũ
mirabiles illi pharisæi, talia facta dicebãt esse Beelze-
bub, nec verebãtur dementes, dei potentiã ascribe-
re diabolo. Vnde merito fuator declarabat illos cõ-
mittere blasphemiam, quæ nec excusari, nec remitti
posset. Nam donec respicientes ad humana claudi-
cabant animo, dicentes: Nõne hic est ille fabri filius,
& quõ iste nouit literas, quum nõ didicerit, Et quod
facis de teipso signum: & descendat nunc de cruce, &
credemus ei: ferebat illos, ac velut in filiũ hois pecca-
rent, dolens sup illorũ cæcitate, dicebat: Si nouissetis
& vos quæ ad pacem. Nã & magno illi Petro, quasi
de hoie loquuta fuisset ostiaria, itaq; rñdiffer illi Pe-
trus, dñs sienti dedit veniã. Verũ vbi iam lapsi conci-
derũt, & ad maiorẽ deuenerunt insaniam, adeo vt dei
opa dicerent esse Beelzebub, non amplius tolerabat
eos. Sigdem in spũalem illiõ virtutẽ cõmittebãt blas-
phemiam, dicentes eum q hæc faceret, nõ esse deũ, sed
Beelzebub, eoq; velut aulos nõ ferenda, æternis ad-
dixit supplicijs. Nã id audeo dicere, pinde erat, ac si
videntes ordinationẽ mundi, & circa hunc numinis
pudentiã, dicant creaturã à Beelzebub esse conditã,
& solẽ Beelzebub obtemperantẽ oriri, & ppter hũc
stellas volui in celo. Quemadmodũ em̄ hæc opa sunt
dei, ita erant & illa patris opa. Quod si illa erãt Beel-

zebus, necessario consequitur & hæc esse Beelzebub. Et ubi ^q superest illis illud, In principio fecit deus celum & terram, verum nihil habet nouum aut miræ hæc illorum infania. Quoniam quidem & horum patres simili mente perditum in eremo, quum paulo exissent ex Aegypto, visum sibi finxerunt, eorum beneficia à deo, profecto accepta ferentes dicebant: Hi dii tui Israel, qui reduxerunt te ex terra Aegypti. Ob hanc itaque blasphemiam, ex his qui tunc talia fuerant ausi protinus haud pauci, sed plurimi sublatis sunt. In posterum autem denuntiabat illis deus, dicens: Quocumque die visitauero, adducam super illos peccatum ipsorum. Nam quod diu & scilli de panibus & aqua murmurabant, hæc tenus illos tolerabat deus, quasi si quæ nutrix filij sui tunc diu in nutricando toleraret. Verum ubi iam ad maiorem deuenerant infaniam, & quemadmodum canit aduersus eos spiritus, mutauerunt gratiam eius similitudine vituli conedentis gramen hic quum essent ausi non ignoscenda, præceptum acceperunt, ut ait scriptura, de fabricando vitulo quem fecit Aaron. Itaque quum nunc quæ similia auderet pharisæi, simile à suatore tulere sententiam, pro merito quæ ab illis & tunc recepat & nunc recipit dominus creditus esse Beelzebub, ut illos in æternum ignis qui præparatus est deuoret, vna cum ipso Beelzebub. Neque enim iam comparationem ullam faciens inter blasphemiam in ipsum dictam & in spiritum sanctum, talia dixit: Nequaquam, sed perueniens docuit quod omnia quæ habet pater essent filij, & quod ab ipso spiritus accepturus esset, quod quidem idem spiritus glorificaturus est & filium, quod quidem neque quæ spiritus daret filium, sed quod filius spiritum præberet discipulis, ac per hos cæcæris qui in ipsum crederent, Non igitur ad eum modum leu-

cus est seruator, sed veluti blasphemia in ipsum dicta, in ambos foret dicta, altera quidem minor, altera grauior, hæc locus est dominus, Siquidem ipsi pharisæi viraciter dixerant. Nam & hominem quum viderent, impetebant illum conuictis, Vnde huic sapientia hæc: Et, quinque ginta annos non dum habes & Abrahæ vidisti: Et patris opera conspicientes non solum abnegabant illius diuinitatem, verum etiam loco diuinæ naturæ dicebant in eo esse Beelzebub, & huius esse opera. Propterea tanquam veraciter in ipsum dicerent, quum altera blasphemia esset leuior, propter humanam imbecillitatem, altera grauior propter deitatem, ob id grauiorem, pronuntiauit aduersus eos vindictam non remittendam, videlicet discipulos suos obiter animans ac dicens: Si patrem familiam vocauerunt Beelzebub: seipsum dicebat esse patrem familiam, in quem Iudæi tales blasphemias iacerent. Quod si Iudæi dicentes in Beelzebub, nullum alium quam ipsum dominum afficiebant conuictio, perspicuum est quod dicebatur: Sin in spiritum sanctum dicta blasphemia, in ipsum dominum dicitur, simul & totum dictum ad ipsum pertinere significabat suator ista loquens. Ipse est enim totius mundi pater familiam. Neque enim grauari oportet eadem, certitudinis causa, denuo dicere. Sitire, fatigari, dormire, cædi a lapidibus, edere hominum sunt propria, opera vero quæ fecerat dominus, non sunt hominum, verum dei erat illa facere. Quum igitur quædam, sicut dixi prius, hæc videntes in dominum velut in hominem dicebant conuicta, leuiori supplicio damnabant, quum hi qui dei opera tribuebant diabolo. Tales

em non solum sancta p̄ciunt canibus, v̄xetia deū cōparant diabolo, & q̄d lumē est, dicit esse tenebras. Hanc igit̄ phariseorū blasphemiam non esse remittendā Marcus addidit, dicēs: Quicumq; vero blasphemiam dixerit aduersus sp̄m sanctum, non habet remissionē, sed reus est æterni delicti, qm̄ dicebant: Sp̄m im mundū habet. Et ille q; cæcus fuerat à natiuitate visu recepto testificabat. A seculo non est auditum, quod aliquis apuit oculos cæci nati: nisi hic esset à deo, non posset facere quicq;. Ac turbæ mirātes sup̄ his quæ fiebant à dño, dicebant: Hæc verba nō sunt habent̄ de monium. Num dæmoniū pōt aperire oculos cæcorum? Cæteræ pharisei qui putabant imbuti lege, q; q̄ larabant simbrias, q; sese venditabāt tanq̄ plus aliqd scirent cæteris, ne sic quidē erubescerēt, sed iuxta id quod scriptū ē. Infelices immolabāt dæmonio & nō deo, dicentes dominum habere dæmonium, deiq; opera esse dæmoniorū. Hoc autē illis accidit nō ob aliud, nisi tm̄ vt negarēt eum q; hæc cōdidit deū esse, deiq; filiū. Etem̄ si esus & corporis aspectus demonstrabat eū esse hoīem, cur nō & ex operib; p̄spiciebāt illū esse in patre, & patrem in illo? Vex̄ volebant perspicere. Sed illi potius habebāt Beelzebub, in ipsis loquēte, vt ex humanis qdem eum tm̄ hoīem esse putarēt, ex operib; autē q̄ erat dei pp̄ria, nō similit̄ illum deū esse, p̄fiterent̄, sed p̄ illo Beelzebub q; in ipsis erat faceret̄ deum, vt cum illo deinceps æterno cruciarent̄ incendio. Quin & ipsa lectionis obseruatio videt̄ mihi tale quiddam significare, demonstrans v̄granc̄ blasphemiam ad eundem dñm peruenisse, eoq; quum de

seipso loqueret̄ & filium hoīs dixisse & sp̄m, vt ex illo qdē oñderet sese corporeū esse, ex spiritu, vero spiritualem suā & intelligibilē, verissimamq; deitatem declararet. Nā posse consequi veniā, retulit ad filium hoīs, vt significaret corpoream ipsius naturā. Ceteræ blasphemiam aduersus spiritum non remittendam, declarauit ad spiritum pertinere, vt verbis distinguēs spiritum ab hac corporea natura, suam oñderet deitatem. Hanc autem f̄monis formam etiam in Iohānis euangelio perspexi, vbi quum de corporis cibo differens, videret eo sermone multos offensos, ait dñs: Hoc vos scandalizat, si igitur viderit̄ filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat, caro non p̄dest quicq;, verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus sunt & vita. Et hic siquidem vtrūq; de se prædicauit, carnē & sp̄m, ac sp̄m à carne distinxit, vt nō tm̄ quod videbat, sed hoc etiā quod in illo erat inuisibile credēs discerent, quod ea q; q; loquebatur nō eēt carnalia, sed spiritalia. Quot

*Christus
spiritus.*

Eucharistia.

enim hoībus suffecisset corpus ad esum, vt hoc totius mundi fieret alimentum, sed hæc de causā memin̄ ascensus in cælum filij hominis, vt corporalē cogitationem ab eis auelleret, & post hæc discerent, carnem de q; fuerat loquutus, cibum ē supernis cælestē & spiritualem alimoniam ab ipso dari. Quæ enim dixi vobis, inqt, spiritus sunt & vita. Quod idem valet ac si diceret, Quod quidem ostenditur oculis ac datur, p̄ mundo dabitur alimonia, vt spiritalit̄ hæc in vnoq; distribuatur, fiatq; oibus conseruatorium ad resurrectionem æternæ vitæ. Sic & Samaritanā

dominus abstrahens a rebus sensibilibus, spiritum appellavit deum, ne postea corporaliter sed spiritualiter cogitaret de deo. Sic & propheta contempnans verbum carnem factum dixit: Spiritus faciei nostrae, **C H R I S T V S** dominus, ne quis ex eo quod oculis patebat putaret dominum nihil aliud esse quam hominem, sed audiens spiritum, cognosceret deum esse in corpore. Ergo iam utrunque perspicuum esse poterit, quoniam qui dominum considerat de seipso loquentem, si tantum ea spectet quae sunt corporis, non credens autem dicat, Unde huic sapientia haec, peccat quidem, ac tanquam in filium dei dicit blasphemiam, Caeterum si videat illius opera, quae fiebant per spiritum sanctum, dicatque eum qui illa faceret non esse deum neque ipsum filium dei, sed ea tribuat Beelzebub, manifestam admittet blasphemiam, negans illius diuinam naturam. Etenim quum in Evangelico sermone, sicuti crebro dictum est, dicit se filium hominis, demonstrat naturam suam carnalem ac humanam. Vbi vero spiritum nominat, hoc agit, ut declaret ipse esse sanctum spiritum, in quo omnia faciebat. Unde quum opera faceret dicebat: Si mihi non creditis, vel operibus credite, uti cognoscatis quod ego in patre, & pater in me. Porro quum esset corporaliter immolaturus se ipse pro nobis, hac ipsa de causa profectus Ierosolymam, dicebat discipulis suis: Dormite & requiescite, ecce enim appropinquat hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Nam opera quaedam efficiebat, ut deus verus esse crederet, sed mors declarabat ipsum vere ge-

stare corpus, eoque congruenter eum qui tradebatur appellabat filium hominis. Nam verbum immortale est, & intangibile, & ipsum est vita aeterna. Verumne istis quidem credidit Iudaei, ac ne ea quaedam ex his quae populus aperiebat, oculo videre voluerunt. Unde rursus placide redarguit illos dominus, dicens: Si praesidio Beelzebub ego eicio daemonia, filij vestri cuius praesidio eiciunt: Ideo ipsi erunt iudices vestri. Quod si spiritu dei eicio daemonia, nimirum peruenit ad vos regnum dei. Et hoc loco dixit in spiritu dei, non quod minor esset spiritus, aut quod spiritus ea operaretur in ipso, sed ut rursus declararet quod quum esset verbum dei, ipse per spiritum operaretur omnia, simulque doceret audientes, quod quatenus opera spiritus ad Beelzebub refererentur demones, simul & ex impuro spiritu dicerent haec proficisci. Qua fronte igitur quum haec caudeant Iudaei, postea valent accusare gentes, eo quod sibi fingunt simulacra, hisque nomen dei tribuerunt: Par enim est horum insania illorum insania: Et fortassis horum scelera sunt illorum ausis maiora, propterea quod quum super hoc legem accepissent, tamen per legis transgressionem deum affectere contumelia. Quid autem faciant qui tales blasphemias committunt, quum legerint prophetam Isaiam, audierintque signa aduentus Christi haec esse, caecis reddidit visum, claudis in gressum, mutis loquelam, mortuorum resurrectionem, leprosoꝝ curationem, surdis patefactas aures? Nam haec etiam opera quem tandem volunt esse autorem? Etenim si dixerint deum, se ipsos coarguerent admittentem impietatem in dominum. Nam quum propheta praevideus dixit futura,

hæc ipse dñs adueniens fecit. Quod si p̄cipiti occupa-
ti audacia non veriti fuerint dicere; quod illa quoq;
p̄fidiu Beelzebub facta sunt, metuo ne paulatim
p̄ficiētes in impietate, vbi legerint quis dedit os ho-
mini, quis fecit surdastum ac mutum, vidētem ac ca-
cum, aliatq; his similia: rursum insanientes dicant has
quoq; voces esse Beelzebub. Nā cui tribuūt donum
reddendi v̄sum, huic & non videndi causam ascri-
bant oportet. Nam p̄pheta s̄mo declarauit vtrunq;
ab eodem fieri. Profusus autē hoc dicentes tandē sen-
tient & humani generis cōditorem esse Beelzebub.
Siquidem eius qui cōdidit, est habere potestatem eo-
rum quæ cōdita sunt. Quum Moyses dixerit: In prin-
cipio fecit deus cælum & terrā: & ad imaginē dei fe-
cit deus hominem. Etiam Daniel libere loquatur Da-
rio, Non veneror idola manu facta, sed deum viuē-
tem, qui cōdidit cælum & terram, quicq; dñium habet
omnis carnis: nisi rursus versa sententia dixerint, ca-
citatē, claudicationē aliatq; corporis vitia à condi-
toris correptione p̄ficiſci. Cæterā horū curationem,
& in eos qui affliguntur bñſcientiam, opus esse Beel-
zebub, Verū hæc excutere leuitatis est. Nam istiusmo-
di stultiloquentia cum impietate cōiuncta est, demē-
tium est, & plusq; mente captoꝝ, eo quod nō saltem
potiora per cōparationem tribuunt deo, sed Beelze-
bub ascribunt infani. Non enim istius curæ est si cor-
rumpant diuinarum scripturarū dogmata, tm̄ vt ne-
gent Christi aduentum. Verum alterum erat impijs
faciendum, vt aut ex corporalibus non despicere-
nt dñm vt hoīem, aut ex operib⁹ nimis, confiterētur

illū verum deū, sed oīa præpostere faciebāt, cum ho-
minē cernerent, vt homini conuitiabant, rursus diui-
na cōspicientes opa, negabant deitatem, & Infugie-
bant ad diabolū, existi mātes cū talibus ausis se posse
effugere, ne ab ip̄o verbo cui fecerant contumeliam
condēnarent. At magi quidē incantatores ac venefi-
ci Pharaonis, tāetsi multa tentarant, tm̄ videntes pro-
digia, q̄ per Moysen fiebāt, submisere sese, tergatq; de-
derunt dicentes, digitū esse dei qui ista faceret: phari-
sæi vero & scribæ cum totā dei manum viderēt ope-
rantē, cernerentq; tū plura, tum maiora q̄ viderāt il-
li, q̄ per Christū seruatorē fiebant, ea dicebant à Beel-
zebub fieri, quē magi quoq; tāetsi peculiariter erat
ip̄orum deus Beelzebub, tm̄ confitebantur eū ne mi-
nimum quidem illorū facere posse. Quis igit sermo,
istorum insignē insaniam verbis possit assequi? aut
quis (vt inquit Propheta) queat aliquid cum eorū ini-
quitatibus cōferre? Nā præ sese & iustos reddiderūt
Sodomitas, vicerunt gentiū ignorantiam, & mago-
rū Pharaonis vecordiā superant, neq; cum vllis con-
ferri possunt, nisi cū ijs qui cū Arrio insaniant, quod
vtriq; in eandem insaniam in ciderint. Nā Iudæi cū vi-
deant opa dei per filiū, tribuebant ea Beelzebub, Ar-
riani vero cum eadē videant opa, creaturis annume-
rant dñm ea facientē, dicentes illū esse, ex non extran-
tibus, nec fuisse priusquā fieret. Ac pharisæi quidē cū
viderent dñm in corpore murmurabant, dicentes:
Cur tu cū homo sis, facis teip̄m deum? Hi vero cum
Christo belligerantes, cū vident illum patientem ac
dormientē, blasphemijs impetunt, dicentes: Qui ista

*Arius blas-
phemus.*

patitur non pōt esse verus deus, nec filius eiusdē cūnā
 p̄re naturę. In summa, si q̄s velit vtrorūq; peruersam
 intelligētiā inter sese collatā expēdere, comperiet,
 vt dixi, illos simul in profundum marinę dementia
 prolapsos esse, ideoq; tū his, tū illis vltionē fore non
 remittendā, pronuntiauit dñs, dicēs: Qui vero dixe-
 rit aduersus sp̄m sanctū, nō remittetur ei, nec in hoc
 seculo, nec in futuro. Idēq; iure, meritoq;. Quā em̄ im-
 plorans inuenire poterit propitiatiōē qui negat fi-
 lium, aut quā vitā, quāve requiē expectabit, qui re-
 pulerit eum qui dicit: Ego sum vita. Et, venite ad me
 oēs qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiā vos.
 Ergo cum hi hoc mō dent p̄nas, perspicuū esse de-
 bet, qđ ij qui conseruant pieratē aduersus Christum,
 vtrāq; naturā illius adorātes, & eā qđ est secūdum car-
 nē, & eā quę est secūdū sp̄m, nec ignorātes illū esse
 filium dei, neq; negātes filium hoīs esse factum, vtrū-
 credentes qđ in principio erat verbum, & verbum
 caro factum est, regnaturi sunt nī æternum in cælis,
 iuxta sancta promissa eiusdē dñi & seruatoris nostri
 dicentis, Abibunt illi quidē in cruciatum æternum,
 iusti vero in vitam æternam. Hęc tibi breuiter ex his
 quę didici scripsi, tu vero non vt absolutam doctri-
 nam, sed tantum, vt occasionem à me datam accipe.
 Iam quod superest tibi sensum exactissimum, tum
 ex euangelij verbis, tum ex psalmis decerpens, colli-
 ge veritatis manipulos, vt te quoq; istos portante,
 loquantur qui dicunt, Veniētes autem venient cum
 exultatione portantes manipulos suos, in Christo
 IESV domino nostro, cui cum patre sanctoq; sp̄iri-

ni, gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

ERASMVS ROTERODA-
 mus lectori S. D.

LENVS bonę spei sumperam
 hoc Athanasij scriptum verten-
 dū, mihi pollicēs nihil hic omis-
 sum iri, quod ad huius difficillā
 mę quęstionis solutionē perti-
 neret, verum comperi tanto vi-
 ro quiddam humanum accidisse. Primum sic dissen-
 tit, imō potius dissentire videri cupit ab Origene &
 Theognoſto, vt fateat esse aliqđ peccatū, cuius nō sit
 speranda remissio, quā sententiā nunc Augustinū se-
 quuti reijciunt doctores, deinde propemodū eo reli-
 cto qđ quærendū erat, digreditur ad Arrianos: in se-
 ctationē, & veri sensus inuestigationem cōmittit illi,
 cui scribit. Quanq̄ ad id quidē quod agit, magis cō-
 ducebat Origenis Theognoſtiq; sententia. Maluis-
 sem aut̄ oprimum virū intermissis Arrianis, qđ ip̄e re-
 ctissimū & p̄fectissimū iudicasset, nobis tradere, po-
 tius q̄ ei docendi partes committere, qui discēdi grā
 mouerat quęstionem. Nec tñ video cur ei displiceat
 Origenis sententia. Quod em̄ adducit Origenes de
 baptizatis, nō proponit velut idē, sed cōfert docēdi
 grā veluti simile. Ideo pharisæis nō remittebat blas-
 phemia, quia cum tenerēt exactā legis scientiam, si-
 mulq; viderēt opera, prophetarū vaticinijs respōden-
 tia, humanatq; naturā superantia, tamen excecati ma-
 litia, veritatē oppugnare maluerūt q̄ agnoscere. Si-

milititer autem peccant, qui fidei mysterijs initiati, semelq; per spiritum sanctum illuminati desciscunt ad castra diaboli, peruersaq; malitia veritatem cognitam oppugnant. Augustini sententia quam senex approbavit, mihi valde probatur, si posset ex Christi dictis euentius demonstrari. Durum est enim fateri peccatum aliquod esse quod deus optimus nolit condonare, sed durius esse quod non posset omnipotens. Quid si hic hyperbolen admittamus, quam omnium orthodoxorum consensu constat esse crebram in sacris literis, ut nec hic, nec in futuro seculo remittendum dicatur, quod egre vix remittitur, diabolo nulla datur spes veniae. Fortasse nec his, qui ad similem malitiam profecerint. Quid autem si hoc a domino data opera dictum est obscurius, ut terrorem incuteret omnibus, desperationem nemini. Haec pro mea portiuncula in medium attuli, si quis quid habet melius, communicet. Diuina scriptura venas habet inexhaustas, semper erit, quod scrutemur.

Saluo & integro doctorum iudicio, ego censeo hoc opus esse hominis otiosi, nulloque ingenio praediti, qui uoluerit imitari diui Athanasij libellos, ad Serapionem. Hic mira congeries locorum, & rationum confusio, molestissimaque semel dictorum iteratio.

Neremo reddita mihi sunt facti tui affectus litera, & quantum urgeret nos acerba persequutio, magnoque studio vestigamur ab ijs qui nos quaerebant e medio tollere, tamen pater miferationum ac deus omnis consolationis, consolatus est nos etiam per tuas literas. Nam reminiscens affectus tui, omniumque qui sincero sunt animo, arbitratus sum illos id temporis mihi praesentes esse. Proinde diu quidem gaudebam, receptis literis, verum posteaquam in his legendis essem versatus, ceppi rursus animo deiici, propter eos qui semel instructi sunt ad repugnandum veritati. Scripseras enim dilecte, veraque desideratissime, dolens & ipse, quod egressi sint quidam ex Arrianorum secta, qui quoniam aduersus dei filium blasphemiam cogitant, etiam aduersus spiritum sanctum idem faciant, dicentes eum non solum esse creaturam, verum etiam unum esse de numero spirituum administratoriorum, solumque gradu differre ab angelis. Hoc autem est facta quidem pugnare aduersus Arrianos, reuera autem pia fidei contradicere. Nam sicut illi negantes filium negant & spiritum sanctum, sic & isti blasphema loquentes in spiritum sanctum, blasphema loquuntur & in filium, & utraque pars partita est pugnam aduersus veritatem, ut alteri quidem contra verbum, alteri vero contra spiritum sentientes, eandem haberent aduersus sanctam trinitatem blasphemiam. Haec igitur perspicuus frequenterque mecum reputans, animo discruciar, quod

*Peccatum
& blasphemiam
quid differant.*

denuo reperisset diabolus illudendi materiã in his, q̄ perſonati reſſentaret ipſius inſaniã. Ac decreuerã quidẽ tali tpe ſilentium agere, Verũ partim ob tuam pietatẽ, partim ab illorũ a vero diuerſam opinionẽ, ſataniãq; temeritatẽ, paucis ſcripſi epiſtolã, cum vix hoc quoq; potuerim, Tãtum in hoc, vt tu ſumpta ex his occaſione, iuxta eã qua præditus es intelligentiã, quæ deſunt addas, itaq; fiat plena impiæ hæreſis cõfutationio. Non eſt quidẽ & hoc inuentum alienum ab Arrianorũ moribus: Poſteaq; em̄ ſemel negarunt dei verbum, congruenter & has blaſphemias proferunt in eius ſpiritum. Quapropter nõ eſt neceſſe, vt quicq; amplius aduerſus eos loquamur, Sufficiunt quæ añ hac in illos dicta ſunt. Ceterum aduerſus eos, qui de ſpiritu ſeducti quodã modo, vt ipſi dicturi ſunt, cõuenit ſcrutinio factõ verba facere. Nam iſtorum & amentiam demiretur aliquis, qui cum dei filium nolint eſſe creaturam, in hoc ſane recte ſentientes, quõ filij ſpiritum creaturam eſſe vel audire ſuſtineãt. Et enim propter vnitatem verbi cum patre, nolunt filium eſſe de numero ^{7. EPH. 2. 18} conditorum, ſed qd eſt verum, ipm eſſe creaturarum conditorem ſentunt. Cum igitur ſpiritum ſanctum, habentem eandẽ vnitatem cum filio, quam filius habet cum patre, dicunt creaturam, nec animaduerrunt, quod quẽadmodum qui non diuidunt à patre filiũ, tuentur vnũ eſſe deum: ſic qui diuidunt à verbo ſpiritum, nõ iam vnam in trinitate deitatem ſeruant, ſed cõdentes eam, & admifcentes illi alienam alteriuſq; ſpeciei naturã, & creaturis illam exequantes. Hoc autem declarat

non idem eſſe trinitatem, ſed ex duabus pluribus ve naturis compositam eſſe, propter diuerſam ſpiritus ſubſtantiam, vt ipſi ſibi conſinxerunt. Qualis igitur eſt hæc theologia, id eſt, diuinæ naturæ ratio, ex creatore & creatura composita? Aut enim non eſt trinitas, ſed dualitas, aut reſtat vt creatura ſit in trinitate, id quod non eſt. Et quomodo creaturis, quæ trinitate ſunt poſteriores, copulant trinitatis ſpiritum? Nã hoc iam eſt trinitatem ſoluere, dirimereq;. Itaq; cum male ſentiant de ſpiritu ſancto, ne de filio quidẽ recte ſentiant, qui à patre procedit, filioq; proprius eſt, à quo datur diſcipulis, & omnibus in ipſum credentibus. Ad hunc autem errãtes modum, nec de patre ſanam habent fidẽ. Nam qui ſpiritu reſiſtunt, quẽadmodum ait magnus ille martyr Stephanus, idem & filium negant. Porro qui filium negãt, nec patrem habent. Vnde igitur õ vos qui talia ſentitis, iſtius audaciæ occaſio, vt non metueritis id quod dictum eſt à dño: Quicumq; blaſphemiam dixerit in ſpm̄ ſanctũ, non habet remiſſionẽ, neq; in hoc p̄ſenti ſeculo, neq; in futuro. Nã Arriani quidẽ aduentũ verbi in carne, quæq; per hunc dicta ſunt nõ intelligentes, ex his ſug hæreſeos occaſione ſumpta conuiſti ſunt, vt deo rebellãtes, & vt vere è terra loquentes inania. Vos aut vnde ſeducti eſtis? A quibus audiftis, aut q̄s modus Cap. 4. eſt iſtiusmodi veſtri erroris? Legimus, inquit, in propheta Amos, dicente dño: Ecce ego firmans tonitruum, & creans ſpiritum, & annuntians hominibus Chriſtum, & nubem, & nebulam, & aſcendens ſuper excelsa terræ, dominus deus omnipotẽs

nomē ei. Ita ne quod est Apud Amos legistis, quod autē in Prouerbijis dicitur: Dominus creauit me initium viarum suarum, in opera sua, nō legistis: an legistis quidem, sed quod in Prouerbijis dicitur, sic vt habet veritas interpretamini, ne dicamus verbum esse creaturam, verum quod ē in Propheta non interpretamini, sed simpliciter intellectis verbis, putatis spiritum sanctum dici creaturā: Atqui in Prouerbijis plane loquitur sapiens, dicens: creauit, & tamen interpretamini quod dictū est, recte quidem facientes, ne sapientiā cōditricem, rebus conditis annumeretis, vērū qđ in propheta dictū est, non declarat sanctum spiritū, sed simplicit̄ de spiritu dictū est. Quomodo igitur cū hęc vox spiritus varijs modis vsurpetur in scripturis, possit̄ quod dictum est suam ac rectam habere sententiam, vos veluti contentiosi, aut velut Arriani serpentis morsu læsi, putatis apud Amos de spiritu sancto dictum esse, tantum ne vos sentire creaturā simuletis. Dicite igitur, sicubi in scriptura diuina, reperitur spiritus sanctus simpliciter dici spiritus, vt nō addatur vel dei, vel patris, aut aliud quidlibet, aut ipsius Christi, aut filij, aut à me, quod ē à deo, aut cum articulo, vt nō simpliciter dicatur spiritus, sed *πνεύμα*, id est, ille spiritus, aut hoc ip̄m spiritus sanctus, aut paraclētus, aut veritatis, id est, filij qui dicit: Ego sum veritas. Vt quum audieritis spiritum, intelligatis esse spiritum sanctum? Excepti sunt autem ab hoc præsentis sermone, qui iam vsurpato spiritus vocabulo, rursus eum nō eminant, & quot̄q̄ ante docti sermonē esse de spiritu sancto,

post si velut repetendo & admonendo solus nominat̄ spiritus, non ignorant quod audiunt, maxime qđ si sic quoq; cum articulo profertur. In summa, sine articulo aut sine prædicta adiectione, nequaquam significabit spiritum sanctum, cuius gener̄ sunt que scribit Paulus ad Galatas. Hoc solum volo discere à vobis, ex operibus legis spiritum accepistis, aut ex auditu fidei? Qualem autem spiritum acceperant, nisi spiritum sanctum, qui dat̄r credentibus, ac denuo generatis per lauacrum quo renascimur. Et Thessalonicenbus scribens: Spiritum, inquit, nolite extinguere. Nam & illis, quia nouerant quem spiritum acceperant, præcipiebat, ne extinguerent accensam in ipsis spiritus sancti gratiam. In euāgelio vero humano more iuxta carnem quam assumpserat. Quamquam sic loquuntur euāgelista, Iesus autem plenus spiritu, reuersus est à Iordane: Item illud: Tunc Iesus subductus est à spiritu in desertum, eādem habet sententiam, eo quod à Luca prius erat dictum. Accidit autem dum baptizaretur totus populus, & Iesu baptizato & orante, Apertum est cælum, & descendit spūs sanctus corporali specie, quasi colūba super illum. Sic igitur quum verba fiunt ijs apud quos est spiritus sanctus, si quando dicitur sine additamento, ijs dubium non est, quin spiritus sanctus significetur, maxime si accesserit articulus. Vos autem dicite quum additis sanctum, nunc vbi in scripturis diuinis reperit̄ spiritum sanctum simpliciter dici spiritū, sine additamento de quo diximus, & absq; hac quam commemorauimus obseruatione. *πνεύμα*

τὸ πνεῦμα
Nume. ca
II. iuxta
græcorū
citationē

dicetis, non inuenietis scriptū. Verū in Genesi scriptū est: Spiritus domini ferebatur supra aquas. Ac paulo post, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, eo quod carnes sunt. In Numeris vero dicit Moyses ad Naue: Ne tu zelum habeas in me, & quis dederit populum dñi prophetas, quum dederit dominus τὸ πνεῦμα, id est, spiritum suum super ipsis: & in iudiciis ad Gothonielem, & factus est super eum πνεῦμα, id est, spiritus domini & iudicauit Israel. Et rursus, & factus est super Iephthe, πνεῦμα, id est, spiritus domini. De Samsonē, adoleuit inquit puer, & benedixit illi dominus, & cepit πνεῦμα, id est, spiritus domini ambulare cum ipso, & irruit super illum πνεῦμα, id est, spiritus domini. Et Dauid quidem canit. Et τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, id est, spiritum sanctū ne auferas à me. Ac rursus in Psalmo. CXLII. Et τὸ πνεῦμα, id est, spiritus tuus bonus deducet me in via recta, propter nomen tuum domine. In Isaia vero scriptum est, πνεῦμα id est, spiritus domini super me, propter quod vinxit me. Dictum erat autē ante hoc, Væ filii desertores. Hæc dicit dominus, In istis cōsiliū & nō per me, & fœdera & non per τὸ πνεῦμα τοῦ, id est, spiritum meū vt adderetis iniquitatem iniquitati. Ac rursus, Audite hæc, Non ab initio in occulto locutus sum, Quū fieret illic eram, & nunc dominus misit me, & τὸ πνεῦμα, id est, spiritus eius. Paulo post vero hunc in modū loquitur. Et hoc ē illorū à me testamētum, dicit dominus, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. i. spiritus meus est in te. Ac rursus in sequentibus subiungit, dicens. Nō lēgatus, nec angelus, sed ipse dominus saluos eos fecit, eo qd dill-

τὸ ἅγιον

geret eos ac parceret illis, ipse liberauit eos, & exaltauit eos omnibus diebus sæculi. Ipsi vero rebelles fuerunt & puocauerūt τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, id est, spiritum sanctum, & versus est illis in inimicitiam. Iam Iezechiel ita loquitur, & sustulit πνεῦμα. i. spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum in visione in πνεύματι, id est, spiritu dei. In Daniele vero etiam clamauit voce magna, dicens. Purus ego à sanguine hoc. & Micheas quidem ait, Domus Iacob prouocauit πνεῦμα, id est, spiritum domini. Per Ioelem deus ait, & erit post hæc & effundam de τῷ πνεύματός, id est, de spū meo super oēm carnem. Rursus per Zachariam dei vox est loquentis: Nisi fr̄mones meos & legalia mea recipitis quæcūq; ego præcipio suis meis prophetis. Quin etiam accusans pphera populum, post pauca dicit: Et cor illorum statuerunt inobediens ne exaudirent legē ac sermones tuos, immisit dominus omnipotens in πνεύματι, id est, in spiritu suo in manibus prophetarum, qui ante fuerunt. Atque hæc quidem ex veteribus scripturis pauca sublegerimus. Cæterum interrogate & vos ex euangelis eq̄ his quæ scripsere apostoli, & audietis quomodo & illic quum plurima sit spirituum differētia, secundum excellētiā sanctus spūs nō simpliciter spiritus, sed cum additamēto de quo diximus, nominatur. Dominus igit quum quæ admodum prius dixi hominum more baptizaretur propter carnē quā gestabat, dicit descendisse sup illum τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. i. spiritus sanctus, Hunc dans discipulis dicebat, Accipite πνεῦμα ἅγιον. i. spm̄ sanctum. Docuit autē illos, paraclētus τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, id est,

spiritus sanctus quem mitter pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Ac paulo post de eodem, τὸ πνεῦμα id est, spūs veritatis qui à p̄fe procedit, ille testimoniū perhibebit de me. Ac rursum: Non enim vos estis qui loquimini, sed τὸ πνεῦμα, id est, spirit⁹ patris vestri qui loquitur in vobis, ac paulo post. Quod si in πνεύματι, id est, spiritu dei ego eicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum dei. Deniq; vniuersam theologia nōstriq; perfectionem, in qua conglutinavit nos sibi & per se patri in hoc complens, præcepit discipulis: Ite, docere omnes gentes baptizantes eos in nomine τῷ πατρὶος καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματος, id est, patris & filij & spiritus sancti. Cæterum quum promittit se illis eum missurum, & præcipiebat ab Ierosolyma ne discederent, & post paucos dies dum completeretur dies pentecostes, erant omnes simul in eodem loco, & factus est repente de cælo sonitus tanquam πνοῆς, id est, spiritus qui impetu violento ferretur, et impleuit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, & sedit super vnumquemq; illorum, & ceperunt loqui varijs linguis quemadmodum τὸ πνεῦμα, id est, spirit⁹ dabat eloqui illis. Inde quum etiam impositione manuum Apostolorum dabatur renatis πνεῦμα τὸ ἁγίον id est, spūs sanctus Agabus qui sp̄iā, pphetabat in terra, dicens: Hæc dicit τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, id est, spiritus sanctus. Paulus vero in quo vos τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, id est, spiritus sanctus posuit episcopus ad regendū ecclesiam dei, quam acquisiuit per proprium sanguinem,

Ceterum eunucho baptizato rapuit πνεῦμα, id est, spiritus domini Philippum. Ac Petrus scripsit, reportantes finem fidei salutem animarum, de qua salute exquisierunt scrutatiq; sunt prophetae, qui de ea quæ in nos est gratia prædixerunt, scrutantes in quod aut quale tempus significabat in illis τὸ πνεῦμα Χριστοῦ, id est, spiritu Christi prætestificans quæ in Christum erant venturæ passionēs, & quæ post hæc, glorias. Ac Iohannes quidem in epistola scripsit: In hoc cognoscimus quod in eo maneamus & ipse in nobis, quoniam de τῷ πνεύματος, id est, spiritus suo dedit nobis. Paulus autem Romanis scribit: Vos autem non estis in carne sed in πνεύματι, id est, in spiritu. Si rātum πνεῦμα θεῶ, id est, spirit⁹ dei habitat in vobis, corpus quidem mortuum propter peccatum, τὸ ἄπνεῦμα, id est, spiritus vero vita propter iustitiam. Quod si τὸ πνεῦμα, id est, spirit⁹ eius qui excitauit Iesum, habitat in vobis, qui excitauit Christum Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, ppter inhabitantē eius πνεύματος, id est, spiritum in vobis. Rursus Corinthijs, τὸ ἄρ πνεῦμα, id est, spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei. Quis enim nouit quæ sunt hominis, nisi τὸ πνεῦμα, id est, spūs hoīs q est in eo, ita & quæ sunt dei nemo nouit nisi τὸ πνεῦμα τῷ θεῷ, id est, spūs dei. Nos autē τὸ πνεῦμα, id est, spm̄ huius mūdi accepimus, sed τὸ πνεῦμα, id est, spm̄ q est ex deo, vti sciamus q̄ à deo donata sunt nobis. Ac paulo post, Oia vero hæc operat vnus & id est τὸ πνεῦμα, id est, spūs, diuidens vnicuiq; pruatim sicut vult. Ac r̄rum: Dñs autē τὸ πνεῦμα, id est, spūs est, vbi vero τὸ πνεῦμα, id est, spūs dñi, ibi libertas. Videre quōd & Galat̄

nis scribat, dicēs: Vt benedictio Abraę fieret in Christo Iesu, vt promissionem τὸ πνεῦματος. i. spiritus acciperemus per fidem, Ac rursus: Quoniā autem estis filij, emisit deus τὸ πνεῦμα. i. spūm filij sui in corda nostra clamantem, abba pater. Itaq; non iam es tuus, sed filius. Quod si filius & haeres dei p̄ Christū. Ephe sijs vero hunc in modum loquutus est, Nolite contristare τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον. i. spm̄ sanctum dei, in quo si gurati estis in diem redemptionis, Ac rursus, Studētes suare vnitatem τὸ πνεῦματος. i. spiritus in vinculo pacis. Ad Philippenses autem audacter locutus est, scribens, Quid autem quouis modo, siue per occasionē siue veritate Chrs̄ annuntiat, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: noui em̄ qd̄ mihi hoc eueniet ad salutē, p̄pter vestrā deprecationē ac subministracionē τὸ πνεῦματος. i. spūs, p̄ Iesum Chrm̄, iuxta expectationē ac spem meā, qd̄ in nullo pudefiā. Et iterū, Nos em̄ sumus circūcisio, q̄ πνεῦματι. i. spū dei fuimus & gloriatur in Christo Iesu. Quin & Thessalonicē sibus testat: Itaq; q̄ hęc spernit, nō hoīem spernit, sed deum qui dedit τὸ πνεῦμα. i. spm̄ sanctū in nos. Ad Hebræos vero, ita significāte τὸ πνεῦματος τὸ ἁγιον. i. spū sancto, ne adhuc manifestaret̄ via sanctoꝝ: i priore tabernaculo habēre statū. Ac rursus: Quanto purat̄ peiore dignus iudicabit̄ vltione, q̄ filiū dei cōculcarit, ac sanguinē testamēti cōmunem duxerit in q̄ sanctificat̄ est, & q̄ τὸ πνεῦμα. i. spm̄ gratiæ cōtumelia affecerit. Et iterū: Si em̄ sanguis hircorū & taurorū & cinis vitulæ aspius immūdos sanctificat ad carnis puritatē, multo magis sanguis Christi q̄ p̄ πνεῦματι. i. spm̄ æternū

semetipm̄ obtulit immaculatū deo, vt purgaret̄ cōscientia nostrā ab opibus mortuis. Ad Thessalonicē. vero, Et tunc reuelabit̄ ille iniquus, quem cōs Iesus Christus interficiet τὸ πνεῦματι oris sui & abolebit̄ claritate aduēus sui. Ecce quō spūs sanctus in tota scriptura designat. Quidigit̄ vos tale in p̄pheta vidistis? Qñ quidem ne articulum q̄ dem habet spūs q̄ dicitur apud p̄pheta m, vt vel occasionē habere possit. Sed simplicif̄ ausi estis modos vobis ipsis cōminisci ac dicere, Spm̄ q̄ creati dicit̄, eundē esse cū spū sancto. Et tñ poterat̄ discere etiā a studio sis viris de spirituū differentia. Dicit em̄ & hoīs spūs, quē admodum canit Dauid, Nocte cōmētabar cū corde meo et verebā τὸ πνεῦμα μῦ. Id est, spiritum meum. Baruch vero precans dicit, Anima in angustiis & πνεῦμα, id est, spiritus radiorum, clamaui ad te. Et in canticō trium puerorum, Benedicite πνεύματα, id est, spiritus, & animæ iustorū domino. Apostolus vero scribit: Ip̄e τὸ πνεῦμα, id est, spiritus contestatur τὸ πνεύματι, id est, spiritui nostro, quod sumus filij dei: quod si filij & hærēdes. Ac rursus: Nemo nouit quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in ip̄o. In epistola vero ad Thessalonicenses deprecans dicit: Integer vester τὸ πνεῦμα, id est, spūs & anima & corpus irreprehensibiliter in aduētu dñi nostri Iesu Christi suent. Dicit aut̄ & ventorū spūs hūc in modū, in Genesi q̄ dem, & induxit deus τὸ πνεῦμα. i. spm̄ supra terram & laborauit aqua. In Iona vero, Et exciāuit dominus πνεῦμα super mare, & facta ē p̄cell̄ magna in mari, & nauis piclita bāt̄ ne cōminueretur. Et in Psalmo. C V I. scriptum est, Dixit

& venit πνεύμα .i. spūs pcellæ, & exaltati sunt fluctus eius: In Psalmo vero. CXLVIII. Laudate dñm de terra, dr̄, cones & omnes abyssi ignis, gr̄do, nix, glacies, πνεύμα .i. spūs procellę, quę faciunt verbum eius. Et in Iezechiele: In throno tuo, in corde maris, in aqs multis duxerunt te remiges tui, τὸ πνεύμα .i. spūs austrī comminuet te. Cæterum quū & vos verlemini in diuinis scripturis inuenier̄ dici spiritum etiam sensum qui est in diuinis sermonibus, scribente Paulo: Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literę sed πνεύματος .i. spūs. Litera em̄ occidit, spūs aut̄ uiuificat. Quod dicit, litera deformatum est, sensus aut̄ qui est in eo, spūs dicitur. Hoc pacto & lex spiritualis est, quemadmodum rursus dixit: Ne fūiamus verustati literę, sed in nouitate πνεύματος .i. spūs. Et ipse quidem gratias agēs dicebat: Nimir̄ igitur ipse ego mente qdem fūio legi dei, cæterę carne legi peccati. Nihil igit̄ nunc condemnationis est his qui sunt in Christo Iesu: Nam lex τὸ πνεύματος, id est, spūs vitę in Christo Iesu liberauit me à lege peccati. Cæterum Philippus eunuchum à litera ad spm̄ volens cōuerte re dicebat: Num intelligis quę legis? Tale quiddam habuisse & Caleb testat̄ scriptura, Factus est in q̄ πνεύμα .i. spūs alius in ip̄o, & sequutus est me: Inducam eū in terram, in quā uocatus est: Nam alia mente, diuersa à mente illorum loquutus, ip̄e gratus deo factus est. Tale habere cor deus hortatus est populum per Iezechiele, dicens: Facite uobis ipsis cor nouum & πνεύμα, id est, spiritum nouum. Hęc itaq̄ quū ad hūc se modum habeant, tantaq̄ spirituum uarietas de-

Num. 14

mōstretur meliores fueritis, si de spiritu qui creator audientes, de vno quopiã eor̄ de quibus ante diximus sentiat̄, quale erat, quod in Isaiã scrīptum est, Concordauit Aram cum Ephraim, & excidit anima eius & aīa populi ipsius, quemadmodū in nemore lignum à πνεύματος, id est, spiritu mouetur. Tale erat & qd̄ dominus excitauit spm̄ in mari propter Ionã, sequuntur em̄ tonitruum & ventor̄ spiritus, quemadmodum de pluuia super Achab scriptum est, & factum est hucusq̄, & cælum obtenebratum est in nubibus & spiritu. Sed qm̄, vt aiunt, sermo mentionem facit Christi, consequenter cum dicitur spiritus, nihil aliud quã sanctum spiritū considerastis. Cæterū spiritum dirimere natura, & alienare à filio ubi animaduertistis? Quandoquidem Christum negatis esse creaturã, spiritū uero sanctum dicitis esse creaturã: absurdū est, quę natura dissimilia sunt, simul nominare. Quę em̄ communio aut quę similitudo creaturę ad creatorē. Quandoquidē tempus est, vt filio annumeretis connectastisq̄ ab ip̄o conditas creaturas. Satis igitur erat de spiritu ventorum qd̄ scriptum ē intelligere, vt ante dictum est. Ceterū qm̄ causamini in eo sermone fieri mentionem Christi, operę pretium est exactius considerare quod dicitur, si forte ex eo qd̄ spiritus creari dicit̄, inueniamus sensum apriorē. Quid igitur est annuntiare in hominibus, Christum eius, quã eum fieri hominē, vt idem dictum polleat huic, Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium, & uocabunt̄ n̄m̄ eius Emanuel. Itemq̄ cætera quęcunq̄ de illius aduentu scripta sunt. Cum autem ad-

uentus in carne annūtiatur de verbo, qualem oportet intelligere creari spiritum nisi spiritum hominū, qui de se solo creatur ac renouatur. Nam id & per Iezchielem pollicebatur deus, dicens: Dabo vobis cor nouum, & spiritum meum dabo in vobis. Quando tandem hoc impletum est, nisi cum adueniens dominus renouauit omnia per gratiam, Ecce enim in hoc dicto spirituum differentia demonstratur, ac spiritus quidem qui renouatur, noster est, spiritum vero sanctum, non simpliciter spiritum, sed ipsius spiritū ait esse, per quem noster renouatur, quemadmodū habet psaltes psalmo. ciiij. Auferes spiritum eorū & deficient, & in puluerem suum reuertētur. Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Quod si spiritu dei renouamur, videlicet non est spiritus sanctus qui nūc creari dicitur, sed noster. Quod si recte sentitis, filium non esse creaturam, eo quod per verbū facta sunt omnia, an non est blasphemum, vos dicere creaturam esse spiritum, in quo pater omnia per verbum suum perficit ac renouat. Et si ob id quod scriptū est, simpliciter creari spiritū, fingunt sibi hunc esse spiritum sanctum, sciant spiritum sanctum non iam creari, sed nostrum esse qui in illo renouat. De quo & Dauid precabatur canens: Cor mundum crea in me, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hic quidem dicitur creari, prius autem formauerat, sicut ait Zacharias, extendens celū, & fundans terram, & formans spiritum eius in eo. Quod enim prius formarat, hoc collatum recreat ipse assumpta creatura. Quoniam verbum caro fa-

ctum est. Vt quemadmodū Apostolus ait, duos cōderet in vnum nouum hominē, qui secundū deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis, Non enim velut alio condito diuerso ab eo, qui initio secundū imaginem dei factus est homine, sed eū qui in Christo conditus erat, admonuit nos recipere. Quod & per Iezchiele declaratur dicentē: Facite vobis psis cor nouum, & spiritum nouum, & quare moriemini domus Israel? Quoniā nolo mortem morientis dicit Adonai dñs. Ergo cum hunc habeat sensum, qd spiritus creari dicitur, congruenter ad eundem modum intelligitur formari tonitruum. Fidelis sermo & immobilis spiritus lex. Huius enim ministros cū dominus vellet esse Iacobum & Iohānem, vocauit eos Boanerges, id est, filios tonitruī. Itaq; Iohannes qui dem vere clamat e caelo. In principio erat verbū, & verbum erat apud deū, & deus erat verbū. Prius enim lex vmbra habebat futuroꝝ bonorum, ceterū vbi dñs annuntiatus est hominibus, & aduenit dicens: Ipse qui loquebar adsum, tūc vt ait Paulus huius vox terrā concussit, qui prius denūtiauerat, Adhuc semel ego mouebo, non solum terrā, verum etiam cælum. Quod autē dicit adhuc semel, declarat eorū que mouētur transmutationē vt maneant ea quæ nō mouentur. Quapropter regnum inconcussum assumptens, habemus gratiam, per quam seruiamus accepti deo. Quod autem hic dicit regnum inconcussum, idē ali-

Psalm. 92.

bi canit Dauid: Dominus regnauit, decorem indutus est, inquitus est dominus virtutem & præcinxit se. Fundauit enim orbem terrarum, qui nō commo-

uebitur. Nimirum quod apud prophetam dicit aduentum seruatoris indicat, in quo nos quoque renouati sumus, & lex patris permanet immobilis. Sed quod vere tropici, id est, vertibiles sunt, confœderati Arrianis, & inter se partiti blasphemiam in deitatem, sic ut illi quidem filium, hi vero spiritum sanctum dicant esse creaturam, ausi sunt tropos, ut ipsi aiunt, denuo ex semetipsis excogitare, ac perperam exponere illud Apostoli dictum, quod recte scripsit Timotheo, dicens: Testificor coram deo & Iesu Christo & electis angelis, ut hæc serues absque præiudicio, nihil faciens secundum affectum. Illi vero dicunt: Quoniam deum & Christum nominauit, ac mox angelos, oportet angelis annumerari spiritum, ut ipse quoque sit in eadem serie quam illi, sitque angelis cæteris excellentior. Primum quidem istuc commentum est impietatis Valentiniæ, nec ipsi nesciunt se, quæ sunt illius, loqui. Nam ille dicebat, misso paraclero simul cum illo fuisse missos ipsi usque angelos. Deinde cum spiritum erraherent ad angelos, non intelligebant se angelos copulare trinitati.

Nam si quod isti sentiunt, post patrem & filium sunt angeli, clarum est, ad trinitatem pertinere angelos, nec iam esse spiritus ministratorios, qui in ministerium mittuntur. Neque enim fuerint de numero eorum qui sanctificantur, sed ipsi potius aliorum erunt sanctificatores. Quæ nam est hæc istorum amentia? Vbi præterea in scripturis inueniunt spiritum dici creaturam? Sed mihi necesse est eadem dicere quæ dicta sunt superius. Paraclerus, id est, consolator dicitur & spiritus adoptionis, & spiritus sanctificationis, & spiri-

tus Christi dictus est, ac angelus nequaquam, neque archangelus, neque spiritus ministerij, quales sunt angeli, sed ipsi potius ministri, Gabriele loquente Maria, spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Cæterum cum scripturæ non dicant spiritum angelum, quo pacto poterunt isti excusare tantam audaciam alienam a ratione? Vbi sane & Valentinus, qui eis huius peruersæ mentis semine iniecit, hunc quidem paraclerum, illos vero nominauit angelos, pariter tempore, spiritum æqualem copulat angelis inanisimus. Sed ecce inquit in Zacharia propheta scriptum est: Hæc dicit angelus loquens in me, nec obscurum est, quin spiritum significet angelum esse, qui in ipso loquebatur. Verum hoc nequaquam diceret, si quod legit aut dederent. Siquidem ipse Zacharias cum visionem de candelabro vidisset, ait, & occultatus est angelus qui loquebatur in me, & dixit: Non intelligis quæ sunt ista? Et dixi, non domine. Ac respondit loquutusque est ad me, dicens: Hic est sermo domini ad Zorobabel dicens: Non in virtute magna, neque in robore, sed in spiritu meo dicit dominus omni potens. Vnde perspicuum est, quod angelus qui loquebatur prophetae, nequaquam fuerit spiritus sanctus, sed ipse quidem angelus dei nuntius erat, spiritus vero sanctus est spiritus omnipotentis, cui minister est angelus, est autem inseparabilis a diuinitate, atque verbi potentia. Sed quoniam causantur ex dicto apostolico, quod post Christum dixerit electos angelos, dicitur quis ex omnibus hic est, qui trinitati copulatur. (Neque enim sanè omnes, vnus sunt nume-

ro, aut quis est istorum qui descendit in Iordanē specie colūbæ? Millies mille sunt, ac decies millies decē milia, quæ ministrant. Aut quōbrē non dictū est, apertis cælis, descendit vnus ex electis angelis, sed descendit spiritus sanctus? Aut quāobrem ipse dñs de consummatione mundi loquēs discipulis, cū eos mitteret dicebat, Mittet filius hoīs angelos suos, & añ hæc dictū erat, Angeli ministrabant ei. Et iterū ipse dicit: Exibunt angeli. Cæterū cū discipulis daret spm̄, aiebat: Accipite spm̄ sanctū. Cū autē emitteret illos, dicebat: Euntes docere oēs gentes, baptizātes eos in nomine p̄ris & filij & spiritus sancti. Non enim adiungit angelū deitati, neq; p̄ creaturā adglutinauit nos & sibi & p̄ri, sed per spm̄ sanctū. Quod quidē ipse pollicens, non dixit se missurū angelū, sed spiritū veritatis qui ex patre procedit, & ex ipso accipit, datq;. Ac Moyses quidē cū sciret angelos esse creaturas, spiritū vero sanctum vnitū filio & p̄ri, cum loqueretur illi deus, Vade, ascēde hinc tu & populus tuus quē eduxisti ex terra Aegypti, quam iuravi Abraam & Isaac & Iacob, dicens: Semini vestro dabo terrā hæc, simul mitā ante faciē tuā angelum meū. & eiiciet Chanaanem, recusauit dicens, nisi ipse simul eas nobiscum ne me abducas hinc. Nō enim volebat creaturā esse ducē populi, ne discerent seruire creaturæ, præc̄ oīum conditorem deum, nimirū angelo recusato obsecrat ipsum deum, vt dux sit ipsorū. Porro cū deus pollicitus esset, dixissetq; ad eum, Et istum sermonē quē locutus es faciam, Inuenisti enim gratiam in conspectu meo, & noui te supra omnes. Scriptum est Isaia,

Qui educit è terra pastorem ouium, hoc est, qui ponit in eis spiritū sanctum, Qui reduxit dextra Moysen. Ac paulo post ait: Descendit spiritus à domino, ac deduxit eos, sic duxit populum suū faciens sibi ipsi nomen gloriæ. Quis, ex his non perspicit veritatem? Cum enim deus promississet se fore ductorem, ecce non iam angelum promittit se missurum, sed spiritum suum qui est supra angelos, atq; ipse est is quæ ducit populum, ostenditurq; quod spiritus non est de numero creaturarum neq; angelus, sed supra creaturam vnitus deitati patris. Si quidē ipse deus per verbum in spiritu deducit populum. Vnde & per vniuersam scripturam, Ego eduxi vos è terra Aegypti, testes vos estis, an deus fuerit alienus in vobis præter me. Quin & sancti deo acclamant, Deduxisti sicut oues populum tuum, & deduxit eos in spe, & nō est grauatus. Hinc & hymnū consecrant, dicentes: Qui eduxit populum suum in deserto, Quoniam in seculum misericordia eius. Magnus autem ille Moyses assidue dicit, Dominus deus qui præcedit ante faciem vestram, Nimirum dei spiritus, nequaquam esse potest angelus, neque creatura, sed potius eiusdem deitatis. Quum enim spiritus esset in populo, deus per filium in spiritu erat in eis. Verum aiunt isti, esto ista sic se habeāt, quamobrem ergo Apostolus post Christum non nominauit spiritum sanctum, sed electos angelos? Sed idem aliquis ab ipsis percunctetur, quare non archangelos neq; Cherubim, neq; Seraphim, neque dominationes, neq; thronos, neq; aliquid quippiam, sed electos angelos nominauit Pau-

Ius: An quoniam nō hoc modo nominauit, angeli sunt archāgeli, aut soli angeli sunt, & neq; seraphim, aut Cherubim, non archangeli, neq; dominationes, neq; throni, neq; principatus, neque aliud quippiam sunt: Verū istuc est necessitatem imponere apostolo, quare non sic, sed sic scripserit, & ignorare diuinas scripturas, & ob id circa veritatem errare. Ecce enim apud Isaiā scriptum est, Venite ad me, & audite hec. Non ab initio in occulto locutus sum, cum fierent illic erā, & nunc dominus misit me & spm̄ suum: Apđ Haggeum vero: & nūc corroborare Iesu fili Iosedec facerdis magne dicit dominus, & corroboretur totus populus terræ dicit dominus, & facite quoniam ego vobiscum sum dicit dominus omnipotens, & spiritus meus astitit in medio vestrum: & apud vtrunq; prophetam ab vno domino & vno spiritu mentio facta est. Quid igitur de hoc quoq; dicent? Nam si quoniā Christi mētionem faciens Paulus de patre tacuisset, sed electorum angelorum fecisset mentionem, ideo spiritum coniungerent angelis, tēpus est, vt in his prophetis versantes audacius disputent, etiā de eo qđ silentio præteritum est. Siue enim dominum dicent esse filium, quid tandem dicent de patre? Siue spiritū sanctū dixerint, quid dicent de filio? Nā blasphemiam aduersus illum ex his consequentem absit, vt quisquam cogitet. Necesse est enim eos dicere, aut omnino non esse, aut rebus conditis annumerare id quod racetur. Quid autem dicere poterunt qui cum istis sentiunt? Iudex quidam erat in quadam ciuitate, de-

um non timens & hominem non reuerens, Nimirum post deum nominauit hominem: filius est iste homo, quem non reuerit^o est iniquus iudex. An quoniam post deum nominauit hominem, tertius est filius post hominem? Quid autem si A post o lum in eadem hac epistola rursum dicentem audiā: Præcipio tibi in conspectu dei qui viuificat omnia, & Iesu Christi qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues præceptum immaculatum irreprehensibile. An igitur quoniam nunc tacuit de angelis & spiritu, ambigunt etiam de spiritu deq; angelis an sint? Certe ambigunt. Tales enim blasphemias de spiritu proferre consueti sunt. Quod si audierint scripturam dicentem in Exodo: Timuit populus dominum & crediderunt deo ac Moyse famulo eius, an annumerabunt deo Moysem, ac post deum subaudient filium, an solum Moysem? Quid autem si audierint & patriarcham Iacob benedicentem Ioseph dicentemq; Deus qui enutrit me à iuuentute mea vsque ad diem hunc, angelus qui eripuit me ex omnibus malis benedicat pueris. An quoniam post pueros nominauit angelum, prior est angelus filio, aut angelis annumeratur filius? Certe rursum ita sentient, corruptum habentes cor. Sed apostolica fides talis non est, neque omnino Christianus istos tulerit. Siquidem sancta ac beata trinitas, indiuisibilis & vnita sibi ipsi est, & quum dicitur pater, adest & huius verbum, & qui in hoc est spiritus, Et si filius nomine, in filiis est & pater, & spiritus non est extra verbum, Vnū quidem est quæ à patre proficitur gra-

ria per filium, quæ in spiritu sancto completur, & una deitas est & vnus deus, qui est super omnia & per omnia & in omnibus. Ad hunc enim modum & Paulus locutus est, Testificor coram deo & IESV CHRISTO. Sciebar quod non diuisus sit à spiritu filius, sed in CHRISTO & ipsum esse quemadmodum filius est in patre. Cæterum electos angelos congruenter subiunxit, vt quoniam testificatio dicebatur discipulo, sciens quod ea quæ dicta sunt à deo per CHRISTVM quidem in spiritu dicta sunt, angeli vero ministrant res nostras inspicientes vnusquisque actiones; vt seruetur præceptoris obseruationes, tanquam habens inspectores eorum quæ dicebantur testes. Aut forsitan etiam eos qui per omne tempus inspiciunt faciem patris qui in cælis est, testificatur nunc angelos propter pusillos qui sunt in ecclesia, vt discipulus sciens eos curatores populorum non negligeret Apostoli monita. Hæc igitur diuinorum eloquiorum mens mihi videtur esse, confundens eorum blasphemiam mihi præter rationem aduersus spiritum loquuntur: ipsi vero pertinaciam constantem habentes aduersus veritatem sicuti scribit, non iam quidem è scripturis, non inueniunt enim, verum è spiritu cordis proprii ructantes iterum dicunt, Si non est creatura neque vnus è numero angelorum, sed ex patre procedit, ergo filius est & ipse & duo fratres sunt ipse & verbum, & si frater est, quomodo vnigenitum verbum, aut qui sit, vt non sint æquales, sed hic quidem post patrem natus est, ille vero post filium nominatur. Aut quomodo si ex pa-

tre est, non dicitur & ipse natus aut filius esse, sed simpliciter spiritus sanctus? Quod si filius est spiritus, ergo pater est auus spiritus. Huiusmodi ludant infames curiositatem exercentes, volentesque scrutari profunda dei, quæ nemo nouit, nisi spiritus dei, quem isti blasphemia afficiunt. Oportebat quidem igitur non amplius istis respondere, sed iuxta præceptum Apostolicum, post admonitionē ex his quæ prius dicta sunt, factam, eos velut hæreticos reijcere, aut ipsos interrogare digna ijs quæ illi interrogant, posceretque ab eis responsum quale ipsi à nobis poscunt. Dicant igitur an pater ex patre sit, & an alius cum ipso genitus sit, & an sint fratres ex vno, & quod istis nomen sit, & quis est huius pater atque auus & illorum progenitores? Sed dicent non esse. Ergo dicant, quomodo sit pater, quum non gignatur ex patre, aut quomodo poterit filium habere qui prius ipse filius natus non sit? Scio impiam esse interrogationem, sed aduersus eos qui talia ludunt, par est vicissim ludere, vt vel ex huiusmodi absurda impiæque interrogatione amentiam suam sentire possint. Non sunt enim hæc, absit, nec decet ad hunc modum de deitate punctari. Nō est enim sicut hō deus, vt humana de eo quis audeat interrogare. Proinde sicut antea dicebā, ad hæc cōueniebat obticescere, nec cum talibus habere cōmercium, verum ne nostrum silentiū istis impudentiæ gignat occasionem, audiant. Sicut non licet patri tribuere nomē filij, sic non licet filium dicere fratrem. **I**n patre quod scriptū est antea, ali⁹ deus nō

*Spiritus
quare non
dicatur fi-
lius, nō po-
test reddi
ratio.*

fuit filius vero non est alius deus, est enim vnigenitus. Vnde & solus & vnus est pater, solus & vnus filij pater est, & in sola deitate patris & filij constitit estq; semper. Si quis hominum dicitur pater, tamen alterius fuit filius, & si filius dicitur, tamen alterius fuit pater, vt in hominibus non proprie seruetur patris ac filij nomen. Abraam quum filius esset, Nachor, pater factus est Isaac, & Isaac quum esset filius Abraæ, pater factus est Iacob, & adhunc modum se habet hominum natura. Partes enim sunt alij aliorum, & vnusquisque nascens habet patris portionem, vt & ipse alterius fiat pater, cæteræ de deitate non est eodem modo, neque enim deus est vt homo, neque naturam habet quæ diuidatur. Ideoque neq; gignit filium diuisus, vt & ipse fiat pater alterius. Quandoquidem nec ipse est ex patre. Cæterum nec filius pars est patris, vnde nec generat, quemadmodum ipse generatus est, sed totus est torius imago splendorq;. Et in sola deitate pater proprie est pater, ac filius proprie est filius, & in his semper constitit appellatio, vt pater semper sit pater, & filius semper filius. Et quæ admodum nequaquam vnquam pater fieri posset filius, sic nequaquam vnquam filius fieri pater, & quæ admodum nõ desinet vnquam pater solus esse pater, sic non desinet vnq; filius solus esse filius. Insania pesto est vel oïno cogitare nedũ dicere de filio quod nõ nomẽ fratris, de pãre vero nomẽ aui, Neq; em̃ in scripturis spiritus sanctus dictus est filius, ne frater crederetur, neq; filius filij, ne pater existimatur auus, sed filius patris est filius, & spiritus sanctus patris fi-

lij spiritus dicitur, atq; ita sanctæ trinitatis vna deitas ac fides est, ergo secundum hanc rationem insania est dicere spiritum esse creaturam. Nam si creatura esset, non adiungeretur trinitati. Tota enim vnus deus est, sufficitq; scire quod spiritus creatura non est, neque rebus conditis annumeratur. Non enim alienus admiscetur trinitati, sed inseparabilis est sibiq; similis. Sufficiunt hæc his qui non credunt: huc usq; cognitio in nominibus pertingit, huc usq; Cherubim tegunt alis. Qui vero plura his quærit, vultq; scrutari, non obedit dicenti: Noli esse multum sapiens ne obstupescas. Etenim quæ fidei tradita sunt, hæc non per humanam sapientiam, sed per obedientiam fidei decet intelligere. Quis enim sermo digne possit enarrare quæ sunt supra naturam condita, aut quæ omnino auris potest intelligere, quæ non licet hominibus nec audiri nec loqui? De his igitur quæ audierat Paulus adhunc modum loquutus est. De ipso vero deo, quam imperscrutabiles viæ eius. Quis enim cognouit mentem domini, aut quis consiliarius eius fuit? Abraam itaque non erat curiosus, neq; percunctatus est loquentem, sed credidit, & impurum est illi ad iustitiam. Sic Moyses dictus est fidelis famulus. Cæterum qui cum Arrio sentiunt, quoniam in fraudulentam ipsorum animam non introibit sapientia, nõ possunt intelligere neq; credere de inseparabili sanctæq; trinitate, ne propter hoc etiam veritatẽ perperam enarrant, quæq; ipsi non possunt intelligere, hæc dicant esse non posse. Accidit etiam eis quiddam absurdissimum, quod quũ non possunt

Fidei obedientia.

intelligere, quomodo inseparabilis sit sancta trinitas, faciunt hi quidem nempe Arriani, filium idem cum natura. Illi vero nempe tropici spiritum creaturis annumerant. Oportuit autem eos aut omnino quia non intelligunt, tacere, & non coniungere, neque illos filium neque hos spiritum creaturis, aut id quod scriptum est agnoscere, & patri adiungere filium, & spiritum sanctum non separare à filio, ut inseparabilis eademque vere sanctæ trinitatis essentia permaneat. Hæc oportebat illos discere, nec audaciam sumere, neque dubitantes percunctari, quomodo hæc fiant, ut si is qui interrogatur non habeat quod dicat, ne ipsi excogitent sibi ipsi malas opiniones. Nam est, quum omnibus conditis, tum maxime nobis hominibus impossibile digna loqui de non enarrandis. Maioris autem rursus audaciæ est, quum non possint de his loqui, excogitare de his nouas voces præter eas quæ sunt in scripturis: quanquam & alioqui furiosus est hic conatus vel percunctantis vel omnino cogitantis respondere, propterea quod si vel de rebus conditis quis ad istum interroget modum, existimabitur parum sanæ mentis. Alioquin audeant respondere, qui talia temere loquuntur: Quomodo subsistit cælum, aut ex qua materia, aut quæ est huius mixtura, aut quomodo conditus sol, cum singulis stellis. Sed quid mirum ex superioribus redargui istorum amentiam, quando sanæ arborum quidem hic humi nascentium, quæ sit natura, quæve aquarum substantia, aut quomodo se habeat animam suam creatio & constitutio, scitur, sed neque aquam di-

cere poterunt. Nam & Salomon qui sapientiam copiosius cæteris omnibus sortitus est, videns fieri non posse, ut hæc homines inueniant, aiebat: Et quidem vniuersam ætatem dedit in corde eorum, ne inueniret homo creaturam, quam fecit deus ab initio usque ad finem. An igitur quoniam inuenire non possunt, profitentur non esse? Certe profitentur, sed corruptam habentes mentem. Proinde iure quis eis dixerit, O stulti & nihil non audentes. Quin potius definitis esse curiosi de sancta trinitate, tantumque creditis eam esse, quum habeat huius rei doctorem Apostolum dicentem: Credere enim oportet primum deo, quod est, quodque exquirentibus ipsum remunerator est. Non enim dixit, quomodo sit, sed tantum esse dixit: Quod si ne sic quidem abdūt sese, dicant quomodo est pater, ut hoc pacto discant quomodo est & huius filius. Verum absurdum est inquierent, de patre tales quæstiones proponere. Audiant quæ absurdum esse, de verbo eius huiusmodi quæstiones proponere. Itaque quum iste conatus superuacaneus sit ac plusquam infans, ne quis posthac istiusmodi percunctetur, aut ea tantum quæ in sacris literis sunt discat. In his enim satis idonea ac sufficientia posita sunt hisce de rebus exempla, Fons igitur ac lux dicitur pater. Nam mé inquit, reliquit fontem aquæ viuæ. Ac rursus in Baruch. Quid est Israel, quod in terra inimicorum reliquisti fontem sapientiæ? Ac iuxta Iohannem, Deus noster lux est. Dicitur autem & filius, velut ad fontem, fluuius. Fluuius enim dei impletus est aquis. Ad lucem autem splendor, dicente Paulo: Qui quum sit splen-

dor gloriæ, & figura substantiæ. Ergo quum pater lux sit, filius autem splendor eius, nam non oportet pigere, eadem de his præsertim, iterum dicere, frequenter videre est, in filio spiritum per quem illustramur. Ut det, inquit, vobis spiritum sapientiæ ac reuelationis in agnitione ipsius illuminatos oculos cordis. Quum autem illuminamur spiritu, Christus est in eo illuminans. Erat enim, inquit, lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Rursus quum pater sit fons, ac filius dicatur fluuius, spiritum dicimur potare. Scriptum est enim. Nos omnes eodem spiritu potati sumus. Quum autem potamur spiritu, Christum bibimus. Biberunt enim de spiritali, consequente ipsos petra, petra autem Christus. Ac rursus quum Christus sit verus filius, nos accipientes spiritum reddimur filij. Non enim accepistis, inquit, spiritum sicut iterum ad terrorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Quum autem efficitur filij per spiritum, nimirum in Christo vocamur filij dei. Quotquot enim receperunt eum, dedit illis potestatem filios dei fieri. Deinde patris, que ut ait Paulus, solus sapiens est, filius est ipsius sapientia, Christus enim dei virtus ac dei sapientia. Quum autem filius sit sapientia, nos dum sapientiæ spiritum accipimus, filium habemus, ac per eum sapientes reddimur. Sic enim scriptum est psalmo. CXLV. Dominus soluit compeditos, dominus sapientes reddidit eos. Quumque spiritus sanctus datur in nos, Nam saluator ait: Accipite spiritum sanctum, deus est in nobis. Sic enim scripsit Iohannes: Si dilexerim, nos inui-

cem, deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus quod in eo manemus & ipse in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Cum vero deus est in nobis, & filius est in nobis, dicente ipso filio: Veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. Ad hæc, cum vita sit filius, Ego enim, inquit, sum vita, viuificari dicimur per spiritum. Qui enim excitauit, inquit, Iesum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Cum autem viuificamur per spiritum, Christus ipse dicitur in nobis viuere. Cum Christo enim, inquit, crucifixi sumus, Vivo autem non iam ego, sed viuio in me Christus. Ac rursus, quemadmodum filius opera quæ faciebat ipse dicebat a patre fieri, ait enim: Pater in me manens ipse facit opera sua. Credite mihi, quod ego in patre & pater in me. Alioqui propter opera illius credite mihi. Consimili modo, quæ virtute spiritus faciebat Paulus, dicebat Christi esse opera. Non enim audebo quæquam dicere, eorum que non est Christus operatus in me, ad obedientiam gentium, sermone & facto, in virtute signorum ac prodigiorum, in virtute spiritus sancti. Huiusmodi naturæ societas atque vnitas cum sit in sancta trinitate, quis dirimet filium a patre, aut spiritum sanctum a filio, aut ab ipso patre? Aut quis est a deo confidens, ut ausit dicere trinitatem sibi dissimilem diuinitatemque naturæ esse, aut filium alterius essentia esse quam sit pater, aut spiritum sanctum alienum esse a filio? Quomodo vero sint hæc, si quis vicissim percontetur querens, quo pacto cum pater est in nobis, dicitur filius in nobis esse, Rursus cum filius est in nobis

dicitur in nobis esse pater, aut quō cum oīno tota trinitas sic vnū significatur trinitas, aut cum vnus est in nobis, trinitas esse dicitur: Dicat ipse primū splēdorem lucis, aut sapientia sapiētis, aut dicat quō sint hæc. Quod si hoc non potest, multo magis hmōi de deo quærere insanientū est temeritas. Deitas em̄ vt ante dictum est, non datur per demonstrationē rationū, sed per fidem piameq; cogitationem cū religione. Etenim si saluiferam crucem, non in sapientia verborū, sed in ostēsiōne spiritus ac virtutis prædicabat Paulus, cum tamen audisset verba non referēda in paradiso, quæ non est fas homini loqui, de hac trinitate quis poterit enarrare? Hinc tamen difficultati inexplicabili, poterit aliquis mederi, primū quidem per fidem, deinde ex ijs quæ iam dicta sunt, videlicet de imagine, de splendore, de fonte & fluuiō, de hypostasi & figura. Quemadmodum per propriam imaginem est filius in spiritu, ita & pater in filio. Siquidem quā fieri non potest, vt per rationes hæc interpretemur, aut comprehendamus, diuina scriptura consolans imbecillitatem nostrā, hmōi nobis dedit exēpla, vt sic propter incredulitatem audacium hominū, dicamus simplicius, & dicamus absq; periculo, cūq; venia post hæc sentiamus & credamus, vnā esse sanctificationē ex patre per filium, quæ fit in spiritu sancto. Quemadmodum em̄ vnica progenies est filius, sic & spiritus qui à filio datur ac mittitur, & ipse est vnus, non multi, nec est de numerō multorū, sed ipse solus est spiritus. Etenim cum vnus sit filius, qui est verbum viuū, oportet eius vnā esse vim vi-

nam, consummatam, plenam, ac sanctificatricē & illuminatricem quæ gratis à patre procedere, dicitur, quoniam à verbo quod contrauersam est à patre, resplendet, mittitur ac datur. Nimirū filius à patre mittitur. Sic enim, inquit, deus dilexit mundū, vt filium suum vnigenitum emiserit: rursus filius emit tit sp̄m. Ait enim, Si ego abiero, mittā paraclētū. Ac filius quidem glorificat patrē, dicēs: Pater ego te glorificauī. Spiritus autē glorificat filium. Ille enim, inqt, me glorificabit. Et filius quidē ait, Quæ audiui à patre, hæc loquor in mundum. Spiritus autē accipit à filio: Ait enim, De meo accipiet, & annuntiabit vobis. Ac filius quidem venit in nomine patris. Spiritus vero sanctus, ait filius, quem mittet pater in noīe meo. Hunc ordinem ac naturam cum spiritus habeat erga filium, quid obstat, quo minus qui hunc dicit creaturam, idem necessario sentiat de filio. Quod si filij spiritus est creatura, consequens erit, vt & verbū patris dicant creaturam. Nam hæc imaginantes Arrianī, in Caia phæ iudaismum prolapsi sunt. Quod si simulant se non sentire cum Arrio, q; de spū talia prædicant, fugiāt etiā illius verba, neq; cōmittant impietate aduersus sp̄m. Quē admodum enim filius qui est in patre, in q̄ & pater est, nō est creatura, sed proprius substantiæ patris, Hoc em̄ & vos præ vobis fertis dicere: sic & sp̄m qui est in filio, & in q̄ est fili⁹, nō fas ē creaturis adiungere, neq; separare eum à verbo, ac trinitate imperfectā reddere. Itaq; qd attinet ad dictum prophetam atq; apostolicū, quorum gratia subuentes in intellectu de ceperūt se ipsos, satis est p hæc cō-

fuisse tropicorū blasphemiam ex incitia profectam. Iam vero videamus ipsa per se quae in diuinis scripturis de spiritu sancto dicunt, ac velut probati trapezetae discernamus num quid proprium habeat spiritus cum creaturis, aut proprium cum dei verbo, ut aut creaturam dicamus spiritum, aut creatorem, aut diuersum quidem à creaturis, proprium vero & vnum increatae trinitati quae est deitas: forsitan vel sic erubescant ubi dixerint quantum à diuinis eloquijs abhorreant verba blasphemiae ab ipsis inuenta. Creaturae itaque ex nihilo factae sunt, atque esse coeperunt. In principio siquidem fecit deus caelum & terram, & omnia quae in ea sunt. Spiritus autem sanctus dicitur ex deo, Nullus enim, inquit, nouit ea quae sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in ipso: sic & quae sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex deo. Ex his itaque dictis quae cognatio spiritui cum creaturis: Siquidem creaturae non erant, deus autem est qui est, ex quo etiam spiritus. Quod autem est ex deo non potest esse ex nihilo, nec creatura, ne iuxta istos etiam spiritus qui ex illo est creatura credatur esse. Quis igitur istiusmodi vesanos sustineat dicentes & ipsos in corde, non esse deum? Etenim quemadmodum nemo nouit quae sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso, ita quae sunt dei nemo nouit nisi spiritus qui in ipso est. An non blasphemum fuerit dicere creaturam esse spiritum, qui est in deo, qui etiam profunda dei scrutatur? Docetur enim ex his dicere quae talis est, hominis quidem spiritus extra ipsum hominem esse, verbum vero quod est in patre & spiritum, esse creaturam. Ac rursus spiritus sanctificationis ac renouatio-

nis, & est & dicitur spiritus. Scribit enim Paulus, Qui praefinitus est filius dei in virtute per spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. Ac rursus ait, Sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quin & ad Titum scribens, dicebat: Cum vero bonitas & humanitas apparuit seruatoris nostri dei, non ex operibus quae sunt in iustificatione, quae fecimus nos, sed iuxta suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti, quae effudit in nos abunde per Iesum Christum seruatore nostrum, ut iustificati illius gratia haeredes efficiamus secundum spiritum vitae aeternae. Creaturae vero sunt haec quae significantur ac renouantur. Emittit enim spiritum suum & creabunt, & renouabis faciem terrae. Quin & Paulus ait: Impossibile enim eos qui semel illuminati sunt, gustaueruntque donum caeleste, ac participes facti sunt spiritus sancti. Quod igitur non sanctificat ab alio, neque particeps est sanctificationis, sed ipsum est quod vim habet sanctificandi, per quod & creaturae omnes sanctificantur, quomodo fuerit vnum de numero omnium, aut proprium istis quae ipsi us participatio ne sanctificantur. Necessae est enim istis quae hoc dicunt, dicere filium quomodo per quae omnia facta sunt vnum esse de numero omnium, Spiritus viuificans dicitur, ait enim, Qui excitauit Iesum a mortuis, viuificabit & mortua corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Et dominus quidem est ipsa vita ac lux vitae, quemadmodum dixit Petrus: Dixit autem ipse dominus, Aqua quam ego bibo ei, fiet in ipso fons aquae salientis in vitam aeternam. Hoc autem dicebat de spiritu quae accen-

pturi erāt credētes in ip̄m. Creaturā vero sicut antea dictū est, sunt q̄ viuificātur p̄ ip̄m. Ceterū q̄d non est p̄cc̄ps vitæ, sed q̄d ip̄m impartit viuificatq̄ creaturas, quā habet cognationē ad rescōditas, aut quō omnino posset esse de numero creaturā, quæ per illū à verbo viuificantur. Vnctio dicitur sp̄s & est signaculū. Iohannes enim ait: Et vos vnctio quā accepistis ab eo manet in vobis, nec opus habetis, vt qs vos doceāt, sed ipsius vnctio, sp̄s illius docet vos de omnibus. In propheta vero Isaia scriptū est. Spiritus dñi sup me, eo q̄ vnxit me. Ac Paulus ait: In q̄ & credentes signati estis in diē redēptionis. Creaturā vero per hunc signātur & vnguntur, de q̄ oībus docetur. Quod si sp̄s est vnctio ac signaculum q̄ vngit & obsignat oīa verbum, quæ similitudo aut proprietates vnctionis ac signaculi ad ea q̄ vnguntur & signātur: Itaq̄ iuxta hanc rationē nequa q̄ fuerit ip̄e vnus de numero omnium. Neq̄ enim esse p̄t signaculū de numero eorū quæ signātur, neq̄ vnctio de numero eorū quæ vnguntur, sed propriū, hoc est, vngētis & signantis verbi. Nā vnctio quidē fragrantia ac redolentia vngentis habet, atq̄ n̄ qui vnguntur, huius participes dicūt, Christi bonus odor sumus. Signaculū autē formā Christi signantis habet, & huius q̄ signantē participes sunt, dū iuxta hoc formātur dicite Ap̄lo: Filii mei quos iterū parturio, donec formet̄ Christus in vobis. Sic & dū signamur, merito participes diuinæ naturæ reddimur, quēadmodū dixit Petrus, Atq̄ hoc mō particeps est omnis creatura verbi per spiritum, ac per sp̄m reddimur om̄es partici-

pes dei. Ait enim, Nescitis q̄ templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: Si quis templū dei violauerit, perdet illum deus. Templum enim dei factū est, quod estis vos. Ceterum si spiritus est creatura, haud quāq̄ vlla per eum communio naturæ filij facta fuisset nobis: at creaturā quidem fuisset copulati, sed alienā à natura diuina fuisset, tanq̄ nullius rei ex illo participes. Nunc autem cum dicimur participes Christi & participes dei, ostenditur quē est in nobis vnctio ac signaculum non esse naturæ rerum conditarum, sed fidei, per eum q̄ in illa nos sociauit patri, Nā hoc Iohannes in superioribus docens, scripsit, Per hoc cognoscimus quod in deo manem⁹, ac deus in nobis, quod de spiritu eius dedit nobis. Quod si spiritus participatione reddimur consortes diuinæ naturæ, insaniat si quis dicat spiritum habere naturā rerum conditarum, ac non potius dei. Propter hoc enim in quibus esse incipit, n̄ sunt dii. Quod si deos facit, dubium non est, qn̄ huius natura dei natura sit. Insuper est quiddā etiam euidentius ad hāc hæresim euertendam. In psalmo centesimo tertio canit, quēadmodum diximus, Auferes sp̄m eorū, & deficiēt, & in puluerē suum reuertent̄, Emitte sp̄m tuū & creabunt̄, & renouabis faciē terræ. Paulus autē scripsit Tito, p̄ lauacrum renouationis sp̄s sancti, quē effudit nos abūde per Iesum Ch̄m. Quod si pater p̄ verbū in sp̄u creat oīa ac renouat, q̄ similitudo aut cognatio creatori ad creaturā: Aut oīno quomodo erit is per quē creatur oīa, creatura? Nam hanc huiusmodi blasphemiam sequitur & in filium blasphemia, vt q̄

dicunt spiritum esse creaturā, idem dicant qđ & verbum per quod omnia condita sunt, creatura sit, Imago filij dicitur, & est spiritus, quos enim præcognouit & prædestinavit cōformes imaginis filij sui. Itaq; cum ipsi quoq; confiteantur filium non esse creaturā, nequa q̄ huius imago poterit esse creatura. Quæviscunq; em fuerit imago, talē oportet & eum esse, cuius est imago. Vnde congruenter decenterq; profite mur verbū non esse creaturā, cū sit imago p̄ris. Itaq; qui sp̄m creaturis annumerat, om̄ino filiū quoq; inter has numerabit, blasphemā proferens, p̄ hoc etiā in patrē, propter huius imaginē in quā dicit blasphemā. Videlicet diuersus à creaturis est sp̄s, ac demōstratum est eum potius esse propriū filij & nō alienū à deo. Quandoquidē & illa est præclara istor̄ interrogatio, Si ex deo est spiritus, q̄re non dicitur & ip̄e filius? Demōstrata ē etiā in his q̄ prius dicta sunt, istorum præceps confidentia, demonstratur autē & nunc nihilo minus. Nā non filius dictus ē in scripturis, sed sp̄s dei in ip̄o deo, & ex ip̄o deo dictus est, sicuti scripsit Apostolus. Quod si filius, qm̄ ex p̄re est, p̄prius est illius substantiæ, necesse est, vt & sp̄s qui ex deo dicitur, p̄prius sit iuxta substantiā filij, Videlicet cum dñs sit filius, ip̄e sp̄s dictus est spiritus adoptionis filiorū. Ac rursus cum dñs sit sapientia & veritas, sp̄s scriptus est sp̄s sapientiæ & veritatis: ac rursus, filius quidē est virtus dei ac dominus gloriæ, sp̄s autē dicitur spiritus virtutis & sp̄s gloriæ. Ad hunc modum de vnoquoq; loquente scriptura, P̄t̄ lo quidē dicente Corinthiis, Si em̄ cognouissent, nequa q̄ do-

dñm gloriæ crucifixissent: & in alijs, Non em̄ iā accipitis spiritū seruitutis iteꝝ ad terrorē, sed spiritū adoptionis filij. Et iteꝝ: Emisit deus sp̄m filij in cordibus n̄ris clamantē abba pater. Petrus autē scripsit, Quod si probris afficimini in noie Christi, beatiqm̄ gloriæ ac virtutis sp̄s super vos requiescit. Dñs vero dixit spiritū veritatis & consolatorē esse sp̄m, ex q̄ demonstratur perfectā esse in hoc trinitatē. Per hūc itaq; glorificat creaturā verbum, deos nos reddens, ac filios offert patri. Id autē quod creaturā verbo cōiungit, nequa q̄ fuerit ip̄m de numero creaturæ. Et qđ creaturā facit filios, nequa q̄ fuerit alienū à filio, alioq; necesse esset aliū querere sp̄m, vt & hic p̄ illū cōpuleretur verbo. Verū hoc absurdum. Nō sane de numero rerū conditarū est sp̄s, sed proprius patris veritatis, per quē etiā ea q̄ condita sunt verbū facit deos. Cæteris is per quem creatura fit deus, nequa q̄ ip̄e fuerit extra p̄ris deitatē. Quod vero supra creaturā est sp̄s ac diuersus à rerum conditarū natura, sed p̄prius deitatis, licet & hinc intelligere: inuertibilis & immutabilis est spiritus sanctus. Sanctus em̄, inquit, sp̄s disciplinæ, fugiet dolū, & recederet cogitationibus imprudētibus. Ac Petrus quidē ait, In incorruptibilitate mansueti & quieti sp̄s. Rursum in sapientia, Sp̄s em̄ tuus immortalis est in oībus. Nemo nouit q̄ sunt dei, nisi spiritus dei q̄ est in ip̄o. Nō est autē apud deū sicut ait Iacobus, ira, mutatio aut vicissitudinis obūbratio. Sp̄s igit q̄ in deo est sanctus, merito fuerit inuertibilis & immutabilis & incorruptibilis. At q̄ res cōditæ creaturūq; natura ē vertibilis, tanq̄

sanè q̄ sit extra dei substantiã, & ex nihilo subsistēs. Ait enim, Ois homo mendax, & oēs peccauerunt & egent gl̄ia dei. Angelos vero qui nō seruauerunt suã originē, sed deseruerunt propriū domicilium, in iudiciū magni diei, vinculis sub caligine reseruabit. In Iob vero, si aduersus sanctos suos angelos non credit, sed aduersus angelos suos prauum quiddã excogitauit: astra vero nō sunt pura in cōspectu eius. Paulus scribit: An nescitis q̄ angelos iudicabimus, nedū tēporaria? Quin etiã audiuius q̄ diabolus cū esset in medio Cherubim & signaculū similitudinis factus decidit ē cælo ranq̄ fulgur. Quod si creaturæ mutabilē habent naturā, taliq̄ de angelis scripta sunt, Spūs autē idē est & immutabilis, habetq̄ eandē cū filio immutabilitatē, semp cum ip̄o manet immutabilis: q̄ si similitudo immutabili ad ea quæ mutant? Manifestū fuerit q̄d neq̄ creatura est, nec omnino substantiæ angelicę, propterea quod illi sunt murabiles, se dimago verbi p̄ris est p̄pria. Rursus, Spiritus quidē impleuit orbē terrarū: sic enim psallit David: Quo ibo à spiritu tuo. Atq̄ iterū in Sapientia scriptum est, Immortalis enim spiritus tuus ē in oib̄. Cæterum oia creatura in locis diuisa sunt, sol, luna, & stellæ in firmamēto, nubes vero in aëre, ac mortalibus statuit terminos gentium, angelisq̄ mituntur in ministerium. Et venerūt angeli vt assisterent corā dño, quem admodū in Iob scriptum est. Et obdormiuit Iacob patriarcha, & ecce scalæ fixæ in terra, quarū caput perueniebat vsque ad cælum, Et angeli dei ascendeabant ac descendeabant in ipsis. Quod si spiritus implet oia, & adesset in medio

omnium, angeli vero sunt hoc inferiores, & q̄ mittuntur illis adsunt, dubiū nō est, quin neq̄ sit de numero rerum conditæ, neq̄ prorsus angelus, quod admodum vos dicitis, spiritus, sed supra naturā angelorū: Rursus enim ex his perspexerit aliquis de spiritu sancto, quod illius alij participes sunt, nō ip̄e participes aliorū. Non enim grauamur eadē dicere, Impossibile est em̄ eos qui semel illuminati sunt, gustauerūtq̄ donum cælestē, ac participes spiritus sancti fuere, & gustauerūt bonū dei verbum: angeli vero reliquæq̄ creaturæ participes sunt ipsius spiritus. Propter hoc enim eæ quidē etiã excidere poterāt ab eo cuius erāt participes. Spiritus autē semp idē est, ac participabilis, creaturę vero participes sunt illius: nequaquã erit spiritus sanctus, neq̄ angelus, neq̄ oīno creatura, sed proprius verbi à q̄ datus participat à creaturis. Alioqui tēpus est, vt idē etiã filium dicāt creaturā, cuius oēs in spiritu participes facti sum⁹. Ac rursus, vn⁹ ē spiritus sanctus, creaturæ vero plures, Siquidē angeli milies mille, & decies milies mille, luminaria vero multa ac throni & dñationes & cæli & Cherubim & Seraphim & arcāngeli multi: in summa, creaturę nō sunt vnū sed oēs plures ac diuersę. Quā si spiritus sanctus ē vnus, creaturæ vero plures, & angeli plures, q̄ similitudo spiritui ad res cōditas? Nec obscurū ē, q̄d spiritus sanctus nō est de numero multorū, neq̄ ē angelus, sed vnus est, quin potius verbi quod est vnum proprius est ac dei vnus proprius & consubstantialis est. Hæc quidē igitur vel sola perse, cum dicuntur de sancto spiritu, declarant cum nihil habere cōmu-

ne, neq; pprium, neq; natura, neq; substātia cum creaturis, sed diuersum esse à rebus cōditis, pprium autē & non alienum à filij substātia, deitateq; per quam cum sit & ipse sanctæ trinitatis, pūde facit istorū amenitiam: Sed consideremus tamen p̄ter hæc & ip̄am à principio traditionem & fidē catholicę ecclesiæ, quā dñs quidē ip̄e dedit, apostoli vero prædicauerunt, ac patres obseruauerunt. Super hāc fidē & ecclesia fundata est, & qui ab hac exciderit, neq; fuerit, neq; dici poterit Christianus. Trinitas itaq; sancta in patre, & filio, & spiritu sancto theologicè consideratur, nihil alienum, neq; extrinsecus admixtum habens, neq; ex creatore & re condita consistens, sed tota est creatrix & conditrix. Similis autē sibi ip̄si & inseparabilis est natura, eademq; huius vis est. Pater enim per filium in spiritu sancto oīa facit. Ad hunc modū vnitas sanctæ trinitatis seruetur, Itaq; vnus deus in vna ecclesia prædicatur, q̄ super oīa & p̄ oīa & in oībus. Super omnia quidem vt pater, principium ac fons, per omnia vero per verbum, in omnibus autem in spiritu sancto. Est autem trinitas nō tantum nomine & imaginatione sermonis, sed vera ac re ipsa trinitas. Quemadmodum enim pater est qui est, sic & huius verbum est qui est, & super oīa deus, & spiritus sanctus non caret substātia, sed est ac subsistit vere, neq; ijs inferiorem sentit catholica ecclesia, ne in horū tēporē incidas Iudęos, imitātes Caiaphā, & in Sabelliiū, neq; multitudinē excogitat, ne in paganorū errorem multos deos fingentium deuoluaris: quē dē hęc fides sit ecclesiæ, discant quomodo dñs n̄ tres ap̄os

præcepit hoc fundamentum ecclesiæ ponere, dicēs: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spūs sancti. Apostoli v̄ro p̄fecti sic docuerunt, & hoc est præconium per oēm ecclesiā quæ sub sole est, ppagatum. Itaq; quū hoc fundamentū fidei habeat ecclesia, dicāt nobis rursus illi r̄ndēantq; vtrū trinitas sit an dualitas. Quod si dualitas, annumeret̄, iuxta vos, creaturis spūs. Non est q̄dem hæc vestra sententia de vno deo q̄ est super oīa & per omnia & in oībus. Nā illud in oībus, nō habetis, separātes & alienātes, à trinitate sp̄m, q̄n & initia rio vestra quā creditis vos facere ad istum modū sentientes, non est integra, quæ sit in noīe deitatis. Admiscitis em̄ huic creaturā, ac vos q̄q; de deo disputatis quemadmodū Arriani ac pagani, creaturam cū eo, q̄ creauit eam, deo per proprium verbum copulantes. Ad istū vero modum quū sitis affecti, cuius estis spei, aut quis vos coniunget deo, quum non habeatis sp̄m eiusdem dei, sed sp̄m creaturæ? Qualis autem vestra audacia aut incogitātia, q̄d sp̄m & huius verbū ad creaturas detrahitis, ac rursus creaturam æquiparatis deo: hoc em̄ facitis imaginantes de spū copulantesq; eum trinitati. Quis vero furor est vester, vt cogitetis iniquitatem aduersus deū? Quia nō oēs quidem angeli aut omnes creaturæ, sed vnus ex his annumeratur deo & verbo eius. Oportebat em̄ iuxta vos semel, quum angelus sit & creatura spūs, copuleturq; trinitati, non vnum sed oēs creatos angelos coniungere deitati, nec iā trinitatem sed multitudinē mandā deitatis innumerabilem esse, vt & in

hoc rursum perfectio quæ vobis videtur, fiat huc & illuc diuisa, instabilisq; varietate reddatur. Tales sunt enim fines vestri, & Arianorū disputantiū aduersus deitatem, & creaturæ seruientiū supra creatorē omnium deum. Talia itaq; vobis absurda cōtingunt ex eo qđ dicitis dualitatē. Quod si trinitas est, quemadmodū re vera est, declaratū est autem inseparabilē esse, nec sui dissimilem, necesse est vnā esse huius sanctitatem vnamq; huius æternitatē ac naturam inuertibilem, quemadmodū fides in hanc tradita cōiungit deo. Ceteræ qui subducit aliquid à trinitate, & in solo patris nomine, aut in solo filij nomine baptizat, aut absq; spū in patre & filio, nihil accipit, sed inanis & imperfectum ipse, tum is qui dare videretur, pmanet. In trinitate enim perfectio est. Itaq; qui separat filiū à patre, aut spiritū deducit ad creaturas, neq; filiū habet neq; patre, sed ē absq; deo, ac infideli deterior, & quoduis potius Christianus, id est iure. Quēadmodū enim vnū ē baptisma in patre & filio & spū sancto dari solitū, & vna fides ē in illā, quēadmodū dixit Apłus, sic scētā trinitas quā sit in sese vnita, & vnita erga sese, nihil habet in se res cōditas, & hæc est inseparabilis trinitas vnitas, vnaq; in illā fides ē. Qđ si iuxta vestrā q̄ Tropici estis adinuēctione, nō ira ē, sed somniat; creaturā dici spū scētū, nō ē vna fides v̄ra, neq; vnū baptisma, sed duo, vnū qđem in patre & filium, alterū aut in angelum, qđ est creatura, neq; quicq; vobis restat certi neq; veri. Qualis enim communio reconditæ & creaturarū, aut qualis vnitas terrestribus creaturis, cum eo qui has cōdidit per verbū: Hoc sciens beatus Płulus nō separat trinitatē quēadmodū vos, sed vnitatē hęc dō

cens scribit Corinthijs, de spiritualib; & oīa in vnum deū ac patrē summam colligit dicēs: Diuisiones autē gratiarū sunt, sed idē spūs, & diuisiones ac ministracionū sunt, sed idē dñs, & diuisiones opationū sunt, sed idē deus qđ opatur oīa in oībus. Quæ enim spūs vni cuiq; diuidit, hæc à patre p̄ verbum suppeditant. Eadem sunt enim quæ patris sunt & quæ filij cōq; & omnia quæ à filio in spiritu dantur, patris sunt dona, quumq; spiritus est in vobis, & in hoc ipso est pat, & ad hunc modum est id quod dicit, Veniemus ego & pater, & mātionem apud eum faciemus, quēadmodum prius dictum est. Vbi enim lumen illic splendor, & vbi splendor illic & huius actus, & eiusdem forme gratia: atq; id rursus Apostolus docēs scribit iterum Corinthijs in secunda epistola dicēs: Gratia domini Iesu Christi & charitas dei, & communicatio spūs cū omnibus vobis. Nam gratia quæ datur donumq; in trinitate, datur à patre per filium in spiritu sancto. Sicut enim ex patre est per filium quæ datur gratia, sic nequaq; esse potest communio donationis quæ sit in nobis, nisi in spū sancto. Huius enim participes habemus patris charitatem ac filij gratiam, atq; eiusdē spiritus cōmunionem, Ex his itaq; vna trinitat; operatio demonstrat. Non enim qđ si cuiq; diuersa distinctaq; dent, significat Apłs: sed qđ quæ dant, in trinitate dant, & omnia ex vno deo sunt. Itaq; qđ nō est creatura sed vnitus filio, sicut filius vnitus est patri, qui simul cum patre & filio glorificatur, deique nomine celebratur cum verbo, operansque quemadmodum pater p̄ filium operatur, an non qui dicit eum esse creaturā, nōne manifeste in illū cōmittit impietatē?

neque enim est quicquam quod non per verbum in spiritu fit & operatur. Hoc & in psalmis canit, Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quin & iustificati sumus ut dicit Apostolus in nomine domini nostri, & in spiritu dei nostri. Inseparabilis est a verbo spiritus, nimirum dicente domino: Veniemus ego & pater, simul veniet & spiritus, non aliter quam si filius in nobis habitaret, scribente ad Ephesios Paulo: Ut det vobis secundum diuitias benignitatis suae, virtute corroborari per spiritum eius in interiorum hominum habitare. Chrysostomus, Ceterum quum Christus in nobis est, est & pater, dicente filio, Ego in patre & pater in me. Itaque quum sermo fieret in prophetis, in eodem spiritu sancto prophetabant, scriptura dicente, Et factus est sermo domini ad hunc aut illum prophetam, demonstrat prophetare in spiritu sancto. In Zacharia quidem scriptum est: Nisi sermone meo & legalia mea suscipitis quaecumque ego praecipio in spiritu meo in suis meis prophetis. Vbi & paulo post accusans populum dicit: Et cor illorum statui incredulum ne exaudiant leges meas & sermone, quos emisit dominus omnipotens in spiritu suo per manus retro prophetarum. Petrus autem in Actis dicebat, Viri fratres oportet impleri scripturam, quam praedixit spiritus sanctus. Et communiter apostoli clamabant in hunc modum: Domine quae fecisti caelum & terram & mare & omnia quae in eis sunt, quae per os pueri tui Dauid patris nostri per spiritum sanctum locutus es. Et Paulus quidem quum esset Romae libere loquebatur iudaeis ad ipsum accedentibus. Recte spiritus sanctus locutus per Isaiam prophetam ad patres nostros. Timotheo vero scribens: Spiritus autem praecipue dicit, quod in posterioribus

temporibus deficient quaedam a sana fide, attendentes spiritui deceptionis. Quapropter quaecumque dicit spiritus in aliquo esse, intelligit in eo esse verbum dans spiritum. Itaque quum prophetia impletur, ait: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ac Paulus dicebat: Secundum subministrationem spiritus Iesu Christi in me. Corinthiis autem scribit: An probationem quaeritis in me loquentis Christi? Quod si Christus erat qui loquebatur in eo, nimirum Christi erat spiritus qui loquebatur in eo. Quum enim spiritus in eo loqueretur rursus in Actis ait: Et nunc ecce vincit spiritus, perficiscor Ierosolymam, quae in ea mihi sunt euentura ignoras, nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificat mihi dicens, quod vincula & afflictiones me manent. Quoties sancti dicunt: Haec dicit dominus, non aliter quam in spiritu loquitur, & in spiritu loquentes in Christo haec dicunt. Quod si & Agabus in Actis dicit, haec dicit spiritus sanctus, non aliam ob causam, nisi quod verbum factum esset ad ipsum, ac spiritus subministraret & loqueretur ipsi ac testificaretur quae manerent Paulum Ierosolymis. Nimirum spiritus rursus testificante Paulo, ipse Christus loquitur in eo, ut verbi sit testificatio facta ex spiritu. Sic quum ad sanctam virginem Mariam accederet verbum, simul veniebat spiritus, & verbum in spiritu formauit adaptauitque sibi corpus, volens connectere & offerre per seipsum creaturam patri, ac reconciliare omnia in ipso, pacificans ea quae in caelis & quae in terra: concorditer a scripturis diuinis demonstratur spiritum sanctum non esse creaturam, sed proprium verbi & deitatis patris. Sic enim sanctorum doctrina in sancta & inseparabile trinitate conciliat, & vna fides eademque ca-

tholicæ ecclesiæ. Cæterum Tropicorū aliena à fide fabulosa cōfictio, dissonat quidem à scripturis, cōsonat autem cum Arrianorū insanientiū dementia. Ac merito sane tales ad hunc modū istis respondēt, quō fallant animos simpliciū. Sed gratia deo quod sicuti scribis, intelligunt sese excussos à simulatione, qua se fingebant Arianis contradicere. Nam & ab illis habētur odio, vt qui vere belligerant aduersus spiritū, moxq; redditi mortui, deserti, vacuiq; spiritu, eo qd iuxta sententiā apostoli, quū sint hoīes animales, nō valuerunt capere ea quæ sunt spūs dei, qd spiritualē iudicant. Cæterū qui sapiunt ea quæ sunt spiritus, iudicant quidē omnia, ipsi vero à nemine iudicant, qd pe quum habeant in sese dñm, qui per spm̄ ipsis pate facit, & seipsum, & per seipsum patrē. Ego quidem igitur quanq̄ in deserto versans, tamē ob impudentiam eorū, q̄ defluerunt à veritate, contēptis his qui ridere volent, p̄ imbecillitatē & humilitatē f̄monis q̄ p̄bationes adferimus, scripsi paucis, misisturā pietati, multum obsecrās, vt in his versans, alia q̄dem corrigas, veniam autem des ijs quæ parum firmit̄ dicta sunt. Nam iuxta fidem apostolicam, à patrib⁹ nobis traditam, tradidi, nihil aliunde commentus addidi, sed qd didici exaravi, iuxta cōsuetudinē sacrarū scripturarū. Nā & hoc consonat cum his quæ prius sunt p̄nuntiata, ad confirmationem sanctarū scripturarū, nec aliunde est excogitatum, Sed ipse dñs Iesus Christus per seipm̄ docuit Samaritanā, & per hanc nos, sanctæ trinitatis integritatē inseparabilē esse, vnāq; deitatem. Ip̄a veritas testat̄, sicut ait Samaritanus, Cru-

de mihi mulier, qd venit hora & nunc est, qm̄ veri adoratores adorabūt patrem in spiritu & veritate. Nā pater tales querit adoratores qui adorant ipum. In spiritu & veritate oportet adorare. Hinc igitur declaratum est, qd veritas quidem est filius quemadmodū ait ip̄e, Ego sum veritas. Veri adoratores adorant q̄dem patrē, sed in spiritu & veritate, confitentes filium, & in hoc spiritum sanctum. Inseparabilis enim est spiritus sanctus à filio, quēadmodum filius inseparabilis est à patre. Testis est ip̄a veritas dicēs. Mittam vobis paracle. spm̄ veritatis qui ex patre procedit, quem mundus non potest accipere, Mundus autem sunt q̄ negāt eum esse ex patre in filio. Oportet igitur imitari veraces, profiteriq; & succurrere veritati. Quod si post hæc neq; discere velint, neq; intelligere valeant, saltem desinant effundere blasphemias, neque separent trinitatem, ne separentur à vita, neque spiritum sanctum annumerent creaturis, ne quemadmodum olim fecerunt pharisæi, quæ sancti spiritus sunt, ea tribuāt Beelzebub. Sic & isti similia audentes, in posterū cum illis similiter indeprecabile supplicium accipiant.

ΑΙΩΣ ΑΙΩΝΩΝ.

FINIS.

Rey el libro de la trinitas
de Bertrando de Moravia
que dice de la guerra de
chusantes.

Handwritten text, possibly a header or title, appearing as a series of dark, illegible strokes.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of dark, illegible script.